៕ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស៕

ទីឃនិកាយេ

បាថិកវគ្គដីកា

១. បាថិកសុត្តវណ្ណនា

សុនក្ខត្តវត្ថុវណ្ណនា

១. អបុព្ពបទវណ្ណនាតិ អត្ថសំវណ្ណនាវសេន ហេដ្ឋា អគ្គហិតតាយ អបុព្ពស្ស អភិនវស្ស បទស្ស វណ្ណនា អត្ថវិភាវនា។ “ហិត្វា បុនប្បុនាគតមត្ថ”ន្តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.គន្ថារម្ភកថា) ហិ វុត្តំ។ **មល្លេសូ**តិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ **ឆាយូទកសម្បន្នេ វនសណ្ឌេ វិហរតី**តិ អនុបិយសាមន្តា កតស្ស វិហារស្ស អភាវតោ។ យទិ ន តាវ បវិដ្ឋោ, កស្មា “បាវិសី”តិ វុត្តន្តិ អាហ **“បវិសិស្សាមី”**តិអាទិ, តេន អវស្សំ ភាវិនិ ភូតេ វិយ ឧបចារោ ហោន្តីតិ ទស្សេតិ។ ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេន្តោ **“យថា កិ”**ន្តិអាទិមាហ។ **ឯត**ន្តិ ឯតំ “អតិប្បគោ ខោ”តិអាទិកំ ចិន្តនំ **អហោសិ។ អតិវិយ បគោ ខោ**តិ អតិវិយ បាតោវ។ ឆន្នកោបីនតាយ, បរិព្ពាជកបព្ពជ្ជូបគមេន ច **ឆន្នបរិព្ពាជកំ,** ន នគ្គបរិព្ពាជកំ។

២. យស្មា ភគវតោ ឧច្ចាកុលប្បសុតតំ, មហាភិនិក្ខមននិក្ខន្តតំ, អនញ្ញសាធារណទុក្ករចរណំ, វិវេកវាសំ, លោកសម្ភាវិតតំ, ឱវាទានុសាសនីហិ លោកស្ស ពហុបការតំ, បរប្បវាទមទ្ទនំ, មហិទ្ធិកតំ , មហានុភាវតន្តិ ឯវមាទិកំ តំតំអត្តបច្ចក្ខគុណវិសេសំ និស្សាយ យេភុយ្យេន អញ្ញតិត្ថិយាបិ ភគវន្តំ ទិស្វា អាទរគារវពហុមានំ ទស្សេន្តិយេវ, តស្មា វុត្តំ **“ភគវន្តំ ទិស្វា មានថទ្ធតំ អកត្វា”**តិអាទិ។ **លោកសមុទាចារវសេនា**តិ លោកោបចារវសេន។ **ចិរស្ស**ន្តិ ចិរកាលេន។ **អាទីនិ វទន្តិ** ឧបចារវសេន។ **តស្សា**តិ ភគ្គវគោត្តស្ស បរិព្ពាជកស្ស។ **គិហិសហាយោ**តិ គិហិកាលតោ បដ្ឋាយ សហាយោ។ **បច្ចក្ខាតោ**តិ យេនាការេន បច្ចក្ខានា, តំ ទស្សេតុំ **“បច្ចក្ខាមី”**តិអាទិ វុត្តំ។

៣. **ឧទ្ទិស្សា**តិ សត្តុការភាវេន ឧទ្ទិស្សាតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោតិ តំ ទស្សេន្តោ **“ភគវា មេ”**តិអាទិមាហ។ យទា សុនក្ខត្តស្ស “ភគវន្តំ បច្ចក្ខាមី”តិ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ, វាចា ភិន្នា, តទា ឯវស្ស ភគវតា សទ្ធឹ កោចិ សម្ពន្ធោ នត្ថិ អសក្យបុត្តិយភាវតោ សាសនតោ បរិពាហិរត្តា។ អយំ តាវេត្ថ សាសនយុត្តិ, សា បនាយំ បវេត្វា សាសនយុត្តិកោវិទេ អញ្ញេសំ ន សម្មទេវ វិសយោតិ ភគវា សព្ពសាធារណវសេនស្ស អត្តនា សម្ពន្ធាភាវំ ទស្សេតុំ **“អបិ នូ”**តិ អាទី វត្វា សុនក្ខត្តំ **“កោ សន្តោ កំ បច្ចាចិក្ខសី”**តិ អាហ។ យស្មា មុខាគតោយំ សម្ពន្ធោ, ន បូជាគតាទិកោ, យោ ច យាចកយាចិតព្ពតាវសេន ហោតិ, តទុភយញ្ចេត្ថ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ ភគវា សុនក្ខត្តំ “កោ សន្តោ កំ បច្ចាចិក្ខសី”តិ អវោច, តស្មា តមត្ថំ ទស្សេតុំ **“យាចកោ វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ យាចិតកោ វា យាចកំ បច្ចាចិក្ខេយ្យាតិ សម្ពន្ធោ។ **ត្វំ បន នេវ យាចកោ** “អហំ ភន្តេ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស វិហរិស្សាមី”តិ ឯវំ មម សន្តិកំ អនុបគតត្តា។ **ន យាចិតកោ** “ឯហិ ត្វំ សុនក្ខត្ត មមំ ឧទ្ទិស្ស វិហរាហី”តិ ឯវំ មយា អបត្ថិតត្តា។

កោ សមានោតិ យាចកយាចិតកេសុ កោ នាម ហោន្តោ។ **ក**ន្តិ យាចកយាចិតកេសុ ឯវ កំ នាម ហោន្តំ មំ **បច្ចាចិក្ខសិ។ តុច្ឆបុរិសា**តិ ឈានមគ្គាទិឧត្តរិមនុស្សធម្មេសុ កស្សចិបិ អភាវា រិត្តបុរិសា។ ននុ ចាយំ សុនក្ខត្តោ លោកិយជ្ឈានានិ, ឯកច្ចាភិញ្ញញ្ច ឧប្បាទេសីតិ? កិញ្ចាបិ ឧប្បាទេសិ, តតោ បន ភគវតិ អាឃាតុប្បាទនេន សហេវ បរិហីនោ អហោសិ។ អបរាធោ នាម សុប្បដិបត្តិយា វិរជ្ឈនហេតុភូតោ កិលេសុប្បាទោតិ អាហ **“យត្តកោ តេ អបរាធោ, តត្តកោ ទោសោ”**តិ។ **យាវញ្ចា**តិ អវធិបរិច្ឆេទភាវទស្សនំ “យាវញ្ច តេន ភគវតា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៣) វិយ។ **តេ**តិ តយា។ **ឥទ**ន្តិ និបាតមត្តំ។ **អបរទ្ធ**ន្តិ អបរជ្ឈិតំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – “បច្ចាចិក្ខាមិទានាហំ ភន្តេ ភគវន្ត”ន្តិអាទីនិ វទន្តេន តុច្ឆបុរិស តយា យាវញ្ចិទំ អបរទ្ធំ, ន តស្ស អបរាធស្ស បមាណំ អត្ថីតិ។

៤. **មនុស្សធម្មា**តិ ភាវនានុយោគេន វិនា មនុស្សេហិ អនុដ្ឋាតព្ពធម្មា។ សោ ហិ មនុស្សានំ ចិត្តាធិដ្ឋានមត្តេន ឥជ្ឈនតោ តេសំ សម្ភាវិតធម្មោ វិយ បិតោ តថា វុត្តោ, មនុស្សគ្គហណញ្ចេត្ថ តេសុ ពហុលំ បវត្តនតោ។

ឥទ្ធិភូតំ បាដិហារិយំ, ន អាទេសនានុសាសនីបាដិហារិយន្តិ អធិប្បាយោ។ **កតេ**តិ បវត្តិតេ។ **និយ្យាតី**តិ និគ្គច្ឆតិ, វដ្ដទុក្ខតោ និគ្គមនវសេន បវត្តតីតិ អត្ថោ។ ធម្មេ ហិ និគ្គច្ឆន្តេ តំសមង្គិបុគ្គលោ “និគ្គច្ឆតី”តិ វុច្ចតិ, អដ្ឋកថាយំ បន និ-សទ្ទោ ឧបសគ្គមត្តំ, យាតិ ឥច្ចេវ អត្ថោតិ ទស្សេតុំ **គច្ឆតី**តិ អត្ថោ វុត្តោ។ **តក្រា**តិ បធានភាវេន វុត្តស្ស អត្ថស្ស ភុម្មវសេន បដិនិទ្ទេសោតិ តស្មឹ ធម្មេ សម្មា ទុក្ខក្ខយាយ និយ្យន្តេតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តស្មិំ...បេ.... សំវត្តមានេ**”តិ។

៥. អគ្គន្តិ ញាយតីតិ **អគ្គញ្ញំ។ លោកបញ្ញត្តិ**ន្តិ លោកស្ស បញ្ញាបនំ។ **លោកស្ស អគ្គ**ន្តិ លោកុប្បត្តិសមយេ “**ឥទំ នាម លោកស្ស អគ្គ**”**ន្តិ ឯវំ ជានិតព្ពំ** ពុជ្ឈិតព្ពំ។ **អគ្គមរិយាទ**ន្តិ អាទិមរិយាទំ។

៦. ឯត្តកំ វិប្បលបិត្វាតិ “ន ទានាហំ ភន្តេ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស វិហរិស្សាមី”តិ, “ន ហិ បន មេ ភន្តេ ភគវា ឧត្តរិមនុស្សធម្មា ឥទ្ធិបាដិហារិយំ ករោតី”តិ, “ន ហិ បន មេ ភន្តេ ភគវា អគ្គញ្ញំ បញ្ញបេតី”តិ ច ឯត្តកំ វិប្បលបិត្វា។ ឥទំ កិរ សោ ភគវា សត្ថុកិច្ចំ ឥទ្ធិបាដិហារិយំ, អគ្គញ្ញបញ្ញាបនញ្ច កាតុំ ន សក្កោតីតិ បកាសេន្តោ កថេសិ។ តេនាហ “**សុនក្ខត្តោ កិរា**”តិអាទិ។ ឧត្តរវចនវសេន បតិដ្ឋាភាវតោ **អប្បតិដ្ឋោ។** តតោ ឯវ **និរវោ** និស្សទ្ទោ។

អាទីនវទស្សនត្ថន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកស្ស អាទីនវស្ស ទស្សនត្ថំ។ តេនាហ “**សយមេវ គរហំ បាបុណិស្សសី**”តិ។ សម្បរាយិកា បន អាទីនវា អនេកវិធា, តេ ទស្សេន្តោ សុនក្ខត្តោ ន សទ្ទហេយ្យាតិ ទិដ្ឋធម្មិកស្សេវ គហណំ ។ **អនេកការណេនា**តិ “ឥតិបិ សោ ភគវា អរហ”ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៥៧, ២៥៥) អនេកវិធេន វណ្ណការណេន។ ឯវំ មេ អវណ្ណោ ន ភវិស្សតីតិ អជ្ឈាសយេន **អត្តនោ ពាលតាយ** វណ្ណារហានំ **អវណ្ណំ កថេត្វា។** ឯវំ ភគវា មក្ខិភាវេ អាទីនវំ ទស្សេត្វា បុន តស្ស កថនេ ការណំ វិភាវេតុំ “ឥតិ ខោ តេ”តិអាទិមាហាតិ តំ ទស្សេតុំ “**តតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ សុនក្ខត្តស្ស អប្បកោបិ វចនោកាសោ ន ភវិស្សតីតិ។ **អបក្កមី**តិ អត្តនា យថាបិតា វុឌ្ឍាយ អបសក្កិ។ **អបក្កន្តោ** សាសនតោ ភដ្ឋោ។ តេនាហ “**ចុតោ**”តិ។ **ឯវមេវា**តិ អបក្កមន្តោ ច ន យថា តថា អបក្កមិ, យថា បន កាយស្ស ភេទា អបាយេ និព្ពត្តេយ្យ, ឯវមេវ **អបក្កមិ។**

កោរខត្តិយវត្ថុវណ្ណនា

៧. ទ្វីហិ បទេហីតិ ទ្វីហិ វាក្យេហិ **អារទ្ធំ** ព្យតិរេកវសេន តទុភយត្ថនិទ្ទេសវសេន ឧបរិទេសនាយ បវត្តត្តា។ **អនុសន្ធិទស្សនវសេនា**តិ យថានុសន្ធិសង្ខាតអនុសន្ធិទស្សនវសេន។

ឯកំ សមយន្តិ ច ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**ឯកស្មិំ សមយេ**”តិ ច។ **ថូលូ នាម ជនបទោ**តិ ជនបទិនំ រាជកុមារានំ វសេន តថាលទ្ធនាមោ។ កុក្កុរវតំ សមាទានវសេន ឯតស្មឹ អត្ថីតិ **កុក្កុរវតិកោ**តិ អាហ “**សមាទិន្នកុក្កុរវតោ**”តិ។ **អញ្ញម្បី**តិ “ចតុក្កោណ្ឌិកស្សេវ វិចរណំ, តថា កត្វាវ ខាទនំ, ភុញ្ជនំ, វាមបាទំ ឧទ្ធរិត្វា មុត្តស្ស វិស្សជ្ជន”ន្តិ ឯវមាទិកំ អញ្ញម្បិ សុនខេហិ កាតព្ពកិរិយំ។ ចតូហិ សរីរាវយវេហិ កុណ្ឌនំ គមនំ **ចតុក្កោណ្ឌោ**, សោ ឯតស្មឹ អត្ថីតិ **ចតុក្កោណ្ឌិកោ។** សោ បន យស្មា ចតូហិ សរីរាវយវេហិ សង្ខុដិតគមនោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**ចតុសង្ខុដិតោ**”តិ។ តេនេវាហ “**ទ្វេ ជណ្ណូនី**”តិអាទិ។ **ភក្ខស**ន្តិ វា ភក្ខិតព្ពំ, អសិតព្ពញ្ច។ តេនេវាហ “**យំ កិញ្ចិ ខាទនីយំ ភោជនីយ**”ន្តិ។ កាមំ ខាទនញ្ច នាម មុខេន កាតព្ពំ, ហត្ថេន បន តត្ថ ឧបនាមនំ និវារេតុំ អវធារណំ កតន្តិ អាហ “**ហត្ថេន អបរាមសិត្វា**”តិ, អគ្គហេត្វាតិ អត្ថោ។ **សុន្ទររូបោ**តិ សុន្ទរភាវោ។ **វតាតិ បត្ថនត្ថេ និបាតោ** “អហោ វតាហំ លាភី អស្ស”ន្តិអាទីសុ វិយ។ “សមណេន នាម ឯវរូបេន ភវិតព្ពំ អហោ វតាហំ ឯទិសោ ភវេយ្យ”ន្តិ ឯវំ តស្ស បត្ថនា អហោសិ។ តេនាហ “**ឯវំ កិរា**”តិអាទិ។

គរហត្ថេ អបិ-ការោ “អបិ សិញ្ចេ បលណ្ឌក”ន្តិអាទីសុ វិយ។ **អរហន្តេ ច** ពុទ្ធេ, ពុទ្ធសាវកេ “អរហន្តោ ខីណាសវា ន ហោន្តី”តិ **ឯវំ តស្ស ទិដ្ឋិ ឧប្បន្នា។** យថាហ **មហាសីហនាទសុត្តេ** “នត្ថិ សមណស្ស គោតមស្ស ឧត្តរិមនុស្សធម្មា អលមរិយញាណទស្សនវិសេសា”តិ (ម. និ. ១.១៤៦)។ **សត្តមំ ទិវស**ន្តិ ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនំ។ **អលសកេនា**តិ អជីរណេន អាមរោគេន។

អដ្ឋិតចមត្តកាយ **បុរាណបណ្ណសទិសោ។ ពីរណត្ថម្ពក**ន្តិ ពីរណគច្ឆា។

មត្តា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មត្តំ**, ភោជនមត្តវន្តន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បមាណយុត្ត**”ន្តិ។ **មន្តា មន្តា**តិ មន្តាយ មន្តាយ។

៨. ឯកទ្វីហិកាយ គណនាយ។ **និរាហារោវ អហោសិ** ភគវតោ វចនំ អញ្ញថា កាតុកាមោ, តថាភូតោបិ សត្តមេ ទិវសេ ឧបដ្ឋាកេន ឧបនីតំ ភក្ខសំ ទិស្វា “ធី”តិ ឧបដ្ឋាបេតុំ អសក្កោន្តោ ភោជនតណ្ហាយ អាកឌ្ឍិយមានហទយោ តំ កុច្ឆិបូរំ ភុញ្ជិត្វា ភគវតា វុត្តនិយាមេនេវ កាលមកាសិ។ តេន វុត្តំ **“អថស្សា”**តិអាទិ។ **សចេបិ...បេ.... ចិន្តេយ្យា**តិ យទិ ឯសោ អចេលោ “ធី”តិ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា “អជ្ជបិ អហំ ន ភុញ្ជេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេយ្យ, តថាចិន្តនេ សតិបិ ទេវតាវិគ្គហេន **តំ ទិវសំ...បេ.... ករេយ្យ។** កស្មា? **អទ្វេជ្ឈវចនា ហិ តថាគតា,** ន តេសំ វចនំ វិតថំ ហោតិ។

គតគតដ្ឋានំ អង្គណមេវ ហោតីតិ តេហិ តំ កឌ្ឍិត្វា គច្ឆន្តេហិ គតគតប្បទេសោ ឧត្តរកសាមន្តា វិវដង្គណមេវ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ **តេ**តិ តិត្តិយា។ **សុសានំយេវ គន្ធា**តិ “ពីរណត្ថម្ពកំ អតិក្កមិស្សាមា”តិ គច្ឆន្តាបិ អនេកវារំ តំ អនុសំយាយិត្វា បុនបិ តំយេវ សុសានំ ឧបគន្ធា។

៩. ឥទន្តិ ឥទំ មតសរីរំ។ **“តមេវ វា សរីរំ កថាបេសី**តិ តំ សរីរំ អធិដ្ឋហិត្វា បិតបេតេន កថាបេសី”តិ កេចិ។ កោរខត្តិយំ វា អសុរយោនិតោ អានេត្វា កថាបេតុ អញ្ញំ វា បេតំ, កោ ឯត្ថ វិសេសោ។ **“អចិន្តេយ្យោ ហិ ពុទ្ធវិសយោ”**តិ បន វចនតោ តទេវ សរីរំ សុនក្ខត្តេន បហតមត្តំ ពុទ្ធានុភាវេន ឧដ្ឋាយ តមត្ថំ ញាបេសីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បុរិមោយេវ បន អត្ថោ អដ្ឋកថាសុ វិនិច្ឆិតោ។ តថា ហិ វក្ខតិ “និព្ពត្តដ្ឋានតោ”តិអាទិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១០)។

១០. វិបាកន្តិ ផលំ, អត្ថនិព្ពត្តីតិ អត្ថោ។

សមានេតព្ពានីតិ សម្មា អានេតព្ពានិ, សរូបតោ អានេត្វា ទស្សេតព្ពានីតិ អត្ថោ។ បាដិហារិយានំ បឋមាទិតា ភគវតា វុត្តានុបុព្ពិយា វេទិតព្ពា។ កេចិ បនេត្ថ “បរចិត្តវិភាវនំ, អាយុបរិច្ឆេទវិភាវនំ, ព្យាធិវិភាវនំ, គតិវិភាវនំ, សរីរនិក្ខេបវិភាវនំ, សុនក្ខត្តេន សទ្ធឹ កថាវិភាវនញ្ចាតិ ឆ បាដិហារិយានី”តិ វទន្តិ, តំ យទិ សុនក្ខត្តស្ស ចិត្តវិភាវនំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឯវំ សតិ “សត្តា”តិ វត្តព្ពំ តស្ស ភាវិអវណ្ណវិភាវនាយ សទ្ធឹ។ អថ អចេលស្ស មរណចិត្តវិភាវនំ, តំ “សត្តមំ ទិវសំ កាលំ ករិស្សតី”តិ ឥមិនា សង្គហិតន្តិ វិសុំ ន វត្តព្ពំ, តស្មា អដ្ឋកថាយំ វុត្តនយេនេវ គហេតព្ពំ។

អចេលកឡារមដ្ដកវត្ថុវណ្ណនា

១១. និក្ខន្តទន្តមដ្ដកោតិ និក្ខន្តទន្តោ មដ្ដកោ។ សោ កិរ អចេលកភាវតោ បុព្ពេ មដ្ដកិតោ ហុត្វា វិចរិ វិរទន្តោ ច, តេន នំ “កោរមដ្ដកោ”តិ សញ្ជានន្តិ។ យំ កិញ្ចិ តស្ស ទេន្តោ “សាធុរូបោ អយំ សមណោ”តិ សម្ភាវេន្តោ អគ្គំ សេដ្ឋំយេវ ទេន្តិ។ តេន វុត្តំ **“លាភគ្គំ បត្តោ, អគ្គលាភំ បត្តោ”**តិ។ ពហូ អចេលកា តំ បរិវារេត្វា វិចរន្តិ, គហដ្ឋា ច តំ ពហូ អឌ្ឍា វិភវសម្បន្នា កាលេន កាលំ ឧបសង្កមិត្វា បយិរុបាសន្តិ។ តេន វុត្តំ **“យសគ្គំ អគ្គបរិវារំ បត្តោ”**តិ។ **វតានិយេវ** បដ្ឋិតព្ពតោ បទានិ។ អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ **វតកោដ្ឋាសា វា។ សមត្តានី**តិ សមំ អត្តនិ គហិតានិ។ **បុរត្ថិមេនា**តិ **ឯន**-សទ្ទសម្ពន្ធេន “វេសាលិ”ន្តិ ឧបយោគវចនំ, អវិទូរត្ថេ ច **ឯន**-សទ្ទោ បញ្ចម្យន្តោតិ អាហ **“វេសាលិតោ អវិទូរេ”**តិ។

១២. សាសនេ បរិចយវសេន **តិលក្ខណាហតំ បញ្ហំ បុច្ឆិ។ ន សម្បាយាសី**តិ នាវពុជ្ឈិ ន សម្បាទេសិ។ តេនាហ **“សម្មា ញាណគតិយា”**តិអាទិ។ **សម្បាយនំ** វា សម្បាទនំ។ បញ្ហំ បុដ្ឋស្ស ច **សម្បាទនំ** នាម សម្មទេវ កថនន្តិ ឥទភាវំ ទស្សេន្តោ **“អថ វា”**តិអាទិមាហ។ កោបវសេន តស្ស អក្ខីនិ កម្បនភាវំ អាបជ្ជីសូតិ អាហ **“កម្បនក្ខីនិបិ បរិវត្តេត្វា”**តិ។ **កោប**ន្តិ កោធំ, សោ បន ចិត្តស្ស បកុប្បនវសេន បវត្តតីតិ អាហ **“កុប្បនាការ”**ន្តិ ។ **ទោស**ន្តិ អាឃាតំ, សោ បន អារម្មណេ ទុស្សនវសេន បវត្តីតិ អាហ **“ទុស្សនាការ”**ន្តិ។ **អតុដ្ឋាការ**ន្តិ តុដ្ឋិយា បីតិយា បដិបក្ខភូតប្បវត្តិអាការំ។ កាយវចីវិការេហិ **បាកដមកាសិ។ មា វត នោ**តិ ឯត្ថ **មា**តិ បដិក្ខេបោ, **នោ**តិ មយ្ហន្តិ អត្ថោតិ អាហ **“អហោ វត មេ ន ភវេយ្យា”**តិ។ **មំ វត នោ**តិ ឯត្ថ បន **នោ**តិ សំសយេតិ អាហ **“អហោសិ វត នុ មមា”**តិ។

១៤. បរិបុណ្ណោ ទហិត-សទ្ទោ វត្ថនិវាសនំ វទតីតិ អាហ **“បរិទហិតោ និវត្ថវត្ថោ”**តិ។ យសនិមិត្តកកាយលាភស្ស យសបរិហានិយាវ លាភបរិហានិ វុត្តា ហោតីតិ បាឡិយំ **“យសា និហីនោ”**តិ វុត្តំ។

អចេលបាថិកបុត្តវត្ថុវណ្ណនា

១៥. “អហំ សព្ពំ ជានាមី”តិ ឯវំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ វទតិ បដិជានាតីតិ ញាណវាទោ, តេន មយា **ញាណវាទេន សទ្ធិំ។ អតិក្កម្ម គច្ឆតោ**តិ ឧបឌ្ឍភាគេន បរិច្ឆិន្នំ បទេសំ អតិក្កមិត្វា ឥទ្ធិបាដិហារិយំ កាតុំ គច្ឆតោ។ កិំ បនាយំ អចេលោ បាថិកបុត្តោ អត្តនោ បមាណំ ន ជានាតីតិ? នោ ន ជានាតិ។ យទិ ឯវំ, កស្មា សុក្ខគជ្ជិតំ គជ្ជីតិ? “ឯវាហំ លោកេ បាសំសោ ភវិស្សាមី”តិ កោហញ្ញេ ឋត្វា សុក្ខគជ្ជិតំ គជ្ជិ។ តេន វុត្តំ “**នគរវាសិនោ**”តិអាទិ។ **បជ្ជបេត្វា**តិ យុគគ្គាហំ អារភិត្វា។

១៦. **ហីនជ្ឈាសយត្តា**...**បេ**.... **ឧទបាទិ។** វុត្តញ្ហេតំ “ហីនាធិមុត្តិកា សត្តា ហីនាធិមុត្តិកេ ឯវ សត្តេ សេវន្តិ ភជន្តិ បយិរុបាសន្តី”តិ (សំ. និ. ២.៩៨)។

យស្មា តថាវុត្តា វាចា តថារូបចិត្តហេតុកា, តញ្ច ចិត្តំ តថារូបទិដ្ឋិចិត្តហេតុកំ, តស្មា “តំ វាចំ អប្បហាយា”តិ វត្វា យថា តស្សា អប្បហានំ ហោតិ, តំ ទស្សេន្តោ “តំ ចិត្តំ អប្បហាយា”តិ អាហ, តស្ស ច យថា អប្បហានំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “តំ ទិដ្ឋិំ អប្បដិនិស្សជ្ជិត្វា”តិ អវោច។ យស្មា វា តថារូបា វាចា មហាសាវជ្ជា, ចិត្តំ តតោ មហាសាវជ្ជតរំ តំសមុដ្ឋាបកភាវតោ, ទិដ្ឋិ បន តតោ មហាសាវជ្ជតមា តទុភយស្ស មូលភាវតោ, តស្មា តេសំ មហាសាវជ្ជតាយ ឥមំ វិភាគំ ទស្សេត្វា អយំ អនុក្កមោ ឋបិតោតិ វេទិតព្ពោ។ តេសំ បន យថា បហានំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**អហ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ “**នាហំ ពុទ្ធោ**”**តិ វទន្តោ**តិ សាបេក្ខេន វិនា ឧជុកមេវ “អហំ ពុទ្ធោ ន ហោមី”តិ វទន្តោ។ **ចិត្តទិដ្ឋិប្បហានេ**បិ ឯសេវ នយោ។ **វិបតេយ្យា**តិ ឯត្ថ **វិ**-សទ្ទោ បឋមេ វិកប្បេ ឧបសគ្គមត្តំ, ទុតិយេ បន វិសរណត្ថោតិ អាហ “**សត្តធា វា បន ផលេយ្យា**”តិ។

១៧. **ឯកំសេនា**តិ ឯកន្តេន, ឯកន្តិកំ បន វចនបរិយាយវិនិមុត្តំ ហោតីតិ អាហ “**និប្បរិយាយេនា**”តិ។ **ឱធារិតា**តិ អវធារិតា និយមេត្វា ភាសិតា។ **វិគតរូបេនា**តិ អបគតសភាវេន ។ តេនាហ “**វិគច្ឆិតសភាវេនា**”តិ, ឥទ្ធានុភាវេន អបនីតសកភាវេន។ តេន វុត្តំ “**អត្តនោ**”តិអាទិ។

១៨. ទ្វយំ គច្ឆតីតិ **ទ្វយគាមិនី។** កីទិសំ ទ្វយន្តិ អាហ “**សរូបេនា**”តិអាទិ។ អយញ្ហិ សោ គណ្ឋស្សុបរិផោដ្ឋព្ពាទោសំ។

១៩. អជិតស្ស លិច្ឆវិសេនាបតិស្ស មហានិរយេ និព្ពត្តិត្វា តតោ អាគន្ត្វា អចេលស្ស បាថិកបុត្តស្ស សន្តិកេ បរោទនំ។ **អភាវា**តិ បុព្ពេ វុត្តប្បការស្ស បាដិហារិយករណស្ស អភាវា។ ភគវា បន សន្និបតិតបរិសាយំ បសាទជននត្ថំ តទនុរូបំ បាដិហារិយមកាសិយេវ។ យថាហ “**តេជោធាតុំ សមាបជ្ជិត្វា**”តិអាទិ។

ឥទ្ធិបាដិហារិយកថាវណ្ណនា

២០. និចយនំ ធនធញ្ញានំ សញ្ចយនំ **និចយោ**, តត្ថ និយុត្តាតិ **នេចយិកា**, គហបតិ ឯវ នេចយិកា **គហបតិនេចយិកា។** ឯត្តកានិ ជង្ឃសហស្សានីតិ បរិមាណាភាវតោ **សហស្សេហិបិ អបរិមាណគណនា។ តេនេវា**តិ ឥមស្ស វសេន សន្និបតិតាយ ឯវំ មហតិយា បរិសាយ ពន្ធនមោក្ខំ កាតុំ លព្ភតិ, ឯតេនេវ ការណេន។

២១. **ចិត្តត្រាសភយ**ន្តិ ចិត្តស្ស ឧត្រាសនាការេន បវត្តភយំ, ន ញាណភយំ, នាបិ “ភាយតិ ឯតស្មា”តិ ឯវំ វុត្តំ អារម្មណភយំ។ **ឆម្ភិតត្ត**ន្តិ តេនេវ ចិត្តត្រាសភយេន សកលសរីរស្ស ឆម្ភិតភាវោ។ **លោមហំសោ**តិ តេនេវ ភយេន, តេន ច ឆម្ភិតត្តេន សកលសរីរេ លោមានំ ហដ្ឋភាវោ, សោ បន តេសំ ភិត្តិយំ នាគទន្តានំ វិយ ឧទ្ធំមុខតាតិ អាហ “**លោមានំ ឧទ្ធគ្គភាវោ**”តិ។ **អន្ធន្តេន អាវិជ្ឈិត្វា**តិ អត្តនោ និសីទនត្ថំ និគូឡ្ហដ្ឋានំ ឧបបរិក្ខន្តោ បរិព្ពាជការាមំ បរិយន្តេន អនុសំយាយិត្វា, កស្សចិទេវ សុនក្ខត្តស្ស វា សុនក្ខត្តសទិសស្ស វា សព្ពញ្ញុបដិញ្ញំ អប្បហាយ សត្ថុ សម្មុខីភាវេ សត្តធា តស្ស មុទ្ធាផលនំ ធម្មតា។ តេន វុត្តំ “**មា នស្សតុ ពាលោ**”តិអាទិ។

២២. **សំសប្បតី**តិ តត្ថេវ បាសាណផលកេ ពាលទារកោ វិយ ឧដ្ឋាតុំ អសក្កោន្តោ អវសីទនវសេន ឥតោ ចិតោ ច សំសប្បតិ។ តេនាហ “**ឱសីទតី**”តិ។ **តត្ថេវ សញ្ចរតី**តិ តស្មិំយេវ បាសាណេ អានិសទុបដ្ឋិនោ សញ្ចលនំ និសជ្ជវសេនេវ សញ្ចរតិ, ន ឧដ្ឋាយ បទសា។

២៣. **វិនដ្ឋរូបោ**តិ សម្ភាវនាយ វិនាសេន, លាភស្ស វិនាសេន ច វិនដ្ឋសភាវោ។

២៥. **គោយុត្តេហី**តិ ពលវន្តពលិពទ្ទយោជិតេហិ។

២៦. **តស្សា**តិ ជាលិយស្ស។ អយញ្ហិ មណ្ឌិសេន បរិព្ពាជកេន សទ្ធឹ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុណិ, តតោ បុរេតរំ ភគវតោ គុណានំ អជាននកាលេ អយំ បវត្តិ។ តេនេវាហ **“តិដ្ឋតុ តាវ បាដិហារិយំ…បេ…. បរាជយោ ភវិស្សតី”**តិ។

២៧. **តិណសីហោ**តិ តិណសទិសហរិតវណ្ណោ សីហោ។ **កាឡសីហោ**តិ កាឡវណ្ណោ សីហោ។ **បណ្ឌុសីហោ**តិ បណ្ឌុវណ្ណោ សីហោ។ **កេសរសីហោ**តិ កេសរវន្តោ សេតវណ្ណោ, លោហិតវណ្ណោ វា សីហោ។ **មិគរញ្ញោ**តិ ឯត្ថ **មិគ**-សទ្ទោ កិញ្ចាបិ បសទកុរុង្គាទីសុ កេសុចិទេវ ចតុប្បទេសុ និរុឡ្ហោ, ឥធ បន សព្ពសាធារណវសេនាតិ ទស្សេន្តោ **“មិគរញ្ញោតិ សព្ពចតុប្បទានំ រញ្ញោ”**តិ វុត្តំ។ អាគន្ត្វា សេតិ ឯត្ថាតិ **អាសយោ**, និវាសនដ្ឋានំ។ **សីហនាទ**ន្តិ បរិស្សយានំ សហនតោ, បដិបក្ខស្ស ច ហននតោ “សីហោ”តិ លទ្ធនាមស្ស មិគាធិបស្ស ឃោសំ, សោ បន តេន យស្មា កុតោចិបិ អភីតភាវេន បវត្តីយតិ, តស្មា វុត្តំ **“អភីតនាទ”**ន្តិ។ តត្ថ តត្ថ តាសុ តាសុ ទិសាសុ គន្ត្វា ចរិតព្ពតាយ ភក្ខិតព្ពតាយ **គោចរោ** ឃាសោតិ អាហ **“គោចរាយាតិ អាហារត្ថាយា”**តិ។ **វរំ វរ**ន្តិ មិគសង្ឃេ មិគសមូហេ មុទុមំសតាយ វរំ វរំ មហឹសវនវរាហាទឹ វធិត្វាតិ យោជនា។ តេនាហ **“ថូលំ ថូល”**ន្តិ។ វរវរភាវេន ហិ តស្ស វរភាវោ ឥច្ឆិតោ។ សូរភាវំ សន្ទិស្សិតំ **សូរភាវសន្ទិស្សិតំ**, តេន។ សូរភាវេនាបិ ហិ “កឹ ឥមេ បាណកេ ទុព្ពលេ ហន្ត្វា”តិ អប្បថាមេសុ បាណេសុ ការុញ្ញំ ឧបតិដ្ឋតិ។

២៨. **វិឃាសោ**តិ បរស្ស ភក្ខិតសេសតាយ វិរូបោ ឃាសោ វិឃាសោ, ឧច្ឆិដ្ឋំ។ តេនាហ “ភក្ខិតាតិរិត្តមំស”ន្តិ, តស្មិំ **វិឃាសេ**, វិឃាសនិមិត្តន្តិ អត្ថោ។ **អស្មិមានទោសេនា**តិ អស្មិមានទោសហេតុ, អហំការនិមិត្តន្តិ អត្ថោ។ សោ បនស្ស អស្មិមានោ យថា ឧប្បជ្ជិ, តំ ទស្សេតុំ **“តត្រាយ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

“សេគាលកំយេវា”តិបិ បាឋោ, យថារុត្តោវ អត្ថោ។ **ភេរណ្ឌកំយេវា**តិ ភេរណ្ឌសកុណរវសទិសំយេវ, **ភេរណ្ឌោ** នាម ឯកោ បក្ខី ទ្វិមុខោ, តស្ស កិរ សទ្ទោ អតិវិយ វិរូបោ អមនាបោ។ តេនាហ **“អប្បិយអមនាបសទ្ទមេវា”**តិ។ សម្មាបដិបត្តិយា វិសេសតោ សុដ្ឋុ គតាតិ **សុគតា**, សម្មាសម្ពុទ្ធា។ តេ អបទាយន្តិ សោធេន្តិ សត្តសន្តានំ ឯតេហីតិ **សុគតាបទានានិ**, តិស្សោ សិក្ខា។ យស្មា តាហិ តេ “សុគតា”តិ លក្ខីយន្តិ, តា ច តេសំ ឱវាទភូតា, តស្មា **“សុគតលក្ខណេសូ”**តិអាទិ វុត្តំ។ យទិ តា សុគតស្ស លក្ខណភូតា, សាសនភូតា ច, កថំ បនេស បាថិកបុត្តោ តត្ថ តាសុ សិក្ខាសុ ជីវតិ, កោ តស្ស តាហិ សម្ពន្ធោតិ អាហ **“ឯតស្ស ហី”**តិអាទិ។ **សម្ពុទ្ធានំ ទេមាតិ ទេន្តី**តិ ពុទ្ធសញ្ញាយ ទេន្តីតិ អធិប្បាយោ។ តេន **ឯស…បេ…. ជីវតិ នាម** ន សុគតន្វយអជ្ឈុបគមនតោ។ **“តថាគតេ”**តិអាទិ ឯកត្តេ បុថុវចនន្តិ អាហ **“តថាគត”**ន្តិអាទិ។ **ពហុវចនំ ឯវ** គរុស្មិំ ឯកស្មិម្បិ ពហុវចនប្បយោគតោ **ឯកវចនំ វិយ វុត្តំ** វចនវិបល្លាសេន។

២៩. **សមេក្ខិត្វា**តិ សមំ កត្វា មិច្ឆាទស្សនេន អបេក្ខិត្វា, តំ បន អបេក្ខនំ តថា មញ្ញនមេវាតិ អាហ **“មញ្ញិត្វា”**តិ។ បុព្ពេ វុត្តំ សមេក្ខនម្បិ មញ្ញនំ ឯវាតិ វុត្តំ **“អមញ្ញីតិ បុន អមញ្ញិត្ថា”**តិ, តេន អបរាបរំ តស្ស មញ្ញនប្បវត្តិំ ទស្សេតិ។ ភេរណ្ឌករវំ កោសតិ វិក្កោសតីតិ **កោត្ថុ**។

៣០. តេ តេ បាណេ ព្យាបាទេន្តោ យសតីតិ ព្យគ្ឃោតិ ឥមិនា និព្ពចនេន “ព្យគ្ឃោ”តិ មិគរាជស្សាបិ សិយា នាមន្តិ អាហ **“ព្យគ្ឃោតិ មញ្ញតីតិ សីហោហមស្មីតិ មញ្ញតី”**តិ។ យទិបិ យថារុត្តនិព្ពចនវសេន សីហោបិ “ព្យគ្ឃោ”តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, ព្យគ្ឃ-សទ្ទោ បន មិគរាជេ ឯវ និរុឡ្ហោតិ ទស្សេន្តោ **“សីហេន វា”**តិអាទិមាហ។

៣១. សីហេន វិចរិតវនេ សំវឌ្ឍត្តា វុត្តំ “មហាវនេ សុញ្ញវនេ វិវឌ្ឍោ”តិ។

៣៤. **កិលេសពន្ធនា**តិ តណ្ហាពន្ធនតោ។ តណ្ហាពន្ធនញ្ហិ ថិរំ ទឡ្ហពន្ធនំ ទុម្មោចនីយំ។ យថាហ –

> “សារត្តរត្តា មណិកុណ្ឌលេសុ,
> បុត្តេសុ ទារេសុ ច យា អបេក្ខា;
> ឯតំ ទឡ្ហំ ពន្ធនមាហុ ធីរា,
> ឱហារិនំ សិថិលំ ទុប្បមុញ្ច”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៤៦; ជា. ១.២.១០២);

កិលេសពន្ធនាតិ វា ទសវិធសំយោជនតោ។ **មហាវិទុគ្គំ នាម ចត្តារោ ឱឃា** មហន្តំ ជលវិទុគ្គំ វិយ អនុបចិតកុសលសម្ភារេហិ ទុគ្គមង្គេន។

អគ្គញ្ញបញ្ញត្តិកថាវណ្ណនា

៣៦. ឥមស្ស បទស្ស។ ឥទំ នាម លោកស្ស អគ្គន្តិ ជានិតព្ពំ, តំ **អគ្គញ្ញំ,** សោ បន លោកស្ស ឧប្បត្តិក្កមោ បវត្តិ បវេណី ចាតិ អាហ **“លោកុប្បត្តិចរិយវំស”**ន្តិ។ សម្មាសម្ពោធិតោ ឧត្តរិតរំ នាម កិញ្ចិ នត្ថិ បជានិតព្ពេសុ, តំ បន កោដឹ កត្វា ទស្សេន្តោ **“យាវ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណា បជានាមី”**តិ អាហ។ “មម បជាននា”តិ អស្សាទេន្តោ តណ្ហាវសេន, “អហំ បជានាមី”តិ អភិនិវិសន្តោ ទិដ្ឋិវសេន, “សុដ្ឋុ បជានាមិ សម្មា បជានាមី”តិ បគ្គណ្ហន្តោ មានវសេន ន បរាមសាមីតិ យោជនា។ “បច្ចត្តញ្ញេវា”តិ បទំ “និព្ពុតិ វិទិតា”តិ បទទ្វយេនាបិ យោជេតព្ពំ “បច្ចត្តំយេវ ឧប្បាទិតា និព្ពុតិ ច បច្ចត្តំយេវ វិទិតា”តិ, សយម្ភុញាណេន និព្ពត្តិតា និព្ពុតិ សយមេវ វិទិតាតិ អត្ថោ។ អដ្ឋកថាយំ បន “បច្ចត្ត”ន្តិ បទំ វិវិធវិភត្តិកំ ហុត្វា អាវុត្តិនយេន អាវត្តតីតិ ទស្សេតុំ **“អត្តនាយេវ អត្តនី”**តិ វុត្តំ។ **អវិទិតនិព្ពានា**តិ អប្បដិលទ្ធនិព្ពានា មិច្ឆាបដិបន្នត្តា។ បជាននម្បិ ហិ តទធិគមវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯតិ ឥដ្ឋភាវេន បវត្តតីតិ **អយោ,** សុខំ។ តប្បដិក្ខេបេន **អនយោ,** ទុក្ខំ។ តទេវ ហិតសុខស្ស ព្យសនតោ **ព្យសនំ។**

៣៧. តំ ទស្សេន្តោតិ ភគវាបិ “អញ្ញតិត្ថិយោ តត្ថ សារសញ្ញី”តិ តំ ទស្សេន្តោ។ **អាធិបច្ចភាវេនា**តិ អាធិបច្ចសភាវេន។ យស្ស អាចរិយវាទស្ស វសេន បុរិសោ “អាចរិយោ”តិ វុច្ចតិ, សោ អាចរិយវាទោ អាចរិយភាវោតិ អាហ **“អាចរិយភាវំ អាចរិយវាទ”**ន្តិ។ **ឯត្ថា**តិ អាចរិយវាទេ។ **ឥតិ កត្វា**តិ ឥមិនា ការណេន។ **សោ**តិ អាចរិយវាទោ។ **“អគ្គញ្ញំ” ត្វេវ វុត្តោ** អគ្គញ្ញវិសយត្តា។ **កេន វិហិត**ន្តិ កេន បការេន វិហិតំ។ តេនាហ **“កេន វិហិតំ កិន្តិ វិហិត”**ន្តិ។ **ព្រហ្មជាលេ**តិ ព្រហ្មជាលសំវណ្ណនាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២៨)។ តត្ថ ហិ វិត្ថារតោ វុត្ត វិធី ឥធ អតិទិសតិ, បាឡិ បន តត្ថ ចេវ ឥធ ច ឯកសទិសា វាតិ។

៤១. ខិឌ្ឌា បទោសិកា មូលភូតា ឯត្ថ សន្តីតិ **ខិឌ្ឌាបទោសិកំ,** អាចរិយកំ។ តេនេវាហ **“ខិឌ្ឌាបទោសិក មូលក”**ន្តិ។ **មនោបទោសិក**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

៤៧. យេន វចនេន អព្ភាចិក្ខន្តិ, តស្ស អវិជ្ជមានតា នាម អត្ថវសេនេវាតិ អាហ **“អសំវិជ្ជមានដ្ឋេនា”**តិ។ **តុច្ឆា, មុសា**តិ ច ករណត្ថេ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ **“តុច្ឆេន, មុសាវាទេនា”**តិ។ វចនស្ស អន្តោសារំ នាម អវិបរីតោ អត្ថោតិ តទភាវេនាហ **“អន្តោសារវិរហិតេនា”**តិ។ **អភិអាចិក្ខន្តី**តិ អភិភវិត្វា យង្កេន្តា កថេន្តិ, អក្កោសន្តីតិ អត្ថោ។ **វិបរីតសញ្ញោ**តិ អយាថាវសញ្ញោ។ **សុភំ វិមោក្ខ**ន្តិ “សុភ”ន្តិ វុត្តវិមោក្ខំ។ **វណ្ណកសិណ**ន្តិ សុនីលកសុបីតកាទិវណ្ណកសិណំ។ **សព្ព**ន្តិ យំ សុភំ, អសុភញ្ច វណ្ណកសិណំ, តញ្ច សព្ពំ។ **ន អសុភ**ន្តិ អសុភម្បិ “អសុភ”ន្តិ តស្មឹ សមយេ ន សញ្ជានាតិ, អថ ខោ “សុភំ” ត្វេវ សញ្ជានាតីតិ អត្ថោ។ **វិបរីតា** អយាថាវគាហិតាយ, អយាថាវវាទិតាយ ច។

៤៨. យស្មា សោ បរិព្ពាជកោ អវិស្សដ្ឋមិច្ឆាគាហិតាយ សម្មា អប្បដិបជ្ជិតុកាមោ សម្មាបដិបន្នំ វិយ មំ សមណោ គោតមោ, ភិក្ខវោ ច សញ្ជាននន្តូតិ អធិប្បាយេន **“តថា ធម្មំ ទេសេតុ”**ន្តិអាទិមាហ, តស្មា វុត្តំ **“មយា ឯតស្ស…បេ…. វុត្តតី”**តិ។ **មមន្តិ** មមប្បទេសំ បីឡាជននដ្ឋានំ។ **សុដ្ឋូ**តិ សក្កច្ចំ។ យថា ន វិនស្សតិ, ឯវំ **អនុរក្ខ។**

វាសនាយាតិ កិលេសក្ខយាវហាយ បដិបត្តិយា វាសនាយ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

បាថិកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

២. ឧទុម្ពរិកសុត្តវណ្ណនា

និគ្រោធបរិព្ពាជកវត្ថុវណ្ណនា

៤៩. ឧទុម្ពរិកាយាតិ សម្ពន្ធេ សាមិវចនន្តិ អាហ “**ឧទុម្ពរិកាយ ទេវិយា សន្តកេ បរិព្ពាជការាមេ**”តិ។ “ឧទុម្ពរិកាយ”ន្តិ វា បាឋោ, តថា សតិ អធិករណេ ឯតំ ភុម្មំ។ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ ឧទុម្ពរិកាយ រញ្ញោ ទេវិយា និព្ពត្តិតោ អារាមោ ឧទុម្ពរិកា, តស្សំ ឧទុម្ពរិកាយំ។ តេនាហ “**ឧទុម្ពរិកាយ ទេវិយា សន្តកេ**”តិ។ តាយ ហិ និព្ពត្តិតោ តស្សា សន្តកោ។ វរណាទិបាឋវសេន ចេត្ថ និព្ពត្តត្ថពោធកស្ស សទ្ទស្ស អទស្សនំ។ **សន្ធានោ**តិ ភិន្នានម្បិ តេសំ សន្ធាបនេន “សន្ធានោ”តិ ឯវំ លទ្ធនាមោ។ **សំវណ្ណិតោ**តិ បសំសិតោ។ **ឥរិយតី**តិ បវត្តតិ។ **អរិយេន ញាណេនា**តិ កិលេសេហិ អារកត្តា អរិយេន លោកុត្តរេន ញាណេន។ **អរិយាយ វិមុត្តិយា**តិ សុវិសុទ្ធាយ លោកុត្តរផលវិមុត្តិយា។

ទិវា-សទ្ទោ ទិន-សទ្ទោ វិយ ទិវសបរិយាយោ, តស្ស វិសេសនភាវេន វុច្ចមានោ ទិវា-សទ្ទោ សវិសេសំ ទិវសភាគំ ទីបេតីតិ អាហ “**ទិវសស្ស ទិវា**”តិអាទិ។ យស្មា សមាបន្នស្ស ចិត្តំ នានារម្មណតោ បដិសំហតំ ហោតិ, ឈានសមង្គី ច បរិវេកូបគមនេន សង្គណិកាភាវតោ ឯកាកិយាយ និលីនោ វិយ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**តតោ តតោ…បេ… គតោ**”តិ។ មនោ ភាវេន្តិ មនសោ វិវឌ្ឍនិស្សិតំ វឌ្ឍី អាវហន្តីតិ **មនោភាវនិយា**តិ អាហ “**មនវឌ្ឍកាន**”ន្តិអាទិ។ **ឧន្នមតិ** ន សង្កុចតិ, អលីនញ្ច ហោតីតិ អត្ថោ។

៥១. យាវតាតិ យាវន្តោតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**យត្តកា**”តិ។ **តេស**ន្តិ និទ្ធារណេ សាមិវចនំ។ និទ្ធារណញ្ច កេនចិ វិសេសេន ឥច្ឆិតព្ពំ។ យេហិ ច គុណវិសេសេហិ សមន្នាគតា ភគវតោ សាវកា ឧបាសកា រាជគហេ បដិវសន្តិ, អយញ្ច តេហិ សមន្នាគតោតិ ឥមំ វិសេសំ ទីបេតុំ “**តេសំ អព្ភន្តរោ**”តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**ភគវតោ កិរា**”តិអាទិ។

៥២. តេសន្តិ បរិព្ពាជកានំ។ **កថាយា**តិ តិរច្ឆានកថាយ។ **ទស្សនេនា**តិ ទិដ្ឋទស្សនេន។ **អាកប្បេនា**តិ វេសេន។ **កុត្តេនា**តិ កិរិយាយ។ **អាចារេនា**តិ អញ្ញមញ្ញស្មិំ អាចរិតព្ពអាចារេន។ **វិហារេនា**តិ វត្តិន្ទិវំ វិហរិតព្ពវិហរណេន។ **ឥរិយាបថេនា**តិ ឋានាទិឥរិយាបថេន។ អញ្ញាការតាយ អញ្ញតិត្ថេ និយុត្តាតិ **អញ្ញតិត្ថិយា។ សង្គន្ត្វា** សមាគន្ត្វា **រាសី ហុត្វា** បរេហិ **និសិន្នដ្ឋានេ។** អរញ្ញានិ ច តានិ វនបត្ថានិ ចាតិ **អរញ្ញវនបត្ថានិ។** តត្ថ យំ អរញ្ញកង្គនិប្ផាទកំ អារញ្ញកានំ, តំ “អរញ្ញ”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **វនបត្ថ**ន្តិ គាមន្តំ អតិក្កមិត្វា មនុស្សានំ អនុបចារដ្ឋានំ, យត្ថ ន កសីយតិ ន វប្បីយតិ។ វុត្តញ្ហេតំ “វនបត្ថន្តិ ទូរានមេតំ សេនាសនានំ អធិវចន”ន្តិ “វនបត្ថន្តិ វនសណ្ឌានមេតំ សេនាសនានំ, វនបត្ថន្តិ ភីសនកានមេតំ, វនបត្ថន្តិ សលោមហំសានមេតំ, វនបត្ថន្តិ បរិយន្តានមេតំ វនបត្ថន្តិ ន មនុស្សូបចារានមេតំ សេនាសនានំ អធិវចន”ន្តិ (វិភ. ៥៣១)។ តេន វុត្តំ “**គាមូបចារតោ មុត្តានី**”តិអាទិ។ **បន្តានី**តិ បរិយន្តានិ អតិទូរានិ។ តេនាហ “**ទូរតរានី**”តិអាទិ។ **វិហារូបចារេនា**តិ វិហារស្ស ឧបចារប្បទេសេន។ **អទ្ធិកជនស្សា**តិ មគ្គគាមិនោ ជនស្ស។ **មន្ទសទ្ទានី**តិ ឧច្ចាសទ្ទមហាសទ្ទាភាវតោ តនុសទ្ទានិ។ មនុស្សេហិ សមាគម្ម ឯកជ្ឈំ បវត្តិតសទ្ទោ **និគ្ឃោសោ**, តស្ស យស្មា អត្ថោ ទុព្ពិភាវិតោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**អវិភាវិតត្ថេន និគ្ឃោសេនា**”តិ។ **វិគតវាតានី**តិ វិគតសទ្ទានិ។ “**រហស្ស ករណស្ស យុត្តានី**”តិ ឥមិនាបិ តេសំ ឋានានំ អរញ្ញលក្ខណយុត្តតំ, ជនវិវិត្តតំ, វនវិវិត្តមេវ ច វិភាវេតិ, តថា “**ឯកីភាវស្ស អនុរូបានី**”តិ ឥមិនា។

៥៣. កេនាតិ ហេតុម្ហិ, សហយោគេ ច ករណវចនន្តិ អាហ “**កេន ការណេន កេន បុគ្គលេន សទ្ធិ**”ន្តិ។ ឯកោបិ ហិ វិភត្តិនិទ្ទេសោ អនេកត្ថវិភាវនោ ហោតិ, តថា តទ្ធិតត្ថបទសមាហារេតិ។

សំសន្ទនន្តិ អាលាបសល្លាបវសេន កថាសំសន្ទនំ។ **ញាណព្យត្តភាវ**ន្តិ ព្យត្តញាណភាវំ, សោ បន បរស្ស វចនេ ឧត្តរទានវសេន, បរេន វា វុត្តឧត្តរេ បច្ចុត្តរទានវសេន សិយាតិ អាហ “**ឧត្តរបច្ចុត្តរនយេនា**”តិ។ យោ ហិ បរស្ស វចនំ តិបុក្ខលេន នយេន រូបេតិ, តថា បរស្ស រូបនវចនំ ជាតិភាវំ អាបាទេតិ, តស្ស តាទិសំ វចនសភាវំ ញាណវេយ្យត្តិយំ វិភាវេតិ បាកដំ ករោតីតិ។ **សុញ្ញាគារេសុ នដ្ឋា**តិ សុញ្ញាគារេសុ និវាសេសុ នដ្ឋា វិនដ្ឋា អភាវំ គតា។ **នាស្ស បញ្ញា នស្សេយ្យ** តេហិ តេហិ កតបុច្ឆនបដិបុច្ឆននិមិត្តំ នានាបដិភានុប្បត្តិយា វិសារមាបន្នំ បុច្ឆិតំ បញ្ហំ វិស្សជ្ជេតុំ អសមត្ថតាយ។ **ឱរោធេយ្យាមា**តិ និរុស្សាហំ វិយ ករោន្តា អវរោធេយ្យាម, តំ បរស្ស ឱរោធនំ វាទជាលេន វិនន្ធនំ វិយ ហោតីតិ អាហ “**វិនន្ធេយ្យាមា**”តិ ។ តទត្ថំ តេន តុច្ឆកុម្ភិនិទស្សនំ កតំ, តំ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ “**បូរិតឃដោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

ពលំ ទីបេន្តោតិ អភូតមេវ អត្តនោ ញាណពលំ បកាសេន្តោ។ **អសម្ភិន្ន**ន្តិ ជាតិសម្ភេទាភាវេន អសម្ភិន្នំ។ អញ្ញជាតិសម្ភេទេ សតិ អស្សតរស្ស អស្សស្ស ជាតភាវោ វិយ សីហស្សបិ សីហថាមាភាវោ សិយាតិ អាហ **“អសម្ភិន្នកេសរសីហ”**ន្តិ។ **ឋានសោ វា**តិ តង្ខណេ ឯវ។

៥៤. “សុមាគធា នាម នទី”តិ កេចិ, តំ មិច្ឆាតិ ទស្សេន្តោ “សុមាគធា នាម បោក្ខរណី”តិ វត្វា តស្សា បោក្ខរណិភាវស្ស សុត្តន្តរេ អាគតតំ ទស្សេតុំ **“យស្សា តីរេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ មោរានំ និវាបោ ឯត្ថាតិ **មោរនិវាបោ។** ព្យធិករណានម្បិ ហិ បទានំ ពាហិរត្ថសមាសោ ហោតិយេវ យថា “ឧរសិលោមោ”តិ។ អថ វា និវុត្ថំ ឯត្ថាតិ **និវាបោ**, មោរានំ និវាបោ **មោរនិវាបោ**, មោរានំ និវាបទិន្នដ្ឋានំ។ តេនាហ **“យត្ថ មោរាន”**ន្តិអាទិ។ យស្មា និគ្រោធោ តបោជិគុច្ឆវាទោ, សាសនេ ច ភិក្ខូ អត្តកិលមថានុយោគំ វជ្ជេត្វា ភាវនានុយោគេន បរមស្សាសប្បត្តេ វិហរន្តេ បស្សតិ, តស្មា “កថំ នុ ខោ សមណោ គោតមោ កាយកិលមថេន វិនាវ សាវកេ វិនេតី”តិ សញ្ជាតសន្ទេហោ “កោ នាម សោ”តិអាទិនា ភគវន្តំ បុច្ឆិ។ អស្សសតិ អនុសង្កិតបរិសង្កិតោ ហោតិ ឯតេនាតិ **អស្សាសោ**, បីតិសោមនស្សន្តិ អាហ **“អស្សាសប្បត្តាតិ តុដ្ឋិប្បត្តា សោមនស្សប្បត្តា”**តិ។ អធិកោ សេដ្ឋោ អាសយោ និស្សយោ **អជ្ឈាសយោ**តិ អាហ **“ឧត្តមនិស្សយភូត”**ន្តិ។ អាទិភូតំ បុរាតនំ សេដ្ឋចរិយំ **អាទិព្រហ្មចរិយំ**, លោកុត្តរមគ្គន្តិ អត្ថោ។ តថា ហេស សព្ពពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសាវកេហិ តេនេវ អាការេន អធិគតោ។ តេនាហ **“បុរាណ…បេ…. អរិយមគ្គ”**ន្តិ។ តថា ហិ តំ ភគវា “អទ្ទស បុរាណំ មគ្គំ បុរាណមញ្ជស”ន្តិ អវោច។ **បូរេត្វា** ភាវនាបារិបូរិវសេន។ “បូរេត្វា”តិ វា ឥទំ “អជ្ឈាសយំ អាទិព្រហ្មចរិយ”ន្តិ ឯត្ថ បាឋសេសោតិ វទន្តិ។ “អជ្ឈាសយំ អាទិព្រហ្មចរិយំ បដិជានន្តិ អស្សាសប្បត្តា”តិ ឯវំ វា ឯត្ថ យោជនា។

តបោជិគុច្ឆាវាទវណ្ណនា

៥៥. បកតា ហុត្វា វិច្ឆិន្នា **វិប្បកតា**តិ អាហ **“អនិដ្ឋិតាវ ហុត្វា ឋិតា”**តិ។

៥៦. **វីរិយេន បាបជិគុច្ឆនវាទោ**តិ លូខបដិបត្តិសាធនេន វីរិយេន អត្តតណ្ហាវិនោទនវសេន បាបកស្ស ជិគុច្ឆនវាទោ។ ជិគុច្ឆតីតិ **ជិគុច្ឆោ**, តព្ភាវោ **ជេគុច្ឆំ**, អធិកំ ជេគុច្ឆំ អធិជេគុច្ឆំ, អតិវិយ បាបជិគុច្ឆនំ, តស្មិំ **អធិជេគុច្ឆេ។** កាយទទ្ធិពហុលំ តបតីតិ **តបោ**, អត្តកិលមថានុយោគវសេន បវត្តំ វីរិយំ, តេន កាយទទ្ធិពហុលតានិមិត្តស្ស បាបស្ស ជិគុច្ឆនំ, វិរជ្ជនម្បិ **តបោជិគុច្ឆា**តិ អាហ **“វីរិយេន បាបជិគុច្ឆា”**តិ។ ឃាសច្ឆាទនសេនាសនតណ្ហាវិនោទនមុខេន អត្តស្នេហវិរជ្ជនន្តិ អត្ថោ។ ឧបរិ វុច្ចមានេសុ នានាការេសុ អចេលកាទិវតេសុ ឯកជ្ឈំ សមាទិន្នានំ បរិសោធនមេវេត្ថ **បារិបូរណំ** , ន សព្ពេសំ អនវសេសតោ សមាទានំ តស្ស អសម្ភវតោតិ អាហ **“បរិបុណ្ណាតិ បរិសុទ្ធា”**តិ។ **បរិសោធន**ញ្ច នេសំ សកសមយសិទ្ធេន នយេន បដិបជ្ជនមេវ។ វិបរិយាយេន អបរិសុទ្ធតា វេទិតព្ពា។

៥៧. **“ឯកំ បញ្ហម្បិ ន កថេតី”**តិ បឋមំ អត្តនា បុច្ឆិតបញ្ហស្ស អកថិតត្តា វុត្តំ។

តបនិស្សិតកោតិ អត្តកិលមថានុយោគសង្ខាតំ តបំ និស្សាយ សមាទាយ វត្តនកោ។ **សីហនាទេ**តិ សីហនាទសុត្តវណ្ណនាយំ។ យស្មា តត្ថ វិត្ថារិតនយេន វេទិតព្ពានិ, តស្មា តស្សា អត្ថប្បកាសនាយ វុត្តនយេនបិ វេទិតព្ពានិ។

ឧបក្កិលេសវណ្ណនា

៥៨. “សម្មា អាទិយតី”តិ វត្វា **សម្មា អាទិយន**ញ្ចស្ស ទឡ្ហគ្គាហោ ឯវាតិ អាហ **“ទឡ្ហំ គណ្ហាតី”**តិ។ “សាសនាវចរេនាបិ ទីបេតព្ព”ន្តិ វត្វា តំ ទស្សេតុំ **“ឯកច្ចោ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ, តេន ធុតង្គធរតាមត្តេន អត្តមនតា, បរិបុណ្ណសង្កប្បតា សម្មាបដិបត្តិយា ឧបក្កិលេសោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ, ន យថាវុត្តតបសមាទានធុតង្គធរតានំ សតិបិ អនិយ្យានិកត្តេ សទិសតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

“**ទុវិធស្សាបី**តិ ‘អត្តមនោ ហោតិ បរិបុណ្ណសង្កប្បោ’តិ ច ឯវំ ឧបក្កិលេសភេទេន វុត្តស្ស ទុវិធស្សាបិ តបស្សិនោ”តិ កេចិ។ យស្មា បន អដ្ឋកថាយំ សាសនិកវសេនាបិ អត្ថោ ទីបិតោ, តស្មា ពាហិរកស្ស, សាសនិកស្ស ចាតិ ឯវំ ទុវិធស្សាបិ តបស្សិនោតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តថា ចេវ ហិ ឧបរិបិ អត្ថវណ្ណនំ វក្ខតីតិ។ **ឯត្តាវតា**តិ យទិទំ “កោ អញ្ញោ មយា សទិសោ”តិ ឯវំ អតិមានស្ស, អនិដ្ឋិតកិច្ចស្សេវ ច “អលមេត្តាវតា”តិ ឯវំ អតិមានស្ស ច ឧប្បាទនំ, ឯត្តាវតា។

ឧក្កុំសតីតិ ឧក្កដ្ឋំ ករោតិ។ **ឧក្ខិបតីតិ** អញ្ញេសំ ឧបរិ ខិបតិ, បក្ខណ្ឌតីតិ អត្ថោ។ **បរំ សំហារេតីតិ** បរំ សំហរំ និហីនំ ករោតិ។ **អវក្ខិបតីតិ** អធោ ខិបតិ, អវមញ្ញតីតិ អត្ថោ។

មានមទករណេនាតិ មានសង្ខាតស្ស មទស្ស ករណេន ឧប្បាទនេន។ **មុច្ឆិតោ ហោតីតិ** មុច្ឆាបន្នោ ហោតិ, សា បន មុច្ឆាបត្តិ អភិជ្ឈាសីលព្ពតបរាមាសកាយគន្ថេហិ គធិតចិត្តតា, តត្ថ ច អតិលគ្គភាវោតិ អាហ "**គធិតោ អជ្ឈោសន្នោ**"តិ។ **បមជ្ជន**ញ្ចេត្ថ បមជ្ជនមេវាតិ អាហ "**បមាទមាបជ្ជតី**"តិ។ កេវលំ ធុតង្គសុទ្ធិកោ ហុត្វា កម្មដ្ឋានំ អននុយុញ្ជន្តោ តាយ ឯវ ធុតង្គសុទ្ធិកតាយ អត្តុក្កំសនាទិវសេន បវត្តេយ្យាតិ ទស្សេតុំ "**សាសនេ**"តិអាទិ វុត្តំ។ តេនាហ "**ធុតង្គមេវ...បេ.... បច្ចេតី**"តិ។

៥៩. តេយេវ បច្ចយា។ **សុដ្ឋុ កត្វា បដិសង្ខរិត្វា លទ្ធា**តិ អាទរគារវយោគេន សក្កច្ចំ អភិសង្ខរិត្វា ទានវសេន ឧបនយវសេន លទ្ធា។ **វណ្ណភណនន្តិ** គុណកិត្តនំ។ **អស្សា**តិ តបស្សិនោ។

៦០. វោទាសន្តិ ព្យាសនំ, វិភជ្ជនន្តិ អត្ថោ។ តំ បនេត្ថ វិភជ្ជនំ ទ្វិធា ឥច្ឆិតន្តិ អាហ "**ទ្វេភាគំ អាបជ្ជតី**"តិ។ **ទ្វេ ភាគេ ករោតិ** រុច្ចនារុច្ចនវសេន ។ **គេធជាតោ**តិ សញ្ជាតគេធោ។ **មុច្ឆនំ** នាម សតិវិប្បវាសេនេវ ហោតិ, ន សតិយា សតីតិ អាហ "**សមុដ្ឋស្សតី**"តិ។ **អាទីនវមត្តម្បី**តិ គធិតាទិភាវេន បរិភោគេ អាទីនវមត្តម្បិ **ន បស្សតិ។ មត្តញ្ញុតា**តិ បរិភោគេ មត្តញ្ញុតា។ **បច្ចវេក្ខណបរិភោគមត្តម្បី**តិ បច្ចវេក្ខណមត្តេន បរិភោគម្បិ ឯកវារំ បច្ចវេក្ខិត្វាបិ បរិភុញ្ជនម្បិ **ន ករោតិ។**

៦១. វិចក្កសណ្ឋានាតិ វិបុលតមចក្កសណ្ឋានា។ សព្ពស្ស ភុញ្ជនតោ អយោកូដសទិសា ទន្តា ឯវ **ទន្តកូដំ។ អបសាទេតី**តិ បសាទេតិ។ **អចេលកាទិវសេនា**តិ អចេលកវតាទិវសេន។ **លូខាជីវិន្តិ** សល្លេខបដិបត្តិយា លូខជីវិកំ។

៦២. តបំ ករោតីតិ ភាវនាមនសិការលក្ខណំ តបំ ចរតិ ចរន្តោ វិយ ហោតិ។ **ចង្កមំ ឱតរតិ** ភាវនំ អនុយុញ្ជន្តោ វិយ។ **វិហារង្គណំ សម្មជ្ជតិ** វត្តបដិបត្តិំ បូរេន្តោ វិយ។

"អាទស្សយមានោ"តិ វា បាឋោ។

កិញ្ចិ វជ្ជន្តិ កិញ្ចិ កាយិកំ វា វាចសិកំ វា ទោសំ។ **ទិដ្ឋិគតន្តិ** វិបរីតទស្សនំ។ **អរុច្ចមានន្តិ** អត្តនោ សិទ្ធន្តេ បដិក្ខិត្តភាវេន អរុច្ចមានំ។ **រុច្ចតិ មេ**តិ "កប្បតិ មេ"តិ **វទតិ។ អនុជានិតព្ពន្តិ** តច្ឆាវិបរីតភូតភាវេន "ឯវមេត"ន្តិ អនុជានិតព្ពំ។ សវនមនោហារិតាយ "សាធុ សុដ្ឋូ"តិ **អនុមោទិតព្ពំ។**

៦៣. កុជ្ឈនសីលតាយ **កោធនោ។** វុត្តលក្ខណោ ឧបនាហោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ឧបនាហី។** ឯវំភូតោ ច តំសមង្គី ហោតីតិ "**សមន្នាគតោ ហោតី**"តិ វុត្តំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។

អយំ បន វិសេសោ – ឥស្សតិ ឧសូយតីតិ **ឧស្សុកី។** សបនំ អសន្តគុណសម្ភាវនំ **សឋោ,** សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សឋោ។** សន្តទោសបដិច្ឆាទនសភាវា **មាយា,** មាយា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មាយាវី។** គរុដ្ឋានិយានម្បិ បណិបាតាករណលក្ខណំ ថម្ភនំ **ថទ្ធំ,** តមេត្ថ អត្ថីតិ **ថទ្ធោ។** គុណេហិ សមានំ, អធិកញ្ច អតិក្កមិត្វា និហីនំ កត្វា មញ្ញនសីលតាយ **អតិមានី។** អសន្តគុណសម្ភាវនត្ថិកតាសង្ខាតា បាបា លាមកា ឥច្ឆា ឯតស្សាតិ **បាបិច្ឆោ។** មិច្ឆា វិបរីតា ទិដ្ឋិ ឯតស្សាតិ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកោ។** "ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ"ន្តិ (ម. និ. ១៨៧, ២០២, ៤២៧; ៣.២៧, ២៩; ឧទា. ៥៥; មហានិ. ២០; នេត្តិ. ៥៨) ឯវំ អត្តនា អត្តាភិនិវិដ្ឋតាយ សកា ទិដ្ឋិ **សន្ទិដ្ឋិ,** តមេវ បរាមសតីតិ **សន្ទិដ្ឋិបរាមាសី។** អដ្ឋកថាយំ បន "សយំ ទិដ្ឋិ សន្ទិដ្ឋី"តិ វត្តុវសេន អត្ថោ វុត្តោ។ អា ពាឡ្ហំ វិយ ធីយតីតិ **អាធានន្តិ** អាហ "**ទឡ្ហំ សុដ្ឋុ ឋបិត**"ន្តិ។ យថាគហិតំ គាហំ បដិនិស្សជ្ជនសីលោ **បដិនិស្សគ្គី,** តប្បដិក្ខេបេន **ទុប្បដិនិស្សគ្គី។** បដិសេធត្ថោ ហិ អយំ **ទុ**-សទ្ទោ យថា "ទុប្បញ្ញោ, (ម. និ. ១.៤៤៩) ទុស្សីលោ"តិ (អ. និ. ៥.២១៣; ១០.៧៥; បារា. ១៩៥; ធ. ប. ៣០៨) ច។

បរិសុទ្ធបបដិកប្បត្តកថាវណ្ណនា

៦៤. ឥធ និគ្រោធ តបស្សីតិ យថានុក្កន្តំ បុរិមបាឡី និគមនវសេន ឯកទេសេន ទស្សេតិ។ តេនាហ "**ឯវំ ភគវា**"តិអាទិ។ **គហិតលទ្ធិន្តិ** "អចេលកាទិភាវោ សេយ្យោ, តេន ច សំសារសុទ្ធិ ហោតី"តិ ឯវំ គហិតលទ្ធិំ។ **រក្ខិតំ តបន្តិ** តាយ លទ្ធិយា សមាទិយិត្វា រក្ខិតំ អចេលកវតាទិតបំ។ "**សព្ពមេវ សំកិលិដ្ឋ**"ន្តិ ឥមិនា យំ វក្ខតិ

បរិសុទ្ធបាឡិវណ្ណនាយំ “លូខតបស្សិនោ ចេវ ធុតង្គធរស្ស ច វសេន យោជនា វេទិតព្ពា”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៦៤), តស្ស បរិកប្បិតរូបស្ស លូខស្ស តបស្សិនោតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោតិ ទស្សេតិ។ “**បរិសុទ្ធបាឡិទស្សនត្ថ**”ន្តិ ច ឥមិនា តិត្ថិយានំ វសេន បាឡិ យេវេត្ថ លព្ភតិ, ន បន តទត្ថោតិ ទស្សេតិ។ **វុត្តវិបក្ខវសេនា**តិ វុត្តស្ស អត្ថស្ស បដិបក្ខវសេន, បដិក្ខេបវសេនាតិ អត្ថោ។ **តស្មិំ ឋានេ**តិ ហេតុអត្ថេ ភុម្មន្តិ តស្ស ហេតុអត្ថេន ករណវចនេន អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ឯវំ សោ តេនា**”តិអាទិមាហ។ **ឧត្តរិ វាយមមានោ**តិ យថាសមាទិន្នេហិ ធុតធម្មេហិ អបរិតុដ្ឋោ, អបរិយោសិតសង្កប្បោ ច ហុត្វា ឧបរិ ភាវនានុយោគវសេន សម្មាវាយាមំ ករោន្តោ។

៦៩. **ឥតោ បរ**ន្តិ ឥតោ យថាវុត្តនយតោ បរំ។ **អគ្គភាវំ វា សារភាវំ វា**តិ តបោជិគុច្ឆាយ អគ្គភាវំ វា សារភាវំ វា **អជានន្តោ។** “អយមេវស្ស អគ្គភាវោ សារភាវោ”តិ មញ្ញមានោ **“អគ្គប្បត្តា, សារប្បត្តា ចា”តិ អាហ។**

បរិសុទ្ធតចប្បត្តាទិកថាវណ្ណនា

៧០. យមនំ សំយមនំ **យាមោ**, ហឹសាទីនំ អករណវសេន ចតុព្ពិធោ យាមោវ **ចាតុយាមោ**, សោ ឯវ សំវរោ, តេន សំវុតោ គុត្តសព្ពទ្វារោ **ចាតុយាមសំវរសំវុតោ។** តេនាហ “**ចតុព្ពិធេន សំវរេន បិហិតោ**”តិ។ **អតិបាតនំ** ហឹសនន្តិ អាហ “**បាណំ ន ហនតី**”តិ។ លោភចិត្តេន ភាវិតំ សម្ភាវិតន្តិ កត្វា **ភាវិតំ នាម បញ្ច កាមគុណា។** អយញ្ច តេសុ តេសំយេវ សមុទាចារោ មគ្គោដ្ឋាបកំ វិយាតិ អាហ “**តេសំ សញ្ញាយា**”តិ។

ឯតន្តិ អភិហរណំ, ហីនាយ អនាវត្តនញ្ច។ តេនាហ “**សោ អភិហរតីតិ អាទិលក្ខណ**”ន្តិ។ **អភិហរតី**តិ អភិពុទ្ធឹ នេតិ។ តេនាហ “**ឧបរូបរិ វឌ្ឍេតី**”តិ។ ចក្កវត្តិនាបិ បព្ពជិតស្ស អភិវាទនាទិ ករីយតេវាតិ បព្ពជ្ជា សេដ្ឋា គុណវិសេសយោគតោ, ទោសវិរហិតតោ ច, យតោ សា បណ្ឌិតបញ្ញត្តា វុត្តា។ គិហិភាវោ បន និហីនោ តទុភយាភាវតោតិ អាហ “**ហីនាយ គិហិភាវត្ថាយា**”តិ។

៧១. **តចប្បត្តា**តិ តចំ បត្តា, តចសទិសា ហោតីតិ អត្ថោ។

៧៤. **តិត្ថិយានំ វសេនា**តិ តិត្ថិយានំ សមយវសេន។ **នេស**ន្តិ តិត្ថិយានំ។ **ត**ន្តិ ទិព្ពចក្ខុំ។ **សីលសម្បទា**តិ សព្ពាការសម្បន្នំ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ។ **តចសារសម្បត្តិតោ**តិ តចតបោជិគុច្ឆាយាសារសម្បត្តិតោ។ **វិសេសភាវ**ន្តិ វិសេសសភាវំ។

អចេលកបាឡិមត្តម្បីតិ អចេលកបាឡិអាគតត្ថមត្តម្បិ **នត្ថិ,** តស្មា មយំ អនស្សាម វិនដ្ឋាតិ អត្ថោ។ **អ**ការោ វា និបាតមត្តំ, **នស្សាមា**តិ វិនស្សាម។ **កុតោ បរិសុទ្ធបាឡី**តិ កុតោ ឯវ អម្ហេសុ បរិសុទ្ធបាឡិអាគតបដិបត្តិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សុតិវសេនាបី**តិ សោតបថាគមនមត្តេនាបិ **ន ជានាម។**

និគ្រោធស្សបជ្ជាយនវណ្ណនា

៧៥. **អស្សា**តិ សន្ធានស្ស គហបតិស្ស។ **កក្ខឡ**ន្តិ ផរុសំ។ **ទុរាសទវចន**ន្តិ អវត្តព្ពវចនំ។ យស្មា ផរុសវចនំ យំ ឧទ្ទិស្ស បយុត្តំ, តស្មិំ ខមាបិតេ ខមាបកស្ស បដិបាកតិកំ ហោតិ, តស្មា “**អយំ មយី**”តិអាទិ វុត្តំ។

៧៦. **ពោធត្ថាយ ធម្មំ ទេសេតិ,** ន អត្តនោ ពុទ្ធភាវឃោសនត្ថាយ។ **វាទត្ថាយា**តិ បរវាទភញ្ជនវាទត្ថាយ។ **រាគាទិសមនត្ថាយ ធម្មំ ទេសេតិ,** ន អន្តេវាសិកម្យតាយ។ **ឱឃនិត្ថរណត្ថាយា**តិ ចតុរោឃនិត្ថរណត្ថាយ ធម្មំ ទេសេតិ សព្ពសោ ឱឃបារាតិណ្ណមាវហត្តា ទេសនាយ។ **សព្ពកិលេសបរិនិព្ពានត្ថាយ ធម្មំ ទេសេតិ** កិលេសានំ លេសេនបិ ទេសនាយ អបរាមដ្ឋភាវតោ។

ព្រហ្មចរិយបរិយោសានាទិវណ្ណនា

៧៧. **ឥទំ សព្ពម្បី**តិ សត្តវស្សតោ បដ្ឋាយ យាវ “សត្តាហ”ន្តិ បទំ, ឥទំ សព្ពម្បិ វចនំ។ **អសឋោ បន អមាយាវី ឧជុជាតិកោ** តិក្ខបញ្ញោ ឧគ្ឃដិតញ្ញូតិ អធិប្បាយោ។ សោ ហិ តំមុហុត្តេនេវ អរហត្តំ បត្តុំ សក្ខិស្សតីតិ។ **វង្កវង្កោ**តិ កាយវង្កាទីហិបិ វង្កេហិ វង្កោ ជិម្ហោ កុដិលោ។ “**សឋំ បនាហំ អនុសាសិតុំ ន សក្កោមី**”តិ ន ឥទំ ភគវា កិលាសុភាវេនេវ វទតិ, អថ ខោ តស្ស អភាជនភាវេនេវ។

៧៨. **បកតិយា អាចរិយោ**តិ យោ ឯវ តុម្ហាកំ ឥតោ បុព្ពេ បកតិយា អាចរិយោ អហោសិ, សោ ឯវ ឥទានិបិ បុព្ពាចិណ្ណវសេន អាចរិយោ ហោតុ, ន មយំ តុម្ហេ អន្តេវាសិកេ កាតុកាមាតិ អធិប្បាយោ។ **ន មយំ តុ**

ម្ហាកំ ឧទ្ទេសេន អត្ថិកា, ធម្មគន្ថិ មេវ បន តុម្ហេ ញាបេតុកាមម្ហាតិ អធិប្បាយោ។ **អាជីវតោ**តិ ជីវិកាយ វុត្តិតោ។ **អកុសលាតិ កោដ្ឋាសំ បត្តា**តិ អកុសលាតិ តំ តំ កោដ្ឋាសតំយេវ ឧបគតា។ **កិលេសទរថសម្បយុត្តា**តិ កិលេសទរថសហិតា តំសម្ពន្ធនតោ ។ ជាតិជរាមរណានំ ហិតាតិ **ជាតិជរាមរណិយា។** សំកិលេសោ ឯត្ថ អត្ថិ, សំកិលេសេ វា និយុត្តាតិ **សំកិលេសិកា។ វោទានំ** វុច្ចតិ វិសុទ្ធិ, តស្ស បច្ចយភូតត្តា **វោទានិយា។** តថាភូតា ចេតេ វោទាបេន្តីតិ អាហ “**សត្តេ វោទាបេន្តី**”តិ។ សិខាប្បត្តា បញ្ញាយ បារិបូរិវេបុល្លតា មគ្គផលវសេនេវ ឥច្ឆិតព្ពាតិ អាហ “**មគ្គបញ្ញា…បេ…. វេបុល្លត**”ន្តិ។ **ឧភោបិ វា ឯតានិ** បារិបូរិវេបុល្លានិ។ យា ហិ តស្ស បារិបូរី, សា ឯវ វេបុល្លតាតិ។ **តតោ**តិ សំកិលេសធម្មប្បហានវោទានធម្មាភិវុទ្ធិហេតុ។

៧៩. “**យថា មារេនា**”តិ នយិទំ និទស្សនវសេន វុត្តំ, អថ ខោ តថាភាវកថនមេវាតិ ទស្សេតុំ “**មារោ កិរា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អថា**តិ មារេន តេសំ បរិយុដ្ឋានប្បត្តិតោ បច្ឆា អញ្ញាសីតិ យោជនា។ កស្មា បន ភគវា បគេវ ន អញ្ញាសីតិ? អនាវជ្ជិតត្តា។ **មារំ បដិពាហិត្វា**តិ មារេន តេសុ កតំ បរិយុដ្ឋានំ វិធមេត្វា, ន តេសំ សតិបយោជនេ ពុទ្ធានំ ទុក្ករំ។ **សោ**តិ មគ្គផលុប្បត្តិហេតុ។ **តេសំ** បរិព្ពាជកានំ។

ផុដ្ឋាតិ បរិយុដ្ឋានវសេន ផុដ្ឋា។ **យត្រា**តិ និទ្ទារណេ ភុម្មន្តិ អាហ “**យេសូ**”តិ។ **អញ្ញាណត្ថ**ន្តិ អាជាននត្ថំ, ឧបសគ្គមត្តញ្ចេត្ថ **អា**-ការោតិ អាហ “**ជាននត្ថ**”ន្តិ, វីមំសនត្ថន្តិ អត្ថោ។ **ចិត្តំ នុប្បន្ន**ន្តិ “ជានាម តាវស្ស ធម្ម”ន្តិ អាជាននត្ថំ “ព្រហ្មចរិយំ ចរិស្សាមា”តិ ឯកស្មឹ ទិវសេ ឯកវារម្បិ តេសំ ចិត្តំ នុប្បន្នំ។ សត្ថាហោ បន វុច្ចមានោ ឯតេសំ កឹ ករិស្សតីតិ យោជនា។ **សត្តាហំ បូរេតុ**ន្តិ សត្តាហំ ព្រហ្មចរិយំ បូរេតុំ, ព្រហ្មចរិយវសេន វា សត្តាហំ បូរេតុន្តិ អត្ថោ។ **បរវាទភិន្ទន**ន្តិ បរវាទមទ្ទនំ។ **សកវាទសមុស្សាបន**ន្តិ សកវាទបគ្គណ្ហនំ។ **វាសនាយា**តិ សច្ចសម្បដិវេធវាសនាយ។ **នេស**ន្តិ ច បករណវសេន វុត្តំ។ តទញ្ញេសម្បិ ហិ ភគវតោ សម្មុខា, បរម្បរាយ ច ទេវមនុស្សានំ សុណន្តានំ វាសនាយ បច្ចយោ ឯវាតិ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

ឧទុម្ពរិកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៣. ចក្កវត្តិសុត្តវណ្ណនា

អត្តទីបសរណតាវណ្ណនា

៨០. **ឧត្តានំ** វុច្ចតិ បាកដំ, តប្បដិក្ខេបេន **អនុត្តានំ** អបាកដំ, បដិច្ឆន្នំ, អបចុរំ, ទុវិញ្ញេយ្យញ្ច។ អនុត្តានានំ បទានំ វណ្ណនា **អនុត្តានបទវណ្ណនា។** ឧត្តានបទវណ្ណនាយ បយោជនាភាវតោ **អនុត្តាន**គ្គហណំ។ **“មាតុលា”**តិ ឥត្ថិលិង្គវសេន លទ្ធនាមោ ឯកោ រុក្ខោ, តស្ស អាសន្នប្បទេសេ មាបិតត្តា នគរម្បិ “មាតុលា” ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។ តេន វុត្តំ **“មាតុលាយន្តិ ឯវំ នាមកេ នគរេ”**តិ។ **អវិទូរេ**តិ តស្ស នគរស្ស អវិទូរេ។

កាមញ្ចេត្ថ សុត្តេ “ភូតបុព្ពំ, ភិក្ខវេ, រាជា ទឡ្ហនេមិ នាម អហោសី”តិអាទិនា អតីតវំសទីបិកា កថា អាទិតោ បដ្ឋាយ អាគតា, “អឌ្ឍតេយ្យវស្សសតាយុកានំ មនុស្សានំ វស្សសតាយុកា បុត្តា ភវិស្សន្តី”តិអាទិនា បន សវិសេសំ អនាគតត្ថបដិសំយុត្តា កថា អាគតាតិ វុត្តំ **“អនាគតវំសទីបិកាយ សុត្តន្តកថាយា”**តិ។ អនាគតត្ថទីបនញ្ហិ អច្ឆរិយំ, តត្ថាបិ អនាគតស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បដិបត្តិកិត្តនំ អច្ឆរិយតមំ។ **សមាគមេនា**តិ សន្និបាតេន។

“ភត្តគ្គំ អមនាប”ន្តិអាទិ កេវលំ តេសំ បរិវិតក្កមត្តំ។ **អមនាប**ន្តិ អមនុញ្ញំ។ ពុទ្ធេសុ កតោ អប្បកោបិ អបរាធោ អប្បកោ ការោ វិយ គរុតរវិបាកោតិ អាហ **“ពុទ្ធេហិ សទ្ធឹ...បេ.... សទិសំ ហោតី”**តិ។ **តត្រា**តិ តស្មឹ មាតុលនគរស្ស សមីបេ, តស្សំ វា បរិសាយំ។

អត្តទីបាតិ ឯត្ថ កាមំ យោ បរោ ន ហោតិ, សោ អត្តាតិ សសន្តានោ “អត្តា”តិ វុច្ចតិ, ហិតសុខេសិភាវេន បន អត្តនិព្ពិសេសត្តា ធម្មោ ឥធ **“អត្តា”**តិ អធិប្បេតោ។ តេនាហ **“អត្តា នាម លោកិយលោកុត្តរោ ធម្មោ”**តិ។ ទ្វិធា អាបោ គតោ ឯត្ថាតិ **ទីបោ,** ឱឃេន អនជ្ឈោត្ថរតោ ភូមិភាគោ។ ឥធ បន កាមោឃាទីហិ អនជ្ឈោត្ថរណីយត្តា ទីបោ វិយាតិ **ទីបោ,** អត្តា ទីបោ បតិដ្ឋា ឯតេសន្តិ **អត្តទីបា។** តេនាហ **“អត្តានំ ទីប”**ន្តិអាទិ។ ទីបភាវោ ចេត្ថ បដិសរណតាតិ អាហ **“ឥទំ តស្សេវ វេវចន”**ន្តិ។ **អញ្ញសរណបដិក្ខេបវចន**ន្តិ អញ្ញសរណភាវបដិក្ខេបវចនំ។ ឥទញ្ហិ ន អញ្ញំ សរណំ កត្វា វិហរណស្សេវ បដិក្ខេបវចនំ, អថ ខោ អញ្ញស្ស សរណសភាវស្សេវ បដិក្ខេបវចនំ តប្បដិក្ខេបេ ច តេន ឥតរស្សាបិ បដិក្ខេបសិទ្ធិតោ។ តេនាហ **“ន ហី”**តិអាទិ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ សុត្តន្តរេន សាធេតុំ **“វុត្តម្បិ ចេត”**ន្តិអាទិ។ យទិ ឯត្ថ បាកតិកោ អត្តា ឥច្ឆិតោ, កថំ តស្ស ទីបសរណភាវោ, តស្មា អធិប្បាយិកោ ឯត្ថ អត្តា ភវេយ្យាតិ បុច្ឆតិ **“កោ បនេត្ថ អត្តា នាមា”**តិ។ ឥតរោ យថាធិប្បេតំ អត្តានំ ទស្សេន្តោ **“លោកិយលោកុត្តរោ ធម្មោ”**តិ។ ទុតិយវារោបិ បឋមវារស្សេវ បរិយាយភាវេន ទេសិតោតិ ទស្សេតុំ **“តេនាហា”**តិអាទិ វុត្តំ។

គោចរេតិ ភិក្ខូនំ គោចរដ្ឋានភូតេ។ តេនាហ **“ចរិតុំ យុត្តដ្ឋានេ”**តិ។ **សកេ**តិ កថំ បនាយំ ភិក្ខូនំ សកោតិ អាហ **“បេត្តិកេ វិសយេ”**តិ។ បិតិតោ សម្មាសម្ពុទ្ធតោ អាគតត្តា “អយំ តុម្ហាកំ គោចរោ”តិ តេន ឧទ្ទិដ្ឋត្តា **បេត្តិកេ វិសយេ**តិ។ **ចរន្ត**ន្តិ សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ **“អយមេវត្ថោ”**តិ, ចរន្តានន្តិ ច អត្ថោ, តេនាយំ វិភត្តិវិបល្លាសេនបិ វចនវិបល្លាសេនបីតិ ទស្សេតិ។ កិលេសមារស្ស ឱតារាលាភេនេវ ឥតរមារានម្បិ ឱតារាលាភោ វេទិតព្ពោ។ **អយំ បនត្ថោ**តិ គោចរេ ចរណំ សន្ធាយាហ, វត្ថុ បន ព្យតិរេកមុខេន អាគតំ។

សកុណេ ហន្តីតិ **សកុណគ្ឃិ,** មហាសេនសកុណោ។ **អជ្ឈប្បត្តា**តិ អភិភវនវសេន បត្តា ឧបគតា។ **ន ម្យាយ**ន្តិ មេ អយំ សកុណគ្ឃិ នាលំ **អភវិស្ស។ នង្គលកដ្ឋករណ**ន្តិ នង្គលេន កសិតប្បទេសោ។ **លេឌ្ឌុដ្ឋាន**ន្តិ លេឌ្ឌូនំ ឧដ្ឋបិតដ្ឋានំ។ **សកេ ពលេ**តិ អត្តនោ ពលហេតុ។ **អបត្ថទ្ធា**តិ អវគាឡ្ហត្ថម្ភា សញ្ជាតត្ថម្ភា។ **អវ្ហយមានា**តិ អវ្ហាយន្តី។

មហន្តំ លេឌ្ឌុន្តិ នង្គលេន ភិន្នដ្ឋានេ សុក្ខតាយ តិខិណសិង្គអយោឃនសទិសំ មហន្តំ លេឌ្ឌុំ។ **អភិរុហិត្វា**តិ តស្ស អធោភាគេន អត្តនា បរិសិត្វា និលីនយោគ្គប្បទេសំ សល្លក្ខេត្វា តស្សុបរិ ចង្កមន្តោ **អវ្ហយមានោ អដ្ឋាសិ។ “ឯហិ ខោ”**តិអាទិ តស្ស អវ្ហយមានាការទស្សនំ។ **សន្នយ្ហា**តិ វាតគ្គហណវសេន **ឧភោ បក្ខេ** សមំ ឋបេត្វា។ **បច្ចុបាទី**តិ បាវិសិ។ **តត្ថេវា**តិ យត្ថ បុព្ពេ លាបោ ឋិតោ, តត្ថេវ លេឌ្ឌុម្ហិ ។ **ឧរ**ន្តិ អត្តនោ ឧរប្បទេសំ។ **បច្ចតាឡេសី**តិ បតិ អតាឡេសិ សារម្ភវសេន វេគេន គន្ត្វា បហរណតោ វិធារេន្តី បតាឡេសិ។ **អារម្មណ**ន្តិ បច្ចយំ។ “អវសរ”ន្តិ កេចិ។

“កុសលាន”ន្តិ ឯវំ បវត្តាយ ទេសនាយ កោ អនុសន្ធិ? យថាអនុសន្ធិ ឯវ។ អាទិតោ ហិ “អត្តទីបា, ភិក្ខវេ, វិហរថា”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៨០) យេវ អត្តធម្មបរិយាយេន លោកិយលោកុត្តរធម្មា គហិតា, តេ យេវេត្ថ កុសលគ្គហណេន គហិតាតិ។ **អនវជ្ជលក្ខណាន**ន្តិ អវជ្ជបដិបក្ខសភាវានំ។ “អវជ្ជរហិតសភាវាន”ន្តិ កេចិ។ តត្ថ បុរិមេ អត្ថវិកប្បេ វិបាកធម្មធម្មា ឯវ គហិតា, ទុតិយេ បន វិបាកធម្មាបិ។ យទិ ឯវំ, កថំ តេសំ សមាទាយ វត្តនន្តិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ “វិបាកធម្មា សីលាទិ វិយ សមាទាយ វត្តិតព្ពា”តិ។ **សមាទាន**ន្តិ បន អត្តនោ សន្តានេ សម្មា អាទានំ បច្ចយវសេន បវត្តិ យេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វិបាកធម្មា ហិ បច្ចយវិសេសេហិ សត្តសន្តានេ សម្មទេវ អាហិតា អាយុអាទិសម្បត្តិវិសេសភូតា ឧបរូបរិកុសលវិសេសុប្បត្តិយា ឧបនិស្សយា ហោន្តីតិ វទន្តិ។ **បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី**តិ ឯត្ថ **បុញ្ញ**ន្តិ ឧត្តរបទលោបេនាយំ និទ្ទេសោតិ អាហ **“បុញ្ញផលំ វឌ្ឍតី”**តិ។ **បុញ្ញផល**ន្តិ ច ឯកទេសសរូបេកសេសេន វុត្តំ “បុញ្ញញ្ច បុញ្ញផលញ្ច បុញ្ញផល”ន្តិ អាហ **“ឧបរូបរិ បុញ្ញម្បិ បុញ្ញវិបាកោបិ វេទិតព្ពោ”**តិ។

“មាតាបិតូន”ន្តិអាទិ និទស្សនមត្តំ, តស្មា អញ្ញម្បិ ឯវរូបំ ហេតូបនិស្សយំ កុសលំ ទដ្ឋព្ពំ។ **សិនេហវសេនា**តិ ឧបនិស្សយភូតស្ស សិនេហស្ស វសេន, ន សម្បយុត្តស្ស។ ន ហិ សិនេហសម្បយុត្តំ នាម កុសលំ អត្ថិ។ **មុទុមទ្ទវចិត្ត**ន្តិ មេត្តាវសេន អតិវិយ មទ្ទវន្តំ ចិត្តំ។ យថា មត្តកប្បត្តំ វដ្ដគាមិកុសលំ ទស្សេតុំ “មាតាបិតូនំ ...បេ.... មុទុមទ្ទវចិត្ត”ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ មត្តកប្បត្តមេវ វិវដ្ដគាមិកុសលំ ទស្សេតុំ **“ចត្តារោ សតិ...បេ.... ពោធិបក្ខិយធម្មា”**តិ វុត្តំ។ តទញ្ញេបិ បន ទានសីលាទិធម្មា វដ្ដស្ស ឧបនិស្សយភូតា **វដ្ដគាមិកុសលំ** វិវដ្ដស្ស ឧបនិស្សយភូតា **វិវដ្ដគាមិកុសល**ន្តិ វេទិតព្ពា។ **បរិយោសាន**ន្តិ ផលវិសេសាវហតាយ ផលទាយ កោដិ សិខាប្បត្តិ, ទេវលោកេ ច បវត្តិសិរីវិភវោតិ បរិយោសានំ **“មនុស្សលោកេ”**តិ វិសេសិតំ, មនុស្សលោកវសេនេវ ចាយំ ទេសនា អាគតាតិ។ មគ្គផលនិព្ពានសម្បត្តិ បរិយោសានន្តិ យោជនា។ **វិវដ្ដគាមិកុសលស្ស វិបាកំ សុត្តបរិយោសានេ ទស្សិស្សតិ** “អថ ខោ, ភិក្ខវេ, សង្ខោ នាម រាជា”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.១០៨)។

ទឡ្ហនេមិចក្កវត្តិរាជកថាវណ្ណនា

៨១. ឥធាតិ ឥមស្មិំ “កុសលានំ, ភិក្ខវេ, ធម្មាន”ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.១១០) សុត្តទេសនាយ អារទ្ធដ្ឋានេ វដ្ដវិវដ្ដគាមិភាវេន សាធារណេ កុសលគ្គហណេ។ តត្ថ **វដ្ដគាមិកុសលានុសន្ធិវសេន “ភូតបុព្ពំ ភិក្ខវេ”តិ ទេសនំ អារភិ**, អារភន្តោ ច ទេសិយមានមត្ថំ ។ ធម្មបដិគ្គាហកានំ ភិក្ខូនំ សង្ខេបតោ ឯវំ ទីបេត្វា អារភីតិ ទស្សេតុំ **“ភិក្ខវេ”**តិអាទិ វុត្តំ, បឋមំ តថា អទីបេន្តោបិ ភគវា អត្ថតោ ទីបេតិ វិយាតិ អធិប្បាយោ។

៨២. ឱសក្កម្បីតិ អប្បមត្តកម្បិ។ **អវសក្កិត**ន្តិ ឱគតកភង្គំ។ **នេមិអភិមុខ**ន្តិ នេមិប្បទេសស្ស សម្មុខា។ **ពន្ទីសុ** ចក្ករតនស្ស ឱសក្កិតានោសក្កិតភាវំ ជានិតុំ។ **តទេត**ន្តិ យថាវុត្តដ្ឋានា ចវនំ។ **អតិពលវទោមនស្សេ**តិ រញ្ញោ ពលវតិ អនត្ថេ ឧបដ្ឋិតេ **សតិ។**

អប្បមត្តោតិ រញ្ញោ អាណាយ បមាទំ អករោន្តោ។

ឯកសមុទ្ទបរិយន្តមេវាតិ ជម្ពុទីបមេវ សន្ធាយ វទតិ។ សោ ឧត្តរតោ អស្សកណ្ណបព្ពតេន បរិច្ឆិន្នំ ហុត្វា អត្តានំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតឯកសមុទ្ទបរិយន្តោ។ **បុញ្ញិទ្ធិវសេនា**តិ ចក្កវត្តិភាវាវហាយ បុញ្ញិទ្ធិយា វសេន។

៨៣. ឯវំ កត្វាតិ កាសាយានិ វត្ថានិ អច្ឆាទេត្វា។ **សុកតំ កម្ម**ន្តិ ទសកុសលកម្មបថមេវ វទតិ។

“ទសវិធំ, ទ្វាទសវិធ”ន្តិ ច វុត្តវិភាគោ បរតោ អាគមិស្សតិ។ **បូរេន្តេនេវា**តិ បូរេត្វា ឋិតេនេវ។ **និទ្ទោសេ**តិ ចក្កវត្តិវត្តស្ស បដិបក្ខភូតានំ ទោសានំ អបគមនេ និទ្ទោសេ។ **ចក្កវត្តិនំ វត្តេ**តិ ចក្កវត្តិរាជូហិ វត្តិតព្ពវត្តេ។ ភាវិនិ ភូតេ វិយ ហិ ឧបចារោ យថា “អគមា រាជគហំ ពុទ្ធោ”តិ (សុ. និ. ៤១០)។ អធិគតចក្កវត្តិភាវាបិ ហិ តេ តត្ថ វត្តន្តេវាតិ តថា វុត្តំ។

ចក្កវត្តិអរិយវត្តវណ្ណនា

៨៤. អញ្ញថា វត្តិតុំ អទេន្តោ សោ ធម្មោ អធិដ្ឋានំ ឯតស្សាតិ តទធិដ្ឋានំ, តេន **តទធិដ្ឋានេន ចេតសា។** **សក្ករោន្តោ**តិ អាទរកិរិយាវសេន ករោន្តោ។ តេនាហ **“យថា”**តិអាទិ។ **គរុំ ករោន្តោ**តិ បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុករណវសេន គរុំ ករោន្តោ។ តេនេវាហ **“តស្មិំ គារវុប្បត្តិយា”**តិ។ **មានេន្តោ**តិ សម្ភាវនាវសេន មនេន បិយាយន្តោ។ តេនាហ **“តមេវា”**តិអាទិ។ ឯវំ បូជយតោ អបចាយតោ ឯវញ្ច យថាវុត្តសក្ការាទិសម្ភវោតិ តំ ទស្សេតុំ **“តំ អបទិសិត្វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **“ធម្មាធិបតិភូតោ អាគតភាវេនា”**តិ ឥមិនា យថាវុត្តធម្មស្ស ជេដ្ឋកភាវេន

បុរិមបុរិមតរអត្តភាវេសុ សក្កច្ចំ សមុបចិតភាវំ ទស្សេតិ។ “**ធម្មវសេនេវ សព្ពកិរិយានំករណេនា**”តិ ឯតេន ឋាននិសជ្ជាទីសុ យថាវុត្តធម្មនិទ្ទេសបោរាណបណ្ណករភាវំ ទស្សេតិ។ **អស្សា**តិ រក្ខាវរណគុត្តិយា។ **បរំ រក្ខន្តោ** អញ្ញំ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអនត្ថតោ រក្ខន្តោ តេនេវ បរត្ថសាធនេន ខន្តិអាទិគុណេន **អត្តានំ** តតោ ឯវ **រក្ខតិ។ មេត្តចិត្តតា**តិ មេត្តចិត្តតាយ។ **និវាសនបារុបនគេហាទីនំ** សីតុណ្ហាទិបដិពាហនេន **អាវរណំ។ អន្តោ ជនស្មិន្តិ** អព្ភន្តរភូតេ បុត្តទារាទិជនេ។

“**សីលសំវរេ បតិដ្ឋាបេហី**”តិ ឥមិនា រក្ខំ ទស្សេតិ, “**វត្ថគន្ធមាលាទីនិ ទេហី**”តិ ឥមិនា អាវរណំ, ឥតរេន គុត្តិំ។ **ភត្តវេតនសម្បទានេនបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន សីលសំវរេ បតិដ្ឋាបនាទីនិ សម្បិណ្ឌេតិ។ ឯសេវ នយោ ឥតោ បរេសុបិ **បិ**-សទ្ទគ្គហណេសុ។ និគមោ និវាសោ ឯតេសន្តិ **នេគមា,** ឯវំ **ជានបទា**តិ អាហ “**និគមវាសិនោ**”តិអាទិ។

នវវិធា មានមទាតិ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិ (សំ. និ. ៤.១០៨; ធ. ស. ១១២១; វិភ. ៨៦៦; មហានិ. ២១, ១៧៨) នយប្បវត្តិយា នវវិធា មានសង្ខាតា មទា។ មានោ ឯវ ហេតុ បមជ្ជនាការេន បវត្តិយា មានមទោ។ សោភនេ កាយិកវាចសិកកម្មេ រតោតិ **សូរតោ** ឧ-ការស្ស ទីឃំ កត្វា, តស្ស ភាវោ **សោរច្ចំ,** កាយិកវាចសិកោ អវីតិក្កមោ, សព្ពំ វា កាយវចីសុចរិតំ។ សុដ្ឋុ ឱរតោតិ **សោរតោ,** តស្ស ភាវោ **សោរច្ចំ,** យថាវុត្តមេវ សុចរិតំ។ **រាគាទីនន្តិ** រាគទោសមោហមានាទីនំ។ **ទមនាទីហី**តិ ទមនសមនបរិនិព្ពាបនេហិ។ **ឯកមត្តានន្តិ** ឯកំ ចិត្តំ, ឯកច្ចំ អត្តនោ ចិត្តន្តិ អត្ថោ។ រាគាទីនញ្ហិ បុព្ពភាគិយំ ទមនាទិបច្ចេកំ ឥច្ឆិតព្ពំ, ន មគ្គក្ខណេ វិយ ឯកជ្ឈំ បដិសង្ខានមុខេន បជហនតោ។ **ឯកមត្តានន្តិ** វា វិវេកវសេន ឯកំ ឯកាកិនំ អត្តានំ។ **កាលេ កាលេ**តិ តេសំ សន្តិកំ ឧបសង្កមិតព្ពេ កាលេ កាលេ។

ឥធ បត្វាតិ “គទំ ខោ, តាត, ត”ន្តិ ឯវំ និគមនវសេន វុត្តដ្ឋានេ បត្វា។ **វត្តន្តិ** អរិយចក្កវត្តិវត្តំ។ **សមានេតព្ពន្តិ** “ទសវិធំ, ទ្វាទសវិធ”ន្តិ ច ហេដ្ឋា វុត្តគណនាយ ច សមានំ កាតព្ពំ អនូនំ អនធិកំ កត្វា ទស្សេតព្ពំ។ **អធម្មរាគស្សា**តិ អយុត្តដ្ឋានេ រាគស្ស។ **វិសមលោភស្សា**តិ យុត្តដ្ឋានេបិ អតិវិយ ពលវភាវេន បវត្តលោភស្ស។

ចក្ករតនបាតុភាវវណ្ណនា

៨៥. វត្តមានស្សាតិ បរិបុណ្ណេ ចក្កវត្តិវត្តេ វត្តមានស្ស, នោ អបរិបុណ្ណេតិ អាហ “**បូរេត្វា វត្តមានស្សា**”តិ។ កិត្តាវតា បនស្ស បារិបូរី ហោតីតិ? តត្ថ “កតាធិការស្ស តាវ ហេដ្ឋិមបរិច្ឆេទេន ទ្វាទសហិបិ សំវច្ឆរេហិ បូរតិ, បញ្ចវីសតិយា, បណ្ណាសាយ វា សំវច្ឆរេហិ។ អយញ្ច ភេទោ ធម្មច្ឆន្ទស្សបិ តិក្ខមជ្ឈមុទុតាវសេន, ឥតរស្ស តតោ ភិយ្យោបី”តិ វទន្តិ។

ទុតិយាទិចក្កវត្តិកថាវណ្ណនា

៩០. អត្តនោ មតិយាតិ បរម្បរាគតំ បុរាណំ តន្តិំ បវេណិំ លង្ឃិត្វា អត្តនោ ឥច្ឆិតាការេន។ តេនាហ “**បោរាណក**”ន្តិអាទិ។

ន បព្ពន្តីតិ សមិទ្ធិយា ន បូរេន្តិ, ផីតា ន ហោន្តីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ន វឌ្ឍន្តី**”តិ។ តថា ចាហ “**កត្ថចិ សុញ្ញា ហោន្តី**”តិ។ តត្ថ តត្ថ រាជកិច្ចេ រញ្ញា អមា សហ វត្តន្តីតិ **អមច្ចា,** យេហិ វិនា រាជកិច្ចំ នប្បវត្តតិ។ បរម្បរាគតា ហុត្វា រញ្ញោ បរិសាយ ភវាតិ **បារិសជ្ជា។** តេនាហ “**បរិសាវចរា**”តិ។ តស្មិំ ឋានន្តរេ ឋបិតា ហុត្វា រញ្ញោ អាយំ, វយញ្ច យាថាវតោ គណេន្តីតិ **គណកា។** ជាតិកុលសុតាចារាទិវសេន បធុត្តំ គតត្តា មហតី មត្តា ឯតេសន្តិ **មហាមត្តា,** តេ បន មហានុភាវា អមច្ចា ឯវាតិ អាហ “**មហាអមច្ចា**”តិ។ យេ រញ្ញោ ហត្ថានីកាទីសុ អវដ្ឋិតា, តេ **អនីកដ្ឋា**តិ អាហ “**ហត្ថិអាចរិយាទយោ**”តិ ។ មន្តំ បញ្ញំ អសិតា ហុត្វា ជីវន្តីតិ **មន្តស្សាជីវិនោ,** មតិសជីវាតិ អត្ថោ, យេ តត្ថ តត្ថ រាជកិច្ចេ ឧបទេសទាយិនោ។ តេនាហ “**មន្តា វុច្ចតិ បញ្ញា**”តិអាទិ។

អាយុវណ្ណាទិបរិហានិកថាវណ្ណនា

៩១. ពលវលោភត្តាតិ “ឥមស្មិំ លោកេ ឥទានិ ទលិទ្ទមនុស្សា នាម ពហូ, តេសំ សព្ពេសំ ធនេ អនុប្បទិយមានេ មយ្ហំ កោសស្ស បរិក្ខយោ ហោតី”តិ ឯវំ ឧប្បន្នពលវលោភត្តា។ **ឧបរូបរិភូមីសូ**តិ ឆកាមសគ្គសង្ខាតាសុ ឧបរូបរិកាមភូមីសុ។ កម្មស្ស ផលំ **អគ្គំ** នាម, តំ បនេត្ថ ឧទ្ធគាមីតិ អាហ “**ឧទ្ធំ អគ្គំ អស្សា**”តិ។ សគ្គេ

និយុត្តា, សត្តប្បយោជនាតិ វា **សោវគ្គិកា។ ទសន្នំ វិសេសាន**ន្តិ ទិព្ពអាយុវណ្ណយសសុខអាធិបតេយ្យានញ្ចេវ ទិព្ព រូបាទីនញ្ច ផលវិសេសានំ ។ **វណ្ណ**គ្គហណេន ចេត្ថ សកោ អត្តភាវវណ្ណោ គហិតោ, **រូប**គ្គហណេន ពាហិរា រូបារម្មណំ។

៩២. សុឌ្ឍ និសិទ្ធន្តិ យថាយំ ឥមិនា អត្តភាវេន អទិន្នំ អាទាតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ សម្មទេវ តតោ និសេធិតំ កត្វា។ **មូលហត**ន្តិ ជីវិតា វោរោបនេន មូលេ ឯវ ហតំ។

៩៦. រាគវសេន ចរណំ **ចរិត្តំ**, ចរិត្តមេវ **ចារិត្តំ**, មេថុនន្តិ អធិប្បាយោ, តំ បន “បរេសំ ទារេសូ”តិ វុត្តត្តា “**មិច្ឆាចារ**”ន្តិ អាហ។

១០០. បច្ចនីកទិដ្ឋីតិ “អត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិកាយ (ម. និ. ១.៤៤១; ២.៩៤; វិភ. ៧៩៣) សម្មាទិដ្ឋិយា បដិបក្ខភូតា ទិដ្ឋិ។

១០១. មាតុច្ឆាទិកា ឧបរិ សយមេវ វក្ខតិ។ **អតិពលវលោភោ**តិ អតិវិយ ពលវា ពហលកិលេសោ, យេន អកាលេ, អទេសេ ច បវត្តតិ។ **មិច្ឆាធម្មោ**តិ មិច្ឆា វិបរីតោ អវិសភាគវត្ថុកោ លោភធម្មោ។ តេនាហ “**បុរិសាន**”ន្តិអាទិ។

តស្ស ភាវោតិ យេន មេត្តាករុណាបុព្ពង្គមេន ចិត្តេន បុគ្គលោ “មត្តេយ្យោ”តិ វុច្ចតិ, សោ តស្ស យថាវុត្ត ចិត្តប្បាទោ, តំសមុដ្ឋានា ច កិរិយា **មត្តេយ្យតា។** តេនាហ “**មាតរិ សម្មា បដិបត្តិយា ឯតំ នាម**”ន្តិ ។ យា សម្មា បដ្ឋិតព្ពេ សម្មា អប្បដិបត្តិ, សោបិ ទោសោ អគារវកិរិយាទិភាវតោ។ វិប្បដិបត្តិយំ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ អាហ “**តស្សា អភាវោ ចេវ តប្បដិបក្ខតា ច អមត្តេយ្យតា**”តិ។ **កុលេ ជេដ្ឋាន**ន្តិ អត្តនោ កុលេ វុទ្ធានំ មហាបិតុចូឡបិតុជេដ្ឋកភាតិកាទីនំ។

ទសវស្សាយុកសមយវណ្ណនា

១០៣. “**យ**”ន្តិ ឥមិនា សមយោ អាមដ្ឋោ, ភុម្មត្ថេ ចេតំ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ “**យស្មិំ សមយេ**”តិ។ អលំ បតិនោតិ **អលំបតេយ្យា។** តស្សា បរិយត្តតា ភរិយាភាវេនាតិ អាហ “**ទាតុំ យុត្តា**”តិ។ **អគ្គរសានី**តិ មធុរភាវេន, ភេសជ្ជភាវេន ច អគ្គភូតរសានិ។

ទិប្បិស្សន្តីតិ បដិបក្ខភាវេន សមុជ្ជលិស្សន្តិ។ តេនាហ “កុសលន្តិបិ ន ភវិស្សតី”តិ ។ **អហោ បុរិសោ**តិ មាតាទីសុបិ ព្លទិសោ, អញ្ញេសំ កេសំ កឹ វិស្សជ្ជេស្សតិ, អហោ តេជវបុរិសោតិ។

គេហេ មាតុគាមំ វិយាតិ អត្តនោ គេហេ ទាសិភរិយាភូតមាតុគាមំ វិយ។ **មិស្សីភាវ**ន្តិ មាតាទីសុ ភរិយាយ វិយ ចារិត្តសង្ករំ។

ពលវកោបោតិ ហន្តុកាមតាវសេន ឧប្បត្តិយា ពលវកោបោ។ **អាឃាតេតី**តិ អាហនតិ, អត្តនោ កក្ខឡ ផរុសភាវេន ចិត្តំ វិពាធតីតិ អត្ថោ។ និស្សយទហនរសោ ហិ ទោសោ។ **ព្យាបាទេតី**តិ វិនាសេតិ, **មនោបទូសនតោ** មនស្ស បកោបនតោ។ **តិព្ព**ន្តិ តិក្ខំ, សា បនស្ស តិក្ខតា សរីរេ អវហន្តេបិ សិនេហវត្ថុំ លង្ឃិត្វាបិ បវត្តិយា វេទិតព្ពាតិ អាហ “**បិយមានស្សបី**”តិអាទិ។

១០៤. កប្បវិនាសោ **កប្បោ** ឧត្តរបទលោបេន, អន្តរា កប្បោ **អន្តរកប្បោ។** តណ្ហាទិភេទោ កប្បោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **កប្បោ**, សត្តលោកោតិ អាហ “**អន្តរា លោកវិនាសោ**”តិ។ ស្វាយំ អន្តរកប្បោ កតិវិធោ, កថញ្ចស្ស សម្ភវោ, កឹ គតិកោតិ អន្តោគធំ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**អន្តរកប្បោ ច នាមា**”តិអាទិ។ **លោភុស្សទាយា**តិ លោភាធិកាយ **បជាយ** វត្តមានាយ។

ឯវំ ចិន្តយិំសូតិ បុព្ពេ យថានុស្សវានុស្សរណេន, អត្តនោ ច អាយុវិសេសស្ស លភនតោ។ **គុម្ពលតាទីហិ គហនំ ឋាន**ន្តិ គុម្ពលតាទីហិ សញ្ឆន្នតាយ គហនភូតំ ឋានំ។ **រុក្ខេហិ គហន**ន្តិ រុក្ខេហិ និរន្តរនិចិតេហិ គហនភូតំ ។ **នទីវិទុគ្គ**ន្តិ ឆិន្នតដាហិ នទីហិ ឱរតោ, បារតោ ច វិទុគ្គំ។ តេនាហ “**នទីន**”ន្តិអាទិ។ **បព្ពតេហិ វិសមំ** បព្ពតន្តរំ។ **បព្ពតេសុ វា** ឆិន្នតដេសុ ទុរារោហំ **វិសមដ្ឋានំ។ សភាគេ**តិ ជីវនវសេន សមានភាគេ សទិសេ **កវិស្សន្តិ។**

អាយុវណ្ណាទិវឌ្ឍនកថាវណ្ណនា

១០៥. អាយតន្តិ វា ទីឃំ ចិរកាលិកំ។ មរណវសេន ហិ ញាតិក្ខយោ អាយតោ អបុនរាវត្តនតោ, ន រាជភយាទិនា ឧក្កមនវសេន បុនរាវត្តិយាបិ តស្ស លព្ភនតោ។ **ឱសក្កេយ្យាមា**តិ ឱរមេយ្យាម។ វិរមណម្បិ អត្ថតោ បជហនមេវ បរិច្ចជនភាវតោតិ អាហ “**បជហេយ្យាមាតិ អត្ថោ**”តិ។ **សីលគព្ភេ វឌ្ឍិតត្តា**តិ មាតុ, បិតុ ច សីលវន្តតាយ តទវយវភូតេ គព្ភេ វឌ្ឍិ “សីលគព្ភេ វឌ្ឍិតា”តិ វុត្តា, ឯតេន ឧតុអាហារស្ស វិយ តទញ្ញស្សាបិ ពាហិរស្ស បច្ចយស្ស វសេន សត្តសន្តានស្ស វិសេសាធានំ ហោតីតិ ទស្សេតិ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ **ព្រហ្មជាល ដីកាយំ** (ទី. និ. ដី. ១.៧) វុត្តមេវ។ **ខេត្តវិសុទ្ធិយា**តិ អធិដ្ឋានភូតវត្ថុវិសុទ្ធិយា។ ននុ ច តំ វិសេសាធានំ ជាយមានំ រូបសន្តតិយា ឯវ ភវេយ្យាតិ? សច្ចមេតំ, រូបសន្តតិយា បន តថា អាហិតវិសេសាយ អរូបសន្តតិបិ លទ្ធូបការា ឯវ ហោតិ តប្បដិពទ្ធវុត្តិភាវតោ។ យថា កពឡីការាហារេន ឧបត្ថម្ភិតេ រូបកាយេ សព្ពោបិ អត្តភាវោ អនុគ្គហិតោ ឯវ នាម ហោតិ, យថា បន រញ្ញោ ចក្កវត្តិនោ បុញ្ញវិសេសំ ឧបនិស្សាយ តស្ស ឥត្ថិរតនាទីនំ អនញ្ញសាធារណា តេ តេ វិសេសា សម្ភវន្តិ តព្ភាវេ ភាវតោ, តទភាវេ ច អភាវតោ, ឯវមេវ តស្មិំ កាលេ មាតាបិតូនំ យថាវុត្តបុញ្ញវិសេសំ ឧបនិស្សាយ តេសំ បុត្តានំ ជាយមានានំ ទីឃាយុកតា ខេត្តវិសុទ្ធិយាវ ហោតីតិ វេទិតព្ពា សំវេគជម្ពូធន្ទាទិសមុបព្រូហិតាយ តទា តេសំ កុសលចេតនាយ តថា ឧឡារភាវេន សមុប្បជ្ជនតោ។ **ឯត្ថា**តិ ឥមស្មិំ មនុស្សលោកេ, **តត្ថា**តិ យថាវុត្តំ កុសលធម្មំ សមាទាយ វត្តមានេ សត្តនិកាយេ។ **តត្ថេវា**តិ តស្មិំយេវ សត្តនិកាយេ។ “**អត្តនោវ សីលសម្បត្តិយា**”តិ វុត្តំ សសន្តតិបរិយាបន្នស្ស ធម្មស្ស តត្ថ វិសេសប្បច្ចយភាវតោ។ ខេត្តវិសុទ្ធិបិ បន ឥធាបិ បដិក្ខិបិតុំ ន សក្កា។

កោដ្ឋាសាតិ ចត្តារីសវស្សាយុកាតិអាទយោ អសីតិវស្សសហស្សាយុកបរិយោសានា ឯកាទស កោដ្ឋាសា។ **អទិន្នាទានាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន កុលេ ជេដ្ឋាបចាយិកាបរិយោសានានំ ទសន្នំ បាបកោដ្ឋាសានំ គហណំ។

សង្ខរាជឧប្បត្តិវណ្ណនា

១០៦. ឯវំ ឧប្បជ្ជនកតណ្ហាតិ ឯវំ វចីភេទំ បាបនវសេន បវត្តា ភុញ្ជិតុកាមតា។ **អនសន**ន្តិ កាយិកកិរិយាអសមត្ថតាហេតុភូតោ សរីរសង្កោចោ។ តេនាហ “**អវិប្ផារិកភាវោ**”តិអាទិ។ **ឃននិវាសត**ន្តិ គាមនិគមរាជធានីនំ ឃននិវិដ្ឋតំ អញ្ញមញ្ញស្ស នាតិទូរវត្តិតំ។ **និរន្តរបូរិតោ**តិ និរន្តរំ វិយ បុណ្ណោ តត្រុបគានំ សត្តានំ ពហុភាវតោ។

មេត្តេយ្យពុទ្ធុប្បាទវណ្ណនា

១០៧. កិញ្ចាបិ បុព្ពេ វឌ្ឍមានកវសេន ទេសនា អាគតំ, ឥទំ បន ន វឌ្ឍមានកវសេន វុត្តំ។ កស្មាតិ ចេ អាហ “**ន ហិ**”តិអាទិ។ សត្តានំ វឌ្ឍមានាយុកកាលេ ពុទ្ធា ន និព្ពត្តន្តិ សំសារេ សំវេគស្ស ទុព្ពិភាវនីយត្តា ។ តតោ វស្សសតសហស្សតោ ឱរមេវ ពុទ្ធុប្បាទកាលោ។

១០៨. សមុស្សិតដ្ឋេន យូបោ វិយាតិ **យូបោ**, យូបន្តិ ឯត្ថ សត្តា អនេកភូមិកូដាគារោវរកាទិវន្តតាយាតិ **យូបោ**, បាសាទោ។ **រញ្ញោ ហេតុភូតេនា**តិ ហេតុអត្ថេ ករណវចនន្តិទស្សេតិឧស្សាហសម្បត្តិអាទិនា។ មហតា រាជានុភាវេន, មហតា ច កិត្តិសទ្ទេន សមន្នាគតត្តា ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ មហាជនស្ស រញ្ជនតោ **មហាបនាទោ នាម រាជា ជាតោ។ ជាតកេ**តិ មហាបនាទជាតកេ (ជា. ១.៣.៤០ មហាបនាទជាតកេ)។

បនាទោ នាម សោ រាជាតិ “អតីតេ បនាទោ នាម សោ រាជា អស្សោសិ”តិ អត្តភាវន្តរតាយ អត្តានំ បរំ វិយ និទ្ទិសតិ។ អាយស្មា ហិ ភទ្ទជិត្ថេរោ អត្តនា អជ្ឈាវុត្ថបុព្ពំ សុវណ្ណបាសាទំ ទស្សេត្វា ឯវមាហ។ **យស្ស យូបោ សុវណ្ណយោ**តិ យស្ស រញ្ញោ អយំ យូបោ បាសាទោ សុវណ្ណយោ សុវណ្ណមយោ។ **តិរិយំ សោឡសុព្ពេធោ**តិ វិត្ថារតោ សោឡសសរបាតប្បមាណោ, សោ បន អឌ្ឍយោជនប្បមាណោ ហោតិ។ **ឧព្ភមាហុ សហស្សធា**តិ ឧព្ភំ ឧច្ចភាវំ អស្ស បាសាទស្ស សហស្សធា សហស្សកណ្ឌប្បមាណំ អាហុ, សោ បន យោជនតោ បញ្ចវីសតិយោជនប្បមាណោ ហោតិ។ កេចិ បនេត្ថ គាថាសុខត្ថំ “អាហូ”តិ ទីឃំ កតំ, អហុ អហោសីតិ អត្ថំ វទន្តិ។

សហស្សកណ្ឌោតិ សហស្សភូមិកោ, “សហស្សខណ្ឌោ” តិបិ បាឋោ, សោ ឯវ អត្ថោ។ **សតគេណ្ឌូ**តិ អនេកសតនិយូហកោ។ **ធជាលូ**តិ តត្ថ តត្ថ និយូហសិខរាទីសុ បតិដ្ឋបិតេហិ សត្តិធជវិរង្គធជាទីហិ ធជេហិ សម្បន្នោ។ **ហរិតាមយោ**តិ ចាមីករសុវណ្ណមយោ។ កេចិ បន **ហរិតាមយោ**តិ “ហរិតមណិបរិក្ខដោ”តិ វទន្តិ។ **គន្ធព្ពា**តិ នដា។ **ឆសហស្សានិ សត្តធា**តិ ឆមត្តានិ គន្ធព្ពសហស្សានិ សត្តធា តស្ស បាសាទស្ស សត្តសុ ឋានេសុ

រញ្ញោ អភិរមាបនត្ថំ នច្ចិំសូតិ អត្ថោ។ តេ ឯវំ នច្ចន្តាបិ កិរ រាជានំ ហាសេតុំ នាសក្ខិំសុ។ អថ សក្កោ ទេវរាជា ទេវនដំ បេសេត្វា សមជ្ជំ ការេសិ, តទា រាជា ហសីតិ។

កោជិកាមោ នាម មាបិតោ។ **វត្ថូតិ** ភទ្ទជិត្ថេរស្ស វត្ថុ។ តំ **ថេរគាថាវណ្ណនាយំ** (ថេរគា. អដ្ឋ. ភទ្ទជិត្ថេរគាថាវណ្ណនាយ) វិត្ថារតោ អាគតមេវ។ **ឥតរស្សាតិ** នឡការទេវបុត្តស្ស។ **អានុភាវាតិ** បុញ្ញានុភាវនិមិត្តំ។

ទានវសេន ទត្វាតិ តំ បាសាទំ អត្តនោ បរិគ្គហភាវវិយោជនេន ទានមុខេ និយោជេត្វា។ **វិស្សជ្ជេត្វាតិ** ចិត្តេនេវ បរិច្ចជនវសេន ទត្វា បុន ទក្ខិណេយ្យានំ សន្តកភាវករណេន និរបេក្ខបរិច្ចាគវសេន វិស្សជ្ជេត្វា។ **ឯត្តកេនាតិ** “ភូតបុព្ពំ ភិក្ខវេ”តិ អាទឹ កត្វា យាវ “បព្ពជិស្សតី”តិ បទំ ឯត្តកេន ទេសនាមគ្គេន។

ភិក្ខុនោ អាយុវណ្ណាទិវឌ្ឍនកថាវណ្ណនា

១១០. ឥទំ ភិក្ខុនោ អាយុស្មិន្តិ អាយុស្មឹ សាធេតព្ពេ ឥទំ ភិក្ខុនោ ឥច្ឆិតព្ពំ ចិរជីវិតាយ ហេតុភាវតោតិ។ តេនាហ “**ឥទំ អាយុការណ**”ន្តិ។

សម្បន្នសីលស្ស អវិប្បដិសារបាមោជ្ជបីតិបស្សទ្ធិសុខសមាធិយថាភូតញាណាទិសម្ភវតោ តំសមុដ្ឋានបណីតរូបេហិ កាយស្ស ផុដត្តា សរីរេ វណ្ណធាតុ វិប្បសន្នា ហោតិ, កល្យាណោ ច កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតីតិ អាហ “**សីលវតោ ហី**”តិអាទិ។

វិវេកជំ បីតិសុខាទីតិ អាទិ-សទ្ទេន សមាធិជំ បីតិសុខំ, អបីតិជំ កាយសុខំ, សតិបារិសុទ្ធិជំ ឧបេក្ខាសុខញ្ច សង្គណ្ហាតិ។

អប្បដិក្កូលតាវហោតិ អប្បមាណានំ សត្តានំ, អត្តនោ ច តេសុ អប្បដិក្កូលភាវតោ។ ហិតូបសំហារាទិវសេន បវត្តិយា សព្ពទិសាសុ ផរណអប្បមាណវសេន សព្ពទិសាសុ វិប្ផារិកតា។

“**អរហត្តផលសង្ខាតំ ពល**”ន្តិ វុត្តំ តស្ស អកុប្បធម្មតាយ កេនចិ អនភិភវនីយភាវតោ។

“**លោកេ**”តិ ឥទំ យថា “**ឯកពលម្បិ**”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធីយតិ, ឯវំ “ទុប្បសហំ ទុរភិសម្ភវ”ន្តិ ឥមេហិបិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ លោកបរិយាបន្នេហេវ ហិ ធម្មេហិ តេសំ ពលស្ស ទុប្បសហតា, ទុរភិសម្ភវតា, ន លោកុត្តរេហីតិ។ **ឯត្ថេវាតិ** ឯតស្មឹ អរហត្តផលេ ឯវ, តទត្ថន្តិ អត្ថោ។

លោកុត្តរបុញ្ញម្បីតិ លោកុត្តរបុញ្ញម្បិ បុញ្ញផលម្បិ។ **យាវ អាសវក្ខយា បវឌ្ឍតិ** វិវដ្ដគាមិកុសលធម្មានំ សមាទានហេតូតិ យោជនា។ **អមតបានំ បិវិំសុ** ហេដ្ឋិមមគ្គផលសមធិគមវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

ចក្កវត្តិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៤. អគ្គញ្ញសុត្តវណ្ណនា

វាសេដ្ឋភារទ្វាជវណ្ណនា

១១១. ឯត្ថាតិ “បុព្ពារាមេ, មិគារមាតុបាសាទេ”តិ ឯតស្មិំ បទទ្វយេ។ កោយំ បុព្ពារាមោ, កថញ្ច បុព្ពារាមោ, កា ច មិគារមាតា, កថញ្ចស្សា បាសាទោ អហោសីតិ ឯតស្មិំ អន្តោលីនេ អនុយោគេ។ **អយំ** ឥទានិ វុច្ចមានា **អនុបុព្ពិកថា** អាទិតោ បដ្ឋាយ សង្ខេបេនេវ អនុបុព្ពិកថា។ **បទុមុត្តរំ ភគវន្តំ** ឯកំ ឧបាសិកំ អគ្គុបដ្ឋាយិកដ្ឋានេ ឋបេន្តំ ទិស្វាន តត្ថ សញ្ជាតគារវពហុមានា តមេវត្ថំ បុរក្ខត្វា ភគវន្តំ **និមន្តេត្វា។ មេណ្ឌកបុត្តស្សា**តិ មេណ្ឌកសេដ្ឋិបុត្តស្ស។ **សោតាបន្នា អហោសិ** តថា កតាធិការត្តា។

មាតុដ្ឋានេ ឋបេសិ អត្តនោ សីលាចារសម្បត្តិយា គរុដ្ឋានិយត្តា។ **ឧបយោគ**ន្តិ តត្ថ តត្ថ អប្បេតព្ពដ្ឋានេ អប្បនាវសេន វិនិយោគំ អគមំសុ។ **អញ្ញេហិ ច** វេឡុរិយលោហិតង្កមសារគល្លាទីហិ។ **ភស្សតី**តិ ឱតរតិ។ **សុទ្ធបាសាទោវ ន សោភតី**តិ កេវលោ ឯកបាសាទោ ឯវ វិហារោ ន សោភតិ។ និយ្យូហានិ ពហូនិ នីហរិត្វា កត្តព្ពសេនាសនានិ “ទុវឌ្ឍគេហានី”តិ វទន្តិ។ មជ្ឈេ គព្ភោ សមន្តតោ អនុបរិយាយតោតិ ឯវំ ទ្វិក្ខត្តុំ វឌ្ឍេត្វា កតសេនាសនានិ **ទុវឌ្ឍគេហានិ។ ចូឡបាសាទា**តិ ខុទ្ទកបាសាទា។

ឧត្តរទេវីវិហារោ នាម នគរស្ស បាចីនទ្វារសមីបេ កតវិហារោ។

តិត្ថិយលិង្គស្ស អគ្គហិតត្តា **នេវ តិត្ថិយបរិវាសំ វសន្តិ។** អនុបសម្បន្នភាវតោ អាបត្តិយា អាបន្នាយអភាវតោ **ន អាបត្តិបរិវាសំ វសន្តិ។ ភិក្ខុភាវ**ន្តិ ឧបសម្បទំ។ **តេវិជ្ជសុត្ត**ន្តិ ឥមស្មិំ ទីឃនិកាយេ តេវិជ្ជសុត្តំ **សុត្វា។**

១១៣. អនុវត្តមានា ចង្កមីសុ អននុចង្កមនេ យថាធិប្បេតស្ស អត្ថស្ស បុច្ឆនាទីនំ អសក្កុណេយ្យត្តា។ **តេស**ន្តិ តេសំ ទ្វិន្នំ។ តេនាហ “**បណ្ឌិតតរោ**”តិ។ **អត្ថា**តិ ភវត្ថ។ **កុលសម្បន្នា**តិ សម្បន្នកុលា ឧទិតោទិតេ ព្រាហ្មណកុលេ ឧប្បន្នា។ **ព្រាហ្មណកុលា**តិ កេនចិ បារិជុញ្ញេន អនុបទ្ទុតា ឯវ ព្រាហ្មណកុលា។ តេនាហ “**ភោគាទិសម្បន្ន**”ន្តិអាទិ។ **ឥមេ ព្រាហ្មណា** ឧច្ចា ហុត្វា “ឥមំ វសលំ បព្ពជ្ជំ បព្ពជិស្ស”តិអាទិនា ជាតិអាទីនិ ឃដ្ដេន្តា **អក្កោសន្តិ។ បរិភាសន្តី**តិ បរិភវិត្វា ភាសន្តិ។ **អត្តនោ អនុរូបាយា**តិ អត្តនោ អជ្ឈាសយស្ស អនុរូបាយ។ អន្តរន្តរា វិច្ឆិជ្ជ បវត្តិយមានា បរិភាសា បរិបុណ្ណា នាម ន ហោតិ ខណ្ឌភាវតោ, តព្ពិបរិយាយតោ បរិបុណ្ណា នាម ហោតីតិ អាហ “**អន្តរា**”តិអាទិ។

អប្បតិដ្ឋតាយាតិ អបស្សយរហិតត្តា។ **វិភិន្នោ**តិ វិនដ្ឋោ។

ឥតរេ តយោ វណ្ណាតិ ខត្តិយាទយោ វណ្ណា **ហីនា។** ននុ ខត្តិយាវ សេដ្ឋា វណ្ណា យថា ពុទ្ធា ឯតរហិ ខត្តិយកុលេ ឯវ ឧប្បន្នាតិ? សច្ចមេតំ, តេ បន អត្តនោ មិច្ឆាភិមានេន, មិច្ឆាគាហេន ច “ព្រាហ្មណោវ សេដ្ឋោ វណ្ណោ”តិ វទន្តិ, តំ តេសំ វចនមត្តំ។ “**សុជ្ឈន្តី**តិ សុទ្ធា ហោន្តិ, ន និន្ទំ គរហំ បាបុណន្តី”តិ វទន្តិ។ **សុជ្ឈន្តិ** វា សំសារតោ សុជ្ឈន្តិ, ន សេសា វណ្ណា អសុក្កជាតិកត្តា, មន្តជ្ឈេនាភាវតោ ចាតិ។ ព្រហ្មុនោ **មុខតោ ជាតា** វេទវចនតោ ជាតាតិ មុខតោ ជាតា។ តតោ ឯវ ព្រហ្មុនោ មហាព្រហ្មុនោ វេទវចនតោ វិជាតាតិ **ព្រហ្មជា។** តេន ទុវិជេនាបិ និម្មិតាតិ **ព្រហ្មនិម្មិតា។** វេទវេទង្គាទិព្រហ្មទាយជ្ជំ អរហន្តីតិ **ព្រហ្មទាយាទា។ មុណ្ឌកេ សមណកេ**តិ ឯត្ថ **ក**-ការោ គរហាយន្តិ អាហ “**និន្ទន្តា ជិគុច្ឆន្តា វទន្តី**”តិ។ **ឥព្ភេ**តិ សុទ្ទេ, តេ បន យរពន្ធនេន ពទ្ធា និហីនតរាតិ អាហ “**គហបតិកេ**”តិ។ **កណ្ហេ**តិ កណ្ហជាតិកេ។ ពន្ធនដ្ឋេន **ពន្ធុ**, កស្ស បន ពន្ធូតិ អាហ “**មារស្ស ពន្ធុភូតេ**”តិ។ **បាទាបច្ចេ**តិ បាទតោ ជាតាបច្ចេ។ អយំ កិរ ព្រាហ្មណានំ លទ្ធិ “ព្រាហ្មណា ព្រហ្មុនោ មុខតោ ជាតា, ខត្តិយា ឧរតោ, ឧរូហិ វេស្សា, បាទតោ សុទ្ទា”តិ។

១១៤. យស្មា បឋមកប្បិកកាលេ ចតុវណ្ណវវត្ថានំ នត្ថិ, សព្ពេវ សត្តា ឯកសទិសា, អបរភាគេ បន តេសំ បយោគភេទវសេន អហោសិ, តស្មា វុត្តំ “**បោរាណំ...បេ.... អជានន្តា**”តិ។ **លទ្ធិភិន្ទនត្ថាយា**តិ “ព្រាហ្មណា ព្រហ្មុនោ បុត្តា ឱរសា មុខតោ ជាតា”តិ ឯវំ បវត្តាយ លទ្ធិយា វិនិវេឋនត្ថំ។ **បុត្តប្បដិលាភត្ថាយា**តិ “ឯវំ មយំ បេត្តិកំ ឥណំ សោធេស្សាមា”តិ លទ្ធិយំ ឋត្វា បុត្តប្បដិលាភាយ។ អយញ្ហេត្ថ ធម្មិកានំ ព្រាហ្មណានំ អជ្ឈាសយោ។ **សញ្ជាតបុប្ផា**តិ រជស្សលា។ ឥត្ថីនញ្ហិ កុមារិភាវប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ បច្ឆិមវយតោ ឱរំ អសតិ វិពន្ធេ អដ្ឋមេ អដ្ឋមេ សត្តាហេ គព្ភាសយសញ្ញិតេ តតិយេ អាវត្តេ កតិបយា លោហិតបីឡកា សណ្ឋហិត្វា អគ្គហិតបុប្ផា ឯវ ភិជ្ជន្តិ,

តតោ លោហិតំ បគ្ឃរតិ, តត្ថ ឧតុសមញ្ញា, បុប្ផសមញ្ញា ច។ **នេសន្តិ** ព្រាហ្មណានំ។ **សច្ចវចនំ សិយាតិ** “ព្រាហ្មនោ បុត្តា”តិអាទិវចនំ សច្ចំ យទិ សិយា, **ព្រាហ្មណីនំ…បេ…. មុខំ ភវេយ្យ,** ន ចេតំ អត្ថិ។

ចតុវណ្ណសុទ្ធិវណ្ណនា

១១៥. មុខច្ចេទកវាទន្តិ “ព្រាហ្មណា មហាព្រហ្មុនោ មុខតោ ជាតា”តិ វាទស្ស ឆេទកវាទំ។ **អរិយភាវេ អសមត្ថាតិ** អនរិយភាវាវហា។ **បកតិកាឡកាតិ** សភាវេនេវ ន សុទ្ធា។ **កណ្ហោតិ** កិលិដ្ឋោ ឧបតាបកោ។ តេនាហ **“ទុក្ខោតិ អត្ថោ”**តិ។

សុក្កភាវោ នាម បរិសុទ្ធតាតិ អាហ **“និក្កិលេសភាវេន បណ្ឌរា”**តិ។ **សុក្កោតិ** ន កិលិដ្ឋោ អនុបតាបកោតិ វុត្តំ **“សុខោតិ អត្ថោ”**តិ។

១១៦. ឧភយវោកិណ្ណេតិ វចនវិបល្លាសេន វុត្តន្តិ អាហ **“ឧភយេសុ វោកិណ្ណេសូ”**តិ។ **មិស្សីភូតេសូតិ** “កទាចិ កណ្ហា ធម្មា, កទាចិ សុក្កា ធម្មា”តិ ឯវំ ឯកស្មឹ សន្តានេ, ឯកស្មឹយេវ ច អត្តភាវេ បវត្តិយា មិស្សីភូតេសុ, ន បន ឯកជ្ឈំ បវត្តិយា។ **ឯត្ថាតិ** អនន្តរវុត្តធម្មាវ អទ្ធាធិដ្ឋាតិ អាហ **“កណ្ហសុក្កធម្មេសូ”**តិ។ យស្មា ច តេ ព្រាហ្មណា ន ចេវ តេ ធម្មេ អតិក្កន្តា, យាយ ច បដិបទាយ អតិក្កមេយ្យុំ, សាបិ តេសំ បដិបទា នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ **“វត្តមានាបី”**តិ។ **នានុជានន្តិ** អយថាភុច្ចវាទភាវតោ។ **អនុជានន**ញ្ច នាម អព្ភនុមោទនន្តិ តទភាវំ ទស្សេន្តេន **“នានុមោទន្តិ, ន បសំសន្តី”**តិ វុត្តំ។ **ចតុន្នំ វណ្ណានន្តិ** និទ្ធារណេ សាមិវចនំ។ **តេសន្តិ** បន សម្ពន្ធេបិ វា សាមិវចនំ។ **តេ ច** ព្រាហ្មណា **ន ឯវរូបា** ន ឯទិសា, យាទិសោ អរហា ឯកទេសេនាបិ តេន តេសំ សទិសតាភាវតោ, **តស្មា** តេន ការណេន **នេសំ** ព្រាហ្មណានំ “ព្រាហ្មណោវ សេដ្ឋោ វណ្ណោ”តិ វាទំ **វិញ្ញូ** យថាភូតវាទិនោ ពុទ្ធាទយោ អរិយា **នានុជានន្តិ។**

អារកត្តាទីហីតិ ឯត្ថ កិលេសានំ អារកត្តា បហីនភាវតោ ទូរត្តា **អរហំ,** កិលេសារីនំ ហតត្តា **អរហំ,** សំសារចក្កស្ស អរានំ ហតត្តា **អរហំ,** បច្ចយាទីនំ អរហត្តា **អរហំ,** បាបករណេ រហាភាវេន **អរហន្តិ** ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ១.១២៥ អាទយោ), តំ សំវណ្ណនាសុ (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.១២៤) ច វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ ។ **អាសវានំ ខីណត្តាតិ** ចតុន្នម្បិ អាសវានំ អនវសេសតោ បហីនត្តា។ **ព្រហ្មចរិយវាសន្តិ** មគ្គព្រហ្មចរិយវាសំ។ តស្ស វាសស្ស បរិយោសិតត្តា **វុត្ថវាសោ,** ទសន្នម្បិ វា អរិយវាសានំ វុត្ថត្តា **វុត្ថវាសោ។** វុត្តញ្ហេតំ –

> “ទសយិមេ, ភិក្ខវេ, អរិយាវាសា, យទរិយា អាវសឹសុ វា អាវសន្តិ វា អាវសិស្សន្តិ វា។ កតមេ ទស? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ បញ្ចង្គវិប្បហីនោ ហោតិ ឆឡង្គសមន្នាគតោ ឯការក្ខោ ចតុរាបស្សេនោ បនុណ្ណបច្ចេកសច្ចោ សមវយសដ្ឋេសនោ អនាវិលសង្កប្បោ បស្សទ្ធកាយសង្ខារោ សុវិមុត្តចិត្តោ សុវិមុត្តបញ្ញោ។ ឥមេ ខោ, ភិក្ខវេ, ទស អរិយាវាសា”តិ (អ. និ. ១០.១៩)។

វុស្សតីតិ វា **វុសិតំ,** អរិយមគ្គោ, អរិយផលញ្ច, តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ អតិសយវចនិច្ឆាវសេន អរហា **“វុសិតវា”**តិ វុត្តោ។ **ករណីយំ** នាម បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនា ទុក្ខស្សន្តំ កាតុកាមេហិ ឯកន្តតោ កត្តព្ពត្តា, តំ បន យស្មា ចតូហិ មគ្គេហិ បច្ចេកំ ចតូសុ សច្ចេសុ កាតព្ពំ កតំ, តស្មា វុត្តំ **“ចតូហិ…បេ…. កតករណីយោ”**តិ។ ឱសីទាបនដ្ឋេន ភារា វិយាតិ **ភារា,** កិលេសា, ខន្ធា ច។ វុត្តញ្ហិ “ភារា ហវេ បញ្ចក្ខន្ធា”តិ (សំ. និ. ៣.២២) **ឱហារិតោតិ** អបនីតោ។ **សកោ អត្ថោ សទត្ថោតិ** ឯត្ថ **ទ**-ការោ បទសន្ធិករោ។ កាមំ ទិដ្ឋិអាទយោបិ សំយោជនានិ ឯវ, តថាបិ តណ្ហាយ ភវសំយោជនដ្ឋោ សាតិសយោ។ យថាហ “អវិជ្ជានីវរណានំ សត្តានំ តណ្ហាសំយោជនាន”ន្តិ។ (សំ. និ. ២.១២៥, ១២៦, ១២៧, ១៣២, ១៣៤, ១៣៦, ១៤២; ៣.៥.៥២០; កថា. ៧៥) តតោ សា ឯវ សុត្តេ (ទី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.៩៣, ១៣៣; ៣.៣៧៣; សំ. និ. ៣.១០៨១; បដិ. ម. ១.៣៤ អាទយោ) សមុទយសច្ចភាវេន វុត្តា, តស្មា វុត្តំ **“ភវសំយោជនំ វុច្ចតិ តណ្ហា”**តិ។ **សម្មទញ្ញា វិមុត្តោតិ** សម្មា អញ្ញាយ ជាននភូតាយ អគ្គមគ្គបញ្ញាយ សម្មា យថាភូតំ យំ យថា ជានិតព្ពំ, តំ តថា ជានិត្វា វិមុត្តោ។ **ឥមស្មឹ លោកេតិ** ឥមស្មឹ សត្តលោកេ។ **ឥធត្តភាវេតិ** ឥមស្មឹ អត្តភាវេ, **បរត្តភាវេតិ** បរស្មឹ អត្តភាវេ, ឥធលោកេ, បរលោកេ ចាតិ អត្ថោ។

១១៧. អន្តរវិរហិតាតិ វិភាគវិរហិតា។ តេនាហ **“អត្តនោ កុលេន សទិសា”**តិ។ អនុយន្តីតិ អនុយន្តា, អនុយន្តា ឯវ **អានុយន្តា,** អនុវត្តកា។ តេនាហ **“វសវត្តិនោ”**តិ។

១១៨. និវិដ្ឋាតិ សទ្ទេយ្យវត្ថុស្មឹ អនុបវិសនវសេន និវិដ្ឋា។ តតោ ឯវ តស្មឹ អធិកំ និវិសនតោ **អភិនិវិដ្ឋា។ អចលដ្ឋិតា**តិ អចលភាវេ ឋិតា។

យន្តិ យំ កថេតព្ពធម្មំ អនុបធារេត្វា, តទត្ថញ្ច អប្បច្ចក្ខំ កត្វា កថនំ, **ឯតំ អដ្ឋានំ** អការណំ តស្ស ពោធិមូលេយេវ សមុច្ឆិន្នត្តា។ **វិច្ឆិន្ទជននត្ថ**ន្តិ រតនត្តយសទ្ធាយ វិច្ឆិន្ទស្ស ឧប្បាទនត្ថំ, អញ្ញថត្តាយាតិ អត្ថោ។ **សោ**តិ មារោ។ **មុសាវាទំ កាតុំ នាសក្ខី**តិ អាគតផលស្ស អរិយសាវកស្ស បុរតោ មុសា វត្តុំ ន វិសហិ, តស្មា **អាម មារោ ស្មីតិ បដិជានិ។ សិលាបថវិយ**ន្តិ រតនមយសិលាបថវិយំ។ សិនេរុំ កិរ បរិវារេត្វា ឋិតោ ភូមិប្បទេសោ សត្តរតនមយោ, “សុវណ្ណមយោ”តិ កេចិ, សា វិត្ថារតោ, ឧព្ពេធតោ អនេកយោជនសហស្សបរិមាណា អតិវិយ និច្ចលា។ **កឹ ត្វំ ឯត្ថា**តិ កឹ ការណា ត្វំ ឯត្ថ។ “ឋិតោ”តិ **អច្ឆរំ បហរិ។ ឋាតុំ អសក្កោន្តោ**តិ អរិយសាវកស្ស បុរតោ ឋាតុំ អសក្កោន្តោ។ អយញ្ហិ អរិយធម្មាធិគមស្ស អានុភាវោ, យំ មារោបិ នាម មហានុភាវោ ឧជុកំ បដិប្បរិតុំ ន សក្កោតិ។

មគ្គោ ឯវ មូលំ **មគ្គមូលំ**, តស្ស។ **សញ្ជាតត្តា** ឧប្បន្នត្តា។ **តេន មគ្គមូលេន** បតិដ្ឋិតសន្តានេ លទ្ធបតិដ្ឋា។ ភគវតោ ទេសនាធម្មំ និស្សាយ អរិយាយ ជាតិយា ជាតោ **“ភគវន្តំ និស្សាយ អរិយភូមិយំ ជាតោ”**តិ វុត្តោ។ **“ឧរេ វសិត្វា”**តិ ឥទំ ធម្មឃោសស្ស ឧរតោ សមុដ្ឋានតាយ វុត្តំ។ ឧរេ វាយាមជនិតាភិជាតិតាយ វា **ឱរសោ។** មុខតោ ជាតេន ជាតោ **“មុខតោ ជាតោ”**តិ វុត្តោ។ ការណការណេបិ ហិ ការណេ វិយ វោហារោ ហោតិ “តិណេហិ ភត្តំ សិទ្ធ”ន្តិ។ កេចិ បន “វិមោក្ខមុខស្ស វសេន ជាតត្តា មុខតោ ជាតោ”តិ វទន្តិ, តត្ថាបិ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បុរិមេនត្ថេន យោនិជោ, សេទជោ, មុខជោតិ តីសុ សម្ពន្ធេសុ មុខជេន សម្ពន្ធេន ភគវតោ បុត្តភាវោ វិភាវិតោ។ អត្ថទ្វយេនាបិ ធម្មជភាវោយេវ ទីបិតោ។ អរិយធម្មប្បត្តិតោ លទ្ធវិសេសោ ហុត្វា បវត្តោ តទុត្តរកាលិកោ ខន្ធសន្តានោ “អរិយធម្មតោ ជាតោ”តិ វេទិតព្ពោ, អរិយធម្មំ វា មគ្គផលំ និស្សាយ, ឧបនិស្សាយ ច ជាតោ សព្ពោបិ ធម្មប្បពន្ធោ “អរិយធម្មតោ ជាតោ”តិ គហេតព្ពោ។ តេសំ បន អរិយធម្មានំ អបរិយោសិតកិច្ចតាយ អរិយភាវេន អភិនិព្ពត្តិមត្តំ ឧបាទាយ **“អរិយធម្មតោ ជាតត្តា”**តិ វុត្តំ។ បរិយោសិតកិច្ចតាយ តថា និព្ពត្តិបារិបូរឹ ឧបាទាយ **“និម្មិតត្តា”**តិ វុត្តំ, យតោ “ធម្មជោ ធម្មនិម្មិតោ”តិ វុត្តំ។ “នវលោកុត្តរធម្មទាយំ អាទិយតីតិ ធម្មទាយាទោ” តិបិ បាឋោ។ **អស្សា**តិ “ភគវតោម្ហិ បុត្តោ”តិអាទិនា វុត្តស្ស វាក្យស្ស។ **អត្ថំ ទស្សេន្តោ**តិ ភាវត្ថំ បកាសេន្តោ។ តថាគតស្ស អនញ្ញសាធារណសីលាទិធម្មក្ខន្ធស្ស សមូហនិវេសវសេន ធម្មកាយតាយ ន កិញ្ចិ វត្តព្ពំ អត្ថិ, សត្ថុដ្ឋានិយស្ស បន ធម្មកាយតំ ទស្សេតុំ “កស្មា តថាគតោ ធម្មកាយោតិ វុត្តោ”តិ សយមេវ បុច្ឆំ សមុដ្ឋាបេត្វា **“តថាគតោ ហី”**តិអាទិនា តមត្ថំ វិស្សជ្ជេតិ។ **ហទយេន ចិន្តេត្វា**តិ “ឥមំ ធម្មំ ឥមស្ស ទេសេស្សាមី”តិ តស្ស ឧបគតស្ស វេនេយ្យជនស្ស ពោធនត្ថំ ចិត្តេន ចិន្តេត្វា។ **វាចាយ អភិនីហរី**តិ សទ្ធម្មទេសនាវាចាយ ករវីករុតមញ្ជុនា ព្រហ្មស្សរេន វេនេយ្យសន្តានាភិមុខំ តទជ្ឈាសយានុរូបំ ហិតមត្ថំ នីហរិ ឧបនេសិ។ **តេនា**តិ តេន ការណេន ឯវំសទ្ធម្មាធិមុត្តិភាវេន។ **អស្សា**តិ តថាគតស្ស។ **ធម្មមយត្តា**តិ ធម្មភូតត្តា។ ឥធាធិប្បេតធម្មោ សេដ្ឋដ្ឋេន ព្រហ្មភូតោតិ អាហ **“ធម្មកាយត្តា ឯវ ព្រហ្មកាយោ”**តិ។ សព្ពសោ អធម្មំ បជហិត្វា អនវសេសតោ ធម្មោ ឯវ ភូតោតិ **ធម្មភូតោ។** តថារូបោ ច យស្មា សភាវតោ ធម្មោ ឯវាតិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ អាហ **“ធម្មសភាវោ”**តិ។

១១៩. សេដ្ឋច្ឆេទកវាទន្តិ “ព្រាហ្មណោវ សេដ្ឋោ វណ្ណោ”តិ (ទី. និ. ៣.១១៦) ឯវំ វុត្តសេដ្ឋភាវច្ឆេទកវាទំ។ **អបរេនបិ នយេនា**តិ យថាវុត្តសេដ្ឋច្ឆេទកវាទតោ អបរេនបិ បោរាណកលោកុប្បត្តិទស្សននយេន។ **សេដ្ឋច្ឆេទ...បេ.... ទស្សេតុ**ន្តិ សោបិ ហិ “ព្រាហ្មណោវ សេដ្ឋោ វណ្ណោ, ហីនា អញ្ញេ វណ្ណា”តិ, “ព្រាហ្មណា ព្រហ្មុនោ បុត្តា ឱរសា មុខតោ ជាតា ព្រហ្មជា”តិ (ទី. និ. ៣.១១៤) ច ឯវំ បវត្តាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា វិនិវេឋនោ ជាតិព្រាហ្មណានំ សេដ្ឋភាវស្ស ឆេទនតោ សេដ្ឋច្ឆេទនវាទោ នាម ហោតីតិ ទស្សេតុន្តិ អត្ថោ។

ឥត្ថភាវន្តិ ឥមំ បការតំ មនុស្សភាវំ។ សាមញ្ញជោតនា ហិ វិសេសេ អវតិដ្ឋតិ, បករណវសេន វា អយមត្ថោ អវច្ឆិន្នោ ទដ្ឋព្ពោ។ **មនេនេវ និព្ពត្តា**តិ ពាហិរបច្ចយេន វិនា កេវលំ ឧបចារឈានមនសាវ និព្ពត្តា។ យាយ ឧបចារជ្ឈានចេតនាយ តេ តត្ថ និព្ពត្តា, នីវរណវិក្ខម្ភនាទិនា ឧឡារោ តស្សា បវត្តិវិសេសោ, តស្មា ឈានផលកប្បោ តស្សា ផលវិសេសោតិ អាហ **“ព្រហ្មលោកេ វិយា”**តិអាទិ។ **“សយំបភា”**តិ បទានំ តត្ថ សូរិយាលោកាទីហិ វិនា អន្ធការំ វិធមន្តា សយមេវ បភាសន្តីតិ **សយំបភា**, អន្តលិក្ខេ អាកាសេ ចរន្តីតិ **អន្តលិក្ខចរា**, តទញ្ញកាមាវចរសត្តានំ វិយ សរីរស្ស វិចរណដ្ឋានស្ស អសុភតាភាវតោ **សុភំ**, សុភេវ តិដ្ឋន្តីតិ **សុភដ្ឋាយិនោ**តិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

រសបថវិបាតុភាវវណ្ណនា

១២០. សព្ពំ ចក្កវាឡន្តិ អនវសេសំ កោដិសតសហស្សំ ចក្កវាឡំ។ **សមតនីតិ** សញ្ញាទេន្តី វិប្ផរិ, សា បន តស្មឹ ឧទកេ បតិដ្ឋិតា អហោសីតិ អាហ “**បតិដ្ឋហី**”តិ។ **វណ្ណេន សម្បន្នាតិ** សម្បន្នវណ្ណា។ **មក្ខិកណ្ឌករហិតន្តិ** មក្ខិកាហិ ច តាសំ អណ្ឌកេហិ ច រហិតំ។

អតីតានន្តរមបិ កប្បេ លោលោយេវ។ កស្មា? ឯវំ ចិរបរិចិតលោលតាវសេន សព្ពបឋមំ តថា អកាសីតិ ទស្សេតិ។ **កិមេវិទន្តិ** “វណ្ណតោ, គន្ធតោ ច តាវ ញាតំ, រសតោ បន កិមេវិទំ ភវិស្សតី”តិ សំសយជាតោ វទតិ។ **តិដ្ឋតីតិ** អដ្ឋាសិ។

ចន្ទិមសូរិយាទិបាតុភាវវណ្ណនា

១២១. អាលុប្បការកន្តិ ឯត្ថ អាលោបបរិយាយោ **អាលុប្ប**-សទ្ទោតិ អាហ “**អាលោបំ កត្វា**”តិ។ បច្ចក្ខភូតានម្បិ ចន្ទិមសូរិយានំ បវត្តិយំ លោកិយានំ សម្មោហោ ហោតិ, តំ វិធមិតុំ “**កោ បន តេស**”ន្តិអាទិនា អដ្ឋ បញ្ហាវិស្សជ្ជនានិ គហិតានិ។ តត្ថ **តេសន្តិ** ចន្ទិមសូរិយានំ។ **កស្មិន្តិ** កស្មឹ ឋានេ។ “**កោ ឧបរី**”តិ ឯតេនេវ កោ ហេដ្ឋាតិ អយមត្ថោ វុត្តោយេវ។ តថា “**កោ សីឃំ គច្ឆតី**”តិ ឥមិនា កោ សណិកំ គច្ឆតីតិ អយម្បិ អត្ថោ វុត្តោយេវ។ **វីថិយោតិ** គមនវីថិយោ។ **ឯកតោតិ** ឯកស្មឹ ខណេ **បាតុភវន្តិ។** សូរិយមណ្ឌលេ បន អត្ថង្គតេ ចន្ទមណ្ឌលំ បញ្ញាយិត្ថ។ **ឆន្នំ ញត្វា វាតិ** រុចឹ ញត្វា វិយ។

ឧភយន្តិ អន្តោ, ពហិ ច។

ឧជុកន្តិ អាយាមតោ, វិត្ថារតោ, ឧព្ពេធតោ ច។ **បរិមណ្ឌលតោតិ** បរិក្ខេបតោ។

ឧជុកំ សណិកំ គច្ឆតិ អមាវាសិយំ សូរិយេន សទ្ធឹ គច្ឆន្តោ ទិវសេ ទិវសេ ថោកំ ថោកំ ឱហីយន្តោ បុណ្ណមាសិយំ ឧបឌ្ឍមគ្គមេវ ឱហីយនតោ។ **តិរិយំ សីឃំ** គច្ឆតិ ឯកស្មិម្បិ មាសេ កទាចិ ទក្ខិណតោ, កទាចិ ឧត្តរតោ ទស្សនតោ។ “**ទ្វីសុ បស្សេសូ**”តិ ឥទំ យេភុយ្យវសេន វុត្តំ។ ចន្ទស្ស បុរតោ, បច្ឆតោ, សមញ្ច តារកា គច្ឆន្តិយេវ។ **អត្តនោ ឋានន្តិ** អត្តនោ គមនដ្ឋានំ។ **ន វិជហន្តិ** អត្តនោ វីថិយាវ គច្ឆនតោ។ សូរិយស្ស ឧជុកំ គមនស្ស សីឃតា ចន្ទស្ស គមនំ ឧបាទាយ វេទិតព្ពា។ **តិរិយំ គមនំ** ទក្ខិណទិសតោ ឧត្តរទិសាយ, ឧត្តរទិសតោ ច ទក្ខិណទិសាយ គមនំ **ទន្ធំ** ឆហិ ឆហិ មាសេហិ ឥជ្ឈនតោ។ **សោតិ** សូរិយោ។ **កាឡបក្ខឧបោសថតោតិ** កាឡបក្ខេ ឧបោសថេ ចន្ទេន សហេវ គន្ត្វា តតោ បរំ។ **បាដិបទទិវសេតិ** សុក្កបក្ខបាដិបទទិវសេ។ **ឱហាយ គច្ឆតិ** អត្តនោ សីឃគាមិតាយ, តស្ស ច ទន្ធគាមិតាយ។ **លេខា វិយ បញ្ញាយតិ** បច្ឆិមទិសាយំ។ **យាវ ឧបោសថទិវសាតិ** យាវ សុក្កបក្ខឧបោសថទិវសា។ “**ចន្ទោ អនុក្កមេន វឌ្ឍិត្វា**”តិ ឥទំ ឧបរិភាគតោ បតិតសូរិយាលោកតាយ ហេដ្ឋតោ បវត្តាយ សូរិយស្ស ទូរភាវេន ទិវសេ ទិវសេ អនុក្កមេន បរិហាយមានាយ អត្តនោ ឆាយាយ វសេន អនុក្កមេន ចន្ទមណ្ឌលប្បទេសស្ស វឌ្ឍមានស្ស វិយ ទិស្សមានតាយ វុត្តំ, តស្មា អនុក្កមេន វឌ្ឍិត្វា វិយ។ **ឧបោសថទិវសេ** បុណ្ណមាយំ **បរិបុណ្ណោ ហោតិ**, បរិបុណ្ណមណ្ឌលោ ហុត្វា ទិស្សតីតិ អត្ថោ។ **ធាវិត្វា គណ្ហាតិ** ចន្ទស្ស ទន្ធគតិតាយ, អត្តនោ ច សីឃគតិតាយ។ **អនុក្កមេន ហាយិត្វាតិ** ឯត្ថ “អនុក្កមេន វឌ្ឍិត្វា”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ បន ឆាយាយ ហាយមានតាយ មណ្ឌលំ វឌ្ឍមានំ វិយ ទិស្សតិ, ឥធ ឆាយាយ វឌ្ឍមានតាយ មណ្ឌលំ ហាយមានំ វិយ ទិស្សតិ។

យាយ វីថិយា សូរិយេ គច្ឆន្តេ វស្សវលាហកា ទេវបុត្តា សូរិយាភិតាបសន្តត្តា អត្តនោ វិមានតោ ន និក្ខមន្តិ, កីឡាបសុតា ហុត្វា ន វិចរន្តិ, តទា កិរ សូរិយស្ស វិមានំ បកតិមគ្គតោ អជោ ឱតរិត្វា វិចរតិ, តស្ស ឱរុយ្ហ ចរណេនេវ ចន្ទវិមានម្បិ អជោ ឱរុយ្ហ ចរតិ តគ្គតិកត្តា, តស្មា សា វីថិ ឧទកាភាវេន អជានុរូបតាយ “**អជវីថី**”តិ សមញ្ញំ គតា។ យាយ បន វីថិយា សូរិយេ គច្ឆន្តេ វស្សវលាហកា ទេវបុត្តា សូរិយាភិតាបាភាវតោ អភិណ្ហំ អត្តនោ វិមានតោ ពហិ និក្ខមិត្វា កីឡាបសុតា ឥតោ ចិតោ ច វិចរន្តិ, តទា កិរ សូរិយវិមានំ បកតិមគ្គតោ ឧទ្ធំ អារុហិត្វា វិចរតិ, តស្ស ឧទ្ធំ អារុយ្ហ ចរណេនេវ ចន្ទវិមានម្បិ ឧទ្ធំ អារុយ្ហ ចរតិ តគ្គតិកត្តា, តគ្គតិកតា ច សមានគតិនា វាតមណ្ឌលេន វិមានស្ស ផេល្លិតព្ពត្តា, តស្មា សា វីថិ ឧទកពហុភាវេន នាគានុរូបតាយ “**នាគវីថី**”តិ សមញ្ញំ គតា។ យទា សូរិយោ ឧទ្ធមនារុហន្តោ, អធោ ច អនោតរន្តោ បកតិមគ្គេនេវ គច្ឆតិ, តទា វស្សវលាហកា យថាកាលំ, យថារុចិ ច វិមានតោ និក្ខមិត្វា សុខេន វិចរន្តិ, តេន កាលេន កាលំ វស្សនតោ លោកេ ឧតុសមតា ហោតិ, តាយ ឧតុសមតាយ ហេតុភូតាយ សា ចន្ទិមសូរិយានំ គតិ គវានុរូបតាយ “**គោវីថី**”តិ សមញ្ញំ គតា។ តេន វុត្តំ “**អជវីថី**”តិអាទិ។

ឯវំ “កតិ នេសំ វីថិយោ”តិ បញ្ចំ វិស្សជ្ជេត្វា “កថំ វិចរន្តី”តិ បញ្ចំ វិស្សជ្ជេតុំ **“ចន្ទិមសូរិយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សិនេរុតោ ពហិ និក្ខមន្តី**តិ សិនេរុសមីបេន តំ បទក្ខិណំ កត្វា គច្ឆន្តា តតោ គមនវីថិតោ ពហិ អត្តនោ តិរិយគមនេន ចក្កវាឡាភិមុខា និក្ខមន្តិ។ **អន្តោ វិចរន្តី**តិ ឯវំ ឆ មាសេ ខណេ ខណេ សិនេរុតោ អបសក្កនវសេន តតោ និក្ខមិត្វា ចក្កវាឡសមីបំ បត្តា, តតោបិ ឆ មាសេ ខណេ ខណេ អបសក្កនវសេន និក្ខមិត្វា សិនេរុសមីបំ បាបុណន្តា អន្តោ វិចរន្តិ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ សង្ខេបេន វុត្តំ វិវរិតុំ **“តេហិ”**តិអាទិ វុត្តំ។ សិនេរុស្ស, ចក្កវាឡស្ស ច យំ ឋានំ វេមជ្ឈំ, តស្ស, សិនេរុស្ស ច យំ ឋានំ វេមជ្ឈំ, តេន គច្ឆន្តា **“សិនេរុសមីបេន វិចរន្តី”**តិ វុត្តា, ន សិនេរុស្ស អក្កាឡិន្ទអល្លីនា។ **ចក្កវាឡសមីបេន ចរិត្វា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **មជ្ឈេនា**តិ សិនេរុស្ស, ចក្កវាឡស្ស ច ឧជុកំ វេមជ្ឈេន មគ្គេន។ **ចិត្រមាសេ មជ្ឈេនា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

ឯកប្បហារេនាតិ ឯកវេលាយ, ឯកេនេវ វា អត្តនោ ឯកប្បហារេន។ **មជ្ឈន្ទិកោ**តិ ឋិតមជ្ឈន្ទិកោ កាលោ **ហោតិ។** តទា ហិ សូរិយមណ្ឌលំ ឧគ្គច្ឆន្តំ ហុត្វាបិ ឥមស្មិំ ទីបេ ឋិតស្ស ឧបឌ្ឍមេវ ទិស្សតិ, ឧត្តរកុរូសុ ឋិតស្ស ឱគច្ឆន្តំ ហុត្វា។ ឯវញ្ហិ ឯកវេលាយមេវ តីសុ ទីបេសុ អាលោកករណំ។

យេសុ កត្តិកាទិនក្ខត្តសមញ្ញា, តានិបិ តារករូបានិ យេវាតិ វុត្តំ **“សេសតារករូបានិ ចា”**តិ, នក្ខត្តសញ្ញិតតារករូបតោ អវសិដ្ឋតារករូបានីតិ អត្ថោ។ ឧភយានិបិ តានិ ទេវតានំ វសនកវិមានានីតិ វេទិតព្ពានិ។ រា-សទ្ទោ តិយតិ ឆិជ្ជតិ ឯត្ថាតិ **រត្តិ,** សត្តានំ សទ្ទស្ស វូបសមនកាលោតិ អត្ថោ។ ទិព្ពន្តិ សត្តា កីឡន្តិ ជោតន្តិ ឯត្ថាតិ **ទិវា។** សត្តានំ អាយុំ មិនន្តោ វិយ សិយតិ អន្តំ ករោតីតិ **មាសោ។** តំ តំ កិរិយំ អរតិ វត្តេតីតិ **ឧតុ។** តំ តំ សត្តំ, ធម្មប្បវត្តិញ្ច សង្គម្ម វទន្តោ វិយ សរតិ វត្តេតីតិ **សំវច្ឆរោ។**

១២២. វិវជ្ជនំ **វិវជ្ជោ,** សោ ឯវ **វេវជ្ជំ,** វណ្ណស្ស វេវជ្ជំ **វណ្ណវេវជ្ជំ,** វណ្ណសម្បត្តិយា វិគមោ, តស្ស បន អត្ថិតា **“វណ្ណវេវជ្ជតា”**តិ វុត្តា។ តេនាហ **“វិវជ្ជភាវោ”**តិ។ **តេសន្តិ** វណ្ណវន្តានំ សត្តានំ។ **អតិមានប្បច្ចយា**តិ ទុព្ពណ្ណវម្ភនវសេន អតិក្កម្ម អត្តនោ វណ្ណំ បដិច្ច មានបច្ចយា, មានសម្បគ្គណ្ហននិមិត្តន្តិ អត្ថោ។ សាតិសយោ រសោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ **រសាតិ លទ្ធមានាយ, អនុភាសីសូ**តិ អនុរោធវសេន ភាសិសុ។ **លោកុប្បត្តិវំសកថន្តិ** លោកុប្បត្តិវំសជំ បវេណីកថំ, អាទិកាលេ ឧប្បន្នំ បវេណីអាគតកថន្តិ អត្ថោ។ “អនុបតន្តី”តិបិ បាឋោ, សោ ឯវត្ថោ។

ភូមិបប្បដកបាតុភាវាទិវណ្ណនា

១២៣. **ឯទិសោ ហុត្វា**តិ អហិច្ឆត្តកសទិសោ ហុត្វា។

១២៤. **បទាលតា**តិ **“បទា”**តិ ឯវំនាមា ឯកា លតា, សា បន យស្មា សម្បន្នវណ្ណគន្ធរសា, តស្មា **“ភទ្ទលតា”**តិ វុត្តា។ **នាឡិកា**តិ នាឡិវល្លិ។ **អហាយី**តិ នស្សិ។

១២៥. **អកដ្ឋបាកោ**តិ អកដ្ឋេយេវ ឋានេ ឧប្បជ្ជិត្វា បច្ចនកោ, នីវារោ វិយ សញ្ជាតោ ហុត្វា និប្បជ្ជនកោតិ អត្ថោ។ **កណោ** “កុណ្ឌក”ន្តិ ច វុច្ចតិ។ **ថុសន្តិ** តណ្ឌុលំ បរិយោនទ្ធិត្វា ឋិតត្តចោ, តទភាវតោ **“អកណោ, អថុសោ”**តិ សាលិ វុត្តោ។ **“បដិវិរូឡ្ហ”**ន្តិ ឥទំ បក្កភាវស្ស ការណវចនំ។ បដិវិរូឡ្ហតោ ហិ តំ បក្កន្តិ។ យស្មិំ ឋានេ សាយំ បក្កោ សាលិ គហិតោ, តទេវ ឋានំ ទុតិយទិវសេ បាតោ បក្កេន សាលិនា បរិបុណ្ណំ ហុត្វា តិដ្ឋតីតិ អាហ **“សាយំ គហិតដ្ឋានំ បាតោ បក្កំ ហោតី”**តិអាទិ។ **អលាយិតន្តិ** លាយិតដ្ឋានម្បិ តេសំ កម្មប្បច្ចយា អលាយិតមេវ **ហុត្វា អនូនំ** បរិបុណ្ណមេវ **បញ្ញាយតិ,** ន កេវលំ បញ្ញាយនមេវ, អថ ខោ តថាភូតមេវ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។

ឥត្ថិបុរិសលិង្គាទិបាតុភាវវណ្ណនា

១២៦. **“មនុស្សកាលេ”**តិ ឥទំ បុព្ពេ មនុស្សភូតានំយេវ តត្ថ ឥទានិ និកន្តិវសេន ឧប្បត្តិ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ, ទេវតានម្បិ បុរិមជាតិយំ ឥត្ថិភាវេ ឋិតានំ តត្ថ វិរាគាទិបុរិសត្តប្បច្ចយេ អសតិ តទា ឥត្ថិលិង្គមេវ បាតុភវតិ។ **បុរិសត្តបច្ចយេ**តិ “អត្តនោបិ អនិស្សរតា, សព្ពកាលំ បរាយត្តវុត្តិតា, រជស្សលតា វញ្ឈតា, គព្ភធារណំ, បបមាយ បកតិយា និហីនបកតិតា, សូរវីរតាភាវោ, ‘អប្បកា ជនា’តិ ‘ហីឡេតព្ពតា’តិ ឯវមាទិ អាទីនវបច្ចវេក្ខណបុព្ពកម្បិ ឥត្ថិភាវេ ‘អលំ ឥត្ថិភាវេន, ន ហិ ឥត្ថិភាវេ ឋត្វា ចក្កវត្តិសិរិំ, ន សក្កមារព្រហ្មសិរិយោ បច្ចនុភវិតុំ, ន បច្ចេកពោធឹ, ន សម្មាសម្ពោធឹ អធិគន្តុំ សក្កា’តិ ឯវំ ឥត្ថិភាវវិរជ្ជនំ, ‘យថាវុត្តអាទីនវវិរហិតោ ឧត្តមបកតិភាវតោ សម្បទមិទំ បុរិសត្តំ នាម សេដ្ឋំ ឧត្តមំ, ឯត្ថ ឋត្វា សក្កា ឯតា សម្បត្តិយោ

សម្បាបុណិតុ’ន្តិ ឯវំ បុរិសត្តភាវេ សម្ភាវនាបុព្ពកំ បត្ថនាបបទំ, ‘តត្ថ និទ្ទបោណបញ្ញារចិត្តតា’តិ” ឯវមាទិកេ បុរិសភាវស្ស បច្ចយភូតេ **ធម្មេ។ បូរេត្វា** វឌ្ឍេត្វា។ បច្ចត្ថំ ភូតំ, សទិសញ្ច ទិដ្ឋធម្មិកំ, សម្បរាយិកញ្ច សុវិបុលំ អនត្ថំ អចិន្តេត្វា បុរិសស្ស កាមេសុ មិច្ឆាចរណំ កេវលំ ឥត្ថិយំ អាសាបត្តិ ផលេនេវាតិ អាសាអាបត្តិ ឥត្ថិភាវាវហាបិ ហោតិយេវ។ តន្និន្នបោណបញ្ញារភាវេន តន្និកន្តិយា និមិត្តភាវាបត្តិតោតិ វុត្តំ “**បុរិសោ ឥត្ថត្តភាវំ លភន្តោ កាមេសុមិច្ឆាចារំ និស្សាយ លភតី**”តិ។ **តទាតិ** យថាវុត្តេ បឋមកប្បិកកាលេ។ **បកតិយាតិ** សភាវេន។ **មាតុគាមស្សាតិ** បុរិមត្តភាវេ មាតុគាមភូតស្ស។ **បុរិសស្សាតិ** ឯត្ថាបិ “បកតិយា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ឧបនិជ្ឈាយតន្តិ** ឧបេច្ច និជ្ឈាយន្តានំ។ យថា អញ្ញមញ្ញស្មិំ សារាគោ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ សាបេក្ខភាវេន **ឱលោកេន្តានំ។ រាគបរិឡាហោតិ** រាគជោ បរិឡាហោ។

និព្ពុយ្ហមានាយាតិ បរិណតា ហុត្វា និយ្យមានាយ។

មេថុនធម្មសមាចារវណ្ណនា

១២៧. គោមយបិណ្ឌមត្តម្បិ នាលត្ថាតិ សម្មទេវ វិវាហកម្មំ នាលត្ថាតិ អធិប្បាយេន **វទន្តិ។ បាតព្យតន្តិ** តស្មិំ អសទ្ធម្មេ កិលេសកាមេន បិវិតព្ពតំ កិញ្ចិ បិវិតព្ពវត្ថុំ បិវន្តា វិយ អតិវិយ តោសេត្វា បរិភុញ្ជិតព្ពតំ **អាបជ្ជិំសុ, បាតព្យតន្តិ** វា បរិភុញ្ជនកតំ **អាបជ្ជិំសុ** ឧបគច្ឆិំសុ។ បរិភោគត្ថោ ហិ អយំ **បា**-សទ្ទោ, កត្តុសាធនោ ច **តព្យ**-សទ្ទោ, យថារុចិ បរិភុញ្ជិំសូតិ អត្ថោ។

សន្និធិការកន្តិ សន្និធិការំ, **ក**-ការោ បទវឌ្ឍនមត្តន្តិ អាហ “**សន្និធិំ កត្វា**”តិ។ **អបទានន្តិ** អវខណ្ឌនំ។ **ឯកេកស្មិំ ឋានេតិ** យត្ថ យត្ថ វហិតំ, តស្មិំ តស្មិំ ឯកេកស្មិំ ឋានេ។ **គុម្ពគុម្ពាតិ** បុញ្ជបុញ្ជា។

សាលិវិភាគវណ្ណនា

១២៨. សីមំ ឋបេយ្យាមាតិ “អយំ ភូមិភាគោ អសុកស្ស, អយំ ភូមិភាគោ អសុកស្សា”តិ ឯវំ បរិច្ឆេទំ ករេយ្យាម។ **តំ អគ្គំ កត្វាតិ** តំ អាទិំ កត្វា។

មហាសម្មតរាជវណ្ណនា

១៣០. បកាសេតព្ពន្តិ ទោសវសេន បកាសេតព្ពំ។ **ខិបិតព្ពន្តិ** ខេបំ កាតព្ពំ។ តេនាហ “**ហារេតព្ព**”ន្តិ, សត្ត និកាយតោ នីហរិតព្ពំ។

នេសន្តិ និទ្ធារណេ សាមិវចនំ។

១៣១. អក្ខរន្តិ និរុត្តិ។ សា ហិ មហាជនេន សម្មតោតិ និទ្ធារេត្វា វត្តព្ពតោ និរុត្តិ , តស្មិំយេវ និរុឡ្ហភាវតោ , អញ្ញត្ថ អសញ្ចរណតោ អក្ខរន្តិ ច វុច្ចតិ, តថា សង្ខាតព្ពតោ **សង្ខា,** សមញ្ញាយតីតិ **សមញ្ញា,** បញ្ញាបនតោ **បញ្ញត្តិ,** វោហរណតោ **វោហារោ។ ឧប្បន្នោតិ** បវត្តោ។ **ន កេវលំ អក្ខរមេវាតិ** ន កេវលំ សមញ្ញាករណមេវ។ **ខេត្តសាមិនោតិ** តំ តំ ភូមិភាគំ បរិគ្គហេត្វា ឋិតសត្តា។ **តីហិ សង្ខេហីតិ** តិវិធកិរិយាភិសង្ខតេហិ តីហិ សង្ខេហិ ឧត្តិយាទីហិ តីហិ វណ្ណេហិ បរិគ្គហិតេហិ។ “ខត្តិយានុយន្តព្រាហ្មណគហបតិកនេគមជានបទេហិ តីហិ គហបតីហិ បរិគ្គហិតេហី”តិ ច វទន្តិ។ **អគ្គន្តិ ញាតេនាតិ** អគ្គំ កុលន្តិ ញាតេន។ ខត្តិយកុលញ្ហិ លោកេ សព្ព សេដ្ឋំ។ យថាហ “ខត្តិយោ សេដ្ឋោ ជនេតស្មិំ, យេ គោត្តបដិសារិនោ”តិ, (ទី. និ. ១.២៧៧; ៣.១៤០; ម. និ. ២.៣០; សំ. និ. ១.១៨២, ២៤៥) អភេទោបចារេន បន អក្ខរស្ស ខត្តិយសទ្ទស្សបិ សេដ្ឋតាតិ បាឡិយំ “អគ្គញ្ញេន អក្ខរេនា”តិ វុត្តំ។ ឥទានិ អភេទោបចារេន វិនា ឯវ អត្ថំ ទស្សេតុំ “**អគ្គេ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។

ព្រាហ្មណមណ្ឌលាទិវណ្ណនា

១៣២. យេន អនារម្ភភាវេន ពាហិតាកុសលា “ព្រាហ្មណា”តិ វុត្តា, តមេវ តាវ ទស្សេតុំ បាឡិយំ “វីតង្គារា”តិអាទិ វុត្តន្តិ តទត្ថំ ទស្សេន្តោ “**បចិត្វា**”តិអាទិមាហ។ **តមេនន្តិ** វចនវិបល្លាសេន និទ្ទេសោតិ អាហ “**តេ ឯតេ**”តិ។ **អភិសង្ខរោន្តាតិ** ចិត្តមន្តភាវេន អញ្ញមញ្ញំ អភិវិសិដ្ឋេ ករោន្តា, ព្រាហ្មណកប្បភាវេន សង្ខរោន្តា ច។ **វាចេន្តាតិ** បរេសំ កថេន្តា, យេ តថា គន្ថេ កាតុំ ន ជានន្តិ។ **អច្ឆន្តីតិ** អាសន្តិ, ឧបវិសន្តីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**វសន្តី**”តិ។ **អច្ឆេន្តីតិ** កាលំ ខេបេន្តិ។ **ហីនសម្មតំ** ឈានភាវនានុយោគំ ឆឌ្ឌេត្វា គន្ថេ បសុតតាទីបនតោ។ **សេដ្ឋសម្មតំ ជាតំ** “វេទធរា សោត្តិយា សុព្រាហ្មណាតិ ឯវំ សេដ្ឋសម្មតំ ជាតំ។

១៣៣. មេថុនធម្មំ សមាទិយិត្វាតិ ជាយាបតិកភាវេន ទ្វយំ ទ្វយំ និវាសំ អជ្ឈុបគន្ត្វា។ **វាណិជកម្មាទិកេតិ អាទិ**-សទ្ទេន កសិកម្មាទី សង្គណ្ហាតិ។

១៣៤. លុទ្ទាចារកម្មខុទ្ទាចារកម្មនាតិ បរវិហេឋនាទិលុទ្ទាចារកម្មុនា, នឡការទារុកម្មាទិខុទ្ទាចារកម្មុនា ច។ **សុទ្ទន្តិ** ឯត្ថ **សុ**-ឥតិ សីឃត្ថេ និបាតោ។ **ទា**-ឥតិ គរហណត្ថេតិ អាហ “**សុទ្ទំ សុទ្ទំ លហុំ លហុំ កុច្ឆិតំ គច្ឆន្តី**”តិ។

១៣៥. អហូតិ កាលវិបល្លាសវសេន វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**ហោតិ ខោ**”តិ អាហ។ **ឥមិនា**តិ “ឥមេហិ ខោ, វាសេដ្ឋ, ចតូហិ មណ្ឌលេហិ សមណមណ្ឌលស្ស អភិនិព្ពត្តិ ហោតី”តិ ឥមិនា វចនេន។ **ឥមំ ទស្សេតី**តិ សមណមណ្ឌលំ នាម…បេ…. សុទ្ធី បាបុណន្តីតិ ឥមំ អត្ថជាតំ ទស្សេតិ។ យទិ ឥមេហិ…បេ…. អភិនិព្ពត្តិ ហោតិ, ឯវំ សន្តេ ឥមានេវ ចត្តារិ មណ្ឌលានិ បធានានិ, សមណមណ្ឌលំ អប្បធានំ តតោ អភិនិព្ពត្តត្តាតិ? នយិទមេវន្តិ ទស្សេតុំ “**ឥមានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សមណមណ្ឌលំ អនុវត្តន្តិ** គុណេហិ វិសិដ្ឋភាវតោ។ គុណោ ហិ វិញ្ញូនំ អនុវត្តនហេតុ, ន កោលបុត្តិយំ, វណ្ណបោក្ខរតា, វាក្ករណមត្តំ វា។ តេនាហ “**ធម្មេនេវ អនុវត្តន្តិ, នោ អធម្មេនា**”តិ។ សោ ធម្មោ ច លោកុត្តរោវ អធិប្បេតោ, យេន សំសារតោ វិសុជ្ឈតិ, តស្មា **សមណមណ្ឌល**ន្តិ ច សាសនិកមេវ សមណគណំ វទតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ “**សមណមណ្ឌលញ្ហី**”តិអាទិ។

ទុច្ចរិតាទិកថាវណ្ណនា

១៣៦. មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេន សមាទិន្នកម្មំ នាម “កោ អនុពន្ធិតព្ពោ។ អជោតគ្គិសោធ្ដិមិសោ”តិអាទិនា យញ្ញវិធានាទិវសេន បវត្តិតំ ហីសាទិបាបកម្មំ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកម្មស្សា**តិ “ឯស សទ្ធាធិគតោ ទេវយានោ, យេន យន្តិ បុត្តិនោ វិសោកា”តិអាទិនា បវត្តិតស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិសហគតកម្មស្ស។ **សមាទានំ** តស្ស តថា បវត្តនំ, តស្សា វា ទិដ្ឋិយា ឧបគមនំ។

១៣៧. ទ្វយការីតិ កុសលាកុសលទ្វយស្ស កត្តា។ តយិទំ ទ្វយំ យស្មា ឯកជ្ជំ នប្បវត្តតិ, តស្មា អាហ “**កាលេនា**”តិអាទិ។ **ឯកក្ខណេ ឧភយវិបាកទានដ្ឋានំ នាម នត្ថិ** ឯកស្មឹ ខណេ ចិត្តទ្វយូបសញ្ហិតាយ សត្តសន្តតិយា អភាវតោ។ យថា បន ទ្វយការិនោ សុខទុក្ខបដិសំវេទិតា សម្ភវតិ, តំ ទស្សេតុំ “**យេន បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯវំភូតោ**តិ វិកលាវយវោ។ ទ្វេបិហិ កុសលាកុសលកម្មានិ កតូបចិតានិ សភាវតោ ពលវន្តានេវ ហោន្តិ, តស្មា មរណកាលេ ឧបដ្ឋហន្តិ ។ **តេសុ អកុសលំ ពលវតរំ ហោតិ** បច្ចយលាភតោ។ និកន្តិអាទយោ ហិ បច្ចយវិសេសា អកុសលស្សេវ សភាគា, ន កុសលស្ស, តស្មា កតូបចិតភាវេន សមានពលេសុបិ កុសលាកុសលេសុ បច្ចយលាភេន វិបច្ចិតុំ លទ្ធោកាសតាយ កុសលតោ អកុសលំ ពលវតរំ ហោតីតិ, តថាភូតម្បិ **តំ** យថា វិបាកទានេ លទ្ធោកាសស្ស កុសលស្សាបិ អវសរោ ហោតិ, តថា លទ្ធបច្ចយំ បដិសន្ធិទានាភិមុខំ **កុសលំ បដិពាហិត្វា** បដិសន្ធឹ ទេន្តំ **តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តាបេតី**តិ។ “អកុសលំ ពលវតរំ ហោតី”តិ ឯត្ថ “អកុសលំ ចេ ពលវតរំ ហោតិ, តំ កុសលំ បដិពាហិត្វា”តិ វុត្តនយេនេវ អត្ថំ វត្វា តេសុ កុសលំ ចេ ពលវតរំ ហោតិ, តញ្ច អកុសលំ បដិពាហិត្វា មនុស្សយោនិយំ និព្ពត្តាបេតិ, អកុសលំ បវត្តិវេទនីយំ ហោតិ, អថ នំ តំ កាណម្បិ ករោតិ ខុជ្ជម្បិ បីឋសប្បិម្បិ កុច្ឆិរោគាទីហិ វា ឧបទ្ទុតំ។ ឯវំ សោ បវត្តិយំ នានប្បការំ ទុក្ខំ បច្ចនុភវតីតិ ឥទំ សន្ធាយ វុត្តំ “សុខទុក្ខប្បដិសំវេទី ហោតី”តិ។ តត្រាយំ វិនិច្ឆយោ – វុត្តកាលេ វា ការេន សមានពលេសុ កុសលាកុសលកម្មេសុ ឧបដ្ឋហន្តេសុ មរណស្ស អាសន្នវេលាយំ យទិ ពលវតរានិ កុសលជវនានិ ជវន្តិ, យថាឧបដ្ឋិតំ អកុសលំ បដិពាហិត្វា កុសលំ វុត្តនយេន បដិសន្ធឹ ទេតិ។ អថ ពលវតរានិ អកុសលជវនានិ ជវន្តិ, យថាឧបដ្ឋិតំ កុសលំ បដិពាហិត្វា អកុសលំ វុត្តនយេនេវ បដិសន្ធឹ ទេតិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ឧភិន្នំ កម្មានំ សមានពលវភាវតោ, បច្ចយន្តរសាបេក្ខតោ ចាតិ, សព្ពំ វីមំសិត្វា គហេតព្ពំ។

ពោធិបក្ខិយភាវនាវណ្ណនា

១៣៨. ពោធិ វុច្ចតិ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ, ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ពុជ្ឈតីតិ កត្វា, សភាវតោ, តំសភាវតោ ច តស្សា បក្ខេ ភវាតិ ពោធិបក្ខិយា, សតិវីរិយាទយោ ធម្មា, តេសំ **ពោធិបក្ខិយានំ។ បដិបាដិយា**តិ ពោធិបក្ខិយទេសនាបដិបាដិយា។ **ភាវនំ អនុគន្ត្វា**តិ អនុក្កមេន បវត្តំ ភាវនំ បត្វា។ តេនាហ “**បដិបជ្ជិត្វា**”តិ។ សឧបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា វសេន ខីណាសវស្ស សេដ្ឋភាវំ លោកស្ស បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ សក្កា, ន ឥតរាយ សព្ពសោ អបញ្ញត្តិភាវូបគមនេ តស្ស អទស្សនតោតិ វុត្តំ “**បរិនិព្ពាតីតិ កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយតី**”តិ។ **វិនិវត្តេត្វា**តិ តតោ ចតុវណ្ណតោ នីហរិត្វា។

១៤០. តមេវត្ថន្តិ “ខីណាសវោ ទេវមនុស្សេសុ សេដ្ឋោ”តិ វុត្តមេវត្ថំ។

សេដ្ឋច្ឆេទកវាទមេវាតិ ជាតិព្រាហ្មណានំ សេដ្ឋភាវសមុច្ឆេទកមេវ កថំ។ **ទស្សេត្វា** ភាសិត្វា។ **សុត្តន្តំ វិនិវត្តេត្វា**តិ បុព្ពេ លោកិយធម្មសន្ទស្សនវសេន បវត្តំ អគ្គញ្ញសុត្តំ “សត្តន្នំ ពោធិបក្ខិយានំ ធម្មានំ ភាវនមន្វាយា”តិអាទិនា តតោ វិនិវត្តេត្វា នីហរិត្វា តេន អសំសដ្ឋំ កត្វា។ **អារុជ្ឈន្តា**តិ សមន្នាហរន្តា។ **អនុមជ្ជន្តា**តិ បុព្ពេនាបរំ អត្ថតោ វិចរន្តាតិ។

អគ្គញ្ញសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៥. សម្បសាទនីយសុត្តវណ្ណនា

សារិបុត្តសីហនាទវណ្ណនា

១៤១. បាវារេន្តិ សញ្ញាទេន្តិ សរីរំ ឯតេនាតិ **បាវារោ,** វត្ថំ។ បាវរណំ វា **បាវារោ,** “វត្ថំ ទុស្ស”ន្តិ បរិយាយសទ្ទា ឯតេតិ ទុស្សមេវ បាវារោ, សោ ឯតស្ស ពហុវិធោ អនេកកោដិប្បភេទោ ភណ្ឌភូតោ អត្ថីតិ **ទុស្សបាវារិកោ។** សោ កិរ បុព្ពេ ទហរកាលេ ទុស្សបាវារភណ្ឌមេវ ពហុំ បរិគ្គហេត្វា វាណិជ្ជំ អកាសិ, តេន នំ សេដ្ឋិដ្ឋានេ ឋិតម្បិ “បាវារិកោ” ត្វេវ សញ្ជានន្តិ។ **ភគវតីតិ ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា, តេន ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ថេរេន វុត្តវចនំ សព្ពំ សង្គណ្ហាតិ។ “កស្មា ឯវំ អវោចា”តិ តថាវចនេ ការណំ បុច្ឆិត្វា **“សោមនស្សបវេទនត្ថ”**ន្តិ កស្មា បយោជនំ វិស្សជ្ជិតំ, តយិទំ អម្ហំ បុដ្ឋស្ស លពុជំ ព្យាករណសទិសន្តិ? នយិទមេវំ ចិន្តេតព្ពំ។ យា ហិស្ស ថេរស្ស តទា ភគវតិ សោមនស្សុប្បត្តិ, សា និទ្ទារិតរូបា ការណភាវេន ចោទិតា, តស្មា ឯវំ អវោចាតិ, សា ឯវ ច យស្មា និទ្ទារិតរូបា បវេទនវសេន ភគវតោ សម្មុខា តថាវចនំ បយោជេតិ, តស្មា “អត្តនោ ឧប្បន្នសោមនស្សបវេទនត្ថ”ន្តិ បយោជនភាវេន វិស្សជ្ជិតំ។

តត្រាតិ តស្មិំ សោមនស្សបវេទនេ។ វិហារេ និវាសបរិវត្តនវសេន **សុនិវត្ថនិវាសនោ។ អាភុជិត្វា**តិ អាពន្ធិត្វា។

សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ “អហោ សន្តោ វតាយំ អរិយវិហារោ”តិ សមាបត្តិសុខបច្ចវេក្ខណមុខេន **អត្តនោ គុណេ អនុស្សរិតុំ អារទ្ធោ,** អារភិត្វា ច នេសំ តំ តំ សាមញ្ញវិសេសវិភាគវសេន អនុស្សរិ។ តថា ហិ “សមាធី”តិ សាមញ្ញតោ គហិតស្សេវ “បឋមំ ឈាន”ន្តិអាទិនា វិសេសវិភាគោ, “បញ្ញា”តិ សាមញ្ញតោ ច គហិតស្សេវ “វិបស្សនាញាណ”ន្តិអាទិនា វិសេសវិភាគោ ឧទ្ធដោ។ “លោកិយាភិញ្ញាសុ ទិព្ពចក្ខុញាណស្សេវ គហណំ ថេរស្ស ឥតរេហិ សាតិសយន្តិ ទស្សេតុ”ន្តិ វទន្តិ, បុព្ពេនិវាសញាណម្បិ បន “កប្បសតសហស្សាធិកស្សា”តិអាទិនា កិច្ចវសេន ទស្សិតមេវ, លក្ខណហារវសេន វា ឥតរេសំ បេត្ថ គហិតតា វេទិតព្ពា។

អត្ថប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណំ **អត្ថបដិសម្ភិទា។** តថា ធម្មប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ **ធម្មបដិសម្ភិទា។** និរុត្តិបភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ និរុត្តិយំ បភេទគតំ ញាណំ **និរុត្តិបដិសម្ភិទា។** បដិភានប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថាន ករណសមត្ថំ បដិភានេ បភេទគតំ ញាណំ **បដិភានបដិសម្ភិទា។** អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គេ,** (វិសុទ្ធិ. ២.៤២៨) តំ សំវណ្ណនាសុ (វិសុទ្ធិ. ដី. ២.៤២៨) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ សាវកវិសយេ បរមុក្កំសគតំ ញាណំ **សាវកបារមិញាណំ** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ វិយ សព្ពញេយ្យធម្មេសុ។ តស្សាបិ ហិ វិសុំ បរិកម្មំ នាម នត្ថិ, សាវកបារមិយា បន សម្មទេវ បរិបូរិតត្តា អគ្គមគ្គសមធិគមេនេវស្ស សមធិគមោ ហោតិ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សេវ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ យាវ និសិន្នបល្លង្កា អនុស្សរតោតិ យោជនា។

ភគវតោ សីលំ និស្សាយ គុណេ អនុស្សរិតុមារទ្ធោតិ យោជនា។ យស្មា គុណានំ ពហុភាវតោ នេសំ ឯកជ្ឈំ អាបាថាគមនំ នត្ថិ, សតិ ច តស្មិំ អនិរូបិតរូបេនេវ អនុស្សរណេន ភវិតព្ពំ, តស្មា ថេរោ សវិសយេ ឋត្វា តេ អនុបទំ សរូបតោ អនុស្សរិ, អនុស្សរន្តោ ច សព្ពបឋមំ សីលំ អនុស្សរិ, តំ ទស្សេន្តោ **“ភគវតោ សីលំ និស្សាយា”**តិ អាហ, សីលំ អារព្ភាតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ យស្មា ចេត្ថ ថេរោ ឯកេកវសេន ភគវតោ គុណេ អនុស្សរិត្វា តតោ បរំ ចតុក្កបញ្ចកាទិវសេន អនុស្សរិ, តស្មា “ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទេ”តិ វត្វា តតោ បរំ ពោជ្ឈង្គភាវនាសាមញ្ញេន ឥន្ទ្រិយេសុ វត្តព្ពេសុ តានិ អគ្គហេត្វា **“ចត្តារោ មគ្គេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណំ** មហាសីហនាទសុត្តេ (ម. និ. ១.១៥២) អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **ចត្តារោ អរិយវំសា** អរិយវំសសុត្តេ (អ. និ. ៤.២៨) អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពា។

បធានិយង្គាទយោ សង្គីតិ (ទី. និ. ៣.៣១៧) ទសុត្តរសុត្តេសុ (ទី. និ. ៣.៣៥៥) អាគមិស្សន្តិ។ **ឆ សារណីយធម្មា** បរិនិព្ពានសុត្តេ (ទី. និ. ២.១៤១) អាគតា ឯវ។ សុខំ សុបនាទយោ (អ. និ. ១១.១៥; បដិ. ម. ២.២២) **ឯកាទស** មេត្តានិសំសា ។ “ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ច”ន្តិអាទិនា សំ. និ. ៥.១០៨១, មហាវ. ១៥, បដិ. ម. ២.៣០) ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ តិបរិវត្តវសេន អាគតា **ទ្វាទស ធម្មចក្កាការា។** មគ្គផលេសុ បវត្តានិ អដ្ឋ ញាណានិ, ឆ អសាធារណញាណានិ ចាតិ **ចុទ្ទស ពុទ្ធញាណានិ។ បញ្ចទស វិមុត្តិបរិបាចនិយា ធម្មា** មេឃិយសុត្តវណ្ណនាយំ (ឧទា. អដ្ឋ. ៣១) គហេតព្ពា, **សោឡសវិធា អានាបានស្សតិ** អានាបានស្សតិសុត្តេ (ម. និ. ៣.១៤៨), **អដ្ឋារស ពុទ្ធធម្មា** (មហានិ. ៦៩, ១៥៦; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥; ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៥) ឯវំ វេទិតព្ពា –

> អតីតំសេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បដិហតំ ញាណំ, អនាគតំសេ, បច្ចុប្បន្នំសេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បដិហតំ ញាណំ។ ឥមេហិ តីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សព្ពំ កាយកម្មំ ញាណបុព្ពង្គមំ ញាណានុបរិវត្តិ, សព្ពំ វចីកម្មំ, សព្ពំ មនោកម្មំ ញាណបុព្ពង្គមំ ញាណានុបរិវត្តិ។ ឥមេហិ ឆហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ នត្ថិ ឆន្ទស្ស ហានិ, នត្ថិ ធម្មទេសនាយ ហានិ, នត្ថិ វីរិយស្ស ហានិ, នត្ថិ សមាធិស្ស ហានិ, នត្ថិ បញ្ញាយ ហានិ, នត្ថិ វិមុត្តិយា ហានិ។ ឥមេហិ ទ្វាទសហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ នត្ថិ ទវា, នត្ថិ រវា, នត្ថិ អប្ផុដំ, នត្ថិ វេគាយិតត្តំ, នត្ថិ អព្យាវដមនោ, នត្ថិ អប្បដិសង្ខានុបេក្ខាតិ។

តត្ថ “**នត្ថិ ទវា**តិ ខិឌ្ឌាធិប្បាយេន កិរិយា នត្ថិ។ **នត្ថិ រវា**តិ សហសា កិរិយា នត្ថី”តិ វទន្តិ។ សហសា បន កិរិយា **ទវា**, “អញ្ញំ ករិស្សាមី”តិ អញ្ញស្ស ករណំ **រវា**។ **នត្ថិ អប្ផុដ**ន្តិ ញាណេន អផុសិតំ នត្ថិ។ **នត្ថិ វេគាយិតត្ត**ន្តិ តុរិតកិរិយា នត្ថិ។ **នត្ថិ អព្យាវដមនោ**តិ និរត្ថកចិត្តសមុទាចារោ នត្ថិ។ **នត្ថិ អប្បដិសង្ខានុបេក្ខា**តិ អញ្ញាណុបេក្ខា នត្ថិ។ កេចិ បន “នត្ថិ ធម្មទេសនាយ ហានី”តិ អបឋិត្វា “នត្ថិ ឆន្ទស្ស ហានិ, នត្ថិ វីរិយស្ស ហានិ, នត្ថិ សតិយា [សត្តិយា (វិភ. មូលដី. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា)] ហានី”តិ បឋន្តិ។

ជរាមរណាទីសុ ឯកាទសសុ បដិច្ចសមុប្បាទង្គេសុ បច្ចេកំ ចតុសច្ចយោជនាវសេន បវត្តានិ **ចតុចត្តាលីស** ញាណានិយេវ (សំ. និ. ២.៣៣) សុខវិសេសានំ អធិដ្ឋានភាវតោ **ញាណវត្ថូនិ**។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “យតោ ខោ ភិក្ខវេ អរិយសាវកោ ឯវំ ជរាមរណំ បជានាតិ, ឯវំ ជរាមរណសមុទយំ បជានាតិ, ឯវំ ជរាមរណនិរោធំ បជានាតិ, ឯវំ ជរាមរណនិរោធគាមិនី បដិបទំ បជានាតី”តិអាទិ (សំ. និ. ២.៣៣)។

ជរាមរណសមុទយោតិ ចេត្ថ ជាតិ អធិប្បេតា។ សេសបទេសុ ភវាទយោ វេទិតព្ពា។

កុសលចិត្តុប្បាទេសុ ផស្សាទយោ **បរោបណ្ណាស កុសលធម្មា**។

“ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ ញាណំ, “អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណ”ន្តិ ញាណំ, អតីតម្បិ អទ្ធានំ “ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ ញាណំ, “អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណ”ន្តិ ញាណំ, អនាគតម្បិ អទ្ធានំ “ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ ញាណំ, “អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណ”ន្តិ ញាណំ។ “យម្បិ ឥទំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, តម្បិ ខយធម្មំ វយធម្មំ វិរាគធម្មំ និរោធធម្ម”ន្តិ ញាណន្តិ ឯវំ ជរាមរណាទីសុ ឯកាទសសុ បដិច្ចសមុប្បាទង្គេសុ បច្ចេកំ សត្ត សត្ត កត្វា **សត្តសត្តតិ ញាណវត្ថូនិ** (សំ. និ. ២.៣៤) វេទិតព្ពានិ។ តត្ថ **យម្បី**តិ ឆព្ពិធម្បិ បច្ចវេក្ខណញាណំ វិបស្សនារម្មណភាវេន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា វុត្តំ។ **ធម្មដ្ឋិតិញាណ**ន្តិ ឆបិ ញាណានិ សង្ខិបិត្វា វុត្តំ ញាណំ។ **“ខយធម្ម”**ន្តិអាទិនា បន បការេន បវត្តញាណស្ស ទស្សនំ, វិបស្សនាទស្សនតោ វិបស្សនា បដិវិបស្សនាទស្សន មត្តមេវាតិ ន តំ “អង្គ”ន្តិ វទន្តិ, បាឡិយំ (សំ. និ. ២.៣៤) បន សព្ពត្ថ ញាណវសេន អង្គានំ វុត្តត្តា **“និរោធធម្មន្តិ ញាណ”**ន្តិ **ឥតិ**-សទ្ទេន បកាសេត្វា វុត្តំ វិបស្សនាញាណំ សត្តមំ ញាណន្តិ អយមត្ថោ ទិស្សតិ។ ន ហិ យម្បិ ឥទំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, តម្បិ ញាណន្តិ សម្ពន្ធោ ហោតិ ញាណគ្គហណេន ឯតស្មិំ ញាណភាវទស្សនស្ស អនធិប្បេតត្តា, “ខយធម្មំ…បេ…. និរោធធម្ម”ន្តិ ឯតេសំ សម្ពន្ធភាវប្បសង្គោ ចាតិ។ **ចតុវីសតិ…បេ…. វជិរញាណ**ន្តិ ឯត្ថ កេចិ តាវ អាហុ “ភគវា ទេវសិកំ ទ្វាទសកោដិសតសហស្សក្ខត្តុំ មហាករុណាសមាបត្តិំ សមាបជ្ជតិ, ទ្វាទសកោដិសតសហស្សក្ខត្តុមេវ ច អរហត្តផលសមាបត្តិំ សមាបជ្ជតិ, តាសំ បុរេចរំ, សហវចរញ្ច ញាណំ បដិបក្ខេហិ អភេជ្ជតំ, មហត្តញ្ច ឧបាទាយ **មហាវជិរញាណំ** នាម។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> ‘តថាគតំ , ភិក្ខវេ, អរហន្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ ទ្វេ វិតក្កា ពហុលំ សមុទាចរន្តិ – ខេមោ ច វិតក្កោ, បវិវេកោ ច វិតក្កោ’តិ (ឥតិវុ. ៣៨)។

ខេមវិតក្កោ ហិ ភគវតោ មហាករុណាសមាបត្តិំ បូរេត្វា ឋិតោ, បវិវេកវិតក្កោ អរហត្តផលសមាបត្តិំ។ ពុទ្ធានញ្ហិ ភវង្គបរិវាសោ លហុកោ, មត្ថកប្បត្តោ សមាបត្តីសុ វសីភាវោ, តស្មា សមាបជ្ជនវុដ្ឋានានិ កតិបយចិត្តក្ខណេហេវ ឥជ្ឈន្តិ។ បញ្ច រូបាវចរសមាបត្តិយោ ចតស្សោ អរូបសមាបត្តិយោ អប្បមញ្ញាសមាបត្តិយា សទ្ធិំ ទស, និរោធសមាបត្តិ, អរហត្តផលសមាបត្តិ ចាតិ ទ្វាទសេតា សមាបត្តិយោ ភគវា បច្ចេកំ ទិវសេ ទិវសេ កោដិសតសហស្សក្ខត្តុំ បុរេភត្តំ សមាបជ្ជតិ, តថា បច្ឆាភត្ត”ន្តិ។ “ឯវំ សមាបជ្ជិតព្ពសមាបត្តិសញ្ចារិតញាណំ **មហាវជិរញាណំ** នាមា”តិ កេចិ។

អបរេ បន “យំ តំ ភគវតា អភិសម្ពោធិទិវសេ បច្ឆិមយាមេ បដិច្ចសមុប្បាទមុខេន បដិលោមនយេន ជរាមរណតោ បដ្ឋាយ ញាណំ ឱតារេត្វា អនុបទធម្មវិបស្សនំ អារភន្តេន យថា នាម បុរិសោ សុវិទុគ្គំ មហាគហនំ មហាវនំ ឆិន្ទន្តោ អន្តរន្តរា និសានសិលាយំ ផរសុំ សុនិសិតំ ករោតិ, ឯវមេវ និសានសិលាសទិសិយោ សមាបត្តិយោ អន្តរន្តរា សមាបជ្ជិត្វា ញាណស្ស តិក្ខវិសទសូរភាវំ សម្បាទេតុំ អនុលោមបដិលោមតោ បច្ចេកំ បដិច្ចសមុប្បាទង្គវសេន សម្មសន្តោ ទិវសេ ទិវសេ លក្ខកោដិលក្ខកោដិផលសមាបត្តិយោ សមាបជ្ជតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ **‘ចតុវីសតិ...បេ.... មហាវជិរញាណំ និស្សាយា’**តិ”។ ននុ ភគវតោ សមាបត្តិសមាបជ្ជនេ បរិកម្មេ បយោជនំ នត្ថីតិ? នយិទំ ឯកន្តិកំ។ តថា ហិ វេទនាបដិប្បណាមនាទីសុ សវិសេសំ បរិកម្មបុព្ពង្គមេន សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិ។ អបរេ បន “លោកិយសមាបត្តិសមាបជ្ជនេ បរិកម្មេន បយោជនំ នត្ថិ។ លោកុត្តរសមាបត្តិសមាបជ្ជនេ តជ្ជំ បរិកម្មំ ឥច្ឆិតព្ពមេវា”តិ វទន្តិ។

“អបរម្បរា”តិ បទំ យេសំ ទេសនាយ អត្ថិ, តេ **អបរម្បរិយាវ។ កុសលបញ្ញត្តិយ**ន្តិ កុសលធម្មានំ បញ្ញាបនេ។ **អនុត្តរោ**តិ ឧត្តមោ។ **ឧបនិស្សយេ ឋត្វា**តិ ញាណូបនិស្សយេ ឋត្វា យាទិសោ បុព្ពូបនិស្សយោ បុព្ពយោគោ, តត្ថ បតិដ្ឋាយ។ **មហន្តោ សទ្ទហតិ** បដិបក្ខវិគមេន ញាណស្ស វិយ សទ្ធាយបិ តិក្ខវិសទភាវាបត្តិតោ។ **អវសេសអរហន្តេហី**តិ បកតិសាវកេហិ។ **អសីតិ មហាថេរា** បរមត្ថទីបនិយំ ថេរគាថាវណ្ណនាយំ នាមតោ ឧទ្ធដា។ **ចត្តារោ មហាថេរា**តិ មហាកស្សបអនុរុទ្ធមហាកច្ចានមហាកោដ្ឋិកត្ថេរា។ **តេសុបិ** អគ្គសាវកេសុ **សារិបុត្តត្ថេរោ** បញ្ញាយ វិសិដ្ឋភាវតោ។ **សារិបុត្តត្ថេរតោបិ ឯកោ បច្ចេកពុទ្ធោ** តិក្ខវិសទញាណោ អភិនីហារមហន្តតាយ សម្ភតញាណសម្ភារត្តា។ សតិបិ បច្ចេកពោធិយា អវិសេសេសុ ពហូសុ ឯកជ្ឈំ សន្និបតិតេសុ បុព្ពយោគវសេន លោកិយេ វិសយេ សិយា កស្សចិ ញាណស្ស វិសិដ្ឋតាតិ ទស្សេតុំ **“សចេ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **“សព្ពញ្ញុពុទ្ធោវ ពុទ្ធគុណេ មហន្តតោ សទ្ទហតី”**តិ ឥទំ ហេដ្ឋា អាគតទេសនាសោតវសេន វុត្តំ។ ពុទ្ធា ហិ ពុទ្ធគុណេ មហត្តំ បច្ចក្ខតោវ បស្សន្តិ, ន សទ្ទហនវសេន។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ **“សេយ្យថាបិ នាមា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **គម្ភីរោ ឧត្តានោ**តិ គម្ភីរោ វា ឧត្តានោ វាតិ **ជាននត្ថំ។ “ឯវមេវា”**តិអាទិ យថាទស្សិតាយ ឧបមាយ ឧបមេយ្យេន សំសន្ទនំ។ ពុទ្ធគុណេសុ អប្បមត្តកវិសយម្បិ លោកិយមហាជនស្ស ញាណំ អបវត្តិតរូបេនេវ បវត្តតិ អនវត្ថិតសភាវត្តាតិ វុត្តំ **“ឯកព្យាម...បេ.... វេទិតព្ពា”**តិ។ តត្ថ **ញាតឧទកំ វិយា**តិ បមាណតោ ញាតឧទកំ វិយ។ អរិយានំ បន តត្ថ អត្តនោ វិសយេ បវត្តនកញាណំ បវត្តិតរូបេនេវ បវត្តតិ អត្តនោ បដិវេធានុរូបំ, អភិនីហារានុរូបញ្ច អវត្ថិតសភាវត្តាតិ ទស្សេន្តោ **“ទសព្យាមយោត្តេនា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ បដិវិទ្ធសច្ចានម្បិ បដិបក្ខវិធមនបុព្ពយោគវិសេសវសេន ញាណំ សាតិសយំ, មហានុភាវញ្ច ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ សោតាបន្នញាណស្ស ទសព្យាមឧទកំ ឱបម្មភាវេន ទស្សេត្វា តតោ បរេសំ ទសុត្តរទិគុណទសគុណអសីតិគុណវិសិដ្ឋំ ឧទកំ ឱបម្មំ កត្វា ទស្សិតំ។ ននុ ឯវំ សន្តេ ពុទ្ធគុណា បរិមិតបរិច្ឆិន្នា, ថេរេន ច តេ បរិច្ឆិជ្ជ ញាតាតិ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតីតិ ទស្សេន្តោ **“តត្ថ យថា សោ បុរិសោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សោ បុរិសោ**តិ សោ ចតុរាសីតិព្យាមសហស្សប្បមាណេន យោត្តេន ចតុរាសីតិព្យាមសហស្សដ្ឋានេ មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ មិនិត្វា ឋិតោ បុរិសោ។ សោ ហិ ថេរស្ស ឧបមាភាវេន គហិតោ។ **ធម្មន្វយេនា**តិ អនុមានញាណេន។ តញ្ហិ សិទ្ធំ ធម្មំ អនុគន្ត្វា បវត្តនតោ “ធម្មន្វយោ”តិ វុច្ចតិ, តថា អន្វយវសេន អត្ថស្ស ពុជ្ឈនតោ **អន្វយពុទ្ធិ**, អនុមេយ្យំ អនុមិនោតីតិ **អនុមានំ**, និទស្សនេ ទិដ្ឋនយេន អនុមេយ្យំ គណ្ហាតីតិ **“នយគ្គាហោ”**តិ ច វុច្ចតិ។ តេនាហ “ធម្មន្វយេនា”តិអាទិ។ ស្វាយំ ធម្មន្វយោ ន យស្ស កស្សចិ ហោតិ, អថ ខោ តថារូបស្ស អគ្គសាវកស្សេវាតិ អាហ **“សាវកបារមិញាណេ ឋត្វា”**តិ។ យទិ ថេរោ ពុទ្ធគុណេ ឯកទេសតោ បច្ចក្ខេ កត្វា តទញ្ញេ នយគ្គាហេន គណ្ហិ, ននុ ឯវំ សន្តេ ពុទ្ធគុណា បរិមិតបរិច្ឆិន្នា អាបន្នាតិ? នយិទំ ឯវន្តិ ទស្សេន្តោ **“អនន្តា អបរិមាណា”**តិ។

“សទ្ទហតី”តិ វត្វា បុន តមេវត្ថំ វិភាវេន្តោ **“ថេរេន ហិ...បេ.... ពហុតរា”**តិ អាហ។ កថំ បនាយមត្ថោ ឯវំ ទដ្ឋព្ពោតិ ឯវំ អធិប្បាយភេទកំ ឧបមាយ សញ្ញាបេតុំ **“យថា កថំ វិយា”**តិអាទិ វុត្តំ “ឧបមាយមិធេកច្ចេ វិញ្ញូ បុរិសា ភាសិតស្ស អត្ថំ អាជានន្តី”តិ (សំ. និ. ២.៦៧) **ឥតោ នវ ឥតោ នវា**តិ ឥតោ មជ្ឈដ្ឋានតោ យាវ ទក្ខិណតីរា នវ ឥតោ មជ្ឈដ្ឋានតោ យាវ ឧត្តរតីរា នវ។ ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ សុត្តេន សមត្ថេតុំ **“ពុទ្ធោបី”**តិ គាថមាហ។

យមកយុគឡមហានទីមហោឃោ វិយាតិ ទ្វិន្នំ ឯកតោ សមាគតត្តា យុគឡភូតានំ មហានទីនំ មហោឃោ វិយ។

អនុច្ឆវិកំ កត្វាតិ យោយំ មម បសាទោ ពុទ្ធគុណេ អារព្ភ ឱគាឡ្ហោ ហុត្វា ឧប្បន្នោ, តំ អនុច្ឆវិកំ អនុរូបំ កត្វា។ **បដិគ្គហេតុំ** សម្បដិច្ឆិតុំ អញ្ញោ កោចិ **ន សក្ខិស្សតិ** យាថាវតោ អនវពុជ្ឈនតោ។ **បដិគ្គហេតុំ សក្កោតិ**

តស្ស ហេតុតោ, បច្ចយតោ, សភាវតោ, កិច្ចតោ, ផលតោ សម្មទេវ បដិវិជ្ឈនតោ។ **បូរត្ត**ន្តិ បុណ្ណភាវោ។ **បត្ថរណកាលេ**តិ វិកិរណកាលេ, បតនកាលេតិ អត្ថោ។ “**បសន្នោ**”តិ ឥមិនា បសាទស្ស វត្តមានតា ទីបិតាតិ “**ឧប្បន្នសទ្ធោ**”តិ ឥមិនាបិ សទ្ធាយ បច្ចុប្បន្នតា បកាសិតាតិ អាហ “**ឯវំ សទ្ទហាមីតិ អត្ថោ**”តិ។ អភិញ្ញាយតីតិ **អភិញ្ញោ**, អធិកោ អភិញ្ញោ **ភិយ្យោភិញ្ញោ**, សោ ឯវ អតិសយវចនិច្ឆាវសេន “**ភិយ្យោភិញ្ញតរោ**”តិ វុត្តោតិ អាហ “**ភិយ្យតរោ អភិញ្ញាតោ**”តិ។ ទុតិយវិកប្បេ បន អភិជានាតីតិ **អភិញ្ញា**, អភិវិសិដ្ឋា បញ្ញា, ភិយ្យោ អភិញ្ញា ឯតស្សាតិ **ភិយ្យោភិញ្ញោ**, សោ ឯវ អតិសយវចនិច្ឆាវសេន **ភិយ្យោភិញ្ញតរោ**, ស្វាយមស្ស អតិសយោ អភិញ្ញាយ ភិយ្យោភាវកតោតិ អាហ “**ភិយ្យតរាភិញ្ញោ វា**”តិ។ សម្ពុជ្ឈតិ ឯតាយាតិ **សម្ពោធិ**, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, អគ្គមគ្គញាណញ្ច។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានញ្ហិ អគ្គមគ្គញាណំ, អគ្គមគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ សម្ពោធិ នាម។ តត្ថ បធានវសេន តទត្ថទស្សនេ បឋមវិកប្បោ, បទដ្ឋានវសេន ទុតិយវិកប្បោ។ កស្មា បនេត្ថ អរហត្តមគ្គញាណស្សេវ គហណំ, ននុ ហេដ្ឋិមានិបិ ភគវតោ មគ្គញាណានិ សវាសនមេវ យថាសកំ បដិបក្ខវិធមនវសេន បវត្តានិ។ សវាសនប្បហានញ្ហិ ញេយ្យាវរណប្បហានន្តិ? សច្ចមេតំ, តំ បន អបរិបុណ្ណំ បដិបក្ខវិធមនស្ស វិប្បកតភាវតោតិ អាហ “**អរហត្តមគ្គញាណេ វា**”តិ។ អគ្គមគ្គវសេន ចេត្ថ អរិយានំ ពោធិត្តយបារិបូរីតិ ទស្សេតុំ “**អរហត្តមគ្គេនេវ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **និប្បទេសា**តិ អនវសេសា។ **គហិតា ហោន្តី**តិ អរហត្តមគ្គេន គហិតេន អធិគតេន គហិតា អធិគតា ហោន្តិ។ **សព្ព**ន្តិ តេហិ អធិគន្តព្ពំ។ **តេនា**តិ សម្ពោធិនា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានេន អរហត្តមគ្គញាណេន។

១៤២. ខាទនីយានំ ឧឡារតា សាតរសានុភាវេនាតិ អាហ “**មធុរេ អាគច្ឆតី**”តិ។ បសំសាយ ឧឡារតា វិសិដ្ឋភាវេនាតិ អាហ “**សេដ្ឋេ**”តិ, ឱភាសស្ស ឧឡារតា មហន្តភាវេនាតិ វុត្តំ “**វិបុលេ**”តិ។ ឧសភស្ស អយន្តិ **អាសភី**, ឥធ បន អាសភី វិយាតិ **អាសភី**។ តេនាហ “**ឧសភស្ស វាចាសទិសី**”តិ។ យេន បន គុណេនស្សា តំ សទិសតា, តំ ទស្សេតុំ “**អចលា អសម្បវេធី**”តិ វុត្តំ។ យតោ កុតោចិ អនុស្សវនំ **អនុស្សវោ**។ វិជ្ជាដ្ឋានេសុ កតបរិចយានំ អាចរិយានំ តំ តមត្ថំ វិញ្ញាបេន្តី បវេណី **អាចរិយបរម្បរា**។ កេវលំ អត្តនោ មតិយា “ឥតិកិរ ឯវំកិរា”តិ បរិកប្បនា **ឥតិកិរា**។ បិដកស្ស គន្ថស្ស សម្បទានតោ សយំ សម្បទានភាវេន គហណំ **បិដកសម្បទានំ**។ យថាសុតានំ អត្ថានំ អាការស្ស បរិវិតក្កនំ **អាការបរិវិតក្កោ**។ តថេវ “ឯវមេត”ន្តិ ទិដ្ឋិយា និជ្ឈានក្ខមនំ **ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិ**។ អាគមាធិគមេហិ វិនា តក្កមគ្គំ និស្សាយ តក្កនំ **តក្កោ**។ អនុមានវិធិំ និស្សាយ **នយគ្គាហោ**។ យស្មា ពុទ្ធវិសយេ បត្វា ភគវតោ អយំ ថេរស្ស ចោទនា, ថេរស្ស ច សោ អវិសយោ, តស្មា “**បច្ចក្ខតោ ញាណេន បដិវិជ្ឈិត្វា វិយា**”តិ វុត្តំ។ សីហនាទោ វិយាតិ **សីហនាទោ**, តំសទិសតា ចស្ស សេដ្ឋភាវេន, សោ ចេត្ថ ឯវំ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**សីហនាទោ**”តិអាទិមាហ។ **នេវ ទន្ធាយន្តេនា**តិ ន មន្ទាយន្តេន។ **ន ភគ្គរាយន្តេនា**តិ អបរិសង្កន្តេន។

អនុយោគទាបនត្ថន្តិ អនុយោគំ សោធាបេតុំ។ វិមទ្ទក្ខមញ្ហិ សីហនាទំ នទន្តោ អត្ថតោ តត្ថ អនុយោគំ សោធេតិ នាម។ អនុយុញ្ជន្តោ ច នំ សោធាបេតិ នាម។ **ទាតុ**ន្តិ សោធេតុំ។ កេចិ “ទានត្ថ”ន្តិ អត្ថំ វទន្តិ, តទយុត្តំ។ ន ហិ យោ សីហនាទំ នទតិ, សោ ឯវ តត្ថ អនុយោគំ ទេតីតិ យុជ្ជតិ។ **និឃំសន**ន្តិ វិមទ្ទនំ។ **ធមមាន**ន្តិ តាបយមានំ, **តាបន**ញ្ចេត្ថ គគ្គរិយា ធមាបនសីសេន វទតិ។ **សព្ពេ តេ**តិ សព្ពេ តេ អតីតេ និរុទ្ធេ សម្មាសម្ពុទ្ធេ, តេនេតំ ទស្សេតិ – យេ តេ អហេសុំ អតីតំ អទ្ធានំ តាវ អភិនីហារតោ ឱរំ សម្មាសម្ពុទ្ធា, តេសំ តាវ សាវកញាណគោចរេ ធម្មេ បរិច្ឆិន្ទន្តោ មារាទយោ វិយ ពុទ្ធានំ លោកិយចិត្តចារំ ត្វំ ជានេយ្យាសិ។ យេ បន តេ អព្ភតីតា តតោ បរតោ ឆិន្នវដុមា ឆិន្នបបញ្ចា បរិយាទិណ្ណវដ្ដា សព្ពទុក្ខវីតិវត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធា, តេសំ សព្ពេសម្បិ សាវកញាណស្ស អវិសយភូតេ ធម្មេ កថំ ជានិស្សសីតិ។

អនាគតពុទ្ធានំ បនាតិ **បន**-សទ្ទោ វិសេសត្ថជោតនោ, តេន អតីតេសុ តាវ ខន្ធានំ ភូតបុព្ពត្តា តត្ថ សិយា ញាណស្ស សវិសយេ គតិ, អនាគតេសុ បន សព្ពសោ អសញ្ជាតេសុ កថន្តិ ឥមមត្ថំ ជោតេតិ។ តេនាហ “អនាគតាបី”តិអាទិ ។ “ចិត្តេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា វិទិតា”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ អតីតានាគតេ សត្តាហេ ឯវ បវត្តំ ចិត្តំ ចេតោបរិយញាណស្ស វិសយោ, ន តតោ បរន្តិ? នយិទំ ចេតោបរិយញាណកិច្ចវសេន វុត្តំ, អថ ខោ បុព្ពេនិវាសអនាគតំសញាណវសេន វុត្តំ, តស្មា នាយំ ទោសោ។

វិទិតដ្ឋានេ ន ករោតិ សិក្ខាបទេនេវ តាទិសស្ស បដិក្ខេបស្ស បដិក្ខិត្តត្តា, សេតុឃាតតោ ច។ កថំ បន ថេរោ ទ្វយសម្ភវេ បដិក្ខេបមេវ អកាសិ, ន វិភជ្ជ ព្យាកាសីតិ អាហ “**ថេរោ កិរា**”តិអាទិ។ បារំ បរិយន្តំ មិនោតីតិ **បារមី**, សា ឯវ ញាណន្តិ **បារមិញាណំ**, សាវកានំ បារមិញាណំ **សាវកបារមិញាណំ**, តស្មិំ។ សាវកានំ ឧក្កំសបរិយន្តគតេ ជាននេ នាយំ អនុយោគោ, អថ ខោ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេ** សព្ពញ្ញុតាយ ជាននេ។ កេចិ បន “**សាវកបារមិញាណេ**តិ សាវកបារមិញាណវិសយេ”តិ អត្ថំ វទន្តិ។ តថា សេសបទេសុបិ។ **សីល ..បេ.... សមត្ថ**ន្តិ សីល

សមាធិបញ្ញាវិមុត្តិសង្ខាតការណានំ ឋាននសមត្ថំ។ ពុទ្ធសីលាទយោ ហិ ពុទ្ធានំ ពុទ្ធកិច្ចស្ស, បរេហិ “ពុទ្ធា”តិ ឋាននស្ស ច ការណំ។

១៤៣. អនុមានញាណំ វិយ សំសយបិដ្ឋិកំ អហុត្វា “ឥទមិទ”ន្តិ យថាសភាវតោ ញេយ្យំ ធារេតិ និច្ឆិនោតីតិ **ធម្មោ,** បច្ចក្ខញាណន្តិ អាហ “**ធម្មស្ស បច្ចក្ខតោ ញាណស្សា**”តិ។ អនុឯតីតិ **អន្វយោ**តិ អាហ “**អនុយោគំ អនុគន្ត្វា**”តិ។ បច្ចក្ខសិទ្ធញ្ហិ អត្ថំ អនុគន្ត្វា អនុមានញាណស្ស បវត្តិ ទិដ្ឋេន អទិដ្ឋស្ស អនុមានន្តិ វេទិតព្ពោ។ វិទិតេ វេទកម្បិ ញាណំ អត្ថតោ វិទិតមេវ ហោតីតិ “**អនុមានញាណំ នយគ្គាហោ វិទិតោ**”តិ វុត្តំ។ **វិទិតោ**តិ វិទ្ធោ បដិលទ្ធោ, អធិគតោតិ អត្ថោ។ **អប្បមាណោ**តិ អបរិមាណោ មហាវិសយត្តា។ តេនាហ “**អបរិយន្តោ**”តិ។ **តេនា**តិ អបរិយន្តត្តា, តេន វា អបរិយន្តេន ញាណេន, ឯតេនេវ ថេរោ យំ យំ អនុមេយ្យមត្ថំ ញាតុកាមោ ហោតិ, តត្ថ តត្ថស្ស អសង្គមប្បដិហដអនុមានញាណំ បវត្តតីតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**សោ ឥមិនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ឥមិនា**តិ ឥមិនា ការណេន។ បាការស្ស ថិរភាវំ ឧទ្ធមុទ្ធំ អាបេតីតិ **ឧទ្ធាបំ,** បាការមូលំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បាការទ្វារពន្ធបរិខាទីនំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ បច្ចន្តេ ភវំ **បច្ចន្តិមំ។** បណ្ឌិតទោវារិកដ្ឋានិយំ កត្វា ថេរោ អត្តានំ ទស្សេតីតិ ទស្សេន្តោ “**ឯកទ្វារន្តិ កស្មា អាហា**”តិ ចោទនំ សមុដ្ឋាបេសិ។ យស្សា បញ្ញាយ វសេន បុរិសោ “បណ្ឌិតោ”តិ វុច្ចតិ, តំ **បណ្ឌិច្ចន្តិ** អាហ “**បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតោ**”តិ។ តំតំឥតិកត្តព្ពតាសុ ឆេកភាវោ ព្យត្តភាវោ **វេយ្យត្តិយំ។** មេធតិ សម្មោសំ ហឹសតិ វិធមតីតិ **មេធា,** សា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មេធាវី។** ឋានេ ឋានេ ឧប្បត្តិ ឯតិស្សា អត្ថីតិ **ឋានុប្បត្តិកា,** ឋានសោ ឧប្បជ្ជនកបញ្ញា។ អនុបរិយាយន្តិ ឯតេនាតិ **អនុបរិយាយោ,** សោ ឯវ បថោតិ **អនុបរិយាយបថោ,** បរិតោ បាការស្ស អនុសំយាយនមគ្គោ។ បាការភាគា សន្ធាតព្ពា ឯត្ថាតិ **បាការសន្ធិ,** បាការស្ស ផុល្លិតប្បទេសោ។ សោ បន ហេដ្ឋិមន្តេន ទ្វិន្នម្បិ ឥដ្ឋកានំ វិគមេន ឯវំ វុច្ចតីតិ អាហ “**ទ្វិន្នំ ឥដ្ឋកានំ អបគតដ្ឋាន**”ន្តិ។ **ឆិន្នដ្ឋាន**ន្តិ ឆិន្នភិន្នប្បទេសោ, ឆិន្នដ្ឋានំ វា។ តញ្ហិ “វិវរ”ន្តិ វុច្ចតិ។

កិលិដ្ឋន្តិ មលិនំ។ **ឧបតាបេន្តី**តិ កិលេសបរិឡាហេន សន្តាបេន្តិ។ **វិពាធេន្តី**តិ បីឡេន្តិ។ ឧប្បន្នាយ បញ្ញាយ នីវរណេហិ ន កិញ្ចិ កាតុំ សក្កាតិ អាហ “**អនុប្បន្នាយ បញ្ញាយ ឧប្បជ្ជិតុំ ន ទេន្តី**”តិ។ **តស្មា**តិ បច្ចយូបឃាតេន ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានតោ។ **ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សុដ្ឋុ ឋបិតចិត្តា**តិ ចតុព្ពិធាយបិ សតិបដ្ឋានភាវនាយ សម្មទេវ ឋបិតចិត្តា។ **យថាសភាវេន ភាវេត្វា**តិ អវិបរីតសភាវេន យថា បដិបក្ខា សមុច្ឆិជ្ជន្តិ, ឯវំ ភាវេត្វា។

បុរិមនយេ សតិបដ្ឋានានិ, ពោជ្ឈង្គា ច មិស្សកា អធិប្បេតាតិ តតោ អញ្ញថា វត្តុំ “**អបិចេត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **មិស្សកា**តិ សមថវិបស្សនាមគ្គវសេន មិស្សកា។ “ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សុប្បតិដ្ឋិតចិត្តា”តិអាទិតោ វុត្តត្តា **សតិបដ្ឋានេ វិបស្សនាតិ គហេត្វា** “សត្ត ពោជ្ឈង្គេ យថាភូតំ ភាវេត្វា”តិ វុត្តត្តា, មគ្គបរិយាបន្នានំយេវ ច នេសំ និប្បរិយាយពោជ្ឈង្គភាវតោ, តេសុ ច សព្ពសោ អធិគតេសុ លោកនាថេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណម្បិ អធិគតមេវ ហោតីតិ “**ពោជ្ឈង្គេ មគ្គោ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណញ្ចាតិ គហិតេ សុន្ទរោ បញ្ហោ ភវេយ្យា**”តិ មហាសិវត្ថេរោ អាហ, **ន បនេវំ គហិតំ** បោរាណេហីតិ អធិប្បាយោ។ **ឥតី**តិ វុត្តប្បការបរាមសនំ។ **ថេរោ**តិ សារិបុត្តត្ថេរោ។

តត្ថាតិ តេសុ បច្ចន្តនគរាទីសុ។ **នគរំ វិយ និព្ពានំ** គតទត្ថិកេហិ ឧបគន្តព្ពតោ, ឧបគតានញ្ច បរិស្សយរហិតសុខាធិគមនដ្ឋានតោ។ **បាការោ វិយ សីលំ** តទុបគតានំ បរិតោ អារក្ខភាវតោ។ **បរិយាយបថោ វិយ ហិរី** សីលបាការស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ “បរិយាយបថោតិ ខោ ភិក្ខុ ហិរិយា ឯតំ អធិវចន”ន្តិ។ **ទ្វារំ វិយ អរិយមគ្គោ** និព្ពាននគរប្បវេសនអញ្ញសភាវតោ។ **បណ្ឌិតទោវារិកោ វិយ ធម្មសេនាបតិ** និព្ពាននគរបវិដ្ឋបវិសនកានំ សត្តានំ សល្លក្ខណតោ។ **ទិន្នោ**តិ ទាបិតោ, សោធិតោតិ អត្ថោ។

១៤៤. **និប្ផត្តិទស្សនត្ថ**ន្តិ សិទ្ធិទស្សនត្ថំ, អធិគមទស្សនត្ថន្តិ អត្ថោ។ “**បញ្ចនវុតិបាសណ្ឌេ**”តិ ឥទំ យស្មា ថេរោ បរិព្ពាជកោ ហុត្វា តតោ បុព្ពេវ និព្ពានបរិយេសនំ ចរមានោ តេ តេ បាសណ្ឌិនោ ឧបសង្កមិត្វា និព្ពានំ បុច្ឆិ, តេ នាស្ស ចិត្តំ អារាធេសុំ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេ បន បាសណ្ឌា ហេដ្ឋា វុត្តា ឯវ។ **តត្ថេវា**តិ តស្សយេវ ភាគិនេយ្យស្ស ទេសិយមានាយ ទេសនាយ។ បរស្ស វឌ្ឍិតំ ភត្តំ ភុញ្ជន្តោ វិយ **សាវកបារមិញាណំ ហត្ថគតំ អកាសិ** អធិគច្ឆិ។ **ឧត្តរុត្តរ**ន្តិ ហេដ្ឋិមស្ស ហេដ្ឋិមស្ស ឧត្តរណតោ អតិក្កមនតោ ឧត្តរុត្តរំ, តតោ ឯវ បធានភាវំ បាបិតតាយ **បណីតបណីតំ។ ឧត្តរុត្តរ**ន្តិ វា ឧបរូបរិ។ **បណីតបណីត**ន្តិ បណីតតរំ, បណីតតមញ្ចាតិ អត្ថោ។ **កណ្ហ**ន្តិ កាឡកំ សំកិលេសធម្មំ។ **សុក្ក**ន្តិ ឱទាតំ វោទានធម្មំ។ **សវិបក្ខំ កត្វា**តិ បហាតព្ពបហាយកភាវទស្សនវសេន យថាក្កមំ ឧភយំ សវិបក្ខំ កត្វា។ “អយំ កណ្ហធម្មោ, ឥមស្ស អយំ បហាយកោ”តិ ឯវំ **កណ្ហំ បដិពាហិត្វា** ទេសនាវសេន នីហរិត្វា **សុក្កំ,** “អយំ សុក្កធម្មោ, ឥមិនា អយំ បហាតព្ពោ”តិ ឯវំ **សុក្កំ បដិពាហិត្វា កណ្ហំ។ សឧស្សាហ**ន្តិ ផលុប្បាទនសមត្ថតាវសេន សព្យាបារំ។ តេនាហ “**សវិបាក**”ន្តិ។ វិបាកធម្មន្តិ អត្ថោ។

តស្មឹ ទេសិតេ ធម្មេតិ តស្មឹ វុត្តនយេន ភគវា តុម្ហេហិ ទេសិតេ ធម្មេ **ឯកច្ចំ ធម្មំ នាម សាវកបារមិញាណំ ជានិត្វា** បដិវិជ្ឈិត្វា។ តំជាននេ ហិ វុត្តេ ចតុសច្ចធម្មជាននំ អវុត្តសិទ្ធន្តិ។ **“ចតុសច្ចធម្មេសូ”**តិ ឥទំ បោរាណដ្ឋកថាយំ វុត្តាការទស្សនំ។ វិបក្ខោ បន បរតោ អាគមិស្សតិ។ **ឯត្ថា**តិ “ធម្មេសុ និដ្ឋំ អគម”ន្តិ ឯតស្មឹ បទេ។ **ថេរសល្លាបោ**តិ ថេរានំ សល្លាបសទិសោ វិនិច្ឆយវាទោ ។ **កាឡវល្លវាសី**តិ កាឡវល្លវិហារវាសី។ **ឥទានី**តិ ឯតរហិ “ឥទាហំ ភន្តេ”តិអាទិវចនកាលេ។ **ឥមស្មឹ បន ឋានេ**តិ “ធម្មេសុ និដ្ឋំ អគម”ន្តិ ឥមស្មឹ បទេសេ, ឥមស្មឹ វា និដ្ឋានការណភូតេ ឃោនិសោ បរីវិតក្កនេ។ “ឥមស្មឹ បន ឋានេ ពុទ្ធគុណេសុ និដ្ឋង្គតោ”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ សាវកបារមិញាណសមធិគតកាលេ ឯវ ថេរោ ពុទ្ធគុណេសុ និដ្ឋង្គតោតិ? សច្ចមេតំ, ឥទានិ បន តំ បាកដំ ជាតន្តិ ឯវំ វុត្តំ។ **សព្ពន្តិ** “ចតុសច្ចធម្មេសូ”តិអាទិ សុមង្គលេន វុត្តំ សព្ពំ។ **អរហត្តេ និដ្ឋង្គតោ**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេនេវ អនុយោគបរិហារា វេទិតព្ពា។ យទិបិ ធម្មសេនាបតិ “សាវកបារមិញាណំ មយា សមធិគត”ន្តិ តតោ បុព្ពេបិ ជានាតិយេវ, ឥទានិ បន អសង្ខេយ្យាបរិមេយ្យភេទេ ពុទ្ធគុណេ នយគ្គាហវសេន បរិគ្គហេត្វា កិច្ចសិទ្ធិយា តស្មឹ ញាណេ និដ្ឋង្គតោ អហោសីតិ ទស្សេន្តោ **“មហាសិវត្ថេរោ…បេ…. ធម្មេសូតិ សាវកបារមិញាណេ និដ្ឋង្គតោ”**តិ អវោច។

ពុទ្ធគុណា បន នយតោ អាគតា, តេ នយគ្គាហតោ យាថាវតោ ជានន្តោ សាវកបារមិញាណេ តថាជាននវសេន និដ្ឋង្គតត្តា សាវកបារមិញាណមេវ តស្ស អបរាបរុប្បត្តិវសេន, តេន តេន ភាវេតព្ពកិច្ចពហុតាវសេន ច **“ធម្មេសូ”**តិ បុថុវចនេន វុត្តំ។ អនន្តាបរិមេយ្យានំ អនញ្ញវិសយានំ ពុទ្ធគុណានំ នយតោ បរិគ្គណ្ហនេន ថេរស្ស សាតិសយោ ភគវតិ បសាទោ ឧប្បជ្ជតីតិ អាហ **“ភិយ្យោសោមត្តាយា”**តិអាទិ។ “សុដ្ឋុ អក្ខាតោ”តិ វត្វា តំ ឯវស្ស សុដ្ឋុ អក្ខាតតំ ទស្សេតុំ **“និយ្យានិកោ មគ្គោ”**តិ វុត្តំ។ ស្វាក្ខាតតា ហិ ធម្មស្ស យទត្ថំ ទេសិតោ, តទត្ថសាធនេន វេទិតព្ពា។ **ផលត្ថាយ និយ្យាតី**តិ អនន្តរវិបាកត្តា, អត្តនោ ឧប្បត្តិសមនន្តរមេវ ផលនិប្ផាទនវសេន បវត្តតីតិ អត្ថោ។ វដ្ដចារកតោ និយ្យាតីតិ វា **និយ្យានិកោ,** និយ្យានសីលោតិ វា។ **រាគទោសមោហនិម្មទនសមត្ថោ**តិ ឥធាបិ “បសន្នោស្មិ ភគវតីតិ ទស្សេតី”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **វង្កាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ជិម្ហកុដិលេ, អញ្ញេ ច បដិបត្តិទោសេ សង្គណ្ហាតិ។ ភគវា តុម្ហាកំ ពុទ្ធសុពុទ្ធតា វិយ ធម្មសុធម្មតា, សង្ឃសុប្បដិបត្តិ ច ធម្មេសុ និដ្ឋង្គមនេន សាវកបារមិញាណេ និដ្ឋង្គតត្តា មយ្ហំ សុដ្ឋុ វិភូតា សុបាកដា ជាតាតិ ទស្សេន្តោ ថេរោ “ស្វាក្ខាតោ ភគវតា ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោតិ បសីទិ”ន្តិ អវោច។

កុសលធម្មទេសនាវណ្ណនា

១៤៥. អនុត្តរភាវោតិ សេដ្ឋភាវោ។ អនុត្តរោ ភគវា យេន គុណេន, សោ អនុត្តរភាវោ, តំ **អនុត្តរិយំ។** យស្មា តស្សាបិ គុណស្ស កិញ្ចិ ឧត្តរិតរំ នត្ថិ ឯវ, តស្មា វុត្តំ “សា តុម្ហាកំ ទេសនា អនុត្តរាតិ វទតី”តិ។ **កុសលេសុ ធម្មេសូ**តិ កុសលធម្មនិមិត្តំ។ និមិត្តត្ថេ ហិ ឯតំ ភុម្មំ, តស្មា កុសលធម្មទេសនាហេតុបិ ភគវាវ អនុត្តរោតិ អត្ថោ។ **ភូមឹ ទស្សេន្តោ**តិ វិសយំ ទស្សេន្តោ។ កុសលធម្មទេសនាយ ហិ កុសលា ធម្មា វិសយោ។ **វុត្តបទេ**តិ “កុសលេសុ ធម្មេសូ”តិ ឯវំ វុត្តវាក្យេ, ឯវំ វា វុត្តធម្មកោដ្ឋាសេ។ “បញ្ចធា”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ឆេកដ្ឋេនបិ កុសលំ ឥច្ឆិតព្ពំ “កុសលោ ត្វំ រថស្ស អង្គបច្ចង្គាន”ន្តិអាទីសូតិ (ម. និ. ២.៨៧)? សច្ចមេតំ, សោ បន ឆេកដ្ឋោ កោសល្លសម្ភូតដ្ឋេនេវ សង្គហិតោតិ វិសុំ ន គហិតោ។ “កច្ចិ នុ ភោតោ កុសលំ, កច្ចិ ភោតោ អនាមយ”ន្តិ (ជា. ១.១៥.១៤៦; ២.២២.២០០៨) **ជាតកេ** អាគតត្តា **“ជាតកបរិយាយំ បត្វា អារោគ្យដ្ឋេន កុសលំ វដ្ដតី”**តិ វុត្តំ។ “តំ កឹ មញ្ញថ, គហបតយោ, ឥមេ ធម្មា កុសលា វា អកុសលា វា សាវជ្ជា វា អនវជ្ជា វា”តិអាទីសុ សុត្តបទេសេសុ “កុសលា”តិ វុត្តធម្មា ឯវ “អនវជ្ជា”តិ វុត្តាតិ អាហ **“សុត្តន្តបរិយាយំ បត្វា អនវជ្ជដ្ឋេន កុសលំ វដ្ដតី”**តិ។ **អភិធម្មេ** “កោសល្ល”ន្តិ បញ្ញា អាគតាតិ យោនិសោមនសិការហេតុកស្ស កុសលស្ស **កោសល្លសម្ភូតដ្ឋោ,** ទរថាភាវទីបនតោ **និទ្ទរថដ្ឋោ,** “កុសលស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា”តិ វត្វា ឥដ្ឋវិបាកនិទ្ទិសនតោ **សុខវិបាកដ្ឋោ** ច អភិធម្មនយសិទ្ធោតិ អាហ **“អភិធម្ម…បេ…. វិបាកដ្ឋេនា”**តិ។ **ពាហិតិកសុត្តេ** (ម. និ. ២.៣៥៨) ភគវតោ កាយសមាចារាទិកេ វណ្ណេន្តេន ធម្មភណ្ឌាគារិកេន “យោ ខោ មហារាជ កាយសមាចារោ អនវជ្ជោ”តិ កុសលោ កាយសមាចារោ រញ្ញោ បសេនទិស្ស វុត្តោ។ ន ហិ ភគវតោ សុខវិបាកកម្មំ អត្ថីតិ សព្ពសាវជ្ជរហិតា កាយសមាចារាទយោ “កុសលា”តិ វុត្តា, ឥធ បន “កុសលេសុ ធម្មេសូ”តិ ពោធិបក្ខិយធម្មា “កុសលា”តិ វុត្តា, តេ ច សមថវិបស្សនា មគ្គសម្បយុត្តា ឯកន្តេន សុខវិបាកា ឯវាតិ អវជ្ជរហិតតាមត្តំ ឧបាទាយ អនវជ្ជត្ថោ កុសល-សទ្ទោតិ អាហ **“ឥមស្មឹ បន…បេ…. ទដ្ឋព្ព”**ន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា “ផលសតិបដ្ឋានំ បន ឥធ អនធិប្បេត”ន្តិ ឥទញ្ច វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ សវិបាកស្សេវ គហណន្តិ កត្វា។

“ចតុសវិធេនា”តិអាទិ សតិបដ្ឋានេ (ទី. និ. ២.៣៧៦; ម. និ. ១.១០៩) វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **បគ្គហដ្ឋេនា**តិ កុសលបក្ខស្ស បគ្គណ្ហនសភាវេន។ **កិច្ចវសេនា**តិ អនុប្បន្នាកុសលានុប្បាទនាទិកិច្ចវសេន។

តតោ ឯវ ចស្ស ចតុព្ពិធតា។ **ឥជ្ឈនដ្ឋេនា**តិ និប្ផជ្ជនសភាវេន។ ឆន្ទាទយោ ឯវ ឥទ្ធិបាទេសុ វិសិដ្ឋសភាវា, ឥតរេ អវិសិដ្ឋា, តេសម្បិ វិសេសោ ឆន្ទាទិកតោតិ អាហ “**ឆន្ទាទិវសេន នានាសភាវា**”តិ។

អធិមោក្ខាទិសភាវវសេនាតិ បសាទាធិមោក្ខាទិសលក្ខណវសេន។ **ឧបត្ថម្ភនដ្ឋេនា**តិ សម្បយុត្តធម្មានំ ឧបត្ថម្ភកភាវេន។ **អកម្បិយដ្ឋេនា**តិ បដិបក្ខេហិ អកម្បិយសភាវេន។ **សលក្ខណេនា**តិ អធិមោក្ខាទិសភាវេន។ **និយ្យានដ្ឋេនា**តិ សំកិលេសបក្ខតោ, វដ្ដចារកតោ ច និគ្គមនដ្ឋេន។ **ឧបដ្ឋានាទិនា**តិ ឧបដ្ឋានធម្មវិចយបគ្គហសម្បិយាយនបស្សម្ភនសមាធានអជ្ឈុបេក្ខនសង្ខាតេន អត្តនោ សភាវេន។ **ហេតុដ្ឋេនា**តិ និព្ពានស្ស សម្បាបកហេតុភាវេន។ **ទស្សនាទិនា**តិ ទស្សនាភិនិរោបនបរិគ្គហសមុដ្ឋាបនវោទាបនបគ្គហុបដ្ឋានសមាធានសង្ខាតេន អត្តនោ សភាវេន។

សាសនស្ស បរិយោសានទស្សនត្ថន្តិ សាសនំ នាម និប្បរិយាយតោ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មា។ តត្ថ យេ សមថវិបស្សនាសហគតា, តេ សាសនស្ស អាទិ, មគ្គបរិយាបន្នា មជ្ឈេ, ផលភូតា បរិយោសានំ, តំទស្សនត្ថំ។ តេនាហ “**សាសនស្ស ហី**”តិអាទិ។

បុន **ឯតទានុត្តរិយំ ភន្តេ**តិ យថាវុត្តាយ ទេសនាយ និគមនំ។ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស បុន វចនញ្ហិ និគមនំ វុត្តំ។ **តំ ទេសន**ន្តិ តំ កុសលេសុ ធម្មេសុ ទេសនាប្បការំ, ទេសនាវិធឹ, ទេសេតព្ពញ្ច, **សកលំ** វា សម្បុណ្ណំ អនវសេសំ **អភិជានាតិ** អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន ជានាតិ, **អសេសំ អភិជានតោ** ឯវ **ឧត្តរិ** ឧបរិ **អភិញ្ញេយ្យំ នត្ថិ។ ឥតោ**តិ ភគវតា អភិញ្ញាតតោ។ **អញ្ញោ** បរមត្ថវសេន **ធម្មោ វា** បញ្ញត្តិវសេន **បុគ្គលោ វា** អយំ នាម យំ ភគវា ន ជានាតីតិ ឥទំ នត្ថិ ន ឧបលព្ភតិ សព្ពស្សេវ សម្មទេវ តុម្ហេហិ អភិញ្ញាតត្តា។ **កុសលេសុ ធម្មេសុ** អភិជាននេ, ទេសនាយញ្ច **ភគវតោ ឧត្តរិតរោ នត្ថិ។**

អាយតនបណ្ណត្តិទេសនាវណ្ណនា

១៤៦. អាយតនបញ្ញបនាសូតិ ចក្ខាទីនំ, រូបាទីនញ្ច អាយតនានំ សម្មោធនេសុ, តេសំ អជ្ឈត្តិកពាហិរវិភាគតោ, សភាគវិភាគតោ, សមុទយតោ, អត្ថង្គមតោ, អាហារតោ, អាទីនវតោ, និស្សរណតោ ច ទេសនាយន្តិ អត្ថោ។

គព្ភាវក្កន្តិទេសនាវណ្ណនា

១៤៧. គព្ភោក្កមនេសូតិ គព្ភភាវេន មាតុកុច្ឆិយំ អវក្កមនេសុ អនុប្បវេសេសុ, គព្ភេ វា មាតុកុច្ឆិស្មឹ អវក្កមនេសុ។ **បវិសតី**តិ បច្ចយវសេន តត្ថ និព្ពត្តេន្តោ បវិសន្តោ វិយ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ **ឋាតី**តិ សន្តានដ្ឋិតិយា បវត្តតិ, តថាភូតោ ច តត្ថ វសន្តោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**វសតី**”តិ។ **បកតិលោកិយមនុស្សានំ បឋមា គព្ភាវក្កន្តី**តិ បចុរមនុស្សានំ គព្ភាវក្កន្តិ ទេសនាវសេន ឥធ បឋមា។ “**ទុតិយា គព្ភាវក្កន្តី**”តិអាទីសុបិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។

អលមេវាតិ យុត្តមេវ។

ខិបិតុំ ន សក្កោន្តីតិ តថា វាតានំ អនុប្បជ្ជនមេវ វទតិ។ **សេស**ន្តិ បុន “ឯតទានុត្តរិយ”តិអាទិ បាឋប្បទេសំ វទតិ។

អាទេសនវិធាទេសនាវណ្ណនា

១៤៨. បរស្ស ចិត្តំ អាទិសតិ ឯតេហីតិ **អាទេសនានិ**, យថាឧបដ្ឋិតនិមិត្តាទីនិ, តានិ ឯវ អញ្ញមញ្ញស្ស អសំកិណ្ណរូបេន ឋិតត្តា **អាទេសនវិធា**, អាទេសនាភាគា, តាសុ **អាទេសនវិធាសុ។** តេនាហ “**អាទេសនកោដ្ឋាសេសូ**”តិ។ **អាគតនិមិត្តេនា**តិ យស្ស អាទិសតិ, តស្ស, អត្តនោ ច ឧបគតនិមិត្តេន, និមិត្តប្បត្តស្ស លាភាលាភាទិអាទិសនវិធិទស្សនស្ស បវត្តត្តា “**ឥទំ នាម ភវិស្សតី**”តិ វុត្តំ។ បាឡិយំ បន “ឯវម្បិ តេ មនោ”តិអាទិនា បរស្ស ចិត្តាទិសនមេវ អាគតំ, តំ និទស្សនមត្តំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ “ឥទំ នាម ភវិស្សតី”តិ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស វិភាវនវសេន វត្ថុ អាគតំ។ **គតនិមិត្តំ** នាម គមននិមិត្តំ។ **ឋិតនិមិត្តំ** នាម អត្តនោ សមីបេ ឋាននិមិត្តំ, បរស្ស គមនវសេន, ឋានវសេន ច គហេតព្ពនិមិត្តំ។ **មនុស្សានំ** បរចិត្តវិទូនំ,

ឥតរេសម្បិ វា សវនវសេន បរស្ស ចិត្តំ ញត្វា កថេន្តានំ **សទ្ទំ សុត្វា។ យក្ខបិសាចាទីន**ន្តិ ហិង្ការយក្ខានញ្ចេវ កណ្ណបិសាចាទិបិសាចានំ, កុម្ភណ្ឌនាគាទីនញ្ច។

វិតក្កវិប្ផារវសេនាតិ វិប្ផារិកភាវេន បវត្តវិតក្កស្ស វសេន។ **ឧប្បន្ន**ន្តិ គតោ សមុដ្ឋិតំ។ **វិប្បលបន្តាន**ន្តិ កស្សចិ អត្ថស្ស អពោធនតោ វិរូបំ, វិវិធំ វា បលបន្តានំ។ **សុត្តបមត្តាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វេទនាដ្ដខិត្តចិត្តាទីនំ សង្គហោ។ **មហាអដ្ឋកថាយំ** បន “ឥទំ វក្ខាមិ, ឯវំ វក្ខាមីតិ វិតក្កយតោ វិតក្កវិប្ផារសទ្ទោ នាម ឧប្បជ្ជតី”តិ (អភិ. អដ្ឋ. ១.វចីកម្មទ្វារកថាបិ) អាគតត្តា ជាគរន្តានំ បកតិយំ បិតានំ អវិប្បលបន្តានំ វិតក្កវិប្ផារសទ្ទោ កទាចិ ឧប្បជ្ជតីតិ វិញ្ញាយតិ, យោ លោកេ “មន្តជប្បោ”តិ វុច្ចតិ។ យស្ស មហាអដ្ឋកថាយំ អសោតវិញ្ញេយ្យតា វុត្តា។ តាទិសញ្ហិ សន្ធាយ វិញ្ញត្តិសហជមេវ “ជិវ្ហាតាលុចលនាទិករវិតក្កសមុដ្ឋិតំ សុខុមសទ្ទំ ទិព្ពសោតេន សុត្វា អាទិសតីតិ សុត្តេ វុត្ត”ន្តិ (ជ. ស. មូលដី. វចីកម្មទ្វារកថាវណ្ណនា) **អានន្ទាចរិយោ** អវោច។ វុត្តលក្ខណោ ឯវ បន នាតិសុខុមោ អត្ថនោ, អច្ចាសន្នប្បទេសេ បិតស្ស ច មំសសោតស្សាបិ អាបាថំ គច្ឆតីតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ **តស្សា**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស។ **តស្ស វសេនា**តិ តស្ស វិតក្កស្ស វសេន។ ឯវំ អយម្បិ អាទេសនវិធា ចេតោបរិយញាណវសេនេវ អាគតាតិ វេទិតព្ពា ។ កេចិ បន “**តស្ស វសេនា**តិ តស្ស សទ្ទស្ស វសេនា”តិ អត្ថំ វទន្តិ, តំ អយុត្តំ។ ន ហិ សទ្ទគ្គហណេន តំសមុដ្ឋាបកចិត្តំ គយ្ហតិ, សទ្ទគ្គហណានុសារេនបិ តទត្ថស្សេវ គហណំ ហោតិ, ន ចិត្តស្ស។ ឯតេនេវ យទេកេ “**យំ វិតក្កយតោ**តិ យមត្ថំ វិតក្កយតោ”តិ វត្វា “**តស្ស វសេនា**តិ តស្ស អត្ថស្ស វសេនា”តិ វណ្ណេន្តិ, តម្បិ បដិក្ខិត្តំ។

មនសា សង្ខរិយន្តីតិ **មនោសង្ខារា**, វេទនាសញ្ញា។ **បណិហិតា**តិ បុរិមបរិពន្ធវិនយេន បធានភាវេន និហិតា ឋបិតា។ តេនាហ “**ចិត្តសង្ខារា សុដ្ឋបិតា**”តិ។ វិតក្កស្ស វិតក្កនំ នាម ឧប្បាទនមេវាតិ អាហ “**បវត្តេស្សតី**”តិ។ “បជានាតី”តិ បុព្វេ វុត្តបទសម្ពន្ធទស្សនវសេន អានេតិ។ **អាគមនេនា**តិ ឈានស្ស អាគមនដ្ឋានវសេន។ **បុព្ពភាគេនា**តិ មគ្គស្ស សព្ពបុព្ពភាគេន វិបស្សនារម្ភេន។ ឧភយំ បេតំ យោ សយំ ឈានលាភី, អធិគតមគ្គោ ច អញ្ញំ តទត្ថាយ បដិបជ្ជន្តំ ទិស្វា “អយំ ឥមិនា នីហារេន បដិបជ្ជន្តោ អទ្ធា ឈានំ លភិស្សតិ, មគ្គំ អធិគមិស្សតី”តិ អភិញ្ញាយ វិនា អនុមានវសេន ជានាតិ, តំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តេនាហ “**អាគមនេន ជានាតិ នាមា**”តិអាទិ។ **អនន្តរា**តិ វុដ្ឋិតកាលំ សន្ធាយាហ។ តទា ហិ បវត្តវិតក្កបជាននេនេវ ឈានស្ស ហានភាគិយតាទិវិសេសបជាននំ។

កិំ បនិទំ ចេតោបរិយញាណំ បរស្ស ចិត្តំ បរិច្ឆិជ្ជ ជានន្តំ តទ្ធិចិត្តភាវតោ អវិសេសតោ សព្ពេសម្បិ ចិត្តំ ជានាតីតិ? នោតិ ទស្សេន្តោ “**តត្ថា**”តិអាទិមាហ។ **ន អរិយាន**ន្តិ យេន ចិត្តេន តេ អរិយា នាម ជាតា, តំ លោកុត្តរចិត្តំ ន ជានាតិ អប្បដិវិទ្ធភាវតោ ។ យថា ហិ បុថុជ្ជនោ សព្ពេសម្បិ អរិយានំ លោកុត្តរចិត្តំ ន ជានាតិ អប្បដិវិទ្ធត្តា, ឯវំ អរិយោបិ ហេដ្ឋិមោ ឧបរិមស្ស លោកុត្តរចិត្តំ ន ជានាតិ អប្បដិវិទ្ធត្តា ឯវ ។ យថា បន ឧបរិមោ ហេដ្ឋិមំ ផលសមាបត្តិំ ន សមាបជ្ជតិ, កិំ ឯវំ សោ តស្ស លោកុត្តរចិត្តំ ន ជានាតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ឧបរិមោ បន ហេដ្ឋិមស្ស ជានាតី**”តិ, បដិវិទ្ធត្តាតិ អធិប្បាយោ។ “ឧបរិមោ ហេដ្ឋិមំ ន សមាបជ្ជតី”តិ វត្វា តត្ថ ការណមាហ “**តេសញ្ហី**”តិអាទិ។ **តេស**ន្តិ អរិយានំ។ **ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា សមាបត្តិ** ភូមន្តរប្បត្តិយា បដិប្បស្សទ្ធិកប្បា។ តេនាហ “**តត្រុប្បត្តិយេវ ហោតី**”តិ, ន ឧបរិភូមិបត្តិ។ និមិត្តាទិវសេន ញាតស្ស កទាចិ ព្យភិចារោបិ សិយា, ន បន អភិញ្ញាញាណេន ញាតស្សាតិ អាហ “**ចេតោ...បេ.... នត្ថី**”តិ។ “តំ ភគវា”តិអាទិ **សេសំ** នាម។

ទស្សនសមាបត្តិទេសនាវណ្ណនា

១៤៩. **ព្រហ្មជាលេ**តិ ព្រហ្មជាលសុត្តវណ្ណនាយំ។ ឧត្តរបទលោបេន ហេស និទ្ទេសោ។ **អាតប្បន្តិ វីរិយំ** អាតប្បតិ កោសជ្ជំ សព្ពម្បិ សំកិលេសបក្ខន្តិ។ កុសលវីរិយស្សេវ ហេត្ថ គហណំ អប្បមាទាទិបទន្តរសន្និធានតោ។ **បទហិតព្ពតោ**តិ បទហនតោ, ភាវនំ ឧទ្ទិស្ស វាយមនតោតិ អត្ថោ។ **អនុយុញ្ជិតព្ពតោ**តិ អនុយុញ្ជនតោ។ ព្លទិសានំ បទានំ ពហុលំកត្តុវិសយតាយ ឥច្ឆិតព្ពត្តា អាតប្បបទស្ស វិយ ឥតរេសម្បិ កត្តុសាធនតា ទដ្ឋព្ពា។ បដិបត្តិយំ នប្បមជ្ជតិ ឯតេនាតិ **អប្បមាទោ**, សតិអវិប្បវាសោ។ សម្មា មនសិ ករោតិ ឯតេនាតិ **សម្មា មនសិការោ**, តថាបវត្តោ កុសលចិត្តុប្បាទោ។ ភាវនានុយោគមេវ តថា វទតិ។ ទេសនាក្កមេន **បឋមា, ទស្សនសមាបត្តិ នាម** ករជកាយេ បដិក្កូលាការស្ស សម្មទេវ ទស្សនវសេន បវត្តសមាបត្តិភាវតោ។ **និប្បរិយាយេនេវា**តិ វុត្តលក្ខណទស្សនសមាបត្តិសទ្ទស្សយត្ថា, ទស្សនមគ្គផលភាវតោ ច បឋមសាមញ្ញផលំ បរិយាយេន វិនា **ទស្សនសមាបត្តិ។**

អតិក្កម្ម ឆវិមំសលោហិតំ អដ្ឋឹ បច្ចវេក្ខតីតិ តានិ អបច្ចវេក្ខិត្វា អដ្ឋិមេវ បច្ចវេក្ខតិ។ **អដ្ឋិអារម្មណា ទិព្ពចក្ខុបាទកជ្ឈានសមាបត្តី**តិ វុត្តនយេន អដ្ឋិអារម្មណា ទិព្ពចក្ខុអធិដ្ឋានា បឋមជ្ឈានសមាបត្តិ។ យោ ហិ ភិក្ខុ អាលោកកសិណេ ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា តំ បាទកំ កត្វា អធិគតទិព្ពចក្ខុញាណោ ហុត្វា សវិញ្ញាណកេ កាយេ អដ្ឋឹ បរិគ្គហេត្វា តត្ថ បដិក្កូលមនសិការវសេន បឋមំ ឈានំ និព្ពត្តេតិ, តស្សាយំ បឋមជ្ឈានសមាបត្តិ **ទុតិយា ទស្សនសមាបត្តិ។** តេន វុត្តំ “អដ្ឋិ អដ្ឋី”តិអាទិ។ យោ បនេត្ថ បាឡិយំ ទ្វត្តឹសាការមនសិការោ វុត្តោ, សោ មគ្គសោធនវសេន វុត្តោ។ តត្ថ វា កតបរិចយស្ស សុខេនេវ វុត្តនយា អដ្ឋិបច្ចវេក្ខណា សមិជ្ឈតីតិ។ តេនេវេត្ថ “តមំ ចេវា”តិ **“អតិក្កម្ម ចា”**តិ **ច**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ វុត្តោ។ **តំ ឈាន**ន្តិ យថាវុត្តំ បឋមជ្ឈានំ។ **អយ**ន្តិ អយំ សកទាគាមិផលសមាបត្តិ ។ សាតិសយំ ចតុសច្ចទស្សនាគមនតោ បរិយាយេន វិនា មុខ្យា **ទុតិយា ទស្សនសមាបត្តិ។ យាវ តតិយមគ្គា វត្តតីតិ អាហ** “ខីណាសវស្ស វសេន ចតុត្ថា ទស្សនសមាបត្តិ កថិតា”តិ។

បាឡិយំ **បុរិសស្ស ចា**តិ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកេ, តេន យថាវុត្តសមាបត្តិទ្វយតោ វុច្ចមានំយេវ ឥមស្ស វិសេសំ ជោតេតិ។ អវិច្ឆេទេន បវត្តិយា សោតសទិសតាយ វិញ្ញាណមេវ **វិញ្ញាណសោតំ,** តទេតំ វិញ្ញាណំ បុរិមតោ អនន្តរបច្ចយំ លភិត្វា បច្ឆិមស្ស អនន្តរបច្ចយោ ហុត្វា បវត្តតីតិ អយំ អស្ស សោតាគតតាយ សោតសទិសតា, តស្មា បជានិតព្ពភាវេន វុត្តំ ឯកមេវ ចេត្ថ វិញ្ញាណំ , តស្មា អដ្ឋកថាយំ **“វិញ្ញាណសោតន្តិ វិញ្ញាណមេវា”**តិ វុត្តំ។ **ទ្វីហិបិ ភាគេហី**តិ ឱរភាគបរភាគេហិ។ ឥធលោកោ ហិស្ស ឱរភាគោ, បរលោកោ បរភាគោ ទ្វិន្នម្បិ វសេនេតំ សម្ពន្ធន្តិ។ តេនាហ **“ឥធលោកេ បតិដ្ឋិត”**ន្តិអាទិ។ វិញ្ញាណស្ស ខណេ ខណេ ភិជ្ជនត្តស្ស កាមំ នត្ថិ កស្សចិ បតិដ្ឋិតតា, តណ្ហាវសេន បន តំ “បតិដ្ឋិត”ន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ **“ឆន្ទរាគវសេនា”**តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “កពឡីការេ ចេ ភិក្ខវេ អាហារេ អត្ថិ រាគោ, អត្ថិ នន្ទី, អត្ថិ តណ្ហា, បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ វិរូឡ្ហំ។ យត្ថ បតិដ្ឋិតំ វិញ្ញាណំ វិរូឡ្ហំ…បេ…. អត្ថិ តត្ថ អាយតឹ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តី”តិអាទិ (សំ. និ. ២.៦៤; កថា. ២៩៦; មហានិ. ៧)។

កម្មន្តិ កុសលាកុសលកម្មំ, ឧបយោគវចនមេតំ។ **កម្មតោ ឧបគច្ឆន្ត**ន្តិ កម្មភាវេន ឧបគច្ឆន្តំ, វិញ្ញាណន្តិ អធិប្បាយោ។ អភិសង្ខារវិញ្ញាណញ្ហិ យេន កម្មុនា សហគតំ, អញ្ញទត្ថុ តព្ភាវមេវ ឧបគតំ ហុត្វា បវត្តតិ។ **ឥធលោកេ បតិដ្ឋិតំ នាម** ឥធ កតូបចិតកម្មភាវូបគមនតោ។ **កម្មភវំ អាកឌ្ឍន្ត**ន្តិ កម្មវិញ្ញាណំ អត្តនា សម្បយុត្តកម្មំ ជវាបេត្វា បដិសន្ធិនិព្ពត្តនេន តទភិមុខំ អាកឌ្ឍន្តំ។ តេនេវ បដិសន្ធិនិព្ពត្តនសាមត្ថិយេន **បរលោកេ បតិដ្ឋិតំ នាម** អត្តនោ ផលស្ស តត្ថ បតិដ្ឋាបនេន។ កេចិ បន “អភិសង្ខារវិញ្ញាណំ បរតោ វិបាកំ ទាតុំ អសមត្ថំ ឥធលោកេ បតិដ្ឋិតំ នាម, ទាតុំ សមត្ថំ បន បរលោកេ បតិដ្ឋិតំ នាមា”តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ “ឧភយតោ អព្ពោច្ឆិន្ន”ន្តិ វុត្តត្តា។ យញ្ច តេហិ “បរលោកេ បតិដ្ឋិត”ន្តិ វុត្តំ, តំ ឥធលោកេបិ បតិដ្ឋិតមេវ។ ន ហិ តស្ស ឥធលោកេ បតិដ្ឋិតភាវេន វិនា បរលោកេ បតិដ្ឋិតភាវោ សម្ភវតិ។ **សេក្ខបុថុជ្ជនានំ ចេតោបរិយញាណ**ន្តិ សេក្ខានំ , បុថុជ្ជនានញ្ច ចេតសោ បរិច្ឆិន្ទនកញាណំ។ **កថិតំ** បរិច្ឆិន្ទិតព្ពស្ស ចេតសោ ឆន្ទរាគវសេន បតិដ្ឋិតភាវជោតនតោ។

ចតុត្ថាយ ទស្សនសមាបត្តិយា តតិយទស្សនសមាបត្តិយំ វុត្តប្បដិក្ខេបេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

បុរិមានំ ទ្វិន្នំ សមាបត្តីនំ បុព្ពេ សមថវសេន អត្ថស្ស វុត្តត្តា ឥទានិ វិបស្សនាវសេន ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **និច្ចលមេវ** បុព្ពេ វុត្តស្ស អត្ថស្ស អបនេតព្ពតោ។ អត្ថន្តរត្ថតាយ ទស្សិយមានាយ បទំ ចលិតំ នាម ហោតិ។ **អបរោ នយោ**តិ ឯត្ថ បឋមជ្ឈានស្ស បឋមទស្សនសមាបត្តិភាវេ អបុព្ពំ នត្ថិ។ **ទុតិយជ្ឈានំ ទុតិយា**តិ ឯត្ថ បន “អដ្ឋិកវណ្ណកសិណវសេន បដិលទ្ធទុតិយជ្ឈានំ ទុតិយា ទស្សនសមាបត្តី”តិ វទន្តិ, តតិយជ្ឈានម្បិ តថេវ បដិលទ្ធំ។ ទស្សនសមាបត្តិភាវោ បន យោ ភិក្ខុ អាលោកកសិណេ ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា តំ បាទកំ កត្វា អធិគតទិព្ពចក្ខុកោ ហុត្វា សវិញ្ញាណកេ អដ្ឋឹ បរិគ្គហេត្វា តត្ថ វណ្ណកសិណវសេន ហេដ្ឋិមានិ តីណិ ឈានានិ និព្ពត្តេតិ, តស្ស។ **តតិយជ្ឈានំ តតិយា** ទស្សនសមាបត្តិ អធិដ្ឋានភូតស្ស ទិព្ពចក្ខុញាណស្ស វសេន។ **ចតុត្ថជ្ឈានំ ចតុត្ថា**តិ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា តំ បាទកំ កត្វា អធិគតទិព្ពចក្ខុញាណស្ស តំ ចតុត្ថជ្ឈានំ ចតុត្ថា ទស្សនសមាបត្តិ។ ឥធាបិ សេក្ខបុថុជ្ជនានំ ចេតសោ បរិច្ឆិន្ទនេន តតិយា ទស្សនសមាបត្តិ, អរហតោ ចិត្តស្ស បរិច្ឆិន្ទនេន ចតុត្ថា ទស្សនសមាបត្តិ វេទិតព្ពា។ ឯវញ្ហេសា អត្ថវណ្ណនា បាឡិយា សំសន្ទេយ្យ។ **“បឋមមគ្គោ”**តិអាទីសុ អដ្ឋិអារម្មណបឋមជ្ឈានបាទកោ **បឋមមគ្គោ បឋមា ទស្សនសមាបត្តិ។** អដ្ឋិអារម្មណទុតិយជ្ឈានបាទកោ **ទុតិយមគ្គោ ទុតិយា** ទស្សនសមាបត្តិ។ បរចិត្តញាណសហគតា ចតុត្ថជ្ឈានបាទកា **តតិយចតុត្ថមគ្គា តតិយចតុត្ថទស្សនសមាបត្តិយោ**តិ ។ បុរិសស្ស វិញ្ញាណបជាននំ បនេត្ថ អសម្មោហវសេន ទដ្ឋព្ពំ។

បុគ្គលបណ្ណត្តិទេសនាវណ្ណនា

១៥០. បុគ្គលបណ្ណត្តីសូតិ បុគ្គលានំ បញ្ញាបនេសុ។ គុណវិសេសវសេន អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ ឋបនេសុ។ **លោកវោហារវសេនា**តិ លោកសម្មុតិវសេន។ លោកវោហារោ ហេស, យទិទំ "សត្តោ បុគ្គលោ"តិអាទិ។ រូបាទីសុ សត្តវិសត្តតាយ **សត្តោ។** តស្ស តស្ស សត្តនិកាយស្ស បូរណតោ គលនតោ, មរណវសេន បតនតោ ច **បុគ្គលោ។** សន្តតិយា នយនតោ **នរោ។** អត្តភាវស្ស បោសនតោ **បោសោ។ ឯវំ បញ្ញាបេតព្ពាសុ** វោហរិតព្ពាសុ។ "សព្ពមេតំ បុគ្គលោ"តិ ឥមិស្សា សាធារណបញ្ញត្តិយា វិភាវនវសេន វុត្តំ, ន ឥធាធិប្បេតអសាធារណបញ្ញត្តិយា, តស្មា **លោកបញ្ញត្តីសូ**តិ សត្តលោកគតបញ្ញត្តីសុ។ **អនុត្តរោ ហោតិ** អនញ្ញសាធារណត្តា តស្ស បញ្ញាបនស្ស។

ទ្វីហិ ភាគេហីតិ ការណេ, និស្សក្កេ ចេតំ បុថុវចនំ, អារុត្តិអាទិវសេន ចាយមត្ថោ វេទិតព្ពោតិ អាហ "**អរូបសមាបត្តិយា**"តិអាទិ, ឯតេន "សមាបត្តិយា វិក្ខម្ភនវិមោក្ខេន, មគ្គេន សមុច្ឆេទវិមោក្ខេន វិមុត្តត្តា ឧភតោភាគវិមុត្តោ"តិ ឯវំ បវត្តោ **តិបិដកចូឡនាគត្ថេរវាទោ,** "នាមកាយតោ, រូបកាយតោ ច វិមុត្តត្តា ឧភតោភាគវិមុត្តោ"តិ ឯវំ បវត្តោ **តិបិដកមហាធម្មរក្ខិតត្ថេរវាទោ,** "សមាបត្តិយា វិក្ខម្ភនវិមោក្ខេន ឯកវារំ វិមុត្តោ មគ្គេន សមុច្ឆេទវិមោក្ខេន ឯកវារំ វិមុត្តត្តា ឧភតោភាគវិមុត្តោ"តិ ឯវំ បវត្តោ **តិបិដកចូឡាភយត្ថេរវាទោ** ចាតិ ឥមេសំ តិណ្ណម្បិ ថេរវាទានំ ឯកជ្ឈំ សង្គហោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិមុត្តោ**តិ កិលេសេហិ វិមុត្តោ, កិលេសវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទនេហិ វា កាយទ្វយតោ វិមុត្តោតិ អត្ថោ។ **អរូបសមាបត្តីន**ន្តិ និទ្ធារណេ សាមិវចនំ។ **អរហត្តប្បត្តអនាគាមិនោ**តិ ភូតបុព្ពគតិយា វុត្តំ។ ន ហិ អរហត្តប្បត្តោ អនាគាមី នាម ហោតិ។ **បាឡី**តិ បុគ្គលបញ្ញត្តិបាឡិ។ **អដ្ឋ វិមោក្ខេ កាយេន ផុសិត្វា**តិ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ សហជាតនាមកាយេន បដិលភិត្វា។ **បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តី**តិ វិបស្សនាបញ្ញាយ សង្ខារគតំ, មគ្គបញ្ញាយ ចត្តារិ សច្ចានិ បស្សិត្វា ចត្តារោបិ អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តិ។ **ទិស្វា**តិ ទស្សនហេតុ។ ន ហិ អាសវេ បញ្ញាយ បស្សន្តិ, ទស្សនការណា បន បរិក្ខីណា "ទិស្វា បរិក្ខីណា"តិ វុត្តា ទស្សនាយត្តបរិក្ខីណត្តា។ ឯវញ្ហិ ទស្សនំ អាសវានំ ខយស្ស បុរិមកិរិយាភាវេន វុត្តំ។

បញ្ញាយ វិសេសតោ **មុត្តោតិ បញ្ញាវិមុត្តោ** អនវសេសតោ អាសវានំ បរិក្ខីណត្តា។ **អដ្ឋវិមោក្ខបដិក្ខេបវសេនេវ,** ន តទេកទេសភូតរូបជ្ឈានបដិក្ខេបវសេន។ ឯវញ្ហិ អរូបជ្ឈានេកទេសាភាវេបិ អដ្ឋវិមោក្ខបដិក្ខេបោ ន ហោតីតិ សិទ្ធំ ហោតិ។ អរូបាវចរជ្ឈានេសុ ហិ ឯកស្មិម្បិ សតិ ឧភតោភាគវិមុត្តោយេវ នាម ហោតិ, ន បញ្ញាវិមុត្តោតិ។

ផុដ្ឋន្តំ សច្ឆិករោតីតិ ផុដ្ឋានំ អន្តោ **ផុដ្ឋន្តោ,** ផុដ្ឋានំ អរូបជ្ឈានានំ អនន្តរោ កាលោតិ អធិប្បាយោ, អច្ចន្តសំយោគេ ចេតំ ឧបយោគវចនំ, ផុដ្ឋានន្តរកាលមេវ សច្ឆិកាតព្ពំ, សច្ឆិកតោ សច្ឆិករណូបាយេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ "**សោ ឈានផស្ស**"ន្តិអាទិ។ **ឯកច្ចេ អាសវា**តិ ហេដ្ឋិមមគ្គត្តយវជ្ឈា អាសវា។ យោ ហិ អរូបជ្ឈានេន រូបកាយតោ, នាមកាយេកទេសតោ ច វិក្ខម្ភនវិមោក្ខេន វិមុត្តោ, តេន និរោធសង្ខាតោ វិមោក្ខោ អាលោចិតោ បកាសិតោ វិយ ហោតិ, ន បន កាយេន សច្ឆិកតោ។ និរោធំ បន អារម្មណំ កត្វា ឯកច្ចេសុ អាសវេសុ ខេបិតេសុ តេន សច្ឆិកតោ ហោតិ, តស្មា សោ សច្ឆិកាតព្ពំ និរោធំ យថាលោចិតំ នាមកាយេន សច្ឆិករោតីតិ **កាយសក្ខី**តិ វុច្ចតិ, ន តុ វិមុត្តោតិ ឯកច្ចានំ អាសវានំ អបរិក្ខីណត្តា។

ទិដ្ឋន្តំ បត្តោតិ ទស្សនសង្ខាតស្ស សោតាបត្តិមគ្គញាណស្ស អនន្តរំ បត្តោតិ អត្ថោ។ "ទិដ្ឋត្តា បត្តោ"តិបិ បាឋោ, តេន ចតុសច្ចទស្សនសង្ខាតាយ ទិដ្ឋិយា និរោធស្ស បត្តតំ ទីបេតិ។ តេនាហ "**ទុក្ខា សង្ខារា**"តិអាទិ។ បឋមផលតោ បដ្ឋាយ យាវ អគ្គមគ្គា ទិដ្ឋិប្បត្តោតិ អាហ "**ឯសោបិ កាយសក្ខី វិយ ឆព្ពិធោ ហោតី**"តិ។ **ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិ "ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ឧទ្ធំ ទុក្ខ"ន្តិ **យថាភូតំ បជានាតិ។** យស្មា ឥទំ យាថាវសរសតោ បជានាតិ, បជានន្តោ ច ឋបេត្វា តណ្ហំ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ "ទុក្ខសច្ច"ន្តិ បជានាតិ។ តណ្ហំ បន ឥទំ ទុក្ខំ ឥតោ សមុទេតិ, តស្មា "**អយំ ទុក្ខសមុទយោ"តិ យថាភូតំ បជានាតិ។** យស្មា ឥទំ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច និព្ពានំ បត្វា និរុជ្ឈន្តិ វូបសមន្តិ អប្បវត្តឹ គច្ឆន្តិ, តស្មា តំ "**អយំ ទុក្ខនិរោធោ"តិ យថាភូតំ បជានាតិ។** អរិយោ បន អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ តំ ទុក្ខនិរោធំ គច្ឆតិ, តេន តំ "**អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា"តិ យថាភូតំ បជានាតិ។** ឯត្តាវតា នានក្ខណេ សច្ចវវត្ថានំ ទស្សិតំ។ ឥទានិ តំ ឯកក្ខណេ ទស្សេតុំ "**តថាគតប្បវេទិតា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **តថាគតប្បវេទិតា**តិ តថាគតេន ពោធិមណ្ឌេ បដិវិទ្ធា វិទិតា បាកដា កតា។ **ធម្មា**តិ ចតុសច្ចធម្មា។ **វោទិដ្ឋា ហោន្តី**តិ សុទិដ្ឋា ហោន្តិ។ **វោចរិតា**តិ សុចរិតា, តេសុ តេន បញ្ញា សុដ្ឋុ ចរាបិតាតិ អត្ថោ។ **អយ**ន្តិ អយំ ឯវរូបោ **បុគ្គលោ "ទិដ្ឋិប្បត្តោ"តិ វុច្ចតិ។**

សទ្ធាយ វិមុត្តោតិ សទ្ទហនវសេន វិមុត្តោ, ឯតេន សព្ពថា អវិមុត្តស្សបិ សទ្ធាមត្តេន វិមុត្តភាវំ ទស្សេតិ។ **សទ្ធាវិមុត្តោ**តិ វា សទ្ធាយ អធិមុត្តោតិ អត្ថោ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ កាយសក្ខិម្ហិ វុត្តនយេនេវ។ **នោ ច ខោ យថា ទិដ្ឋិប្បត្តស្សា**តិ យថា ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស អាសវា បរិក្ខីណា, ន ឯវំ សទ្ធាយ វិមុត្តស្សាតិ អត្ថោ។ កឹ បន នេសំ កិលេសប្បហានេ នានត្តំ អត្ថីតិ? នត្ថិ។ អថ កស្មា សទ្ធាវិមុត្តោ ទិដ្ឋិប្បត្តំ ន បាបុណាតីតិ? អាគមនីយនានត្តេន។ ទិដ្ឋិប្បត្តោ ហិ អាគមនម្ហិ កិលេសេ វិក្ខម្ភេន្តោ អប្បទុក្ខេន, អកិលមន្តោ ច សក្កោតិ វិក្ខម្ភេតុំ, សទ្ធាវិមុត្តោ ទុក្ខេន កិលមន្តោ វិក្ខម្ភេតិ, តស្មា ទិដ្ឋិប្បត្តំ ន បាបុណាតិ។ តេនាហ “**ឯតេសុ ហី**”តិអាទិ។

អារម្មណំ យាថាវតោ ធារេតិ អវធារេតីតិ **ធម្មោ**, បញ្ញា។ **បញ្ញាបុព្ពង្គម**ន្តិ បញ្ញាបធានំ។ បញ្ញំ វាហេតីតិ **បញ្ញាវាហី**, បញ្ញំ សាតិសយំ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ បញ្ញា វា ឥមំ បុគ្គលំ វាហេតិ, និព្ពានាភិមុខំ គមេតីតិ អត្ថោ។ **សទ្ធានុសារិ**និទ្ទេសេបិ ឯសេវ នយោ។

តស្មាតិ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៧៧០, ៧៧៦) វុត្តត្តា, តតោ ឯវ វិសុទ្ធិមគ្គេ, តំ សំវណ្ណនាសុ (វិសុទ្ធិ. ដី. ២.៧៧៦) វុត្តនយេនេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

បធានទេសនាវណ្ណនា

១៥១. បទហនវសេនាតិ ភាវនានុយោគវសេន។ **សត្ត ពោជ្ឈង្គា បធានាតិ វុត្តា** វិវេកនិស្សិតាទិភាវេន បទហិតព្ពតោ ភាវេតព្ពតោ។

បដិបទាទេសនាវណ្ណនា

១៥២. ទុក្ខេន កសិរេន សមាធិ ឧប្បាទេន្តស្សាតិ បុព្ពភាគេ អាគមនកាលេ កិច្ឆេន ទុក្ខេន សសង្ខារេន សប្បយោគេន កិលមន្តស្ស កិលេសេ វិក្ខម្ភេត្វា លោកុត្តរសមាធិ ឧប្បាទេន្តស្ស។ **ទន្ធំ តំ ឋានំ អភិជានន្តស្សា**តិ វិក្ខម្ភិតេសុ កិលេសេសុ វិបស្សនាបរិវាសេ ចិរំ វសិត្វា តំ លោកុត្តរសមាធិសង្ខាតំ ឋានំ ទន្ធំ សណិកំ អភិជានន្តស្ស បដិវិជ្ឈន្តស្ស, សច្ឆិករោន្តស្ស បាបុណន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ យា ឯសា ឯវំ ឧប្បជ្ជតិ, អយំ កិលេសវិក្ខម្ភនបដិបទាយ ទុក្ខត្តា, វិបស្សនាបរិវាសបញ្ញាយ ច ទន្ធត្តា មគ្គកាលេ ឯកចិត្តក្ខណេ ឧប្បន្នាបិ **បញ្ញា** អាគមនវសេន “ទុក្ខបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា នាមា”តិ វុច្ចតិ។ ឧបរិ តីសុ បទេសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ភស្សសមាចារាទិទេសនាវណ្ណនា

១៥៣. ភស្សសមាចារេតិ វចីសមាចារេ។ **ឋិតោ**តិ យថាវុទ្ធំ តំ អវិច្ឆេទវសេន កថេន្តោ។ តេនាហ “**កថាមគ្គំ អនុបច្ឆិន្ទិត្វា កថេន្តោ**”តិ។ **មុសាវាទូបសញ្ហិត**ន្តិ អន្តរន្តរា បវត្តេន មុសាវាទេន ឧបសំហិតំ។ **វិភូតិ** វុច្ចតិ វិសុំភាវោ, តត្ថ និយុត្តន្តិ វេភូតិកំ, តទេវ **វេភូតិយំ,** បេសុញ្ញំ។ តេនាហ “**ភេទករវាច**”ន្តិ។ ករណុត្តរិយលក្ខណតោ សារម្ភតោ ជាតាតិ **សារម្ភជា។** តស្សា បវត្តិអាការទស្សនត្ថំ “**ត្វំ ទុស្សីលោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ ពហិទ្ធាកថា អមនាបា, មនាបាបិ បរស្ស ចិត្តវិឃាតាវហត្តា ករណុត្តរិយបក្ខិយមេវាតិ ទស្សេន្តោ “**តុយ្ហ**”ន្តិអាទិមាហ។ **វិក្ខេបកថាប វត្តន្តិ** វិក្ខេបកថាវសេន បវត្តំ។ **ជយបុរេក្ខារោ ហុត្វា**តិ អត្តនោ ជយំ បុរក្ខត្វា។ យំ កិញ្ចិ ន ភាសតីតិ យោជនា។ “**មន្តា**”**តិ វុច្ចតិ បញ្ញា,** មន្តនំ ជាននន្តិ កត្វា។ “**មន្តា**”តិ ឥទំ “មន្តេត្វា”តិ ឥមិនា សមានត្ថំ និបាតបទន្តិ អាហ “**ឧបបរិក្ខិត្វា**”តិ។ **យុត្តកថមេវា**តិ អត្តនោ, សុណន្តស្ស ច យុត្តរូបមេវ កថំ។ **ហទយេ និទហិតព្ពយុត្ត**ន្តិ អត្ថសម្បត្តិយា, ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា អត្ថវេទាទិបដិលាភនិមិត្តត្តា ចិត្តេ ឋបេតព្ពំ, វិមុត្តាយតនភាវេន មនសិ កាតព្ពន្តិ អត្ថោ។ សព្ពង្គសម្បន្នាបិ វាចា អកាលេ ភាសិតា អភាជនេ ភាសិតា វិយ ន អត្ថាវហាតិ អាហ “**យុត្តបត្តកាលេនា**”តិ។ អយញ្ច ចតុរង្គសមន្នាគតា សុភាសិតវាចា សច្ចសម្ពោធាវហាទិតាយ សត្តានំ មហិទ្ធិកា មហានិសំសាតិ ទស្សេតុំ “**ឯវំ ភាសិតា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

សីលាចារេតិ សីលេ ច អាចារេ ច បរិសុទ្ធសីលេ ចេវ បរិសុទ្ធមនោសមាចារេ ច។ **ឋិតោ**តិ បតិដ្ឋហន្តោ។ សច្ចំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សច្ចោ**តិ អាហ “**សច្ចកថោ**”តិ។ ឯស នយោ **សទ្ធោ**តិ ឯត្ថាបិ។ តេនាហ “**សទ្ធាសម្បន្នោ**”តិ។ “ននុ ច ហេដ្ឋា សច្ចំ កថិតមេវា”តិ កស្មា វុត្តំ? ហេដ្ឋា ហិ វចីសមាចារំ កថេន្តេន សច្ចំ កថិតំ, បដិបក្ខបដិក្ខេបវសេន ឥធ សីលំ កថេន្តេន តំ បរិបុណ្ណំ កត្វា ទស្សេតុំ សច្ចំ សរូបេនេវ កថិតំ។ “បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ កថាយ អារព្ភន្តរេញ្ចេតំ, តថាបិ សច្ចំ វត្វា អនន្តរមេវ សច្ចស្ស កថនំ បុនវុត្តំ ហោតីតិ បរស្ស

ចោទនាវសេនេ មា ហោតូ”តិ តត្ថ បរិហារំ ទាតុកាមោ “**ឥធ កស្មា បុន វុត្តំ**”ន្តិ អាហ។ **ហេដ្ឋា វាចាសច្ចំ កថិតំ** ចតុរង្គសមន្នាគតំ សុភាសិតវាចំ ទស្សេន្តេន។ **អន្តមសោ...បេ.... ទស្សេតុំ ឥធ វុត្តំ** “ឯវំ សីលំ សុបរិសុទ្ធំ ហោតី”តិ។ ឥមស្មិំ បនត្ថេ “ឯវំ បរិត្តកំ ខោ, រាហុល, តេសំ សាមញ្ញំ, យេសំ នត្ថិ សម្បជានមុសាវាទេ លជ្ជា”តិអាទិ នយប្បវត្តំ **រាហុលោវាទសុត្តំ** ទស្សេតព្ពំ។

គុត្តា សតិកវាដេន បិទហិតា ទ្វារា ឯតេនាតិ **គុត្តទ្វារោ**តិ អាហ “**ឆសុ ឥន្ទ្រិយេសូ**”តិអាទិ ។ បរិយេសនបដិគ្គហណបរិភោគវិស្សជ្ជនវសេន ភោជនេ មត្តំ ជានាតីតិ **ភោជនេ មត្តញ្ញូ។ សមន្តិ** អវិសមំ។ សមចារិតា ហិ កាយវិសមាទីនិ បហាយ កាយសមាទិបូរណំ។ **និសជ្ជាយា**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, តេន “អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេតី”តិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ។ ភាវនាយ ចិត្តបរិសោធនញ្ហិ ជាគរិយានុយោគោ, ន និទ្ទាវិនោទនមត្តំ។ **និត្តន្ទី**តិ វិគតថិនមិទ្ធោ។ សា បន និត្តន្ទិតា កាយាលសិយវិគមនេ បាកដា ហោតីតិ វុត្តំ “**កាយាលសិយវិរហិតោ**”តិ។ “**អារទ្ធវីរិយោ**”តិ ឥមិនា ទុវិធោបិ វីរិយារម្ភោ គហិតោតិ តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**កាយិកវីរិយេនាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ សង្គម្ម គណវិហារោ សហវាសោ **សង្គណិកា,** សា បន កិលេសេហិបិ ឯវំ ហោតីតិ តតោ វិសេសេតុំ “**គណសង្គណិក**”ន្តិ វុត្តំ។ គណេន សង្គណិកំ គណសង្គណិកន្តិ។ **អារម្ភវត្ថុវសេនា**តិ អនធិគតវិសេសាធិគមការណវសេន **ឯកវិហារី,** ន កេវលំ ឯកីភាវវសេន។ **កិលេស សង្គណិក**ន្តិ កិលេសសហិតចិត្តតំ។ **យថា តថា**តិ វិបស្សនាវសេន, បដិសង្ខានវសេន វា។ សមថវសេន **អារម្មណូបនិជ្ឈានំ។** វិបស្សនាវសេន **លក្ខណូបនិជ្ឈានំ។**

កល្យាណបដិភានោតិ សុន្ទរបដិភានោ, សា បនស្ស បដិភានសម្បទា វចនចាតុរិយសហិតាវ ឥច្ឆិតាតិ អាហ “**វាក្ករណ...បេ.... សម្បន្នោ ចា**”តិ។ “បដិភាន”ន្តិ ហិ ញាណម្បិ វុច្ចតិ ញាណស្ស ឧបដ្ឋិតវចនម្បិ។ តត្ថ អត្ថយុត្តំ ការណយុត្តំ បដិភានមស្សាតិ **យុត្តបដិភានោ។** បុច្ឆិតានន្តរមេវ សីឃំ ព្យាកាតុំ អសមត្ថតាយ នោ មុត្តបដិភានំ អស្សាតិ **នោ មុត្តបដិភានោ។** ឥធ បន វិកិណ្ណវាចោ មុត្តបដិភានោ អធិប្បេតោតិ អធិប្បាយេន “**សីលសមាចារស្មិញ្ហិ ឋិតភិក្ខុ មុត្តបដិភានោ ន ហោតី**”តិ វុត្តំ។ **គមនសមត្ថាយា**តិ អស្សុតំ ធម្មំ គមេតុំ សមត្ថាយ។ **ធារណសមត្ថាយា**តិ សាតិសយំ សតិវីរិយសហិតតាយ យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ ធារេតុំ សមត្ថាយ។ មុននតោ អនុមិននតោ **មុតីតិ** អនុមាន **បញ្ញាយ នាមំ។ តីហិ បទេហី**តិ “គតិមា ធិតិមា មុតិមា”តិ តីហិ បទេហិ។ **ហេដ្ឋា**តិ ហេដ្ឋា “អារទ្ធវីរិយោ”តិ វុត្តដ្ឋានេ។ **ឥធា**តិ “ធិតិមា”តិ វុត្តដ្ឋានេ។ វីរិយម្បិ ហេដ្ឋា គុណភូតំ គហិតន្តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ **ហេដ្ឋា**តិ “ជាគរិយានុយោគមនុយុត្តោ, ឈាយី”តិ ឯត្ថ **វិបស្សនាបញ្ញា កថិតា។ ឥធា**តិ “ធិតិមា មុតិមា”តិ ឯត្ថ **ពុទ្ធវចនគណ្ហនបញ្ញា** កថិតា ករណបុព្ពាបរកោសល្ល បញ្ញាទីបនតោ។ កិលេសកាមោបិ វត្ថុកាមោ វិយ យថាបវត្តោ អស្សាទីយតីតិ វុត្តំ “**វត្ថុកាមកិលេសកាមេសុ អគិទ្ធោ**”តិ។

អនុសាសនវិធាទេសនាទិវណ្ណនា

១៥៤. អត្តនោ ឧបាយមនសិការេនាតិ អត្តនិ សម្ភូតេន បឋមនសិការេន ភាវនាមនសិការេន។ **បដិបជ្ជមានោ**តិ វិសុទ្ធី បដិបជ្ជមានោ។

១៥៥. កិលេសវិមុត្តិញាណេតិ កិលេសប្បហានជាននេ។

១៥៦. បរិយាទិយមានោតិ បរិច្ឆិជ្ជ គណ្ហន្តោតិ អត្ថោ។ **សុទ្ធក្ខន្ធេយេវ អនុស្សរតិ** នាមគោត្តំ បរិយាទិយិតុំ អសក្កោន្តោ។ វុត្តមេវត្ថំ វិវរិតុំ “**ឯកោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សក្កោតិ** បរិយាទិយិតុំ។ **អសក្កោន្តស្ស វសេន គហិតំ,** “អមុត្រាសឹ ឯវំនាមោ”តិអាទិ វុត្តន្តិ អត្ថោ។ **អសក្កោន្តស្សា**តិ ច អារោហនេ អសក្កោន្តស្ស, ឱរោហនេ បន ញាណស្ស ថិរភូតត្តា។ តេនាហ “**សុទ្ធក្ខន្ធេយេវ អនុស្សរន្តោ**”តិអាទិ។ **ឯត**ន្តិ បុព្ពាបរវិរោធំ។ **ន សល្លក្ខេសិ** ទិដ្ឋាភិនិវេសេន កុណ្ឋញាណត្តា។ តេនាហ “**ទិដ្ឋិគតិកត្តា**”តិ។ **ឋាន**ន្តិ ឯកស្មិំ បក្ខេ អវដ្ឋានំ។ **និយមោ**តិ វាទនិយមោ បដិនិយតវាទតា។ តេនាហ “**ឥមំ គហេត្វា**”តិអាទិ។

១៥៧. បិណ្ឌគណនាយាតិ “ឯកំ ទ្វេ”តិអាទិនា អគណេត្វា សង្កលនបទុប្បាទនាទិនា បិណ្ឌនវសេន គណនាយ។ **អច្ឆិទ្ទកវសេនា**តិ អវិច្ឆិន្នកគណនាវសេន គណនា កមគណនំ មុញ្ចិត្វា “ឥមស្មិំ រុក្ខេ ឯត្តកានិ បណ្ណានី”តិ វា “ឥមស្មិំ ជលាសយេ ឯត្តកានិ ឧទកាឡ្ហកានី”តិ វា ឯវំ គណេតព្ពស្ស ឯកជ្ឈម្បិ បិណ្ឌេត្វា គណនា។ កមគណនា ហិ អន្តរន្តរា វិច្ឆិជ្ជ បវត្តិយា បច្ឆិន្ទិកា។ សា បនេសា គណនា សវនន្តរំ អនបេក្ខិត្វា មនសាវ គណេតព្ពតោ “**មនោគណនា**”តិបិ វុច្ចតីតិ អាហ “**មនោគណនាយា**”តិ។ **បិណ្ឌគណនមេវ ទស្សេតិ,** ន វិភាគគណនំ។ **សង្ខាតុំ ន សក្កា** អញ្ញេហិ អសង្ខ្យេយ្យាភាវតោ។ បញ្ញាបារមិយា បូរិតភាវំ ទស្សេន្តោ ឥតរាសំ

បូរណេន វិនា តស្សា បូរណំ នត្ថីតិ “**ទសន្នំ បារមីនំ បូរិតត្តា**”តិ អាហ។ តេនាហ “**សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស សុប្បដិវិទ្ធត្តា**”តិ។ **ឯត្តកន្តិ ទស្សេថាតិ ទីបេតិ** ថេរោ។ យំ បន បាឡិយំ “សាការំ សឧទ្ទេសំ អនុស្សរតី”តិ វុត្តំ, តំ តស្ស អនុស្សរណមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន អាយុនោ វស្សាទិគណនាយ បរិច្ឆិន្ទនំ តស្ស អវិសយភាវតោ។

១៥៨. **តុម្ហាកំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ យេវ អនុត្តរា** អនញ្ញសាធារណត្តា។ ឥទានិ តស្សា ទេសនាយ មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណស្ស វិយ វិភាគាភាវំ ទស្សេតុំ “**អតីតពុទ្ធាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥមិនាបិ ការណេនា**តិ អនុត្តរភាវេន, អញ្ញេហិ ពុទ្ធេហិ ឯកសទិសភាវេន ច។

១៥៩. អាសវានំ អារម្មណភាវូបគមនេន **សាសវា។** ឧបេច្ច អាធីយន្តីតិ **ឧបធី,** ទោសារោបនានិ, សហ ឧបធីហីតិ **សឧបធិកា។** អនរិយិទ្ធិយញ្ហិ អត្តនោ ចិត្តទោសេន ឯកច្ចេ ឧបារម្ភំ ទទន្តិ, ស្វាយមត្ថោ **កេវដ្ដសុត្តេន** ទីបេតព្ពោ។ **នោ “អរិយា”តិ វុច្ចតិ** សាសវភាវតោ។ និទ្ទោសេហិ ខីណាសវេហិ បវត្តេតព្ពតោ **និទ្ទោសា** ទោសេហិ សហ អប្បវត្តនតោ។ តតោ ឯវ **អនុបារម្ភា។** អរិយានំ ឥទ្ធីតិ **អរិយិទ្ធីតិ វុច្ចតិ។**

អប្បដិក្កូលសញ្ញីតិ ឥដ្ឋសញ្ញី ឥដ្ឋាការេន បវត្តចិត្តោ។ **បដិក្កូលេ**តិ អមនុញ្ញេ អនិដ្ឋេ ។ **ធាតុសញ្ញ**ន្តិ “ធាតុយោ”តិ សញ្ញំ។ **ឧបសំហរតី**តិ ឧបនេតិ បវត្តេតិ។ **អនិដ្ឋស្មិំ វត្ថុស្មិ**ន្តិ អនិដ្ឋេ សត្តសញ្ញិតេ អារម្មណេ។ **មេត្តាយ វា ផរតី**តិ មេត្តំ ហិតេសិតំ ឧបសំហរន្តោ សព្ពត្ថកមេវ តំ តត្ថ ផរតិ។ **ធាតុតោ វា ឧបសំហរតី**តិ ធម្មសភាវចិន្តនេន ធាតុសោ, បច្ចវេក្ខណាយ ធាតុមនសិការំ វា តត្ថ បវត្តេតិ។ **អប្បដិក្កូលេ សត្តេ** ញាតិមិត្តាទិកេ យាថាវតោ ធម្មសភាវចិន្តនេន អនិច្ចសញ្ញាយ វិសភាគភូតេ “កេសាទិ អសុចិកោដ្ឋាសមេវា”តិ **អសុភសញ្ញំ ផរតិ** អសុភមនសិការំ បវត្តេតិ។ **ឆឡង្គុបេក្ខាយា**តិ ឥដ្ឋានិដ្ឋឆឡារម្មណាបាថេ បរិសុទ្ធបកតិភាវាវិជហនលក្ខណាយ ឆសុ ទ្វារេសុ បវត្តនតោ “ឆឡង្គុបេក្ខា”តិ លទ្ធនាមាយ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ។

តំ ទេសនន្តិ តំ ទ្វីសុ ឥទ្ធិវិធាសុ ទេសនប្បការំ ទេសនាវិធឹ។ **អសេសំ សកល**ន្តិ អសេសំ និរវសេសំ សម្បុណ្ណំ អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន ជានាតិ។ **អសេសំ អភិជានតោ** តតោ **ឧត្តរិ អភិញ្ញេយ្យំ នត្ថិ។ ឥតោ**តិ ភគវតោ អភិញ្ញាតតោ។ **អញ្ញោ** បរមត្ថវសេន **ធម្មោ វា** បញ្ញត្តិវសេន **បុគ្គលោ វា អយំ នាម យំ ភគវា ន ជានាតីតិ ឥទំ នត្ថិ** ន ឧបលព្ភតិ សព្ពស្សេវ សម្មទេវ តុម្ហេហិ អភិញ្ញាតត្តា។ ទ្វីសុ **ឥទ្ធិវិធាសុ** អភិជាននេ, ទេសនាយញ្ច **ភគវតោ ឧត្តរិតរោ នត្ថិ។ ឥមិនាបី**តិ **បិ**-សទ្ទោ ន កេវលំ វុត្តត្ថសមុច្ចយត្ថោ, អថ ខោ អវុត្តត្ថសមុច្ចយត្ថោបិ ទដ្ឋព្ពោ។ យំ តំ ភន្តេតិអាទិនាបិ ហិ ភគវតោ គុណទស្សនំ តស្សេវ បសាទស្ស ការណវិភាវនំ។

អញ្ញថាសត្ថុគុណទស្សនាទិវណ្ណនា

១៦០. បុព្ពេ “ឯតទានុត្តរិយំ ភន្តេ”តិអាទិនា យថាវុត្តពុទ្ធគុណា ទស្សិតា, តតោ អញ្ញោ ឯវាយំ បការោ “យំ តំ ភន្តេ”តិអាទិនា អារទ្ធោតិ អាហ “**អបរេនាបិ អាការេនា**”តិ។ ពុទ្ធានំ សម្មាសម្ពោធិយា សទ្ទហនតោ វិសេសតោ **សទ្ធា កុលបុត្តា នាម ពោធិសត្តា,** មហាពោធិសត្តាតិ អធិប្បាយោ។ តេ ហិ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ មហាពោធិយំ សត្តា អាសត្តា លគ្គា និយតភាវូបគមនេន កេនចិ អសំហារិយភាវតោ។ យតោ នេសំ ន កថញ្ចិ តត្ថ សទ្ធាយ អញ្ញថត្តំ ហោតិ, ឯតេនេវ តេសំ កម្មផលំ សទ្ធាយបិ អញ្ញថត្តាភាវោ ទីបិតោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តស្មា**តិ យស្មា អតិសយវចនិច្ឆាវសេន, “អនុប្បត្តំ តំ ភគវតា”តិ សទ្ទន្តរសន្និធានេន ច វិសិដ្ឋវិសយំ “សទ្ធេន កុលបុត្តេនា”តិ ឥទំ បទំ, តស្មា។ លោកុត្តរធម្មសមធិគមមូលកត្តា សព្ពពុទ្ធគុណសមធិគមស្ស “នវ លោកុត្តរធម្មា”តិ វុត្តំ។ “**អារទ្ធវីរិយេនា**”**តិអាទីសុ** សមាសបទេសុ “**វីរិយំ ថាមោ**”**តិអាទីនិ** អវយវបទានិ។ **អាទិ-**សទ្ទេន បរក្កមបទំ សង្គណ្ហាតិ, ន ធោរយ្ហបទំ។ ន ហិ តំ វីរិយវេវចនំ, អថ ខោ វីរិយវន្តវាចកំ។ ធុរាយ និយុត្តោតិ ហិ **ធោរយ្ហោ។** តេនាហ “តំ ធុរំ វហនសមត្ថេន មហាបុរិសេនា”តិ។ **បគ្គហិតវីរិយេនា**តិ អសិថិលវីរិយេន។ **ថិរវីរិយេនា**តិ ឧស្សោឡ្ហីភាវូបគមនេន ថិរភាវប្បត្តវីរិយេន។ **អសមធុរេហី**តិ អនញ្ញសាធារណធុរេហិ។ បរេសំ អសយ្ហសហនា ហិ លោកនាថា។ **តំ សព្ពំ** អចិន្តេយ្យាបរិមេយ្យភេទំ ពុទ្ធានំ គុណជាតំ។ បារមិតា, ពុទ្ធគុណា, វេនេយ្យសត្តាតិ យស្មា ឥទំ តយំ សព្ពេសម្បិ ពុទ្ធានំ សមានមេវ, តស្មា អាហ “**អតីតានាគត...បេ.... ឩនោ នត្ថី**”តិ។

កាមសុខល្លិកានុយោគន្តិ កាមសុខេ អល្លីនា ហុត្វា អនុយុញ្ជនំ។ **កោ ជានាតិ បរលោកំ** “អត្ថី”តិ, ឯត្ថ “កោ ឯកវិសយោយំ ឥន្ទ្រិយគោចរោ”តិ ឯវំទិដ្ឋិ ហុត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **សុខោ**តិ ឥដ្ឋោ សុខាវហោ។ **បរិព្ពាជិកាយា**តិ តាបសបរិព្ពាជិកាយ តរុណិយា។ **មុទុកាយា**តិ សុខុមាលាយ។ **លោមសាយា**តិ តរុណមុទុលោមវតិយា។ **មោឡិពន្ធាហី**តិ មោឡិំ កត្វា ពន្ធកេសាហិ។ **បរិចារេន្តី**តិ អត្តនោ បារិចារិកំ ករោន្តិ, ឥន្ទ្រិយានិ វា តត្ថ បរិតោ ចារេន្តិ។ **លាមក**ន្តិ បដិកិលិដ្ឋំ។ **គាមវាសីនំ** ពាលានំ **ធម្មំ។** បុថុជ្ជនានមិទន្តិ **បោថុជ្ជនិកំ។** យថា បន តំ

“បុថុជ្ជនានមិទ”ន្តិ វត្តព្ពតំ លភតិ, តំ ទស្សេតុំ “**បុថុជ្ជនេហិ សេវិតព្ព**”ន្តិ អាហ។ អនរិយេហិ សេវិតព្ពន្តិ វា **អនរិយំ។** យស្មា បន និទ្ទោសត្តោ អរិយត្តោ, តស្មា “**អនរិយន្តិ ន និទ្ទោស**”ន្តិ វុត្តំ។ **អនត្ថសំយុត្ត**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកាទិវិវិធវិបុលានត្ថសញ្ហិតំ។ **អត្តកិលមថានុយោគ**ន្តិ អត្តនោ កិលមថស្ស ខេទនស្ស អនុយុញ្ជនំ។ ទុក្ខំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ទុក្ខំ។** ទុក្ខមនំ ឯតស្សាតិ **ទុក្ខមំ។**

អាភិចេតសិកានន្តិ **អភិចេតោ** វុច្ចតិ អភិក្កន្តំ វិសុទ្ធំ ចិត្តំ, អធិចិត្តំ វា, តស្មឹ អភិចេតសិ ជាតានីតិ អាភិចេតសិកានិ, អភិចេតោសន្និស្សិតានិ វា។ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារាន**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មេ សុខវិហារានំ, **ទិដ្ឋធម្មោ** វុច្ចតិ បច្ចក្ខោ អត្តភាវោ, តត្ថ សុខវិហារភូតានន្តិ អត្ថោ, រូបាវចរឈានានមេតំ អធិវចនំ។ តានិ ហិ អប្បេត្វា និសិន្នា ឈាយិនោ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ អសំកិលិដ្ឋំ នេក្ខម្មសុខំ វិន្ទន្តិ, តស្មា “ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារានី”តិ វុច្ចន្តីតិ។ **កថិតា** “ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ”តិ សប្បីតិកត្តា, លោកុត្តរវិបាកសុខុមសញ្ហិតត្តា ច។ **សហ មគ្គេន វិបស្សនាបាទកជ្ឈានំ** កថិតំ “ចត្តារោមេ ចុន្ទ សុខល្លិកានុយោគា ឯកន្តនិព្ពិទាយា”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.១៨៤) **ចតុត្ថជ្ឈានិកផលសមាបត្តី**តិ ចតុត្ថជ្ឈានិកា ផលសមាបត្តិ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារភាវេន កថិតា។ ចត្តារិ រូបាវចរានិ “**ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារជ្ឈានានី**”តិ **កថិតានី**តិ អត្ថោ។ **និកាមលាភី**តិ និកាមេន លាភី អត្តនោ ឥច្ឆាវសេន លាភី។ ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ សមាបជ្ជិតុំ សមត្ថោតិ អត្ថោ ។ តេនាហ “**យថាកាមលាភី**”តិ។ **អទុក្ខលាភី**តិ សុខេនេវ បច្ចនីកធម្មានំ សមុច្ឆិន្នត្តា សមាបជ្ជិតុំ សមត្ថោ។ **អកសិរលាភី**តិ អកសិរានំ វិបុលានំ លាភី, យថាបរិច្ឆេទនេវ វុដ្ឋាតុំ សមត្ថោ។ ឯកច្ចោ ហិ លាភីយេវ ហោតិ, ន បន សក្កោតិ ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ សមាបជ្ជិតុំ។ ឯកច្ចោ តថា សមាបជ្ជិតុំ សក្កោតិ, បារិពន្ធកេ បន កិច្ឆេន វិក្ខម្ភេតិ។ ឯកច្ចោ តថា ច សមាបជ្ជតិ, បារិពន្ធកេ ច អកិច្ឆេនេវ វិក្ខម្ភេតិ , ន សក្កោតិ នាឡិកយន្តំ វិយ យថាបរិច្ឆេទេ វុដ្ឋាតុំ។ ភគវា បន សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នបារិពន្ធកត្តា វសិភាវស្ស សម្មទេវ សមធិគតត្តា សព្ពមេតំ សម្មទេវ សក្កោតិ។

អនុយោគទានប្បការវណ្ណនា

១៦១. ទសសហស្សិលោកធាតុយាតិ ឥមាយ លោកធាតុយា សទ្ធឹ ឥមំ លោកធាតុំ បរិវារេត្វា ឋិតាយ ទសសហស្សិលោកធាតុយា។ ជាតិខេត្តភាវេន ហិ តំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា “ឯកិស្សា លោកធាតុយា”តិ វុត្តំ, តត្តកាយ ឯវ ជាតិខេត្តភាវោ ធម្មតាវសេន វេទិតព្ពោ។ “បរិគ្គហវសេនា”តិ កេចិ។ សព្ពេសម្បិ ពុទ្ធានំ តត្តកំ ឯវ ជាតិខេត្តំ។ “តន្និវាសីនំយេវ ច ទេវានំ ធម្មាភិសមយោ”តិ វទន្តិ។ បកម្បនទេវតូបសង្កមនាទិនា ជាតចក្កវាឡេន សមានយោគក្ខមដ្ឋានំ **ជាតិខេត្តំ។** សរសេនេវ អាណាបវត្តនដ្ឋានំ **អាណាខេត្តំ។** ពុទ្ធញាណស្ស វិសយភូតំ ឋានំ **វិសយខេត្តំ។ ឱក្កមនាទីនំ** ឆន្នមេវ គហណំ និទស្សនមត្តំ មហាភិនីហារាទិកាលេបិ តស្ស បកម្បនលព្ភនតោ។ **អាណាខេត្តំ នាម**, យំ ឯកច្ចំ សំវដ្ដតិ, វិវដ្ដតិ ច។ **អាណា វត្តតិ** តន្និវាសិទេវតានំ សិរសា សម្បដិច្ឆនេន, តញ្ច ខោ កេវលំ ពុទ្ធានំ អានុភាវេនេវ, ន អធិប្បាយវសេន។ “យាវតា បន អាកង្ខេយ្យា”តិ (អ. និ. ៣.៨១) វចនតោ តតោ បរម្បិ អាណា បវត្តេយ្យេវ។

នុប្បជ្ជន្តីតិ បន អត្ថីតិ “ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សទិសោ មេ ន វិជ្ជតី”តិ (ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១; មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥) ឥមិស្សា លោកធាតុយា ឋត្វា វទន្តេន ភគវតា, ឥមស្មឹយេវ សុត្តេ “កឹ បនាវុសោ, សារិបុត្ត, អត្ថេតរហិ អញ្ញោ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ភគវតា សមសមោ សម្ពោធិយ”ន្តិ (ទី. និ. ៣.១៦១) ឯវំ បុដ្ឋោ “អហំ ភន្តេ នោតិ វទេយ្យ”ន្តិ (ទី. និ. ៣.១៦១) វត្វា តស្ស ការណំ ទស្សេតុំ “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ ឯកិស្សា លោកធាតុយា ទ្វេ អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា”តិ (ទី. និ. ៣.១៦១; ម. និ. ៣.១២៩; អ. និ. ១.២៧៧; នេត្តិ. ៥៧; មិ. ប. ៥.១.១) ឥមំ សុត្តំ ទស្សេន្តេន ធម្មសេនាបតិនា ច ពុទ្ធខេត្តភូតំ ឥមំ លោកធាតុំ ឋបេត្វា អញ្ញត្ថ អនុប្បត្តិ វុត្តា ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

ឯកតោតិ សហ, ឯកស្មឹ កាលេតិ អត្ថោ។ សោ បន កាលោ កថំ បរិច្ឆិន្នោតិ? ចរិមភវេ បដិសន្ធិគ្គហណតោ បដ្ឋាយ យាវ ធាតុបរិនិព្ពានន្តិ ទស្សេន្តោ “**តត្ថ ពោធិបល្លង្កេ**”តិអាទិមាហ។ **និសិន្នកាលតោ បដ្ឋាយា**តិ បដិលោមក្កមេន វទតិ។ **ខេត្តបរិគ្គហោ កតោវ** ហោតិ “ឥទំ ពុទ្ធានំ ជាតិខេត្ត”ន្តិ។ កេន បន បរិគ្គហោ កតោ? ឧប្បជ្ជមានេន ពោធិសត្តេន។ **បរិនិព្ពានតោ បដ្ឋាយា**តិ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពានតោ បដ្ឋាយ។ **ឯត្ថន្តរេ**តិ ចរិមភវេ ពោធិសត្តស្ស បដិសន្ធិគ្គហណំ, ធាតុបរិនិព្ពានន្តិ ឥមេហិ ទ្វីហិ បរិច្ឆិន្នេ ឯតស្មឹ អន្តរេ។

តិបិដកអន្តរធានកថាវណ្ណនា

“ន និវារិតា”តិ វត្វា តត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ “**តីណិ ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ បដិបត្តិអន្តរធានេន សាសនស្ស ឱសក្កិតត្តា អបរស្ស ឧប្បត្តិ លទ្ធាវសរា ហោតិ។ **បដិបទា**តិ បដិវេធាវហា បុព្ពភាគបដិបទា។

“បរិយត្តិ បមាណ”ន្តិ វត្វា តមត្ថំ ពោធិសត្តំ និទស្សនំ កត្វា ទស្សេតុំ “**យថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តយិទំ ហីនំ និទស្សនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ និយ្យានិកធម្មស្ស ហិ ឋិតី ទស្សេន្តោ អនិយ្យានិកធម្មំ និទស្សេតិ។

មាតិកាយ អន្តរហិតាយាតិ “យោ បន ភិក្ខូ”តិអាទិ (បារា. ៣៩, ៤៤; បាចិ. ៤៥) នយប្បវត្តាយ សិក្ខាបទបាឡិមាតិកាយ អន្តរហិតាយ។ និទានុទ្ទេសសង្ខាតេ បាតិមោក្ខេ, បព្ពជ្ជាឧបសម្បទាកម្មេសុ ច **សាសនំ តិដ្ឋតិ។** យថា វា បាតិមោក្ខេ ធរន្តេ ឯវ បព្ពជ្ជា ឧបសម្បទា ច, ឯវំ សតិ ឯវ តទុភយេ បាតិមោក្ខំ តទុភយាភាវេ បាតិមោក្ខាភាវតោ។ តស្មា តយិទំ តយំ សាសនស្ស ឋិតិហេតូតិ អាហ “**បាតិមោក្ខបព្ពជ្ជាឧបសម្បទាសុ ឋិតាសុ សាសនំ តិដ្ឋតី**”តិ។ យស្មា វា ឧបសម្បទាធីនំ បាតិមោក្ខំ អនុបសម្បន្នស្ស អនិច្ឆិតត្តា, ឧបសម្បទា ច បព្ពជ្ជាធីនា, តស្មា បាតិមោក្ខេ, តំ សិទ្ធិយា សិទ្ធាសុ បព្ពជ្ជូបសម្បទាសុ ច សាសនំ តិដ្ឋតិ។ **ឱសក្កិតំ នាមា**តិ បច្ឆិមកបដិវេធសីលភេទទ្វយំ ឯកតោ កត្វា តតោ បរំ វិនដ្ឋំ នាម ហោតិ, បច្ឆិមកបដិវេធតោ បរំ បដិវេធសាសនំ, បច្ឆិមកសីលភេទតោ បរំ បដិបត្តិសាសនំ វិនដ្ឋំ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។

សាសនអន្តរហិតវណ្ណនា

ឯតេន កាមំ “សាសនដ្ឋិតិយា បរិយត្តិ បមាណ”ន្តិ វុត្តំ, បរិយត្តិ បន បដិបត្តិហេតុកាតិ បដិបត្តិយា អសតិ សា អប្បតិដ្ឋា ហោតិ បដិវេធោ វិយ, តស្មា បដិបត្តិអន្តរធានំ សាសនោសក្កនស្ស វិសេសការណន្តិ ទស្សេត្វា តយិទំ សាសនោសក្កនំ ធាតុបរិនិព្ពានោសានន្តិ ទស្សេតុំ “**តីណិ បរិនិព្ពានានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ធាតូនំ សន្និបាតនាទិ** ពុទ្ធានំ អធិដ្ឋានេនេវាតិ វេទិតព្ពំ។

តាតិ រស្មិយោ។ **ការុញ្ញ**ន្តិ បរិទេវនការុញ្ញំ។ ជម្ពុទីបេ, ទីបន្តរេសុ, ទេវនាគព្រហ្មលោកេសុ ច វិប្បកិរិត្វា ឋិតានំ ធាតូនំ មហាពោធិបល្លង្កដ្ឋានេ ឯកជ្ឈំ សន្និបាតនំ, រស្មិវិស្សជ្ជនំ, តត្ថ តេជោធាតុយា ឧដ្ឋានំ, ឯកជាលិភាវោ ចាតិ សព្ពមេតំ សត្ថុ អធិដ្ឋានវសេនេវាតិ វេទិតព្ពំ។

អនច្ឆរិយត្តាតិ ទ្វីសុបិ ឧប្បជ្ជមានេសុ អច្ឆរិយត្តាភាវទោសតោតិ អត្ថោ។ ពុទ្ធា នាម មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណំ វិយ ឯកសទិសាតិ តេសំ ទេសនាបិ ឯករសា ឯវាតិ អាហ “**ទេសនាយ ច វិសេសាភាវតោ**”តិ, ឯតេន ច អនច្ឆរិយត្តមេវ សាធេតិ។ “**វិវាទភាវតោ**”តិ ឯតេន វិវាទាភាវត្ថំ ទ្វេ ឯកតោ ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ ទស្សេតិ។

តត្ថាតិ មិលិន្ទបញ្ហេ (មិ. ប. ៥.១.១)។ **ឯកុទ្ទេសោ**តិ ឯកោ ឯកវិធោ អភិន្នោ ឧទ្ទេសោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឯកំ ឯវ ពុទ្ធំ ធារេតីតិ **ឯកពុទ្ធធារណី,** ឯតេន ឯវំសភាវា ឯតេ ពុទ្ធគុណា, យេន ទុតិយំ ពុទ្ធគុណំ ធារេតុំ អសមត្ថា អយំ លោកធាតូតិ ទស្សេតិ។ បច្ចយវិសេសនិប្ផន្នានញ្ហិ ធម្មានំ សភាវវិសេសោ ន សក្កា និវារេតុន្តិ។ “ន ធារេយ្យា”តិ វត្វា តមេវ អធារណំ បរិយាយេហិ បកាសេន្តោ “**ចលេយ្យា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចលេយ្យា**តិ បរិប្ផន្ទេយ្យ។ **កម្បេយ្យា**តិ បវេធេយ្យ។ **នមេយ្យា**តិ ឯកបស្សេន នតា ភវេយ្យ។ **ឱណមេយ្យា**តិ ឱសីទេយ្យ។ **វិនមេយ្យា**តិ វិវិធា ឥតោ ចិតោ ច នមេយ្យ។ **វិកិរេយ្យា**តិ វាតេន ភុសមុដ្ឋិ វិយ វិប្បកិរេយ្យ។ **វិធមេយ្យា**តិ វិនស្សេយ្យ។ **វិទ្ធំសេយ្យា**តិ សព្ពសោ វិទ្ធស្តា ភវេយ្យ។ តថាភូតា ច ន កត្ថចិ តិដ្ឋេយ្យាតិ អាហ “**ន ឋានំ ឧបគច្ឆេយ្យា**”តិ។

ឥទានិ តត្ថ និទស្សនំ ទស្សេន្តោ “**យថា មហារាជា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សមុបាទិកា**តិ សមំ ឧទ្ធំ បជ្ជតិ បវត្តតីតិ សមុបាទិកា, ឧទកស្ស ឧបរិ សមំគាមិនីតិ អត្ថោ។ **វណ្ណេនា**តិ សណ្ឋានេន។ **បមាណេនា**តិ អារោហេន។ **កិសថូលេនា**តិ កិសថូលភាវេន, បរិណាហេនាតិ អត្ថោ។ **ទ្វិន្នម្បី**តិ ទ្វេបិ, ទ្វិន្នម្បិ វា សរីរភារំ។

ឆាទេន្តន្តិ រោចេន្តំ រុចិំ ឧប្បាទេន្តំ។ **តន្ទីកតោ**តិ តេន ភោជនេន តន្ទីភូតោ។ **អនោណមិតទណ្ឌជាតោ**តិ យាវទត្ថភោជនេន ឱណមិតុំ អសមត្ថតាយ អនោណមិតទណ្ឌោ វិយ ជាតោ។ **សកឹ ភុត្តោវា**តិ ឯកំ វឌ្ឍិតកំ ភុត្តមត្តោវ **មរេយ្យា**តិ។ **អតិធម្មភារេនា**តិ ធម្មេន នាម បថវី តិដ្ឋេយ្យ, សកឹ តេនេវ ចលតិ វិនស្សតីតិ អធិប្បាយេន បុច្ឆតិ។ បុន ថេរោ រតនំ នាម លោកេ កុដុម្ពំ សន្ធារេន្តំ, អភិមតញ្ច លោកេន; តំ អត្តនោ

គរុសភាវតាយ សកដភង្គស្ស ការណំ អតិភារភូតំ ទិដ្ឋមេវ ធម្មោ ច ហិតសុខវិសេសេហិ តំសមង្គិនំ ធារេន្តោ, អភិមតោ ច វិញ្ញូនំ តម្ពីរប្បមេយ្យភាវេន គរុសភាវត្តា អតិភារភូតោ បថវិចលនស្ស ការណំ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ **“ឥធ មហារាជ ទ្វេ សកដា”**តិអាទិមាហ, ឯតេនេវ តថាគតស្ស មាតុកុច្ឆិឱក្កមនាទិកាលេ បថវិកម្បនការណំ សំវណ្ណិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯកស្សា**តិ ឯកស្មា, **ឯកស្ស** វា សកដស្ស **រតនំ** តស្មា **សកដតោ គហេត្វា**តិ អត្ថោ។

ឱសារិតន្តិ ឧច្ចារិតំ, កថិតន្តិ អត្ថោ។

អគ្គោតិ សព្ពសត្តេហិ អគ្គោ។

សភាវបកតិកាតិ សភាវភូតា អកិត្តិមា បកតិកា។ **ការណមហន្តត្តា**តិ ការណានំ មហន្តតាយ, មហន្តេហិ ពុទ្ធករធម្មេហិ បារមិសង្ខាតេហិ ការណេហិ ពុទ្ធគុណានំ និព្ពត្តិតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បថវី**អាទីនិ មហន្តានិ វត្ថូនិ, មហន្តា ច **សក្ក**ភាវាទយោ អត្តនោ អត្តនោ វិសយេ ឯកេកាវ, ឯវំ **សម្មាសម្ពុទ្ធោបិ** មហន្តោ អត្តនោ វិសយេ ឯកោ ឯវ។ កោ ច តស្ស វិសយោ? ពុទ្ធភូមិ, យាវតកំ វា ញេយ្យមេវំ “អាកាសោ វិយ អនន្តវិសយោ ភគវា ឯកោ ឯវ ហោតី”តិ វទន្តោ “ឯកិស្សា លោកធាតុយា”តិ វុត្តលោកធាតុតោ អញ្ញេសុបិ ចក្កវាឡេសុ អបរស្ស ពុទ្ធស្ស អភាវំ ទស្សេតិ។

“សម្មុខា មេត”ន្តិអាទិនា បវត្តិតំ អត្តនោ ព្យាករណំ អវិបរីតត្ថតាយ សត្ថុ បសាទុប្បាទនេន សម្មាបដិបជ្ជមានស្ស អនុក្កមេន លោកុត្តរធម្មាវហម្បិ ហោតីតិ អាហ **“ធម្មស្ស…បេ…. បដិបទ”**ន្តិ។ វាទស្ស អនុបតនំ អនុប្បវត្តិ **វាទានុបាតោ**តិ អាហ **“វាទោយេវា”**តិ។

អច្ឆរិយអព្ភុតវណ្ណនា

១៦២. ឧទាយីតិ នាមំ, មហាសរីរតាយ បន ថេរោ **មហាឧទាយី**តិ បញ្ញាយិត្ថ, យស្ស វសេន វិនយេ និសីទនស្ស ទសា អនុញ្ញាតា។ **បញ្ចវណ្ណា**តិ ខុទ្ទិកាទិភេទតោ បញ្ចប្បការា។ បីតិសមុដ្ឋានេហិ បណីតរូបេហិ អតិព្យាបិតទេហោ **“និរន្តរំ បីតិយា ផុដសរីរោ”**តិ វុត្តោ, តតោ ឯវស្សា បរិយាយតោ ផរណលក្ខណម្បិ វុត្តំ។ **អប្ប-**សទ្ទោ “អប្បកសិរេនេវា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១០១; ៥.១៥៨; អ. និ. ៧.៧១) វិយ ឥធ អភាវត្ថោតិ អាហ **“អប្បិច្ឆតាតិ និត្តណ្ហតា”**តិ។ **តីហាការេហី**តិ យថាលាភយថាពលយថាសារុប្បប្បការេហិ។

ន ន កថេតិ កថេតិយេវ។ **ចីវរាទិហេតុ**ន្តិ ចីវរុប្បាទាទិហេតុភូតំ បយុត្តកថំ **ន កថេតិ។ វេនេយ្យវសេនា**តិ វិនេតព្ពបុគ្គលវសេន។ **កថេតិ** “ឯវមេយំ វិនយំ ឧបគច្ឆតី”តិ។ “សព្ពាភិភូ សព្ពវិទូហមស្មី”តិអាទិកា (ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១; មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥; ធ. ប. ៣៥៣) **គាថាបិ** “ទសពលសមន្នាគតោ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ”តិអាទិកា (សំ. និ. ២.២១, ២២) **សុត្តន្តាបិ។**

១៦៣. អភិក្ខណន្តិ អភិណ្ហំ។ **និគ្គាថកត្តា,** បុច្ឆនវិស្សជ្ជនវសេន បវត្តិតត្តា ច **“វេយ្យាករណ”ន្តិ វុត្តំ**។ សេសំ សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យំ ឯវាតិ។

សម្បសាទនីយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៦. បាសាទិកសុត្តវណ្ណនា

និគណ្ឋនាដបុត្តកាលង្កិរិយវណ្ណនា

១៦៤. លក្ខស្ស សរវេធំ អវិរជ្ឈិត្វាន វិជ្ឈនវិធី ជានន្តីតិ **វេធញ្ញា**។ តេនាហ “**ធនុម្ហិ កតសិក្ខា**”តិ។ **សិប្បំ ឧគ្គហណត្ថាយាតិ** ធនុសិប្បាទិសិប្បស្ស ឧគ្គហណត្ថាយ។ មជ្ឈិមេន បមាណេន សរបាតយោគ្យតាវសេន កតត្តា **ទីឃបាសាទោ**។

សម្បតិ កាលំ កតោតិ អចិរកាលំ កតោ។ **ទ្វេធិកជាតា**តិ ជាតទ្វេធិកា សញ្ជាតភេទា។ **ទ្វេជ្ឈជាតា**តិ ទុវិធភាវប្បត្តា។ ភណ្ឌន្តិ បរិភាសន្តិ ឯតេនាតិ **ភណ្ឌនំ**, វិរុទ្ធចិត្តំ។ **តន្តិ** ភណ្ឌនំ។ “ឥទំ នហានាទិ ន កត្តព្ព”ន្តិ បញ្ញត្តវត្ថុ **បណ្ណត្តិ**។ **ធម្មវិនយ**ន្តិ បាវចនំ សិទ្ធន្តំ។ **វិជ្ឈន្តា** មុខសត្តីហិ។ **សហិតំ មេ**តិ មយ្ហំ វចនំ សហិតំ សិលិដ្ឋំ បុព្ពាបរសម្ពន្ធំ អត្ថយុត្តំ ការណយុត្តំ។ តេនាហ “**អត្ថសំហិត**”ន្តិ។ **អធិចិណ្ណ**ន្តិ អាចិណ្ណំ។ **វិបរាវត្ត**ន្តិ វិរោធទស្សនវសេន បរាវត្តិតំ, បរាវត្តំ ទូសិតន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ចិរកាលវសេន បគុណំ, តំ មម វាទំ អាគម្ម និវត្ត**”ន្តិ។ **បរិយេសមានោ វិចរ** តត្ថ តត្ថ គន្ត្វា សិក្ខាតិ អត្ថោ។ **សចេ សក្កោសិ**, ឥទានិយេវ មយា វេឋិតំ ទោសំ និព្ពេឋេហិ។ **មរណមេវា**តិ អញ្ញមញ្ញឃាតនវសេន មរណមេវ។ នាដបុត្តស្ស ឥមេតិ **នាដបុត្តិយា**, តេ បន តស្ស សិស្សាតិ អាហ “**អន្តេវាសិកេសូ**”តិ។ បុរិមបដិបត្តិតោ បដិនិវត្តនំ **បដិវានំ**, តំ រូបំ សភាវោ ឯតេសន្តិ **បដិវានរូបា**។ តេនាហ “**និវត្តនសភាវា**”តិ។ **កថនំ** អត្ថស្ស អាចិក្ខនំ។ **បវេទនំ** ហេតុទាហរណានិ អាហរិត្វា ពោធនំ។ តេនាហ “**ទុប្បវេទិតេតិ ទុវិញ្ញាបិតេ**”តិ។ ន ឧបសមាយ សំវត្តតីតិ **អនុបសមសំវត្តនំ**, តទេវ **អនុបសមសំវត្តនិកំ**, តស្មិំ។ សម្មុស្សិតំ ហុត្វា បតិដ្ឋាហេតុភាវតោ **ថូបំ**, បតិដ្ឋាតិ អាហ “**ភិន្នថូបេតិ ភិន្នបតិដ្ឋេ**”តិ, **ថូបោ**តិ វា ធម្មស្ស និយ្យានភាវោ វេទិតព្ពោ អញ្ញោ ធម្មេ អភិភុយ្យ សមុស្សិតដ្ឋេន, សោ និគណ្ឋស្ស សមយេ។ កេហិចិ អភិន្នសម្មតោបិ ភិន្នោ វិនដ្ឋោ ឯវ សព្ពេន សព្ពំ អភាវតោតិ សោ **ភិន្នថូបោ**, សោ ឯវ និយ្យានភាវោ វដ្ដទុក្ខតោ មុច្ចិតុកាមានំ **បដិសរណំ**, តមេត្ថ នត្ថីតិ **អប្បដិសរណោ** , តស្មិំ ភិន្នថូបេ អប្បដិសរណេតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អាចរិយប្បមាណន្តិ អាចរិយមុដ្ឋិ ហុត្វា បមាណភូតំ។ **នានានីហាវនា**តិ នានាការេន។

១៦៥. **តថេវ សមុទាចរិសុ** ភូតបុព្ពគតិយា។ **សាមាកាន**ន្តិ សាមាកធញ្ញានំ។

“យេនស្ស ឧបជ្ឈាយោ”តិ វត្វា យថាស្ស អាយស្មតោ ចុន្ទស្ស ធម្មភណ្ឌាគារិកោ ឧបជ្ឈាយោ អហោសិ, តំ វិត្ថារេន ទស្សេតុំ “**ពុទ្ធកាលេ កិរ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ពុទ្ធកាលេ**តិ ភូតកថនមេតំ, ន វិសេសនំ។ សត្ថុ បរិនិព្ពានតោ បុរេតរមេវ ហិ ធម្មសេនាបតិ បរិនិព្ពុតោ។

ធម្មរតនបូជាវណ្ណនា

សទ្ធិវិហារិកំ អទាសីតិ សទ្ធិវិហារិកំ កត្វា អទាសិ។

កថាយ មូលន្តិ ភគវតោ សន្តិកា លភិតព្ពធម្មកថាយ ការណំ។ **សមុដ្ឋាបេតី**តិ ឧដ្ឋាបេតិ, ទាលិទ្ទិយបង្កតោ ឧទ្ធរតីតិ អធិប្បាយោ។ **សន្ធម**ន្តិ សម្មទេវ ធមន្តោ។ ឯកេកស្មិំ បហារេយេវ តយោ តយោ វារេ កត្វា **ទិវា នវវារេ រត្តឹ នវវារេ**។ **ឧបដ្ឋានមេវ គច្ឆតិ** ពុទ្ធុបដ្ឋានវសេន, បញ្ហាបុច្ឆនាទិវសេន បន អន្តរន្តរាបិ គច្ឆតេវ, គច្ឆន្តោ ច **ទិវសស្ស...បេ.... គច្ឆតិ**។ ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស ឧទ្ធរណភាវតោ បញ្ហោវ **បញ្ហុទ្ធារោ**, តំ **គហេត្វាវ គច្ឆតិ** អត្តនោ មហាបញ្ញតាយ, សត្ថុ ច ធម្មទេសនាយំ អកិលាសុភាវតោ។

អសម្មាសម្ពុទ្ធប្បវេទិតធម្មវិនយវណ្ណនា

១៦៦. **អារោចិតេបិ** តស្មិំ អត្ថេ។ **សាមិកោ** ហោតិ, តស្ស សាមិកភាវំ ទស្សេតុំ “**សោវ តស្សា អាទិមជ្ឈបរិយោសានំ ជានាតី**”តិ អាហ។ **ឯវ**ន្តិ វចនសម្បដិច្ឆនំ។ ចុន្ទត្ថេរេន ហិ អានីតំ កថាបាភតំ ភគវា សម្បដិច្ឆន្តោ “**ឯវ**”ន្តិ អាហ។ “**ឯវ**”ន្តិ ទុរក្ខាតេ ធម្មវិនយេ សាវកានំ ទ្វេធិកាទិភាវេន វិហរណកិរិយាបរាមសនញ្ចេតំ។

យស្មា ...បេ.... បាកដំ ហោតិ ព្យតិរេកមុខេន ច នេយ្យស្ស អត្ថស្ស វិភូតភាវាបត្តិតោ។ អថ វា **យស្មា... បេ.... បាកដំ ហោតិ** ទោសេសុ អាទីនវទស្សនេន តប្បដិបក្ខេសុ គុណេសុ អានិសំសស្ស វិភូតភាវាបត្តិតោ។ **វោក្កម្មា**តិ អបសក្កេត្វា។ អាមេឌិតលោបេន ចាយំ និទ្ទេសោ, វោក្កម្ម វោក្កម្មាតិ វុត្តំ ហោតិ, តេន តស្ស វោក្កមនស្ស អន្តរន្តរាតិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ **“ន និរន្តរ”**ន្តិអាទិ។ **ធម្មានុធម្មបដិបត្តិអាទយោ**តិ តេន សត្ថារា វុត្តមុត្តិធម្មស្ស អនុធម្មំ អប្បដិបជ្ជនាទយោ ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បាឡិយំ អាគតា អសាមីចិបដិបទាទយោ ច សង្គយ្ហន្តិ។ **មនុស្សត្តម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទេន “វិចារណបញ្ញាយ អសម្ភវោ, ទោសេសុ អនភិនិវេសិតា, អសន្និដ្ឋិបរាមាសិតា”តិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ “តថា ឯវ”ន្តិ បទេហិ យថាក្កមំ បការស្ស កាមំ តិរោក្ខតា, បច្ចក្ខតា វុច្ចតិ, តថាបិ យថា “តថា បដិបជ្ជតូ”តិ បទេន បដិបជ្ជនាការោ និយមេត្វា វិហិតោ, តថា “ឯវំ បដិបជ្ជតូ”តិ ឥមិនាបីតិ ឥទំ តស្ស អត្ថទស្សនភាវេន វុត្តំ។ **សមាទបិតត្តា** មិច្ឆាបដិបទាយ **អបុញ្ញំ បសវតិ។**

១៦៧. ញាយតិ មុត្តិធម្មោ ឯតេនាតិ **ញាយោ**, តេន សត្ថារា វុត្តោ ធម្មានុធម្មោ, តំ បដិបន្នោតិ **ញាយប្បដិបន្នោ**, សោ បន យស្មា តស្ស មុត្តិធម្មស្ស អធិគមេ ការណសម្មតោ, តស្មា វុត្តំ **“ការណប្បដិបន្នោ”**តិ។ **និប្បាទេស្សតី**តិ សាធេស្សតិ, សិទ្ធឹ គមិស្សតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទុក្ខនិព្ពត្តក**ន្តិ សម្បតិ, អាយតិញ្ច ទុក្ខស្ស និព្ពត្តកំ។ **វីរិយំ ករោតិ** មិច្ឆាបដិបន្នត្តា។

សម្មាសម្ពុទ្ធប្បវេទិតធម្មវិនយាទិវណ្ណនា

១៦៨. **និយ្យាតី**តិ វត្តតិ, សំវត្តតីតិ វា អត្ថោ។

១៧០. ឥធ សាវកស្ស សម្មាបដិបត្តិយា ឯកន្តិកអបស្សយទស្សនត្ថំ សត្ថុ សម្មាសម្ពុទ្ធតា, ធម្មស្ស ច ស្វាក្ខាតតា កិត្តិតាតិ **“សម្មាបដិបន្នស្ស កុលបុត្តស្ស បសំសំ ទស្សេត្វា”**តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ ឥមិស្សា ទេសនាយ សំកិលេសភាគិយភាវេន ឧដ្ឋិតាយ វោទានភាគិយភាវេន យថានុសន្ធិនា បវត្តិ ទីបិតា ហោតិ។ **អពោធិតត្តា**តិ អប្បវេទិតត្តា, បរមត្ថំ ចតុត្ថសច្ចបដិវេធំ អបាបិតាតិ អត្ថោ។ បាឡិយំ “អស្សា”តិ បទំ “សាវកា សទ្ធម្មេ”តិ ទ្វីហិ បទេហិ យោជេតព្ពំ “អស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាវកា, អស្ស សទ្ធម្មេ”តិ។ **សព្ពសង្គហបទេហិ កត**ន្តិ សព្ពស្ស សាសនត្ថស្ស សង្គណ្ហនបទេហិ ឯកជ្ឈំ កតំ។ តេនាហ **“សព្ពសង្គាហិកំ កតំ ន ហោតីតិ អត្ថោ”**តិ។ បុព្ពេនាបរំ សម្ពន្ធត្ថភាវេន សង្គហេតព្ពតាយ វា សង្គហានិ បទានិ កតានិ ឯតស្សាតិ **សង្គហបទកតំ**, ព្រហ្មចរិយំ។ តប្បដិក្ខេបេន ន ច សង្គហបទកតន្តិ យោជនា។ រាគាទិបដិបក្ខហរណំ, យថានុសិដ្ឋំ វា បដិបជ្ជមានានំ វដ្ដទុក្ខតោ បដិហរណំ និព្ពានបាបនំ **បដិហារោ**, សោ ឯវ អា-ការស្ស ឥ-ការំ កត្វា **បដិហិរោ**, បដិហិរោ ឯវ **បាដិហិរោ**, សហ បាដិហិរេនាតិ **សប្បាដិហិរំ**, តថា សុប្បវេទិតតាយ សប្បាដិហិរំ កតន្តិ **សប្បាដិហិរកតំ។** តាទិសំ បន វដ្ដតោ និយ្យានេ និយុត្តំ, និយ្យានប្បយោជនញ្ច ហោតីតិ អាហ **“និយ្យានិក”**ន្តិ។ **ទេវលោកតោ**តិ ទេវលោកតោ បដ្ឋាយ រូបីទេវនិកាយតោ បភុតិ។ **សុប្បកាសិត**ន្តិ សុដ្ឋុ បកាសិតំ។ **យាវ ទេវមនុស្សេហី**តិ វា យាវ ទេវមនុស្សេហិ យត្តកា ទេវា មនុស្សា ច, តាវ តេ សព្ពេ អភិព្យាបេត្វា **សុប្បកាសិតំ។** អនុតាបាយ ហោតីតិ **អនុតប្បោ**, សោ បន អនុតាបំ ករោន្តោ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ **“អនុតាបករោ ហោតី”**តិ។

១៧២. **ថិរោ**តិ ឋិតធម្មោ កេនចិ អសំហារិយោ, អសេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ ថេរការកា ធម្មា។

១៧៣. **យោគេហិ ខេមត្តា**តិ យោគេហិ អនុបទ្ទុតត្តា។ **សទ្ធម្មស្សា**តិ អស្ស សទ្ធម្មស្ស។ **អស្សា**តិ ច អស្ស សត្ថុនោ។

១៧៤. ឧបាសកា ព្រហ្មចារិនោ នាម វិសេសតោ អនាគាមិនោ។ សោតាបន្នសកទាគាមិនោបិ តាទិសា តថា វុច្ចន្តីតិ **“ព្រហ្មចរិយវាសំ វសមានា អរិយសាវកា”** ឥច្ចេវ វុត្តំ។

១៧៦. **សព្ពការណសម្បន្ន**ន្តិ យត្តកេហិ ការណេហិ សម្បន្នំ នាម ហោតិ, តេហិ សព្ពេហិ ការណេហិ សម្បន្នំ សម្បត្តំ ឧបគតំ បរិបុណ្ណំ, សមន្នាគតំ វា។ **ឥមមេវ ធម្ម**ន្តិ ឥមមេវ សាសនធម្មំ។

ឧទកេន បទេសញ្ញុនា អត្តនោ បញ្ញាវេយ្យត្តិយតំ ទស្សេតុំ អនិយ្យានិកេ អត្ថេ បយុត្តំ បហេឡិកសទិសំ វចនំ, ភគវតា អត្តនោ សព្ពញ្ញុតាយ និយ្យានិកេ អត្ថេ យោជេត្វា ទស្សេតុំ “ឧទកោ សុទ”ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ តំ ទស្សេតុំ **“សោ កិរា”**តិអាទិមាហ។

សង្គាយិតព្ពធម្មាទិវណ្ណនា

១៧៧. **សង្គម្ម សមាគម្មា**តិ តស្មិំយេវ ឋានេ លព្ភមានានំ គតិវសេន សង្គម្ម ឋានន្តរតោ បក្កោសនេន សមាគតានំ វសេន សមាគម្ម។ តេនាហ “**សង្គន្ត្វា សមាគន្ត្វា**”តិ។ **អត្ថេន អត្ថ**ន្តិ បទន្តរេ អាគតអត្ថេន សហ តត្ថ តត្ថ អាគតមត្ថំ។ **ព្យញ្ជនេន ព្យញ្ជន**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សមានេន្តេហី**តិ សមានំ ករោន្តេហិ, ឱបម្មំ វា អានេន្តេហិ។ **សង្គាយិតព្ព**ន្តិ សម្មទេវ គាយិតព្ពំ កថេតព្ពំ, តំ បន សង្គាយនំ វាចនាមគ្គោតិ អាហ “**វាចេតព្ព**”ន្តិ។

១៧៨. **តស្ស វា ភាសិតេ**តិ តស្ស ភិក្ខុនោ ភាសិតេ អត្ថេ ចេវ ព្យញ្ជនេ ច។ អត្ថមិច្ឆាគហណរោបនានិ យថា ហោន្តិ, តំ ទស្សេតុំ “**ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អារម្មណំ “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ គណ្ហាតិ,** ន សតិយេវ “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ។ “**សតិបដ្ឋានានី”តិ ព្យញ្ជនំ រោបេតិ** តស្មិំ អត្ថេ, ន “សតិបដ្ឋានា”តិ។ **ឧបបន្នតរានី**តិ យុត្តតរានិ។ **អល្លីនតរានី**តិ សិលិដ្ឋតរានិ។ **យា ចេវា**តិ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តំ, វិភត្តិលោបេន វា។ បុន **យា ចេវា**តិ លិង្គវិបល្លាសេនេវ និទ្ទេសោ។ **នេវ ឧស្សាទេតព្ពោ**តិ ន ឧក្កំសេតព្ពោ វិរជ្ឈិត្វា វុត្តត្តា។ **ន អបសាទេតព្ពោ**តិ ន សន្តជ្ជេតព្ពោ វិវាទបរិហរណត្ថំ។ **ធារណត្ថ**ន្តិ ឧបធារណត្ថំ សល្លក្ខណត្ថំ។

១៨១. **អត្ថេន ឧបេត**ន្តិ អវិបរីតេន អត្ថេន ឧបេតំ តំ “អយមេត្ថ អត្ថោ”តិ ឧបេច្ច បដិជានិត្វា ឋិតំ។ តថារូបោ ច តស្ស ពុជ្ឈិតា នាម ហោតីតិ អាហ “**អត្ថស្ស វិញ្ញាតារ**”ន្តិ។ **ឯវមេតំ ភិក្ខុំ បសំសថា**តិ វុត្តនយេន ធម្មភាណកំ អមុំ ភិក្ខុំ “ឯវំ លាភា នោ អាវុសោ”តិអាទិអាការេន បសំសថ។ ឥទានិស្ស បសំសការំ ទស្សេតុំ “**ឯសោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯសា**តិ បរិយត្តិធម្មស្ស សត្ថុកិច្ចករណតោ, តត្ថ ចស្ស សម្មទេវ អវដ្ឋិតភាវតោ “**ពុទ្ធោ នាម ឯសា**”តិ វុត្តោ។ “លាភា នោ”តិអាទិនា ចស្ស ភិក្ខូនំ បិយគរុភាវំ វិភាវេន្តោ សត្ថា តំ អត្តនោ ឋានេ ឋបេសីតិ វុត្តោ។

បច្ចយានុញ្ញាតការណាទិវណ្ណនា

១៨២. **តតោបិ ឧត្តរិតរ**ន្តិ យា បុព្ពេ សម្មាបដិបន្នស្ស ភិក្ខុនោ បសំសនវសេន “ឥធ បន ចុន្ទ សត្ថា ច ហោតិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.១៦៧, ១៦៩) បវត្តិតទេសនាយ ឧបរិ “ឥធ ចុន្ទ សត្ថា ច លោកេ ឧទបាទី”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.១៧០, ១៧១) ទេសនា វឌ្ឍិតា។ តតោបិ ឧត្តរិតរំ សវិសេសំ ទេសនំ វឌ្ឍេន្តោ “**បច្ចយហេតូ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បច្ចយហេតូ**តិ បច្ចយសំវត្តនហេតុ។ **ឧប្បជ្ជនកា អាសវា**តិ បច្ចយានំ បរិយេសនហេតុ ចេវ បរិភោគហេតុ ច ឧប្បជ្ជនកា កាមាសវាទយោ។ តេសំ ទិដ្ឋធម្មិកានំ អាសវានំ “ឥធ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ មិច្ឆាអាជីវំ បហាយ សម្មាអាជីវេន ជីវិតំ កប្បេតី”តិ (សំ. និ. ៥.៨) “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ បដិសង្ខា យោនិសោ ចីវរំ បដិសេវតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣; អ. និ. ៦.៥៨) ច សម្មាបដិបត្តិំ ឧបទិសន្តោ ភគវា **បដិឃាតាយ ធម្មំ ទេសេតិ** នាម។ “យោ តុម្ហេសុ បាឡិយា អត្ថព្យញ្ជនានិ មិច្ឆា គណ្ហាតិ, សោ នេវ ឧស្សាទេតព្ពោ, ន អបសាទេតព្ពោ, សាធុកំ សញ្ញាបេតព្ពោ តស្សេវ អត្ថស្ស និសន្តិយា”តិ ឯវំ បរិយត្តិធម្មេ មិច្ឆាបដិបន្នេ សម្មាបដិបត្តិយំ ភិក្ខូ និយោជេន្តោ ភគវា ភណ្ឌនហេតុ ឧប្បជ្ជនកានំ សម្បរាយិកានំ អាសវានំ បដិឃាតាយ ធម្មំ ទេសេតិ នាម។ **យថា តេ ន បរិសន្តី**តិ តេ អាសវា អត្តនោ ចិត្តសន្តានំ យថា ន ឱតរន្តិ។ **មូលឃាតេន បដិហននាយា**តិ យថា មូលឃាតោ ហោតិ, ឯវំ មូលឃាតវសេន បជហនាយ។ **ត**ន្តិ ចីវរំ។ **យថា ចីវរំ** ឥទមត្ថិកតមេវ ឧបាទាយ អនុញ្ញាតំ, **ឯវំ បិណ្ឌបាតាទយោបិ។**

សុខល្លិកានុយោគាទិវណ្ណនា

១៨៣. **សុខិត**ន្តិ សញ្ជាតសុខំ។ **បីណិត**ន្តិ ធាតំ សុហិតំ។ តថាភូតោ បន យស្មា ថូលសរីរោ ហោតិ, តស្មា “**ថូលំ ករោតី**”តិ វុត្តំ។

១៨៦. **នឋិតសភាវា**តិ អនវដ្ឋិតសភាវា, ឯវរូបាយ កថាយ អនវដ្ឋានភាវតោ សភាវោបិ តេសំ អនវដ្ឋិតោតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**ជិវ្ហា នោ អត្ថី**”តិអាទិ។ កាមំ “បញ្ចហិ ចក្ខូហី”តិ វុត្តំ, អគ្គហិតគ្គហណេន បន ចត្តារិ ចក្ខូនិ វេទិតព្ពានិ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណញ្ហិ សមន្តចក្ខូតិ។ តស្ស វា ញេយ្យធម្មេសុ ជាននវសេន បវត្តិំ ឧបាទាយ “**ជានតា**”តិ វុត្តំ។ ហត្ថាមលកំ វិយ បច្ចក្ខតោ ទស្សនវសេន បវត្តិំ ឧបាទាយ “**បស្សតា**”តិ វុត្តំ។ **នេមំ** វុច្ចតិ ថម្ភាទីហិ អនុបវិដ្ឋភូមិប្បទេសោតិ អាហ “**គម្ភីរភូមី អនុបវិដ្ឋោ**”តិ។ **សុដ្ឋុ និខាតោ**តិ ភូមិំ និខនិត្វា សម្មទេវ ឋបិតោ។ **តស្មិ**ន្តិ ខីណាសវេ។ **អនជ្ឈាចារោ អចលោ អសម្បវេធី,** យស្មា អជ្ឈាចារោ សេតុឃាតោ ខីណាសវានំ។ **សោតាបន្នាទយោ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន គហិតេសុ អនាគាមិនោ តាវ នវសុបិ ឋានេសុ ខីណាសវា វិយ អភព្ពា, សោតាបន្នសកទាគាមិនោ បន “តតិយបញ្ចមដ្ឋានេសុ អភព្ពា”តិ ន វត្តព្ពា, ឥតរេសុ សត្តសុ ឋានេសុ អភព្ពាវ។

១៨៧. **តិហិព្យញ្ជនេនា**តិ តិហិលិង្គេន។ ខីណាសវោ បន តិហិព្យញ្ជនេន អរហត្តំ បត្តោបិ ន តិដ្ឋតិ វិវេកដ្ឋានស្ស អភាវាតិ អធិប្បាយោ។ **តស្ស វសេនា**តិ ភុម្មទេវត្តភាវេ ឋត្វា អរហត្តប្បត្តស្ស វសេន។ **អយំ បញ្ហោ**តិ "អភញ្ហោ សោ នវ ឋានានិ អជ្ឈាចរិតុ"ន្តិ អយំ បញ្ហោ **អាគតោ** ឥតរស្ស បព្ពជ្ជាយ, បរិនិព្ពានេន វា អភព្ពតាយ អវុត្តសិទ្ធត្តា។ យទិ ឯវំ កថំ ភិក្ខុគហណន្តិ អាហ "**ភិន្នទោសត្តា**"តិអាទិ។ **អបរិច្ឆេទ**ន្តិ អបរិយន្តំ, តយិទំ សុវិបុលន្តិ អាហ "**មហន្ត**"ន្តិ។ ញេយ្យស្ស ហិ វិបុលតាយ ញាណស្ស វិបុលតា វេទិតព្ពា, ឯតេន "អបរិច្ឆេទ"ន្តិ វុច្ចមានម្បិ ញេយ្យំ សត្តុ ញាណស្ស វសេន បរិច្ឆេទមេវាតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ "ញាណបរិយន្តិកំ នេយ្យ"ន្តិ (មហានិ. ៦៩, ១៥៦; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥) **អនាគតេ អបញ្ញាបន**ន្តិ អនាគតេ វិសយេ ញាណស្ស អបញ្ញាបនំ។ "បច្ចក្ខំ វិយ កត្វា"តិ កស្មា វិយ-សទ្ទគ្គហណំ កតំ, ននុ ពុទ្ធានំ សព្ពម្បិ ញាណំ អត្តនោ វិសយំ បច្ចក្ខមេវ កត្វា បវត្តតិ ឯកប្បមាណភាវតោតិ? សច្ចមេតំ, "**អក្ខ**"ន្តិ បន ចក្ខាទិឥន្ទ្រិយំ វុច្ចតិ, តំ អក្ខំ បតិ វត្តតីតិ ចក្ខាទិនិស្សិតំ វិញ្ញាណំ, តស្ស ច អារម្មណំ "**បច្ចក្ខ**"ន្តិ លោកេ និរុឡ្ហមេតន្តិ តំ និទស្សនំ កត្វា ទស្សេន្តោ "**បច្ចក្ខំ វិយ កត្វា**"តិ អវោច, ន បន ភគវតោ ញាណស្ស អប្បច្ចក្ខាការេន បវត្តនតោ។ តថា ហិ វទន្តិ –

> "អាវិភូតំ បកាសនំ, អនុបទ្ទុតចេតសំ;
> អតីតានាគតេ ញាណំ, បច្ចក្ខានំ វសិស្សតី"តិ។

អញ្ញត្ថ វិហិតកេនាតិ អញ្ញស្មិំ វិសយេ បវត្តិតេន។ **សង្កាហេតព្ព**ន្តិ សមំ កត្វា កថយិតព្ពំ, កថនំ បន បញ្ញាបនំ នាម ហោតីតិ **បញ្ញាបេតព្ព**ន្តិ អត្ថោ វុត្តោ។ **តាទិស**ន្តិ សគតំ សមិតំ បវត្តកំ។ **ញាណំ នាម នត្ថី**តិ អាវជ្ជនេន វិនា ញាណុប្បត្តិយា អសម្ភវតោ។ ឯកាការេន ច ញាណេ បវត្តមានេ នានាការស្ស វិសយស្ស អវពោធោ ន សិយា។ អថាបិ សិយា, អនិរុបិតរូបេនេវ អវពោធោ សិយា, តេន ច ញាណំ ញេយ្យំ អញ្ញាតសទិសមេវ សិយា។ ន ហិ "ឥទំ ត"ន្តិ វិវេកេន អនវពុទ្ធោ អត្ថោ ញាតោ នាម ហោតិ, តស្មា "ចរតោ ច តិដ្ឋតោ ចា"តិអាទិ ពាលលាបនមត្តំ។ តេនាហ "**យថរិវ ពាលា អព្យត្តា, ឯវំ មញ្ញន្តី**"តិ។

សតី អនុស្សរតីតិ **សតានុសារិ**, សតិយានុវត្តនវសេន បវត្តញាណំ។ តេនាហ "**បុព្ពេនិវាសានុស្សតិសម្បយុត្តក**"ន្តិ ។ **ញាណំ បេសេសី**តិ ញាណំ បវត្តេសិ។ សព្ពត្ថកមេវ ញេយ្យាវរណស្ស សុប្បហីនត្តា **អប្បដិហតំ អនិវារិតំ ញាណំ គច្ឆតិ** បវត្តតិច្ចេវ អត្ថោ។ "ពោធិ វុច្ចតិ ចតូសុ មគ្គេសុ ញាណ"ន្តិ (ចូឡនិ. ២១១) វចនតោ ចតុមគ្គញាណំ **ពោធិ**, តតោ តស្ស អធិគតត្តា ឧប្បជ្ជនកំ បច្ចវេក្ខណញាណំ "ពោធិជំ ញាណំ ឧប្បជ្ជតី"តិ វុត្តំ។ **ពោធិជំ** ពោធិមូលេ ជាតំ ចតុមគ្គ**ញាណំ**, តញ្ច ខោ **អនាគតំ អារព្ភ** ឧទ្ទិស្ស តស្ស អប្បវត្តិអត្ថំ **តថាគតស្ស ឧប្បជ្ជតិ** តស្ស ឧប្បន្នត្តា អាយតឹ បុនព្ភវាភាវតោ។ កថំ តថាគតោ អនាគតមទ្ធានំ អារព្ភ អតីរកំ ញាណទស្សនំ បញ្ញាបេតីតិ? អតីតស្ស បន អទ្ធុនោ មហន្តតាយ អតីរកំ ញាណទស្សនំ តត្ថ បញ្ញាបេតីតិ កោ ឯត្ថ វិរោធោ។ តិត្ថិយា បន ឥមមត្ថំ យាថាវតោ អជានន្តា – "តយិទំ កឹ សុ, តយិទំ កថំសូ"តិ អត្តនោ អញ្ញាណមេវ បាកដំ ករោន្តិ។ តស្មា ភគវតា សសន្តតិបរិយាបន្នធម្មប្បវត្តិំ សន្ធាយ "អញ្ញវិហិតកំ ញាណទស្សន"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ឥតរំ បន សន្ធាយ វុច្ចមានេ សតិ តថារូបេ បយោជនេ អនាគតម្បិ អទ្ធានំ អារព្ភ អតីរកមេវ ញាណទស្សនំ បញ្ញាបេយ្យ ភគវាតិ អនត្ថសំហិតន្តិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ "**ន ឥធលោកត្ថំ វា បរលោកត្ថំ វា និស្សិត**"ន្តិ។ យំ បន សត្តានំ អនត្ថាវហត្តា អនត្ថសំហិតំ, តត្ថ សេតុឃាតោ តថាគតស្ស។ "**ភារតយុទ្ធសីតាហរណសទិស**"ន្តិ ឥមិនា តស្សា កថាយ យេភុយ្យេន អភូតត្ថតំ ទីបេតិ។ **សហេតុក**ន្តិ ញាបកេន ហេតុនា សហេតុកំ។ សោ បន ហេតុ យេន និទស្សនេន សាធីយតិ, តំ តស្ស ការណន្តិ តេន **សការណំ កត្វា។** យថា ហិ បដិញ្ញាតត្ថសាធនតោ ហេតុ, ឯវំ សាធកំ និទស្សនន្តិ។ **យុត្តបត្តកាលេយេវា**តិ យុត្តានំ បត្តកាលេ ឯវ។ យេ ហិ វេនេយ្យា តស្សា កថាយ យុត្តា អនុច្ឆវិកា, តេសំយេវ យោជនេ សន្ធាយ វា កថាយ បត្តោ ឧបការាវហោ កាលោ, តទា ឯវ **កថេតី**តិ អត្ថោ។

១៨៨. "**តថា តថេវ គទនតោ**"តិ ឥមិនា "តថាគតោ"តិ អាមេឌិតលោបេនាយំ និទ្ទេសោតិ ទស្សេតិ។ **តថា តថេវា**តិ ច ធម្មអត្ថសភាវានុរូបំ, វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបញ្ចាតិ អធិប្បាយោ។ **ទិដ្ឋន្តិ រូបាយតនំ** ទដ្ឋព្ពតោ, តេន យំ ទិដ្ឋំ, យំ ទិស្សតិ, យំ ទក្ខតិ, យំ សតិ សមវាយេ បស្សេយ្យំ, តំ សព្ពំ "ទិដ្ឋំ" ត្វេវ គហិតំ កាលវិសេសស្ស អនាមដ្ឋភាវតោ។ "**សុត**"ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សុតន្តិ សទ្ទាយតនំ** សោតព្ពតោ។ **មុត**ន្តិ សនិស្សយេន ឃានាទិឥន្ទ្រិយេន សយំ បត្វា ជាបុណិត្វា គហេតព្ពំ។ តេនាហ "**បត្វា គហេតព្ពតោ**"តិ។ **វិញ្ញាត**ន្តិ វិជានិតព្ពំ, តំ បន ទិដ្ឋាទិវិនិមុត្តំ វិញ្ញេយ្យន្តិ អាហ "**សុខទុក្ខាទិធម្មាយតន**"ន្តិ។ **បត្ត**ន្តិ យថា តថា បត្តំ, ហត្ថគតំ អធិគតន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ "**បរិយេសិត្វា វា អបរិយេសិត្វា វា**"តិ។ **បរិយេសិត**ន្តិ បត្តិយាមត្ថំ បរិយិដ្ឋំ, តំ បន

បត្តំ វា សិយា អប្បត្តំ វា ឧភយថាបិ បរិយេសិតមេវាតិ អាហ “**បត្តំ វា អប្បត្តំ វា**”តិ។ បទទ្វយេនាបិ ទ្វិប្បការម្បិ បត្តំ, ទ្វិប្បការម្បិ បរិយេសិតំ, តេន តេន បការេន តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធន្តិ ទស្សេតិ។ **ចិត្តេន អនុសញ្ចរិតន្តិ** ចោបនំ អបាបេត្វា ចិត្តេនេវ អនុសំចរិតំ, បរិវីតក្កិតន្តិ អត្ថោ។ **បីតកន្តិ អាទីតិ អាទិ**-សទ្ទេន លោហិតកខិទាតាទិ សព្ពំ រូបារម្មណវិភាគំ សង្គណ្ហាតិ។ **សុមនោ**តិ រាគវសេន, លោភវសេន, សទ្ធាទិវសេន វា សុមនោ។ **ទុម្មនោ**តិ ព្យាបាទវិតក្កវសេន, វិហឹសាវិតក្កវសេន វា ទុម្មនោ។ **មជ្ឈត្តោ**តិ អញ្ញាណវសេន វា ញាណវសេន វា មជ្ឈត្តោ។ ឯសេវ នយោ សព្ពត្ថ។ តត្ថ តត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន សង្ខសទ្ទោ បណវសទ្ទោ, បត្តគន្ធោ បុប្ផគន្ធោ, បត្តរសោ ផលរសោ, ឧបាទិន្នំ អនុបាទិន្នំ, មជ្ឈត្តវេទនា កុសលកម្មំ អកុសលកម្មន្តិ ឯវំ អាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អប្បត្តន្តិ ញាណេន អសម្បត្តំ, អវិទិតន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ញាណេន អសច្ឆិកត**”ន្តិ។ **តថេវ គតត្តា**តិ តថេវ ញាតត្តា អភិសម្ពុទ្ធត្តា។ **គត-សទ្ទេន ឯកត្ថំ** ពុទ្ធិអត្ថន្តិ អត្ថោ។ “គតិអត្ថា ហិ ធាតវោ ពុទ្ធិអត្ថា ភវន្តី”តិ អក្ខរចិន្តកា។

អព្យាកតដ្ឋានាទិវណ្ណនា

១៨៩. “អសមតំ កថេត្វា”តិ វត្វា សមោបិ នាម កោចិ នត្ថិ, កុតោ ឧត្តរិតរោតិ ទស្សេតុំ “**អនុត្តរត**”ន្តិ វុត្តំ។ សា បនាយំ អសមតា, អនុត្តរតា ច សព្ពញ្ញុតំ បូរេត្វា ឋិតាតិ ទស្សេតុំ “**សព្ពញ្ញុត**”ន្តិ វុត្តំ។ សា សព្ពញ្ញុតា សទ្ធម្មវរចក្កវត្តិភាវេន លោកេ បាកដា ជាតាតិ ទស្សេតុំ “**ធម្មរាជភាវំ កថេត្វា**”តិ វុត្តំ។ តថា សព្ពញ្ញុភាវេន ច សត្ថា ឥមេសុ ទិដ្ឋិគតវិបល្លាសេសុ ឯវំ បដិបជ្ជតីតិ ទស្សេន្តោ “**ឥទានី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សីហនាទ**ន្តិ អភីតនាទំ សេដ្ឋនាទំ។ សេដ្ឋនាទោ ហេស, យទិទំ ឋបនីយស្ស បញ្ហស្ស ឋបនីយភាវទស្សនំ។ ឋបនីយតា ចស្ស បាឡិអារុឡ្ហា ឯវ “ន ហេត”ន្តិអាទិនា។ យថា ឧបចិតកម្មកិលេសេន ឥត្ថត្តំ អាគន្តព្ពំ, តថា នំ អាគតោតិ **តថាគតោ**, សត្តោ។ តថា ហិ សោ រូបាទីសុ សត្តោ វិសត្តោតិ កត្វា “**សត្តោ**”តិ ច វុច្ចតិ។ **ឥត្ថត្ត**ន្តិ ច បដិលទ្ធត្តា តថា បច្ចក្ខភូតោ អត្តភាវោតិ វេទិតព្ពោ។

“**អត្ថសំហិតំ ន ហោតី**”តិ ឥមិនា ឧភយត្ថ វិធុរតាទស្សនេន និរត្ថកវិប្បលាបតំ តស្ស វាទស្ស វិភាវេតិ, ឧភយលោកត្ថវិធុរម្បិ សមានំ “កឹ នុ ខោ វិវដ្ដនិស្សិត”ន្តិ កោចិ អាសង្កេយ្យាតិ តទាសង្កានិវត្តនត្ថំ “**ន ច ធម្មសំហិត**”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**នវលោកុត្តរធម្មនិស្សិតំ ន ហោតី**”តិ។ យទិបិ តំ ន វិវដ្ដោគតំ ហោតិ, វិវដ្ដស្ស បន អធិដ្ឋានភូតំ នុ ខោតិ កោចិ អាសង្កេយ្យាតិ តទាសង្កានិវត្តនត្ថំ “**ន អាទិព្រហ្មចរិយក**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

១៩០. កាមំ តណ្ហាបិ ទុក្ខសភាវត្តា “ទុក្ខ”ន្តិ ព្យាកាតព្ពា, បភវភាវេន បន សា តតោ វិសុំ កាតព្ពាតិ “**តណ្ហំ ឋបេត្វា**”តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**តស្សេវ ទុក្ខស្ស បភាវិកា**”តិអាទិ។ ននុ ច អវិជ្ជាទយោបិ ទុក្ខស្ស សមុទយោតិ? សច្ចំ សមុទយោ, តស្សា បន កម្មស្ស វិចិត្តភាវហេតុតោ, ទុក្ខុប្បាទនេ វិសេសបច្ចយភាវតោ ច សាតិសយោ សមុទយដ្ឋោតិ សា ឯវ សុត្តេសុ តថា វុត្តា។ តេនាហ “**តណ្ហា ទុក្ខសមុទយោតិ ព្យាកត**”ន្តិ។ **ឧភិន្នំ អប្បវត្តី**តិ ទុក្ខសមុទយានំ អប្បវត្តិនិមិត្តំ។ “**ទុក្ខបរិជាននោ**”តិអាទិ មគ្គកិច្ចទស្សនំ, តេន មគ្គស្ស ភាវនត្ថោបិ អត្ថតោ ទស្សិតោវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ ភាវនាភិសមយេន វិនា បរិញ្ញាភិសមយាទយោ សម្ភវន្តីតិ។ សច្ចវវត្ថាបនំ អប្បមាទបដិបត្តិភាវតោ អសម្មោហកល្យាណកិត្តិសទ្ទាទិនិមិត្តតាយ យថា សាតិសយំ ឥធលោកត្ថាវហំ, ឯវំ យាវ ញាណស្ស តិក្ខវិសទភាវប្បត្តិយា អភាវេន នវលោកុត្តរធម្មសម្បាបកំ ន ហោតិ, តាវ តត្ថ តត្ថ សម្បត្តិភវេ អព្ភុទយសម្បត្តិ អនុគតមេវ សិយាតិ វុត្តំ “**ឯតំ ឥធលោកបរលោកត្ថនិស្សិត**”ន្តិ។ **នវលោកុត្តរធម្មនិស្សិត**ន្តិ នវវិធម្បិ លោកុត្តរធម្មំ និស្សាយ បវត្តំ តទធិគមូបាយភាវតោ។ យស្មា សច្ចសម្ពោធំ ឧទ្ទិស្ស សាសនព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ, ន អញ្ញទត្ថំ, តស្មា ឯតំ សច្ចវវត្ថាបនំ “អាទិបធាន”ន្តិ វុត្តំ បឋមតរំ ចិត្តេ អាទាតព្ពតោ។

បុព្ពន្តសហគតទិដ្ឋិនិស្សយវណ្ណនា

១៩១. **តំ មយា ព្យាកតមេវា**តិ តំ មយា តថា ព្យាកតមេវ, ព្យាកាតព្ពំ នាម មយា អព្យាកតំ នត្ថីតិ ព្យាករណាវេកល្លេន អត្តនោ ធម្មសុធម្មតាយ ពុទ្ធសុពុទ្ធតំ វិភាវេតិ។ តេនាហ “**សីហនាទំ នទន្តោ**”តិ។ បុរិមុប្បន្នា ទិដ្ឋិយោ អបរាបរុប្បន្នានំ ទិដ្ឋីនំ អវស្សយា ហោន្តីតិ “**ទិដ្ឋិយោវ ទិដ្ឋិនិស្សយា**”តិ វុត្តំ។ **ទិដ្ឋិគតិកា**តិ ទិដ្ឋិគតិយោ, ទិដ្ឋិប្បវត្តិយោតិ អត្ថោ។ **ឥទមេវ ទស្សនំ សច្ច**ន្តិ “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ ឥទមេវ ទស្សនំ សច្ចំ អមោឃំ អវិបរីតំ។ **អញ្ញេសំ វចនំ មោឃ**ន្តិ “អសស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ ឯវមាទិកំ

អញ្ញេសំ សមណព្រាហ្មណានំ វចនំ មោឃំ តុច្ឆំ, មិច្ឆាតិ អត្ថោ។ ន សយំ កាតព្ពោតិ **អសយំការោ**តិ អាហ “**អសយំកតោ**”តិ, យាទិច្ឆិកត្តាតិ អធិប្បាយោ។

១៨២. **អត្ថិ ខោ**តិ ឯត្ថ **ខោ**-សទ្ទោ បុច្ឆាយំ, អត្ថិ នូតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**អត្ថិ ខោ ឥទំ អាវុសោ វុច្ចតី**”តិអាទិ។ **អាវុសោ យំ តុម្ហេហិ “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ វុច្ចតិ**, ឥទមត្ថិ ខោ ឥទំ វាចាមត្តំ, នោ នត្ថិ, តស្មា វាចាវត្ថុមត្តតោ តស្ស **យំ ខោ តេ ឯវមាហំសុ “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃំ អញ្ញ”ន្តិ, តំ តេសំ នានុជានាមី**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ច យោជនា ច វេទិតព្ពា។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ **ព្រហ្មជាលដីកាយំ** (ទី. និ. ដី. ១.៣០) វុត្តមេវ។ **ទិដ្ឋិបញ្ញត្តិយា**តិ ទិដ្ឋិយា បញ្ញាបនេ “ឯវំ ឯសា ទិដ្ឋិ ឧប្បន្នា”តិ តស្សា ទិដ្ឋិយា សមុទយតោ, អត្ថង្គមតោ, អស្សាទតោ, អាទីនវតោ, និស្សរណតោ ច យាថាវតោ បញ្ញាបនេ។ អវិបរីតវុត្តិយា **សមេន ញាណេន សមំ** កញ្ចិ នេវ សមនុបស្សាមិ។ **អធិបញ្ញត្តី**តិ អភិញ្ញេយ្យធម្មបញ្ញាបនា។ យំ អជានន្តា ពាហិរកា ទិដ្ឋិបញ្ញត្តិយេវ អល្លីនាតិ តញ្ច បញ្ញត្តិតោ អជានន្តា ថាមសា បរាមាសា អភិនិវិស្ស វោហរន្តិ។ ឯត្ថ ច យាយំ “ទិដ្ឋិបញ្ញត្តិ នាមា”តិ វុត្តា ទិដ្ឋិយា ទិដ្ឋិគតិកេហិ ឯវំ គហិតតាយ វិភាវនា, តត្ថ ច ភគវតោ ឧត្តរិតរោ នាម កោចិ នត្ថិ, ស្វាយមត្ថោ **ព្រហ្មជាលេ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣០) វិភាវិតោ ឯវ។ “អធិបញ្ញត្តី”តិ វុត្តា បន វិភាវិយមានា លោកស្ស និព្ពិទាហេតុភាវេន ពហុលីការាតិ តស្សា វសេន ភគវា អនុត្តរភាវំ បវេទេន្តោ ‘នេវ អត្តនា សមសមំ សមនុបស្សាមី’តិ សីហនាទំ នទី”តិ កេចិ។ អដ្ឋកថាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១៨២) បន “យញ្ច វុត្តំ ‘បញ្ញត្តិយា’តិ យញ្ច ‘អធិបញ្ញត្តី’តិ , ឧភយមេតំ អត្ថតោ ឯក”ន្តិ “ឥធ បន បញ្ញត្តិយាតិ ឯត្តាបិ បញ្ញត្តិ ចេវ អធិបញ្ញត្តិ ច អធិប្បេតា, អធិបញ្ញត្តីតិ ឯត្តាបី”តិ ច វុត្តា, ឧភយស្សាបិ វសេនេត្ថ ភគវា សីហនាទំ នទីតិ វិញ្ញាយតិ។ **ឧភយំ បេតំ អត្ថតោ ឯក**ន្តិ ច បញ្ញត្តិភាវសាមញ្ញំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន ភេទាភាវតោ។ តេនាហ “**ភេទតោ ហី**”តិអាទិ។ **ខន្ធបញ្ញត្តី**តិ ខន្ធានំ “ខន្ធា”តិ បញ្ញាបនា ទស្សនា បកាសនា ឋបនា និក្ខិបនា។ “អាចិក្ខតិ ទស្សេតិ បញ្ញាបេតិ បដ្ឋបេតី”តិ (សំ. និ. ២.២០, ៩៧) អាគតដ្ឋានេ ហិ បញ្ញាបនា ទស្សនា បកាសនា **បញ្ញត្តិ** នាម, “សុបញ្ញត្តំ មញ្ចបីឋ”ន្តិ (បារា. ២៦៩) អាគតដ្ឋានេ ឋបនា និក្ខិបនា **បញ្ញត្តិ** នាម, ឥធ ឧភយម្បិ យុជ្ជតិ។

ទិដ្ឋិនិស្សយប្បហានវណ្ណនា

១៨៦. **បជហនត្ថ**ន្តិ អច្ចន្តាយ បជិនិស្សជ្ជនត្ថំ។ យស្មា តេន បជហនេន សព្ពេ ទិដ្ឋិនិស្សយា សម្មទេវ អតិក្កន្តា ហោន្តិ វីតិក្កន្តា, តស្មា “**សមតិក្កមាយាតិ តស្សេវ វេវចន**”ន្តិ អវោច។ ន កេវលំ សតិបដ្ឋានា កថិតមត្តា, អថ ខោ វេនេយ្យសន្តានេ បតិដ្ឋាបិតាតិ ទស្សេតុំ “ទេសិតា”តិ វត្វា “បញ្ញត្តា”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**ទេសិតាតិ កថិតា។ បញ្ញត្តាតិ ឋបិតា**”តិ។ ឥទានិ សតិបដ្ឋានទេសនាយ ទិដ្ឋិនិស្សយានំ ឯកន្តិកំ បហានាវហភាវំ ទស្សេតុំ “**សតិបដ្ឋានភាវនាយ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សតិបដ្ឋានភាវនាយាតិ ឥមិនា តេសំ ភាវនាយ ឯវ នេសំ បហានំ, ទេសនា បន តទុបនិស្សយភាវតោ តថា វុត្តាតិ ទស្សេតិ។ សេសំ សព្ពំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

បាសាទិកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៧. លក្ខណសុត្តវណ្ណនា

ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណវណ្ណនា

១៩៩. អភិនីហារាទិគុណមហត្តេន មហន្តោ បុរិសោតិ **មហាបុរិសោ,** សោ លក្ខីយតិ ឯតេហីតិ **មហាបុរិសលក្ខណានិ។** តំ មហាបុរិសំ ព្យញ្ជយន្តិ បកាសេន្តីតិ **មហាបុរិសព្យញ្ជនានិ។** មហាបុរិសោ និមីយតិ អនុមីយតិ ឯតេហីតិ **មហាបុរិសនិមិត្តានិ។** តេនាហ “**អយំ…បេ…. ការណានី**”តិ។

២០០. **ធារេន្តី**តិ លក្ខណបាឋំ ធារេន្តិ, តេន លក្ខណានិ តេ សរូបតោ ជានន្តិ, ន បន សមុដ្ឋានតោតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**នោ ច ខោ**”តិអាទិ, តេន អនញ្ញសាធារណមេតំ, យទិទំ មហាបុរិសលក្ខណានំ ការណវិភាវនន្តិ ទស្សេតិ។ **កស្មា អាហា**តិ យថាវុត្តស្ស សុត្តស្ស សមុដ្ឋានការណំ បុច្ឆតិ, អាចរិយោ “អដ្ឋុប្បត្តិយា អនុរូបត្តា”តិ វត្វា តមេវស្ស អដ្ឋុប្បត្តឹ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**សា បនា**”តិអាទិមាហ។ **សព្ពបាលិផុល្លោ**តិ សព្ពសោ សមន្តតោ វិកសិតបុប្ផោ។ វិកសនមេវ ហិ បុប្ផស្ស និប្ផត្តិ។ **បារិច្ឆត្តកោ វិយា**តិ អនុស្សវលទ្ធមត្ថំ គហេត្វា វទន្តិ។ **ឧប្បជ្ជតី**តិ លព្ភតិ, និព្ពត្តតីតិ អត្ថោ។

យេន កម្មេនាតិ យេន កុសលកម្មុនា។ **យំ និព្ពត្តន្តិ** យំ យំ លក្ខណំ និព្ពត្តំ។ **ទស្សេនត្ថ**ន្តិ តស្ស តស្ស កុសលកម្មស្ស សរូបតោ, កិច្ចតោ, បវត្តិអាការវិសេសតោ, បច្ចយតោ, ផលវិសេសតោ ច ទស្សនត្ថំ, ឯតេនេវ បដិបាដិយា ឧទ្ទិដ្ឋានំ លក្ខណានំ អសមុទ្ទេសការណវិភាវនាយ ការណំ ទីបិតំ ហោតិ សមានការណានំ លក្ខណានំ ឯកជ្ឈំ ការណទស្សនវសេនស្ស បវត្តត្តា។ **ឯវមាហា**តិ “ពាហិរកាបិ ឥសយោ ធារេន្តី”តិអាទិនា ឥមិនា ឥមិនា បការេន អាហ។

សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាលក្ខណវណ្ណនា

២០១. “**បុរិមំ ជាតិ**ន្តិ បុរិមាយំ ជាតិយំ, ភុម្មត្ថេ ឯតំ ឧបយោគវចន”ន្តិ វទន្តិ។ “បុព្ពេ និវុត្ថក្ខន្ធសន្តានេ បិតោ”តិ វចនតោ អច្ចន្តសំយោគេ វា ឧបយោគវចនំ។ យត្ថ យត្ថ ហិ ជាតិយំ មហាសត្តោ បុញ្ញកម្មំ កាតុំ អារភតិ, អារភតោ បដ្ឋាយ អច្ចន្តមេវ តត្ថ បុញ្ញកម្មប្បសុតោ ហោតិ។ តេនាហ “ទឡ្ហសមាទានោ”តិអាទិ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **និវុត្ថក្ខន្ធា “ជាតី”តិ វុត្តា** ខន្ធវិនិមុត្តាយ ជាតិយា អភាវតោ, និព្ពត្តិលក្ខណស្ស ច វិការស្ស ឥធ អនុបយុជ្ជនតោ។ **ជាតវសេនា**តិ ជាយនវសេន។ “**ភវា**”តិ ឥមិនា “បុព្ពេ និវុត្ថក្ខន្ធា”តិ ឥមំ បទំ ឧបសំហរតិ។ **ភវនវសេនា**តិ បច្ចយតោ និព្ពត្តនវសេន។ **និវុត្ថវសេនា**តិ និវុសិតតាវសេន។ **អាលយដ្ឋេនា**តិ អាវសិតភាវេន។ និវាសត្ថោ ហិ និកេតត្ថោ។

តត្ថាតិ ទេវលោកាទិម្ហិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឯកច្ចំ តិរច្ឆានយោនឹ សង្គណ្ហាតិ។ **ន សុករ**ន្តិ ទេវគតិយា ឯកន្តសុខតាយ, ទុគ្គតិយា ឯកន្តទុក្ខតាយ, ទុក្ខពហុលតាយ ច បុញ្ញកិរិយាយ ឱកាសោ ន សុលភរូបោ បច្ចយសមវាយស្ស ទុល្លភភាវតោ, ឧប្បជ្ជមានា ច សា ឧឡារា, វិបុលា ច ន ហោតីតិ គតិវសេនាបិ ខេត្តវិសេសតា ឥច្ឆិតព្ពា “តិរច្ឆានគតេ ទានំ ទត្វា សតគុណា ទក្ខិណា បាដិកង្ខិតព្ពា, បុថុជ្ជនទុស្សីលេ ទានំ ទត្វា សហស្សគុណា ទក្ខិណា បាដិកង្ខិតព្ពា”តិ (ម. និ. ៣.៣៧៩) វចនតោ ។ មនុស្សគតិយា បន សុខពហុលតាយ បុញ្ញកិរិយាយ ឱកាសោ សុលភរូបោ បច្ចយសមវាយស្ស ច យេភុយ្យេន សុលភភាវតោ។ យញ្ច តត្ថ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, តម្បិ វិសេសតោ បុញ្ញកិរិយាយ ឧបនិស្សយោ ហោតិ, ទុក្ខូបនិសា សទ្ធាតិ។ យថា ហិ អយោឃនេន សត្ថកេ និប្ផាទិយមានេ តស្ស ឯកន្តតោ អគ្គិម្ហិ តាបនំ, ឧទកេន វា តេមនំ ឆេទនកិរិយាសមត្ថតាយ ន វិសេសបច្ចយោ, តាបេត្វា បន សមានយោគតោ ឧទកតេមនំ តស្សា វិសេសបច្ចយោ, ឯវមេវ សត្តសន្តានស្ស ឯកន្តទុក្ខសមង្គិតា ទុក្ខពហុលតា ឯកន្តសុខសមង្គិតា សុខពហុលតា ច បុញ្ញកិរិយាសមត្ថតាយ ន វិសេសបច្ចយោ, សតិ បន សមានយោគតោ ទុក្ខសន្តាបនេ, សុខុមព្រូហនេ ច លទ្ធូបនិស្សយា បុញ្ញកិរិយា សមត្ថតាយ សម្ភវតិ, តថា សតិ ឧប្បជ្ជមានា បុញ្ញកិរិយា មហាជុតិកា មហាវិប្ផារា បដិបក្ខច្ឆេទនសមត្ថា ហោតិ។ តស្មា មនុស្សភាវោ បុញ្ញកិរិយាយ វិសេសបច្ចយោ។ តេន វុត្តំ “**តត្ថ ន សុករំ, មនុស្សភូតស្សេវ សុករ**”ន្តិ។

អថ “មនុស្សភូតស្សា”តិ ឯត្ថ កោ វចនត្ថោ? “មនស្ស ឧស្សន្នតាយ **មនុស្សា**តិ, សូរភាវសតិមន្តតាព្រហ្មចរិយយោគ្យតាទិគុណវសេន ឧបចិតមនកា ឧក្កដ្ឋគុណចិត្តាតិ អត្ថោ។ កេ បន តេ? ជម្ពុទីបវាសិនោ សត្តវិសេសា។ តេនាហ ភគវា –

‘តីហិ, ភិក្ខវេ, ឋានេហិ ជម្ពុទីបកា មនុស្សា ឧត្តរកុរុកេ ច មនុស្សេ អធិគ្គណ្ហន្តិ ទេវេ ច តាវតឹសេ។ កតមេហិ តីហិ? សូរា សតិមន្តោ ឥធ ព្រហ្មចរិយវាសោ’តិ (អ. និ. ៩.២១; កថា. ២៧១)។

តថា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ, បច្ចេកពុទ្ធា, អគ្គសាវកា , មហាសាវកា, ចក្កវត្តិនោ, អញ្ញេ ច មហានុភាវា សត្តា តត្ថេវ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេ ហិ សមានរូបាទិតាយ បន សទ្ធឹ បរិត្តទីបវាសីហិ ឥតរមហាទីបវាសិនោបិ មនុស្សា ត្វេវ បញ្ញាយិំសូ”តិ កេចិ។ អបរេ បន ភណន្តិ “លោភាទីហិ, អលោភាទីហិ ច សហិតស្ស មនស្ស ឧស្សន្នតាយ **មនុស្សា**។ យេ ហិ សត្តា មនុស្សជាតិកា, តេសុ វិសេសតោ លោភាទយោ, អលោភាទយោ ច ឧស្សន្នា, តេ លោភាទិឧស្សន្នតាយ អបាយមគ្គំ, អលោភាទិឧស្សន្នតាយ សុគតិមគ្គំ, និព្ពានគាមិមគ្គញ្ច បរិបូរេន្តិ, តស្មា លោភាទីហិ, អលោភាទីហិ ច សហិតស្ស មនស្ស ឧស្សន្នតាយ បរិត្តទីបវាសីហិ សទ្ធឹ ចតុទីបវាសិនោ សត្តវិសេសា មនុស្សាតិ វុច្ចន្តី”តិ។ លោកិយា បន “មនុនោ អបច្ចភាវេន **មនុស្សា**”តិ វទន្តិ។ **មនុ** នាម បឋមកប្បិកោ លោកមរិយាទាយ អាទិភូតោ សត្តានំ ហិតាហិតវិធាយកោ កត្តព្ពាកត្តព្ពតាសុ និយោជនតាវសេន បិតុដ្ឋានិយោ, យោ សាសនេ “មហាសម្មតោ”តិ វុច្ចតិ អម្ហាកំ មហាពោធិសត្តោ, បច្ចក្ខតោ, បរម្បរា ច តស្ស ឱវាទានុសាសនិយំ ឋិតា សត្តា បុត្តសទិសតាយ “មនុស្សា, មានុសា”តិ ច វុច្ចន្តិ។ តតោ ឯវ ហិ តេ “មានវា, មនុជា”តិ ច វោហរីយន្តិ។ **មនុស្សភូតស្សា**តិ មនុស្សេសុ ភូតស្ស ជាតស្ស, មនុស្សភាវំ វា បត្តស្សាតិ អត្ថោ។ អយញ្ច នយោ លោកិយមហាជនស្ស វសេន វុត្តោ។ មហាពោធិសត្តានំ បន សន្តានស្ស មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ កុសលធម្មបដិបត្តិយំ សម្មទេវ អភិសង្ខតត្តា តេសំ សុគតិយំ, អត្តនោ ឧប្បជ្ជនទុគ្គតិយញ្ច និព្ពត្តានំ កុសលកម្មំ គរុតរមេវាតិ ទស្សេតុំ **“អការណំ វា ឯត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

ឯវរូបេ អត្តភាវេតិ ហត្ថិអាទិអត្តភាវេ។ **ឋិតេន កតកម្មំ ន សក្កា សុខេន ទីបេតុំ** លោកេ អប្បញ្ញាតរូបត្តា។ **សុខេន ទីបេតុំ** “អសុកស្មឹ ទេសេ អសុកស្មឹ នគរេ អសុកោ នាម រាជា, ព្រាហ្មណោ ហុត្វា ឥមំ កុសលកម្មំ អកាសី”តិ ឯវំ សុវិញ្ញាបយភាវតោ។ **ថិរគ្គហណោ**តិ អសិថិលគ្គាហី ថាមប្បត្តគ្គហណោ។ **និច្ចលគ្គហណោ**តិ អចញ្ចលគ្គាហី តត្ថ កេនចិបិ អសំហារិយោ ។ **បដិកុជតី**តិ សំកុជតិ, ជិគុច្ឆនវសេន វិវដ្ដតិ វា។ **បសារិយតី**តិ វិត្ថតំ ហោតិ វេបុល្លំ បាបុណាតិ។

តវេសោ មហាសមុទ្ទសទិសោតិ ឯសោ ឧទកោឃោ តេវ មហាសមុទ្ទសទិសោ។

ទីយតិ ឯតេនាតិ **ទានំ**, បរិច្ចាគចេតនា។ **ទិយ្យនវសេនា**តិ ទេយ្យធម្មស្ស បរិយត្តំ កត្វា បរិច្ចជនវសេន **ទានំ**។ **សំវិភាគករណវសេនា**តិ តស្សេវ អត្តនា សទ្ធឹ បរស្ស សំវិភជនវសេន **សំវិភាគោ**, តថាបវត្តា ចេតនា។ **សីលសមាទានេ**តិ សីលស្ស សម្មទេវ អាទានេ, គហណេ បវត្តនេតិ អត្ថោ។ តំ បវត្តិកាលេន ទស្សេន្តោ **“បូរណកាលេ”**តិ អាហ។ មាតុ ហិតោ មត្តេយ្យោ, យស្ស បន ធម្មស្ស វសេន សោ “មត្តេយ្យោ”តិ វុច្ចតិ, សោ **មត្តេយ្យតា**តិ អាហ **“មាតុ កាតព្ពវត្តេ”**តិ។ ឯសេវ នយោ **“បេត្តេយ្យតាយា”**តិអាទីសុ។ **អញ្ញតរញ្ញតរេសូ**តិ អញ្ញមញ្ញវិសិដ្ឋេសុ អញ្ញេសុ, តេ បន កុសលភាវេន វុត្តា កុសលាតិ អាហ **“ឯវរូបេសូ”**តិ។ **អធិកុសលេសូ**តិ អភិវិសិដ្ឋេសុ កុសលេសុ, សា បន អភិវិសិដ្ឋតា ឧបាទាយុបាទាយ ហោតិ។ យំ បនេត្ថ ឧក្កំសគតំ អធិកុសលំ, តទុក្កំសនយេន ឥធាធិប្បេតន្តិ តំ ទស្សេតុំ **“អត្ថិ កុសលា, អត្ថិ អធិកុសលា”**តិអាទិ វុត្តំ។ ននុ បញ្ញាបារមិសង្គហញាណសម្ភារភូតា កុសលា ធម្មា និប្បរិយាយេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបដិលាភបច្ចយា កុសលា នាម, ឥមេ បន មហាបុរិសលក្ខណនិព្ពត្តកា បុញ្ញសម្ភារភូតា កស្មា តថា វុត្តាតិ? សព្ពេសម្បិ មហាពោធិសត្តសន្តានគតានំ បារមិធម្មានំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបដិលាភបច្ចយភាវតោ។ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ ហិ មហាបុរិសោ យំ កិញ្ចិ បុញ្ញំ ករោតិ, សព្ពំ តំ សម្មាសម្ពោធិសមធិគមាយេវ បរិណាមេតិ។ តថា ហិ សសម្ភារព្យាសោ, ទីឃកាលាព្យាសោ, និរន្តរាព្យាសោ, សក្កច្ចាព្យាសោតិ ចត្តារោ អព្យាសា ចតុរធិដ្ឋានបរិបូរិតសម្ពន្ធា អនុបុព្ពេន មហាពោធិដ្ឋានា សម្បជ្ជន្តិ។

សកិម្បីតិ **បិ**-សទ្ទេន អនេកវារម្បិ កតំ វិជាតិយេន អន្តរិតំ សង្គណ្ហាតិ។ **អភិណ្ហករណេនា**តិ ពហុលីការេន។ **ឧបចិត**ន្តិ ឧបរូបរិ វឌ្ឍិតំ។ **បិណ្ឌីកត**ន្តិ បិណ្ឌសោ កតំ។ **រាសីកត**ន្តិ រាសិភាវេន កតំ។ អនេកក្ខត្តុញ្ហិ បវត្តិយមានំ កុសលកម្មំ សន្តានេ តថាលទ្ធបរិភាវនំ បិណ្ឌីភូតំ វិយ, រាសីភូតំ វិយ ច ហោតិ។ វិបាកំ បតិ សំហច្ចការិភាវត្តា **ចក្កវាឡំ អតិសម្ពាធំ ភវគ្គំ អតិនីចំ**, សចេ បនេ តំ រូបំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។ **វិបុលត្តា**តិ មហន្តត្តា។ យស្មា បន តំ កម្មំ មេត្តាករុណាសតិសម្បជញ្ញាហិ បរិគ្គហិតតាយ ទុរសមុស្សារិតំ បមាណករណធម្មន្តិ បមាណរហិតតាយ “អប្បមាណ”ន្តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, តស្មា **“អប្បមាណត្តា”**តិ វុត្តំ។

អធិភវតីតិ ផលស្ស ឧឡារភាវេន អភិភុយ្យ តិដ្ឋតិ។ អត្ថតោ បណីតបណីតានំ ភោគានំ បដិលាភោ ឯវាតិ អាហ **“អតិរេកំ លភតី”**តិ។ **អធិគច្ឆតី**តិ វិន្ទតិ, និព្ពត្តមានោវ តេន សមន្នាគតោ ហោតីតិ អត្ថោ។

ឯកទេសេន អផុសិត្វា សព្ពប្បទេសេហិ ផុសនតោ សព្ពប្បទេសេហិ ផុសន្តិយោ ឯតេសំ បាទតលានំ សន្តីតិ **“សព្ពាវន្តេហិ បាទតលេហី”**តិ វុត្តំ។ យថា និក្ខិបនេ សព្ពេ បាទតលប្បទេសា សំហច្ចការិនោ អនិន្នតាយ សមភាវតោ, ឯវំ ឧទ្ធរណេបីតិ វុត្តំ **“សមំ ផុសតិ, សមំ ឧទ្ធរតី”**តិ។ ឥទានិ ឥមស្ស មហាបុរិសលក្ខណស្ស សមធិគមេន លទ្ធព្ពនិស្សន្ទផលវិភាវនមុខេន អានុភាវំ វិភាវេតុំ **“សចេបិ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **នរក**ន្តិ អាវាដំ។ **អន្តោ បវិសតិ** សមភាវាបត្តិយា។ **“ចក្កលក្ខណេន បតិដ្ឋាតព្ពដ្ឋាន”**ន្តិ ឥទំ យំ ភូមិប្បទេសំ បាទតលំ ផុសតិ, តត្ថ ចក្កលក្ខណម្បិ ផុសនវសេន បតិដ្ឋាតីតិ កត្វា វុត្តំ។ តស្ស បន តថា បតិដ្ឋានំ សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាយ ឯវាតិ សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាយ អានុភាវកិត្តនេ “លក្ខណន្តរានយនំ កិមត្ថិយ”ន្តិ ន ចិន្តេតព្ពំ។ **សីលតេជេនា**តិ សីលប្បភាវេន។ **បុញ្ញតេជេនា**តិ កុសលប្បភាវេន។ **ធម្មតេជេនា**តិ ញាណប្បភាវេន។ តីហិបិ បទេហិ ភគវតោ ពុទ្ធភូតស្ស ធម្មា គហិតា, **“ទសន្នំ បារមីន”**ន្តិ ឥមិនា ពុទ្ធករធម្មា គហិតា។

២០២. មហាសមុទ្ទោវ សីមា សព្ពភូមិស្សរភាវតោ។ **“អខិលមនិមិត្តមកណ្ដក”**ន្តិ តីហិបិ បទេហិ ថេយ្យាភាវោវ វុត្តោតិ អាហ **“និច្ចោរ”**ន្តិអាទិ ។ **ខរសម្ផស្សដ្ឋេនា**តិ យដ្ឋនេន ទុក្ខសម្ផស្សភាវេន **ខិលា**តិ។ **ឧបទ្ទវបច្ចយដ្ឋេនា**តិ អនត្ថហេតុតាយ **និមិត្តា**តិ។ **“អខិល”**ន្តិអាទិនា ឯកចារីហិ ចោរាភាវោ វុត្តោ, **“និរព្ពុទ”**ន្តិ ឥមិនា បន គណពន្ធវសេន វិចរណចោរាភាវោ វុត្តោតិ ទស្សេតុំ **“គុម្ពំ គុម្ពំ ហុត្វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អវិក្ខម្ភនីយោ**តិ ន វិពន្ធនីយោ កេនចិ អប្បដិពាហនីយោ ឋានតោ អនិក្កឌ្ឍនីយោ។ បដិបក្ខំ អនិដ្ឋំ អត្ថេតីតិ **បច្ចត្ថិកោ**, ឯតេន បាកដភាវេន វិរោធំ អករោន្តោ វេរិបុគ្គលោ វុត្តោ។ បដិវិរុទ្ធោ អមិត្តោ **បច្ចាមិត្តោ**, ឯតេន បាកដភាវេន វិរោធំ ករោន្តោ វេរិបុគ្គលោ វុត្តោ។ **វិក្ខម្ភេតុំ នាសក្ខឹសុ**, អញ្ញទត្ថុ សយមេវ វិឃាតព្យសនំ បាបុណឹសុ ចេវ សាវកត្តញ្ច បវេទេសុំ។

“កម្ម”ន្តិអាទីសុ **កម្មំ នាម** ពុទ្ធភាវំ ឧទ្දិស្ស កតូបចិតោ លក្ខណសំវត្តនិយោ បុញ្ញសម្ភារោ។ តេនាហ **“សតសហស្សកប្បាធិកានី”**តិអាទិ។ **កម្មសរិក្ខកំ នាម** តស្សេវ បុញ្ញសម្ភារស្ស ករណកាលេ កេនចិ អកម្បនីយស្ស ទឡ្ហាវត្ថិតភាវស្ស អនុច្ឆវិកោ សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាសង្ខាតស្ស លក្ខណស្ស បរេហិ អវិក្ខម្ភនីយតាយ ញាបកនិមិត្តភាវោ, ស្វាយំ និមិត្តភាវោ តស្សេវ លក្ខណស្សាតិ អដ្ឋកថាយំ **“កម្មសរិក្ខកំ នាម…បេ…. មហាបុរិសលក្ខណ”**ន្តិ វុត្តំ។ ឋានគមនេសុ បាទានំ ទឡ្ហាវត្ថិតភាវោ **លក្ខណំ នាម។** បាទានំ ភូមិយំ សមំ និក្ខិបនំ, បាទតលានំ សព្ពភាគេហិ ផុសនំ, សមមេវ ឧទ្ធរណំ, តស្មា សុដ្ឋុ សមំ សព្ពភាគេហិ បតិដ្ឋិតា បាទា ឯតស្សាតិ **សុប្បតិដ្ឋិតបាទោ**, តស្ស ភាវោ **សុប្បតិដ្ឋិតបាទតា**តិ វុច្ចតិ លក្ខណំ។ សុដ្ឋុ សមំ ភូមិយា ផុសនេនេវ ហិ នេសំ តត្ថ ទឡ្ហាវត្ថិតភាវោ សិទ្ធោ, យំ “កម្មសរិក្ខក”ន្តិ វុត្តំ។ **លក្ខណានិសំសោ**តិ លក្ខណបដិលាភស្ស ឧទ្រយោ, លក្ខណសំវត្តនិយស្ស កម្មស្ស អានិសំសផលន្តិ អត្ថោ។ និស្សន្ទផលំ បន ហេដ្ឋា ភាវិតមេវ។

២០៣. កម្មាទិភេទេតិ កម្មកម្មសរិក្ខកលក្ខណ លក្ខណានិសំសវិសញ្ញិតេ វិភាគេ។ **គាថាពន្ធំ សន្ធាយ វុត្តំ**, អត្ថោ បន អបុព្ពំ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **បោរាណកត្ថេរា**តិ អដ្ឋកថាចរិយា។ **វណ្ណនាគាថា**តិ ថោមនាគាថា វុត្តមេវត្ថំ គហេត្វា ថោមនាវសេន បវត្តត្តា។ **អបរភាគេ ថេរា** នាម បាឡឹ, អដ្ឋកថញ្ច បោត្ថការោបនវសេន សមាគតា មហាថេរា, យេ សាដ្ឋកថំ បិដកត្តយំ បោត្ថការុឡ្ហំ កត្វា សទ្ធម្មំ អទ្ធនិយចិរដ្ឋិតិកំ អកំសុ។ **ឯកបទិកោ**តិ **“ទឡ្ហសមាទានោ អហោសី”**តិអាទិបាឋេ ឯកេកបទគាហី។ **អត្ថុទ្ធារោ**តិ តទត្ថស្ស សុខគ្គហណត្ថំ គាថាពន្ធវសេន ឧទ្ធរណតោ អត្ថុទ្ធារភូតោ, តយិទំ បាឡិយំ អាគតបទានិ គហេត្វា គាថាពន្ធវសេន តទត្ថវិចារណភាវទស្សនំ, ន បន ធម្មភណ្ឌាគារិកេន ឋបិតភាវបដិក្ខិបនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

កុសលធម្មានំ វចីសច្ចស្ស ពហុការតំ, តប្បដិបក្ខស្ស ច មុសាវាទស្ស មហាសាវជ្ជតំ ទស្សេតុំ អនន្តរមេវ កុសលកម្មបថធម្មេ វទន្តោបិ តតោ វចីសច្ចំ នីហរិត្វា កថេតិ **សច្ចេ**តិ វា សន្និធានេវ “ធម្មេ”តិ វុច្ចមានា កុសលកម្មបថធម្មា ឯវ យុត្តាតិ វុត្តំ **“ធម្មេតិ ទសកុសលកម្មបថធម្មេ”**តិ។ គោពលីពទ្ទញាយេន វា ឯត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឥន្ទ្រិយទមនេ**តិ ឥន្ទ្រិយសំវរេ។ កុសលកម្មបថគ្គហណេនស្ស វារិត្តសីលមេវ គហិតន្តិ ឥតរម្បិ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ សំយមស្សេវ គហណំ កតន្តិ **“សំយមេតិ សីលសំយមេ”**តិ វុត្តំ។ **សុចិ** វុច្ចតិ បុគ្គលោ យស្ស ធម្មស្ស វសេន, តំ **សោចេយ្យំ**, កាយសុចរិតាទិ។ ឯតស្សេវ ហិ វិភាគស្ស ទស្សនត្ថំ វុត្តម្បិ ចេតំ បុន វុត្តំ, មនោសោចេយ្យគ្គហណេន វា ឈានាទិឧត្តរិមនុស្សធម្មានម្បិ សង្គណ្ហនត្ថំ **សោចេយ្យ**គ្គហណំ។ **អាលយភូត**ន្តិ សមថវិបស្សនានំ អធិដ្ឋានភូតំ។ **ឧបោសថកម្ម**ន្តិ ឧបោសថទិវសេ សមាទិយិត្វា សមាចរិតព្ពំ បុញ្ញកម្មំ **ឧបោសថោ** សហចរណញាយេន។ **“អវិហឹសាយា**តិ សត្តានំ អវិហេឋនាយា”តិ វទន្តិ, តំ បន សីលគ្គហណេនេវ គហិតំ។ តស្មា **អវិហឹសាយា**តិ ករុណាយាតិ អត្ថោ។ **អវិហឹសា**គ្គហណេនេវ ចេត្ថ អប្បមញ្ញាសាមញ្ញេន ចត្តារោបិ ព្រហ្មវិហារា ឧបចារវត្តា គហិតា លក្ខណហារនយេន។ **សកល**ន្តិ អនវសេសំ បរិបុណ្ណំ។ ឯវមេត្ថ កាមាវចវត្តភាវបរិយាបន្នត្តា លក្ខណស្ស តំសំវត្តនិកកាមាវចរកុសលធម្មា ឯវ បារមិតាសង្គហបុញ្ញសម្ភារភូតកាយសុ

ចរិតាទីហិ ទ្វាទសធា វិភត្តា ឯវ។ គាថាយំ “សច្ចេ”តិអាទិនា ទសធា សង្គយ្ហ ទស្សិតា។ ឯស នយោ សេស លក្ខណេបិ។

អនុភវីតិ គាថាសុខត្ថំ អការំ សានុនាសិកំ កត្វា វុត្តំ។ ព្យញ្ជនានិ លក្ខណានិ អាចិក្ខន្តីតិ **វេយញ្ជនិកា។ វិក្ខម្ភេតព្ពន្តិ** បដិពាហិតព្ពំ **តស្សាតិ** មហាបុរិសស្ស, **តស្ស** វា មហាបុរិសលក្ខណស្ស។ លក្ខណសីសេន ចេត្ថ តំសំវត្តនិកបុញ្ញសម្ភារោ វុច្ចតិ។

បាទតលចក្កលក្ខណវណ្ណនា

២០៤. ភយំ នាម ភីតិ, តំ បន ឧព្ពិជ្ជនាការេន, ឧត្តសនាការេន ច បវត្តិយា ទុវិធន្តិ អាហ **“ឧព្ពេគភយញ្ចេវ ឧត្តាសភយញ្ចា”**តិ។ តទុភយម្បិ ភយំ វិភាគេន ទស្សេតុំ **“តត្ថា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អបនូទិតាតិ** យថា ចោរាទយោ វិលុប្បនពន្ធនាទីនិ បរស្ស ន ករោន្តិ, កតញ្ច បច្ចាហរណាទិនា បដិបាកតិកំ ហោតិ, ឯវំ យថា ច ចណ្ឌហត្ថិអាទយោ ទូរតោ បរិវជ្ជិតា ហោន្តិ, អបរិវជ្ជិតេ តស្ស យថា ឋានេ ឋិតេហិ អភិភវោ ន ហោតិ, ឯវំ អបនូទិតា។ **អតិវាហេតីតិ** អតិក្កាមេតិ។ **តំ ឋានន្តិ** តំ សាសង្កដ្ឋានំ។ **អសក្កោន្តានន្តិ** ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ, អសក្កោន្តេតិ អត្ថោ។ **អសក្កោន្តានន្តិ** វា អនាទរេ សាមិវចនំ។ សហ បរិវារេនាតិ **សបរិវារំ។** តត្ថ កិញ្ចិ ទេយ្យធម្មំ ទេន្តោ យទា តស្ស បរិវារភាវេន អញ្ញម្បិ ទេយ្យធម្មំ ទេតិ, ឯវំ តស្ស តំ ទានមយំ បុញ្ញំ សបរិវារំ នាម ហោតិ។

តមត្ថំ វិត្ថារេន ទស្សេតុំ **“តត្ថ អន្ន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យថា ទេយ្យធម្មំ តស្ស អន្នទានស្ស បរិវារោ, ឯវំ តស្ស សក្កច្ចករណំ បីតិ ទស្សេន្តោ **“អថ ខោ”**តិអាទិមាហ។ យាគុភត្តំ ទត្វាវ អទាសីតិ យោជនា។ ឯស នយោ ឥតោ បរតោបិ។ **សុត្តំ វដ្ដេតីតិ** ចីវរស្ស សិព្ពនសុត្តកំ ទុវដ្ដតិវដ្ដាទិវសេន វដ្ដិតំ អកាសិ។ **រជនន្តិ** អល្លិអាទិរជនវត្ថុំ។ **បណ្ឌុបលាសន្តិ** រជនុបគមេវ បណ្ឌុវណ្ណំ បលាសំ។

ហេដ្ឋិមានីតិ អន្នាទីនិ **ចត្តារិ។ និសទ**គ្គហណេនេវ និសទបោតោបិ គហិតោ។ **ចីនបិដ្ឋំ** សិន្ទុរកចុណ្ណំ។ **កោជវន្តិ** ឧទ្ទលោមិឯកន្តលោមិអាទិកោជវត្ថរណំ។ **សុវិភត្តអន្តរានីតិ** សុដ្ឋុ វិភត្តអន្តរានិ, ឯតេន ចក្កាវយវដ្ឋានានំ សុបរិច្ឆិន្នតំ ទស្សេតិ។

លទ្ធាភិសេកា ខត្តិយា អត្តនោ វិជិតេ វិសវិតាយ ព្រាហ្មណាទិកេ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ រញ្ជេតុំ សក្កោន្តិ, ន ឥតរាតិ អាហ **“រាជានោតិ អភិសិត្តា”**តិ។ រាជតោ យថាលទ្ធគាមនិគមាទី ឥស្សរវតាយ ភុញ្ជន្តីតិ **ភោជកា,** តាទិសោ ភោគោ ឯតេសំ អត្ថិ , តត្ថ វា និយុត្តាតិ **ភោគិកា,** តេ ឯវ **“ភោគិយា”**តិ វុត្តា។ **សបរិវារំ ទានន្តិ** វុត្តនយេន សបរិវារទានំ។ **ជានាតូតិ** “សទេវកោ លោកោ ជានាតូ”តិ ឥមិនា វិយ អធិប្បាយេន **និព្ពត្តំ ចក្កលក្ខណន្តិ** លក្ខណស្សេវ កម្មសរិក្ខតា ទស្សិតា។ ឯវំ សតិ តិកមេវ សិយា, ន ចតុក្កំ, តស្មា ចក្កលក្ខណស្ស មហាបរិវារតាយ ញាបកនិមិត្តភាវោ កម្មសរិក្ខកំ នាម។ តេនេវាហ “សបរិវារំ...បេ.... ជានាតូតិ និព្ពត្ត”ន្តិ។ “ទីឃាយុកតាយ តំ និមិត្ត”ន្តិ (ទី. និ. ៣.២០៧) ច វក្ខតិ, តថា “តំ លក្ខណំ ភវតិ តទត្ថជោតក”ន្តិ (ទី. និ. ៣.២២១) ច។ និស្សន្ទផលំ បន បដិបក្ខាភិភវោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនេវាហ គាថាយំ “សត្តុមទ្ទនោ”តិ។

២០៥. ឯតន្តិ ឯតំ គាថាពន្ធភូតំ វចនំ, តំ បនត្ថតោ គាថា ឯវាតិ អាហ **“ឥមា តទត្ថបរិទីបនា គាថា វុច្ចន្តី”**តិ។

បុរត្ថាតិ វា “បុរេ”តិ វុត្តតោបិ បុព្ពេ។ យស្មា មហាបុរិសោ ន អតីតាយ ឯកជាតិយំ, នាបិ កតិបយជាតីសុ, អថ ខោ បុរិមបុរិមតរាសុ តថាវ បដិបន្នោ, តស្មា តត្ថ បដិបត្តិ ទស្សេតុំ “បុរេ បុរត្ថា”តិ វុត្តំ។ ឥមិស្សាបិ ជាតិយំ អតីតកាលវសេន “បុរេបុរត្ថា”តិ វត្តុំ លព្ភាតិ តតោ វិសេសនត្ថំ “បុរិមាសុ ជាតីសូ”តិ វុត្តន្តិ អាហ **“ឥមិស្សា”**តិអាទិ។ កេចិ “ឥមិស្សា ជាតិយា បុព្ពេ តុសិតទេវលោកេ កតកម្មបដិក្ខេបវចន”ន្តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ តត្ថ តាទិសស្ស កតកម្មស្ស អភាវតោ។ **អបនូទនោតិ** អបនេតា។ **អធិមុត្តោតិ** យុត្តបយុត្តោ។

បុញ្ញកម្មេនាតិ ទានាទិបុញ្ញកម្មេន។ **ឯវំ សន្តេតិ** សតមត្តេន បុញ្ញកម្មេន ឯកេកំ លក្ខណំ និព្ពត្តេយ្យ, ឯវំ សតិ។ **ន រោចយីសូតិ** កេវលំ សតមត្តេន បុញ្ញកម្មេន លក្ខណនិព្ពត្តិំ ន រោចយីសុ អដ្ឋកថាចរិយា។ កថំ បន រោចយីសូតិ អាហ **“អនន្តេសុ បនា”**តិអាទិ។ **ឯកេកំ កម្មន្តិ** ឯកេកំ ទានាទិបុព្ពកម្មំ។ **ឯកេកំ សតគុណំ កត្វាតិ** អនន្តាសុ លោកធាតូសុ យត្តកា សត្តា, តេហិ សព្ពេហិ បច្ចេកំ សតក្ខត្តុំ កតានិ ទានាទិបុញ្ញកម្មានិ យត្តកានិ, តតោ ឯកេកំ បុញ្ញកម្មំ មហាសត្តេន សតគុណំ កតំ “សត”ន្តិ អធិប្បេតំ, តស្មា ឥធ **សត**-សទ្ទោ ពហុភាវ

បរិយាយោ, ន សង្ខារចនោតិ ទស្សេតិ “សតគ្ឃិ សតំ ទេវមនុស្សា”តិអាទីសុ វិយ។ តេនាហ “**តស្មា សតបុញ្ញលក្ខណោតិ តមមត្ថំ រោចយីសូ**”តិ។

អាយតបណ្ហិតាទិតិលក្ខណវណ្ណនា

២០៦. **សរសចុតិ** នាម ជាតស្ស សត្តស្ស យាវជីវំ ជីវិត្វា បកតិយា មរណំ។ អាកឌ្ឍជិយស្ស ធនុទណ្ឌស្ស វិយ បាទានំ អន្តោមុខំ កុដិលតាយ **អន្តោវង្កបាទតា។** ពហិមុខំ កុដិលតាយ **ពហិវង្កបាទតា។** បាទតលស្ស មជ្ឈេ ឧន្នតាយ **ឧក្កុដិកបាទតា។** អគ្គបាទេន ខញ្ជនកា **អគ្គកោណ្ឌា។** បណ្ហិប្បទេសេន ខញ្ជនកា **បណ្ហិកោណ្ឌា។** **ឧន្នតកាយេនា**តិ អនោនតភាវេន សមុស្សិតសរីរេន ។ **មុដ្ឋិកតហត្ថា**តិ អាវុធាទីនំ គហណត្ថំ កតមុដ្ឋិហត្ថា។ **ផណហត្ថកា**តិ អញ្ញមញ្ញំ សំសដ្ឋង្គុលិហត្ថា។ **ឥទមេត្ថ កម្មសរិក្ខក**ន្តិ ឥទំ ឥមេសំ តិណ្ណម្បិ លក្ខណានំ តថាគតស្ស ទីឃាយុកតាយ ញាបកនិមិត្តភាវោ ឯត្ថ អាយតបណ្ហិតា, ទីឃង្គុលិតា ព្រហ្មុជុគត្តតាតិ ឯតស្មឹ លក្ខណត្តយេ កម្មសរិក្ខកត្ថំ។ និស្សន្ទផលំ បន អនន្តរាយតាទិ ទដ្ឋព្ពំ។

២០៧. ភាយិតព្ពវត្ថុនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជមានម្បិ ភយំ អត្តសិនេហហេតុកំ បហីនសិនេហស្ស តទភាវតោតិ អាហ “**យថា មយ្ហំ មរណតោ ភយំ មម ជីវិតំ បិយ**”ន្តិ។ **សុចិណ្ណេនា**តិ សុដ្ឋុ កតូបចិតេន សុចរិតកម្មុនា។

ចរិត្វាតិ សក្កតោ ចរិត្វា។ “**សុជាតគត្តោ សុភុជោ**”តិ អាទយោ សរីរាវយវគុណា ឥមេហិ លក្ខណេហិ អវិនាភាវិនោតិ ទស្សេតុំ វុត្តា។ **ចិរយបនាយា**តិ អត្តភាវស្ស ចិរកាលំ បវត្តនាយ។ តេនាហ “**ទីឃាយុកភាវាយា**”តិ។ **តតោ**តិ ចក្កវត្តី ហុត្វា យាបនតោ។ **វសិប្បត្តោ**តិ ឈានាទីសុ វសីភាវញ្ចេវ ចេតោវសិភាវញ្ច បត្តោ **ហុត្វា,** កថំ ឥទ្ធិភាវនាយ ឥទ្ធិបាទភាវនាយាតិ អត្ថោ។ យាបេតិ ចិរតរន្តិ យោជនា។

សត្តុស្សទតាលក្ខណវណ្ណនា

២០៨. រសោ ជាតោ ឯតេសន្តិ **រសិតានិ,** មហារសានិ។ តេនាហ “**រសសម្បន្នាន**”ន្តិ។ **បិដ្ឋខជ្ជកាទីនី**តិ បូបសក្ខលិមោទកាទីនិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បន កទលិផលាទី សង្គណ្ហាតិ។ បិដ្ឋំ បក្ខិបិត្វា បចិតព្ពបាយសំ **បិដ្ឋបាយសំ។ អាទិ**-សទ្ទេន តថារូបភោជ្ជយាគុអាទី សង្គណ្ហាតិ។

ឥធ កម្មសរិក្ខកំ នាម សត្តុស្សទតាលក្ខណស្ស បណីតលាភិតាយ ញាបកនិមិត្តភាវោ។ ឥមិនា នយេន តត្ថ តត្ថ លក្ខណេ កម្មសរិក្ខកំ និទ្ធារេត្វា យោជេតព្ពំ។

២០៩. **ឧត្តមោ អគ្គរសទាយកោ**តិ សព្ពសត្តានំ ឧត្តមោ លោកនាថោ អគ្គានំ បណីតានំ រសានំ ទាយកោ។ **ឧត្តមានំ អគ្គរសាន**ន្តិ បណីតេសុបិ បណីតរសានំ។ **ខជ្ជភោជ្ជាទិជោតក**ន្តិ ខជ្ជភោជ្ជាទិលាភជោតកំ។ លាភសំវត្តនិកស្ស កម្មស្ស ផលំ “**លាភសំវត្តនិក**”ន្តិ ការណូបចារេន វទតិ។ **តទត្ថជោតក**ន្តិ វា តស្ស បណីតភោជនទាយកត្តសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស ជោតកំ។ **តទាធិគច្ឆតី**តិ ឯត្ថ **អា**-ការោ និបាតមត្តន្តិ អាហ “**តំ អធិគច្ឆតី**”តិ។ **លាភិរុត្តម**ន្តិ រ-ការោ បទសន្ធិករោ។

ករចរណាទិលក្ខណវណ្ណនា

២១០. **បព្ពជិតបរិក្ខារំ** បត្តចីវរាទី **គិហិបរិក្ខារំ** វត្ថាវុធយានសយនាទី។

សព្ពន្តិ សព្ពំ ឧបការំ។ **មក្ខេត្វា នាសេតិ** មក្ខិភាវេ ឋត្វា។ **តេលេន វិយ មក្ខេតី**តិ សតធោតតេលេន មក្ខេតិ វិយ។ **អត្ថសំវឌ្ឍនកថាយា**តិ ហិតាវហកថាយ។ **កថា**គហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ។ បរេសំ ហិតាវហោ កាយបយោគោបិ **អត្ថចរិយា។** អដ្ឋកថាយំ បន វចីបយោគវសេនេវ អត្ថចរិយា វុត្តា។

សមានត្តតាយាតិ សទិសភាវេ សមានដ្ឋានេ ឋបនេន, តំ បនស្ស សមានដ្ឋានេ ឋបនំ អត្តសទិសតាករណំ, សុខេន ឯកសម្ភោគតា, អត្តនោ សុខុប្បត្តិយំ; តស្ស ច ទុក្ខុប្បត្តិយំ តេន អត្តនោ ឯកសម្ភោគតាតិ អាហ “**សមានសុខទុក្ខភាវនា**”តិ។ សា ច សមានសុខទុក្ខតា ឯកតោ និសជ្ជាទិនា បាកដា ហោតីតិ តំ ទស្សេន្តោ “**ឯកាសនេ**”តិអាទិមាហ។ **ន ហិ សក្កា ឯកបរិភោគោ កាតុំ** ជាតិយា ហីនត្តា។ **តថា អករិយមានេ ច សោ កុជ្ឈតិ** ភោគេន អធិកត្តា, តស្មា **ទុស្សង្គហោ។ ន ហិ សោ ឯកបរិភោគំ ឥច្ឆតិ** ជាតិយា ហីនភាវតោ។ **ន អករិយមានេ ច កុជ្ឈតិ** ភោគេន ហីនភាវតោ។ **ឧភោហី**តិ ជាតិភោគេហិ។ **សទិសោបិ សុសង្គហោ** ឯកសទិសភាវេនេវ ឥតរេន សហ ឯកបរិភោគស្ស បច្ចាសីសាយ, អករណេ ច តស្ស កុជ្ឈនស្សាភាវតោ។ **អទីយ**

មានេបិ កិស្មិញ្ចិ អាមិសេ **អករិយមានេបិ** សង្គហោ។ **ន បាបកេន ចិត្តេន បស្សតិ** បេសលភាវតោ។ តតោ ឯវ **បរិភោគោបិ...បេ.... ហោតិ។ ឯវរូបន្តិ** គិហី ចេ, ឧភោហិ សទិសំ; បព្ពជិតោ ចេ, សីលវន្តន្តិ អធិប្បាយោ។

សុសង្គហិតាវ ហោន្តីតិ សុដ្ឋុ សង្គហិតា ឯវ ហោន្តិ ទុទ្ទភេទ្ទ ភាវតោ។ តេនាហ “**ន ភិជ្ជន្តី**”តិ។

ទានាទិសង្គហកម្មន្តិ ទានាទិភេទំ បរសង្គណ្ហនវសេន បវត្តំ កុសលកម្មំ។

២១១. អនវញ្ញាតេន អបរិភូតេន សម្ភាវិតេន។ **បមោទោ** វុច្ចតិ ហាសោ, **ន អប្បមោទេនាតិ** ឯត្ថ បដិសេធទ្វយេន សោ ឯវ វុត្តោ។ សោ ច ឱទគ្យសភាវត្តា ន ទីនោ ធម្មូបសញ្ហិតត្តា ន គព្ពយុត្តោតិ អាហ “**ន ទីនេន ន គព្ពិតេនាតិ អត្ថោ**”តិ។ សត្តានំ អគណ្ហនគុណេនាតិ យោជនា។

អតិរុចិរន្តិ អតិវិយ រុចិរកតំ, តំ បន បស្សន្តានំ បសាទាវហន្តិ អាហ “**សុបាសាទិក**”ន្តិ។ **សុដ្ឋុ ឆេកន្តិ** អតិវិយ សុន្ទរំ។ **វិធាតពោ្ពតិ** វិធាតុំ សន្ទិសិតុំ សក្កុណេយ្យោ។ បិយំ វទតីតិ **បិយវទូ** យថា “សព្ពវិទូ”តិ។ សុខមេវ សុខតា, តំ **សុខតំ។ ធម្មញ្ច អនុធម្មញ្ចាតិ** លោកុត្តរធម្មញ្ចេវ តស្ស អនុរូបបុព្ពភាគធម្មញ្ច។

ឧស្សង្ខបាទាទិលក្ខណវណ្ណនា

២១២. “អត្ថូបសំហិត”ន្តិ ឥមិនា វដ្ដនិស្សិតា ធម្មកថា វុត្តាតិ អាហ “**ឥធលោកបរលោកត្ថនិស្សិត**”ន្តិ។ “**ធម្មូបសំហិត**”ន្តិ ឥមិនា វិវដ្ដនិស្សិតា, តស្មា ទសកុសលកម្មបថា វិវដ្ដសន្និស្សយា វេទិតព្ពា។ **និទំសេសី**តិ សន្ទស្សេសិ តេ ធម្មេ បច្ចក្ខេ កត្វា បកាសេសិ។ **និទំសនកថ**ន្តិ បាកដករណកថំ។ ជេដ្ឋដ្ឋេន **អគ្គោ,** បាសំសដ្ឋេន **សេដ្ឋោ,** បមុខដ្ឋេន **បាមោក្ខោ,** បធានដ្ឋេន **ឧត្តមោ,** ហិតសុខត្ថិកេហិ បការតោ វរណីយតោ វជនីយតោ **បវរោ**តិ ឯវំ អត្ថវិសេសវាចីនម្បិ “អគ្គោ”តិអាទីនំ បទានំ ភាវត្ថស្ស ភេទាភាវតោ “**សព្ពានិ អញ្ញមញ្ញវេវចនានី**”តិ អាហ។

ឧទ្ធង្គមនីយាតិ សុណន្តានំ ឧបរូបរិ វិសេសំ គមេន្តីតិ ឧទ្ធង្គមនីយា។ សង្ខាយ អធោ បិដ្ឋិបាទសមីបេ ឯវ បតិដ្ឋិតត្តា អធោសង្ខា បាទា ឯតស្សាតិ **អធោសង្ខបាទោ។ សង្ខា**តិ ច គោប្ផកានមិទំ នាមំ។

២១៣. ធម្មទានយញ្ញន្តិ ធម្មទានសង្ខាតំ យញ្ញំ។

សុដ្ឋុ សណ្ឋិតាតិ សម្មទេវ សណ្ឋិតា។ បិដ្ឋិបាទស្ស ឧបរិ បកតិអង្គុលេន ចតុរង្គុលេ ជង្ឃាបទេសេ **និគូឡ្ហា** អបញ្ញាយមានរូបា ហុត្វា ឋិតាតិ អត្ថោ។

ឯណិជង្ឃលក្ខណវណ្ណនា

២១៤. សិប្បន្តិ សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន “សិប្ប”ន្តិ លទ្ធនាមំ សត្តានំ ជីវិកាហេតុភូតំ អាជីវវិធិំ។ ជីវិកត្ថំ, សត្តានំ ឧបការត្ថញ្ច វេទិតព្ពដ្ឋេន **វិជ្ជា,** មន្តសត្ថាទិ។ ចរន្តិ តេន សុគតិំ, សុខញ្ច គច្ឆន្តីតិ **ចរណំ។** កម្មស្សកតាញាណំ ឧត្តរបទលោបេន “**កម្ម**”ន្តិ វុត្តន្តិ អាហ “**កម្មន្តិ កម្មស្សកតាជាននបញ្ញា**”តិ។ **តានិ ចេវា**តិ បុព្ពេ វុត្ត ហត្ថិអាទីនិ ចេវ។ **សត្ត រតនានី**តិ មុត្តាទីនិ សត្ត រតនានិ។ **ច-**សទ្ទេន រញ្ញោ ឧបភោគភូតានំ វត្ថសេយ្យាទីនំ សង្គហោ។ **រញ្ញោ អនុច្ឆវិកានី**តិ រញ្ញោ បរិភុញ្ជនយោគ្យានិ។ **សព្ពេសន្តិ** “រាជារហានី”តិអាទិនា វុត្តានំ សព្ពេសំយេវ ឯកជ្ឈំ **គហណំ។** ពុទ្ធានំ បរិសា នាម ឱធិសោ អនោធិសោ ច សមិតបាបា, តថត្ថាយ បដិបន្នា ច ហោតីតិ វុត្តំ “**សមណានំ កោដ្ឋាសភូតា ចតស្សោ បរិសា**”តិ។

សិប្បាទិវាចនន្តិ សិប្បានំ សិក្ខាបនំ។ បាឡិយម្បិ ហិ “វាចេតា”តិ វាចនសីសេន សិក្ខាបនំ ទស្សិតំ។ **ឧក្កុដិកាសន**ន្តិ តំតំវេយ្យាវច្ចករណេន ឧក្កុដិកស្ស និសជ្ជា។ បយោជនវសេន គេហតោ គេហំ គាមតោ គាមំ ជង្ឃាយោ កិលមេត្វា បេសនំ **ជង្ឃបេសនិកា។ លិខិត្វា ឋាតិតំ វិយ ហោតិ** អបរិបុណ្ណភាវតោ។ **អនុបុព្ពឧគ្គត វដ្ដិត**ន្តិ គោប្ផកដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ យាវ ជាណុប្បទេសា មំសូបចយស្ស អនុក្កមេន សមន្តតោ វឌ្ឍិតត្តា អនុបុព្ពេន ឧគ្គតំ ហុត្វា សុវដ្ដិតំ។ **ឯណិជង្ឃលក្ខណ**ន្តិ សណ្ឋានមត្តេន ឯណិមិគជង្ឃាសទិសជង្ឃលក្ខណំ។

២១៥. “យតុបឃាតាយា”តិ ឯត្ថ **ត-**ការោ បទសន្ធិករោ, អនុនាសិកលោបេន និទ្ទេសោតិ អាហ “**យ**”ន្តិអាទិ។ “ឧទ្ទក្កលោមា **សុខុមត្តចោត្ថតា**”តិ វុត្តត្តា ចោទកេន “កឹ បន អញ្ញេន កម្មេន អញ្ញំ លក្ខណំ និព្ពត្តតី”តិ ចោទិតោ, អាចរិយោ “ន និព្ពត្តតី”តិ វត្វា “យទិ ឯវំ ឥធ កស្មា លក្ខណន្តរំ កថិត”ន្តិ អន្តោលីន

មេវ ចោទនំ បរិហរន្តោ “**យំ បន និព្ពត្តតីតិ**...បេ.... **ឥធ វុត្ត**”ន្តិ អាហ។ តត្ថ **យំ បន និព្ពត្តតី**តិ យំ លក្ខណំ វុច្ចមានលក្ខណនិព្ពត្តកេន កម្មុនា និព្ពត្តតិ។ **តំ អនុព្យញ្ជនំ ហោតី**តិ តំ លក្ខណំ វុច្ចមានស្ស លក្ខណស្ស អនុកូលលក្ខណំ នាម ហោតិ។ **តស្មា** តេន ការណេន **ឥធ** ឯណិជង្ឃលក្ខណកថនេ “ឧទ្ធគ្គលោមា សុខុមត្តចោត្ថតា”តិ លក្ខណន្តរំ **វុត្តំ**។

សុខុមច្ឆវិលក្ខណវណ្ណនា

២១៦. សមិតបាបង្ខេន សមណំ, ន បព្ពជ្ជាមត្តេន។ **ពាហិតបាបង្ខេន ព្រាហ្មណំ,** ន ជាតិមត្តេន។

មហន្តានំ អត្ថានំ បរិគ្គណ្ហនតោ មហតី បញ្ញា ឯតស្សាតិ **មហាបញ្ញោ។** សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោតិ អាហ “**មហាបញ្ញាទីហិ សមន្នាគតោតិ អត្ថោ**”តិ។ **នានត្តន្តិ** យាហិ មហាបញ្ញាទីហិ សមន្នាគតត្តា ភគវា “មហាបញ្ញោ”តិអាទិនា កិត្តីយតិ, តាសំ មហាបញ្ញាទីនំ ឥទំ នានត្តំ អយំ វេមត្តតា។

យស្ស កស្សចិ វិសេសតោ អរូបធម្មស្ស មហត្តំ នាម កិច្ចសិទ្ធិយា វេទិតព្ពន្តិ តទស្សា កិច្ចសិទ្ធិយា ទស្សេន្តោ “**មហន្តេ សីលក្ខន្ធេ បរិគ្គណ្ហាតីតិ មហាបញ្ញា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ហេតុមហន្តតាយ, បច្ចយមហន្តតាយ, និស្សយមហន្តតាយ, បភេទមហន្តតាយ, កិច្ចមហន្តតាយ, ផលមហន្តតាយ, អានិសំសមហន្តតាយ ច សីលក្ខន្ធស្ស មហន្តភាវោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **ហេតុ** អលោភាទយោ។ **បច្ចយោ** ហិរោត្តប្បសទ្ធាសតិវីរិយាទយោ។ **និស្សយោ** សាវកពោធិបច្ចេកពោធិសម្មាសម្ពោធិនិយតតា, តំសមង្គិនោ ច បុរិសវិសេសា។ **បភេទោ** ចារិត្តវារិត្តាទិវិភាគោ។ **កិច្ចំ** តទង្គាទិវសេន បដិបក្ខវិធមនំ។ **អានិសំសោ** បិយមនាបតាទិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គេ,** (វិសុទ្ធិ. ១.៦) **អាកង្ខេយ្យសុត្តាទីសុ** (ម. និ. ១.៦៥) ច អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ ឥមិនា នយេន **សមាធិក្ខន្ធា**ទីនម្បិ មហន្តតា យថារហំ វិត្ថារេត្វា វេទិតព្ពា។ **ឋានាឋានានំ** បន មហាវិសយតាយ, សា **ពហុធាតុកសុត្តេ** អាគតនយេន វេទិតព្ពា។ **វិហារសមាបត្តិយោ** សមាធិក្ខន្ធនិទ្ធារណនយេន វេទិតព្ពា។ **អរិយសច្ចានំ** សកលសាសនសង្គហតោ, សោ សច្ចវិភង្គ- (វិភ. ១៨៩) តំសំវណ្ណនាសុ (វិភ. អដ្ឋ. ១៨៩) អាគតនយេន, **សតិបដ្ឋានា** ទីនំ សតិបដ្ឋានវិភង្គាទីសុ, (វិភ. ៣៥៥) តំសំវណ្ណនាសុ (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៥) ច អាគតនយេន, **សាមញ្ញផលានំ** មហតោ ហិតស្ស, មហតោ សុខស្ស, មហតោ អត្ថស្ស, មហតោ យោគក្ខេមស្ស និព្ពត្តិភាវតោ, សន្តបណីតនិបុណអតក្កាវចរបណ្ឌិតវេទនីយភាវតោ ច; **អភិញ្ញានំ** មហាសម្ភារតោ, មហាវិសយតោ, មហាកិច្ចតោ, មហានុភាវតោ, មហានិព្ពត្តិតោ ច, **និព្ពានស្ស** មទនិម្មទនាទិមហត្ថសិទ្ធិតោ មហន្តតា វេទិតព្ពា។

បុថុបញ្ញាតិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយំ បន វិសេសោ – **នានាខន្ធេសុ ញាណំ បវត្តតី**តិ “អយំ រូបក្ខន្ធោ នាម...បេ.... អយំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ នាមា”តិ ឯវំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។ តេសុបិ “ឯកវិធេន រូបក្ខន្ធោ, ឯកាទសវិធេន រូបក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន សញ្ញាក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន សង្ខារក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ ឯវំ ឯកេកស្ស ខន្ធស្ស អតីតាទិភេទវសេនាបិ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។ តថា “ឥទំ ចក្ខាយតនំ នាម...បេ...ឥទំ ធម្មាយតនំ នាម។ តត្ថ ទសាយតនា កាមាវចរា, ទ្វេ ចតុភូមកា”តិ ឯវំ អាយតនានំ នានត្តំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។ **នានាធាតូសូ**តិ “អយំ ចក្ខុធាតុ នាម...បេ.... អយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ នាម។ តត្ថ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ ធាតុយោ ចតុភូមិកា”តិ ឯវំ នានាធាតូសុ ញាណំ បវត្តតិ, តយិទំ ឧបាទិន្នកធាតុវសេន វុត្តំ។ បច្ចេកពុទ្ធានម្បិ ហិ ទ្វិន្នញ្ច អគ្គសាវកានំ ឧបាទិន្នកធាតូសុ ឯវំ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ, តញ្ច ខោ ឯកទេសតោវ, ន និប្បទេសតោ។ អនុបាទិន្នកធាតូនំ បន លក្ខណាទិមត្តមេវ ជានន្តិ, ន នានាករណំ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានមេវ បន “ឥមាយ នាមធាតុយា ឧស្សន្នត្តា ឥមស្ស រុក្ខស្ស ខន្ធោ សេតោ, ឥមស្ស កាឡោ, ឥមស្ស មដ្ឋោ, ឥមស្ស ពហលត្តចោ , ឥមស្ស តនុតចោ។ ឥមស្ស បត្តំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ឯវរូបំ។ ឥមស្ស បុប្ផំ នីលំ, ឥមស្ស បីតកំ, លោហិតកំ, ឱទាតំ, សុគន្ធំ, ទុគ្គន្ធំ។ ផលំ ខុទ្ទកំ, មហន្តំ, ទីឃំ, វដ្ដំ, សុសណ្ឋានំ, ទុស្សណ្ឋានំ, មដ្ឋំ, ផរុសំ, សុគន្ធំ, ទុគ្គន្ធំ, មធុរំ, តិត្តកំ, អម្ពិលំ, កដុកំ, កសាវំ។ កណ្ដកោ តិខិណោ, អតិខិណោ, ឧជុកោ, កុដិលោ, កណ្ហោ, នីលោ, ឱទាតោ ហោតី”តិ ធាតុនានត្តំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។

នានាបដិច្ចសមុប្បាទេសូតិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាភេទតោ ច នានាបភេទេសុ បដិច្ចសមុប្បាទង្គេសុ។ អវិជ្ជាទិអង្គានិ ហិ បច្ចេកំ បដិច្ចសមុប្បាទសញ្ញិតានិ។ តេនាហ **សង្ខារបិដកេ** “ទ្វាទស បច្ចយា ទ្វាទស បដិច្ចសមុប្បាទា”តិ។ **នានាសុញ្ញតមនុបលព្ភេសូ**តិ នានាសភាវេសុ និច្ចសារាទិវិរហិតេសុ សុញ្ញតភាវេសុ តតោ ឯវ ឥត្ថិបុរិសអត្តត្តនិយាទិវសេន អនុបលព្ភនសភាវេសុ បការេសុ។ **ម**-ការោ ហេត្ថ បទសន្ធិករោ។ **នានា**

អត្ថេសូតិ អត្ថបដិសម្ភិទាយ វិសយភូតេសុ បច្ចយុប្បន្នាទិវសេន នានាវិធេសុ អត្ថេសុ។ **ធម្មេសូ**តិ ធម្មបដិសម្ភិទាយ វិសយភូតេសុ បច្ចយាទិវសេន នានាវិធេសុ ធម្មេសុ។ **និរុត្តីសូ**តិ តេសំយេវ អត្ថធម្មានំ និទ្ធារណវចនសង្ខាតេសុ នានានិរុត្តីសុ។ **បដិភានេសូ**តិ អត្ថបដិសម្ភិទាទីសុ វិសយភូតេសុ "ឥមានិ ញាណានិ ឥទមត្ថជោតកានី"តិ (វិភ. ៧២៦, ៧២៩, ៧៣១, ៧៣២, ៧៣៤, ៧៣៦, ៧៣៩) តថា តថា បដិភានតោ ឧបតិដ្ឋនតោ "បដិភានានី"តិ លទ្ធនាមេសុ នានាញាណេសុ។ "**បុថុនានាសីលក្ខន្ធេសូ**"តិអាទីសុ សីលស្ស បុថុត្តំ វុត្តមេវ, ឥតរេសំ បន វុត្តនយានុសារេន សុវិញ្ញេយ្យត្តា បាកដមេវ។ យំ បន អភិន្នំ ឯកមេវ និព្ពានំ, តត្ថ ឧបចារវសេន បុថុត្តំ គហេតព្ពន្តិ អាហ "**បុថុជ្ជនសាធារណេ ធម្មេ សមតិក្កម្មា**"តិ, តេនស្ស មទនិម្មទនាទិបរិយាយេន បុថុត្តំ បរិទីបិតំ ហោតិ។

ឯវំ វិសយវសេន បញ្ញាយ មហត្តំ, បុថុត្តំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សម្បយុត្តធម្មវសេន ហាសភាវំ, បវត្តិអាការវសេន ជវនភាវំ, កិច្ចវសេន តិក្ខាទិភាវំ ទស្សេតុំ "**កតមា ហាសបញ្ញា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ហាសពហុលោ**តិ បីតិពហុលោ។ សេសបទានិ តស្សេវ វេវចនានិ។ **សីលំ បរិបូរេតី**តិ ហដ្ឋបហដ្ឋោ ឧទគ្គុទគ្គោ ហុត្វា បបេត្វា ឥន្ទ្រិយសំវរំ តស្ស វិសុំ វុត្តត្តា អនវសេសសីលំ បរិបូរេតិ។ បីតិសោមនស្សសហគតា ហិ បញ្ញា អភិរតិវសេន អារម្មណេ ផុល្លិតវិកសិតា វិយ បវត្តតិ, ន ឯវំ ឧបេក្ខាសហគតា។ បុន **សីលក្ខន្ធ**ន្តិ អរិយសីលក្ខន្ធមាហ។ "**សមាធិក្ខន្ធ**"ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

សព្ពំ តំ រូបំ អនិច្ចតោ ខិប្បំ ជវតីតិ យា រូបធម្មេ "អនិច្ចា"តិ សីឃវេគេន បវត្តតិ, បដិបក្ខទូរភាវេន បុព្ពាភិសង្ខារស្ស សាតិសយត្តា ឥន្ទេន វិស្សដ្ឋវជិរំ វិយ លក្ខណំ អវិរជ្ឈន្តី អទន្ធាយន្តី រូបក្ខន្ធេ អនិច្ចលក្ខណំ វេគសា បដិវិជ្ឈតិ, សា ជវនបញ្ញា នាមាតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាវសេន ជវនបញ្ញំ ទស្សេត្វា ពលវវិបស្សនាវសេន ទស្សេតុំ "**រូប**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ខយដ្ឋេនា**តិ យត្ថ យត្ថ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ តត្ថេវ ភិជ្ជនតោ ខយសភាវត្តា។ **ភយដ្ឋេនា**តិ ភយានកភាវតោ។ **អសារកដ្ឋេនា**តិ អសារកភាវតោ អត្តសារវិរហតោ, និច្ចសារាទិវិរហតោ ច។ **តុលយិត្វា**តិ តុលនភូតាយ វិបស្សនាបញ្ញាយ តុលេត្វា។ **តីរយិត្វា**តិ តាយ ឯវ តីរណភូតាយ តីរយិត្វា។ **វិភាវយិត្វា**តិ យាថាវតោ បកាសេត្វា បច្ចក្ខំ កត្វា។ **វិភូតំ កត្វា**តិ បាកដំ កត្វា។ **រូបនិរោធេ**តិ រូបក្ខន្ធនិរោធហេតុភូតេ **និព្ពានេ** និន្នបោណបព្ភារភាវេន។ ឥទានិ សិខាប្បត្តវិបស្សនាវសេន ជវនបញ្ញំ ទស្សេតុំ បុន "**រូប**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ "វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាវសេនា"តិ កេចិ។

ញាណស្ស តិក្ខភាវោ នាម សវិសេសំ បដិបក្ខបហានេន វេទិតព្ពោតិ។ "ខិប្បំ កិលេសេ ឆិន្ទតីតិ តិក្ខបញ្ញា"តិ វត្វា តេ បន កិលេសេ វិភាគេន ទស្សេន្តោ "**ឧប្បន្នំ កាមវិតក្ក**"ន្តិអាទិមាហ។ តិក្ខបញ្ញោ ខិប្បាភិញ្ញោ ហោតិ, បដិបទា ចស្ស ន ចលតីតិ អាហ "**ឯកស្មិំ អាសនេ ចត្តារោ អរិយមគ្គា...បេ.... អធិគតា ហោន្តី**"តិអាទិ។

"សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មា, សង្ខតា បដិច្ចសមុប្បន្នា ខយធម្មា វយធម្មា វិរាគធម្មា និរោធធម្មា"តិ យាថាវតោ ទស្សនេន សច្ចប្បដិវេធោ ឥជ្ឈតិ, ន អញ្ញថាតិ ការណមុខេន និព្ពេធិកបញ្ញំ ទស្សេតុំ "**សព្ពសង្ខារេសុ ឧព្ពេគពហុលោ ហោតី**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧព្ពេគពហុលោ**តិ វុត្តនយេន សព្ពសង្ខារេសុ អភិណ្ហបវត្តសំវេគោ។ **ឧត្តាសពហុលោ**តិ ញាណុត្តាសវសេន សព្ពសង្ខារេសុ ពហុសោ ឧត្រាសមានសោ , ឯតេន អាទីនវានុបស្សនមាហ។ "**ឧក្កណ្ឋនពហុលោ**"តិ បន ឥមិនា និព្ពិទានុបស្សនមាហ , "**អរតិពហុលោ**"តិអាទិនា តស្សា ឯវ អបរាបរុប្បត្តិំ។ **ពហិមុខោ**តិ សព្ពសង្ខារតោ ពហិភូតំ និព្ពានំ ឧទ្ទិស្ស បវត្តញាណមុខោ, តថា វា បវត្តិតវិមោក្ខមុខោ។ និព្ពិជ្ឈនំ **និព្ពេធោ,** សោ ឯតិស្សា អត្ថិ, និព្ពិជ្ឈតីតិ វា **និព្ពេធិកា,** សា ឯវ បញ្ញា **និព្ពេធិកបញ្ញា។** យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា, ឧត្តានត្ថត្តា ច សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

២១៧. បព្ពជិតំ ឧបាសិតាតិ ឯត្ថ យាទិសំ បព្ពជិតំ ឧបាសតោ បញ្ញាបដិលាភោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ "**បណ្ឌិតំ បព្ពជិត**"ន្តិ វុត្តំ។ **ឧបាសន**ញ្ចេត្ថ ឧបដ្ឋានវសេន ឥច្ឆិតំ, ន ឧបនិសីទនមត្តេនាតិ អាហ "**បយិរុបាសិតា**"តិ។ **អត្ថ**ន្តិ ហិតំ។ **អព្ភន្តរំ ករិត្វា**តិ អព្ភន្តរគតំ កត្វា។ តេនាហ "**អត្ថយុត្ត**"ន្តិ។ ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ ចាយំ, ហិតូបសញ្ហិតំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **អន្តរ**-សទ្ទោ វា ចិត្តបរិយាយោ "យស្សន្តរតោ ន សន្តិ កោបា"តិអាទីសុ (ឧទា. ២០) វិយ។ តស្មា **អត្ថន្តរោ**តិ ហិតជ្ឈាសយោតិ អត្ថោ។

បដិលាភត្ថាយ គតេនាតិ បដិលាភត្ថាយ បវត្តេន, បដិលាភសំវត្តនិយេនាតិ អត្ថោ។ **ឧប្បាទេ ច និមិត្តេ ច ឆេកា**តិ ឧប្បាទវិធិម្ហិ ចេវ និមិត្តវិធិម្ហិ ច កុសលា។ ឧប្បាទនិមិត្តកោវិទតាសីសេន ចេត្ថ លក្ខណកោសល្ល

មេវ ទស្សេតិ។ អថ វា សេសលក្ខណានំ និព្ពត្តិយា ពុទ្ធានំ, ចក្កវត្តីនញ្ច ឧប្បាទោ អនុមីយតិ, យានិ តេហិ លទ្ធព្ពអានិសំសានិ និមិត្តានិ , តស្មិំ **ឧប្បាទេ ច និមិត្តេ ច** អនុមិននាទិវសេន **ឆេកា** និបុណាតិ អត្ថោ។ **ញត្វា បស្សិស្សតី**តិ ញាណេន ជានិត្វា បស្សិស្សតិ, ន ចក្ខុវិញ្ញាណេនាតិ អធិប្បាយោ។

អត្ថានុសាសនីសូតិ អត្ថានំ ហិតានំ អនុសាសនីសុ។ យស្មា អនត្ថបដិវជ្ជនបុព្ពិកា សត្តានំ អត្ថបដិបត្តិ, តស្មា អនត្ថោបិ បរិច្ឆិជ្ជ គហេតព្ពោ, ជានិតព្ពោ ចាតិ វុត្តំ "**អត្ថានត្ថំ បរិគ្គាហកានិ ញាណានី**"តិ, យតោ "អាយុបាយកោសល្លំ វិយ អបាយកោសល្លម្បិ ឥច្ឆិតព្ព"ន្តិ វុត្តំ។

សុវណ្ណវណ្ណលក្ខណវណ្ណនា

២១៨. បដិសង្ខានពលេន កោធវិនយេន **អក្កោធនោ,** ន ភាវនាពលេនាតិ ទស្សេតុំ "**ន អនាគាមិមគ្គេនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯវំ អក្កោធវសិកត្តា**តិ ឯវំ មយមាណវោ វិយ ន កោធវសំ គតត្តា។ **នាភិសជ្ជី**តិ កុជ្ឈនវសេនេវ ន អភិសជ្ជិ។ យញ្ហិ កោធស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតេ អារម្មណេ ឧបនាហស្ស បច្ចយភូតំ កុជ្ឈនវសេន អភិសជ្ជនំ, តំ ឥធាធិប្បេតំ, ន លុព្ភនវសេន។ តេនាហ "**កុដិលកណ្ដកោ វិយា**"តិអាទិ។ សោ ហិ យត្ថ លគ្គតិ, តំ ខោភេន្តោ ឯវ លគ្គតិ។ **តត្ថ តត្ថា**តិ តស្មិំ តស្មិំ មម្មដ្ឋានេ។ **មម្មន្តិ** ផុដ្ឋមត្តេបិ រុជ្ជនដ្ឋានំ។ **បុព្ពុប្បត្តិកោ**តិ បឋមុប្បន្នោ។ **តតោ ពលវតរោ ព្យាបាទោ** លទ្ធាសេវនតាយ ចិត្តស្ស ព្យាបជ្ជនតោ។ **តតោ ពលវតរា បតិត្ថិយនា**តិ សាតិសយំ លទ្ធាសេវនតាយ តតោ ព្យាបាទាវត្ថាយបិ ពលវតរា បតិត្ថិយនា បច្ចត្ថិកភាវេន ថាមប្បត្តិតោ។

សុខុមត្ថរណាទីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន បណីតភោជនីយាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ ភោជនទានស្សបិ វណ្ណសម្បទានិមិត្តភាវតោ។ តេនាហ ភគវា "ភោជនំ ភិក្ខវេ ទទមានោ ទាយកោ បដិគ្គាហកានំ...បេ.... អាយុំ ទេតិ, វណ្ណំ ទេតី"តិ (អ. និ. ៥.៣៧) តថា ច វក្ខតិ "អាមិសទានេន វា"តិ។

២១៩. តិ អទាសិ។ **ទេវោ**តិ មេឃោ, បជ្ជុន្នោ ឯវ វា។ **វរតោ**តិ ឧត្តមតរោ។ បព្ពជ្ជាយ វិសទិសាវត្ថាទិភាវតោ ន បព្ពជ្ជាតិ **អបព្ពជ្ជា,** គិហិភាវោ។ អច្ឆាទេន្តិ កោបីនំ បដិច្ឆាទេន្តិ ឯតេហីតិ អច្ឆាទនានិ, និវាសនានិ, តេសំ **អច្ឆាទនានញ្ចេវ** សេស **វត្ថានញ្ច** កោជវាទិ **ឧត្តមបាវុរណានញ្ច។ វិនាសោ**តិ កតស្ស កម្មស្ស អវិបច្ចិត្វា វិនាសោ។

កោសោហិតវត្ថគុយ្ហលក្ខណវណ្ណនា

២២០. **សមានេតា**តិ សម្មទេវ អានេតា សមាគមេតា។ **វជ្ជេ បតិដ្ឋិតេន សក្កា កាតុំ** ពហុភតិកស្សេវ ឥជ្ឈនតោ។ កត្ថា នាម នត្ថីតិ វជ្ជំ បដិច្ឆាទេន្តីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ, ករោន្តិ វជ្ជបដិច្ឆាទនកម្មន្តិ វា។ ននុ វជ្ជបដិច្ឆាទនកម្មំ នាម សាវជ្ជន្តិ? សច្ចំ សាវជ្ជំ សំកិលិដ្ឋចិត្តេន បដិច្ឆាទេន្តស្ស, ឥទំ បន អសំកិលិដ្ឋចិត្តេន បរស្ស ឧប្បជ្ជនកអនត្ថំ បរិហរណវសេន បវត្តំ អធិប្បេតំ។ "**ញាតិសង្គហំ ករោន្តេនា**"តិ ឯតេន ញាតត្ថចរិយាវសេន តំ កម្មំ បវត្តតីតិ ទស្សេតិ។

២២១. **អមិត្តតាបនា**តិ អមិត្តានំ តបនសីលា, អមិត្តតាបនំ ហោតុ វា មា វា ឯវំសភាវាតិ អត្ថោ។ ន ហិ ចក្កវត្តិនោ បុត្តានំ អមិត្តា នាម កេចិ ហោន្តិ, យេ តេ ភវេយ្យុំ, ចក្កានុភាវេនេវ សព្ពេបិ ខត្តិយាទយោ អនុវត្តកា តេសំ ភវន្តិ។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បរិមណ្ឌលាទិលក្ខណវណ្ណនា

២២២. **សមន្តិ** សមានំ។ **តេន តេន** លោកេ វិញ្ញាតកុណេន **សមំ** សមានំ **ជានាតិ,** យតោ តត្ថ បដិបជ្ជនវិធិនាវ ឥតរស្មិំ បដិបជ្ជតិ។ **សយំ ជានាតី**តិ អបរនេយ្យោ ហុត្វា សយមេវ ជានាតិ។ **បុរិសំ ជានាតី**តិ វា "អយំ សេដ្ឋោ, អយំ មជ្ឈិមោ, អយំ និហីនោ"តិ តំ តំ បុរិសំ យាថាវតោ ជានាតិ។ **បុរិសវិសេសំ ជានាតី**តិ តស្មិំ តស្មិំ បុរិសេ វិជ្ជមានំ វិសេសំ ជានាតិ, យតោ តត្ថ តត្ថ អនុរូបទានបទានាទិបដិបត្តិយា យុត្តបត្តការី ហោតិ។ តេនាហ "**អយមិទមរហតី**"តិអាទិ។

សម្បត្តិបដិលាភដ្ឋេនាតិ ទិដ្ឋធម្មិកាទិសម្បត្តីនំ បដិលាភាបនដ្ឋេន។ **សមសង្គហកម្ម**ន្តិ សមំ ជានិត្វា តទនុរូបំ តស្ស តស្ស សង្គណ្ហនកម្មំ។

២២៣. **តុលយិត្វា**តិ តីរយិត្វា។ **បដិវិចិនិត្វា**តិ វីមំសិត្វា។ និបុណយោគតោ **និបុណា**, អតិវិយ និបុណា **អតិនិបុណា**, សា បន តេសំ និបុណតា សណ្ហសុខុមា បញ្ញាតិ អាហ “**សុខុមបញ្ញោ**”តិ។

សីហបុព្ពទ្ធកាយាទិលក្ខណវណ្ណនា

២២៤. **ខេមកាមោ**តិ អនុបទ្ទវកាមោ។ កម្មស្សកតាញាណំ សត្តានំ វឌ្ឍិអាវហំ សព្ពសម្បត្តិវិធាយកន្តិ អាហ “**បញ្ញាយាតិ កម្មស្សកតាបញ្ញាយា**”តិ។

សមន្តបរិបូរានីតិ សមន្តតោ សព្ពភាគេហិ បរិបុណ្ណានិ។ តតោ ឯវ **អហីនានិ** អនូនានិ។ **ធនាទីហី**តិ ធនធញ្ញាទីហិ។

២២៥. **ឱកប្បនសទ្ធា** សទ្ទេយ្យវត្ថុំ ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា សទ្ទហនសទ្ធា។ សា ឯវ បសាទនីយវត្ថុស្មិម្បិ អភិប្បសីទនវសេន បវត្តិយា **បសាទសទ្ធា។ បរិយត្តិសវនេនា**តិ សត្តានំ ហិតសុខាវហាយ បរិយត្តិយា សវនេន។ ធារណបរិចយាទីនំ តំមូលកត្តា តថា វុត្តំ។ **ឯតេស**ន្តិ សទ្ធាទីនំ។ សហ ហានធម្មេនាតិ **សហានធម្មោ**, ន សហានធម្មោតិ **អសហានធម្មោ**, តស្ស ភាវោ អសហានធម្មតា, តំ **អសហានធម្មតំ**, អបរិហានិយសភាវន្តិ អត្ថោ។

រសគ្គសគ្គិតាលក្ខណវណ្ណនា

២២៦. **តិលផលមត្តម្បិ** ភោជនំ។ **សព្ពត្ថ ផរតី**តិ សព្ពា រសាហរណិយោ អនុស្សរន្តំ សភាវេន សព្ពស្មិំ កាយេ ផរតិ។ **សមា ហុត្វា វហន្តី**តិ អវិសមា ឧជុកា ហុត្វា បវត្តន្តិ។

អារោគ្យករណកម្មន្តិ អរោគភាវករំ សត្តានំ អវិហេឋនកម្មំ។ មធុរាទិភេទំ រសំ គសតិ ហរតិ ឯតេហិ, សយមេវ វា តំ គសន្តិ គិលន្តិ អន្តោ បវេសេន្តីតិ **រសគ្គសា**, រសគ្គសានំ អគ្គា **រសគ្គសគ្គា**, តេ ឯត្ថ សន្តីតិ **រសគ្គសគ្គី**, តទេវ លក្ខណំ។ ភវតិ ហិ អភិន្នេបិ វត្ថុស្មិំ តក្កតវិសេសាវពោធនត្ថំ ភិន្នំ វិយ កត្វា វោហារោ យថា “សិលាបុត្តកស្ស សរីរ”ន្តិ ។ រសគ្គសគ្គិតាសង្ខាតំ វា លក្ខណំ **រសគ្គសគ្គិលក្ខណំ។**

២២៧. **វធ**-សទ្ទោ “អត្តានំ វធិត្វា វធិត្វា រោទតី”តិអាទីសុ (បាចិ. ៨៧៩) ពាធនត្ថោបិ ហោតីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ “**មារណវធេនា**”តិ វុត្តំ, មារណសង្ខាតេន វធេនាតិ អត្ថោ។ ពាធនត្ថោ ឯវ វា **វធ**-សទ្ទោ, មារណេន, ពាធនេន ចាតិ អត្ថោ។ **ឧព្ពាធនាយា**តិ ពន្ធនាគារេ បក្ខិបិត្វា ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ ពាធនេន។ តេនាហ “**ពន្ធនាគារប្បវេសនេនា**”តិ។

អភិនីលនេត្តាទិលក្ខណវណ្ណនា

២២៨. **វិសដ**ន្តិ កុជ្ឈនវសេន វិនិសដំ កត្វា។ តេនាហ “**កក្កដកោ វិយា**”តិអាទិ។ **វិសាចី**តិ វិរូបំ សាចិតកំ, វិជិម្ហន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**វង្កក្ខិកោដិយា**”តិ , កុដិលអក្ខិកោដិបាតេនាតិ អត្ថោ។ **វិចេយ្យ បេក្ខិតា**តិ ឧជុកំ អនោលោកេត្វា ទិដ្ឋិបាតំ វិចារេត្វា ឱលោកេត្វា។ តេនាហ “**យោ កុជ្ឈិត្វា**”តិអាទិ។ **បរោ**តិ កុជ្ឈិតោ។ **ន ឱលោកេតិ** តំ សម្មុខា គច្ឆន្តំ កុជ្ឈិត្វា ន ឱលោកេតិ, បរម្មុខា។ **វិតេយ្យា**តិ វិរូបំ តិរិយំ, វិញ្ញូនំ ឱលោកនក្កមំ វីតិក្កមិត្វាតិ អត្ថោ។ ជិម្ហំ អនោលោកេត្វា ឧជុកំ ឱលោកនំ នាម កុដិលភាវករានំ បាបធម្មានំ អភាជនឧជុកតចិត្តតស្សេវ ហោតីតិ អាហ “**ឧជុមនោ ហុត្វា ឧជុំ បេក្ខិតា**”តិ។ យថា ច ឧជុំ បេក្ខិតា ហោតីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **បសដ**ន្តិ ឧម្មីលនវសេន សម្មទេវ បត្ថដំ។ **វិបុលំ វិត្ថត**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។ បិយំ បិយាយិតព្ពំ ទស្សនំ ឱលោកនំ ឯតស្សាតិ **បិយទស្សនោ។**

កាណោតិ អក្ខីនិ និម្មីលេត្វា បេក្ខនកោ។ **កាកក្ខី**តិ កេករក្ខោ។ **វង្កក្ខី**តិ ជិម្ហបេក្ខនកោ។ **អាវិលក្ខី**តិ អាកុលទិដ្ឋិបាតោ។ នីលបីតលោហិតសេតកាឡវណ្ណានំ វសេន **បញ្ចវណ្ណោ។** តត្ថ បីតលោហិតវណ្ណា សេតមណ្ឌលគតរាជិវសេន, នីលសេតកាឡវណ្ណា បន តំតំមណ្ឌលវសេនេវ វេទិតព្ពា។ “**បសាទោ**តិ បន តេសំ វណ្ណានំ បសន្នាការំ សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ កេចិ។ **បញ្ចវណ្ណោ បសាទោ**តិ បន យថាវុត្តបញ្ចវណ្ណបរិវារោ, តេហិ វា បដិមណ្ឌិតោ

បសាទោតិ អត្ថោ។ **នេត្តសម្បត្តិករានីតិ** “បញ្ចវណ្ណបសាទតា តិរោហិតវិទូរគតទស្សនសមត្ថតា”តិ ឯវមាទិចក្ខុសម្បទាយ ការណានិ។ **លក្ខណសត្ថេ យុត្តាតិ** លក្ខណសត្ថេ អាយុត្តា សុកុសលា។

ឧណ្ហីសសីសលក្ខណវណ្ណនា

២៣០. បុព្ពង្គមោតិ ឯត្ថ បុព្ពង្គមតា នាម បមុខតា, ជេដ្ឋសេដ្ឋកភាវោ ពហុជនស្ស អនុវត្តនីយតាតិ អាហ “**គណជេដ្ឋកោ**”តិអាទិ។

បុព្ពង្គមតាតិ បុព្ពង្គមស្ស កម្មំ។ យស្ស ហិ កាយសុចរិតាទិកម្មស្ស វសេន មហាបុរិសោ ពហុជនស្ស បុព្ពង្គមោ អហោសិ, តទស្ស កម្មំ “បុព្ពង្គមតា”តិ អធិប្បេតំ, ន បុព្ពង្គមភាវោ។ តេនាហ “**តេធ កម្មំ នាម បុព្ពង្គមតា**”តិ។ **បីតិបាមោជ្ជេន បរិបុណ្ណសីសោតិ** បីតិយា, បាមោជ្ជេន ច សម្បុណ្ណបញ្ញាសីសោ ពហុលំ សោមនស្សសហគតញាណសម្បយុត្តចិត្តសមង្គី ឯវំ ហុត្វា **វិចរតិ។ មហាបុរិសោតិ** មហាបុរិសជាតិកោ។

២៣១. ពហុជនន្តិ សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**ពហុជនស្សា**”តិ។ បរិភុញ្ជនដ្ឋេន **បដិភោគោ,** ឧបយោគវត្ថុ បដិភោគោ, តស្ស ហិតាតិ **បដិភោគិយា។** ទេសកាលំ ញត្វា តទុបករណូបដ្ឋានាទិ **វេយ្យាវច្ចករា** សត្តា។ **អភិហរន្តីតិ** ព្យាហរន្តិ។ តស្ស តស្ស វេយ្យាវច្ចស្ស បដិហរណតោ បវត្តនករណតោ **បដិហារោ,** វេយ្យាវច្ចករោ, តស្ស ភាវោ **បដិហារកន្តិ** អាហ “**វេយ្យាវច្ចករភាវ**”ន្តិ។ វិសវនំ **វិសវោ,** កាមការោ វសិតា, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **វិសវីតិ** អាហ “**ចិណ្ណវសី**”តិ។

ឯកេកលោមតាទិលក្ខណវណ្ណនា

២៣២. ឧបវត្តតីតិ អនុកូលភាវំ ឧបេច្ច វត្តតិ។ តេនាហ “**អជ្ឈាសយំ អនុវត្តតី**”តិ។

ឯកេកលោមលក្ខណន្តិ ឯកេកស្មឹ លោមកូបេ ឯកេកលោមតាលក្ខណំ។ **ឯកេកេហិ លោមេហីតិ** អញ្ញេសំ សរីរេ ឯកេកស្មិម្បិ លោមកូបេ អនេកានិបិ លោមានិ ឧដ្ឋហន្តិ, ន តថាគតស្ស។ តេហិ បុន បច្ចេកំ លោមកូបេសុ ឯកេកេហេវ ឧប្បន្នេហិ កុណ្ឌលាវត្តេហិ បទក្ខិណាវត្តកជាតេហិ និចិតំ វិយ សរីរំ ហោតីតិ វុត្តំ “ឯកេកលោមូបចិតង្គវា”តិ។

ចត្តាលីសាទិលក្ខណវណ្ណនា

២៣៤. អភិន្ទិតព្ពបរិសោតិ បរេហិ កេនចិ សង្គហេន សង្គហេត្វា, យុត្តិការណំ ទស្សេត្វា វា ន ភិន្ទិតព្ពបរិសោ។

អបិសុណវាចាយាតិ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ, បេសុញ្ញស្ស បដិបក្ខភូតំ កុសលកម្មំ។ បិសុណា វាចា ឯតស្សាតិ បិសុណវាចោ, តស្ស **បិសុណវាចស្ស** បុគ្គលស្ស។ **អបរិបុណ្ណាតិ** ចត្តាលីសតោ ឩនភាវេន ន បរិបុណ្ណា។ **វិវឡាតិ** សវិវរា។

បហូតជិវ្ហាទិលក្ខណវណ្ណនា

២៣៦. អាទេយ្យវាចោតិ អាទរគារវវសេន អាទាតព្ពវចនោ។ “ឯវមេត”ន្តិ **គហេតព្ពវចនោ** សិរសា សម្បដិច្ឆិតសាសនោ។

ពទ្ធជិវ្ហាតិ យថា សុខេន បរិវត្តតិ, ឯវំ សិរាទីហិ បលិពុទ្ធជិវ្ហា។ **គូឡ្ហជិវ្ហាតិ** រសពហលតាយ គូឡ្ហគណ្ឌសទិសជិវ្ហា។ **ទ្វិជិវ្ហាតិ** អគ្គេ កប្បភាវេន ទ្វិធាភូតជិវ្ហា។ **មម្មនាតិ** អប្បរិប្ផុដតលាបា។ ខរផរុសកក្កសាទិវសេន **សទ្ទោ ភិជ្ជតិ** ភិន្នការោ ហោតិ។ វិច្ឆិន្ទិត្វា បវត្តស្សរតាយ **ឆិន្នស្សរា វា។** អនេកាការតាយ **ភិន្នស្សរា វា។** កាកស្ស វិយ អមនុញ្ញស្សរតាយ **កាកស្សរា វា។ មធុរោតិ** ឥដ្ឋោ, កម្មផលេន វត្ថុនោ សុវិសុទ្ធត្តា។ **បេមនីយោតិ** បីតិសញ្ជននោ, បិយាយិតព្ពោ វា។

២៣៧. អក្កោសយុត្តត្តាតិ អក្កោសុបសញ្ហិតត្តា អក្កោសវត្ថុសហិតត្តា។ **អាពាធករិន្តិ** យដ្ឋនវសេន បរេសំ បីឡាវហំ។ ពហុនោ ជនស្ស អវមទ្ទនតោ, បមទ្ទាភាវករណតោ វា **ពហុជនប្បមទ្ទនំ។ អពាឡ្ហន្តិ** វា ឯត្ថ **អ-**ការោ វុទ្ធិអត្ថោ “អសេក្ខា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. តិកមាតិកា ១១) វិយ, តស្មា អតិវិយ ពាឡ្ហំ ផរុសំ **គិរន្តិ** ឯវំ

មេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ **ន ភណីតិ** ចេត្ថ “ន អភណិ ន ភណី”តិ សរលោបេន និទ្ទេសោ។ **សុសំហិតន្តិ** សុដ្ឋុ សំហិតំ។ កេន បន សុដ្ឋុ សំហិតំ? “មធុរ”ន្តិ អនន្តរមេវ វុត្តត្តា មធុរតាយាតិ វិញ្ញាយតិ, កា បនស្ស មធុរតាតិ អាហ **“សុដ្ឋុ បេមសំហិត”**ន្តិ។ ឧបយោគបុថុត្តវិសយោ យំ **វាចា**-សទ្ទោតិ អាហ **“វាចាយោ”**តិ, សា ចស្សា ឧបយោគបុថុត្តវិសយតា “ហទយគាមិនិយោ”តិ បទេន សមានាធិករណតាយ ទដ្ឋព្វា។ **“កណ្ណសុខ”**ន្តិ បាឋេ ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោយន្តិ ទស្សេតុំ **“យថា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វេទយថា**តិ កាលវិបល្លាសេនាយំ និទ្ទេសោតិ អាហ **“វេទយិត្ថា”**តិ។ **ព្រហ្មស្សរតន្តិ** សេដ្ឋស្សរតំ, ព្រហ្មុនោ សរសទិសស្សរតំ វា។ **ពហូនំ ពហុ**ន្តិ ពហូនំ ជនានំ ពហុំ សុភណិតន្តិ យោជនា។

សីហហនុលក្ខណវណ្ណនា

២៣៨. អប្បធំសិកោតិ អប្បធំសិយោ។ **យ**-ការស្ស ហិ **ក**-ការំ កត្វា អយំ និទ្ទេសោ យថា “និយ្យានិកា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៩៧) **គុណតោ**តិ អត្តនា អធិគតគុណតោ។ **ឋានតោ**តិ យថាឋិតដ្ឋានន្តរតោ។

បលាបកថាយាតិ សម្ផប្បលាបកថាយ។ **អន្តោបវិដ្ឋហនុកា** ឯកតោ, ឧភតោ វា សំកុចិតវិសុកា។ **វង្កហនុកា** ឯកបស្សេន កុដិលវិសុកា។ **បព្ភារហនុកា** បុរតោ ឱលម្ពមានវិសុកា។

២៣៩. វិកិណ្ណវចនា នាម សម្ផប្បលាបិនោ, តប្បដិក្ខេបេន **អវិកិណ្ណវចនា** មហាពោធិសត្តា។ វាចា ឯវ តទត្ថាធិគមុបាយតាយ **“ព្យប្បថោ”**តិ វុត្តាតិ អាហ **“អវិកិណ្ណ...បេ.... វចនបថោ អស្សា”**តិ។ **“ទ្វីហិ ទ្វីហី”**តិ នយិទំ អាមេឌិតវចនំ អសមានាធិករណតោ, អថ ខោ ទ្វីហិ ទិគុណតាទស្សនន្តិ អាហ **“ទ្វីហិ ទ្វីហីតិ ចតូហី”**តិ។ តស្មា “ទ្វិទុគមា”តិ ចតុគមា វុត្តាតិ អាហ **“ចតុប្បទាន”**ន្តិ។ **តថាសភាវោ**តិ យថាស្ស វុត្តនយេន កេនចិ អប្បធំសិយតា ហោតិ គុណេហិ, តថាសភាវោ។

សមទន្តាទិលក្ខណវណ្ណនា

២៤០. វិសុទ្ធសីលាចារតាយ បរិសុទ្ធា សមន្តតោ សព្ពថា វា សុទ្ធា បុគ្គលា បរិវារា ឯតស្សាតិ **បរិសុទ្ធបរិវារោ**។

២៤១. បហាសីតិ គទង្គវសេន, វិក្ខម្ភនវសេន ច បរិច្ចជិ។ តិទិវំ តាវតឹសភវនំ បុរំ នគរំ ឯតេសន្តិ **តិទិវបុរា**, តាវតឹសទេវា, តេសំ វរោ តិទិវបុរវរោ, ឥន្ទោ។ តេន **តិទិវបុរវរេន។** តេនាហ **“សក្កេនា”**តិ។ លបន្តិ កថេន្តិ ឯតេនាតិ **លបនំ**, មុខន្តិ អាហ **“លបនជន្តិ មុខជ”**ន្តិ។ សុដ្ឋុ ធវលតាយ **សុក្កា**, ព្លសកម្បិ អសំកិលិដ្ឋតាយ **សុចិ។** សុន្ទរសណ្ឋានតាយ សុដ្ឋុ ភាវនតោ, វិបស្សនតោ ច **សោភនា។** កាមំ ជនានំ មនុស្សានំ និវាសនដ្ឋានាទិភាវេន បតិដ្ឋាភូតោ ទេសវិសេសោ “ជនបទោ”តិ វុច្ចតិ, ឥធ បន ស បរិវារចតុមហាទីបសញ្ញិតោ សព្ពោ បទេសោ តថា វុត្តោតិ អាហ **“ចក្កវាឡបរិច្ឆិន្នោ ជនបទោ”**តិ។ ននុ ច យថាវុត្តោ បទេសោ សមុទ្ទបរិច្ឆិន្នោ, ន ចក្កវាឡបព្ពតបរិច្ឆិន្នោតិ? សោ បទេសោ ចក្កវាឡបរិច្ឆិន្នោបិ ហោតីតិ តថា វុត្តំ ។ យេ វា សមុទ្ទនិស្សិតា, ចក្កវាឡបាទនិស្សិតា ច សត្តា, តេសំ តេ តេ បទេសា បតិដ្ឋាតិ តេបិ សង្គណ្ហន្តោ **“ចក្កវាឡបរិច្ឆិន្នោ”**តិ អវោច។ **ចក្កវាឡបរិច្ឆិន្នោ**តិ ច ចក្កវាឡេន បរិច្ឆិន្នោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្វោ។ **តស្សា**តិ តស្ស ចក្កវត្តិនោ។ បុន **តស្សា**តិ តស្ស ជនបទស្ស។ **ពហុជន សុខ**ន្តិ ឯត្ថ បច្ចត្តពហុវចនលោបេន ពហុជនគ្គហណន្តិ អាហ **“ពហុជនា”**តិ។ យថា បន តេ ហិតសុខំ ចរន្តិ, តំ វិធឹ ទស្សេតុំ **“សមានសុខទុក្ខា ហុត្វា”**តិ វុត្តំ។ **វិគតបាបោ**តិ សព្ពសោ សមុច្ឆិន្ទនេន វិនិទ្ធតបាបធម្មោ។ **ទរថោ** វុច្ចតិ កាយិកោ, ចេតសិកោ ច បរិឡាហោ។ តត្ថ ចេតសិកបរិឡាហោ “វិគតបាបោ”តិ ឥមិនាវ វុត្តោតិ អាហ **“វិគតកាយិកទរថកិលមថោ”**តិ។ រាគាទយោ យស្មឹ សន្តានេ ឧប្បន្នា, តស្ស មលីនភាវករណេន **មលា។** កចវរភាវេន **ខិលា។** សត្តានំ មហានត្ថករត្តា វិសេសតោ ទោសោ **កលី**តិ វុត្តំ **“ទោសកលីនញ្ច”**តិ។ **បនូទេហី**តិ សមុច្ឆិន្ទនវសេន សសន្តានតោ នីហារកេហិ, បជហនកេហីតិ អត្ថោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯត្ថ ច យស្មា សព្ពេសម្បិ លក្ខណានំ មហាបុរិសសន្តានគតបុញ្ញសម្ភារហេតុកភាវេន សព្ពំយេវ តំ បុញ្ញកម្មំ សព្ពស្ស លក្ខណស្ស ការណំ វិសិដ្ឋរូបត្តា ផលស្ស។ ន ហិ អភិន្នរូបការណំ ភិន្នសភាវស្ស ផលស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ សក្កោតិ, តស្មា យស្ស យស្ស លក្ខណស្ស យំ យំ បុញ្ញកម្មំ វិសេសការណំ, តំ តំ វិភាគេន ទស្សេន្តី អយំ ទេសនា បវត្តា។ តត្ថ យថា យាទិសំ កាយសុចរិតាទិបុញ្ញកម្មំ សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាយ ការណំ វុត្តំ, តាទិសមេវ “ឧណ្ហីសសីសតាយ” ការណន្តិ ន សក្កា វត្តុំ ទឡ្ហសមាទានតាវិសិដ្ឋស្ស តស្ស សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាយ ការណភាវេន វុត្តត្តា, ឥតរស្ស ច បុព្ពង្គមតាវិសិដ្ឋស្ស វុត្តត្តា, ឯវំ យាទិសំ អាយតបណ្ហិតាយ ការណំ, ន តាទិសមេវ

ទីឃង្គុលិតាយ, ព្រហ្មុជុគត្តតាយ ច ការណំ វិសិដ្ឋរូបត្តា ផលស្ស។ ន ហិ អភិន្នរូបការណំ ភិន្នសភាវស្ស ផលស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ សក្កោតិ។ តត្ថ យថា ឯកេនេវ កម្មុនា ចក្ខាទិនានិន្ទ្រិយុប្បត្តិយំ អវត្ថាភេទតោ, សាមត្ថិយភេទតោ វា កម្មភេទោ ឥច្ឆិតព្ពោ។ ន ហិ យទវត្ថំ កម្មំ ចក្ខុស្ស ការណំ, តទវត្ថមេវ សោតាទីនំ ការណំ ហោតិ អភិន្នសាមត្ថិយំ វា, តស្មា បញ្ញាយតនិកត្តភាវបត្តនាភូតា បុរិមនិព្ពន្នា កាមតណ្ហា បច្ចយវសេន វិសិដ្ឋសភាវា កម្មស្ស វិសិដ្ឋសភាវផលនិព្ពត្តនសមត្ថតាសាធនវសេន បច្ចយោ ហោតីតិ ឯកម្បិ អនេកវិធផលនិព្ពត្តនសមត្ថតាវសេន អនេករូបតំ អាបន្នំ វិយ ហោតិ, ឯវមិធាបិ “ឯកម្បិ បាណាតិបាតា វេរមណិវសេន បវត្តំ កុសលកម្មំ អាយតបណ្ហិតាទីនំ តិណ្ណម្បិ លក្ខណានំ និព្ពត្តកំ ហោតី”តិ វុច្ចមានេបិ ន កោចិ វិរោធោ។ តេន វុត្តំ “សោ តស្ស កម្មស្ស កតត្តា…បេ…. ឥមានិ តីណិ មហាបុរិសលក្ខណានិ បដិលភតី”តិ នានាកម្មុនា បន តេសំ និព្ពត្តិយំ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, បាឡិយំ បន “តស្ស កម្មស្សា”តិ ឯកវចននិទ្ទេសោ សាមញ្ញវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវញ្ច កត្វា សតបុញ្ញលក្ខណវចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ “ឥមានិ ទ្វេ មហាបុរិសលក្ខណានិ បដិលភតី”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោតិ។

លក្ខណសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៨. សិង្គាលសុត្តវណ្ណនា

និទានវណ្ណនា

២៤២. បាការេន បរិក្ខិត្តន្តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **គោបុរដ្ដាលកយុត្តន្តិ** ទ្វារបាសាទេន ចេវ តត្ថ តត្ថ បាការមត្ថកេ បតិដ្ឋាបិតអដ្ដាលកេហិ ច យុត្តំ។ វេឡុហិ បរិក្ខិត្តត្តា, អព្ភន្តរេ បុប្ផូបគផលូបគរុក្ខសញ្ឆន្នត្តា ច **នីលោភាសំ។** ឆាយូទកសម្បត្តិយា, ភូមិភាគសម្បត្តិយា ច **មនោរមំ។**

កាឡកវេសេនាតិ កលន្ទករូបេន។ **និវាប**ន្តិ ភោជនំ។ **ត**ន្តិ ឧយ្យានំ។

“**ខោ បនា**”តិ វចនាលង្ការមត្តមេតន្តិ **តេន សមយេនា**តិ អត្ថវចនំ យុត្តំ។ **គហបតិ មហាសាលោ**តិ គហបតិភូតោ មហាសារោ, រ-ការស្ស ល-ការំ កត្វា អយំ និទ្ទេសោ។ វិភវសម្បត្តិយា មហាសារប្បត្តោ កុដុម្ពិកោ។ “**បុត្តោ បនស្ស អស្សទ្ធោ**”តិអាទិ អដ្ឋុប្បត្តិកោ យំ សុត្តនិក្ខេបោតិ តំ អដ្ឋុប្បត្តិំ ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ កម្មផលសទ្ធាយ អភាវេន **អស្សទ្ធោ។** រតនត្តយេ បសាទាភាវេន **អប្បសន្នោ។ ឯវមាហា**តិ ឯវំ ឥទានិ វុច្ចមានាការេន វទតិ។

យាវជីវំ អនុស្សរណីយា ហោតិ ហិតេសិតាយ វុត្តា បច្ឆិមា វាចាតិ អធិប្បាយេន។ **បុថុទិសា**តិ វិសុំ វិសុំ ទិសា, តា បន អនេកាតិ អាហ “**ពហុទិសា**”តិ។

២៤៣. “**ន តាវ បវិដ្ឋោ**”តិអាទីសុ វត្តព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **ន ឥទានេវា**តិ ន ឥមាយ ឯវ វេលាយ។ កឹ ចរហីតិ អាហ “**បច្ចូសសមយេបី**”តិអាទិ។ **គិហិវិនយ**ន្តិ គិហីនំ គហដ្ឋានំ វិនយតន្តិភូតំ “គិហិនា ឯវំ វត្តិតព្ព”ន្តិ គហដ្ឋាចារស្ស គហដ្ឋវត្តស្ស អនវសេសតោ ឥមស្មឹ សុត្តេ សវិសេសំ កត្វា វុត្តត្តា។ **តថេវា**តិ យថា ពុទ្ធចក្ខុនា ទិដ្ឋំ, តថេវ បស្សិ។ **នមស្សតិ** វត្តវសេន កត្តព្ពន្តិ គហេត្វា ឋិតត្តា។

ឆទិសាទិវណ្ណនា

២៤៤. **វចនំ សុត្វាវ ចិន្តេសិ** ពុទ្ធានុភាវេន អត្តសម្មាបណិធាននិមិត្តេន បុញ្ញពលេន ច ចោទិយមានោ។ **ន កិរ តា ឯតា**តិ តា ឆ ទិសា ឯតា ឥទានិ មយា នមស្សិយមានា បុរត្ថិមាទិកា ន ហោន្តិ កិរាតិ។ **និបាតមត្ត**ន្តិ អនត្ថកភាវំ តស្ស វទតិ។ **បុច្ឆាបទ**ន្តិ បុច្ឆាវចនំ។

ភគវា គហបតិបុត្តេន នមស្សិតព្ពា ឆ ទិសា បុច្ឆិតោ ទេសនាកុសលតាយ អាទិតោ ឯវ តា អកថេត្វា តស្ស តាវ បដិបត្តិយា នំ ភាជនភូតំ កាតុំ វជ្ជនីយវជ្ជនត្ថញ្ចេវ សេវិតព្ពសេវនត្ថញ្ច ឱវាទំ ទេន្តោ “**យតោ ខោ គហបតិបុត្តា**”តិអាទិនា ទេសនំ អារភិ។ តត្ថ **កម្មកិលេសា**តិ កម្មភូតា សំកិលេសា។ **កិលិស្សន្តី**តិ កិលិដ្ឋា មលីនា វិយ ឋិតា, ឧបតាបិតា ច ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **តស្មា**តិ កិលិស្សននិមិត្តត្តា។ យទិបិ សុរាបានំ បញ្ចវេរភាវេន ឧបាសកេហិ បរិវជ្ជនីយំ, តស្ស បន អបាយមុខភាវេន បរតោ វត្តុកាមតាយ បាណាតិបាតាទិកេ ឯវ សន្ធាយ “ចត្តារោ”តិ វុត្តំ, ន “បញ្ច”តិ។ “វិសុំ អកម្មបថភាវតោ ចា”តិ អបរេ។ “សុរាបានម្បិ ‘សុរាមេរយបានំ, ភិក្ខវេ, អាសេវិតំ ភាវិតំ ពហុលីកតំ និរយសំវត្តនិក’ន្តិអាទិ (អ. និ. ៨.៤០) វចនតោ វិសុំ កម្មបថភាវេន អាគតំ។ តថា ហិ តំ ទុច្ចរិតកម្មំ ហុត្វា ទុគ្គតិគាមិបិដ្ឋិវត្តកភាវេន និយត”ន្តិ កេចិ, តេសំ មតេន ឯកាទស កម្មបថា សិយុំ ។ តស្មា យថាវុត្តោស្វេវ កម្មបថេសុ ឧបការកត្តសភាគត្តវសេន អនុប្បវេសោ ទដ្ឋព្ពោតិ “វិសុំ អកម្មបថភាវតោ ចា”តិ សុវុត្តមេតំ។ សុរាបានស្ស ភោគាបាយមុខភាវេន វត្តុកាមតាយ “ចត្តារោ” ត្វេវ អវោច។ តិដ្ឋតិ ឯត្ថ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ **ឋានំ**, ហេតូតិ អាហ “**ឋានេហីតិ ការណេហី**”តិ។ អបេន្តិ អបគច្ឆន្តិ, អបេតិ វា ឯតេហីតិ **អបាយា**, អបាយានំ, អបាយា ឯវ វា មុខានិ ទ្វារានីតិ **អបាយមុខានិ។ វិនាសមុខានី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

កិញ្ចាបិ “អរិយសាវកស្សា”តិ បុព្ពេ សាធារណតោ វុត្តំ, វិសេសតោ បន បឋមាយ ភូមិយំ ឋិតស្សេវ វក្ខមាននយោ យុជ្ជតីតិ “**សោតិ សោ សោតាបន្នោ**”តិ វុត្តំ។ បាបក-សទ្ទោ និហីនបរិយាយោតិ “**លាមកេហី**”តិ វុត្តំ។ អបាយទុក្ខំ, វដ្ដទុក្ខញ្ច បាបេន្តីតិ វា បាបកា, តេហិ **បាបកេហិ។ ឆ ទិសា បដិច្ឆាទេន្តោ**តិ តេន តេន ភាគេន ទិស្សន្តីតិ “ទិសា”តិ សញ្ញិតេ ឆ ភាគេ សត្តេ យថា តេហិ សទ្ធឹ អត្តនោ ឆិទ្ទំ ន ហោតិ, ឯវំ បដិច្ឆាទេន្តោ បដិសន្ធារេន្តោ។ **វិជិននត្ថាយា**តិ អភិភវនត្ថាយ។ យោ ហិ ទិដ្ឋធម្មិកំ, សម្បរាយិកញ្ច អនត្ថំ បរិវជ្ជនវសេន

អភិភវតិ, តតោ ឯវ តទុភយត្ថំ សម្បាទេតិ, សោ ឧភយលោកវិជយាយ បដិបន្នោ នាម ហោតិ បច្ចត្ថិកនិគ្គណ្ហនតោ, សកត្ថសម្បាទនតោ ច។ តេនាហ “**អយញ្ចេវ លោកោ**”តិអាទិ។ បាណាតិបាតាទីនិ **បញ្ច វេរានិ** វេរប្បសវនតោ។ **អារទ្ធោ ហោតីតិ** សំសាធិតោ ហោតិ, តយិទំ សំសាធនំ កិត្តិសទ្ទេន ជេច សគ្គានំ ចិត្តតោសនេន , វេរភាវាបាទនេន ច ហោតីតិ អាហ “**បរិតោសិតោ ចេវ និប្ផាទិតោ ចា**”តិ។ បុន **បញ្ច វេរានីតិ** បញ្ច វេរផលានិ ឧត្តរបទលោបេន។

កតមស្សាតិ កតមេ អស្ស។ **កិលេសសម្បយុត្តត្តា កិលេសោតិ** តំយោគតោ តំសទិសំ វទតិ យថា “បីតិសុខំ បឋមំ ឈានំ, (ទី. និ. ១.២២៦; ម. និ. ១.២៧១, ២៨៧, ២៩៧; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ. ៤.១២៣; ៥.២៨; បារា. ១១; ធ. ស. ៤៩៩; វិភ. ៥០៨) នីលំ វត្ថ”ន្តិ ច។ សម្បយុត្តតា ចេត្ថ តទេកដ្ឋតាយ វេទិតព្ពា, ន ឯកុប្បាទាទិតាយ។ ឯវញ្ច កត្វា បាណាតិបាតកម្មស្ស ទិដ្ឋិមានលោភាទីហិបិ កិលិដ្ឋតា សិទ្ធា ហោតិ, មិច្ឆាចារស្ស ទោសាទីហិ កិលិដ្ឋតា។ តេនាហ “**សំកិលេសោយេវា**”តិអាទិ។ បុព្ពេ វុត្តអត្ថវសេន បន សម្ពុខេនបិ នេសំ កិលេសបរិយាយោ លព្ភតេវ។ **ឯតទត្ថបរិទីបកមេវាតិ** យោ “បាណាតិបាតោ ខោ”តិអាទិនា វុត្តោ, ឯតស្ស អត្ថស្ស បរិទីបកមេវ។ យទិ ឯវំ កស្មា បុន វុត្តន្តិ អាហ “**គាថាពន្ធ**”ន្តិ, តស្ស អត្ថស្ស សុខគ្គហណត្ថំ ភគវា គាថាពន្ធំ អវោចាតិ អធិប្បាយោ។

ចតុឋានាទិវណ្ណនា

២៤៦. “បាបកម្មំ ករោតី”តិ កស្មា អយំ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសោ បវត្តោតិ អន្តោលីនចោទនំ សន្ធាយ “**ឥទំ ភគវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ សុក្កបក្ខវសេន ហិ ឧទ្ទេសោ កតោ, កណ្ហបក្ខវសេន ច និទ្ទេសោ អារទ្ធោ។ **ការកេតិ** បាបកម្មស្ស ការកេ។ **អការកោ បាកដោ ហោតិ** យថា បដិបជ្ជន្តោ បាបំ ករោតិ នាម, តថា អប្បដិបជ្ជនតោ។ សំកិលេសធម្មវិវជ្ជនបុព្ពកំ វោទានធម្មបដិបត្តិអាចិក្ខនំ ជេច ទេសនាកោសល្លំ។ **បឋមតរំ ការកំ ទស្សេន្តោ អាហ** យថា “វាមំ មុញ្ច ទក្ខិណំ គណ្ហា”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨) តថា ហិ ភគវា អដ្ឋតឹស មង្គលានិ ទស្សេន្តោ “អសេវនា ច ពាលាន”ន្តិ (ខុ. បា. ៥.៣; សុ. និ. ២៦២) វត្វា “បណ្ឌិតានញ្ច សេវនា”តិ (ខុ. បា. ៥.៣; សុ. និ. ២៦២) អវោច។ **ឆន្ទាគតិន្តិ** ឯត្ថ សន្ធិវសេន សរលោបោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឆន្ទេន បេមេន អគតិ**”ន្តិ។ **ឆន្ទាតិ** ហេតុម្ហិ និស្សក្កវចនន្តិ អាហ “**ឆន្ទេនា**”តិ។ ឆន្ទ-សទ្ទោ ចេត្ថ តណ្ហាបរិយាយោ, ន កុសលច្ឆន្ទាទិបរិយាយោតិ អាហ “**បេមេនា**”តិ។ **បរបទេសូតិ** “ទោសាគតឹ គច្ឆន្តោ”តិអាទីសុ វាក្យេសុ។ “**ឯសេវ នយោ**”តិ ឥមិនា “ទោសេន កោបេនា”តិ ឯវមាទិ អត្ថវចនំ អតិទិសតិ។ **មិត្តោតិ** ទឡ្ហមិត្តោ, សម្ភត្តោតិ អត្ថោ។ **សន្ទិដ្ឋោតិ** ទិដ្ឋមត្តសហាយោ។ **បកតិវេរវសេនាតិ** បកតិយា ឧប្បន្នវេរវសេន, ចិរកាលានុពន្ធវិរោធវសេនាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “**តង្ខណុប្បន្នកោធវសេន វា**”តិ។ **យំ វា តំ វា** អយុត្តំ អការណំ **វត្វា។** វិសមេ ចោរាទិកេ, វិសមានិ វា កាយទុច្ចរិតាទីនិ សមាទាយ វត្តនេន និស្សិតោ **វិសមនិស្សិតោ។**

ឆន្ទាគតិអាទីនិ ន គច្ឆតិ មគ្គេនេវ ចតុន្នម្បិ អគតិគមនានំ បហីនត្តា, **អគតិគមនានីតិ** ច តថាបវត្តា អបាយគមនីយា អកុសលចិត្តុប្បាទា វេទិតព្ពា អគតិ គច្ឆតិ ឯតេហីតិ។

យស្សតិ តេន កិត្តីយតីតិ **យសោ,** ថុតិឃោសោ។ យស្សតិ តេន បុរេចរានុចរភាវេន បរិវារីយតីតិ **យសោ,** បរិវារោតិ អាហ “**កិត្តិយសោបិ បរិវារយសោបី**”តិ។ **បរិហាយតីតិ** បុព្ពេ យោ ច យាវតកេ លព្ភតិ, តតោ បរិតោ ហាយតិ បរិក្ខយំ គច្ឆតិ។

ឆអបាយមុខាទិវណ្ណនា

២៤៧. បូវេ ភាជនេ បក្ខិបិត្វា តជ្ជំ ឧទកំ ទត្វា មទ្ទិត្វា កតា **បូវសុរា។** ឯវំ សេសសុរាបិ។ **កិណ្ណាតិ** បន តស្សា សុរាយ ពីជំ វុច្ចតិ, យេ “សុរាមោទកា” តិបិ វុច្ចន្តិ, តេ បក្ខិបិត្វា កតា **កិណ្ណបក្ខិត្តា។** ហរីតកីសាសបាទិនានាសម្ភារេហិ សំយោជិតា **សម្ភារសំយុត្តា។** មធុកតាលនាឡិកេរាទិបុប្ផរសោ ចិរបារិវាសិកោ **បុប្ផាសវោ។** បនសាទិផលរសោ **ផលាសវោ។** មុទ្ទិការសោ **មធ្វាសវោ។** ឧច្ឆុរសោ **គុឡាសវោ។** ហរីតកាមលកកដុកភណ្ឌាទិនានាសម្ភារានំ រសោ ចិរបារិវាសិកោ **សម្ភារសំយុត្តោ។ តំ សព្ពម្បីតិ** តំ សព្ពំ ទសវិធម្បិ។ **មទករណវសេន មជ្ជំ** បិវន្តំ មទយតីតិ កត្វា។ សុរាមេរយមជ្ជេ បមាទដ្ឋានំ **សុរាមេរយមជ្ជបមាទដ្ឋានំ។ អនុ អនុ យោគោតិ** បុនប្បុនំ តំសមង្គិតា។ តេនាហ “**បុនប្បុនំ ករណ**”ន្តិ, អបរាបរំ បវត្តនន្តិ អត្ថោ។ **ឧប្បន្នា ចេវ ភោគា បរិហាយន្តិ** បានព្យសនេន ព្យសនករណតោ។ **អនុប្បន្នា ច នុប្បជ្ជន្តិ** បមត្តស្ស កម្មន្តេសុ ញាយករណាភាវតោ។ **ភោគានន្តិ** ភុញ្ជិតព្ពដ្ឋេន “ភោគា”តិ លទ្ធនាមានំ កាមគុណានំ។ អបាយមុខ-សទ្ទស្ស អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។ **អវេលាយាតិ** អយុត្តវេលាយ។ យទា វិចរតោ អត្ថរក្ខាទយោ ន ហោន្តិ។ **វិសិខាសុ ចរិយាតិ** រច្ឆាសុ វិចរណំ។

សមជ្ជា វុច្ចតិ មហោ, យត្ថ នច្ចានិបិ បយោជីយន្តិ, តេសំ ទស្សនាទិអត្ថំ តត្ថ អភិរតិវសេន ចរណំ ឧបគមនំ **សមជ្ជាភិចរណំ។ នច្ចាទិទស្សនវសេនា**តិ នច្ចាទីនំ ទស្សនាទិវសេនាតិ អាទិសទ្ទលោបោ ទដ្ឋព្ពោ, ទស្សនេន វា សវនម្បិ គហិតំ វិរូបេកសេសនយេន។ អាលោចនសភាវតាយ វា បញ្ចវិញ្ញាណានំ សវនកិរិយាយបិ ទស្សនសង្ខេបសម្ភវតោ “ទស្សនវសេន” ឥច្ចេវ វុត្តំ។ ឥធ ចិត្តាលសិយតា អការណន្តិ **“កាយាលសិយតា”**តិ វុត្តំ។ **យុត្តប្បយុត្តតា**តិ តប្បសុតតា អតិរេកតរតាយ។

សុរាមេរយស្ស ឆអាទីនវាទិវណ្ណនា

២៤៨. សយំ ទដ្ឋព្ពន្តិ **សន្ទិដ្ឋំ។** សន្ទិដ្ឋមេវ **សន្ទិដ្ឋិកំ,** ធនជានិសទ្ទាបេក្ខាយ បន ឥត្ថិលិង្គវសេន និទ្ទេសោ, ទិដ្ឋធម្មិកាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ **“ឥធលោកភាវិនី”**តិ។ សមំ, សម្មា បស្សិតព្ពាតិ វា **សន្ទិដ្ឋិកា,** បានសមកាលភាវិនីតិ អត្ថោ។ **កលហប្បវឌ្ឍនី** មិត្តស្ស កលហេ អនាទីនវទស្សិភាវតោ។ **ខេត្តំ** ឧប្បត្តិដ្ឋានភាវតោ។ **អាយតន**ន្តិ វា ការណំ, អាករោ វាតិ អត្ថោ។ **បរលោកេ អកិត្តិំ បាបុណន្តិ** អកិត្តិសំវត្តនិយស្ស កម្មស្ស បសវនតោ។ **កោបីនំ** វា បាកដភាវេន អកត្តព្ពរហស្សកម្មំ។ សុរាមទមត្តា ច បុព្ពេ អត្តនា កតំ តាទិសំ កម្មំ អមត្តកាលេ ឆាទេន្តា វិចរិត្វា មត្តកាលេ បច្ចត្ថិកានម្បិ វិវរន្តិ បាកដំ ករោន្តិ, តេន តេសំ សា សុរា តស្ស កោបីនស្ស និទំសនតោ **“កោបីននិទំសនី”**តិ វុច្ចតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **កម្មស្សកតាបញ្ញ**ន្តិ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ “យំ កិញ្ចិ លោកិយំ បញ្ញំ ទុព្ពលំ ករោតិយេវា”តិ ហិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ តថា ហិ ព្យតិរេកមុខេន តមត្ថំ បតិដ្ឋបេតុំ **“មគ្គបញ្ញំ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **“អន្តោមុខមេវ ន បវិសតី”**តិ ឥមិនា សុរាយ មគ្គបញ្ញាទុព្ពលករណស្ស ទុរសមុស្សារិតភាវមាហ ។ ននុ ចេវំ សុរាយ តស្សា បញ្ញាយ ទុព្ពលីករណេ សាមត្ថិយវិឃាតោ អចោទិតោ ហោតិ អរិយានំ អនុប្បយោគស្សេវ ចោទិតត្តាតិ? នយិទំ ឯវំ ឧបយោគោបិ នាម សទា តេសំ នត្ថិ, កុតោ កិច្ចករណន្តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស វុត្តត្តា។ អថ បន អដ្ឋានបរិកប្បវសេនស្សា កទាចិ សិយា ឧបយោគោ, តថាបិ សោ តស្សា ទុព្ពលិយំ ព្លសកម្បិ កាតុំ នាលមេវ សម្មទេវ បដិបក្ខទូរីភាវេន សុប្បតិដ្ឋិតភាវតោ។ តេនាហ “មគ្គបញ្ញំ បន ទុព្ពលំ កាតុំ ន សក្កោតី”តិ។ មគ្គសីសេន ចេត្ថ អរិយានំ សព្ពស្សាបិ លោកិយលោកុត្តរាយ បញ្ញាយ ទុព្ពលភាវាបាទានេ អសមត្ថតា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បជ្ជតិ ឯតេន ផលន្តិ **បទំ,** ការណំ។

២៤៩. **អត្តាបិស្ស** អកាលចារិស្ស **អគុត្តោ** សរសតោ **អរក្ខិតោ** ឧបក្កមតោបិ បរិវជ្ជនីយានំ អបរិវជ្ជនតោ។ តេនាហ **“អវេលាយ ចរន្តោ ហី”**តិអាទិ។ **កណ្ដកាទីនិបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន សោព្ភាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **វេរិនោបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន ចោរាទិកា សង្គយ្ហន្តិ។ **បុត្តទារា**តិ ឯត្ថ បុត្តគ្គហណេន បុត្តីបិ គហិតាតិ អាហ **“បុត្តធីតរោ”**តិ។ **ពាហិ បត្ថន**ន្តិ កាមបត្ថនាវសេន អន្តោគេហស្សិតតោ និពទ្ធវត្តតោ ពហិទ្ធា បត្ថនំ កត្វា។ **អញ្ញេហិ កតបាបកម្មេសូ**តិ បរេហិ កតាសុ បាបកិរិយាសុ។ **សង្កិតព្ពោ ហោតិ** អកាលេ តត្ថ តត្ថ ចរណតោ។ **រុហតិ** យស្មឹ បទេសេ ចោរិកា បវត្តា, តត្ថ បរេហិ ទិដ្ឋត្តា។ **វត្តុំ ន សក្កា**តិ “ឯត្តកំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទោមនស្ស”ន្តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា វត្តុំ ន សក្កា។ **តំ សព្ពម្បិ វិកាលចារិម្ហិ** បុគ្គលេ **អាហរិតព្ពំ** តស្ស ឧបរិ បក្ខិបិតព្ពំ **ហោតិ**។ កថំ? **អញ្ញស្មឹ បុគ្គលេ** តថារូបេ អាសង្កិតព្ពេ **អសតិ។ ឥតី**តិ ឯវំ។ **សោ**តិ វិកាលចារី។ **បុរក្ខតោ** បុរតោ អត្តនោ ឧបរិ អាសង្កន្តេ កត្វា ចរតិ។

២៥០. **នដនាដកាទិនច្ច**ន្តិ នដេហិ នាដកេហិ នច្ចិតព្ពនាដកាទិនច្ចវិធិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន អវសិដ្ឋំ សព្ពំ សង្គណ្ហាតិ។ “តត្ថ គន្តព្ពំ ហោតី”តិ វត្វា តត្ថស្ស គមនេន យថា អនុប្បន្នានំ ភោគានំ អនុប្បាទោ, ឧប្បន្នានញ្ច វិនាសោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **“តស្សា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **គីត**ន្តិ សរគតំ, បករណគតំ , តាឡគតំ, អបធានគតន្តិ គន្ធព្ពសត្ថវិហិតំ អញ្ញម្បិ សព្ពំ គីតំ វេទិតព្ពំ។ **វាទិត**ន្តិ វីណាវេណុមុទិង្គាទិវាទនំ។ **អក្ខាន**ន្តិ ភារតយុទ្ធសីតាហរណាទិអក្ខានំ។ **បាណិស្សរ**ន្តិ កំសតាឡំ, “បាណិតាឡ”ន្តិបិ វទន្តិ។ **កុម្ភថូន**ន្តិ ចតុរស្សអម្ពណកតាឡំ។ “កុដភេរិសទ្ទោ”តិ កេចិ។ **“ឯសេវ នយោ”**តិ ឥមិនា “កស្មឹ ឋានេ”តិអាទិនា នច្ចេ វុត្តមត្ថំ គីតាទីសុ អតិទិសតិ។

២៥១. **ជយ**ន្តិ ជូតំ ជិនន្តោ។ **វេរ**ន្តិ ជិតេន កីឡកបុរិសេន ជយនិមិត្តំ អត្តនោ ឧបរិ វេរំ វិរោធំ **បសវតិ** ឧប្បាទេតិ។ តញ្ចស្ស វេរបសវនំ ទស្សេតុំ **“ជិតំ មយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ជិនោ**តិ ជូតបរាជយាបន្នោយ ធនជានិយា ជិនោ។ តេនាហ **“អញ្ញេន ជិតោ សមានោ”**តិអាទិ។ **វិត្តំ អនុសោចតី**តិ តំ ជិនំ វិត្តំ ឧទ្ទិស្ស អនុត្ថុនតិ។ **វិនិច្ឆយដ្ឋានេ**តិ យស្មឹ កិស្មិញ្ចិ អដ្ដវិនិច្ឆយដ្ឋានេ។ **សក្ខិបុដ្ឋស្សា**តិ សក្ខិភាវេន បុដ្ឋស្ស។ **អក្ខសោណ្ឌោ**តិ អក្ខធុត្តោ។ **ជូតករោ**តិ ជូតបមាទដ្ឋានានុយុត្តោ។ **ត្វម្បិ នាម កុលបុត្តោ**តិ កុលបុត្តោ នាម ត្វំ, ន មយំ តយិ កោលបុត្តិយំ ឥទានិ បស្សាមាតិ អធិប្បាយោ។ **ឆិន្នភិន្នកោ**តិ ឆិន្នភិន្នហិរោត្តប្បោ, អហិរិកោ អនោត្តប្បីតិ អត្ថោ។ **តស្ស ការណា**តិ តស្ស អត្ថាយ។

អនិច្ឆិតោតិ ន ឥច្ឆិតោ។ **ពោសិតព្ពា ភវិស្សតិ** ជូតបរាជយេន សព្ពកាលំ រិត្តតុច្ឆភាវតោ។

បាបមិត្តតាយ ឆអាទីនវាទិវណ្ណនា

២៥២. អក្ខធុត្តាតិ អក្ខេសុ ធុត្តា, អក្ខនិមិត្តំ អត្ថវិនាសកា។ **ឥត្ថិសោណ្ឌា**តិ ឥត្ថីសុ សោណ្ឌា, ឥត្ថិសម្ភោគនិមិត្តំ អាតប្បនកា។ តថា **ភត្តសោណ្ឌា**ទយោ វេទិតព្ពា។ **បិបាសា**តិ ឧបរូបរិ សុរាបិបាសា។ តេនាហ **“បានសោណ្ឌា”**តិ។ **នេកតិកា**ទយោ ហេដ្ឋា វុត្តា ឯវ។ មេត្តិឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ **មិត្តា ហោន្តិ។ តស្មា**តិ បាបមិត្តតាយ។

២៥៣. កម្មន្តន្តិ កម្មំ, យថា សុត្តំយេវ សុត្តន្តោ, ឯវំ កម្មំយេវ កម្មន្តោ, តំ កាតុំ **គច្ឆាមាតិ វុត្តោ។** កម្មំ វា អន្តោ និដ្ឋានំ គច្ឆតិ ឯត្ថាតិ **កម្មន្តោ**, កម្មករណដ្ឋានំ, តំ **គច្ឆាមាតិ វុត្តោ។**

បន្នសខាតិ សុរំ បាតុំ បន្នេ បដិបជ្ជន្តេ ឯវ សខាតិ បន្នសខា។ តេនាហ **“អយមេវត្ថោ”**តិ។ “សម្មិយសម្មិយោ”តិ វចនមេត្ថ អត្ថីតិ **សម្មិយសម្មិយោ។** តេនាហ **“សម្មសម្មាតិ វទន្តោ”**តិ។ **សហាយោ ហោតី**តិ សហាយោ វិយ ហោតិ។ **ឱតារមេវ គវេសតី**តិ រន្ធមេវ បរិយេសតិ អនត្ថមស្ស កាតុកាមោ។ **វេរប្បសវោ**តិ បរេហិ អត្តនិ វេរស្ស បសវនំ អនុបវត្តនំ។ តេនាហ **“វេរពហុលតា”**តិ។ បរេសំ ករិយមានោ អនត្ថោ ឯត្ថ អត្ថីតិ **អនត្ថោ,** តព្ភាវោ **អនត្ថតា**តិ អាហ **“អនត្ថការិតា”**តិ។ យោ ហិ បរេសំ អនត្ថំ ករោតិ, សោ អត្ថតោ អត្តនោ អនត្ថការោ នាម, តស្មា **អនត្ថតា**តិ ឧភយានត្ថការិតា។ **អរិយោ** វុច្ចតិ សត្តោ, កុច្ឆិតោ អរិយោ **កទរិយោ។** យស្ស ធម្មស្ស វសេន សោ “កទរិយោ”តិ វុច្ចតិ, សោ ធម្មោ **កទរិយតា,** មច្ឆរិយំ។ តំ បន ទុព្ពិសជ្ជនីយភាវេ បិតំ សន្ធាយាហ **“សុដ្ឋុ កទរិយតា ថទ្ធមច្ឆរិយភា”វោ**តិ។ អវិបណ្ណសភាវតោ ឧដ្ឋាតុំ អសក្កោន្តោ ច ឥណំ គណ្ហន្តោ **សំសីទន្តោវ ឥណំ វិគាហតិ** នាម។ សូរិយេ អនុគ្គតេ ឯវ កម្មន្តេ អនារភន្តោ វត្តី **អនុដ្ឋានសីលោ។**

អត្ថាតិ ធនានិ។ **អតិក្កមន្តី**តិ អបគច្ឆន្តិ។ អថ វា **អត្ថា**តិ កិច្ចានិ។ **អតិក្កមន្តី**តិ អតិក្កន្តកាលានិ ហោន្តិ, តេសំ អតិក្កមោបិ អត្ថតោ ធនានមេវ អតិក្កមោ។ **ឥមិនា កថាមគ្គេនា**តិ ឥមិនា “យតោ ខោ គហបតិបុត្តា”តិអាទិ (ទី. និ. ៣.២៤៤) នយប្បវត្តេន កថាសង្ខាតេន ហិតាធិគមូបាយេន។ **ឯត្តកំ កម្ម**ន្តិ ចត្តារោ កម្មកិលេសា, ចត្តារិ អគតិគមនានិ, ឆ ភោគានំ អបាយមុខានីតិ ឯវំ វុត្តំ ចុទ្ទសវិធំ បាបកម្មំ។

មិត្តបតិរូបកវណ្ណនា

២៥៤. អនត្ថោតិ “ភោគជានិ, អាយសក្យំ, បរិសមជ្ឈេ មង្កុភាវោ, សម្មូឡ្ហមរណ”ន្តិ ឯវំ អាទិកោ ទិដ្ឋធម្មិកោ “ទុគ្គតិបរិកិលេសោ, សុគតិយញ្ច អប្បាយុកតា, ពហ្វាពាធតា, អតិទលិទ្ទតា, អប្បន្នបានតា”តិ ឯវំ អាទិកោ ច អនត្ថោ **ឧប្បជ្ជតិ។ យានិ កានិចិ ភយានី**តិ អត្តានុវាទភយបរានុវាទភយទណ្ឌភយាទីនិ លោកេ លព្ភមានានិ យានិ កានិចិ ភយានិ។ **ឧបទ្ទវា**តិ អន្តរាយា។ **ឧបសគ្គា**តិ សរីរេន សំសដ្ឋានិ វិយ ឧបរូបរិ ឧប្បជ្ជនកានិ ព្យសនានិ។ **អញ្ញទត្ថុ**តិ ឯកន្តេនាតិ ឯតស្មិំ អត្ថេ និបាតោ “អញ្ញទត្ថុទសោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៤២) វិយាតិ វុត្តំ **“ឯកំសេនា”**តិ។ **យំ កិញ្ចិ** គហណយោគ្យំ **ហរតិយេវ** គណ្ហាតិយេវ។ វាចា ឯវ បរមា ឯតស្ស កម្មន្តិ **វចីបរមោ។** តេនាហ **“វចនមត្តេនេវា”**តិអាទិ។ **អនុប្បិយ**ន្តិ តក្កនំ, យំ វា “រុចី”តិ វុច្ចតិ យេហិ សុរាបានាទីហិ ភោគា អបេន្តិ វិគច្ឆន្តិ, តេសុ តេសំ **អបាយេសុ** ព្យសនហេតូសុ **សហាយោ ហោតិ។**

២៥៥. ហារកោយេវ ហោតិ, ន ទាយកោ, តមស្ស ឯកំសតោ ហារកភាវំ ទស្សេតុំ **“សហាយស្សា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **យំ កិញ្ចិ អប្បក**ន្តិ បុប្ផផលាទិ យំ កិញ្ចិ បរិត្តំ វត្ថុំ **ទត្វា, ពហុំ បត្ថេតិ** ពហុំ មហគ្ឃំ វត្ថុយុគាទី បច្ចាសីសតិ។ ទាសោ វិយ ហុត្វា មិត្តស្ស តំ តំ កិច្ចំ ករោន្តោ កថំ អមិត្តោ នាម ជាតោតិ អាហ **“អយ”**ន្តិអាទិ។ យស្ស កិច្ចំ ករោតិ អនត្ថបរិហារត្ថំ, អត្តនោ មិត្តភាវទស្សនត្ថញ្ច, តំ **សេវតិ។ អត្ថការណា**តិ វឌ្ឍិនិមិត្តំ, អយមេតេសំ ភេទោ។

២៥៦. បរេតិ បរទិវសេ។ **ន អាគតោ សី**តិ អាគតោ នាហោសិ។ **ខីណ**ន្តិ តាទិសស្ស, អសុកស្ស ច ទិន្នត្តា។ **សស្សសង្គហេ**តិ សស្សតោ កាតព្ពធញ្ញសង្គហេ **កតេ។**

២៥៧. “ទានាទីសុ យំ កិញ្ចិ ករោមា”តិ វុត្តេ “សាធុ សម្ម ករោមា”តិ អនុជានាតីតិ ឥមមត្ថំ **“កល្យាណេបិ ឯសេវ នយោ”**តិ អតិទិសតិ។ ននុ ឯវំ អនុជានន្តោ អយំ មិត្តោ ឯវ, ន អមិត្តោ មិត្តបតិរូបកោតិ? អនុប្បិយភាណិទស្សនមត្តមេតំ។ សហាយេន វា ទេសកាលំ, តស្មិំ វា កតេ ឧប្បជ្ជនករិរោធាទី អសល្លក្ខេត្វា

“ករោមា”តិ វុត្តេ យោ តំ ជានន្តោ ឯវ “សាធុ សម្ម ករោមា”តិ អនុប្បិយំ ភណតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “កល្យាណំ បិស្ស អនុជានាតី”តិ។ តេន វុត្តំ “កល្យាណេបិ ឯសេវ នយោ”តិ។

២៥៩. មិត្តបតិរូបកា ឯតេ មិត្តាតិ **ឯវំ ជានិត្វា។**

សុហទមិត្តវណ្ណនា

២៦០. សុន្ទរហទយាតិ បេមស្ស អត្ថិវសេន ភទ្ទចិត្តា។

២៦១. បមត្តំ រក្ខតីតិ ឯត្ថ បមាទវសេន កិញ្ចិ អយុត្តេ កតេ តាទិសេ កាលេ រក្ខណំ “ភីតស្ស សរណំ ហោតី”តិ ឥមិនាវ តំ គហិតន្តិ តតោ អញ្ញមេវ បមត្តស្ស រក្ខណវិធឹ ទស្សេតុំ **“មជ្ជំ បិវិត្វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ គេហេ អារក្ខំ អសំវិហិតស្ស ពហិគមនម្បិ បមាទបក្ខិកមេវាតិ **“សហាយោ ពហិគតោ វា ហោតី”**តិ វុត្តំ។ **ភយំ ហរន្តោ**តិ ភយំ បដិពាហន្តោ។ ភោគហេតុតាយ ផលូបចារេន ធនំ **“ភោគ”**ន្តិ វទតិ។ **កិច្ចករណីយេ**តិ ខុទ្ទកេ, មហន្តេ ច កាតព្ពេ **ឧប្បន្នេ។**

២៦២. និគូហិតុំ យុត្តកថន្តិ និគូហិតុំ ឆាទេតុំ យុត្តកថំ, និគូហិតុំ វា យុត្តា កថា ឯតស្សាតិ **និគូហិតុំ យុត្តកថំ,** អត្តនោ កម្មំ។ **រក្ខតី**តិ អនាវិករោន្តោ ឆាទេតិ។ **ជីវិតម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទេន កិមង្គំ បន អញ្ញំ បរិគ្គហិតវត្ថុន្តិ ទស្សេតិ។

២៦៣. បស្សន្តេសុ បស្សន្តេសូតិ អាមេឌិតវចនេន និវារិយមានស្ស បាបស្ស បុនប្បុនំ ករណំ ទីបេតិ។ បុនប្បុនំ ករោន្តោ ហិ បាបតោ វិសេសេន និវារេតព្ពោ ហោតិ។ **សរណេសូ**តិ សរណេសុ **វត្ថុស្ស** អភិន្នានិ កត្វា បដិបជ្ជ, **សរណេសុ** វា ឧបាសកភាវេន **វត្តស្សុ។ និបុណ**ន្តិ សណ្ហំ។ **ការណ**ន្តិ កម្មស្សកតាទិភេទយុត្តំ។ **ឥទំ កម្ម**ន្តិ ឥមំ ទានាទិភេទំ កុសលកម្មំ។ “កម្ម”ន្តិ សាធារណតោ វុត្តស្សាបិ តស្ស “សគ្គេ និព្ពត្តន្តី”តិ បទន្តរសន្និធានេន សទ្ធាហិរោត្តប្បាលោភាទិគុណធម្មសមង្គិតា វិយ កុសលភាវោ ជោតិតោ ហោតិ។ សទ្ធាទយោ ហិ ធម្មា សគ្គគាមិមគ្គោ។ យថាហ –

> “សទ្ធា ហិរិយំ កុសលញ្ច ទានំ,
> ធម្មា ឯតេ សប្បុរិសានុយាតា;
> ឯតញ្ហិ មគ្គំ ទិវិយំ វទន្តិ,
> ឯតេន ហិ គច្ឆតិ ទេវលោក”ន្តិ។ (អ. និ. ៨.៣២);

២៦៤. ភវនំ សម្បត្តិវឌ្ឍនំ **ភវោ**តិ អត្ថោ, តប្បដិក្ខេបេន **អភវោ**តិ អាហ **“អភវេន អវុឌ្ឍិយា”**តិ។ **បារិជុញ្ញ**ន្តិ ជានិ។ **អនត្តមនោ ហោតី**តិ អត្តមនោ ន ហោតិ អនុកម្បកភាវតោ។ អញ្ញទត្ថុ តំ អភវំ អត្តនិ អាបតិតំ វិយ មញ្ញតិ។ ឥទានិ តំ ភវំ សរូបតោ ទស្សេតុំ **“តថារូប”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **វិរូបោ**តិ ពីភច្ឆោ។ **ន បាសាទិកោ**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **សុជាតោ**តិ សុន្ទរជាតិកោ ជាតិសម្បន្នោ។

២៦៥. ជលន្តិ ជលន្តោ។ **អគ្គីវា**តិ អគ្គិក្ខន្ធោ វិយ។ **ភាសតី**តិ វិរោចតិ។ យស្មាស្ស ភគវតា សវិសេសំ វិរោចនំ លោកេ បាកដភាវញ្ច ទស្សេតុំ “ជលំ អគ្គីវ ភាសតី”តិ វុត្តំ, តស្មា យទា អគ្គិ សវិសេសំ វិរោចតិ, យត្ថ ច បិតោ ទូរេ បិតានម្បិ បញ្ញាយតិ, តំ ទស្សនាទិវសេន តមត្ថំ វិភាវេតុំ **“រត្តិ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

“ភមរស្សេវ ឥរិយតោ”តិ ឯតេនេវស្ស ភោគសំហរណំ ធម្មិកំ ញាយោបេតន្តិ ទស្សេន្តោ **“អត្តានម្បី”**តិអាទិមាហ។ **រាសី ករោន្តស្សា**តិ យថាស្ស ធនធញ្ញាទិភោគជាតំ សម្បិណ្ឌិតំ រាសិភូតំ ហុត្វា តិដ្ឋតិ, ឯវំ ឥរិយតោ អាយូហន្តស្ស ច។ **ចក្កប្បមាណ**ន្តិ រថចក្កប្បមាណំ។ **និចយ**ន្តិ វុឌ្ឍឹ បរិវុឌ្ឍឹ។ “ភោគា សន្និចយំ យន្តី”តិ កេចិ បឋន្តិ។

សមាហត្វាតិ សំហរិត្វា។ **អលំ**-សទ្ទោ “អលមេវ សព្ពសង្ខារេសុ និព្ពិន្ទិតុំ, អលំ វិរជ្ជិតុ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២៧២; សំ. និ. ២.១២៤, ១២៩, ១៣៤, ១៤៣) យុត្តន្តិ ឥមមត្ថំ ជោតេតិ, “អលមរិយញាណទស្សនវិសេស”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣២៨) បរិយត្តន្តិ។ យោ វេបិតត្តោតិអាទីសុ (សុ. និ. ២១៧) វិយ អត្ត-សទ្ទោ សភាវបរិយាយោតិ តំ សព្ពំ ទស្សេន្តោ **“យុត្តសភាវោ”**តិអាទិមាហ។ **សណ្ឋបេតុ**ន្តិ សម្មា ឋបេតុំ, សម្មទេវ បវត្តេតុន្តិ អត្ថោ។

ឯវំ វិភជន្តោតិ ឯវំ វុត្តនយេន អត្តនោ ធនំ ចតុធា វិភជន្តោ វិភជនហេតុ **មិត្តានិ គន្ថតិ** សោឡស កល្យាណមិត្តានិ មេត្តាយ អធីរាបនេន បពន្ធតិ។ តេនាហ **“អភេជ្ជមានានិ ឋបេតី”**តិ ។ កថំ បន វុត្តនយេន ចតុធា ភោគានំ វិភជនេន មិត្តានិ គន្ថតីតិ អាហ **“យស្ស ហី”**តិអាទិ។ តេនាហ ភគវា “ទទំ មិត្តានិ គន្ថតី”តិ (សំ. និ. ១.២៤៦)។ **ភុញ្ជេយ្យា**តិ ឧបភុញ្ជេយ្យ, ឧបយុញ្ជេយ្យ ចាតិ អត្ថោ។ សមណព្រាហ្មណកបណទ្ធិកាទីនំ ទានវសេន ចេវ អធិវត្ថទេវតាទីនំ បេតពលិវសេន, ន្ហាបិតាទីនំ វេតនវសេន ច វិនិយោគោបិ ឧបយោគោ ឯវ។ តថា ហិ វក្ខតិ “ឥមេសុ បនា”តិអាទិ អាយោ នាម ហេដ្ឋិមន្តេន វយតោ ចតុក្កុណោ ឥច្ឆិតព្ពោ, អញ្ញថា វយោ អវិច្ឆេទវសេន ន សន្តានេយ្យ, និធេយ្យ, ភាជេយ្យ ច អសម្ភតេតិ វុត្តំ **“ទ្វីហិ កម្មំ បយោជយេ”**តិ។ **និធេត្វា**តិ និទហិត្វា, ភូមិគតំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **រាជាទិវសេនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អគ្គិឧទកចោរទុព្ភិក្ខាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **ន្ហាបិតាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន កុលាលរជកាទីនំ សង្គហោ។

ឆទ្ទិសាបដិច្ឆាទនកណ្ឌវណ្ណនា

២៦៦. ចតូហិ ការណេហីតិ ន ឆន្ទគមនាទីហិ ចតូហិ ការណេហិ ។ **អកុសលំ បហាយា**តិ “ចត្តារោ កម្មកិលេសា”តិ វុត្តំ អកុសលញ្ចេវ អគតិគមនាកុសលញ្ច បជហិត្វា។ **ឆហិ ការណេហី**តិ សុរាបានាទីសុ អាទីនវទស្សនសង្ខាតេហិ ឆហិ ការណេហិ។ សុរាបានានុយោគាទិភេទំ ឆព្ពិធំ **ភោគានំ អបាយមុខំ** វិនាសមុខំ **វជ្ជេត្វា។ សោឡស មិត្តានី**តិ ឧបការាទិវសេន ចត្តារោ, បមត្តរក្ខណាទិកិច្ចវិសេសវសេន បច្ចេកំ ចត្តារោ ចត្តារោ កត្វា សោឡសវិធេ កល្យាណមិត្តេ **សេវន្តោ** ភជន្តោ។ សត្ថវាណិជ្ជាទិមិច្ឆាជីវំ បហាយ ញាយេនេវ វត្តនតោ **ធម្មិកេន អាជីវេន ជីវតិ។ នមស្សិតព្ពា**តិ ឧបការវសេន, គុណវសេន ច នមស្សិតព្ពា សព្ពទា នតេន ហុត្វា វត្តិតព្ពា។ ទិសា-សទ្ទស្ស អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។ **អាគមនភយ**ន្តិ តត្ថ សម្មា អប្បដិបត្តិយា, មិច្ឆាបដិបត្តិយា ច ឧប្បជ្ជនកអនត្ថោ។ សោ ហិ ភាយន្តិ ឯតស្មាតិ “ភយ”ន្តិ វុច្ចតិ។ យេន ការណេន មាតាបិតុអាទយោ បុរត្ថិមាទិភាវេន អបទិដ្ឋា, តំ ទស្សេតុំ **“បុព្ពុបការិតាយា”**តិអាទិ វុត្តំ, តេន អត្ថសរិក្ខតាយ នេសំ បុរត្ថិមាទិភាវោតិ ទស្សេតិ។ តថា ហិ មាតាបិតរោ បុត្តានំ បុរត្ថិមភាវេន តាវ ឧបការិភាវេន ទិស្សនតោ, អបទិស្សនតោ ច បុរត្ថិមា ទិសា។ អាចរិយា អន្តេវាសិកស្ស ទក្ខិណភាវេន, ហិតាហិតំ បតិកុសលភាវេន ទក្ខិណារហតាយ ច វុត្តនយេន ទក្ខិណា ទិសា។ ឥមិនា នយេន **“បច្ឆិមា ទិសា”**តិអាទីសុ យថារហំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឃរាវាសស្ស ទុក្ខពហុលតាយ តេ តេ ច កិច្ចវិសេសា យថាឧប្បត្តិតទុក្ខនិត្ថរណត្ថាតិ វុត្តំ **“តេ តេ ទុក្ខវិសេសេ ឧត្តរតី”**តិ។ យស្មា ទាសកម្មករា សាមិកស្ស បាទានំ បយិរុបាសនវសេន ចេវ តទនុច្ចវិកកិច្ចសាធនវសេន ច យេភុយ្យេន សន្តិកាវចរា, តស្មា វុត្តំ **“បាទមូលេ បតិដ្ឋានវសេនា”**តិ។ **គុណេហី**តិ ឧបរិភាវាវហេហិ គុណេហិ។ **ឧបរិ ឋិតភាវេនា**តិ សគ្គមគ្គេ មោក្ខមគ្គេ ច បតិដ្ឋិតភាវេន។

២៦៧. ភតោតិ បោសិតោ, តំ បន ភរណំ ជាតកាលតោ បដ្ឋាយ សុខបច្ចយូបហរណេន ទុក្ខបច្ចយាបហរណេន ច តេហិ បវត្តិតន្តិ ទស្សេតុំ **“ថញ្ញំ បាយេត្វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ជគ្គិតោ**តិ បដិជគ្គិតោ។ **តេ**តិ មាតាបិតរោ។

មាតាបិតូនំ សន្តកំ ខេត្តាទី អវិនាសេត្វា រក្ខិតំ តេសំ បរម្បរាយ ឋិតិយា ការណំ ហោតីតិ **“តំ រក្ខន្តោ កុលវំសំ សណ្ឋបេតិ នាមា”**តិ វុត្តំ។ **អធម្មិកវំសតោ**តិ “កុលប្បទេសាទិនា អត្តនា សទិសំ ឯកំ បុរិសំ ឃាតេត្វា វា គីវាយំ វា ហត្ថេ វា ពន្ធមណិយំ វា ហារេតព្ព”ន្តិ ឯវំ អាទិនា បវត្តអធម្មិកបវេណិតោ។ **ហារេត្វា**តិ អបនេត្វា តំ គាហំ វិស្សជ្ជាបេត្វា។ មាតាបិតរោ តតោ គាហតោ វិវេចនេនេវ ហិ អាយតី តេសំ បរម្បរាហារិកា សិយា។ **ធម្មិកវំសេ**តិ ហីសាទិវិរតិយា ធម្មិកេ វំសេ ធម្មិកាយ បវេណិយំ។ **ឋបេន្តោ**តិ បតិដ្ឋបេន្តោ។ **សលាកភត្តាទីនិ អនុបច្ឆិន្ទិត្វា**តិ សលាកភត្តទានាទីនិ អវិច្ឆិន្ទិត្វា។

ទាយជ្ជំ បដិបជ្ជាមីតិ ឯត្ថ យស្មា ទាយបដិលាភស្ស យោគ្យភាវេន វត្តមានោយេវ ទាយជ្ជំ បដិបជ្ជតិ នាម, ន ឥតរោ, តស្មា តមត្ថំ ទស្សេតុំ **“មាតាបិតរោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ទារកេ**តិ បុត្តេ។ **វិនិច្ឆយំ បត្វា**តិ “បុត្តស្ស ចជវិស្សជ្ជន”ន្តិ ឯវំ អាគតំ វិនិច្ឆយំ អាគម្ម។ **ទាយជ្ជំ បដិបជ្ជាមីតិ វុត្ត**ន្តិ “ទាយជ្ជំ បដិបជ្ជាមី” តិ ឥទំ ចតុត្ថំ វត្តនដ្ឋានំ វុត្តំ។ **តេស**ន្តិ មាតាបិតូនំ។ **តតិយទិវសតោ បដ្ឋាយា**តិ មតទិវសតោ តតិយទិវសតោ បដ្ឋាយ។

បាបតោ និវារណំ នាម អនាគតវិសយំ។ សម្បត្តវត្ថុតោបិ ហិ និវារណំ វីតិក្កមេ អនាគតេ ឯវ សិយា, ន វត្តមានេ។ និព្ពត្តិតា បន បាបកិរិយា គរហណមត្តបដិការាតិ អាហ **“កតម្បិ គរហន្តី”**តិ។ **និវេសេន្តី**តិ បតិដ្ឋបេន្តិ។ វុត្តប្បការា មាតាបិតរោ អនវជ្ជមេវ សិប្បំ សិក្ខាបេន្តីតិ វុត្តំ **“មុទ្ទាគណនាទិសិប្ប”**ន្តិ។ **រូបាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ភោគបរិវារាទី សង្គណ្ហាតិ។ **អនុរូបេនា**តិ អនុច្ឆវិកេន។

និច្ចភូតោ សមយោ អភិណ្ហករណកាលោ។ អភិណ្ហត្ថោ ហិ អយំ និច្ច-សទ្ទោ “និច្ចបហំសិតោ និច្ចបហដ្ឋោ”តិអាទីសុ វិយ។ យុត្តបត្តកាលោ ឯវ សមយោ **កាលសមយោ។ “ឧដ្ឋាយ សមុដ្ឋាយា”**តិ ឥមិនាស្ស និច្ចមេវ ទានេ តេសំ យុត្តបយុត្តតំ ទស្សេតិ។ **សិខាឋបនំ** ទារកកាលេ។ **អាវាហវិវាហំ** បុត្តធីតូនំ យោព្ពនប្បត្តកាលេ។

តំ ភយំ យថា នាគច្ឆតិ, ឯវំ បិហិតា ហោតិ “បុរត្ថិមា ទិសា”តិ វិភត្តិ បរិណាមេត្វា យោជនា។ យថា បន តំ ភយំ អាគច្ឆេយ្យ, យថា ច នាគច្ឆេយ្យ, តទុភយំ ទស្សេតុំ **“សចេ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វិប្បដិបន្នា**តិ “ភតោ នេ ភរិស្សាមី”តិអាទិនា ឧត្តសម្មាបដិបត្តិយា អការណេន ចេវ តប្បដិបក្ខមិច្ឆាបដិបត្តិយា អករណេន ច វិប្បដិបន្នា **បុត្តា អស្សុ។ ឯតំ ភយ**ន្តិ ឯតំ **“មាតាបិតូនំ អប្បតិរូបា**តិ វិញ្ញូនំ គរហិតព្ពតាភយំ, បរវាទភយ”ន្តិ ឯវមាទិ **អាគច្ឆេយ្យ** បុត្តេសុ។ **បុត្តានំ នានុរូបា**តិ ឯត្ថ “បុត្តាន”ន្តិ បទំ ឯតំ ភយំ បុត្តានំ អាគច្ឆេយ្យាតិ ឯវំ ឥធាបិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តាទិសានញ្ហិ មាតាបិតូនំ បុត្តានំ ឱវាទានុសាសនិយោ ទាតុំ សមត្ថកាលតោ បដ្ឋាយ តា តេសំ ទាតព្ពា ឯវាតិ កត្វា តថា វុត្តំ។ បុត្តានញ្ហិ វសេនាយំ ទេសនា អនាគតា **សម្មាបដិបន្នេសុ** ឧភោសុ អត្តនោ, មាតាបិតូនញ្ច វសេន ឧប្បជ្ជនកកាយ **សព្ពំ ភយំ ន ហោតិ** សម្មាបដិបន្នត្តា។ ឯវំ បដិបន្នត្តា ឯវ **បដិច្ឆន្នា ហោតិ** តត្ថ កាតព្ពបដិសន្ថារស្ស សម្មទេវ កតត្តា។ **ខេមា**តិ អនុបទ្ទវា។ យថាវុត្តសម្មាបដិបត្តិយា អករណេន ហិ ឧប្បជ្ជនកឧបទ្ទវា ករណេន ន ហោន្តីតិ។

“ន ខោ តេ”តិអាទិនា វុត្តោ សង្គីតិអនារុឡ្ហោ ភគវតា តទា តស្ស វុត្តោ បរម្បរាគតោ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ **“ភគវា សិង្គាលកំ ឯតទវោចា”**តិ។ **អយញ្ហី**តិ ឯត្ថ **ហិ**-សទ្ទោ អវធារណេ។ តថា ហិ **“នោ អញ្ញា”**តិ អញ្ញាទិសំ និវត្តេតិ។

២៦៨. អាចរិយំ ទូរតោវ ទិស្វា ឧដ្ឋានវចនេនេវ តស្ស បច្ចុគ្គមនាទិសាមីចិកិរិយា អវុត្តសិទ្ធាតិ តំ ទស្សេន្តោ **“បច្ចុគ្គមនំ កត្វា”**តិអាទិមាហ។ **ឧបដ្ឋានេនា**តិ បយិរុបាសនេន។ **តិក្ខត្តុំឧបដ្ឋានគមនេនា**តិ បាតោ, មជ្ឈន្ហិកេ, សាយន្តិ តីសុ កាលេសុ ឧបដ្ឋានត្ថំ ឧបគមនេន។ សិប្បុគ្គហណត្ថំ បន ឧបគមនំ ឧបដ្ឋានន្តោគធំ បយោជនវសេន គមនភាវតោតិ អាហ **“សិប្បុគ្គហណ...បេ.... ហោតី”**តិ។ សោតុំ ឥច្ឆា **សុស្សូសា**, សា បន អាចរិយេ សិក្ខិតព្ពសិក្ខេ ច អាទរគារវបុព្ពិកា ឥច្ឆិតព្ពា “អទ្ធា ឥមិនា សិប្បេន សិក្ខិតេន ឯវរូបំគុណំ បដិលភិស្សាមី”តិ។ តថាភូតញ្ច តំ សវនំ សទ្ធាបុព្ពង្គមំ ហោតីតិ អាហ **“សទ្ទហិត្វា សវនេនា”**តិ។ វុត្តមេវត្ថំ ព្យតិរេកវសេន ទស្សេតុំ **“អសទ្ទហិត្វា...បេ.... នាធិគច្ឆតី”**តិ វុត្តំ។ តស្មា តស្សត្ថោ វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្ពោ។ យំ សន្ធាយ “អវសេសខុទ្ទកបារិចរិយាយា”តិ វុត្តំ, តំ វិភជនំ អនវសេសតោ ទស្សេតុំ **“អន្តេវាសិកេន ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **បច្ចុបដ្ឋានាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អាសនបញ្ញាបនំ ពីជនន្តិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ។ **អន្តេវាសិកវត្ត**ន្តិ អន្តេវាសិកេន អាចរិយម្ហិ សម្មាវត្តិតព្ពវត្តំ។ **សិប្បបដិគ្គហណេនា**តិ សិប្បគន្ថស្ស សក្កច្ចំ ឧគ្គហណេន។ តស្ស ហិ សុដ្ឋុ ឧគ្គហណេន តទនុសារេនស្ស បយោគោបិ សម្មទេវ ឧគ្គហិតោ ហោតីតិ។ តេនាហ **“ថោកំ គហេត្វា”**តិអាទិ។

សុវិនីតំ វិនេន្តីតិ ឥធ អាចារវិនយោ អធិប្បេតោ។ សិប្បស្មឹ បន សិក្ខាបនវិនយោ “សុគ្គហិតំ គាហាបេន្តី”តិ ឥមិនាវ សង្គហិតោតិ វុត្តំ **“ឯវំ តេ និសីទិតព្ព”**ន្តិអាទិ។ អាចរិយា ហិ នាម អន្តេវាសិកេ ន ទិដ្ឋធម្មិកេ ឯវ វិនេន្តិ, អថ ខោ សម្បរាយិកេបីតិ អាហ **“បាបមិត្តា វជ្ជេតព្ពា”**តិ។ សិប្បគន្ថស្ស ឧគ្គណ្ហនំ នាម យាវទេវ បយោគសម្បាទនត្ថន្តិ អាហ **“បយោគំ ទស្សេត្វា គណ្ហាបេន្តី”**តិ។ **មិត្តាមច្ចេសូ**តិ អត្តនោ មិត្តាមច្ចេសុ។ **បដិយាទេន្តី**តិ បរិគ្គហេត្វា នំ មមត្តវសេន បដិយាទេន្តិ។ “អយំ អម្ហាកំ អន្តេវាសិកោ”តិអាទិនា ហិ អត្តនោ បរិគ្គហិតទស្សនមុខេន ចេវ “ពហុស្សុតោ”តិអាទិនា តស្ស គុណបរិគ្គណ្ហនមុខេ ច តំ តេសំ បដិយាទេន្តិ។ **សព្ពទិសាសុ រក្ខំ ករោន្តិ** ចាតុទ្ទិសភាវសម្បាទនេនស្ស សព្ពត្ថ សុខជីវិកាវសាធនតោ។ តេនាហ **“ឧគ្គហិតសិប្បោ ហី”**តិអាទិ។ សត្តានញ្ហិ ទុវិធា សរីររក្ខា អព្ភន្តរបរិស្សយបដិឃាតេន, ពាហិរបរិស្សយបដិឃាតេន ច។ តត្ថ **អព្ភន្តរបរិស្សយោ** ខុប្បិបាសាទិភេទោ, សោ លាភសិទ្ធិយា បដិហញ្ញតិ តាយ តជ្ជាបរិហារសំវិធានតោ។ **ពាហិរបរិស្សយោ** ចោរអមនុស្សាទិហេតុកោ, សោ វិជ្ជាសិទ្ធិយា បដិហញ្ញតិ តាយ តជ្ជាបរិហារសំវិធានតោ។ តេន វុត្តំ **“យំ យំ ទិស”**ន្តិអាទិ។

បុព្ពេ **“ឧគ្គហិតសិប្បោ ហី”**តិអាទិនា សិប្បសិក្ខាបនេនេវ លាភុប្បត្តិយា ទិសាសុ បរិត្តាណករណំ ទស្សិតំ, ឥទានិ “យំ វា សោ”តិអាទិនា តស្ស ឧគ្គហិតសិប្បស្ស និប្ផត្តិវសេន គុណកិត្តនមុខេន បគ្គណ្ហនេនបិ លាភុប្បត្តិយាតិ អយមេតេសំ វិកប្បានំ ភេទោ។ **សេស**ន្តិ “បដិច្ឆន្នា ហោតី”តិអាទិកំ បាឡិអាគតំ, “ឯវញ្ច បន វត្វា”តិអាទិកំ អដ្ឋកថាគតញ្ច។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ ទុតិយទិសាវារេ។ **បុរិមនយេនេវា**តិ បុព្ពេ បឋមទិសាវារេ វុត្តនយេនេវ។

២៦៩. សម្មាននា នាម សក្ការនា, សា បន អត្តចរិយាលក្ខណា ច ទានលក្ខណា ច ចតុត្ថបញ្ចមង្គានេហេវ សង្គហិតាតិ បិយវចនលក្ខណំ តំ ទស្សេតុំ “**សម្មាវិតកថាកថនេនា**”តិ វុត្តំ។ វិគតមាននា **វិមាននា,** ន វិមាននា **អវិមាននា,** វិមាននាយ អករណំ។ តេនាហ “**យថា ទាសកម្មករាទយោ**”តិអាទិ។ សាមិកេន ហិ វិមានិតានំ ឥត្ថីនំ សព្ពោ បរិជនោ វិមានេតិយេវ ។ **បរិចរន្តោ**តិ ឥន្ទ្រិយានិ បរិចរន្តោ។ **តំ អតិចរតិ នាម** តំ អត្តនោ គិហិនី អតិមញ្ញិត្វា អកណេត្វា វត្តនតោ។ **ឥស្សរិយវោស្សគ្គេនា**តិ ឯត្ថ យាទិសោ ឥស្សរិយវោស្សគ្គោ គិហិនិយា អនុច្ឆវិកោ, តំ ទស្សេន្តោ “**ភត្តគេហេ វិស្សជ្ជេ**”តិ អាហ។ គេហេ ឯវ បត្វា វិចារេតព្ពម្បិ ហិ កសិវាណិជ្ជាទិកម្មំ កុលិត្ថិយា ភារោ ន ហោតិ, សាមិកស្សេវ ភារោ, តតោ អាគតសាបតេយ្យំ បន តាយ សុគុត្តំ កត្វា ឋបេតព្ពំ ហោតិ។ “**សព្ពំ ឥស្សរិយំ វិស្សដ្ឋំ នាម ហោតី**”តិ ឯតា មញ្ញន្តីតិ អធិប្បាយោ។ ឥត្ថិយោ នាម បុត្តលាភេន វិយ មហគ្ឃវិបុលាលង្ការលាភេនបិ ន សន្តុស្សន្តេវាតិ តាសំ តោសនំ អលង្ការទានន្តិ អាហ “**អត្តនោ វិភវានុរូបេនា**”តិ។

កុលិត្ថិយា សំវិហិតព្ពកម្មន្តា នាម អាហារសម្បាទនវិចារប្បការាតិ អាហ “**យាគុភត្តបចនកាលាទីនី**”តិអាទិ។ **សម្មាននាទីហិ** យថារហំ បិយវចនេហិ ចេវ ភោជនទានាទីហិ ច **បហេណកបេសនាទីហិ** អញ្ញតោ, តត្ថេវ វា ឧប្បន្នស្ស បណ្ណាការស្ស ឆណាទិវសាទីសុ បេសេតព្ពបិយភណ្ឌេហិ ច **សង្គហិតបរិជនា។** គេហសាមិនិយា អន្តោគេហជនោ និច្ចំ សង្គហិតោ ឯវាតិ វុត្តំ “**ឥធ បរិជនោ នាម...បេ.... ញាតិជនោ**”តិ។ **អាភតធនន្តិ** ពាហិរតោ អន្តោគេហំ បវេសិតធនំ។ គិហិនិយា នាម បឋមំ អាហារសម្បាទនេ កោសល្លំ ឥច្ឆិតព្ពំ, តត្ថ ច យុត្តបយុត្តតា, តតោ សាមិកស្ស ឥត្ថិជនាយត្តេសុ កិច្ចាកិច្ចេសុ, តតោ បុត្តានំ បរិជនស្ស កាតព្ពកិច្ចេសូតិ អាហ “**យាគុភត្តសម្បាទនាទីសូ**”តិអាទិ។ “និក្កោសជ្ជា”តិ វត្វា តមេវ និក្កោសជ្ជតំ ព្យតិរេកតោ, អន្វយតោ ច វិភាវេតុំ “**យថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ គតិយទិសាវារេ។ **បុរិមនយេនេវា**តិ បឋមទិសាវារេ វុត្តនយេនេវ។ ឥតិ ភគវា “បច្ឆិមា ទិសា បុត្តទារា”តិ ឧទ្ទិសិត្វាបិ ទារវសេនេវ បច្ឆិមំ ទិសំ វិស្សជ្ជេសិ, ន បុត្តវសេន។ កស្មា? បុត្តា ហិ ទារកកាលេ អត្តនោ មាតុ អនុគ្គណ្ហនេនេវ អនុគ្គហិតា ហោន្តិ អនុកម្បិតា, វិញ្ញុតំ បត្តកាលេ បន យថា តេបិ តទា អនុគ្គហេតព្ពា, ស្វាយំ វិធិ “បាបា និវារេន្តី”តិអាទិនា បឋមទិសាវារេ ទស្សិតោ ឯវាតិ កី បុន វិស្សជ្ជនេនាតិ។ ទានាទិសង្គហវត្ថូសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវាតិ។

២៧០. ចត្តារិបិ ឋានានិ លង្ឃិត្វា បញ្ចមមេវ ឋានំ វិវរិតុំ “**អវិសំវាទនតាយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យស្ស យស្ស នាមំ គណ្ហាតី**តិ សហាយោ អត្ថិកភាវេន យស្ស យស្ស វត្ថុនោ នាមំ កថេតិ។ **អវិសំវាទេត្វា**តិ ឯត្ថ ទុវិធំ អវិសំវាទនំ វាចាយ, បយោគេន ចាតិ តំ ទុវិធម្បិ ទស្សេតុំ “**ឥទម្បី**”តិអាទិ វុត្តំ។ “**ទានេនា**”តិ ច ឥទំ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ ឥតរសង្គហវត្ថុវសេនបិ អវិសំវាទេត្វា សង្គណ្ហនស្ស លព្ភនតោ, ឥច្ឆិតព្ពតោ ច។ អបរា បច្ឆិមា បជា **អបរបជា,** អបរាបរំ ឧប្បន្នា វា បជា **អបរបជា។ បដិបូជនា** នាម មមាយនា, សក្ការកិរិយា ចាតិ តទុភយំ ទស្សេតុំ “**កេលាយន្តី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **មមាយន្តី**តិ មមត្តំ ករោន្តិ។

២៧១. យថាពលំ កម្មន្តសំវិធានេនាតិ ទាសកម្មករានំ យថាពលំ ពលានុរូបំ តេសំ តេសំ កម្មន្តានំ សំវិទហនេន វិចារណេន, ការាបនេនាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ទហរេហី**”តិអាទិ។ **ភត្តវេតនានុប្បទានេនា**តិ តស្ស តស្ស ទាសកម្មករស្ស អនុរូបំ ភត្តស្ស, វេតនស្ស ច បទានេន ។ តេនេវាហ “**អយំ ខុទ្ទកបុត្តោ**”តិអាទិ។ **ភេសជ្ជាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សប្បាយាហារវសនដ្ឋានាទី សង្គណ្ហាតិ។ សាតភាវោ ឯវ រសានំ **អច្ឆរិយតា**តិ អាហ “**អច្ឆរិយេ មធុររសេ**”តិ។ **តេស**ន្តិ ទាសកម្មករានំ។ **វោស្សជ្ជនេនា**តិ កម្មករណតោ វិស្សជ្ជនេន។ **វេលំ ញត្វា**តិ “បហារវសេសោ, ឧបឌ្ឍបហារវសេសោ វា ទិវសោ”តិ វេលំ ជានិត្វា។ យោ កោចិ មហុស្សវោ **ឆណោ** នាម។ កត្តិកុស្សវោ, ផគ្គុណុស្សវោតិ ឯវំ នក្ខត្តសល្លក្ខិតោ មហុស្សវោ **នក្ខត្តំ។ បុព្ពុដ្ឋាយិតា, បច្ឆានិបាតិតា** ច មហាសុទស្សនេ វុត្តា ឯវាតិ ឥធ អនាមដ្ឋា។

ទិន្នាទាយិនោតិ បុព្ពបទាវធារណវសេន សាវធារណវចនន្តិ អវធារណេន និវត្តិតំ ទស្សេតុំ “**ចោរិកាយ កិញ្ចិ អគ្គហេត្វា**”តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**សាមិកេហិ ទិន្នស្សេវ អាទាយិនោ**”តិ។ **ន មយំ កិញ្ចិ លភាមាតិ អនុជ្ឈាយិត្វា**តិ បដិសេធទ្វយេន តេហិ លទ្ធព្ពស្ស លាភំ ទស្សេតិ។ “**កី ឯតស្ស កម្មេន កតេនាតិ អនុជ្ឈាយិត្វា**”តិ ឥទំ តុដ្ឋហទយតាយ ការណទស្សនំ បដិបក្ខទូរីភាវតោ។ **តុដ្ឋហទយតាទស្សនម្បិ** កម្មស្ស សុកតការិតាយ ការណទស្សនំ។ កិត្តិ ឯវ វណ្ណោ **កិត្តិវណ្ណោ,** តំ កិត្តិវណ្ណំ គុណកថំ ហរន្តិ, តំ តំ ទិសំ ឧបាហរន្តីតិ **កិត្តិវណ្ណហរា។** តថា តថា កិត្តេតព្ពតោ ហិ **កិត្តិ** , គុណោ, តេសំ វណ្ណនំ កថនំ **វណ្ណោ។** តេនាហ “**គុណកថាហារកា**”តិ។

២៧២. ការុណភូតា មេត្តា ឯតេសំ អត្ថីតិ **មេត្តានិ,** កាយកម្មាទីនិ។ យានិ បន តានិ យថា យថា ច សម្ភវន្តិ, តំ ទស្សេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ “**វិហារគមន**”ន្តិអាទីសុ “មេត្តចិត្តំ បច្ចុបដ្ឋាបេត្វា”តិ បទំ អាហរិត្វា យោជេតព្ពំ។ **អនាវដទ្វារតាយា**តិ ឯត្ថ **ទ្វារំ** នាម អលោភជ្ឈាសយតា ទានស្ស មុខភាវតោ។ តស្ស សតោ

ទេយ្យធម្មស្ស ទាតុកាមតា **អនាវដតា** ឯវញ្ហិ យរមាវសន្តោ កុលបុត្តោ គេហទ្វារេ បិហិតេបិ អនាវដទ្វារោ ឯវ, អញ្ញថា អបិហិតេបិ យរទ្វារេ អាវដទ្វារោ ឯវាតិ។ តេន វុត្តំ “**តត្ថា**”តិអាទិ។ វិវរិត្វាបិ វសន្តោតិ វចនសេសោ។ **បិទហិត្វាបីតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ “**សីលវន្តេសូ**”តិ ឥទំ បដិគ្គាហកតោ ទក្ខិណវិសុទ្ធិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ ករុណាខេត្តេបិ ទាននេន អនាវដទ្វារតា ឯវ។ “**សន្តព្ភោវា**”តិ ឥមិនា អសន្តំ នត្ថិវចនំ បុច្ឆិតបដិវចនំ វិយ ឥច្ឆិតព្ពំ ឯវាតិ ទស្សេតិ វិញ្ញូនំ អត្ថិកានំ ចិត្តមទ្ទវករណតោ។ “**បុរេភត្តំ បរិភុញ្ជិតព្ពក**”ន្តិ ឥទំ យាវកាលិកេ ឯវ អាមិសភាវស្ស និរុឡ្ហតាយ វុត្តំ។

“**សព្ពេ សត្តា**”តិ ឥទំ តេសំ សមណព្រាហ្មណានំ អជ្ឈាសយសម្បត្តិទស្សនំ បក្ខបាតាភាវទីបនតោ, ឱធិសោ ផរណាយបិ មេត្តាភាវនាយ លព្ភនតោ។ យាយ កុសលាភិវឌ្ឍិអាកង្ខាយ តេសំ ឧបដ្ឋាកានំ, តថា នេសំ គេហបវិសនំ, តំ សន្ធាយាហ “**បវិសន្តាបិ កល្យាណេន ចេតសា អនុកម្បន្តិ នាមា**”តិ។ **សុតស្ស បរិយោទាបនំ** នាម តស្ស យាថាវតោ អត្ថំ វិភាវេត្វា វិចិកិច្ឆាតមវិធមនេន វិសោធនន្តិ អាហ “**អត្ថំ កថេត្វា កង្ខំ វិនោទេន្តី**”តិ។ សវនំ នាម ធម្មស្ស យាវទេវ សម្មាបដិបជ្ជនាយ អសតិ តស្មឹ តស្ស និរត្ថកភាវតោ, តស្មា សុតស្ស បរិយោទាបនំ នាម សម្មាបដិបជ្ជាបនន្តិ អាហ “**តថត្តាយ វា បដិបជ្ជាបេន្តី**”តិ។

២៧៣. **អលមត្តោ**តិ សមត្ថសភាវោ, សោ ច អត្ថតោ សមត្ថោ ឯវាតិ “**អគារំ អជ្ឈាវសនសមត្ថោ**”តិ វុត្តំ។ **ទិសានមស្សនដ្ឋានេ**តិ យថាវុត្តទិសានំ បច្ចុបដ្ឋានសញ្ញិតេ នមស្សនការណេ។ បណ្ឌិតោ ហុត្វា កុសលោ ឆេកោ លភតេ យសន្តិ យោជនា។ សណ្ហគុណយោគតោ **សណ្ហោ, សណ្ហគុណោ**តិ បនេត្ថ សុខុមនិបុណបញ្ញោ, មុទុវាចាតិ ទស្សេន្តោ “**សុខុម…បេ…. ភណនេន វា**”តិ វុត្តំ។ **ទិសានមស្សនដ្ឋានេនា**តិ យេន ញាណេន យថាវុត្តា ឆ ទិសា វុត្តនយេន បដិបជ្ជន្តោ នមស្សតិ នាម, តំ ញាណំ ទិសានមស្សនដ្ឋានំ, តេន **បដិភានវា។** តេន ហិ តំតំកិច្ចយុត្តបត្តវសេន បដិបជ្ជន្តោ ឥធ “បដិភានវា”តិ វុត្តោ។ **និវាតវុត្តី**តិ បណិបាតសីលោ។ **អត្ថទ្ធោ**តិ ន ថទ្ធោ **ថម្ភរហិតោ**តិ ចិត្តស្ស ឧទ្ធុមាតលក្ខណេន ថម្ភិតភាវេន វិរហិតោ។ **ឧដ្ឋានវីរិយសម្បន្នោ**តិ កាយិកេន វីរិយេន សមន្នាគតោ។ **និរន្តរករណវសេនា**តិ អារទ្ធស្ស កម្មស្ស សតតការិតាវសេន។ **ឋានុប្បត្តិយា បញ្ញាយា**តិ តស្មឹ តស្មឹ អត្ថកិច្ចេ ឧបដ្ឋិតេ ឋានសោ តង្ខណេ ឯវ ឧប្បជ្ជនកបញ្ញាយ។

សង្គាហករោតិ យថារហំ សត្តានំ សង្គណ្ហនកោ។ **មិត្តករោ**តិ មិត្តភាវករោ, សោ បន អត្ថតោ មិត្តេ បរិយេសនកោ នាម ហោតីតិ វុត្តំ “**មិត្តគវេសនោ**”តិ។ យថាវុត្តំ វទំ វចនំ ជានាតីតិ **វទញ្ញូ**តិ អាហ “**បុព្ពការិនា វុត្តវចនំ ជានាតី**”តិ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ សង្ខេបេន វុត្តំ វិត្ថារវសេន ទស្សេតុំ “**សហាយកស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ បុព្ពេ យថាបវត្តាយ វាចាយ ជាននេ វទញ្ញុតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អាការសល្លក្ខណេន អប្បវត្តាយ វាចាយ ជាននេបិ វទញ្ញុតំ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ “**យេន យេន វា បនា**”តិអាទិនា វចនីយត្ថតំ **វទញ្ញូ**-សទ្ទស្ស ទស្សេតិ។ **នេតា**តិ យថាធិប្បេតមត្ថំ បច្ចក្ខតោ បាបេតា។ តេនាហ “**តំ តមត្ថំ ទស្សេន្តោ បញ្ញាយ នេតា**”តិ។ នេតិ តំ តមត្ថន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **បុនប្បុនំ នេតី**តិ អនុ អនុ នេតិ, តំ តមត្ថន្តិ អានេត្វា យោជនា។

តស្មឹ តស្មិន្តិ តស្មឹ តស្មឹ ទានាទីហិ សង្គហេហិ សង្គហេតព្ពេ **បុគ្គលេ។ អាណិយា**តិ អក្ខសីសគតាយ អាណិយា។ **យាយតោ**តិ គច្ឆតោ។ **បុត្តការណា**តិ បុត្តនិមិត្តំ។ បុត្តហេតុកញ្ហិ បុត្តេន កត្តព្ពំ មានំ វា បូជំ វា។

ឧបយោគវចនេតិ ឧបយោគត្ថេ។ វុច្ចតីតិ **វចនំ**, អត្ថោ។ ឧបយោគវចនេ វា វត្តព្ពេ។ **បច្ចត្តន្តិ** បច្ចត្តវចនំ។ **សម្មា បេក្ខន្តី**តិ សម្មទេវ កាតព្ពេ បេក្ខន្តិ។ **បសំសនីយា**តិ បសំសិតព្ពា។ **ភវន្តិ** ឯតេ សង្គហេតព្ពេ តត្ថ បុគ្គលេ យថារហំ បវត្តេន្តាតិ អធិប្បាយោ។

២៧៤. “**ឥតិ ភគវា**”តិអាទិ និគមនំ។ **យា ទិសា**តិ យា មាតាបិតុអាទិលក្ខណា បុរត្ថិមាទិទិសា។ **នមស្សា**តិ នមស្សេយ្យាសីតិ អត្ថោ “យថា កថំ បនា”តិអាទិកាយ គហបតិបុត្តស្ស បុច្ឆាយ វសេន ទេសនាយ អារទ្ធត្តា “**បុច្ឆាយ ឋត្វា**”តិ វុត្តំ។ **អកថិតំ នត្ថិ** គិហីហិ កត្តព្ពកម្មេ អប្បមាទបដិបត្តិយា អនវសេសតោ កថិតត្តា។ មាតាបិតុអាទីសុ ហិ តេហិ ច បដិបជ្ជិតព្ពបដិបត្តិយា និរវសេសតោ កថនេនេវ រាជាទីសុបិ បដិបជ្ជិតព្ពវិធិ អត្ថតោ កថិតោ ឯវ ហោតីតិ។ គិហិនោ វិនីយន្តិ, វិនយំ ឧបេន្តិ ឯតេនាតិ **គិហិវិនយោ។ យថានុសិដ្ឋន្តិ** យថា ឥធ សត្ថារា អនុសិដ្ឋំ គិហិចារិត្តំ , តថា តេន បការេន តំ អវិរាធេត្វា។ **បដិបជ្ជមានស្ស វុទ្ធិយេវ បាដិកង្ខា**តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ វុទ្ធិយេវ ឥច្ឆិតព្ពា អវស្សម្ភាវិនីតិ។

សិង្គាលសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៩. អាដានាដិយសុត្តវណ្ណនា

បឋមភាណវារវណ្ណនា

២៧៥. “ចតុទ្ទិសំ រក្ខំ ឋបេត្វា”តិ ឥទំ ទ្វីសុ ឋានេសុ ចតូសុ ទិសាសុ ឋបិតំ រក្ខំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ តទុភយំ ទស្សេតុំ **“អសុរសេនាយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ អត្ថនោ ហិ អធិការេ, អត្ថនោ រក្ខាយ ច អប្បមជ្ជនេន តេសំ ឥទំ ទ្វីសុ ឋានេសុ ចតូសុ ទិសាសុ អារក្ខដ្ឋបនំ។ យញ្ហិ តំ អសុរសេនាយ បដិសេធនត្ថំ ទេវបុរេ ចតូសុ ទិសាសុ សក្កស្ស ទេវានមិន្ទស្ស អារក្ខដ្ឋបនំ, តំ អត្តនោ **អធិការេ អប្បមជ្ជនំ។** យំ បន នេសំ ភគវតោ សន្តិកំ ឧបសង្កមនេ ចតូសុ ទិសាសុ អារក្ខដ្ឋបនំ, តំ អត្តនោ កតា **រក្ខាយ អប្បមជ្ជនំ។** តេន វុត្តំ **“អសុរសេនាយ និវារណត្ថ”**ន្តិអាទិ។ បាឡិយំ **ចតុទ្ទិស**ន្តិ ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ ភុម្មវសេន តទត្ថំ ទស្សេន្តោ **“ចតូសុ ទិសាសូ”**តិ អាហ។ **អារក្ខំ ឋបេត្វា**តិ វេស្សវណាទយោ ចត្តារោ មហារាជានោ អត្តនា អត្តនា រក្ខិតព្ពទិសាសុ អារក្ខំ ឋបេត្វា គុត្តិំ សម្មទេវ វិទហិត្វា។ **ពលគុម្ពំ ឋបេត្វា**តិ យក្ខសេនាទិសេនាពលសមូហំ ឋបេត្វា។ **ឱវរណំ ឋបេត្វា**តិ បដិបក្ខនិសេធនសមត្ថំ អាវរណំ ឋបេត្វា។ ឥតិ តីហិ បទេហិ យថាក្កមំ បច្ចេកំ ទេវនគរទ្វារស្ស អន្តោ, ទ្វារសមីបេ, ទ្វារតោ ពហិ, ទិសារក្ខាវសេនាតិ តិវិធាយ រក្ខាយ ឋបិតភាវោ វា ទីបិតោ។ តេនាហ **“ឯវំ សក្កស្ស…បេ…. កត្វា”**តិ។ **សត្ថ ពុទ្ធេ អារព្ភា**តិ ឯត្ថ សត្តេវ ពុទ្ធេ អារព្ភ បរិពន្ធនការណំ **មហាបទានដីកាយំ** (ទី. និ. ដី. ២.១២) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **ធម្មអាណ**ន្តិ ធម្មមយំ អាណំ, សត្ថុ ធម្មចក្កន្តិ អត្ថោ។ “បរិសតោ ពាហិរភាវោ, អសម្ពោគោ”តិ ឯវមាទី **ឥទញ្ចិទញ្ច** វិរជ្ជនករណំ **ករិស្សាមា**តិ។ **សាវេន**ន្តិ ចតុន្នម្បិ បរិសានំ តិក្ខត្តុំ បរិវារេន អនុសាវនំ, យថា សក្កោ ទេវានមិន្ទោ អសុរសេនាយ និវារណត្ថំ ចតូសុ ទិសាសុ អារក្ខំ ឋបាបេតិ, ឯវំ មហារាជានោបិ តាទិសេ កិច្ចវិសេសេ អត្តនោ អារក្ខំ ឋបេន្តិ។ ឥមេសម្បិ ហិ តតោ សាសង្កំ សប្បដិភយន្តិ។ តេន វុត្តំ **“អត្តនោបី”**តិអាទិ។

អភិក្កន្តាតិ អតិក្កន្តា, វិគតាតិ អត្ថោតិ អាហ **“ខយេ ទិស្សតី”**តិ។ តេនេវ ហិ “និក្ខន្តោ បឋមោ យាមោ”តិ អនន្តរំ វុត្តំ។ **អភិក្កន្តតរោ**តិ អតិវិយ កន្តតរោ។ តាទិសោ ច សុន្ទរោ ភទ្ទកោ នាម ហោតីតិ អាហ **“សុន្ទរេ ទិស្សតី”**តិ។

កោតិ ទេវនាគយក្ខគន្ធព្ពាទីសុ កោ កតមោ។ **មេ**តិ មម។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **ឥទ្ធិយា**តិ ឥមាយ ឯវរូបាយ ទេវិទ្ធិយា។ **“យសសា”**តិ ឥមិនា ឯទិសេន បរិវារេន, បរិច្ឆេទេន ច។ **ជល**ន្តិ វិជ្ជោតមានោ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ អតិវិយ កន្តេន កមនីយេន អភិរូបេន។ **វណ្ណេនា**តិ សរីរវណ្ណនិភាយ។ **សព្ពា ឱភាសយំ ទិសា**តិ ទសបិ ទិសា បភាសេន្តោ ចន្ទោ វិយ, សូរិយោ វិយ ច ឯកោភាសំ ឯកាលោកំ ករោន្តោតិ គាថាយ អត្ថោ។ **អភិរូបេ**តិ ឧឡាររូបេ សម្បន្នរូបេ។ **អព្ភានុមោទនេ**តិ សម្បហំសនេ។ **ឥធ បនា**តិ “អភិក្កន្តាយ រត្តិយា”តិ ឯតស្មិំ បទេ។ **តេនា**តិ ខយបរិយាយត្តា។

រូបាយតនាទីសូតិ **អាទិ**-សទ្ទេន អក្ខរាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សុវណ្ណវណ្ណោ**តិ សុវណ្ណច្ឆវីតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ **“ឆវិយ”**ន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ “កញ្ចនសន្និភត្តចោ”តិ (ទី. និ. ២.៣៥; ៣.២០០, ២១៨; ម. និ. ២.៣៨៦) **សញ្ញូឡ្ហា**តិ សង្គន្ថិតា។ **វណ្ណា**តិ គុណវណ្ណនាតិ អាហ **“ថុតិយ”**ន្តិ, ថោមនាយន្តិ អត្ថោ។ **កុលវគ្គេ**តិ ខត្តិយាទិកុលកោដ្ឋាសេ។ តត្ថ “អច្ឆេរា វិប្បសន្នោ”តិអាទិនា វណ្ណិតព្ពដ្ឋេន **វណ្ណោ**, ឆវិ។ វណ្ណនដ្ឋេន **វណ្ណោ**, ថុតិ។ អភិត្ថវនដ្ឋេន **វណ្ណោ**, ថុតិ, អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ វណ្ណិតព្ពតោ ឋបេតព្ពតោ **វណ្ណោ**, ខត្តិយាទិកុលវគ្គោ។ វណ្ណីយតិ ញាបីយតិ ឯតេនាតិ **វណ្ណោ**, ញាបកំ ការណំ។ វណ្ណនតោ ថូលរស្សាទិភាវេន ឧបដ្ឋានតោ **វណ្ណោ**, សណ្ឋានំ។ “មហន្តំ ខុទ្ទកំ, មជ្ឈិម”ន្តិ វណ្ណេតព្ពតោ បមាណេតព្ពតោ **វណ្ណោ**, បមាណំ។ វណ្ណីយតិ ចក្ខុនា វិវរិយតីតិ **វណ្ណោ**, រូបាយតនន្តិ ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ អត្ថេ **វណ្ណ**-សទ្ទស្ស បវត្តិ វេទិតព្ពា។ **សោ**តិ វណ្ណសទ្ទោ។ **ឆវិយំ ទដ្ឋព្ពោ** រូបាយតនេ គយ្ហមានស្ស ឆវិមុខេនេវ គហេតព្ពតោ។ “ឆវិគតា បន វណ្ណធាតុ ឯវំ សុវណ្ណវណ្ណោតិ ឯត្ថ វណ្ណគ្គហណេន គហិតា”តិ អបរេ។

កេវលបរិបុណ្ណន្តិ ឯកទេសម្បិ អសេសេត្វា និរវសេសតោវ បរិបុណ្ណន្តិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ **“អនវសេសតា អត្ថោ”**តិ។ **កេវលកប្បា**តិ **កប្ប**-សទ្ទោ និបាតោ បទបូរណមត្តំ, កេវលំ ឥច្ចេវ អត្ថោ ។ **កេវល**-សទ្ទោ ពហុលវាចីតិ អាហ **“យេភុយ្យតា អត្ថោ”**តិ។ កេចិ បន “ឦសកំ អសមត្តា កេវលកប្បា”តិ វទន្តិ។ ឯវំ សតិ អនវសេសត្ថោ ឯវ កេវល-សទ្ទត្ថោ សិយា, អនត្ថន្តរេន បន កប្ប-សទ្ទេន បទវឌ្ឍនំ កតំ កេវលមេវ កេវលកប្បន្តិ។ អថ វា កប្បនីយតា, បញ្ញាបេតព្ពតា កេវលកប្បា។ **អព្យាមិស្សតា** វិជាតិយេន អសង្ករា សុទ្ធតា។

អនតិរេកតា តំបរមតា វិសេសាភាវោ។ **កេវលកប្បន្តិ** កេវលំ ទឡ្ហំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **កេវលំ** វុច្ចតិ និព្ពានំ សព្ពសង្ខតវិវិត្តត្តា។ តំ ឯតស្ស អធិគតំ អត្ថីតិ **កេវលី,** សច្ឆិកតនិរោធោ ខីណាសវោ។

កប្ប-សទ្ទោ បនាយំ ស-ឧបសគ្គោ, អនុបសគ្គោ ចាតិ អធិប្បាយេន ឱកប្បនិយបទេ លព្ភមានំ កប្បនិយសទ្ទមត្ថំ និទស្សេតិ, អញ្ញថា កប្ប-សទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ ឱកប្បនិយបទំ អនិទស្សនមេវ សិយា។ **សមណកប្បេហីតិ** វិនយក្កមសិទ្ធេហិ សមណវោហារេហិ។ **និច្ចកប្បន្តិ** និច្ចកាលំ។ **បញ្ញត្តីតិ** នាមបញ្ញត្តំ តស្ស អាយស្មតោ, យទិទំ កប្បោតិ។ **កប្បិតកេសមស្សូតិ** កត្តរិយា ឆេទិតកេសមស្សុ។ **ទ្វង្គុលកប្បោតិ** មជ្ឈន្ហិកវេលាយ វីតិក្កន្តាយ ទ្វង្គុលតាវិកប្បោ។ **លេសោតិ** អបទេសោ។ អនវសេសំ ផរិតុំ សមត្ថស្ស ឱភាសស្ស កេនចិ ការណេន ឯកទេសផរណម្បិ សិយា, អយំ បន សព្ពសោវ ផរតិ ទស្សេតុំ សមន្តតោ កប្ប-សទ្ទោ គហិតោតិ អាហ “**អនវសេសំ សមន្តតោ**”តិ។

យស្មា ទេវតានំ សរីរប្បភា ទ្វាទសយោជនមត្តំ ឋានំ, តតោ ភិយ្យោបិ ផរិត្វា តិដ្ឋតិ, តថា វត្ថាភរណាទីហិ សមុដ្ឋិតា បភា, តស្មា វុត្តំ “**ចន្ទិមា វិយ, សូរិយោ វិយ ច ឯកោភាសំ ឯកំ បជ្ជោតំ ករិត្វា**”តិ។ កស្មា ឯតេ មហារាជានោ ភគវតោ សន្តិកេ និសីទីសុ? ននុ យេភុយ្យេន ទេវតា ភគវតោ សន្តិកំ ឧបគតា ឋត្វាវ កថេតព្ពំ កថេន្តា គច្ឆន្តីតិ? សច្ចមេតំ, ឥធ បន និសីទនេ ការណំ អត្ថិ, តំ ទស្សេតុំ “**ទេវតាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ “ឥទំ បរិត្តំ នាម សត្តពុទ្ធបដិសំយុត្តំ គរុ, តស្មា ន អម្ហេហិ ឋត្វា គហេតព្ព”ន្តិ ចិន្តេត្វា **បរិត្តគារវវសេន និសីទីសុ។**

២៧៦. កស្មា បនេត្ថ វេស្សវណោ ឯវ កថេសិ, ន ឥតរេសុ យោ កោចីតិ? តត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ “**កិញ្ចាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វិស្សាសិកោ** អភិណ្ហំ ឧបសង្កមនេន។ **ព្យត្តោតិ** វិសារទោ, តញ្ចស្ស វេយ្យត្តិយំ សុដ្ឋុ សិក្ខិតភាវេនាតិ អាហ “**សុសិក្ខិតោ**”តិ។ មនុស្សេសុ វិយ ហិ ទេវេសុបិ កោចិទេវ បុរិមជាតិបរិចយេន សុសិក្ខិតោ ហោតិ, តត្រាបិ កោចិទេវ យថាធិប្បេតមត្ថំ វត្តុំ សមត្ថោ បរិបុណ្ណបទព្យញ្ជនាយ បោរិយា វាចាយ សមន្នាគតោ។ “មហេសក្ខា”តិ ឥមស្ស អត្ថវចនំ “អានុភាវសម្បន្នា”តិ, **មហេសក្ខាតិ** វា មហាបរិវារាតិ អត្ថោ។ បាណាតិបាតេ អាទីនវទស្សនេនេវ តំ វិបរិយាយតោ តតោ វេរមណិយំ អានិសំសោ បាកដោ ហោតីតិ “**អាទីនវំ ទស្សេត្វា**” ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **តេសុ សេនាសនេសូតិ** យានិ “អរញ្ញវនប្បត្ថានី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣៤-៤៥) វុត្តានិ ភិក្ខូនំ វសនដ្ឋានភូតានិ អរញ្ញាយតនានិ, តេសុ ភិក្ខូហិ សយិតព្ពតោ, អាសិតព្ពតោ ច សេនាសនសញ្ញិតេសុ។ **និពទ្ធវាសិនោតិ** រុក្ខបព្ពតបដិពទ្ធេសុ វិមានេសុ និច្ចវាសិតាយ និពទ្ធវាសិនោ។ **ពទ្ធត្តាតិ** គាថាភាវេន គន្ថិតត្តា សម្ពន្ធិតត្តា។

“ឧគ្គណ្ហាតុ ភន្តេ ភគវា”តិ អត្តនា វុច្ចមានំ បរិត្តំ ភគវន្តំ ឧគ្គណ្ហាបេតុកាមោ វេស្សវណោ អវោចាតិ អធិប្បាយេន ចោទកោ “**កឹ បន ភគវតោ អប្បច្ចក្ខធម្មោ នាម អត្ថី**”តិ ចោទេសិ។ អាចរិយោ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារស្ស ភគវតោ ន កិញ្ចិ អប្បច្ចក្ខន្តិ ទស្សេន្តោ “នត្ថី”តិ វត្វា “ឧគ្គណ្ហាតុ ភន្តេ ភគវា”តិ វទតោ វេស្សវណស្ស អធិប្បាយំ វិវរន្តោ “**ឱកាសករណត្ថ**”ន្តិអាទិមាហ។ យថា ហិ បញ្ចសិខោ គន្ធព្ពទេវបុត្តោ ទេវានំ តាវតឹសានំ, ព្រហ្មានោ ច សនង្កុមារស្ស សម្មុខា អត្តនោ យថាសុតំ ធម្មំ ភគវតោ សន្តិកំ ឧបគន្ត្វា បវេទេតិ, ឯវមេយម្បិ មហារាជា ឥតរេហិ សទ្ធិំ អាដានាដនគរេ គាថាវសេន ពន្ធិតំ បរិត្តំ ភគវតោ បវេទេតុំ **ឱកាសំ ការេន្តោ** “ឧគ្គណ្ហាតុ ភន្តេ ភគវា”តិ **អាហ,** ន នំ តស្ស បរិយាបុណនេ និយោជេន្តោ។ តស្មា **ឧគ្គណ្ហាតូតិ** យថិទំ បរិត្តំ មយា បវេទិតមត្តមេវ ហុត្វា ចតុន្នំ បរិសានំ ចិរកាលំ ហិតាវហំ ហោតិ, ឯវំ ឧទ្ទំ អារក្ខាយ គណ្ហាតុ, សម្បដិច្ឆតូតិ អត្ថោ។ **សត្ថុ កថិតេតិ** សត្ថុ អារោចិតេ, ចតុន្នំ បរិសានំ សត្ថុ កថនេ វាតិ អត្ថោ។ **សុខវិហារាយាតិ** យក្ខាទីហិ អវិហឹសាយ លទ្ធព្ពសុខវិហារាយ។

២៧៧. **សត្តបិ ពុទ្ធា ចក្ខុមន្តោ** បញ្ចហិ ចក្ខូហិ ចក្ខុមភាវេ វិសេសាភាវតោ។ **តស្មាតិ** យស្មា ចក្ខុមភាវោ វិយ សព្ពភូតានុកម្បិតាទយោ សព្ពេបិ វិសេសា សត្តន្នម្បិ ពុទ្ធានំ សាធារណា, តស្មា, គុណនេមិត្តកានេវ វា យស្មា ពុទ្ធានំ នាមានិ នាម, ន លិង្គិកាវត្ថិកយាទិច្ឆកានិ, តស្មា ពុទ្ធានំ គុណវិសេសទីបនានិ “ចក្ខុមន្តស្សា”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.២៧៧) វុត្តានិ **ឯតានិ ឯកេកស្ស សត្ត សត្ត នាមានិ ហោន្តិ។** តេសំ នាមានំ សាធារណភាវំ អត្ថវសេន យោជេតព្ពាតិ ទស្សេតុំ “**សព្ពេបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សព្ពភូតានុកម្បិនោតិ** អនញ្ញសាធារណមហាករុណាយ សព្ពសត្តានំ អនុកម្បិកា។ **ន្ហាតកិលេសត្តាតិ** អដ្ឋង្គិកេន អរិយមគ្គជលេន សបរសន្តានេសុ និរវសេសតោ ធោតកិលេសមលត្តា។ **មារសេនាបមទ្ទិនោតិ** សបរិវារេ បញ្ចបិ មារេ បមទ្ទិតវន្តោ។ **វុសិតវន្តោតិ** មគ្គព្រហ្មចរិយវាសំ, ទសវិធំ អរិយវាសញ្ច វុសិតវន្តោ។ វុសិតវន្តតាយ ឯវ ពាហិតបាបតា វុត្តា ហោតីតិ “ព្រាហ្មណស្សា”តិ បទំ អនាមដ្ឋំ។ **វិមុត្តាតិ** អនញ្ញសាធារណានំ បញ្ចន្នម្បិ វិមុត្តីនំ វសេន និរវសេសតោ មុត្តា។ **អង្គតោតិ** សរីរង្គតោ, ញាណង្គតោ ច, ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណ- (ទី. និ. ២.៣៣; ៣.២០០; ម. និ. ២.៣៨៥) អសីតិអនុព្យញ្ជនេហិ និក្ខមនប្បភា, ព្យាមប្បភា, កេតុមាលាឧណ្ហីសប្បភា ច សរីរង្គតោ

និក្ខមនករស្មិយោ, យមកមហាបាដិហារិយាទីសុ ឧប្បជ្ជនកប្បភា ញាណង្គតោ និក្ខមនករស្មិយោ។ **ន ឯតានេវ** “ចក្ខុមា”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.២៧៧) វុត្តានិ **សត្ត នាមានិ,** អថ ខោ អញ្ញានិបិ ពហូនិ អបរិមិតានិ នាមានិ។ កថន្តិ អាហ “**អសង្ខ្យេយ្យានិ នាមានិ សគុណេន មហេសិនោតិ វុត្ត**”ន្តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣១៣; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; បដិ. អដ្ឋ. ៧៦)។ កេន វុត្តំ? ធម្មសេនាបតិនា។

យទិ ឯវំ កស្មា វេស្សវណោ ឯតានេវ គណ្ហីតិ អាហ “**អត្តនោ បាកដនាមវសេនា**”តិ។ **ខីណាសវា ជនាតិ អធិប្បេតា។** តេ ហិ កម្មកិលេសេហិ ជាតាបិ ឯវំ ន បុន ជាយិស្សន្តីតិ ឥមិនា អត្ថេន **ជនា។** យថាហ “យោ ច កាលឃសោ ភូតោ”តិ (ជា. ១.២.១៩០) **ទេសនាសីសមត្ត**ន្តិ និទស្សនមត្តន្តិ អត្ថោ, អវយវេន វា សមុទាយុបលក្ខណមេតំ។ សតិ ច បិសុណវាចប្បហានេ ផរុសវាចា បហីនាវ ហោតិ, បគេវ ច មុសាវាទោតិ “**អបិសុណា**” ឥច្ចេវ វុត្តា។ **មហត្តា**តិ មហា អត្តា សភាវោ ឯតេសន្តិ មហត្តា។ តេនាហ “**មហន្តភាវំ បត្តា**”តិ។ **មហន្តា**តិ វា មហា អន្តា, បរិនិព្ពានបរិយោសានាតិ វុត្តំ ហោតិ។ មហន្តេហិ វា សីលាទីហិ សមន្នាគតា។ អយំ តាវ អដ្ឋកថាយំ អាគតនយេន អត្ថោ។ ឥតរេសំ បន មតេន ពុទ្ធាទីហិ អរិយេហិ មហនីយតោ បូជនីយតោ **មហំ** នាម និព្ពានំ, មហមន្តោ ឯតេសន្តិ **មហន្តា,** និព្ពានទិដ្ឋាតិ អត្ថោ។ **និស្សារទា**តិ សារជ្ជរហិតា, និព្ភយាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**វិគតលោមហំសា**”តិ។

ហិតន្តិ ហិតចិត្តំ, សត្តានំ ហិតេសីតិ អត្ថោ។ **យថាភូតំ វិបស្សិំសុ**ន្តិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេសុ សមុទយាទិតោ យាថាវតោ វីវិធេនាការេន បស្សិំសុ។ “យេ ចាបី”តិ បុព្ពេ បច្ចត្តពហុវចនេន អនិយមតោ វុត្តេ **តេសម្បី**តិ អត្ថំ សម្បទានពហុវចនវសេន និយមេត្វា “នមត្ថូ”តិ ច បទំ អានេត្វា យោជេតិ យំ តំ-សទ្ទានំ អព្យភិចារិតសម្ពន្ធភាវតោ។ វិបស្សិំសុ នមស្សន្តីតិ វា យោជនា។ **បឋមគាថាយា**តិ “យេ ចាបិ និព្ពុតា លោកេ”តិ ឯវំ វុត្តគាថាយ។ **ទុតិយគាថាយា**តិ តទនន្តរគាថាយ។ តត្ថ **ទេសនាមុខមត្ត**ន្តិ ឥតរេសម្បិ ពុទ្ធានំ នាមគ្គហណេ បត្តេ ឥមស្សេវ ភគវតោ នាមគ្គហណំ តថា ទេសនាយ មុខមត្តំ, តស្មា តេបិ អត្ថតោ គហិតា ឯវាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**អយម្បិ ហី**”តិអាទិ។ តត្ថ **អយ**ន្តិ អយំ គាថា។ បុរិមយោជនាយំ តស្សាតិ វិសេសិតព្ពតាយ អភាវតោ “យន្តិ និបាតមត្ត”ន្តិ វុត្តំ, ឥធ បន “តស្ស នមត្ថូ”តិ ឯវំ សម្ពន្ធស្ស ច ឥច្ឆិតត្តា “យ”ន្តិ នាមបទំ ឧបយោគេកវចនន្តិ ទស្សេន្តោ “**យំ នមស្សន្តិ គោតម**”ន្តិ អាហ។

២៧៨. “យតោ ឧគ្គច្ឆតិ សូរិយោ”តិអាទិកំ កស្មា អារទ្ធំ? យំ យេ យក្ខាទយោ សត្ថុ ធម្មអាណំ, អត្តនោ ច រាជាណំ នាទិយន្តិ, តេសំ “ឥទញ្ចិទញ្ច និគ្គហំ ករិស្សាមា”តិ សាវនំ កាតុកាមា តត្ថ តត្ថ ទ្វិសហស្សបរិត្តទីបបរិវារេសុ ចតូសុ មហាទីបេសុ អត្តនោ អាណាយ វត្តានំ អត្តនោ បុត្តានំ, អដ្ឋវីសតិយា យក្ខសេនាបតិអាទីនញ្ច សត្ថរិ បសាទគារវពហុមានញ្ច បវេទេត្វា និគ្គហារហានំ សន្តជ្ជនត្ថំ អារទ្ធំ។ តត្ថ “យតោ ឧគ្គច្ឆតី”តិអាទីសុ “**យតោ ឋានតោ ឧទេតី**”តិ វុច្ចតិ, កុតោ បន ឋានតោ ឧទេតីតិ វុច្ចតិ? បុព្ពវិទេហវាសីនំ តាវ មជ្ឈន្ហិកដ្ឋានេ ឋិតោ ជម្ពុទីបវាសីនំ ឧទេតីតិ វុច្ចតិ, ឧត្តរកុរុកានំ បន ឱគ្គច្ឆតីតិ ឥមិនា នយេន សេសទីបេសុបិ សូរិយស្ស ឧគ្គច្ឆនោគ្គច្ឆនបរិយាយោ វេទិតព្ពោ។ អយញ្ច អត្ថោ ហេដ្ឋា **អគ្គញ្ញសុត្តវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១២១) បកាសិតោ ឯវ។ **អទិតិយា បុត្តោ**តិ លោកសមុទាចារវសេន វុត្តំ។ លោកិយា ហិ ទេវេ អទិតិយា បុត្តា, អសុរេ អតិថិយា បុត្តាតិ វទន្តិ។ អាទិប្បនតោ បន **អាទិច្ចោ,** ឯកប្បហារេនេវ តីសុ ទីបេសុ អាលោកវិទំសនេន សមុជ្ជលនតោតិ អត្ថោ។ **មណ្ឌលី**តិ ឯត្ថ **ឡ**-ការោ ភុសត្ថោតិ អាហ “**មហន្តំ មណ្ឌលំ អស្សាតិ មណ្ឌលី**”តិ។ មហន្តំ ហិស្ស វិមានមណ្ឌលំ បញ្ញាសយោជនាយាមវិត្ថារតោ។ “**សំវរីបិ និរុជ្ឈតី**”តិ ឥមិនាវ ទិវសោបិ ជាយតីតិ អយម្បិ អត្ថោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ **រត្តិ អន្តរធាយតី**តិ សិនេរុបច្ឆាយាលក្ខណស្ស អន្ធការស្ស វិគច្ឆនតោ។

ឧទករហទោតិ ជលធិ។ “**តស្មិំ ឋានេ**”តិ ឥទំ បុរត្ថិមសមុទ្ទស្ស ឧបរិភាគេន សូរិយស្ស គមនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តថា ហិ ជម្ពុទីបេ ឋិតានំ បុរត្ថិមសមុទ្ទតោ សូរិយោ ឧគ្គច្ឆន្តោ វិយ ឧបដ្ឋាតិ។ តេនាហ “**យតោ ឧគ្គច្ឆតិ សូរិយោ**”តិ។ សមុទ្ទនដ្ឋេន អត្ថនិ បតិតស្ស សម្មទេវ, សព្ពសោ ច ឧន្ទនដ្ឋេន កិលេទនដ្ឋេន **សមុទ្ទោ។** សមុទ្ទោ ហិ កិលេទនដ្ឋោ រហទោ។ **សារិតោទកោ**តិ អនេកានិ យោជនសហស្សានិ វិត្ថិណ្ណោទកោ, សរិតានទិយោ ឧទកេ ឯតស្សាតិ វា **សរិតោទកោ។**

សិនេរុបព្ពតរាជា ចក្កវាឡស្ស វេមជ្ឈេ ឋិតោ, តំ បធានំ កត្វា វត្តព្ពន្តិ អធិប្បាយេន “ឥតោតិ សិនេរុតោ”តិ វត្វា តថា បន ទិសាវវត្ថានំ អនវដ្ឋិតន្តិ “**តេសំ និសិន្នដ្ឋានតោ វា**”តិ វុត្តំ។ **តេស**ន្តិ ចតុន្នំ មហារាជានំ។ **និសិន្នដ្ឋានំ** អាដានាដនគរំ។ តត្ថ ហិ និសិន្នា តេ ឥមំ បរិត្តំ ពន្ធិំសុ។ **តេសំ និសិន្នដ្ឋានតោ**តិ វា សត្ថុសន្តិកេ តេសំ និសិន្នដ្ឋានតោ។ ឧភយថាបិ សូរិយស្ស ឧទយដ្ឋានា បុរត្ថិមា ទិសា នាម ហោតិ។ បុរិមបក្ខំ យេវេត្ថ វណ្ណេន្តិ។ តេន វុត្តំ “ឥតោ សា បុរិមា ទិសា”តិ។ សូរិយោ, បន ចន្ទនក្ខត្តាទយោ ច សិនេរុំ ទក្ខិណតោ, ចក្កវាឡបព្ពតញ្ច វាមតោ កត្វា បរិវត្តេន្តិ។ យត្ថ ច នេសំ ឧគ្គមនំ បញ្ញាយតិ, សា បុរត្ថិមា ទិសា។

យត្ថ ឱក្កមនំ បញ្ញាយតិ, សា បច្ឆិមា ទិសា។ ទក្ខិណបស្សេ ឧត្តរា ទិសា, វាមបស្សេ ទក្ខិណា ទិសាតិ ចតុមហាទីបវាសីនំ បច្ចេកំ សិនេរុ ឧត្តរាទិសាយមេវ, តស្មា អនុវដ្ដិតា ទិសាវវត្ថាតិ អាហ “គតិ នំ អាចិក្ខតិ ជនោ”តិ។ **យំ ទិសន្តិ** យំ បុរត្ថិមទិសំ **យសស្សីតិ** មហាបរិវារោ។ កោដិសតសហស្សបរិមាណា ហិ ទេវតា អភិណ្ហំ បរិវារេន្តិ។ ចន្ទននាគរុក្ខាទីសុ ឱសធិតិណវនប្បតិសុគន្ធានំ អព្ពនតោ, តេហិ ទិគ្គភាវូបគមនតោ “គន្ធព្ពា”តិ លទ្ធនាមានំ ចាតុមហារាជិកទេវានំ អធិបតិ ភាវតោ។ **មេ សុតន្តិ** ឯត្ថ **មេតិ** និបាតមត្តំ។ **សុតន្តិ** វិស្សុតន្តិ អត្ថោ។ អយញ្ហេត្ថ យោជនា – តស្ស ធតរដ្ឋមហារាជស្ស បុត្តាបិ ពហវោ។ កិត្តកា? អសីតិ, ទស ឯកោ ច។ ឯកនាមា។ កថំ? ឥន្ទនាមា។ “មហព្ពលា”តិ ច សុតំ វិស្សុតមេតំ លោកេតិ។

អាទិច្ចោ គោតមគោត្តោ, ភគវាបិ គោតមគោត្តោ, អាទិច្ចេន សមានគោត្តតាយ អាទិច្ចោ ពន្ធុ ឯតស្សាតិបិ អាទិច្ចពន្ធុ, អាទិច្ចស្ស វា ពន្ធូតិ អាទិច្ចពន្ធុ, តំ **អាទិច្ចពន្ធុនំ។ អនវជ្ជេនាតិ** អវជ្ជបដិបក្ខេន ព្រហ្មវិហារេន។ **សមេក្ខសិ** ឱធិសោ, អនោធិសោ ច ផរណេន ឱលោកេសិអាសយានុសយចរិយាធិមុត្តិអាទិ វិភាគាវពោធវសេន។ **វត្វា វន្ទន្តីតិ** “លោកស្ស អនុកម្បកោ”តិ កិត្តេត្វា វន្ទន្តិ។ **សុតំ នេតន្តិ** សុតំ នន្វតិ ឯតស្មិំ អត្ថេ **នុ**-សទ្ទោ។ អដ្ឋកថាយំ បន នោការោបយន្តិ អធិប្បាយេន **អម្ហេហីតិ** អត្ថោ វុត្តោ។ **ឯតន្តិ** ឯតំ តថា បរិកិត្តេត្វា អមនុស្សានំ ទេវតានំ វន្ទនំ។ **វទន្តិ** ធតរដ្ឋមហារាជស្ស បុត្តា។

២៧៩. យេន បេតា បវុច្ចន្តីតិ ឯត្ថ វចនសេសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ, ន យថារុតវសេនេវាតិ ទស្សេន្តោ “**យេន ទិសាភាគេន នីហរីយន្តតិ វុច្ចន្តិ**”តិ អាហ។ **ឧយ្ហន្ត វាតិ** បេតេ សន្ធាយ វទតិ។ **ឆិជ្ជន្ត វា** ហត្ថបាទាទិកេ បិសុណា បិដ្ឋិមំសិកា។ **ហញ្ញន្ត** បាណាតិបាតិនោតិអាទិកា។ **បវុច្ចន្តីតិ** វា សមុច្ចន្តិ, “អលំ តេស”ន្តិ សមាធិនីយន្តីតិ អត្ថោ។ ឯវញ្ហិ វចនសេសេន វិនា ឯវ អត្ថោ សិទ្ធោ ហោតិ។ **វហស្សង្គន្តិ** ពីជំ សន្ធាយ វទតិ។

២៨០. យស្មិំ ទិសាភាគេ សូរិយោ អត្ថំ គច្ឆតីតិ ឯត្ថ “យតោ ឋានតោ ឧទេតី”តិ ឯត្ថ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

២៨១. យេន ទិសាភាគេន ឧត្តរកុរុ រម្មោ អវដ្ឋិតោ, ឥតោ សា ឧត្តរា ទិសាតិ យោជនា ។ **មហានេរូតិ** មហន្តោ, មហនីយោ ច នេរុសង្ខាតោ បព្ពតោ។ តេនាហ “**មហាសិនេរុ បព្ពតរាជា**”តិ។ **រជតមយំ។** តថា ហិ តស្ស បភាយ អជ្ឈោត្ថតំ តស្សំ ទិសាយំ សមុទ្ទោទកំ ខីរំ វិយ បញ្ញាយតិ។ **មណិមយន្តិ** ឥន្ទនីលមយំ។ តថា ហិ ទក្ខិណទិសាយ សមុទ្ទោទកំ យេភុយ្យេន នីលវណ្ណំ ហុត្វា បញ្ញាយតិ, តថា អាកាសំ។ **មនុស្សា ជាយន្តិ។** កថំ ជាយន្តិ? អមមា អបរិគ្គហាតិ យោជនា។ **មមត្តវិរហិតាតិ** “ឥទំ មម ឥទំ មមា”តិ មមង្ការវិរហិតាតិ អធិប្បាយោ។ យទិ តេសំ “អយំ មយ្ហំ ភរិយា”តិ បរិគ្គហោ នត្ថិ, “អយំ មេ មាតា, អយំ ភគិនី”តិ ឯវរូបា ឥជ វិយ មរិយាទាបិ ន សិយា មាតុអាទិភាវស្ស អជាននតោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**មាតរំ វា**”តិអាទិ។ **ឆន្ទរាគោ នុប្បជ្ជតីតិ** ឯត្ថ “ធម្មតាសិទ្ធស្ស សីលស្ស អានុភាវេន បុត្តេ ទិដ្ឋមត្តេ ឯវ មាតុ ថនតោ ថញ្ញំ បគ្ឃរតិ, តេន សញ្ញាណេន នេសំ មាតរិ បុត្តស្ស មាតុសញ្ញា, មាតុ ច បុត្តេ បុត្តសញ្ញា បច្ចុបដ្ឋិតា”តិ កេចិ។

នង្គលាតិ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តន្តិ អាហ “**នង្គលានិបី**”តិ។ **អកដ្ឋេតិ** អកសិតេ អកតកសិកម្មេ។

តណ្ឌុលាវ តស្ស ផលន្តិ សត្តានំ បុញ្ញានុភាវហេតុកា ថុសាទិអភាវេន តណ្ឌុលា ឯវ តស្ស សាលិស្ស ផលំ។ **តុណ្ឌិកីរន្តិ** បចនភាជនស្ស នាមន្តិ វុត្តំ “**ឧក្ខលិយ**”ន្តិ។ **អាកិរិត្វាតិ** តណ្ឌុលានិ បក្ខិបិត្វា។ **និទ្ធូមង្គារេនាតិ** ធូមង្គាររហិតេន កេវលេន **អគ្គិនា។** ជោតិកបាសាណតោ អគ្គិម្ហិ ឧដ្ឋហន្តេ កុតោ ធូមង្គារានំ សម្ភវោ។ **ភោជនន្តិ** ឱទនមេវាធិប្បេតន្តិ “**ភោជនមេវា**”តិ អវធារណំ កត្វា តេន និវត្តេតព្ពំ ទស្សេន្តោ “**អញ្ញោ សូបោ វា ព្យញ្ជនំ វា ន ហោតី**”តិ អាហ។ យទិ ឯវំ រសវិសេសយុត្តោ តេសំ អាហារោ ន ហោតីតិ? នោតិ ទស្សេន្តោ “**ភុញ្ជន្តានំ…បេ…. រសោ ហោតី**”តិ អាហ។ **មច្ឆរិយចិត្តំ នាម ន ហោតីតិ** ធម្មតាសិទ្ធស្ស សីលស្ស អានុភាវេន។ តថា ហិ តេ កត្ថចិបិ អមមា បរិគ្គហាវ ហុត្វា វសន្តិ។

អបិច តត្ថ ឧត្តរកុរុកានំ បុញ្ញានុភាវសិទ្ធោ អយម្បិ វិសេសោ វេទិតព្ពោ – តត្ថ កិរ តេសុ តេសុ បទេសេសុ ឃនចិតបត្តសញ្ឆន្នសាខាបសាខា កូដាគារូបមា មនោរមា រុក្ខា តេសំ មនុស្សានំ និវេសនកិច្ចំ សាធេន្តិ, យត្ថ សុខំ និវសន្តិ, អញ្ញេបិ តត្ថ រុក្ខា សុជាតា សព្ពទាបិ បុប្ផិតគ្គា តិដ្ឋន្តិ, ជលាសយាបិ វិកសិតកមលកុវលយបុណ្ឌរីកសោគន្ធិកាទិបុប្ផសញ្ឆន្នា សព្ពកាលំ បរមសុគន្ធំ សមន្តតោ បវាយន្តា តិដ្ឋន្តិ។ សរីរម្បិ តេសំ អតិទីឃតាទិទោសរហិតំ អារោហបរិណាហសម្បន្នំ ជរាយ អនភិភូតត្តា វលិបលិតាទិទោសរហិតំ យាវតាយុកំ អបរិក្ខីណជវពលបរក្កមសោភមេវ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ អនុដ្ឋានផលូបជីវិតាយ ន ច នេសំ កសិវាណិជ្ជាទិវសេន, អាហារបរិយេដ្ឋិវសេន ទុក្ខំ អត្ថិ, តតោ ឯវ ន ទាសទាសិកម្មករាទិបរិគ្គហោ អត្ថិ, ន ច តត្ថ

សីតុណ្ហឧំសមកសវាតាតបសរីសបវាឡាទិបរិស្សយោ អត្ថិ។ យថា នាមេត្ថ គិម្ហានំ បច្ឆិមេ មាសេ បច្ចូសវេលាយំ សមសីតុណ្ហឧតុ ហោតិ, ឯវមេវ សព្ពកាលំ សមសីតុណ្ហោវ ឧតុ ហោតិ, ន ច តេសំ កោចិ ឧបឃាតោ, វិហេសា វា ឧប្បជ្ជតិ។ អកដ្ឋបាកិមមេវ សាលឹ អកណំ អថុសំ សុគន្ធំ តណ្ឌុលផលំ បរិភុញ្ជន្តានំ នេសំ កុដ្ឋំ, គណ្ឌោ, កិលាសោ, សោសោ, កាសោ, សាសោ, អបមារោ, ជរោតិ ឯវមាទិកោ ន កោចិ រោគោ ឧប្បជ្ជតិ។ ន តេ ខុជ្ជា វា វាមនកា វា កាណា វា កុណី វា ខញ្ជា វា បក្ខហតា វា វិកលង្គា វា វិកលិន្ទ្រិយា វា ហោន្តិ។ ឥត្ថិយោបិ តត្ថ នាតិទីឃា នាតិរស្សា នាតិកិសា នាតិថូលា នាតិកាឡា នាច្ចោទាតា សោភគ្គប្បត្តរូបា ហោន្តិ។ តថា ហិ ទីឃង្គុលី តម្ពនខី លម្ពត្ថនា តនុមជ្ឈា បុណ្ណចន្ទមុខី វិសាលក្ខី មុទុគត្តា សំហិតូរូ ឱទាតទន្តា គម្ភីរនាភី តនុជង្ឃា ទីឃនីលវេល្លិតកេសី បុថុលសុសោណី នាតិលោមានាលោមា សុភគា ឧតុសុខសម្ផស្សា សណ្ហា សខិលសម្ភាសា នានាភរណវិភូសិតា វិចរន្តិ។ សព្ពទា ហិ សោឡសវស្សុទ្ទេសិកា វិយ ហោន្តិ។ បុរិសា ច បញ្ចវីសតិវស្សុទ្ទេសិកា វិយ, ន បុត្តទារេសុ រជ្ជន្តិ។ អយំ តត្ថ ធម្មតា។

សត្តាហិកមេវ ច តត្ថ ឥត្ថិបុរិសា កាមរតិយា វិហរន្តិ, តតោ វីតរាគា យថាសកំ គច្ឆន្តិ។ ន តត្ថ ឥធ វិយ គព្ភោក្កន្តិមូលកំ, គព្ភបរិហរណមូលកំ , វិជាយនមូលកំ វា ទុក្ខំ ហោតិ។ រត្តកញ្ចុកតោ កញ្ចនបដិមា វិយ ទារកា មាតុកុច្ឆិតោ អមក្ខិតា ឯវ សេម្ហាទិនា សុខេនេវ និក្ខមន្តិ, អយំ តត្ថ ធម្មតា។

មាតា បន បុត្តំ វា ធីតរំ វា វិជាយិត្វា តេសំ វិចរណប្បទេសេ ឋបេត្វា អនបេក្ខា យថារុចិ គច្ឆតិ។ តេសំ តត្ថ សយិតានំ យេ បស្សន្តិ បុរិសា, ឥត្ថិយោ វា, តេ អត្តនោ អង្គុលិយោ ឧបនាមេន្តិ, តេសំ កម្មពលេន តតោ ខីរំ បវត្តតិ, តេន ទារកា យាបេន្តិ។ ឯវំ បន វឌ្ឍន្តា កតិបយទិវសេហេវ លទ្ធពលា ហុត្វា ទារិកា ឥត្ថិយោ ឧបគច្ឆន្តិ, ទារកា បុរិសេ។ កប្បរុក្ខតោ ឯវ ច តេសំ តត្ថ តត្ថ វត្ថាភរណានិ និប្បជ្ជន្តិ។ នានាវិរាគវណ្ណវិចិត្តានិ ហិ សុខុមានិ មុទុសុខសម្ផស្សានិ វត្ថានិ តត្ថ តត្ថ កប្បរុក្ខេសុ ឱលម្ពន្តានិ តិដ្ឋន្តិ។ នានាវិធរំសិជាលសមុជ្ជលវិវិធវណ្ណរតនវិនទ្ធានិ អនេកវិធមាលាកម្មលតាកម្មភិត្តិកម្មវិចិត្តានិ សីសូបគគីវូបគហត្ថូបគកដូបគបាទូបគានិ សោវណ្ណមយានិ អាភរណានិ ច កប្បរុក្ខតោ ឱលម្ពន្តិ។ តថា វីណាមុទិង្គបណវសម្មតាឡសង្ខវំសវេតាឡបរិវាទិនីវល្លកីបភុតិកា តូរិយភណ្ឌាបិ តតោ តតោ ឱលម្ពន្តិ។ តត្ថ ច ពហូ ផលរុក្ខា កុម្ភមត្តានិ ផលានិ ផលន្តិ មធុររសានិ, យានិ បរិភុញ្ជិត្វា តេ សត្តាហម្បិ ខុប្បិបាសាហិ ន ពាធីយន្តិ។ នជ្ជោបិ តត្ថ សុវិសុទ្ធជលា សុបតិត្ថា រមណីយា អកទ្ទមា វាលុកតលា នាតិសីតា នាច្ចុណ្ហា សុរភិគន្ធីហិ ជលជបុប្ផេហិ សញ្ឆន្នា សព្ពកាលំ សុរភី វាយន្តិយោ សន្ទន្តិ។ ន តត្ថ កណ្ដកតិណកក្ខឡគច្ឆលតា ហោន្តិ, អកណ្ដកា បុប្ផផលសម្បន្នា ឯវ ហោន្តិ។ ចន្ទននាគរុក្ខា សយមេវ រសំ បគ្ឃរន្តិ ។ ន្ហាយិតុកាមា ច នទីតិត្ថេ ឯកជ្ឈំ វត្ថាភរណានិ ឋបេត្វា នទី ឱតរិត្វា ន្ហត្វា ឧត្តិណ្ណុត្តិណ្ណា ឧបរិដ្ឋិមំ វត្ថាភរណំ គណ្ហន្តិ, ន តេសំ ឯវំ ហោតិ “ឥទំ មម, ឥទំ បរស្សា”តិ, តតោ ឯវ ន តេសំ កោចិ វិគ្គហោ វា វិវាទោ វា។ សត្តាហិកា ឯវ ច នេសំ កាមរតិកីឡា ហោតិ, តតោ វីតរាគា វិយ វិចរន្តិ។ យត្ថ ច រុក្ខេ សយិតុកាមា ហោន្តិ, តត្ថេវ សយនំ ឧបលភន្តិ។ មតេ ច សត្តេ ទិស្វា ន រោទន្តិ, ន សោចន្តិ, តញ្ច មណ្ឌយិត្វា និក្ខិបន្តិ។ តាវទេវ ច នេសំ តថារូបា សកុណា ឧបគន្ត្វា មតំ ទីបន្តរំ នេន្តិ។ តស្មា សុសានំ វា អសុចិដ្ឋានំ វា តត្ថ នត្ថិ។ ន ច តតោ មតា និរយំ វា តិរច្ឆានយោនឹ វា បេត្តិវិសយំ វា ឧបបជ្ជន្តិ។ “ធម្មតាសិទ្ធស្ស បញ្ចសីលស្ស អានុភាវេន តេ ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តី”តិ វទន្តិ។ វស្សសហស្សមេវ ច នេសំ សព្ពកាលំ អាយុប្បមាណំ។ សព្ពមេតំ តេសំ បញ្ចសីលំ វិយ ធម្មតាសិទ្ធំ ឯវាតិ វេទិតព្ពំ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ ឧត្តរកុរុទីបេ។

ឯកខុរំ កត្វាតិ អនេកសផម្បិ ឯកសផំ វិយ កត្វា, អស្សំ វិយ កត្វាតិ អត្ថោ។ “គាវិ”ន្តិ វត្វា បុន “បសុ”ន្តិ វុត្តត្តា គាវិតោ ឥតរោ សព្ពោ ចតុប្បទោ ឥធ **“បសូ”**តិ អធិប្បេតោតិ អាហ **“ឋបេត្វា គាវិ”**ន្តិ។

តស្សាតិ តព្ភិនិត្ថិយា។ **បិដ្ឋិ ឱនមិតុំ សហតី**តិ កុច្ឆិយា គរុភារតាយ តេសំ អារុឡ្ហកាលេ បិដ្ឋិ ឱនមតិ, តេសំ និសជ្ជំ សហតិ បល្លង្កេ និសិន្នា វិយ ហោន្តិ។ **សម្មាទិដ្ឋិកេ**តិ កម្មបថសម្មាទិដ្ឋិយា សម្មាទិដ្ឋិកេ។ **ឯត្ថា**តិ ជម្ពុទីបេ។ ឯត្ថ ហិ ជនបទវោហារោ, ន ឧត្តរកុរុម្ហិ។ តថា ហិ **“បច្ចន្តិមមិលក្ខុវាសិកេ”**តិ ច វុត្តំ។

តស្ស រញ្ញោតិ វេស្សវណមហារាជស្ស។ ឥតិ សោ អត្តានមេវ បរំ វិយ កត្វា វទតិ។ ឯសេវ នយោ បរតោបិ។ **ពាហុវិធំ** នានារតនវិចិត្តំ នានាសណ្ឋានំ រថាទិ **ទិព្ពយានំ ឧបដ្ឋិតមេវ ហោតិ** សុទន្តវាហនយុត្តំ, ន នេសំ យានានំ ឧបដ្ឋាបនេ ឧស្សុក្កំ អាបជ្ជិតព្ពំ អត្ថិ។ **ឯតានី**តិ ហត្ថិយានាទីនិ។ **នេស**ន្តិ វេស្សវណបរិចារិកានំ។ កប្បិតានិ ហុត្វា ឧដ្ឋិតានិ អារុហិតុំ **ឧបកប្បនយានានិ។ និបន្នាបិ និសិន្នាបិ វិចរន្តិ** ចន្ទិមសូរិយា វិយ យថាសកំ វិមានេសុ។

នគរា អហូតិ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តន្តិ អាហ “**នគរានិ ភវិស្សូតិ អត្ថោ**”តិ។ **អាដានាដា នាមា**តិ ឥត្ថិលិង្គវសេន លទ្ធនាមំ **នគរំ អាសិ។**

តស្មិំ បត្វាតិ តស្មិំ បទេសេ បរកុសិដនាដានាមកេ នគរេ បត្វា។ តតោ **ឧជុំ ឧត្តរទិសាយំ។ ឯតស្សា**តិ កសិវន្តនគរស្ស។ **អបរភាគេ** អបរកោដ្ឋាសេ, បរតោ ឥច្ចេវ អត្ថោ។

កុវេរោតិ តស្ស បុរិមជាតិសមុទាគតំ នាមន្តិ តេនេវ បសង្គេន យេនាយំ សម្បត្តិ អធិគតា, តទស្ស បុព្ពកម្មំ អាចិក្ខិតុំ “**អយំ កិរ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧច្ឆុវប្បន្តិ** ឧច្ឆុសស្សំ។ **អវសេសសាលាហី**តិ អវសេសយន្តសាលាហិ, និស្សក្កវចនញ្ចេតំ។ **តត្ថេវា**តិ បុញ្ញត្ថំ ទិន្នសាលាយមេវ។

បដិឯសន្តោតិ បតិ បតិ អត្ថេ ឯសន្តោ វីមំសន្តោ។ ន កេវលំ តេ វីមំសន្តិ ឯវ, អថ ខោ តមត្ថំ បតិដ្ឋាបេន្តីតិ អាហ “**វិសុំ វិសុំ អត្ថេ ឧបបរិក្ខមានា អនុសាសមានា**”តិ។ **យក្ខរដ្ឋិកា**តិ យក្ខរដ្ឋាធិបតិនោ។ យក្ខា ច វេស្សវណស្ស រញ្ញោ និវេសនទ្វារេ និយុត្តា ចាតិ យក្ខទោវារិកា, តេសំ **យក្ខទោវារិកានំ។**

យស្មា ធរណីបោក្ខរណិតោ បុរាណោទកំ ភស្សយន្តំ ហេដ្ឋា វុដ្ឋិ ហុត្វា និក្ខមតិ, តស្មា តំ តតោ គហេត្វា មេឃេហិ បវុដ្ឋំ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**យតោ បោក្ខរណិតោ ឧទកំ គហេត្វា មេឃា បវស្សន្តី**”តិ។ **យតោ**តិ យតោ ធរណីបោក្ខរណិតោ។ **សភា**តិ យក្ខានំ ឧបដ្ឋានសភា។

តស្មិំ ឋានេតិ តស្សា បោក្ខរណិយា តីរេ យក្ខានំ វសនវនេ។ **សទា ផលិតា**តិ និច្ចកាលំ សញ្ជាតផលា។ **និច្ចបុប្ផិតា**តិ និច្ចំ សញ្ជាតបុប្ផា។ **នានាទិជគណាយុតា**តិ នានាវិធេហិ ទិជគណេហិ យុត្តា។ តេហិ បន សកុណសង្ឃេហិ ឥតោ ចិតោ ច សម្បតន្តេហិ បរិព្ភមន្តេហិ យស្មា សា បោក្ខរណី អាកុលា វិយ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**វិវិធបក្ខិសង្ឃសមាកុលា**”តិ។ **កោញ្ចសកុណេហី**តិ សារសសកុន្តេហិ។

“**ឯវំ វិរវន្តាន**”ន្តិ ឥមិនា តថា វស្សិតវសេន “ជីវញ្ជីវកា”តិ អយំ តេសំ សមញ្ញាតិ ទស្សេតិ។ **ឧដ្ឋវចិត្តកា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តេនាហ “**ឯវំ វស្សមានា**”តិ។ **បោក្ខរសាតកា**តិ បោក្ខរសណ្ឋានកាយ “បោក្ខរសាតកា”តិ ឯវំ លទ្ធនាមា។

សព្ពកាលំ សោភតីតិ សព្ពឧតូសុ សោភតិ, ន តស្សា ហេមន្តាទិវសេន សោភាវិរោតោ អត្ថិ។ ឯវំភូតា ច និច្ចំ បុប្ផិតជលជថលជបុប្ផកាយ, ផលភារភរិតរុក្ខបរិវារិតកាយ, អដ្ឋង្គសមន្នាគតសលិលកាយ ច **និរន្តរំ សោភតិ។**

២៨២. បរិកម្មន្តិ បុព្ពបចារំ។ **បរិសោធេត្វា**តិ ឯកក្ខរស្សាបិ អវិរាធនវសេន អាចរិយសន្តិកេ សព្ពំ សោធេត្វា។ **សុដ្ឋុ ឧគ្គហិតា**តិ បរិមណ្ឌលបទព្យញ្ជនាយ បោរិយា វាចាយ វិស្សដ្ឋាយ អនេលគឡាយ អត្ថស្ស វិញ្ញាបនិយា សម្មទេវ ឧគ្គហិតា។ តថា ហិ “**អត្ថញ្ច ព្យញ្ជនញ្ច បរិសោធេត្វា**”តិ វុត្តំ។ អត្ថំ ជានតោ ឯវ ហិ ព្យញ្ជនំ បរិសុជ្ឈតិ, នោ អជានតោ។ **បទព្យញ្ជនានី**តិ បទញ្ចេវ ព្យញ្ជនញ្ច **អហាបេត្វា។** ឯវញ្ហិ បរិបុណ្ណា នាម ហោតីតិ។ **វិសំវាទេត្វា**តិ អញ្ញថា កត្វា។ **តេជវន្តំ ន ហោតិ** វិរជ្ឈនតោ ចេវ វិម្ហយត្ថភាវតោ ច។ **សព្ពសោ**តិ អនវសេសតោ អាទិមជ្ឈបរិយោសានតោ។ **តេជវន្តំ ហោតី**តិ សភាវនិរុត្តិ អវិរាធេត្វា សុប្បវត្តិភាវេន សាធនតោ។ ឯវំ បយោគវិបត្តិំ បហាយ បយោគសម្បត្តិយា សតិ បរិត្តស្ស អត្ថសាធកតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អជ្ឈាសយវិបត្តិំ បហាយ អជ្ឈាសយសម្បត្តិយា អត្ថសាធកតំ ទស្សេតុំ “**លាភហេតូ**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឥទំ បរិត្តភណនំ សត្តានំ អនត្ថបដិពាហនហេតូតិ តស្ស ញាណករុណាបុព្ពកតា **និស្សរណបក្ខោ។ មេត្តំ បុរេចារិកំ កត្វា**តិ មេត្តាមនសិការេន សត្តេសុ ហិតផរណំ បុរក្ខត្វា។

“**វត្ថុំ វា**”តិអាទិ បុព្ពេ ចតុបរិសមជ្ឈេ កកាយ សាធនាយ ភគវតោ បវេទនំ។ **ឃរវត្ថុ**ន្តិ វសនគេហំ។ **និពទ្ធវាស**ន្តិ បរគេហេបិ នេវាសិកភាវេន វាសំ ន លភេយ្យ, យំ បន មហារាជានំ, យក្ខសេនាបតីនញ្ច អជានន្តានំយេវ កទាចិ វសិត្វា គមនំ, តំ អប្បមាណន្តិ អធិប្បាយោ។ **សមិតិ**ន្តិ យក្ខាទិសមាគមំ។ កាមំ បាឡិយំ “ន មេ សោ”តិ អាគតំ, ឥតរេសម្បិ បន មហារាជានមត្ថនា ឯកជ្ឈាសយតាយ តេសម្បិ អជ្ឈាសយំ ហទយេ ឋបេត្វា វេស្សវណោ តថា អវោច។ កញ្ញំ អនុ អនុ វហិតុំ អយុត្តោ អនាវយ្ហោ, សព្ពកាលំ កញ្ញំ លទ្ធុំ អយុត្តោតិ អត្ថោ, តំ **អនាវយ្ហំ។** តេនាហ “**ន អាវាហយុត្ត**”ន្តិ។ ន វិវយ្ហន្តិ **អវិវយ្ហំ**, កញ្ញំ គហេតុមយុត្តន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ន វិវាហយុត្ត**”ន្តិ។ អាហិតោ អហំមានោ ឯត្ថាតិ **អត្តា**, អត្តភាវោ។ អត្តា វិសយភូតោ ឯតាសំ អត្ថីតិ **អត្តា**,

បរិភាសា, តាហិ។ បរិយត្តំ កត្វា វចនេន **បរិបុណ្ណាហិ។** យថា យក្ខា អក្កោសិតព្ពា, ឯវំ បវត្តា អក្កោសា **យក្ខអក្កោសា** នាម, តេហិ។ តេ បន "កឡារក្ខិ កឡារទន្តា កាឡវណ្ណា"តិ ឯវំ អាទយោ។

វិរុទ្ធាតិ វិរុជ្ឈនកា បរេហិ វិរោធិនោ។ **រភសា**តិ សារម្ភកាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ "**ករណុត្តរិយា**"តិ។ **រភសា**តិ វា សាហសិកា។ សាមិនោ មនសោ អស្សវាតិ **មនស្សា**, កិង្ករា។ យេ ហិ "កឹ ករោមិ ភទ្ទន្តេ"តិ សាមិកស្ស វសេ វត្តន្តិ, តេ ឯវំ វុច្ចន្តិ។ តេន វុត្តំ "**យក្ខសេនាបតីនំ យេ មនស្សា, តេស**"ន្តិ។ អាណាយ អវរោធិតុបចារា **អវរុទ្ធា**, តេ បន អាណាវតោ បច្ចត្ថិកា នាម ហោន្តីតិ "**បច្ចាមិត្តា វេរិនោ**"តិ វុត្តំ។ **ឧជ្ឈាបេតព្ព**ន្តិ ហេដ្ឋា កត្វា ចិន្តាបេតព្ពំ, តំ បន **ឧជ្ឈាបនំ** តេសំ នីចកិរិយាយ ជានាបនំ ហោតីតិ អាហ "**ជានាបេតព្ពា**"តិ។

បរិត្តបរិកម្មកថាវណ្ណនា

បរិត្តស្ស បរិកម្មំ កថេតព្ពន្តិ អាដានាដិយបរិត្តស្ស បរិកម្មំ បុព្ពូបចារដ្ឋានិយំ មេត្តសុត្តាទិ កថេតព្ពំ។ ឯវញ្ហិ តំ លទ្ធាសេវនំ ហុត្វា តេជវន្តំ ហោតិ។ តេនាហ "**បឋមមេវ ហិ**"តិអាទិ។ **បិដ្ឋំ វា មំសំ វា**តិ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ, តេន មច្ឆយគសូបាទី សង្គណ្ហាតិ។ **ឱតារំ លភន្តិ** អត្តនា បិយាយិតព្ពអាហារវសេន បិយាយិតព្ពដ្ឋានវសេន ច។ "**បរិត្ត...បេ.... និសីទិតព្ព**"ន្តិ ឥមិនាវ បរិត្តការកស្ស ភិក្ខុនោ បរិសុទ្ធិបិ ឥច្ឆិតព្ពាតិ ទស្សេតិ។

"**បរិត្តការកោ...បេ.... សម្បរិវារិតេនា**"តិ ឥទំ បរិត្តករណេ ពាហិររក្ខាសំវិធានំ។ "**មេត្តចិត្តំ ...បេ.... កាតព្ព**"ន្តិ ឥទំ អព្ភន្តររក្ខា ឧភយតោ រក្ខាសំវិធានំ។ ឯវញ្ហិ អមនុស្សា បរិត្តករណស្ស អន្តរាយំ កាតុំ ន វិសហន្តិ។ **មង្គលកថា វត្តព្ពា** បុព្ពូបចារវសេន។ **សព្ពសន្និបាតោ**តិ តស្មិំ វិហារេ, តស្មិំ វា គាមខេត្តេ សព្ពេសំ ភិក្ខូនំ សន្និបាតោ។ **ឃោសេតព្ពោ**,"ចេតិយង្គណេ សព្ពេហិ សន្និបតិតព្ព"ន្តិ។ **អនាគន្តុំ នាម ន លព្ភតិ** អមនុស្សេន ពុទ្ធាណាភយេន, រាជាណាភយេន ច។ គហិតកាបទេសេន អមនុស្សោវ បុច្ឆិតោ ហោតីតិ អាហ "**អមនុស្សគ្គហិតកោ 'ត្វំ កោ នាមា'តិ បុច្ឆិតព្ពោ**"តិ។ **មាលាគន្ធាទីសុ** បូជនត្ថំ វិនិយុញ្ជិយមានេសុ។ **បត្តី**តិ គុយ្ហំ បត្តិទានំ។ **បិណ្ឌបាតេ បត្តី**តិ បិណ្ឌបាតេ ទិយ្យមានេ បត្តិទានំ។ **ទេវតាន**ន្តិ យក្ខសេនាបតីនំ។ **បរិត្តំ ភណិតព្ព**ន្តិ ឯត្ថាបិ "មេត្តចិត្តំ បុរេចារិកំ កត្វា"តិ ច "មង្គលកថា វត្តព្ពា"តិ ច "វិហារស្ស ឧបវនេ"តិ ឯវមាទិ ច សព្ពំ គិហីនំ បរិត្តករណេ វុត្តំ បរិកម្មំ កាតព្ពមេវ។

សរីរេ អធិមុច្ចតីតិ សរីរំ អនុបវិសិត្វា វិយ អាវិសន្តោ យថា គហិតកស្ស វសេន ន វត្តតិ, អត្តនោ ឯវ វសេន វត្តតិ, ឯវំ អធិមុច្ចតិ អធិដ្ឋហិត្វា តិដ្ឋតិ។ តេនាហ "**អាវិសតីតិ តស្សេវ វេវចន**"ន្តិ។ **លគ្គតី**តិ តត្ថេវ លគ្គោ អល្លីនោ ហោតិ។ តេនាហ "**ន អបេតី**"តិ។ **រោគំ វឌ្ឍេន្តោ**តិ ធាតូនំ សមភាវេន វត្តិតុំ អប្បទានវសេន ឧប្បន្នំ រោគំ វឌ្ឍេន្តោ។ ធាតូនំ វិសមភាវាបត្តិយា ច អាហារស្ស ច អរុច្ចនេន គហិតកស្ស សរីរេ លោហិតំ សុស្សតិ, មំសំ មិលាយតិ, តំ បនស្ស យក្ខោ ធាតុក្ខោភនិមិត្តតាយ ករោន្តោ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ "**អប្បមំសលោហិតំ ករោន្តោ**"តិ។

២៨៣. តេសំ នាមានិ ឥន្ទាទិនាមភាវេន វោហរិតព្ពតោ។ **តតោ**តិ តតោ អារោចនតោ បរំ។ **តេ**តិ យក្ខសេនាបតយោ។ **ឱកាសោ ន ភវិស្សតី**តិ ភិក្ខុភិក្ខុនិយោ, ឧបាសកឧបាសិកាយោ វិហេឋេតុំ អវសរោ ន ភវិស្សតិ សម្មទេវ អារក្ខាយ វិហិតត្តាតិ។

អាដានាដិយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

១០. សង្គីតិសុត្តវណ្ណនា

២៩៦. ទសសហស្សចក្កវាឡេតិ ពុទ្ធខេត្តភូតេ ទសសហស្សបរិមាណេ ចក្កវាឡេ។ តត្ថ ហិ ឥមស្មឹ ចក្កវាឡេ ទេវមនុស្សាយេវ កតាធិការា, ឥតរេសុ ទេវា វិសេសភាគិនោ។ តេន វុត្តំ “**ទសសហស្សចក្កវាឡេ ញាណជាលំ បត្ថរិត្វា**”តិ។ **ញាណជាលបត្ថរណ**ន្តិ ច តេសំ តេសំ សត្តានំ អាសយាទិវិភាវនវសេន ញាណស្ស បវត្តនមេវ។ តេនាហ “**លោកំ វោលោកយមានោ**”តិ, សត្តលោកំ ព្យវលោកយមានោ អាសយានុសយចរិតាធិមុត្តិអាទិកេ វិសេសតោ ឱគាហេត្វា បស្សន្តោតិ អត្ថោ។ **មង្គលំ ភណាបេស្សន្តិ** “តំ តេសំ អាយតឹ វិសេសាធិគមស្ស វិជ្ជាដ្ឋានំ ហុត្វា ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ ភវិស្សា”តិ។ **តីហិ បិដកេហិ សម្មសិត្វា**តិ តិបិដកតោ ឯកកទុកាទិនា សង្គហេតព្ពស្ស សង្គណ្ហនវសេន សម្មសិត្វា វីមំសិត្វា។ ញាតុំ ឥច្ឆិតា អត្ថា **បញ្ហា**, តេ បន ឥមស្មឹ សុត្តេ ឯកកាទិវសេន អាគតា សហស្សំ, ចុទ្ទស ចាតិ អាហ “**ចុទ្ទសបញ្ហាធិកេន បញ្ចសហស្សេន បដិមណ្ឌេត្វា**”តិ។ ឯវមិធ សម្បិណ្ឌេត្វា ទស្សិតេ បញ្ហេ បរតោ សុត្តបរិយោសានេ “ឯកកវសេន ទ្វេ បញ្ហា កថិតា”តិអាទិនា (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣៤៩) វិភាគេន បរិគណេត្វា សយមេវ ទស្សេស្សតិ។

ឧព្ភតកនវសន្ធាគារវណ្ណនា

២៩៧. ឧច្ចាធិដ្ឋានតាយ តំ សន្ធាគារំ ភូមិតោ ឧព្ភតំ វិយាតិ “**ឧព្ភតក**”ន្តិ នាមំ លភតិ។ តេនាហ “**ឧច្ចត្តា វា ឯវំ វុត្ត**”ន្តិ។ **សន្ធាគារសាលា**តិ ឯកា មហាសាលា។ ឧយ្យោគករណាទីសុ ហិ រាជានោ តត្ថ ឋត្វា “ឯត្តកា បុរតោ គច្ឆន្តុ, ឯត្តកា បច្ឆា”តិអាទិនា តត្ថ និសីទិត្វា សន្ធំ ករោន្តិ មរិយាទំ ពន្ធន្តិ, តស្មា តំ ឋានំ “**សន្ធាគារ**”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឧយ្យោគដ្ឋានតោ ច អាគន្ត្វា យាវ គេហំ គោមយបរិភណ្ឌាទិវសេន បដិជគ្គនំ ករោន្តិ, តាវ ឯកំ ទ្វេ ទិវសេ តេ រាជានោ តត្ថ សន្ថម្ភន្តីតិបិ **សន្ធាគារំ**, តេសំ រាជូនំ សហ អត្ថានុសាសនអគារន្តិបិ **សន្ធាគារ**ន្តិ។ យស្មា វា តេ តត្ថ សន្និបតិត្វា “ឥមស្មឹ កាលេ កសិតុំ វដ្ដតិ, ឥមស្មឹ កាលេវបិតុ”ន្តិអាទិនា ឃរាវាស កិច្ចំ សន្ធរន្តិ, តស្មា ឆិទ្ទាវឆិទ្ទំ ឃរាវាសំ តត្ថ សន្ធរន្តីតិបិ **សន្ធាគារំ**, សា ឯវ សាលាតិ **សន្ធាគារសាលា។ ទេវតា**តិ ឃរទេវតា។ និវាសវសេន អនជ្ឈាវុត្ថត្តា “**កេនចិ វា មនុស្សភូតេនា**”តិ វុត្តំ។ កម្មករណវសេន បន មនុស្សា តត្ថ និសជ្ជាទីនិ កប្បេសុមេវ។ “សយមេវ បន សត្ថុ ឥធាគមនំ អម្ហាកំ បុញ្ញវសេនេវ, អហោ មយំ បុញ្ញវន្តោ”តិ ហដ្ឋតុដ្ឋា ឯវំ សម្មា ចិន្តេសុន្តិ ទស្សេន្តោ “**អម្ហេហី**”តិអាទិមាហ។

២៩៨. អដ្ដកាតិ ចិត្តកម្មករណត្ថំ ពទ្ធា មញ្ចកា។ **មុត្តមត្តា**តិ តាវទេវ សន្ធាគារេ នវកម្មស្ស និដ្ឋាបិតភាវមាហ, តេន“អចិរការិត”ន្តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ វិភាវេតិ។ អរញ្ញំ អារាមោ អារមិតព្ពដ្ឋានំ ឯតេសន្តិ **អរញ្ញារាមា។** សន្ថរណំ **សន្ថរិ**, សព្ពោ សកលោ សន្ថរិ ឯត្ថាតិ **សព្ពសន្ថរិ**, ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោយំ។ តេនាហ “**យថា សព្ពំ សន្ថតំ ហោតិ, ឯវ**”ន្តិ។

២៩៩. សមន្តបាសាទិកោតិ សមន្តតោ សព្ពភាគេន បសាទាវហោ ចាតុរិយសោ។ “**អសីតិហត្ថំ ឋានំ គណ្ហាតី**”តិ ឥទំ ពុទ្ធានំ កាយប្បភាយ បកតិយា អសីតិហត្ថេ ឋានេ អភិព្យាបនតោ វុត្តំ។ ឥទ្ធានុភាវេន បន អនន្តំ អបរិមាណំ ឋានំ វិជ្ជោតតេវ។ នីលបីតលោហិតោទាតមញ្ជដ្ឋបភស្សរវសេន **ឆព្ពណ្ណា។ សព្ពេ ទិសាភាគា**តិ សវិរប្បភាយ ពាហុល្លតោ វុត្តំ។

អព្ភមហិកាទីហិ ឧបក្កិលិដ្ឋំ សុញ្ញំ ន សោភតិ, តារកាចិតំ បន អន្តលិក្ខំ តាសំ បភាហិ សមន្តតោ វិជ្ជោតមានំ វិរោចតីតិ អាហ “**សមុក្កតតារកំ វិយ គគនតល**”ន្តិ។ **សព្ពបាលិផុល្លោ**តិ មូលតោ បដ្ឋាយ យាវ សាខគ្គា ផុល្លោ។ “**បដិបាដិយាឋបិតាន**”ន្តិអាទិ បរិកប្បូបមា។ តថា ហិ **វិយ**-សទ្ទគ្គហណំ កតំ។ **សិរិយា សិរិំ អភិភវមានំ វិយា**តិ អត្តនោ សោភាយ តេសំ សោភន្តិ អត្ថោ។ “**ភិក្ខូបិ សព្ពេវា**”តិ ឥទំ នេសំ “អប្បិច្ឆា”តិអាទិនា វុត្តគុណេសុ លោកិយគុណានំ វសេន យោជេតព្ពំ។ ន ហិ តេ សព្ពេវ ទសកថាវត្ថុលាភិនោ។ តេន វុត្តំ “សុត្តន្តំ អាវជ្ជេត្វា…បេ…. អរហត្តំ បាបុណិស្សន្តី”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.២៩៦)។ តស្មា យេ តត្ថ អរិយា, តេ សព្ពេសម្បិ បទានំ វសេន ពោធិតា ហោន្តិ។ យេ បន បុថុជ្ជនា, តេ លោកិយគុណទីបកេហិ បទេហីតិ ន តថា ហេដ្ឋា “អសីតិមហាថេរា”តិអាទិ វុត្តំ។ បុព្ពេ អរហត្តភាគិនោ គហិតា។

រូបកាយស្ស អសីតិអនុព្យញ្ជន-បដិមណ្ឌិត-ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណកាយប្បភាព្យាមប្បភាកេតុមាលាវិចិត្តតាវ (ទី. និ. ២.៣៣; ៣.២០០; ម. និ. ២.៣៨៥) **ពុទ្ធវេសោ។** ឆព្ពណ្ណា ពុទ្ធរស្មិយោ វិស្សជ្ជេន្តស្ស ភគវតោ កាយស្ស អាលោកិតវិលោកិតាទីសុ បរមុក្កំសគតោ ពុទ្ធាវេណិកោ អច្ចន្តុបសមោ **ពុទ្ធវិលាសោ។ អស្សន្តិ** តស្សំ។

សន្ថាគារានុមោទនបដិសំយុត្តាតិ “សីតំ ឧណ្ហំ បដិហន្តី”តិអាទិនា (ចូឡវ. ២៩៥, ៣១៥) នយេន សន្ថាគារគុណូបសញ្ហិតា សន្ថាគារករណបុញ្ញានិសំសភាវិនី។ **បកិណ្ណកកថា**តិ សង្គីតិអនារូឡ្ហា សុណន្តានំ អជ្ឈាសយានុរូបតាយ វិវិធវិបុលហេតូបមាសមាលង្កតា នានានយវិចិត្តា វិត្ថារកថា។ តេនាហ “**តទា ហី**”តិអាទិ។ **អាកាសគង្គំ ឱតារេន្តោ វិយ** និរុបក្កិលេសតាយ សុវិសុទ្ធេន, វិបុលោទារតាយ អបរិមេយ្យេន ច អត្ថេន សុណន្តានំ កាយចិត្តបរិឡាហវូបសមនតោ។ **បថវោជំ អាកឌ្ឍន្តោ វិយ** អញ្ញេសំ សុទុក្ករតាយ, មហាសារតាយ វា អត្ថស្ស។ **មហាជម្ពុំ មត្ថកេ គហេត្វា ចាលេន្តោ វិយ** ចាលនបច្ចយដ្ឋានវសេន បុព្ពេនាបរំ អនុសន្ធានតោ។ **យោជនិយ... បេ.... បាយមានោ វិយ** ទេសនំ ចតុសច្ចយន្តេ បក្ខិបិត្វា អត្ថវេទធម្មវេទស្សេវ លភាបនេន សាតមធុរធម្មាមតរសូបសំហរណតោ។ **មធុគណ្ឌ**ន្តិ មធុបដលំ។

៣០០. “**តុណ្ហីភូតំ តុណ្ហីភូត**”ន្តិ ព្យាបនិច្ឆាយំ ឥទំ អាមេឌិតវចនន្តិ ទស្សេតុំ “**យំ យន្ទិស**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អនុវិលោកេត្វា**តិ ឯត្ថ **អនុ**-សទ្ទោ “បរី”តិ ឥមិនា សមានត្ថោ, **វិលោកន**ញ្ចេត្ថ សត្ថុ ចក្ខុទ្វយេនបិ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ “មំសចក្ខុនា...បេ.... តតោ តតោ វិលោកេត្វា”តិ សង្ខេបតោ វត្វា តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**មំសចក្ខុនា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ហត្ថេន កុច្ឆិតំ កតំ **ហត្ថកុក្កុច្ចំ** កុកតមេវ កុក្កុច្ចន្តិ កត្វា។ ឯវំ **បាទកុក្កុច្ចំ** ទដ្ឋព្ពំ។ **និច្ចលា និសីទីសុ** អត្តនោ សុវិនីតភាវេន, ពុទ្ធគារវេន ច។ “**អាលោកំ បន វឌ្ឍយិត្វា**”តិអាទិ កទាចិ ភគវា ឯវម្បិ ករោតីតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។ ន ហិ សត្ថុ សាវកានំ វិយ ឯវំ បយោគសម្បាទនីយមេតំ ញាណំ។ តិរោហិតវិទូរវត្ថូនិបិ រូបគតេ មំសចក្ខុនោ បវត្តិយា ឥច្ឆិតត្តា វីមំសិតព្ពំ ។ **អរហត្តុបគំ** អរហត្តុបទដ្ឋានំ។ **ចក្ខុតលេសុ និមិត្តំ ឋបេត្វា**តិ ភាវនានុយោគសម្បត្តិយា សព្ពេសំ តេសំ ភិក្ខូនំ ចក្ខុតលេសុ លព្ភមានំ សន្តិន្ទ្រិយវិគតថិនមិទ្ធតាការសង្ខាតំ និមិត្តំ អត្តនោ ហទយេ ឋបេត្វា សល្លក្ខេត្វា។ **កស្មា អាគិលាយតិ** កោដិសតសហស្សហត្ថិនាគានំ ពលំ ធារេន្តស្សាតិ ចោទកស្ស អធិប្បាយោ។ អាចរិយោ ឯស សង្ខារានំ សភាវោ, យទិទំ អនិច្ចតា។ យេ បន អនិច្ចា, តេ ឯកន្តេនេវ ឧទយវយបដិបីឡិតតាយ ទុក្ខា ឯវ, ទុក្ខសភាវេសុ តេសុ សត្ថុ កាយេ ទុក្ខុប្បត្តិយា អយំ បច្ចយោតិ ទស្សេតុំ “**ភគវតោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បិដ្ឋិវាតោ ឧប្បជ្ជិ**, សោ ច ខោ បុព្ពេ កតកម្មបច្ចយា។ ស្វាយមត្ថោ បរមត្ថទីបនិយំ **ឧទានដ្ឋកថាយំ** អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

ភិន្ននិគណ្ឋវត្ថុវណ្ណនា

៣០១. **ហេដ្ឋា វុត្តមេវ** បាសាទិកសុត្តវណ្ណនាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១៦៤)។

៣០២. **ស្វាខ្យាតំ ធម្មំ ទេសេតុកាមោ**តិ ស្វាខ្យាតំ កត្វា ធម្មំ កថេតុកាមោ, សត្ថារា វា ស្វាខ្យាតំ ធម្មំ សយំ ភិក្ខូនំ កថេតុកាមោ។ សត្ថារា ទេសិតធម្មមេវ ហិ តតោ តតោ គហេត្វា សាវកា សព្រហ្មចារីនំ កថេន្តិ។

ឯកកវណ្ណនា

៣០៣. **សមគ្គេហិ ភាសិតព្ព**ន្តិ អញ្ញមញ្ញំ សមគ្គេហិ ហុត្វា ភាសិតព្ពំ, សជ្ឈាយិតព្ពញ្ចេវ វណ្ណេតព្ពញ្ចាតិ អត្ថោ។ យថា បន សមគ្គេហិ សង្គាយនំ ហោតិ, តម្បិ ទស្សេតុំ “**ឯកវចនេហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯកវចនេហី**តិ វិរោធាភាវេន សមានវចនេហិ។ តេនាហ “**អវិរុទ្ធវចនេហី**”តិអាទិ។ **សាមគ្គិរសំ ទស្សេតុកាមោ**តិ យស្មិំ ធម្មេ សង្គាយនេ សាមគ្គិរសានុភវនំ ឥច្ឆិតំ ទេសនាកុសលតាយ, តត្ថ ឯកកទុកតិកាទិវសេន ពហុធា សាមគ្គិរសំ ទស្សេតុកាមោ។ **សព្ពេ សត្តា**តិ អនវសេសា សត្តា , តេ បន ភវភេទតោ សង្ខេបេនេវ ភិន្ទិត្វា ទស្សេន្តោ “**កាមភវាទីសូ**”តិអាទិមាហ។ ព្យធិករណានម្បិ ពាហិរត្ថសមាសោ ហោតិ យថា “ឧរសិលោមោ”តិ អាហ “**អាហារតោ ឋិតិ ឯតេសន្តិ អាហារដ្ឋិតិកា**”តិ។ តិដ្ឋតិ ឯតេនាតិ **ឋិតិ**, អាហារោ ឋិតិ ឯតេសន្តិ **អាហារដ្ឋិតិកា**តិ ឯវំ វា ឯត្ថ សមាសវិគ្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អាហារដ្ឋិតិកា**តិ បច្ចយដ្ឋិតិកា, បច្ចយាយត្តវុត្តិកាតិ អត្ថោ។ បច្ចយត្ថោ ហេត្ថ អាហារ-សទ្ទោ “អយំ អាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្សឧប្បាទាយា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.១៨៣, ២៣២) វិយ។ ឯវញ្ហិ “**សព្ពេ សត្តា**”តិ ឥមិនា អសញ្ញសត្តាបិ បរិគ្គហិតា ហោន្តិ។ សា បនាយំ អាហារដ្ឋិតិកតា និប្បរិយាយតោ សង្ខារធម្មោ, ន សត្តធម្មោ។ តេនេវាហុ **អដ្ឋកថាចរិយា** “សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកាតិ អាគតដ្ឋានេ សង្ខារលោកោ វេទិតព្ពោ”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១៣៦; បារា. អដ្ឋ. វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា; ឧទា. អដ្ឋ. ៣០; ចូឡនិ. អដ្ឋ. ៦៥; ឧទា. អដ្ឋ. ១៨៦) យទិ ឯវំ “សព្ពេ សត្តា”តិ ឥទំ កថន្តិ? បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនាតិ នាយំ ទោសោ។ យថាហ ភគវា “ឯកធម្មេ ភិក្ខវេ ភិក្ខុ សម្មា និព្ពិន្ទមានោ សម្មា វិរជ្ជមានោ សម្មា វិមុច្ចមានោ សម្មា បរិយន្តទស្សាវី សម្មត្តំ អភិសមេច្ច ទិដ្ឋេវ ធម្មេ ទុក្ខស្សន្តករោ ហោតិ, កតមស្មិំ ឯកធម្មេ? សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា”តិ (អ. និ. ១០.២៧) **ឯកោ ធម្មោ**តិ “សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា”តិ យ្វាយំ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ កថាយ សព្ពេសំ សង្ខារានំ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ អាហារបរិយាយេន សាមញ្ញតោ បច្ចយធម្មោ វុត្តោ, អយំ

អាហារោ នាម ឯកោ ធម្មោ។ **យាថាវតោ ញត្វា**តិ យថាសភាវតោ អភិសម្ពុជ្ឈិត្វា។ **សម្មទក្ខាតោ**តិ តេនេវ អភិសម្ពុទ្ធាការេន សម្មទេវ ទេសិតោ។

ចោទកោ វុត្តម្បិ អត្ថំ យាថាវតោ អប្បដិបជ្ជមានោ នេយ្យត្ថំ សុត្តបទំ នីតត្ថតោ ទហន្តោ “សព្ពេ សត្តា”តិ វចនមត្តេ ឋត្វា **“ននុ ចា”**តិអាទិនា ចោទេតិ។ អាចរិយោ អវិបរីតំ តត្ថ យថាធិប្បេតមត្ថំ បវេទេន្តោ “ន វិរុជ្ឈតី”តិ វត្វា **“តេសញ្ហិ ឈានំ អាហារោ ហោតី”**តិ អាហ។ **ឈាន**ន្តិ ឯកវោការភវាវហំ សញ្ញាយ វិរជ្ជនវសេន បវត្តំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ។ បាឡិយំ បន “អនាហារា”តិ វចនំ អសញ្ញភវេ ចតុន្នំ អាហារានំ អភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន បច្ចយាហារស្ស អភាវតោ។ **“ឯវំ សន្តេបី”**តិ ឥទំ សាសនេ យេសុ ធម្មេសុ វិសេសតោ អាហារ-សទ្ទោ និរុឡ្ហោ, “អាហារដ្ឋិតិកា”តិ ឯត្ថ យទិ តេ ឯវ គយ្ហន្តិ, អព្យាបិតទោសោ អាបន្នោ។ អថ សព្ពោបិ បច្ចយធម្មោ អាហារោតិ អធិប្បេតោ, ឥមាយ អាហារបាឡិយា វិរោធោ អាបន្នោតិ ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ “ន វិរុជ្ឈតី”តិ យេនាធិប្បាយេន វុត្តំ, តំ វិវរន្តោ **“ឯតស្មិញ្ហិ សុត្តេ”**តិអាទិមាហ។ កពឡីការាហារាទីនំ ឱជដ្ឋមករូបាហរណាទិ និប្បរិយាយេន អាហារភាវោ។ យថា ហិ កពឡីការាហារោ ឱជដ្ឋមករូបាហរណេន រូបកាយំ ឧបត្ថម្ភេតិ, ឯវំ ផស្សាទយោ ច វេទនាទិអាហរណេន នាមកាយំ ឧបត្ថម្ភេន្តិ, តស្មា សតិបិ ជនកភាវេ ឧបត្ថម្ភកភាវោ ឱជាទីសុ សាតិសយោ លព្ភមានោ មុខ្យោ អាហារដ្ឋោតិ តេ ឯវ និប្បរិយាយេន អាហារលក្ខណា ធម្មា វុត្តា។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សង្គីតិសុត្តេ។ **បរិយាយេន បច្ចយោ អាហារោតិ វុត្តោ** សព្ពោ បច្ចយោ ធម្មោ អត្តនោ ផលំ អាហរតីតិ ឥមំ បរិយាយំ លភតីតិ។ តេនាហ **“សព្ពធម្មានញ្ហី”**តិអាទិ។ តត្ថ **សព្ពធម្មាន**ន្តិ សព្ពេសំ សង្ខតធម្មានំ។ ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ សុត្តេន (អ. និ. ១០.៦១) សមត្ថេតុំ **“តេនេវាហា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អយ**ន្តិ បច្ចយាហារោ។

និប្បរិយាយាហារោបិ គហិតោវ ហោតិ, យាវតា សោបិ បច្ចយភាវេនេវ ជនកោ, ឧបត្ថម្ភកោ ច ហុត្វា តំ តំ ផលំ អាហរតីតិ វត្តព្ពតំ លភតីតិ។ **តត្ថា**តិ បរិយាយាហារេ, និប្បរិយាយាហារេតិ ទ្វីសុ អាហារេសុ។ អសញ្ញភវេ យទិបិ និប្បរិយាយាហារោ ន លព្ភតិ, **បច្ចយាហារោ** បន **លព្ភតិ** បរិយាយាហារលក្ខណោ។ ឥទានិ ឥមមេវត្ថំ វិត្ថារេន ទស្សេតុំ **“អនុប្បន្នេ ហិ ពុទ្ធេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ ឧប្បន្នេ ពុទ្ធេ តិត្ថករមតនិស្សិតានំ ឈានភាវនាយ អសិជ្ឈនតោ **“អនុប្បន្នេ ពុទ្ធេ”**តិ វុត្តំ។ សាសនិកា តាទិសំ ឈានំ ន និព្ពត្តេន្តីតិ **“តិត្ថាយតនេ បព្ពជិតា”**តិ វុត្តំ។ តិត្ថិយា ហិ ឧបត្តិវិសេសេ វិមុត្តិសញ្ញិនោ, អញ្ញាវិរាគាវិរាគេសុ អាទីនវានិសំសទស្សិនោ វា ហុត្វា អសញ្ញសមាបត្តឹ និព្ពត្តេត្វា អក្ខណភូមិយំ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន សាសនិកា។ **វាយោកសិណេ បរិកម្មំ កត្វា**តិ វាយោកសិណេ បឋមាទីនិ តីណិ ឈានានិ និព្ពត្តេត្វា តតិយជ្ឈានេ ចិណ្ណវសី ហុត្វា តតោ វុដ្ឋាយ ចតុត្ថជ្ឈានាធិគមាយ បរិកម្មំ កត្វា។ តេនាហ **“ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា”**តិ។ កស្មា បនេត្ថ វាយោកសិណេយេវ បរិកម្មំ វុត្តន្តិ? យទេត្ថ វត្តព្ពំ , តំ **ព្រហ្មជាលដីកាយំ** (ទី. និ. ដី. ១.៤១) វិត្ថារិតមេវ។ **ធី**តិ ជិគុច្ឆនត្ថេ និបាតោ, តស្មា **ធី ចិត្ត**ន្តិ ចិត្តំ ជិគុច្ឆាមីតិ អត្ថោ។ **ធិព្ពតេតំ ចិត្ត**ន្តិ ឯតំ មម ចិត្តំ ជិគុច្ឆិតំ វត ហោតុ។ **វតា**តិ សម្ភាវនេ, តេន ជិគុច្ឆំ សម្ភាវេន្តោ វទតិ។ **នាមា**តិ ច សម្ភាវនេ ឯវ, តេន ចិត្តស្ស អភាវំ សម្ភាវេតិ។ ចិត្តស្ស ភាវាភាវេសុ អាទីនវានិសំសេ ទស្សេតុំ **“ចិត្តញ្ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ខន្តឹ រុចឹ ឧប្បាទេត្វា**តិ “ចិត្តស្ស អភាវោ ឯវ សាធុ សុដ្ឋូ”តិ ឥមំ ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តឹ, តត្ថ ច អភិរុចឹ ឧប្បាទេត្វា។

តថា ភាវិតស្ស ឈានស្ស ឋិតិភាគិយភាវប្បត្តិយា អបរិហីនជ្ឈានស្ស តិត្ថាយតនេ បព្ពជិតស្សេវ តថា ឈានភាវនា ហោតីតិ អាហ **“មនុស្សលោកេ”**តិ។ **បណិហិតោ អហោសី**តិ មរណស្ស អាសន្នកាលេ ឋបិតោ អហោសិ។ យទិ ឋានាទិនា អាការេន និព្ពត្តេយ្យ, កម្មពលេន យាវ ភេទា តេនេវាការេន តិដ្ឋេយ្យ វាតិ អាហ **“សោ តេន ឥរិយាបថេនា”**តិអាទិ។

ឯវ រូបានម្បីតិ ឯវំ អចេតនានម្បិ។ **បិ**-សទ្ទេន បគេវ សចេតនានន្តិ ទស្សេតិ។ កថំ បន អចេតនានំ នេសំ បច្ចយាហារស្ស ឧបកប្បនន្តិ ចោទនំ សន្ធាយ តត្ថ និទស្សនំ ទស្សេន្តោ **“យថា”**តិអាទិមាហ។

យេ ឧដ្ឋានវីរិយេនេវ ទិវសំ វីតិនាមេត្វា តស្ស និស្សន្ទផលមត្តំ កិញ្ចិទេវ លភិត្វា ជីវិកំ កប្បេន្តិ, តេ **ឧដ្ឋានផលូបជីវិនោ។** យេ បន អត្តនោ បុញ្ញផលមេវ ឧបជីវន្តិ, តេ **បុញ្ញផលូបជីវិនោ។** នេរយិកានំ បន នេវ ឧដ្ឋានវីរិយវសេន ជីវិកាកប្បនំ, បុញ្ញផលស្ស បន លេសោបិ នត្ថីតិ វុត្តំ **“យេ បន តេ នេរយិកា...បេ.... ន បុញ្ញផលូបជីវីតិ វុត្តា”**តិ។ បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស អាហរណេន មនោសញ្ចេតនាហារោតិ វុត្តា, ន យស្ស កស្សចិ ផលស្សាតិ អធិប្បាយេន **“កឹ បញ្ច អាហារា អត្ថី”**តិ ចោទេតិ។ អាចរិយោ និប្បរិយាយាហារេ អធិប្បេតេ សិយា តវ ចោទនាយាវសរោ, សា បន ឯត្ថ អនវសរាតិ ទស្សេតុំ “បញ្ច ន បញ្ចាតិ ឥទំ ន វត្តព្ព”ន្តិ វត្វា បរិយាយាហារស្សេវ បនេត្ថ អធិប្បេតភាវំ ទស្សេន្តោ **“ននុ បច្ចយោ អាហារោតិ វុត្តមេត”**ន្តិ អាហ។ **តស្មា**តិ យស្ស កស្សចិ បច្ចយស្ស “អាហារោ”តិ ឥច្ឆិតត្តា។ ឥទានិ វុត្តមេវត្ថំ បាឡិយា សមត្ថេន្តោ **“យំ សន្ធាយា”**តិអាទិមាហ។

មុខ្យាហារវសេនបិ នេរយិកានំ អាហារដ្ឋិតិកតំ ទស្សេតុំ “**កពឡីការំ អាហារំ...បេ.... សាធេតី**”តិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ នេរយិកា សុខបដិសំវេទិនោបិ ហោន្តីតិ? នោតិ ទស្សេតុំ “**ខេឡោបិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តយោ**តិ តយោ អរូបាហារា កពឡីការាហារស្ស អភាវតោ។ **អវសេសាន**ន្តិ អសញ្ញសត្តេហិ អវសេសានំ។ កាមភវាទីសុ និព្ពត្តសត្តានំ បច្ចយាហារោ ហិ សព្ពេសំ សាធារណោតិ។ **ឯតំ បញ្ហ**ន្តិ “កតមោ ឯកោ ធម្មោ”តិ ឯវំ ចោទិតមេតំ បញ្ហំ។ **កថេត្វា**តិ វិស្សជ្ជេត្វា។

“**តត្ថ តត្ថ...បេ.... ទុក្ខំ ហោតី**”តិ ឯតេន យថា ឥធ បឋមស្ស បញ្ហស្ស និយ្យាតនំ, ទុតិយស្ស ឧទ្ទរណំ ន កតំ, ឯវំ ឥមិនា ឯវ អធិប្បាយេន ឥតោ បរេសុ ទុកតិកាទិបញ្ហេសុ តត្ថ តត្ថ អាទិបរិយោសានេសុ ឯវ ឧទ្ទរណនិយ្យាតនានិ កត្វា សេសេសុ ន កតន្តិ ទស្សេតិ។ បដិច្ច ឯតស្មា ផលំ ឯតីតិ **បច្ចយោ**, ការណំ, តទេវ អត្តនោ ផលំ សង្ខរោតីតិ **សង្ខារោ**តិ អាហ “**ឥមស្មិម្បិ...បេ.... សង្ខារោតិ វុត្តោ**”តិ។ **អាហារបច្ចយោ**តិ អាហរណដ្ឋវិសិដ្ឋោ បច្ចយោ។ **អាហរណ**ញ្ចេត្ថ ឧប្បាទកត្តប្បធានំ, **សង្ខរណំ** ឧបត្ថម្ភកត្តប្បធានន្តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ តេនាហ “**អយមេត្ថ ហេដ្ឋិមតោ វិសេសោ**”តិ។ និប្បរិយាយាហារេ គហិតេ “សព្ពេ សត្តា”តិ វុត្តេបិ អសញ្ញសត្តា ន គហិតា ឯវ ភវិស្សន្តីតិ បទេសវិសយោ សព្ព-សទ្ទោ ហោតិ យថា “សព្ពេ តសន្តិ ទណ្ឌស្សា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៣០)។ ន ហេត្ថ ខីណាសវាទីនំ គហណំ ហោតិ។ **បាកដោ ភវេយ្យ** វិសេសសាមញ្ញស្ស វិសយត្តា បញ្ហានំ។ **នោ ច គណ្ហីសុ** អដ្ឋកថាចរិយា។ **ធម្មោ នាម នត្ថិ** សង្ខតោតិ អធិប្បាយោ។ **ឥធ** ទុតិយបញ្ហេ “**សង្ខារោ**”តិ បច្ចយោ ឯវ កថិតោតិ សម្ពន្ធោ។

យទា សម្មាសម្ពោធិសមធិគតោ, តទា ឯវ សព្ពញ្ញេយ្យំ សច្ឆិកតំ ជាតន្តិ អាហ “**មហាពោធិមណ្ឌេ និសីទិត្វា**”តិ។ **សយ**ន្តិ សាមំយេវ។ **អទ្ធនិយ**ន្តិ អទ្ធានក្ខមំ ចិរកាលាវដ្ឋាយិ បារម្បរិយវសេន។ តេនាហ “**ឯកេន ហី**”តិអាទិ។ **បរម្បរកថានិយមេនា**តិ បរម្បរកថាកថននិយមេន, និយមិតត្ថព្យញ្ជនានុបុព្ពិយា កថាយាតិ អត្ថោ។ **ឯកកវសេនា**តិ ឯកំ ឯកំ បរិមាណំ ឯតស្សាតិ **ឯកកោ**, បញ្ហោ។ តស្ស ឯកកស្ស វសេន។ **ឯកកំ និដ្ឋិតំ** វិស្សជ្ជនន្តិ អធិប្បាយោតិ។

ឯកកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុកវណ្ណនា

៣០៤. ចត្តារោ ខន្ធាតិ តេសំ តាវ នាមនដ្ឋេន នាមភាវំ បឋមំ វត្វា បច្ឆា និព្ពានស្ស វត្តុកាមោ អាហ។ តស្សាបិ ហិ តថា នាមភាវំ បរតោ វក្ខតិ។ “នាមំ ករោតិ នាមយតី”តិ ឯត្ថ យំ នាមករណំ, តំ នាមន្តិ អាហ “**នាមនដ្ឋេនាតិ នាមករណដ្ឋេនា**”តិ, អត្តនោវាតិ អធិប្បាយោ។ ឯវញ្ហិ សាតិសយមិទំ តេសំ នាមករណំ ហោតិ។ តេនាហ “អត្តនោ នាមំ ករោន្តាវ ឧប្បជ្ជន្តី”តិអាទិ។ ឥទានិ តមត្ថំ ព្យតិរេកមុខេន វិភាវេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ យស្ស នាមស្ស ករណេនេវ តេ “នាម”ន្តិ វុច្ចន្តិ, តំ សាមញ្ញនាមំ, កិត្តិមនាមំ, គុណនាមំ វា ន ហោតិ, អថ ខោ ឱបបាតិកនាមន្តិ បុរិមានិ តីណិ នាមានិ ឧទាហរណវសេន ទស្សេត្វា “ន ឯវំ វេទនាទីន”ន្តិ តេ បដិក្ខិបិត្វា ឥតរនាមមេវ នាមករណដ្ឋេន នាមន្តិ ទស្សេន្តោ “**វេទនាទយោ ហី**”តិអាទិមាហ។ “មហាបថវិអាទយោ”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ បថវិអាបាទយោ ឥធ នាមន្តិ អនធិប្បេតា, រូបន្តិ បន អធិប្បេតាតិ? សច្ចមេតំ, ផស្សវេទនាទីនំ វិយ បន បថវិអាទីនំ ឱបបាតិកនាមតាសាមញ្ញេន “បថវិអាទយោ វិយា”តិ និទស្សនំ កតំ, ន អរូបធម្មា វិយ រូបធម្មានំ នាមសភាវត្តា។ ផស្សវេទនាទីនញ្ហិ អរូបធម្មានំ សព្ពទាបិ ផស្សាទិនាមកត្តា, បថវិអាទីនំ កេសកុម្ភាទិនាមន្តរាបត្តិ វិយ នាមន្តរានាបជ្ជនតោ ច សទា អត្តនាវ កតនាមតាយ ចតុក្ខន្ធនិព្ពានានិ នាមករណដ្ឋេន នាមំ។ អថ វា អធិវចនសម្ផស្សោ វិយ អធិវចននាមមន្តរេន យេ អនុបចិតសម្ភារានំ គហណំ ន គច្ឆន្តិ, តេ នាមាយត្តគ្គហណា **នាមំ។** រូបំ បន វិនាបិ នាមសាធនំ អត្តនោ រុប្បនសភាវេន គហណំ ឧបយាតីតិ **រូបំ។** តេនាហ “**តេសុ ឧប្បន្នេសូ**”តិអាទិ។ ឥធាបិ “យថាបថវិយា”តិអាទីសុ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ និទស្សនវសេន អាគតត្តា។ “**អតីតេបី**”តិអាទិនា វេទនាទីសុ នាមសញ្ញា និរូឡ្ហា, អនាទិកាលិកា ចាតិ ទស្សេតិ។

ឥតិ អតីតាទិវិភាគវន្តានម្បិ វេទនាទីនំ នាមករណដ្ឋេន នាមភាវោ ឯកន្តិកោ, តព្ពិភាគរហិតេ បន ឯកសភាវេ និច្ចេ និព្ពានេ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ “**និព្ពានំ បន...បេ.... នាមនដ្ឋេន នាម**”ន្តិ អាហ។ **នាមនដ្ឋេនា**តិ នាមករណដ្ឋេន។ **នមន្តី**តិ ឯកន្តតោ សារម្មណត្តា តន្និន្នា ហោន្តិ, តេហិ វិនា នប្បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **សព្ព**ន្តិ ខន្ធចតុក្កំ, និព្ពានញ្ច ។ យស្មិំ អារម្មណេយេវ វេទនាក្ខន្ធោ បវត្តតិ, តំសម្បយុត្តតាយ សញ្ញាក្ខន្ធាទយោបិ តត្ថ បវត្តន្តីតិ សោ នេ តត្ថ នាមេន្តោ វិយ ហោតិ វិនា អប្បវត្តនតោ។ ឯស នយោ សញ្ញាក្ខន្ធាទីសុបីតិ វុត្តំ “**អារម្មណេ អញ្ញមញ្ញំ នាមេន្តី**”តិ។ **អនវជ្ជធម្មេ** មគ្គផលាទិកេ ។ កាមំ កេសុចិ រូប

ធម្មេសុបិ អារម្មណាធិបតិភាវោ លព្ភតេវ, និព្ពានេ បនេស សាតិសយោ តស្ស អច្ចន្តសន្តបណីតតា
កប្បភាវតោតិ តទេវ អារម្មណាធិបតិបច្ចយតាយ “**អត្តនិ នាមេតី**”តិ វុត្តំ។ តថា ហិ អរិយា សកលម្បិ
ទិវសភាគំ តំ អារព្ភ វីតិនាមេន្តាបិ តិត្តឹ ន គច្ឆន្តិ។

“**រុប្បនដ្ឋេនា**”តិ ឯតេន រុប្បតីតិ រូបន្តិ ទស្សេតិ។ តត្ថ សីតាទិវិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិសទិសុប្បត្តិ **រុប្បនំ។**
ននុ ច អរូបធម្មានម្បិ វិរោធិបច្ចយសមាគមេ វិសទិសុប្បត្តិ លព្ភតីតិ? សច្ចំ លព្ភតិ, ន បន វិភូតតរំ។
វិភូតតរញ្ហេត្ថ រុប្បនំ អធិប្បេតំ សីតាទិគ្គហណតោ។ វុត្តញ្ហេតំ “រុប្បតីតិ ខោ ភិក្ខវេ តស្មា ‘រូប’ន្តិ វុច្ចតិ។ កេន
រុប្បតិ? សីតេនបិ រុប្បតិ, ឧណ្ហេនបិ រុប្បតី”តិអាទិ (សំ. និ. ៣.៧៩)។ យទិ ឯវំ កថំ ព្រហ្មលោកេ រូបសមញ្ញាតិ?
តត្ថាបិ តំសភាវានតិវត្តនតោ ហោតិយេវ រូបសមញ្ញា។ អនុគ្គាហកបច្ចយវសេន វា វិសទិសបច្ចយសន្និបាតេតិ
ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ “យោ អត្តនោ សន្តានេ វិជ្ជមានស្សយេវ វិសទិសុប្បត្តិហេតុភាវោ, តំ **រុប្បន**”ន្តិ អញ្ញេ។
តមស្មឹ បក្ខេ រូបយតិ វិការមាបាទេតីតិ **រូបំ។** “សង្ឃដ្ដនេន វិការាបត្តិយំ **រុប្បន**-សទ្ទោ និរុឡ្ហោ”តិ កេចិ។ ឯតស្មឹ
បក្ខេ អរូបធម្មេសុ រូបសមញ្ញាយ បសង្គោ ឯវ នត្ថិ សង្ឃដ្ដនាភាវតោ។ “បដិឃតោ **រុប្បន**”ន្តិ អបរេ។ “**តស្សាតិ**
រូបស្សា”តិ វទន្តិ, នាមរូបស្សាតិ បន យុត្តំ។ យថា ហិ រូបស្ស, ឯវំ នាមស្សាបិ វេទនាក្ខន្ធាទិវសេន,
មទនិម្មទនាទិវសេន ច វិត្ថារកថា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៤៥៦) វុត្តា ឯវាតិ។ ឥតិ អយំ ទុកោ កុសលត្តិកេន
សង្គហិតេ សភាវធម្មេ បរិគ្គហេត្វា បវត្តោតិ។

អវិជ្ជាតិ អវិន្ទិយំ “អត្តា, ជីវោ, ឥត្ថី, បុរិសោ”តិ ឯវមាទិកំ វិន្ទតីតិ **អវិជ្ជា។** វិន្ទិយំ “ទុក្ខំ, សមុទយោ”តិ
ឯវមាទិកំ ន វិន្ទតីតិ **អវិជ្ជា។** សព្ពម្បិ ធម្មជាតំ អវិទិតករណដ្ឋេន **អវិជ្ជា។** អន្តរហិតេ សំសារេ សត្តេ ជវាបេតីតិ
អវិជ្ជា។ អត្ថតោ បន សា ទុក្ខាទីនំ ចតុន្នំ សច្ចានំ សភាវច្ឆាទកោ សម្មោហោ ហោតីតិ អាហ “**ទុក្ខាទីសុ
អញ្ញាណ**”ន្តិ ។ **ភវបត្ថនា** នាម កាមភវាទីនំ បត្ថនាវសេន បវត្តតណ្ហា។ តេនាហ “**យោ ភវេសុ
ភវច្ឆន្ទោ**”តិអាទិ។ ឥតិ “អយំ ទុកោ វដ្ដមូលសមុទាចារទស្សនត្ថំ គហិតោ។

ភវទិដ្ឋីតិ ខន្ធបញ្ចកំ “អត្តា ច លោកោ ចា”តិ គាហេត្វា តំ “ភវិស្សតី”តិ គណ្ហនវសេន និវិដ្ឋា
សស្សតទិដ្ឋីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ភវោ វុច្ចតី**”តិអាទិ។ ភវិស្សតីតិ **ភវោ**, តិដ្ឋតិ សព្ពកាលំ អត្ថីតិ អត្ថោ។
សស្សតន្តិ សស្សតភាវោ។ **វិភវទិដ្ឋី**តិ ខន្ធបញ្ចកមេវ “អត្តា”តិ ច “លោកោ”តិ ច គហេត្វា តំ “ន ភវិស្សតី”តិ
គណ្ហនវសេន និវិដ្ឋា ឧច្ឆេទទិដ្ឋីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**វិភវោ វុច្ចតី**”តិអាទិ។ វិភវិស្សតិ វិនស្សតិ ឧច្ឆិជ្ជតីតិ **វិភវោ**,
ឧច្ឆេទោ។

យំ ន ហិរីយតីតិ យេន ធម្មេន តំសម្បយុត្តធម្មសមូហោ, បុគ្គលោ វា ន ហិរីយតិ ន លជ្ជតិ, លិង្គវិបល្លាសំ
វា កត្វា យោ ធម្មោតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ហិរីយិតព្ពេនា**តិ ឧបយោគត្ថេ ករណវចនំ, ហិរីយិតព្ពយុត្តកំ កាយ
ទុច្ចរិតាទិធម្មំ ន ជិគុច្ឆតីតិ អត្ថោ។ **និល្លជ្ជតា**តិ បាបស្ស អជិគុច្ឆនា។ **យំ ន ឱត្តប្បតី**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេនេវ
អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឱត្តប្បិតព្ពេនា**តិ បន ហេតុអត្ថេ ករណវចនំ, ឱត្តប្បិតព្ពយុត្តកេន ឱត្តប្បស្ស ហេតុភូតេន
កាយទុច្ចរិតាទិនាតិ អត្ថោ។ **ហិរីយិតព្ពេនា**តិ ឯត្ថាបិ វា ឯវមេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អភាយនកអាការោ**តិ
បាបតោ អនុត្តាសនាការោ។

“**យំ ហិរីយតី**”តិអាទីសុ អនន្តរទុកេ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ និយកជ្ឈត្តំ ជាតិអាទិសមុដ្ឋានំ
ឯតិស្សាតិ **អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានា។** និយកជ្ឈត្តតោ ពហិភាវតោ ពហិទ្ធា បរសន្តានេ សមុដ្ឋានំ ឯតិស្សាតិ **ពហិទ្ធា
សមុដ្ឋានា។** អត្តា ឯវ អធិបតិ **អត្តាធិបតិ**, អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានត្តា ឯវ អត្តាធិបតិតោ អាគមនតោ **អត្តា
ធិបតេយ្យា។ លោកាធិបតេយ្យ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតា**តិ បាបតោ ជិគុច្ឆនរូបេន
អវដ្ឋិតា។ **ភយសភាវសណ្ឋិត**ន្តិ តតោ ឧត្តាសនរូបេន អវដ្ឋិតំ។ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានាទិតា ច ហិរោត្តប្បានំ តត្ថ
តត្ថ បាកដភាវេន វុត្តា, ន បន តេសំ កទាចិបិ អញ្ញមញ្ញវិប្បយោគតោ។ ន ហិ លជ្ជនំ និព្ភយំ, បាបភយំ វា
អលជ្ជនំ អត្ថីតិ។

ទុក្ខន្តិ កិច្ឆំ, អនិដ្ឋន្តិ វា អត្ថោ។ **វិប្បដិកូលគាហិម្ហី**តិ ធម្មានុធម្មបដិបត្តិយា វិលោមគាហកេ។ តស្សា ឯវ
វិបច្ចនីកំ ទុប្បដិបត្តិ សាតំ ឥដ្ឋំ ឯតស្សាតិ វិបច្ចនីកសាតោ, តស្មឹ **វិបច្ចនីកសាតេ។** ឯវំភូតោ ច ឱវាទភូតេ
សាសនក្កមេ ឱវាទកេ ច អាទរភាវរហិតោ ហោតីតិ អាហ “**អនាទរេ**”តិ។ **តស្ស កម្ម**ន្តិ តស្ស ទុព្ពចស្ស
បុគ្គលស្ស អនាទរិយវសេន បវត្តចេតនា **ទោវចស្សំ។ តស្ស ភាវោ**តិ តស្ស យថាវុត្តស្ស ទោវចស្សស្ស អត្ថិភាវោ
ទោវចស្សតា, អត្ថតោ ទោវចស្សមេវ។ តេនេវាហ “**សា អត្ថតោ សង្ខារក្ខន្ធោ ហោតី**”តិ។ ចេតនាប្បធានតាយ
ហិ សង្ខារក្ខន្ធស្ស ឯវំ វុត្តំ។ **ឯតេនាការេនា**តិ អប្បទក្ខិណគ្គាហិតាការេន។
អស្សទ្ធិយទុស្សីល្យាទិបាបធម្មយោគតោ បុគ្គលា បាបា នាម ហោន្តីតិ ទស្សេតុំ “**យេ តេ បុគ្គលា**

អស្សទ្ធា”តិអាទិ វុត្តំ។ យាយ ចេតនាយ បុគ្គលោ បាបសម្បវង្កោ នាម ហោតិ, សា ចេតនា **បាបមិត្តតា** , ចត្តារោបិ វា អរូបិនោ ខន្ធា តទាការប្បវត្តា **បាបមិត្តតា**តិ ទស្សេន្តោ “**សាបិ អត្ថតោ ទោវចស្សតា វិយ ទដ្ឋព្ពា**”តិ អាហ។

“សុខំ វចោ ឯតស្មិំ បទក្ខិណគ្គាហិម្ហិ អនុលោមសាតេ សាទរេ បុគ្គលេតិ **សុព្ពចោ**តិអាទិនា, “កល្យាណា សទ្ធាទយោ បុគ្គលា ឯតស្ស មិត្តាតិ **កល្យាណមិត្តោ**”តិអាទិនា ច អនន្តរទុកស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ អាហ **សោវចស្សតា…បេ… វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្ពា**”តិ។ **ឧភោ**តិ សោវចស្សតា, កល្យាណមិត្តតា ច។ តេសំ ខន្ធានំ បវត្តិអាការវិសេសា “សោវចស្សតា, កល្យាណមិត្តតា”តិ ច វុច្ចន្តិ, តេ លោកិយាបិ ហោន្តិ លោកុត្តរាបីតិ អាហ “**លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតា**”តិ។

វត្ថុភេទាទិនា អនេកភេទភិន្នា តំតំជាតិវសេន ឯកជ្ឈំ កត្វា រាសិតោ គយ្ហមានា អាបត្តិយោវ **អាបត្តិក្ខន្ធា**។ តា បន អន្តរាបត្តីនំ អគ្គហណេ **បញ្ចបិ អាបត្តិក្ខន្ធា អាបត្តិយោ**, តាសំ បន គហណេ **សត្តបិ អាបត្តិក្ខន្ធា អាបត្តិយោ**។ “ឥមា អាបត្តិយោ, ឯត្តកា អាបត្តិយោ, ឯវញ្ច តេសំ អាបជ្ជនំ ហោតី”តិ ជាននបញ្ញា **អាបត្តិកុសលតា**តិ អាហ “**យា តាស**”ន្តិអាទិ។ **តាសំ អាបត្តីន**ន្តិ តាសុ អាបត្តីសុ។ តត្ថ យំ សម្ភិន្នវត្ថុកាសុ វិយ ឋិតាសុ, ទុវិញ្ញេយ្យវិភាគាសុ ច អាបត្តីសុ អសង្ករតោ វវត្ថាន, អយំ វិសេសតោ **អាបត្តិកុសលតា**តិ ទស្សេតុំ ទុតិយំ អាបត្តិគ្គហណំ កតំ។ **សហ កម្មវាចាយា**តិ កម្មវាចាយ សហេវ។ អាបត្តិតោ វុដ្ឋាបនបយោគភាយ កម្មភូតា វាចា **កម្មវាចា**, តថាភូតា អនុសាវនវាចា ចេវ “បស្សិស្សាមី”តិ ឯវំ បវត្តវាចា ច។ តាយ កម្មវាចាយ សទ្ធឹ សមកាលមេវ “ឥមាយ កម្មវាចាយ ឥតោ អាបត្តិតោ វុដ្ឋានំ ហោតិ, ហោន្តញ្ច បឋមេ វា តតិយេ វា អនុសាវនេយ្យការប្បត្តេ, ‘សំវរិស្សាមី’តិ វា បទេ បរិយោសិតេ ហោតី”តិ ឯវំ តំ តំ **អាបត្តីហិ វុដ្ឋានបរិច្ឆេទបរិជាននបញ្ញា** អាបត្តិវុដ្ឋានកុសលតា។ **វុដ្ឋាន**ន្តិ ច យថាបន្នាយ អាបត្តិយា យថា តថា អនន្តរាយតាបាទនំ, ឯវំ វុដ្ឋានគ្គហណេនេវ ទេសនាយបិ សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។

“ឥតោ បុព្ពេ បរិកម្មំ បវត្តំ, ឥតោ បរំ ភវង្គំ មជ្ឈេ សមាបត្តី”តិ ឯវំ សមាបត្តីនំ **អប្បនាបរិច្ឆេទជាននបញ្ញា** សមាបត្តិកុសលតា។ វុដ្ឋានេ កុសលភាវោ **វុដ្ឋានកុសលតា**, បគេវ វុដ្ឋាន បរិច្ឆេទករំ ញាណំ។ តេនាហ “**យថាបរិច្ឆិន្នសមយវសេនេវា**”តិអាទិ។ **វុដ្ឋានសមត្ថា**តិ វុដ្ឋាបនេ សមត្ថា។

“ធាតុកុសលតា”តិ ឯត្ថ បឋវីធាតុអាទយោ, សុខធាតុអាទយោ, កាមធាតុអាទយោ ច ធាតុយោ ឯតាស្វេវ អន្តោគធាតិ ឯតាសុ កោសល្លេ ទស្សិតេ តាសុបិ កោសល្លំ ទស្សិតមេវ ហោតីតិ “អដ្ឋារស ធាតុយោ ចក្ខុធាតុ…បេ… មនោវិញ្ញាណធាតូ”តិ វត្វា “**អដ្ឋារសន្នំ ធាតូនំ សភាវបរិច្ឆេទកា**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ **សភាវបរិច្ឆេទកា**តិ យថាភូតសភាវាវពោធិនី។ “សវនបញ្ញា ធារណបញ្ញា”តិអាទិនា បច្ចេកំ បញ្ញា-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ ធាតូនំ សវនធារណបញ្ញា **សុតមយា**, ឥតរា **ភាវនាមយា**។ តត្ថាបិ សម្មសនបញ្ញា លោកិយា។ វិបស្សនា បញ្ញា ហិ សា, ឥតរា លោកុត្តរា។ លក្ខណាទិវសេន, អនិច្ចាទិវសេន ច មនសិករណំ **មនសិការោ**, តត្ថ កោសល្លំ **មនសិការកុសលតា**។ តំ បន អាទិមជ្ឈបរិយោសានវសេន តិធា ភិន្ទិត្វា ទស្សេន្តោ “**សម្មសនបដិវេធបច្ចវេក្ខណបញ្ញា**”តិ អាហ។ **សម្មសនបញ្ញា** ហិ តស្សា អាទិ, **បដិវេធបញ្ញា** មជ្ឈេ, **បច្ចវេក្ខណបញ្ញា** បរិយោសានំ។

អាយតនានំ គន្ថតោ ច អត្ថតោ ច ឧគ្គណ្ហនវសេន តេសំ ធាតុលក្ខណាទិវិភាគស្ស ជាននបញ្ញា **ឧគ្គហជាននបញ្ញា**។ សម្មសនបដិវេធបច្ចវេក្ខណវិធិនោ ជាននបញ្ញា **មនសិការជាននបញ្ញា**។ យស្មា អាយតនានិបិ អត្ថតោ ធាតុយោវ មនសិការោ ច ឧគ្គណ្ហនាទិវសេន តេសមេវ មនសិការវិធិ , តស្មា ធាតុកុសលតាទិកា តិស្សោបិ កុសលតា ឯកទេសេ កត្វា ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ សវនំ វិយ ឧគ្គណ្ហនបច្ចវេក្ខណានិបិ បរិត្តញាណកត្តុកានីតិ អាហ “**សវន ឧគ្គហណបច្ចវេក្ខណា លោកិយា**”តិ។ អរិយមគ្គក្ខណេ សម្មសន មនសិការានំ និប្ផត្តិ បរិនិដ្ឋានន្តិ តេសំ លោកុត្តរតាបរិយាយោបិ លព្ភតីតិ វុត្តំ “**សម្មសនមនសិការា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា**”តិ។ បច្ចយធម្មានំ ហេតុអាទីនំ អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នានំ ហេតុបច្ចយាទិភាវេន បច្ចយភាវោ **បច្ចយាការោ**, សោ បន អវិជ្ជាទីនំ ទ្វាទសន្នំ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានំ វសេន ទ្វាទសវិធោតិ អាហ “**ទ្វាទសន្នំ បច្ចយាការាន**”ន្តិ។ **ឧគ្គហាទិវសេនា**តិ ឧគ្គហមនសិការសវនសម្មសនបដិវេធបច្ចវេក្ខណវសេន។

ឋានញ្ចេវ តិដ្ឋតិ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ **ការណញ្ច** ហេតុបច្ចយភាវេន ករណតោ និប្ផាទនតោ។ **តេសំ** សោតវិញ្ញាណាទីនំ។ ឯតស្មិំ ទុកេ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ សម្ពន្ធោ។ យេ ធម្មា យស្ស ធម្មស្ស ការណភាវតោ **ឋានំ**, តេវ ធម្មា តំវិធុរស្ស ធម្មស្ស អការណភាវតោ **អដ្ឋាន**ន្តិ បឋមនយេ ផលភេទេន តស្សេវ ធម្មស្ស **ឋានាដ្ឋានតា**

ទីបិតា; ទុតិយនយេ បន អភិន្នេបិ ផលេ បច្ចយធម្មភេទេន តេសំ **ឋានាង្គានតា** ទីបិតាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ ន ហិ កទាចិ អរិយា ទិដ្ឋិសម្បទា និច្ចគ្គាហស្ស ការណំ ហោតិ, អកិរិយតា បន សិយា តស្ស ការណន្តិ។

ឧជុនោ ភាវោ **អជ្ជវំ**, អជិម្ហតា អកុដិលតា អវង្កតាតិ អត្ថោតិ តមត្ថំ អនជ្ជវបដិក្ខេបមុខេន ទស្សេតុំ "**គោមុត្តវង្កតា**"តិអាទិ វុត្តំ។ ស្វាយំ អនជ្ជវោ ភិក្ខូនំ យេភុយ្យេន អនេសនាយ, អគោចរចារិតាយ ច ហោតីតិ អាហ "**ឯកច្ចោ ហិ…បេ…. ចរតី**"តិ។ **អយំ គោមុត្តវង្កតា នាម** អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា បដិបត្តិយា វង្កភាវតោ។ **ពុរិមសទិសោ**តិ បឋមំ វុត្តភិក្ខុសទិសោ។ **ចន្ទវង្កតា នាម** បដិបត្តិយា មជ្ឈដ្ឋានេ វង្កភាវាបត្តិតោ។ **នង្គលកោដិវង្កតា នាម** បរិយោសានេ វង្កភាវាបត្តិតោ។ **ឥទំ អជ្ជវំ នាម** សព្ពត្ថកមេវ ឧជុភាវសិទ្ធិតោ។ **អជ្ជវតា**តិ អាការនិទ្ទេសោ, យេនាការេនស្ស អជ្ជវោ បវត្តតិ, តទាការនិទ្ទេសោតិ អត្ថោ។ លជ្ជតីតិ **លជ្ជី**, ហិរិមា, តស្ស ភាវោ **លជ្ជវំ**, ហិរីតិ អត្ថោ។ លជ្ជា ឯតស្ស អត្ថីតិ **លជ្ជី** យថា "មាលី, មាយី"តិ ច, តស្ស ភាវោ **លជ្ជីភាវោ**, សា ឯវ លជ្ជា។

បរាបរាធាទីនំ អធិវាសនក្ខមំ **អធិវាសនខន្តិ**។ សុចិសីលតា **សោរច្ចំ**។ សា ហិ សោភនកម្មរតតា, សុដ្ឋុ វា បាបតោ ឱរតភាវោ វិរតតា **សោរច្ចំ**។ តេនាហ "**សុរតភាវោ**"តិ។

"**នាមញ្ច រូបញ្ច**"តិអាទីសុ អយំ អបរោ នយោ – **នាមករណដ្ឋេនា**តិ អញ្ញំ អនបេក្ខិត្វា សយមេវ អត្តនោ នាមករណសភាវតោតិ អត្ថោ។ យញ្ហិ បរស្ស នាមំ ករោតិ, តស្ស ច តទបេក្ខត្តា អញ្ញាបេក្ខំ នាមករណន្តិ នាមករណសភាវតា ន ហោតិ, តស្មា មហាជនស្ស ញាតីនំ, គុណានញ្ច សាមញ្ញនាមាទិការកានំ នាមភាវោ នាបជ្ជតិ។ យស្ស ច អញ្ញេហិ នាមំ ករិយតិ, តស្ស ច នាមករណសភាវតា នត្ថីតិ, នត្ថិយេវ នាមភាវោ។ វេទនាទីនំ បន សភាវសិទ្ធត្តា វេទនាទិនាមស្ស នាមករណសភាវតោ នាមតា វុត្តា។ បថវីអាទិ និទស្សនេន នាមស្ស សភាវសិទ្ធតំយេវ និទស្សេតិ, ន នាមភាវសាមញ្ញំ, និរុឡ្ហត្តា បន នាម-សទ្ទោ អរូបធម្មេសុ ឯវ វត្តតិ, ន បថវីអាទីសូតិ ន តេសំ នាមភាវោ។ ន ហិ បថវីអាទិនាមំ វិជហិត្វា កេសាទិនាមេហិ រូបធម្មានំ វិយ វេទនាទិនាមំ វិជហិត្វា អញ្ញេន នាមេន អរូបធម្មានំ វោហរិតព្ពេន បិណ្ឌាការេន បវត្តិ អត្ថីតិ។

អថ វា រូបធម្មា ចក្ខាទយោ រូបាទយោ ច, តេសំ បកាសកបកាសិតព្ពភាវតោ វិនាបិ នាមេន បាកដា ហោន្តិ, ន ឯវំ អរូបធម្មាតិ តេ អធិវចនសម្ផស្សោ វិយ នាមាយត្តគ្គហណីយភាវេន "នាម"ន្តិ វុត្តា។ បដិឃសម្ផស្សោ ច ន ចក្ខាទីនិ វិយ នាមេន វិនា បាកដោតិ "នាម"ន្តិ វុត្តោ, អរូបតាយ វា អញ្ញនាម សភាគត្តា សង្គហិតោយំ, អញ្ញផស្សសភាគត្តា វា។ វចនត្ថោបិ ហិ រូបយតីតិ **រូបំ**, នាមយតីតិ **នាម**ន្តិ ឥធ បច្ឆិមបុរិមានំ សម្ភវតិ។ **រូបយតី**តិ វិនាបិ នាមេន អត្តានំ បកាសេតីតិ អត្ថោ។ **នាមយតី**តិ នាមេន វិនា អបាកដភាវតោ អត្តនោ បកាសកំ នាមំ ករោតីតិ អត្ថោ។ **អារម្មណាធិបតិបច្ចយតាយា**តិ សតិបិ រូបស្ស អារម្មណាធិបតិបច្ចយភាវេ ន តំ បរមស្សាសភូតំ និព្ពានំ វិយ សាតិសយំ នាមនភាវេន បច្ចយោតិ និព្ពានមេវ "នាម"ន្តិ វុត្តំ។

"**អវិជ្ជា ច ភវតណ្ហា ចា**"តិ អយំ ទុកោ សត្តានំ វដ្ដមូលសមុទាចារទស្សនត្ថោ។ សមុទាចរតីតិ ហិ **សមុទាចារោ**, វដ្ដមូលមេវ សមុទាចារោ **វដ្ដមូលសមុទាចារោ**, វដ្ដមូលទស្សនេន វា វដ្ដមូលានំ បវត្តិ ទស្សិតា ហោតីតិ វដ្ដមូលានំ សមុទាចារោ **វដ្ដមូលសមុទាចារោ**, តំទស្សនត្ថោតិ អត្ថោ។

ឯកេកស្មិញ្ច "អត្តា"តិ ច "លោកោ"តិ ច គហណវិសេសំ ឧបាទាយ "អត្តា ច លោកោ ចា"តិ វុត្តំ, ឯកំ វា ខន្ធំ "អត្តា"តិ គហេត្វា អញ្ញំ អត្តនោ ឧបភោគភូតំ "លោកោ"តិ គណ្ហន្តស្ស, អត្តនោ អត្តានំ "អត្តា"តិ គហេត្វា បរស្ស អត្តានំ "លោកោ"តិ គណ្ហន្តស្ស វា វសេន "អត្តា ច លោកោ ចា"តិ វុត្តំ។

សហ សិក្ខិតព្ពោ ធម្មោ **សហធម្មោ**, តត្ថ ភវំ សហធម្មិកំ, តស្មិំ **សហធម្មិកេ**។ ទោវចស្ស-សទ្ទតោ អាយ-សទ្ទំ អនញ្ញត្ថំ កត្វា "**ទោវចស្សាយ**"ន្តិ វុត្តំ, ទោវចស្សស្ស វា អយនំ បវត្តិ **ទោវចស្សាយំ**។ អាសេវន្តស្សាបិ អនុសិក្ខនា អជ្ឈាសយេន ភជនាតិ អាហ "**សេវនា…បេ…. ភជនា**"តិ។ សព្ពតោភាគេន ភត្តិ **សម្ភត្តិ**។

សហ កម្មវាចាយាតិ អញ្ញានតិណវត្ថារកកម្មវាចាយ, "អហំ ភន្តេ ឥត្ថន្នាមំ អាបត្តិំ អាបជ្ជិំ"ន្តិអាទិកាយ ច សហេវ។ សហេវ ហិ កម្មវាចាយ អាបត្តិវុដ្ឋានញ្ច បរិច្ឆិជ្ជតិ, "បញ្ញត្តិលក្ខណាយ អាបត្តិយា វា ការណំ វីតិក្កម លក្ខណំ កាយកម្មំ, វចីកម្មំ វា, វុដ្ឋានស្ស ការណំ កម្មវាចា"តិ ការណេន សហ ផលស្ស ឋាននវសេន "សហ កម្មវាចាយា"តិ វុត្តំ។"សហ កម្មវាចាយា"តិ។ ឥមិនា នយេន **សហ បរិកម្មេនា**តិ ឯត្ថាបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ធាតុវិសយា សព្ពាបិ បញ្ញា **ធាតុកុសលតា។** តទេកទេសា **មនសិការកុសលតា**តិ អធិប្បាយេន បុរិមបទេបិ សម្មសនបដិវេធបញ្ញា វុត្តា។ យស្មា បន និប្បរិយាយតោ វិបស្សនាទិបញ្ញា ឯវ មនសិការកោសល្លំ, តស្មា **“តាសំយេវ ធាតូនំ សម្មសនបដិវេធបច្ចវេក្ខណបញ្ញា**”តិ វុត្តំ។

អាយតនវិសយា សព្ពាបិ បញ្ញា **អាយតនកុសលតា**តិ ទស្សេន្តោ “ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ ឧគ្គហមនសិការជាននបញ្ញា”តិ វត្វា បុន **“អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ទ្វីសុបិ វា បទេសុ វាចុគ្គតាយ អាយតនបាឡិយា, ធាតុបាឡិយា ច មនសិករណំ **មនសិការោ។** តថា ឧគ្គណ្ហន្តី, មនសិ ករោន្តី , តទត្ថំ សុណន្តី, គន្ថតោ ច អត្ថតោ ច ធារេន្តី, “ឥទំ ចក្ខាយតនំ នាម, អយំ ចក្ខុធាតុ នាមា”តិអាទិនា សភាវតោ, គណនតោ ច បរិច្ឆេទំ ជានន្តី ច បញ្ញា **ឧគ្គហបញ្ញាទិកា** វុត្តា។ មនសិការបទេ បន ចតុព្ពិធាបិ បញ្ញា ឧគ្គហោតិ តតោ បវត្តោ អនិច្ចាទិមនសិការោ “ឧគ្គហមនសិការោ”តិ វុត្តោ។ តស្ស ជាននំ បវត្តនមេវ, “យថា បវត្តំ វា ឧគ្គហំ, ឯវមេវ បវត្តោ ឧគ្គហោ”តិ ជាននំ **ឧគ្គហជាននំ។** “មនសិការោ ឯវំ បវត្តេតព្ពោ, ឯវញ្ច បវត្តោ”តិ ជាននំ **មនសិការជាននំ។** តទុភយម្បិ “មនសិការកោសល្ល”ន្តិ វុត្តំ។ ឧគ្គហោបិ ហិ មនសិការសម្បយោគតោ មនសិការនិរុត្តឹ លទ្ធំ អរហតិ។ យោ ច មនសិកាតព្ពោ, យោ ច មនសិករណូបាយោ, សព្ពោ សោ “មនសិការោ”តិ វត្តុំ វដ្ដតិ, តត្ថ កោសល្លំ **មនសិការកុសលតា**តិ។ **សម្មសនំ** បញ្ញា, សា មគ្គសម្បយុត្តា អនិច្ចាទិសម្មសនកិច្ចំ សាធេតិ និច្ចសញ្ញាទិបជហនតោ។ **មនសិការោ** សម្មសនសម្បយុត្តោ, សោ តត្ថេវ អនិច្ចាទិមនសិការកិច្ចំ មគ្គសម្បយុត្តោ សាធេតីតិ អាហ **“សម្មសនមនសិការា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា**”តិ។ “ឥមិនា បច្ចយេនិទំ ហោតី”តិ ឯវំ អវិជ្ជាទីនំ សង្ខារាទិបច្ចយុប្បន្នស្ស បច្ចយភាវជាននំ **បដិច្ចសមុប្បាទកុសលតា។**

អធិវាសនំ ខមនំ។ តញ្ហិ បរេសំ ទុក្កដំ ទុរុត្តញ្ច បដិវិរោធាករណេន អត្តនោ ឧបរិ អារោបេត្វា វាសនំ “អធិវាសន”ន្តិ វុច្ចតិ។ **អចណ្ឌិក្ក**ន្តិ អកុជ្ឈនំ។ ទោមនស្សវសេន បរេសំ អក្ខីសុ អស្សូនំ អនុប្បាទនា **អនស្សុរោបោ។ អត្តមនតា**តិ សកមនតា។ ចិត្តស្ស អព្យាបន្នោ សកោ មនោភាវោ **អត្តមនតា។** ចិត្តន្តិ វា ចិត្តប្បពន្ធំ ឯកត្តេន គហេត្វា តស្ស អន្តរា ឧប្បន្នេន បីតិសហគតមនេន **សកមនតា។** អត្តមនោ វា បុគ្គលោ, តស្ស ភាវោ **អត្តមនតា,** សា ន សត្តស្សាតិ បុគ្គលទិដ្ឋិនិវារណត្ថំ **“ចិត្តស្សា**”តិ វុត្តំ។ អធិវាសនលក្ខណា ខន្តិ **អធិវាសនខន្តិ។** សុចិសីលតា **សោរច្ចំ។** សា ហិ សោភនកម្មរតតា។ សុដ្ឋុ បាបតោ ឱរតភាវោ វិរតតា សោរច្ចំ។ តេនាហ **“សុរតភាវោ**”តិ។

សខិលោ វុច្ចតិ សណ្ហវាចោ, តស្ស ភាវោ **សាខល្យំ,** សណ្ហវាចតា។ តំ បន ព្យតិរេកមុខេន វិភាវេន្តី យា បាឡិ បវត្តា, តំ ទស្សេន្តោ **“តត្ថ កតមំ សាខល្យ**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អណ្ឌកា**តិ សទោសវណេ រុក្ខេ និយ្យាសបិណ្ឌិយោ, អហិច្ឆត្តកាទីនិ វា ឧដ្ឋិតានិ “អណ្ឌកានី”តិ វទន្តិ ។ ផេគ្គុរុក្ខស្ស បន កុថិតស្ស អណ្ឌានិ វិយ ឧដ្ឋិតា ចុណ្ណបិណ្ឌិយោ, គណ្ឋិយោ វា **អណ្ឌកា។** ឥធ បន ព្យាបជ្ជនកក្កសាទិភាវតោ អណ្ឌកបកតិភាវេន វាចា **“អណ្ឌកា**”តិ វុត្តា។ បទុមនាឡំ វិយ សោតំ ឃំសយមានា បវិសន្តី **កក្កសា** ទដ្ឋព្ពា។ កោធេន និព្ពត្តត្តា តស្ស បរិវារភូតា **កោធសាមន្តា។** បុរេ សំវទ្ធនារី **បោរី,** សា វិយ សុកុមារា មុទុកា វាចា បោរី វិយាតិ **បោរី។ តត្ថា**តិ “ភាសិតា ហោតី”តិ វុត្តាយ កិរិយាយាតិបិ យោជនា សម្ភវតិ, **តត្ថ** វាចាយាតិ វា។ **“សណ្ហវាចតា**”តិអាទិនា តំ វាចំ បវត្តយមានំ ចេតនំ ទស្សេតិ។ សម្មោទកស្ស បុគ្គលស្ស មុទុកភាវោ មទ្ទវំ **សម្មោទកមុទុកភាវោ។ អាមិសេន** អលព្ភមានេន, តថា **ធម្មេន ចាតិ ទ្វីហិ ឆិទ្ទោ។** អាមិសស្ស, ធម្មស្ស ច អលាភេន អត្តនោ បរស្ស ច អន្តរេ សម្ភវន្តស្ស ហិ ឆិទ្ទស្ស វិវរស្ស ភេទស្ស បដិសន្ថរណំ បិទហនំ សង្គណ្ហនំ **បដិសន្ថារោ។** តំ សរូបតោ, បដិបត្តិតោ ច បាឡិទស្សនមុខេន វិភាវេតុំ **“អភិធម្មេបី**”តិអាទិមាហ។ **អគ្គំ អគ្គហេត្វា**តិ អគ្គំ អត្តនោ អគ្គហេត្វា។ **ឧទ្ទេសទាន**ន្តិ បាឡិយា, អដ្ឋកថាយ ច ឧទ្ទិសនំ។ **បាឡិវណ្ណនា**តិ បាឡិយា អត្ថវណ្ណនា។ **ធម្មកថាកថន**ន្តិ សរភញ្ញសរភណនាទិវសេន ធម្មកថនំ។

ករុណាតិ ករុណាព្រហ្មវិហារមាហ។ **ករុណាបុព្ពភាគោ**តិ តស្ស បុព្ពភាគឧបចារជ្ឈានំ វទតិ។ បាឡិបទេ បន យា កាចិ ករុណា “ករុណា”តិ វុត្តា, **ករុណាចេតោវិមុត្តី**តិ បន អប្បនាប្បត្តាវ។ **មេត្តាយ**បិ ឯសេវ នយោ។ សុចិ-សទ្ទតោ ភាវេ យ្យ-ការំ, ឥ-ការស្ស ច ឯ-ការាទេសំ កត្វា អយំ និទ្ទេសោតិ អាហ **“សោចេយ្យន្តិ សុចិភាវោ**”តិ។ ហោតុ តាវ សុចិភាវោ សោចេយ្យំ, តស្ស បន មេត្តាបុព្ពភាគតា កថន្តិ អាហ **“វុត្តម្បិ ចេត**”ន្តិអាទិ។

មុដ្ឋា សតិ ឯតស្សាតិ **មុដ្ឋស្សតិ,** តស្ស ភាវោ **មុដ្ឋស្សច្ចំ,** សតិបដិបក្ខោ ធម្មោ, ន សតិយា អភាវមត្តំ ។ យស្មា បដិបក្ខេ សតិ តស្ស វសេន សតិវិគតា វិប្បវុត្ថា នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“សតិវិប្បវាសោ**”តិ។ **“អស្សតី**”តិអាទីសុ **អ**-ការោ បដិបក្ខេ ទដ្ឋព្ពោ, ន សត្តបដិសេធេ។ ឧទកេ លាពុ វិយ យេន ចិត្តំ អារម្មណេ បិលវន្តំ វិយ តិដ្ឋតិ, ន ឱគាហតិ, សា **បិលាបនតា។** យេន គហិតម្បិ អារម្មណំ សម្មុស្សតិ ន សរតិ, សា **សម្មុស្សនតា។** យថា វិជ្ជាបដិបក្ខា អវិជ្ជា វិជ្ជាយ បហាតព្ពតោ, ឯវំ សម្បជញ្ញបដិបក្ខំ **អសម្បជញ្ញំ,** អវិជ្ជាយេវ។

ឥន្ទ្រិយសំវរភេទោតិ ឥន្ទ្រិយសំវរវិនាសោ។ **អប្បដិសង្ខា**តិ អបច្ចវេក្ខិត្វា អយោនិសោ ច អាហារបរិភោគេ អាទីនវានិសំសេ អវិមំសិត្វា។

អប្បដិសង្ខាយាតិ ឥតិកត្តព្ពតាសុ អប្បច្ចវេក្ខណាយ នាមំ។ អញ្ញាណំ អប្បដិសង្ខាត និមិត្តំ ។ **អកម្បនញ្ញាណ**ន្តិ តាយ អនភិភវនីយំ ញាណំ, តត្ថ តត្ថ បច្ចវេក្ខណាញាណញ្ចេវ បច្ចវេក្ខណាយ មុទ្ធភូតំ លោកុត្តរញាណញ្ច។ និប្បរិយាយតោ មគ្គភាវនា **ភាវនា** នាម, យា ច តទត្ថា, តទុភយញ្ច ភាវេន្តស្សេវ ឥច្ឆិតព្ពំ, ន ភាវិតភាវនស្សាតិ វុត្តំ “**ភាវេន្តស្ស ឧប្បន្នំ ពល**”ន្តិ។ តេនាហ “**យា កុសលានំ ធម្មានំ អាសេវនា ភាវនា ពាហុលីកម្ម**”ន្តិ។

កាមំ សម្បយុត្តធម្មេសុ ថិរភាវោបិ ពលដ្ឋោ ឯវ, បដិបក្ខេហិ បន អកម្បនីយតា សាតិសយំ ពលដ្ឋោតិ វុត្តំ “**អស្សទ្ធិយា អកម្បនវសេនា**”តិ។ បច្ចនីកធម្មសមនតោ **សមថោ សមាធិ។** អនិច្ចាទិនា វិវិធេនាការេន ទស្សនតោ **វិបស្សនា បញ្ញា ។ តំ អាការំ គហេត្វា**តិ សមាធានាការំ គហេត្វា។ យេនាការេន បុព្ពេ អលីនំ អនុទ្ធតំ មជ្ឈិមំ ភាវនាវីថិបដិបន្នំ ហុត្វា ចិត្តំ សមាហិតំ ហោតិ, តំ អាការំ គហេត្វា សល្លក្ខេត្វា។ **និមិត្តវសេនា**តិ ការណវសេន។ “**ឯសេវ នយោ**”តិ ឥមិនា បគ្គហោវ តំ អាការំ គហេត្វា បុន បវត្តេតព្ពស្ស បគ្គាហស្ស និមិត្តវសេន បគ្គាហនិមិត្តន្តិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ, តស្សត្ថោ សមថេ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពោ។ **បគ្គាហោ វីរិយំ** កោសជ្ជបក្ខតោ ចិត្តស្ស បតិតុំ អទត្វា បគ្គណ្ហនតោ។ **អវិក្ខេបោ ឯកគ្គតា** វិក្ខេបស្ស ឧទ្ធច្ចស្ស បដិបក្ខភាវតោ។ បដិសង្ខានកិច្ចនិព្ពត្តិភាវតោ លោកុត្តរធម្មានំ បដិសង្ខានពលភាវោ, តថា បុព្ពេ បវត្តាការសល្លក្ខណវសេន សមថបគ្គាហានំ ឧបរិ បវត្តិសព្ភាវតោ សមថនិមិត្តាទុកស្សបិ មិស្សកតា វុត្តា។

យថាសមាទិន្នស្ស សីលស្ស ភេទករោ **វីតិក្កមោ។** សីលវិនាសកោ **អសំវរោ។ សម្មាទិដ្ឋិវិនាសិកា**តិ “អត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិ (ម. និ. ១.៤៤១; ២.៩៤; វិភ. ៧៩៣) នយប្បវត្តាយ សម្មាទិដ្ឋិយា ទូសិកា។

សីលស្ស សម្បាទនំ នាម សព្ពភាគតោ តស្ស អនូនតាបាទនន្តិ អាហ “**សម្បាទនតោ បរិបូរណតោ**”តិ។ បារិបូរត្ថោ ហិ សម្បទា-សទ្ទោតិ។ **មានសិកសីលំ** នាម សីលវិសោធនវសេន អភិជ្ឈាទិប្បហានំ។ **ទិដ្ឋិបារិបូរិភូតំ ញាណ**ន្តិ អត្ថិកទិដ្ឋិអាទិសម្មាទិដ្ឋិយា បារិបូរិភាវេន បវត្តំ ញាណំ។

វិសុទ្ធី បាបេតុំ សមត្ថន្តិ ចិត្តវិសុទ្ធិអាទិឧបរិវិសុទ្ធិយា បច្ចយោ ភវិតុំ សមត្ថំ។ សុវិសុទ្ធមេវ ហិ សីលំ តស្សា បទដ្ឋានំ ហោតីតិ។ **វិសុទ្ធី បាបេតុំ សមត្ថំ ទស្សន**ន្តិ ញាណទស្សនវិសុទ្ធី, បរមត្ថវិសុទ្ធិនិព្ពានញ្ច បាបេតុំ ឧបនេតុំ សមត្ថំ កម្មស្សកតាញាណាទិសម្មាទស្សនំ ។ តេនាហ “**អភិធម្មេ**”តិអាទិ។ ឯត្ថ ច “ឥទំ អកុសលំ កម្មំ នោ សកំ, ឥទំ បន កម្មំ សក”ន្តិ ឯវំ ព្យតិរេកតោ អន្វយតោ ច កម្មស្សកតាជាននញ្ញាណំ **កម្មស្សកតាញាណំ។** តេនាហ “**ឯត្ថ ចា**”តិអាទិ។ “**បរេន កតម្បី**”តិ ឥទំ និទស្សនវសេន វុត្តំ យថា បរេន កតំ, ឯវំ អត្តនា កតម្បិ សកកម្មំ នាម ន ហោតីតិ។ អត្តនា វា ឧស្សាហិតេន បរេន កតំបីតិ ឯវំ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យញ្ហិ តំ បរស្ស ឧស្សាហនវសេន កតំ, តម្បិ សកកម្មំ នាម ហោតីតិ អយញ្ចេត្ថ អធិប្បាយោ។ **អត្តភញ្ជនតោ**តិ ទិដ្ឋធម្មិកាទិសព្ពអត្ថវិនាសនតោ។ **អត្ថជននតោ**តិ ឥធលោកត្ថបរលោកត្ថបរមត្ថានំ ឧប្បាទនតោ។ អារព្ភ កាលេ “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា”តិ បវត្តម្បិ **វចីសច្ចញ្ច** លក្ខណានិ បដិវិជ្ឈន្តំ **វិបស្សនាញាណំ អនុលោមេតិ** តត្ថេវ បដិវិជ្ឈនតោ។ **បរមត្ថសច្ចញ្ច** និព្ពានំ **ន វិលោមេតិ** ន វិរោធេតិ ឯកន្តេនេវ សម្បាបនតោ។

ញាណទស្សនន្តិ ញាណភូតំ ទស្សនំ, តេន មគ្គំ វទតិ។ **តំសម្បយុត្តមេវ វីរិយ**ន្តិ បឋមមគ្គសម្បយុត្តំ វីរិយមាហ។ សព្ពាបិ មគ្គបញ្ញា ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយេវាតិ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ អយមេវ ច នយោ អភិធម្មបាឡិយា (ធ. ស. ៥៥០) សមេតីតិ ទស្សេន្តោ “**អភិធម្មេ បនា**”តិ អាទី អវោច។

យស្មា សំវេគោ នាម សហោត្តប្បញាណំ, តស្មា សំវេគវត្ថុំ ភយតោ ភាយិតព្ពតោ ទស្សនវសេន បវត្តញាណំ ។ តេនាហ “**ជាតិភយ**”ន្តិអាទិ។ ភាយន្តិ ឯតស្មាតិ **ភយំ,** ជាតិ ឯវ ភយំ **ជាតិភយំ។ សំវេជនីយ**ន្តិ សំវិជ្ជិតព្ពំ ភាយិតព្ពំ ឧត្តាសិតព្ពំ។ **ឋាន**ន្តិ ការណំ, វត្ថូតិ អត្ថោ ។ **សំវេគជាតស្សា**តិ ឧប្បន្នសំវេគស្ស។ **ឧបាយបធាន**ន្តិ ឧបាយេន បវត្តេតព្ពំ វីរិយំ។

កុសលានំ ធម្មានន្តិ សីលាទីនំ អនវជ្ជធម្មានំ។ **ភាវនាយា**តិ ឧប្បាទនេន វឌ្ឍនេន ច។ **អសន្តុដ្ឋស្សា**តិ “អលំ ឯត្តាវតា, កថំ ឯត្តាវតា”តិ សង្កោចាបត្តិវសេន ន សន្តុដ្ឋស្ស។ **ភិយ្យោកម្យតា**តិ ភិយ្យោ ភិយ្យោ ឧប្បាទនិច្ឆា។ **វោសាន**ន្តិ សង្កោចំ អសមត្ថន្តិ។ តុស្សនំ តុដ្ឋិ **សន្តុដ្ឋិ,** នត្ថិ ឯតស្ស សន្តុដ្ឋីតិ **អសន្តុដ្ឋិ,** តស្ស ភាវោ **អសន្តុដ្ឋិតា។** វីរិយប្បវាហេ វត្តមានេ អន្តរា ឯវ បដិគមនំ និវត្តនំ **បដិវានំ,** តំ តស្ស អត្ថីតិ **បដិវានី,** ន

បដិវានី **អប្បដិវានី**, តស្ស ភាវោ **អប្បដិវានិតា។ សក្កច្ចកិរិយតា**តិ កុសលានំ ករណេ សក្កច្ចកិរិយតា អាទរកិរិយតា។ **សាតច្ចកិរិយតា**តិ សតតមេវ ករណំ។ **អដ្ឋិតកិរិយតា**តិ អន្តរា អដ្ឋបេត្វា ខណ្ឌំ អកត្វា ករណំ។ **អនោលីនវុត្តិតា**តិ ន លីនប្បវត្តិតា។ **អនិក្ខិត្តឆន្ទតា**តិ កុសលច្ឆន្ទស្ស អនិក្ខិបនំ។ **អនិក្ខិត្តធុរតា**តិ កុសលករណេ វីរិយធុរស្ស អនិក្ខិបនំ។ **អាសេវនា**តិ អាទរេន សេវនា។ **ភាវនា**តិ វឌ្ឍនា ព្រូហនា។ **ពហុលីកម្ម**ន្តិ បុនប្បុនំ ករណំ។

តិស្សោ វិជ្ជាតិ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ, ទិព្ពចក្ខុញាណំ អាសវក្ខយញាណន្តិ ឥមា តិស្សោ វិជ្ជា។ បដិបក្ខវិជ្ឈនដ្ឋេន បុព្ពេ និវុត្ថក្ខន្ធាទីនំ វិទិតករណដ្ឋេន វិសិដ្ឋា មុត្តីតិ **វិមុត្តិ។** ស្វាយំ វិសេសោ បដិបក្ខវិគមនេន, បដិយោគិវិគមនេន ច ឥច្ឆិតព្ពោតិ តទុភយំ ទស្សេតុំ **“ឯត្ថ ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យេន វិសេសេន សមាបត្តិយោ បច្ចនីកធម្មេហិ សុដ្ឋុ មុត្តា, តតោ និរាសង្កតាយ អារម្មណេ ច អភិរតា, តំ វិសេសំ ឧបាទាយ តា អធិកំ មុច្ចនតោ, អារម្មណេ អធិមុច្ចនតោ ច **អធិមុត្តិយោ នាមា**តិ វុត្តំ **“ចិត្តស្ស ច អធិមុត្តី”**តិ។ **មុត្តត្តា**តិ សព្ពសង្ខារេហិ វិសេសេន និស្សដត្តា **វិមុត្តិ។**

ខយេ ញាណន្តិ សមុច្ឆេទវសេន កិលេសេ ខេបេតីតិ **ខយោ**, អរិយមគ្គោ, តប្បរិយាបន្នំ ញាណំ **ខយេ ញាណំ។ បដិសន្ធិវសេនា**តិ កិលេសានំ តំតំមគ្គវជ្ឈានំ ឧប្បន្នមគ្គេ ខន្ធសន្តានេ បុន សន្ទហនវសេន។ **អនុប្បាទភូតេ**តិ តំតំផលេ។ **អនុប្បាទបរិយោសានេ**តិ អនុប្បាទករោ មគ្គោ **អនុប្បាទោ**, តស្ស បរិយោសានេ, កិលេសានំ វា អនុប្បជ្ជនសង្ខាតេ បរិយោសានេ, ភង្គេតិ អត្ថោតិ។

ទុកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តិកវណ្ណនា

៣០៥. ធម្មតោ អញ្ញោ កត្តា នត្ថីតិ ទស្សេតុំ កត្តុសាធនវសេន **“លុព្ភតីតិ លោភោ”**តិ វុត្តំ។ លុព្ភតិ តេន, លុព្ភនមត្តមេតន្តិ ករណភាវសាធនវសេនបិ អត្ថោ យុជ្ជតេវ។ **ទុស្សតិ មុយ្ហតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **អកុសលញ្ច តំ** អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន ឯកន្តាកុសលភាវតោ **មូលញ្ច** អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានំ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនតោ, ន អកុសលភាវសាធនតោ។ ន ហិ មូលកតោ អកុសលានំ អកុសលភាវោ, កុសលាទីនញ្ច កុសលាទិភាវោ។ តថា សតិ មោមូហចិត្តទ្វយេ មោហស្ស អកុសលភាវោ ន សិយា។ **តេស**ន្តិ លោភាទីនំ។ “ន លុព្ភតីតិ អលោភោ”តិអាទិនា **បដិបក្ខនយេន។**

ទុដ្ឋុ ចរិតានីតិ បច្ចយតោ, សម្បយុត្តធម្មតោ, បវត្តិអាការតោ ច ន សុដ្ឋុ អសម្មា បវត្តិតានិ។ **វិរូបានី**តិ ពីភច្ឆានិ សម្បតិ, អាយតិញ្ច អនិដ្ឋរូបត្តា។ **កាយេនា**តិ កាយទ្វារេន ករណភូតេន។ **កាយតោ**តិ កាយទ្វារតោ។ **“សុដ្ឋុ ចរិតានី”**តិអាទីសុ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យស្ស សិក្ខាបទស្ស វីតិក្កមេ កាយសមុដ្ឋានា អាបត្តិ ហោតិ, តំ **កាយទ្វារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទំ។ អវីតិក្កមោ កាយសុចរិត**ន្តិ វារិត្តសីលស្ស វសេន វទតិ, ចារិត្តសីលស្សបិ វា, យស្ស អករណេ អាបត្តិ ហោតិ។ វចីទុច្ចរិតសុចរិតនិទ្ទារណម្បិ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។ **ឧភយត្ថ បញ្ញត្តស្សា**តិ កាយទ្វារេ, វចីទ្វារេ ច បញ្ញត្តស្ស។ **សិក្ខាបទស្ស វីតិក្កមោវ មនោទុច្ចរិតំ** មនោទ្វារេ បញ្ញត្តស្ស សិក្ខាបទស្ស អភាវតោ, តយិទំ ទ្វារទ្វយេ អកិរិយសមុដ្ឋានាយ អាបត្តិយា វសេន វេទិតព្ពំ។ **អវីតិក្កមោ**តិ យថាវុត្តាយ អាបត្តិយា អវីតិក្កមោ **មនោសុចរិតំ។** “សព្ពស្សាបិ សិក្ខាបទស្ស អវីតិក្កមោ **មនោសុចរិត**”ន្តិ កេចិ។ តទុភយញ្ហិ ចារិត្តសីលំ ឧទ្ទិស្សបញ្ញត្តំ សិក្ខាបទំ, តស្ស អវីតិក្កមោ សិយា កាយសុចរិតំ, សិយា វចីសុចរិតន្តិ។

បាណោ អតិបាតីយតិ ឯតាយាតិ **បាណាតិបាតោ**, តថាបវត្តា ចេតនា, ឯវំ អទិន្នាទានាទយោបីតិ អាហ **“បាណាតិបាតាទយោ បន តិស្សោ ចេតនា”**តិ។ **វចីទ្វារេបិ ឧប្បន្នា កាយទុច្ចរិតំ** ទ្វារន្តរេ ឧប្បន្នស្សាបិ កម្មស្ស សនាមាបរិច្ចាគតោ យេភុយ្យវុត្តិយា, តព្ពហុលវុត្តិយា ច។ តេនាហុ **អដ្ឋកថាចរិយា –**

> “ទ្វារេ ចរន្តិ កម្មានិ, ន ទ្វារា ទ្វារចារិនោ;
> តស្មា ទ្វារេហិ កម្មានិ, អញ្ញមញ្ញំ វវត្ថិតា”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. កាមាវចរកុសលទ្វារកថា);

វចីទុច្ចរិតំ កាយទ្វារេបិ វចីទ្វារេបិ ឧប្បន្នាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ចេតនាសម្បយុត្តធម្មា**តិ មនោកម្មភូតាយ ចេតនាយ សម្បយុត្តធម្មា។ កាយវចីកម្មភូតាយ បន ចេតនាយ សម្បយុត្តា អភិជ្ឈាទយោ តំ តំ បក្ខិកា វា ហោន្តិ អព្ពោហារិកា វាតិ។ **ចេតនាសម្បយុត្តធម្មា មនោសុចរិត**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តិវិធស្ស ទុច្ចរិតស្ស

អករណវសេន បវត្តា **តិស្សោ ចេតនាបិ វិរតិយោបិ កាយសុចរិតំ** កាយិកស្ស វីតិក្កមស្ស អករណវសេន ប វត្តនតោ, កាយេន បន សិក្ខាបទានំ សមាទិយនេ សីលស្ស កាយសុចរិតភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ ឯសេវ នយោ **វចីសុចរិតេ។**

កាមបដិសំយុត្តោតិ ឯត្ថ ទ្វេ កាមា វត្ថុកាមោ ច កិលេសកាមោ ច។ តត្ថ វត្ថុកាមបក្ខេ អារម្មណករណវសេន កាមេហិ បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **កាមវិតក្កោ។** កិលេសកាមបក្ខេ បន សម្បយោគវសេន កាមេន បដិសំយុត្តោតិ យោជេតព្ពំ។ **"ព្យាបាទបដិសំយុត្តោ"**តិអាទីសុ សម្បយោគវសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ព្យាបាទវត្ថុបដិសំយុត្តោបិ **ព្យាបាទបដិសំយុត្តោ**តិ គយ្ហមានេ ឧភយថាបិ យោជនា លព្ភតេវ។ **វិហឹសាបដិសំយុត្តោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ វិហឹសន្តិ ឯតាយ សត្តេ, វិហឹសនំ វា ឯសា សត្តានន្តិ **វិហឹសា,** តាយ បដិសំយុត្តោ **វិហឹសាបដិសំយុត្តោ**តិ ឯវំ សទ្ទត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អប្បិយេ អមនាបេ សង្ខារេ អារព្ភ ព្យាបាទវិតក្កប្បវត្តិ អង្គនាឃាតវសេន ទីបេតព្ពា។ ព្យាបាទវិតក្កស្ស អវធិ ទស្សេតុំ **"យាវ វិនាសនា"**តិ វុត្តំ។ **វិនាសនំ** បន បាណាតិបាតោ ឯវាតិ។ "សង្ខារោ" ហិ ទុក្ខាបេតព្ពោ នាម នត្ថី"តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ យេ "ទុក្ខាបេតព្ពា"តិ ឥច្ឆិតា សត្តសញ្ញិតា, តេបិ អត្ថតោ សង្ខារា ឯវាតិ? សច្ចមេតំ, យេ បន ឥន្ទ្រិយពទ្ធា សវិញ្ញាណកកាយ ទុក្ខំ បដិសំវេទេន្តិ, តស្មា តេ វិហឹសាវិតក្កស្ស វិសយា ឥច្ឆិតា សត្តសញ្ញិតា។ យេ បន ន ទុក្ខំ បដិសំវេទេន្តិ វុត្ត លក្ខណាយោគតោ, តេ សន្ធាយ "វិហឹសាវិតក្កោ សង្ខារេសុ នុប្បជ្ជតី"តិ វុត្តំ។ យត្ថ បន ឧប្បជ្ជតិ, យថា ច ឧប្បជ្ជតិ, តំ ទស្សេតុំ **"ឥមេ សត្តា"**តិអាទិ វុត្តំ។

នេក្ខម្មំ វុច្ចតិ លោភតោ និក្ខន្តត្តា អលោភោ, នីវរណេហិ និក្ខន្តត្តាបិ បឋមជ្ឈានំ, សព្ពាកុសលេហិ និក្ខន្តត្តា សព្ពោ កុសលោ ធម្មោ, សព្ពសង្ខតេហិ បន និក្ខន្តត្តា, និព្ពានំ។ ឧបនិស្សយតោ, សម្បយោគតោ, អារម្មណករណតោ ច នេក្ខម្មេន បដិសំយុត្តោតិ **នេក្ខម្មបដិសំយុត្តោ។ នេក្ខម្មវិតក្កោ** សម្មាសង្កប្បោ។ ឥទានិ តំ ភូមិវិភាគេន ទស្សេតុំ **"សោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ **អសុភបុព្ពភាគេ**តិ អសុភជ្ឈានស្ស បុព្ពភាគេ។ អសុភគ្គហណញ្ចេត្ថ កាមវិតក្កស្ស ឧជុវិបច្ចនីកទស្សនត្ថំ កតំ។ កាមវិតក្កបដិបក្ខោ ហិ នេក្ខម្មវិតក្កោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា ឧបរិវិតក្កទ្វយស្ស ភូមី ទស្សេន្តេន សបុព្ពភាគានិ មេត្តាករុណាឈានាទីនិ ឧទ្ធដានិ។ **អសុភជ្ឈានេ**តិ អសុភារម្មណេ បឋមជ្ឈានេ។ អវយវេ ហិ សមុទាយវោហារំ កត្វា និទ្ទិសតិ យថា "រុក្ខេ សាខា"តិ។ **ឈានំ បាទកំ កត្វា**តិ និទស្សនមត្តំ។ តំ ឈានំ សម្មសិត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេបិ ហិ សោ លោកុត្តរោតិ។ ព្យាបាទស្ស បដិបក្ខោ, កិញ្ចិបិ ន ព្យាបាទេតិ ឯតេនាតិ វា **អព្យាបាទោ,** មេត្តា, តាយ បដិសំយុត្តោ **អព្យាបាទបដិសំយុត្តោ។ មេត្តាឈានេ**តិ មេត្តាភាវនាវសេន អធិគតេ បឋមជ្ឈានេ។ **ករុណាឈានេ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ វិហឹសាយ បដិបក្ខោ, ន វិហឹសន្តិ វា ឯតាយ សត្តេតិ **អវិហឹសា,** ករុណា។

ននុ ច អលោភាទោសានំ អញ្ញមញ្ញាវិរហតោ តេសំ វសេន ឧប្បជ្ជនកានំ ឥមេសំ នេក្ខម្មវិតក្កាទីនំ អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករណតោ វវត្ថានំ ន ហោតីតិ? នោតិ ទស្សេតុំ **"យទា"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **អលោភោ សីសំ ហោតី**តិ អលោភោ បធានោ ហោតិ។ និយមិតបរិណតសមុទាចារាទិវសេន យទា អលោភប្បធានោ នេក្ខម្មគរុកោ ចិត្តុប្បាទោ ហោតិ, តទា លទ្ធាវសរោ នេក្ខម្មវិតក្កោ បតិដ្ឋហតិ។ តំសម្បយុត្តស្ស បន អទោសលក្ខណស្ស អព្យាបាទស្ស វសេន យោ តស្សេវ អព្យាបាទវិតក្កភាវោ សម្ភវេយ្យ, សតិ ច អព្យាបាទវិតក្កភាវេ កស្សចិបិ អវិហេឋនជាតិកតាយ អវិហឹសាវិតក្កភាវោ ច សម្ភវេយ្យ, តេ **ឥតរេ ទ្វេ។ តទន្វយិកា**តិ តស្សេវ នេក្ខម្មវិតក្កស្ស អនុគាមិនោ, សរូបតោ អទិស្សនតោ "តស្មឹ សតិ ហោន្តិ , អសតិ ន ហោន្តី"តិ តទនុមាននេយ្យា ភវន្តិ។ សេសទ្វយេបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ "កាមបដិសំយុត្តោ សង្កប្បោ **កាមសង្កប្បោ**"តិអាទិនា **វិតក្កត្តិកេ** វុត្តនយេនេវ (ទី. និ. ៣.២៨៨) **វេទិតព្ពោ** អត្ថតោ អភិន្នត្តា។ យទិ ឯវំ កស្មា បុន ទេសនា កតាតិ? តថា ទេសនាយ ពុជ្ឈនកានំ អជ្ឈាសយវសេន ទេសនាមត្តមេវេតំ។

កាមវិតក្កាទីនំ វិយ ឧប្បជ្ជនាការោ វេទិតព្ពោ "តាសុ ទ្វេ សត្តេសុបិ សង្ខារេសុបិ ឧប្បជ្ជន្តី"តិអាទិនា។ តត្ថ ការណមាហ **"តំសម្បយុត្តាយេវ ហិ ឯតា"**តិ។ **តថេវា**តិ យថា នេក្ខម្មវិតក្កាទីនំ **"អសុភបុព្ពភាគេ កាមាវចរោ ហោតី"**តិអាទិនា កាមាវចរាទិភាវោ វុត្តោ, តថេវ **តាសម្បិ** នេក្ខម្មសញ្ញាទីនម្បិ **កាមាវចរាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។**

កាមបដិសំយុត្តោតិ សម្បយោគវសេន កាមេន បដិសំយុត្តោ។ តក្កនវសេន **តក្កោ។** វិសេសតោ តក្កនវសេន **វិតក្កោ។** សង្កប្បនបរិកប្បនវសេន **សង្កប្បោ។** អញ្ញេសុបិ កាមបដិសំយុត្តេសុ ធម្មេសុ វិជ្ជមានេសុ វិតក្កេ ឯវ កាមោបបទោ ធាតុ-សទ្ទោ និរុឡ្ហោ វេទិតព្ពោ វិតក្កស្ស កាមសង្កប្បប្បវត្តិយា សាតិសយត្តា។ ឯស នយោ **ព្យាបាទធាតុ**អាទីសុ។ **សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា កាមធាតូ** ហីនជ្ឈាសយេហិ កាមិតព្ពធាតុភាវតោ កិលេសកាមស្ស អារម្មណសភាវត្តាតិ អត្ថោ។ **វិហេឋេតី**តិ វិពាធតិ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ យថាវុត្តេ កាមធាតុត្តិកេ។ សព្ពាកុសលសង្គាហិកាយ កាមធាតុយា ឥតរា **ទ្វេ** សង្គហេត្វា កថនំ **សព្ពសង្គាហិកា កថា។** តិស្សោ ធាតុយោ

អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ កថា **អសម្ភិន្នា។ ឥតរា ទ្វេ គហិតាវ ហោន្តី**តិ ឥតរា ទ្វេ ធាតុយោ គហិតា ឯវ ហោន្តិ សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា កាមធាតូ”តិ វុត្តត្តា សាមញ្ញជោតនាយ សវិសយស្ស អតិព្យាបនេន។ **តតោ**តិ ឥតរធាតុទ្វយសង្គាហិកាយ កាមធាតុយា។ **នីហរិត្វា**តិ និទ្ធារេត្វា។ **ទស្សេតី**តិ ឯវំ ភគវា ទស្សេតីតិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ **ព្យាបាទធាតុំ...បេ.... កថេសិ។** កស្មា? បគេវ អបរាទា អភិនិវិសន្តិ, តតោ បរំ ឧស្សន្នោ បវត្តតិ, ឋបេត្វា វា អបរាទវិសយំ តំ បរិហរន្តោវ ឧស្សន្នោ បវត្តតីតិ, ញាយោ ហេស លោកេ និរុឡ្ហោតិ។

ទ្វេ កថាតិ “សព្ពសង្គាហិកា, អសម្ភិន្នា ចា”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៥) អនន្តរត្តិកេ វុត្តា ទ្វេ កថា។ តត្ថ **វុត្តនយេន** អានេត្វា កថនវសេន **វេទិតព្ពា។** តស្មា តត្ថ វុត្តអត្ថោ ឥធាបិ អាហរិត្វា វេទិតព្ពោ “នេក្ខម្មធាតុយា គហិតាយ ឥតរា ទ្វេ គហិតាវ ហោន្តី”តិអាទិនា។

សុញ្ញតដ្ឋេនាតិ អត្តសុញ្ញតាយ។ កាមភវោ កាមោ ឧត្តរបទលោបេន សុញ្ញតដ្ឋេន ធាតុ ចាតិ **កាមធាតុ។ ព្រហ្មលោក**ន្តិ បឋមជ្ឈានភូមិសញ្ញិតំ ព្រហ្មលោកំ។ **ធាតុយា អាគតដ្ឋានម្ហី**តិ “កាមធាតុ រូបធាតូ”តិអាទិនា ធាតុគ្គហណេ កតេ។ **ភវេន បរិច្ឆិន្ទិតព្ពា**តិ “កាមភវោ រូបភវោ”តិអាទិនា ភវវសេន តទត្ថោ បរិច្ឆិន្ទិតព្ពោ, នយាយ កាយចិ ធាតុយា វសេន។ យទគ្គេន ច ធាតុយា អាគតដ្ឋានេ ភវេន បរិច្ឆេទោ កាតព្ពោ, តទគ្គេន ភវស្ស អាគតដ្ឋានេ ធាតុយា បរិច្ឆេទោ កាតព្ពោ ភវវសេន ធាតុយា បរិច្ឆិជ្ជនតោ។ និរុជ្ឈតិ កិលេសវដ្ដមេត្ថាតិ **និរោធោ**, សា ឯវ សុញ្ញតដ្ឋេន **ធាតូ**តិ **និរោធធាតុ**, និព្ពានំ។ និរុទ្ធេ ច កិលេសវដ្ដេ កម្មវិបាកវដ្ដា និរុទ្ធា ឯវ ហោន្តិ។

ហីនធាតុត្តិកោ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. តិកមាតិកា ១៤) ហីនត្តិកេន បរិច្ឆិន្ទិតព្ពោតិ វុត្តំ “**ហីនា ធាតូតិ ទ្វាទស អកុសលចិត្តុប្បាទា**”តិ។ តេ ហិ លាមកដ្ឋេន **ហីនធាតុ។** ហីនបណីតានំ មជ្ឈេ ភវាតិ **មជ្ឈិមធាតុ**, អវសេសា តេភូមកធម្មា។ ឧត្តមដ្ឋេន អតប្បកដ្ឋេន ច **បណីតធាតុ**, នវលោកុត្តរធម្មា។

បញ្ចកាមគុណា វិសយភូតា ឯតស្ស សន្តីតិ **បញ្ចកាមគុណិកោ**, កាមរាគោ។ **រូបារូបភវេសូ**តិ រូបារូបូបបត្តិភវេសុ យថាធិគតេសុ។ អនធិគតេសុ បន សោ បត្ថនា នាម ន ហោតីតិ ***ភវវសេន បត្ថនា***តិ ឥមិនាវ គហិតោ។ **ឈាននិកន្តី**តិ រូបារូបជ្ឈានេសុ និកន្តិ។ ***ភវវសេន បត្ថនា***តិ ភវេសុ បត្ថនាតិ។ ឯវំ ចតូហិបិ បទេហិ យថាក្កមំ មហគ្គតូបបត្តិភវវិសយា, មហគ្គតកម្មភវវិសយា, ភវទិដ្ឋិសហគតា, ភវបត្ថនាភូតា ច តណ្ហា “***ភវតណ្ហា***”តិ វុត្តា។ វិភវទិដ្ឋិ ***វិភវោ*** ឧត្តរបទលោបេន, វិភវសហគតា តណ្ហា ***វិភវតណ្ហា។*** រូបាទិបញ្ចវត្ថុ កាមវិសយា ពលវរាគភូតា តណ្ហា **កាមតណ្ហា**តិ បឋមនយោ, “សព្ពេបិ តេភូមកធម្មា កាមនីយដ្ឋេន កាមា”តិ (មហានិ. ១) វចនតោ តេ អារព្ភ បវត្តា ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តា សព្ពាបិ តណ្ហា **កាមតណ្ហា**តិ ទុតិយនយោតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

***អភិធម្មេ* បនា**តិ **បន**-សទ្ទោ វិសេសត្ថជោតនោ, តេន បញ្ចកាមគុណិករាគតោ អញ្ញោបិ កាមាវចរធម្មវិសយោ លោភោ **អភិធម្មេ** (វិភ. ៩១៥) “កាមតណ្ហា”តិ អាគតោតិ ឥមំ វិសេសំ ជោតេតិ។ តិកន្តរម្បិ សមានំ តណ្ហំយេវ និស្សាយ បវត្តិតទេសនានន្តរតាយ តំ “វារោ”តិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ “**ឥមិនា វារេនា**”តិ វុត្តំ។ **ឥមិនា វារេនា**តិ ឥមិនា បរិយាយេនាតិ អត្ថោ។ **រជនីយដ្ឋេនា**តិ កាមនីយដ្ឋេន។ **បរិយាទិយិត្វា**តិ បរិគ្គហេត្វា។ **តតោ**តិ កាមតណ្ហាយ។ **នីហរិត្វា**តិ និទ្ធារេត្វា។ **ឥតរា ទ្វេ តណ្ហា**តិ រូបតណ្ហំ, អរូបតណ្ហញ្ច **ទស្សេតិ។** ឯតេន “កាមតណ្ហា”តិ សាធារណវចនមេតំ សព្ពស្សបិ លោភស្ស, តស្ស បន “រូបតណ្ហា អរូបតណ្ហា”តិ វិសេសវចនំ យថា កាមគុណិករាគោ រូបរាគោ អរូបរាគោតិ ទស្សេតិ។ **និរោធតណ្ហា**តិ ភវនិរោធេ ភវសមុច្ឆេទេ តណ្ហា។ យស្មា ហិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ មនុស្សត្តភាវេ, កាមាវចរទេវត្តភាវេ, រូបាវចរអរូបាវចរត្តភាវេ ឋិតស្ស អត្តនោ សម្មាសមុច្ឆេទោ ហោតីតិ ភវនិរោធំ អារព្ភ បវត្តតិ, តស្មា តំសហគតាបិ តណ្ហា តមេវ អារព្ភ បវត្តតីតិ។

វដ្ដស្មិន្តិ តិវិធេបិ វដ្ដេ។ យថា តេ ហិ និស្សរិតុំ អប្បទានវសេន កម្មវិបាកវដ្ដេ តំសមង្គិសត្តំ តេសំ បរាបរុប្បត្តិយា បច្ចយភាវេន **សំយោជេន្តិ**, ឯវំ កិលេសវដ្ដេបីតិ។ **សតី**តិ បរមត្ថតោ វិជ្ជមានេ។ **រូបាទិភេទេ**តិ រូបវេទនាទិវិភាគេ។ **កាយេ**តិ ខន្ធសមូហេ។ **វិជ្ជមានា**តិ សតី បរមត្ថតោ ឧបលព្ភមានា។ ទិដ្ឋិយា បរិកប្បិតោ ហិ អត្តាទិ បរមត្ថតោ នត្ថិ, ទិដ្ឋិ បន អយំ អត្ថេវាតិ។ **វិចិនន្តោ**តិ ធម្មសភាវំ វីមំសន្តោ។ **កិច្ឆតី**តិ កិលមតិ។ **បរាមសតី**តិ បរតោ អាមសតិ។ “សីលេន សុទ្ធិ, វតេន សុទ្ធី”តិ គណ្ហន្តោ ហិ វិសុទ្ធិមគ្គំ អតិក្កមិត្វា តស្ស បរតោ អាមសតិ នាម។ ***វីសតិវត្ថុកា* ទិដ្ឋី**តិ រូបាទិ-ធម្មេ, បច្ចេកំ តេ វា និស្សិតំ, តេសំ វា និស្សយភូតំ, សាមិភូតំ វា កត្វា បរិកប្បនវសេន បវត្តិយា វីសតិវត្ថុកា អត្តទិដ្ឋិ វីសតិ។ **វិមតី**តិ ធម្មេសុ សម្មា, មិច្ឆា វា មននាភាវតោ សំសយិតដ្ឋេន អមតិ, អប្បដិបជ្ជនន្តិ អត្ថោ។ **វិបរិយាសគ្គាហោ**តិ អសុទ្ធិមគ្គេ “សុទ្ធិមគ្គោ”តិ វិបរីតគ្គាហោ។

ចិរបារិវាសិយដ្ឋេនាតិ ចិរបរិវុត្ថតាយ បុរាណភាវេន។ **អាសវនដ្ឋេនា**តិ សន្ទនដ្ឋេន, បវត្តនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **សវតី**តិ បវត្តតិ។ អវធិអត្ថោ **អា**-ការោ, **អវធិ** ច មរិយាទាភិវិធិភេទតោ ទុវិធោ។ តត្ថ **មរិយាទោ** កិរិយំ ពហិ កត្វា បវត្តតិ យថា "អា បាដលិបុត្តា វុដ្ឋោ ទេវោ"តិ។ **អភិវិធិ** កិរិយំ ព្យាបេត្វា បវត្តតិ យថា "អា ភវគ្គា ភគវតោ យសោ បវត្តោ"តិ។ អភិវិធិអត្ថោ អយំ អា-ការោ វេទិតព្ពោ។

កត្ថចិ ទ្វេ អាសវា អាគតាតិ វិនយបាឡិ (បារា. ៣៩) សន្ធាយាហ។ តត្ថ ហិ "ទិដ្ឋធម្មិកានំ អាសវានំ សំវរាយ, សម្បរាយិកានំ អាសវានំ បដិឃាតាយា"តិ (បារា. ៣៩) ទ្វិធា អាសវា អាគតាតិ។ **កត្ថចី**តិ តិកនិបាតេ អាសវសុត្តេ, (ឥតិវុ. ៥៦; សំ. និ. ៥.១៦៣) អញ្ញេសុ ច សឡាយតនសុត្តាទីសុ (សំ. និ. ៤.៣២១)។ សឡាយតនសុត្តេសុបិ ហិ "តយោមេ អាវុសោ អាសវា កាមាសវោ ភវាសវោ អវិជ្ជាសវោ"តិ តយោ ឯវ អាគតាតិ។ និរយំ គមេន្តីតិ **និរយគាមិនីយា។** យស្មា ឥធ សាសវំ កុសលាកុសលំ កម្មំ អាសវបរិយាយេន ទេសិតំ, តស្មា បញ្ចគតិសំវត្តនីយភាវេន អាសវា អាគតា។ **ឥមស្មឹ សង្គីតិសុត្តេ តយោ** អាគតាតិ។ ឯត្ថ យស្មា អញ្ញេសុ ច អា ភវគ្គំ អា គោត្រភុំ បវត្តន្តេសុ មានាទីសុ វិជ្ជមានេសុ អត្តត្តនិយាទិគ្គាហវសេន, អភិព្យាបនមទករណវសេន អាសវសទិសតា ច ឯតេសំយេវ, ន អញ្ញេសំ, តស្មា ឯតេស្វេវ អាសវ-សទ្ទោ និរុឡ្ហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ន ចេត្ថ "ទិដ្ឋាសវោ នាគតោ"តិ ចិន្តេតព្ពំ ភវតណ្ហាយ, ភវទិដ្ឋិយាបិ ភវាសវគ្គហណេនេវ គហិតត្តា។ **កាមាសវោ នាម** កាមនដ្ឋេន, អាសវនដ្ឋេន ច។ **វុត្តាយេវ អត្ថតោ និន្នានាករណតោ។**

កាមេ ឯសតិ គវេសតិ ឯតាយាតិ **កាមេសនា**, កាមានំ អភិបត្ថនាវសេន, បរិយេដ្ឋិវសេន, បរិភុញ្ជនវសេន វា បវត្តរាគោ។ **ភវេសនា** បន ភវបត្ថនា, ភវាភិរតិភវជ្ឈោសានវសេន បវត្តរាគោ ។ **ទិដ្ឋិគតិកសម្មតស្សា**តិ អញ្ញតិត្ថិយេហិ បរិកប្បិតស្ស, សម្ភាវិតស្ស ច។ **ព្រហ្មចរិយស្សា**តិ តបោបក្កមស្ស។ **តទេកដ្ឋ**ន្តិ តាហិ រាគទិដ្ឋីហិ សហជេកដ្ឋំ។ **កម្ម**ន្តិ អកុសលកម្មំ។ តម្បិ ហិ កាមាទិកេ និព្ពត្តនាធិដ្ឋានាទិវសេន បវត្តំ "ឯសតី"តិ វុច្ចតិ។ **អន្តគ្គាហិកា ទិដ្ឋី**តិ និទស្សនមត្តមេតំ។ យា កាចិ បន មិច្ឆាទិដ្ឋិ តបោបក្កមហេតុកា **ព្រហ្មចរិយេសនា** ឯវ។

អាការសណ្ឋានន្តិ វិសិដ្ឋាការាវដ្ឋានំ **កថំវិធ**ន្តិ ហិ កេន បការេន សណ្ឋិតំ, សមវដ្ឋិតន្តិ អត្ថោ។ សទ្ទត្ថតោ បន វិទហនំ វិសិដ្ឋាការេន អវដ្ឋានំ **វិធា**, វិធីយតិ វិសទិសាការេន ឋបីយតីតិ **វិធា**, កោដ្ឋាសោ។ វិទហនតោ ហីនាទិវសេន វីវិធេនាការេន ទហនតោ ឧបធារណតោ **វិធា**, មានោវ។ **សេយ្យសទិសហីនានំ វសេនា**តិ សេយ្យសទិសហីនភាវានំ យាថាវា' យាថាវភូតានំ វសេន។ **តយោ មានា វុត្តា** សេយ្យស្សេវ ឧប្បជ្ជនកា។ ឯស នយោ សទិសហីនេសុបិ។ តេនាហ **"អយញ្ហិ មានោ"**តិអាទិ។ ឥទានិ យថាឧទ្ទិដ្ឋេ នវវិធេបិ មានេ វត្ថុវិភាគេន ទស្សេតុំ **"តត្ថា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **រាជូនញ្ចេវ បព្ពជិតានញ្ច ឧប្បជ្ជតិ** កស្មា? តេ វិសេសតោ អត្តានំ សេយ្យតោ ទហន្តីតិ។ ឥទានិ តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេន្តោ **"រាជា ហី"**តិអាទិមាហ។ **កោ មយា សទិសោ អត្ថី**តិ **កោ**-សទ្ទោ បដិក្ខេបត្ថោ, អញ្ញោ សទិសោ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **ឯតេសំយេវា**តិ រាជូនំ, បព្ពជិតានញ្ច។ **ឧប្បជ្ជតិ** សេដ្ឋវត្ថុកត្តា តស្ស។ "ហីនោហមស្មី"តិ មានេបិ ឯសេវ នយោ។

"កោ មយា សទិសោ អញ្ញោ រាជបុរិសោ អត្ថី"តិ វា "មយ្ហំ អញ្ញេហិ សទ្ធឹ កឹ នានាករណ"ន្តិ វា "អមច្ចោ តិ នាមាមេវ...បេ.... នាមាហ"ន្តិ វាតិ សទិសស្ស សេយ្យមានាទីនំ តិណ្ណំ បវត្តិអាការទស្សនំ។

ទាសាទីនន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ភតិក កម្មករាទីនំ បរាធីនវុត្តិកានំ គហណំ ។ **អាទិ**-សទ្ទេន វា គហិតេ ឯវ "បុក្កុសចណ្ឌាលាទយោបី"តិ សយមេវ ទស្សេតិ។ ននុ ច មានោ នាមាយំ សំបគ្គហរសោ, សោ កថំ ឱមានេ សម្ភវតីតិ? សោបិ អវករណមុខេន វិធានវត្ថុនា បគ្គណ្ហនវសេនេវ បវត្តតីតិ នាយំ វិរោធោ។ តេនេវាហ "កឹ ទាសោ នាម អហន្តិ ឯតេ មានេ ករោតី"តិ។ តថា ហិស្ស យាថាវមានតា វុត្តា។

យាថាវមានា ភវនិកន្តិ វិយ, អត្តទិដ្ឋិ វិយ ច ន មហាសាវជ្ជា, តស្មា តេ ន អបាយគមនីយា។ យថាភូតវត្ថុកតាយ ហិ តេ យាថាវមានា។ **"អរហត្តមគ្គវជ្ឈា"**តិ ច តស្ស អនវសេសប្បហាយិតាយ វុត្តំ។ ទុតិយតតិយមគ្គេហិ ច តេ យថាក្កមំ បហីយន្តិ, យេ ឱឡារិកតរា, ឱឡារិកតមា ច។ មានោ ហិ "អហំ អស្មី"តិ បវត្តិយា ឧបរិមគ្គេសុ សម្មាទិដ្ឋិយា ឧជុវិបច្ចនីកោ ហុត្វា បហីយតិ។ **អយាថាវមានា នាម** អយថាភូតវត្ថុកតាយ, តេនេវ តេ មហាសាវជ្ជភាវេន **បឋមមគ្គវជ្ឈា** វុត្តា។

អគតិ សគតំ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ **អទ្ធា**, កាលោតិ អាហ **"តយោ អទ្ធាតិ តយោ កាលា"**តិ។ **សុត្តន្តបរិយាយេនា**តិ ភទ្ទេករត្តសុត្តាទីសុ (ម. និ. ៣.២៨៣) អាគតនយេន។ តត្ថ ហិ "យោ ចាវុសោ មនោ, យេ ច ធម្មា, ឧភយមេតំ បច្ចុប្បន្នំ, តស្មឹ ចេ បច្ចុប្បន្នេ ឆន្ទរាគបដិពទ្ធំ ហោតិ វិញ្ញាណំ, ឆន្ទរាគបដិពទ្ធត្តា

វិញ្ញាណស្ស តទភិនន្ទតិ, តទភិនន្ទន្តោ បច្ចុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ សំហិរតី”តិ (ម. និ. ៣.២៨៤) អទ្ធាបច្ចុប្បន្នំ សន្ធាយ ឯវំ វុត្តំ។ តេនាហ “**បដិសន្ធិតោ បុព្ពេ**”តិអាទិ។ **តទន្តរន្តិ** តេសំ ចុតិបដិសន្ធីនំ វេមជ្ឈំ **បច្ចុប្បន្នោ អទ្ធា,** យោ បុព្ពន្តាបរន្តានំ វេមជ្ឈតាយ “បុព្ពន្តាបរន្តេ កង្ខតិ, (ធ. ស. ១១២៣) បុព្ពន្តាបរន្តេ អញ្ញាណ”ន្តិ (ធ. ស. ១០៦៧, ១១០៦, ១១២៨) ឯវមាទីសុ “បុព្ពន្តាបរន្តោ”តិ ច វុច្ចតិ។ ភង្គោ ធម្មោ អតីតំសេន សង្គហិតោតិ អាហ “**ភង្គតោ ឧទ្ធំ អតីតោ អទ្ធា នាមា**”តិ។ តថា អនុប្បន្នោ ធម្មោ អនាគតំសេន សង្គហិតោតិ អាហ “**ឧប្បាទតោ បុព្ពេ អនាគតោ អទ្ធា នាមា**”តិ។ **ខណត្តយេ**តិ ឧប្បាទោ, ឋិតិ, ភង្គោតិ តីសុ ខណេសុ។ យទា ហិ ធម្មោ ហេតុបច្ចយស្ស សមវាយេ ឧប្បជ្ជតិ, យទា ច វេតិ, តតិ ទ្វីសុបិ ខណេសុ ឋិតិក្ខណេ វិយ បច្ចុប្បន្នោតិ។ ធម្មានញ្ហិ បាកភាវូបាធិកំ បត្តព្ពំ **ឧទយោ,** វិទ្ធំសភាវូបាធិកំ **វយោ,** តទុភយវេមជ្ឈំ **ឋិតិ។** យទិ ឯវំ អទ្ធា នាមាយំ ធម្មោ ឯវ អាបន្នោតិ? ន ធម្មោ, ធម្មស្ស បន អវត្ថាភេទោ, តញ្ច ឧបាទាយ លោកេ កាលសមញ្ញាតិ ទស្សេតុំ “**អតីតាទិភេទោ ច នាម អយ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **តជាតិ** តមស្មឹ លោកេ។ **តេនេវ វោហារេនា**តិ តំ តំ អវត្ថាវិសេសំ ឧបាទាយ ធម្មោ “អតីតោ អនាគតោ បច្ចុប្បន្នោ”តិ យេន វោហារេន វោហរីយតិ, ធម្មប្បវត្តិមត្តតាយ ហិ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានោបិ កាលោ តស្សេវ ធម្មស្ស បវត្តិអវត្ថាវិសេសំ ឧបាទាយ តេនេវ វោហារេន “អតីតោ អទ្ធា”តិអាទិនា វុត្តោ។

អន្ត-សទ្ទោ លោកេ បរិយោសានេ, កោដិយំ និរុឡ្ហោតិ តទត្ថំ ទស្សេន្តោ “**អន្តោយេវ អន្តោ**”តិ អាហ, កោដិ អន្តោតិ អត្ថោ។ **បរភាគោ**តិ បារិមន្តោ។ អមតិ គច្ឆតិ ភវប្បពន្ធោ និដ្ឋានំ ឯត្ថាតិ **អន្តោ,** កោដិ។ អមនំ និដ្ឋានគមនន្តិ **អន្តោ,** ឱសានំ។ សោ បន “ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សា”តិ (ម. និ. ៣.៣៩៣; សំ. និ. ២.៥១) វុត្តត្តា ទុក្ខវដ្ដស្ស បារិមន្តោតិ អាហ “**បរភាគោ**”តិ។ អម្មតិ បរិភុញ្ជតិ ហីឡីយតីតិ **អន្តោ,** លាមកោ។ អម្មតិ ភាគសោ ញាយតីតិ **អន្តោ,** អំសោតិ អាហ “**កោដ្ឋាសោ អន្តោ**”តិ។ សន្តោ បរមត្ថតោ វិជ្ជមានោ កាយោ ធម្មសមូហោតិ **សក្កាយោ,** ខន្ធា, តេ បន អរិយសច្ចភូតា ឥធាធិប្បេតាតិ វុត្តំ “**បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា**”តិ។ **បុរិមតណ្ហា**តិ យេសំ និព្ពត្តិកា, តន្និព្ពត្តិតោ បគេវ សិទ្ធា តណ្ហា។ **អប្បវត្តិភូត**ន្តិ នប្បវត្តតិ តទុភយំ ឯត្ថាតិ តេសំ អប្បវត្តិដ្ឋានភូតំ។ យទិ “សក្កាយោ អន្តោ”តិអាទិនា អញ្ញមញ្ញំ វិភត្តិតាយ ទុក្ខសច្ចាទយោ គហិតា, អថ កស្មា មគ្គោ ន គហិតោតិ អាហ “**មគ្គោ បនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ឧបាយត្តា**តិ ឧបាយភាវតោ, សម្បាបកហេតុភាវតោតិ អត្ថោ។

យទិ បន ហេតុមន្តគ្គហណេនេវ ហេតុ គហិតោ ហោតិ, ននុ ឯវំ សក្កាយគ្គហណេនេវ តស្ស ហេតុភូតោ សក្កាយសមុទយោ គហិតោ ហោតីតិ? តស្ស គហណេ សង្ខតទុកោ វិយ, សប្បច្ចយទុកោ វិយ ច ទុកោវាយំ អាបជ្ជតិ, ន តិកោ។ យថា បន សក្កាយំ គហេត្វា សក្កាយសមុទយោបិ គហិតោ, ឯវំ សក្កាយនិរោធំ គហេត្វា សក្កាយនិរោធុបាយោ គយ្ហេយ្យ, ឯវំ សតិ ចតុក្កោ អយំ អាបជ្ជេយ្យ, ន តិកោ, តស្មា ហេតុមន្តគ្គហណេន ហេតុគ្គហណំ ន ចិន្តេតព្ពំ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ យុត្តោ សិយា – ឥធ សក្កាយសក្កាយសមុទយា អនាទិកាលិកា, អសតិ មគ្គភាវនាយំ បច្ចយានុបរមេន អបរិយន្តា ច, និព្ពានំ បន អប្បច្ចយត្តា អត្តនោ និច្ចតាយ ឯវ សព្ពទាភាវីតិ អនាទិកាលិកោ, អបរិយន្តោ ច។ ឥតិ ឥមានិ តីណិ សច្ចានិ មហាថេរោ ឥមាយ សភាគតាយ “តយោ អន្តា”តិ តិកំ កត្វា ទស្សេតិ ។ អរិយមគ្គោ បន កទាចិ ករហចិ លព្ភមានោ ន តថាតិ តស្ស អតិវិយ ទុល្លភបាតុភាវតំ ទីបេតុំ តិកតោ ពហិកតោតិ អយមេត្ថ អត្តនោមតិ។

ទុក្ខតាតិ ទុក្ខភាវោ, ទុក្ខំយេវ វា យថា ទេវោ ឯវ ទេវតា។ ទុក្ខ-សទ្ទោ ចាយំ អទុក្ខសភាវេសុបិ សុខុបេក្ខាសុ កញ្ចិ អនិដ្ឋតាវិសេសំ ឧបាទាយ បវត្តតីតិ តតោ និវត្តេន្តោ សភាវទុក្ខវាចិនា ឯកេន ទុក្ខ-សទ្ទេន វិសេសេត្វា “**ទុក្ខទុក្ខតា**”តិ អាហ។ ភវតិ ហិ ឯកន្តតោ តំសភាវេបិ អត្ថេ អញ្ញស្ស ធម្មស្ស យេន កេនចិ សទិសតាលេសេន ព្យភិចារាសង្កាតិ វិសេសិតព្ពតា យថា “រូបរូបំ តិលតេល”ន្តិ (វិភ. អដ្ឋ. បកិណ្ណកកថា) ច។ **សង្ខារភាវេនា**តិ សង្ខតភាវេន។ បច្ចយេហិ សង្ខរីយន្តីតិ **សង្ខារា,** អទុក្ខមសុខវេទនា។ សង្ខរីយមានត្តា ឯវ ហិ អសារកតាយ បរិទុព្ពលភាវេន ភង្គភង្គាភិមុខក្ខណេសុ វិយ អត្ថលាភក្ខណេបិ វិពាធប្បត្តា ឯវ ហុត្វា សង្ខារា បវត្តន្តីតិ អាហ “**សង្ខតត្តា ឧប្បាទជរាភង្គបីឡិតា**”តិ។ **តស្មា**តិ យថាវុត្តការណតោ។ **អញ្ញទុក្ខសភាវវិរហតោ**តិ ទុក្ខទុក្ខតាវិបរិណាមទុក្ខតាសង្ខាតស្ស អញ្ញស្ស ទុក្ខសភាវស្ស អភាវតោ។ **វិបរិណាមេ**តិ បរិណាមេ, វិគមេតិ អត្ថោ។ តេនាហ **បបញ្ចសូទនិយំ** “វិបរិណាមទុក្ខាតិ នត្ថិភាវោ ទុក្ខ”ន្តិ។ អបរិញ្ញាតវត្ថុកានញ្ហិ សុខវេទនុបរមោ ទុក្ខតោ ឧបដ្ឋាតិ, ស្វាយមត្ថោ បិយវិប្បយោគេន ទីបេតព្ពោ។ តេនាហ “**សុខស្ស ហី**”តិអាទិ។ បុព្ពេ វុត្តនយោ បទេសនិស្សិតោ វេទនាវិសេសមត្តវិសយត្តាតិ អនវសេសតោ សង្ខារទុក្ខតំ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិ ទុតិយនយោ វុត្តោ។ ននុ ច “សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា”តិ (ធ. ប. ២៧៨) វចនតោ សុខទុក្ខវេទនានម្បិ សង្ខារទុក្ខតា អាបន្នាតិ ? សច្ចមេតំ, សា បន សាមញ្ញជោតនាអបវាទភូតេន ឥតរទុក្ខតាវចនេន និវត្តីយតីតិ នាយំ វិរោធោ។ តេនេវាហ “**ឋបេត្វា ទុក្ខវេទនំ សុខវេទនញ្ចា**”តិ។

មិច្ឆាសភាវោតិ “ហិតសុខាវហោ មេ ភវិស្សតី”តិ ឯវំ អាសីសិតោបិ តថា អភាវតោ, អសុភាទីសុយេវ “សុភ”ន្តិអាទិវិបរីតប្បវត្តិតោ ច មិច្ឆាសភាវោ, មុសាសភាវោតិ អត្ថោ។ មាតុឃាតកាទីសុ បវត្តមានាបិ ហិ ហិតសុខំ ឥច្ឆន្តាវ បវត្តន្តីតិ តេ ធម្មា “ហិតសុខាវហា មេ ភវិស្សន្តី”តិ អាសីសិតា ហោន្តិ។ តថា អសុភាសុខានិច្ចានត្តេសុ សុភាទិវិបរិយាសទឡ្ហតាយ អានន្តរិយកម្មនិយតមិច្ឆាទិដ្ឋីសុ បវត្តិ ហោតីតិ តេ ធម្មា អសុភាទីសុ សុភាទិវិបរីតប្បវត្តិកា ហោន្តិ។ វិបាកទានេ សតិ ខន្ធភេទានន្តរមេវ វិបាកទានតោ **និយតោ**, មិច្ឆត្តោ ច សោ និយតោ ចាតិ **មិច្ឆត្តនិយតោ**។ អនេកេសុ អានន្តរិយេសុ កតេសុ យំ តត្ថ ពលវំ, តំ វិបច្ចតិ, ន ឥតរានីតិ ឯកន្តវិបាកជនកតាយ និយតតា ន សក្កា វត្តុន្តិ **“វិបាកទានេ សតី”**តិ វុត្តំ។ **ខន្ធភេទានន្តរ**ន្តិ ចុតិអនន្តរន្តិ អត្ថោ។ ចុតិ ហិ មរណនិទ្ទេសេ “ខន្ធានំ ភេទោ”តិ (ទី. និ. ២.៣៩០; ម. និ. ១.១២៣; ៣.៣៧៣; វិភ. ១៩៣) វុត្តា, ឯតេន វចនេន សតិ ផលទានេ ចុតិអនន្តរោ ឯវ ឯតេសំ ផលកាលោ, ន អញ្ញោតិ ផលកាលនិយមេន និយតតា វុត្តា ហោតិ, ន ផលទាននិយមេនាតិ និយតផលកាលានំ អញ្ញេសម្បិ ឧបបជ្ជវេទនីយានំ, ទិដ្ឋធម្មវេទនីយានម្បិ និយតតា អាបជ្ជតិ, តស្មា វិបាកធម្មធម្មានំ បច្ចយន្តរវិកលតាទីហិ អវិបច្ចមានានម្បិ អត្តនោ សភាវេន វិបាកធម្មតា វិយ ពលវតា អានន្តរិយេន វិបាកេ ទិន្នេ អវិបច្ចមានានម្បិ អានន្តរិយានំ ផលទានេ និយតសភាវា, អានន្តរិយសភាវា ច បវត្តីតិ អត្តនោ សភាវេន ផលទាននិយមេនេវ និយតតា, អានន្តរិយតា ច វេទិតព្ពា។ អវស្សញ្ច និយតសភាវា, អានន្តរិយសភាវា ច តេសំ បវត្តីតិ សម្បដិច្ឆិតព្ពមេតំ អញ្ញស្ស ពលវតោ អានន្តរិយស្ស អភាវេ ចុតិអនន្តរំ ឯកន្តេន ផលទានតោ។

ននុ ឯវំ អញ្ញេសម្បិ ឧបបជ្ជវេទនីយានំ អញ្ញស្មឹ វិបាកទាយកេ អសតិ ចុតិអនន្តរមេវ ឯកន្តេន ផលទានតោ អានន្តរិយសភាវា, និយតសភាវា ច បវត្តិ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ អសមានជាតិកេន ចេតោបណិធិវសេន, ឧបឃាតកេន ច និវត្តេតព្ពវិបាកត្តា អនន្តរេកន្តផលទាយកត្តាភាវា, ន បន អានន្តរិយានំ បឋមជ្ឈានាទីនំ ទុតិយជ្ឈានាទីនិ វិយ អសមានជាតិកំ ផលនិវត្តកំ អត្ថិ សព្ពានន្តរិយានំ អវីចិផលត្តា, ន ច ហេដ្ឋុបបត្តិំ ឥច្ឆតោ សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិយ ឧបរូបបត្តិជនកកម្មពលំ អានន្តរិយពលំ និវត្តេតុំ សមត្ថោ ចេតោបណិធិ អត្ថិ អនិច្ឆន្តស្សេវ អវីចិបាតនតោ, ន ច អានន្តរិយុបឃាតកំ កិញ្ចិ កម្មំ អត្ថិ។ តស្មា តេសំយេវ អនន្តរេកន្តវិបាកជនកសភាវា បវត្តីតិ។ អនេកានិ ច អានន្តរិយានិ កតានិ ឯកន្តេ វិបាកេ និយតត្តា ឧបរតាវិបច្ចនសភាវាសង្កត្តា និច្ឆិតានិ សភាវតោ និយតានេវ។ ចុតិអនន្តរំ បន ផលំ **អនន្តរំ** នាម, តស្មឹ អនន្តរេ និយុត្តានិ, តន្និព្ពត្តនេន អនន្តរករណសីលានិ អនន្តរបយោជនានិ ចាតិ សភាវតោ **អានន្តរិយានេវ** ច ហោន្តិ។ តេសុ បន សមានសភាវេសុ ឯកេន វិបាកេ ទិន្នេ ឥតរានិ អត្តនា កាតព្ពកិច្ចស្ស តេនេវ កតត្តា ន ទុតិយំ តតិយញ្ច បដិសន្ធិំ ករោន្តិ, ន សមត្ថតាវិឃាតត្តាតិ នត្ថិ តេសំ និយតានន្តរិយតានិវត្តីតិ។ ន ហិ សមានសភាវំ សមានសភាវស្ស សមត្ថតំ វិហនតីតិ។ ឯកស្ស បន អញ្ញានិបិ ឧបត្ថម្ភកានិ ហោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពានីតិ។ **សម្មាសភាវេ**តិ សច្ចសភាវេ។ និយតោ ឯកន្តិកោ អនន្តរមេវ ផលទានេនាតិ **សម្មត្តនិយមតោ។ ន និយតោ**តិ ឧភយថាបិ ន និយតោ។ **អវសេសានំ ធម្មាន**ន្តិ កិលេសានន្តរិយកម្មនិយ្យានិកធម្មេហិ អញ្ញេសំ ធម្មានំ។

តមន្ធការោតិ តមោ អន្ធការោតិ បទវិភាគោ។ **អវិជ្ជា តមោ នាម** អារម្មណស្ស ឆាទនដ្ឋេន។ តេនេវាហ “តមោ វិហតោ, អាលោកោ ឧប្បន្នោ (ម. និ. ១.៣៨៥; បារា. ១២), តមោក្ខន្ធោ បទាលិតោ”តិ (សំ. និ. ១.១៦៤) ច អាទិ។ **អវិជ្ជាសីសេន វិចិកិច្ឆា វុត្តា** មហតា សម្មោហេន សព្ពកាលំ អវិយុជ្ជនតោ។ **អាគម្មា**តិ បត្វា។ **កង្ខតី**តិ “អហោសិ នុ ខោ អហំ អតីតមទ្ធាន”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) កង្ខំ ឧប្បាទេតិ សំសយំ អាបជ្ជតិ។ **អធិមុច្ចិតុំ ន សក្កោតី**តិ បសាទាធិមោក្ខវសេន អធិមុច្ចិតុំ ន សក្កោតិ។ តេនាហ **“ន សម្បសីទតី”**តិ។ យាវត្តកញ្ហិ យស្មឹ វត្ថុស្មឹ វិចិកិច្ឆា ន វិគច្ឆតិ, តាវ តត្ថ សទ្ធាធិមោក្ខោ អនវសរោវ។ ន កេវលំ សទ្ធាធិមោក្ខោ, និច្ឆយាធិមោក្ខោបិ តត្ថ ន បតិដ្ឋហតិ ឯវ។

ន រក្ខិតព្ពានីតិ “ឥមានិ មយា រក្ខិតព្ពានី”តិ ឯវំ កត្ថចិ រក្ខាកិច្ចំ នត្ថិ បរតោ រក្ខិតព្ពស្សេវ អភាវតោ។ **សតិយា ឯវ រក្ខិតានីតិ** មុដ្ឋស្សច្ចស្ស ពោធិមូលេ ឯវ សវាសនំ សមុច្ឆិន្នត្តា សតិយា រក្ខិតព្ពានិ នាម សព្ពទាបិ រក្ខិតានិ ឯវ។ **នត្ថិ តថាគតស្ស កាយទុច្ចរិត**ន្តិ តថាគតស្ស កាយទុច្ចរិតំ នាម នត្ថេវ, យតោ សុបរិសុទ្ធោ កាយសមាចារោ ភគវតោ។ **នោ អបរិសុទ្ធា,** បរិសុទ្ធា ឯវ អបរិសុទ្ធិហេតូនំ កិលេសានំ បហីនត្តា។ តថាបិ វិនយេ អបកតញ្ញុតាវសេន សិយា តេសំ អបារិសុទ្ធិលេសោ, ន ភគវតោតិ ទស្សេតុំ **“ន បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **វិហារការំ** អាបត្តិន្តិ ឯកវចនវសេន “អាបត្តិយោ”តិ ឯត្ថ អាបត្តិ-សទ្ទំ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ អភិធេយ្យានុរូបញ្ហិ លិង្គវចនានិ ហោន្តិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **“មនោទ្វារេ”**តិ ឥទំ តស្សា អាបត្តិយា អកិរិយសមុដ្ឋានតាយ វុត្តំ។ ន ហិ មនោទ្វារេ បញ្ញត្តា អាបត្តិ អត្ថីតិ។ **សឧបារម្ភវសេនា**តិ សវត្តព្ពតាវសេន, ន បន ទុច្ចរិតលក្ខណាបត្តិវសេន, យតោ នំ ភគវា បដិក្ខិបតិ។ យថា អាយស្មតោ មហាកប្បិនស្សាបិ “គច្ឆេយ្យំ វាហំ

ឧបោសថំ, ន វា គច្ឆេយ្យំ។ គច្ឆេយ្យំ វាហំ សង្ឃកម្មំ, ន វា គច្ឆេយ្យ”ន្តិ (មហាវ. ១៣៧) បរិវិតក្កិតំ។ **មនោទុច្ចរិត**ន្តិ មនោទ្វារិកំ អប្បសត្ថំ ចរិតំ។ សត្ថារា អប្បសត្ថតាយ ហិ តំ ទុច្ចរិតំ នាម ជាតំ, ន សភាវតោ។

យស្មា មហាការុណិកោ ភគវា សទេវកស្ស លោកស្ស ហិតសុខាយ ឯវ បដិបជ្ជមានោ អច្ចន្តវិវេកជ្ឈាសយតាយ តត្ថិធុរំ ធម្មសេនាបតិនោ ចិត្តុប្បាទំ បដិក្ខិបន្តោ “ន ខោ តេ…បេ…. ឧប្បាទេតព្ព”ន្តិ អវោច, តស្មា សោ ថេរស្ស ចិត្តុប្បាទោ ភគវតោ ន បាសំសោតិ កត្វា **មនោទុច្ចរិតំ** នាម ជាតោ, តស្ស ច បដិក្ខេបោ ឧបារម្ភោតិ អាហ **“តស្មិំ មនោទុច្ចរិតេ ឧបារម្ភំ អារោបេន្តោ”**តិ។ **ភគវតោ បន ឯត្តកម្បិ នត្ថិ,** យតោ បវារណាសុត្តេ “ហន្ទ ទានិ, ភិក្ខវេ, បវារេមិ វោ, ន ច មេ កិញ្ចិ គរហថ កាយិកំ វា វាចសិកំ វា”តិ (សំ. និ. ១.២១៥) វុត្តោ ភិក្ខុសង្ឃោ “ន ខោ មយំ ភន្តេ ភគវតោ កិញ្ចិ គរហាម កាយិកំ វា វាចសិកំ វា”តិ សត្ថុ បរិសុទ្ធកាយសមាចារាទិកំ សិរសា សម្បដិច្ឆិ។ អយញ្ហិ លោកនាថស្ស ទុច្ចរិតាភាវោ ពោធិសត្តភូមិយម្បិ ចរិយាចិរានុគតោ អហោសិ, បគេវ ពុទ្ធភូមិយន្តិ ទស្សេន្តោ **“អនច្ឆរិយញ្ចេត”**ន្តិអាទិមាហ។

ពុទ្ធានំយេវ ធម្មា គុណា, ន អញ្ញេសន្តិ **ពុទ្ធធម្មា។** តថា ហិ តេ ពុទ្ធានំ អាវេណិកធម្មាតិ វុច្ចន្តិ។ តត្ថ **“នត្ថិ តថាគតស្ស កាយទុច្ចរិត”**ន្តិអាទិនា កាយវចីមនោទុច្ចរិតាភាវវចនំ យថាធិការំ កាយកម្មាទីនំ ញាណានុបរិវត្តិតាយ លទ្ធគុណកិត្តនំ, ន អាវេណិកធម្មន្តរទស្សនំ។ សព្ពស្មិញ្ហិ កាយកម្មាទិកេ ញាណានុបរិវត្តិនិ កុតោ កាយទុច្ចរិតាទីនំ សម្ភវោ។ **“ពុទ្ធស្ស អប្បដិហតញាណ”**ន្តិអាទិនា វុត្តានិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ វិសុំយេវ តីណិ ញាណានិ ចតុយោនិបញ្ចគតិបរិច្ឆេទកញាណានិ វិយា”តិ វទន្តិ។ ឯកំយេវ ហុត្វា តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណំ នាម សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ។ **នត្ថិ ឆន្ទស្ស ហានី**តិ សត្តេសុ ហិតឆន្ទស្ស ហានិ នត្ថិ។ **នត្ថិ វីរិយស្ស ហានី**តិ ខេមបរិវេកវិតក្កានុគតស្ស វីរិយស្ស ហានិ នត្ថិ។ **“នត្ថិ ទវា**តិ ខិឌ្ឌាធិប្បាយេន កិរិយា នត្ថិ។ **នត្ថិ រវា**តិ សហសា កិរិយា នត្ថី”តិ វទន្តិ, សហសា បន កិរិយា **ទវា** “អញ្ញំ ករិស្សាមី”តិ អញ្ញករណំ **រវា។ ខលិត**ន្តិ វិរជ្ឈនំ ញាណេន អប្ផុដំ។ **សហសា**តិ វេគាយិតត្តំ តុរិតកិរិយា។ **អព្យាវដោ មនោ**តិ និរត្ថកោ ចិត្តសមុទាចារោ។ **អកុសលចិត្ត**ន្តិ អញ្ញាណុបេក្ខមាហ, អយញ្ច ទីឃភាណកានំ បាឋោ អាកុលោ វិយ។ អយំ បន បាឋោ អនាកុលោ –

> អតីតំសេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បដិហតញាណំ, អនាគតំសេ, បច្ចុប្បន្នំសេ។ ឥមេហិ តីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សព្ពំ កាយកម្មំ ញាណបុព្ពង្គមំ ញាណានុបរិវត្តិ, សព្ពំ វចីកម្មំ, សព្ពំ មនោកម្មំ។ ឥមេហិ ឆហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ នត្ថិ ឆន្ទស្ស ហានិ, នត្ថិ ធម្មទេសនាយ, នត្ថិ វីរិយស្ស, នត្ថិ សមាធិស្ស , នត្ថិ បញ្ញាយ, នត្ថិ វិមុត្តិយា។ ឥមេហិ ទ្វាទសហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ នត្ថិ ទវា, នត្ថិ រវា, នត្ថិ អប្ផុដំ, នត្ថិ វេគាយិតត្តំ, នត្ថិ អព្យាវដមនោ, នត្ថិ អប្បដិសង្ខានុបេក្ខាតិ។

តត្ថ **អប្បដិសង្ខានុបេក្ខា**តិ អញ្ញាណុបេក្ខា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ ឯត្ថ ច តថាគតស្ស អាជីវបារិសុទ្ធី កាយវចីមនោសមាចារបារិសុទ្ធិយាវ សង្គហេត្វា សមាចារត្តយវសេន មហាថេរេន តិកោ ទេសិតោ។

កិញ្ចនាតិ កិញ្ចិក្ខា។ ឥមេ បន រាគាទយោ បលិពុន្ធនដ្ឋេន កិញ្ចនា វិយាតិ **កិញ្ចនា។** តេនាហ **“កិញ្ចនាតិ បលិពោធា”**តិ។

អនុទហនដ្ឋេនាតិ អនុ អនុ ទហនដ្ឋេន។ រាគាទយោ អរូបធម្មា ឥត្តរក្ខណា កថំ អនុទហន្តីតិ អាសង្កំ និវត្តេតុំ **“តត្ថ វត្តនី”**តិ វុត្តំ, ទដ្ឋព្ពានីតិ វចនសេសោ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ រាគាទីនំ អនុទហនដ្ឋេ។ **វត្តនី**តិ សាសនេ, លោកេ ច បាកដត្តា បច្ចក្ខភូតានិ ការណានិ។ **រាគោ ឧប្បន្នោ** តិខិណករោ ហុត្វា។ តស្មា តំសមុដ្ឋានា តេជោធាតុ អតិវិយ តិខិណភាវេន សទ្ធិំ អត្តនា សហជាតធម្មេហិ ហទយប្បទេសំ ឈាបេសិ យថា តំ ពាហិរតេជោធាតុ សនិស្សយំ។ តេន សា ភិក្ខុនី សុបតោ វិយ ព្យាធិ ឈាយិត្វា មតា។ តេនាហ **“តេនេវ ឈាយិត្វា កាលមកាសី”**តិ។ ទោសស្ស និស្សយានំ ទហនតា បាកដា ឯវាតិ ឥតរំ ទស្សេតុំ **“មោហវសេន ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អតិវត្តិត្វា**តិ អតិក្កមិត្វា។

កាមំ អាហុនេយ្យគ្គិអាទយោ តយោ អគ្គី ព្រាហ្មណេហិ ឥច្ឆិតា សន្តិ, តេ បន តេហិ ឥច្ឆិតមត្តា, ន សត្ថានំ តាទិសា អត្ថសាធកា។ យេ បន សត្ថានំ អត្ថសាធកា, តេ ទស្សេតុំ **“អាហុនំ វុច្ចតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អាទរេន ហុននំ បូជនំ **អាហុន**ន្តិ សក្ការោ “អាហុន”ន្តិ វុច្ចតិ, តំ **អាហុនំ អរហន្តិ។** តេនាហ ភគវា “អាហុនេយ្យាតិ ភិក្ខវេ មាតាបិតូនមេតំ អធិវចន”ន្តិ (ឥតិវុ. ១០៦)។ យទគ្គេន ច តេ បុត្តានំ ពហុការតាយ អាហុនេយ្យាតិ តេសុ សម្មាបដិបត្តិ នេសំ ហិតសុខាវហា, តទគ្គេន តេសុ មិច្ឆាបដិបត្តិ អហិតទុក្ខាវហាតិ អាហ **“តេសុ…បេ…. និព្ពត្តន្តី”**តិ។ **ស្វាយមត្ថោ**តិ យោ មាតាបិតូនំ អត្តនោ ឧបរិ វិប្បដិបន្នានំ បុត្តានំ អនុទហនស្ស បច្ចយភាវេន

អនុទហនដ្ឋោ, សោ អយមត្ថោ។ **មិត្តវិន្ទកវត្ថុនា**តិ មិត្តវិន្ទកស្ស នាម មាតរិ វិប្បដិបន្នស្ស បុរិសស្ស តាយ ឯវ វិប្បដិបត្តិយា ចិរតរំ កាលំ អាបាយិកទុក្ខានុភវនទីបនេន វត្ថុនា វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ តមត្ថំ កស្សបស្ស ភគវតោ កាលេ បវត្តំ វិភាវេតុំ “**មិត្តវិន្ទកោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ធនលោភេន,** ន ធម្មច្ឆន្ទេនាតិ អធិប្បាយោ។ **អកុតោភយំ** កេនចិ អនុទ្ទុបនីយតាយ។ **និវារេសិ** សមុទ្ទុបយាតា នាម ពហ្វន្តរាយាតិ អធិប្បាយេន។ **អន្តរំ កត្វា**តិ អតិក្កមនវសេន ទ្វិន្នំ បាទានំ អន្តរេ កត្វា។

នាវា អដ្ឋាសិ តស្ស បាបកម្មពលេន វាតស្ស អវាយនតោ។ ឯកទិវសំ រក្ខិតឧបោសថកម្មានុភាវេន **សម្បត្តិំ អនុភវន្តោ។** យថា បុរិមាហិ បរតោ មា អគមាសីតិ វុត្តោ, ឯវំ អបរាបរាហិបីតិ អាហ “**តាហិ ‘បរតោ បរតោ មា អគមាសី’តិ វុច្ចមានោ**”តិ។ **ខុរចក្កធរន្តិ** ខុរធារូបមចក្កធរំ **ឯកំ** បុរិសំ។ **ឧបដ្ឋាសិ** បាបកម្មស្ស ពលេន។

ចតុព្ភីតិ ចតូហិ អច្ឆរាសទិសីហិ វិមានបេតីហិ, សម្បត្តិំ អនុភវិត្វាតិ វចនសេសោ។ **អដ្ឋជ្ឈគមា**តិ រូបាទិកាមគុណេហិ តតោ វិសិដ្ឋតរា អដ្ឋ វិមានបេតិយោ អធិគច្ឆិ។ **អត្រិច្ឆន្តិ** អត្រិច្ឆាសង្ខាតេន អតិលោភេន សមន្នាគតត្តា អត្រ អត្រ កាមគុណេ ឥច្ឆន្តោ។ **ចក្កន្តិ** ខុរចក្កំ។ **អាសទោ**តិ អនត្ថាវហភាវេន អាសាទេតិ។

សោតិ គេហសាមិកោ ភត្តា។ **បុរិមនយេនេវា**តិ អនុទហនស្ស បច្ចយតាយ។

អតិចារិនីតិ សាមិកំ អតិក្កមិត្វា ចារិនី មិច្ឆាចារិនី។ **វត្តី ទុក្ខន្តិ** អត្តនោ បាបកម្មានុភាវសមុបដ្ឋិតេន សុនខេន ខាទិតព្ពតាទុក្ខំ។ **វញ្ចេត្វា**តិ តំ អជានាបេត្វា។ ការណដ្ឋានគមនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **បជបជន្តី**តិ បជបជា កត្វា។ អនុរវទស្សនញ្ចេតំ។ មុដ្ឋិយោគោ កិរាយំ តស្ស សុនខន្តរធានស្ស, យទិទំ ខេឡបិណ្ឌំ ភូមិយំ និដ្ឋុភិត្វា បាទេន ឃំសនំ។ តេន វុត្តំ “**សោ តថា អកាសិ។ សុនខា អន្តរធាយីសូ**”តិ។

ទក្ខិណាតិ ចត្តារោ បច្ចយា ទិយ្យមានា ទក្ខន្តិ ឯតេហិ ហិតសុខានីតិ។ តំ ទក្ខិណំ អរហតីតិ **ទក្ខិណេយ្យោ,** ភិក្ខុសង្ឃោ។ **វេវតីវត្ថុ** វិមានវត្ថុបេតវត្ថូសុ (វិ. វ. ៨៦១ អាទយោ) តេសំ អដ្ឋកថាយញ្ច (វិ. វ. ៩៧៧-៩៨០; បេ. វ. អដ្ឋ. ៧១៤-៧៣៦) អាគតនយេន វេទិតព្ពំ។

“តិវិធេន រូបសង្គហោ”តិ ឯត្ថ ននុ សង្គហោ ឯកវិធោវ, សោ កស្មា “ចតុព្ពិធោ”តិ វុត្តោតិ? “សង្គហោ”តិ អត្ថំ អវត្វា អនិទ្ធារិតត្ថស្ស សទ្ទស្សេវ វុត្តត្តា។ “តិវិធេន រូបសង្គហោ”តិអាទីសុ (ធ. ស. រូបកណ្ឌ-តិកេ) បទេសុ សង្គហ-សទ្ទោ តាវ អត្តនោ អត្ថវសេន ចតុព្ពិធោតិ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ។ អត្ថោបិ វា អនិទ្ធារិតវិសេសោ សាមញ្ញេន គហេតព្ពតំ បត្តោ “តិវិធេន រូបសង្គហោ”តិអាទីសុ (ធ. ស. រូបកណ្ឌ-តិកេ) “សង្គហោ”តិ វុត្តោតិ ន កោចិ ទោសោ។ និទ្ធារិតេ ហិ វិសេសេ តស្ស ឯកវិធតា សិយា, ន តតោ បុព្ពេតិ។ “**ជាតិសង្គហោ**”តិ វុត្តេបិ ជាតិ-សទ្ទស្ស សាបេក្ខសទ្ទត្តា អត្តនោ ជាតិយា សង្គហោតិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតេវ សម្ពន្ធារហស្ស អញ្ញស្ស អវុត្តត្តា យថា “មាតាបិតុ ឧបដ្ឋាន”ន្តិ (ខុ. បា. ៥.៦; សុ. និ. ២៦៥)។ អដ្ឋកថាយំ បន យថាធិប្បេតមត្ថំ អបរិបុណ្ណំ កត្វា ទស្សេតុំ “**ជាតិសង្គហោ**” ឥច្ចេវ វុត្តំ។ សមានជាតិកានំ សង្គហោ, សមានជាតិយា វា សង្គហោ សជាតិសង្គហោ។ សញ្ជាយតិ ឯត្ថាតិ **សញ្ជាតិ,** សញ្ជាតិយា សង្គហោ **សញ្ជាតិសង្គហោ,** សញ្ជាតិទេសេន សង្គហោតិ អត្ថោ។ កិរិយាយ ឯវរូបាយ សង្គហោ **កិរិយាសង្គហោ។ រូបក្ខន្ធគណនន្តិ** “រូបក្ខន្ធោ”តិ គណនំ សង្ខ្យំ **គច្ឆតិ** រុប្បនសភាវត្តា។ **តីហិ កោដ្ឋាសេហិ រូបគណនា**តិ វក្ខមានេហិ តីហិ ភាគេហិ រូបស្ស សង្គហោ, គណេតព្ពតាតិ អត្ថោ។

រូបាយតនំ និបស្សតិ បច្ចក្ខតោ វិជានាតីតិ **និទស្សនំ** , ចក្ខុវិញ្ញាណំ, និទស្សតីតិ វា **និទស្សនំ,** ទដ្ឋព្ពភាវោ, ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស គោចរភាវោ, តស្ស ច រូបាយតនតោ អនញ្ញត្តេបិ អញ្ញេហិ ធម្មេហិ រូបាយតនំ វិសេសេតុំ អញ្ញំ វិយ កត្វា “**សហ និទស្សនេនាតិ សនិទស្សន**”ន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ធម្មសភាវសាមញ្ញេន ហិ ឯកីភូតេសុ ធម្មេសុ យោ នានត្តករោ សភាវោ, សោ អញ្ញោ វិយ កត្វា ឧបចរិតុំ យុត្តោ។ ឯវញ្ហិ អត្ថវិសេសាវពោធោ ហោតីតិ។ **ចក្ខុបដិហននសមត្ថតោ**តិ ចក្ខុនោ ឃដ្ដនសមត្ថតាយ។ ឃដ្ដនំ វិយ ច **ឃដ្ដនំ** ទដ្ឋព្ពំ។ ទុតិយេន អត្ថវិកប្បេន ទដ្ឋព្ពភាវសង្ខាតំ នាស្ស និទស្សនន្តិ អនិទស្សនន្តិ យោជនា។ ឯត្ថ ច ទសន្នំ អាយតនានំ យថារហំ សយំ, និស្សយវសេន ច សម្បត្តានំ, អសម្បត្តានញ្ច បដិមុខភាវោ អញ្ញមញ្ញបតនំ **បដិហននំ,** យេន ព្យាបារាទិវិការបច្ចយន្តរសន្និធានេ ចក្ខាទីនំ វិសយេសុ វិការុប្បត្តិ។ តត្ថ **ព្យាបារោ** ចក្ខាទីនំ សវិសយេសុ អាវិច្ឆន្នំ, រូបាទីនំ ឥដ្ឋានិដ្ឋតា, តត្ថ ច ចិត្តស្ស អាភុជនន្តិ ឥមេ អាទិសទ្ទសង្គហិតា។ តេហិ វិការប្បត្តិយា បច្ចយន្តរព្យាបារតោ អញ្ញន្តិ កត្វា អនុគ្គហូបឃាតោ **វិការោ។** ឧបនិស្សយោ បន អប្បធានស្ស បច្ចយោ ឥជ

គហិតោ។ ការណការណម្បិ ការណមេវាតិ គយ្ហមានេ សិយា តស្សាបិ សង្គហោតិ។ **វុត្តប្បការ**ន្តិ “ចក្ខុវិញ្ញាណសង្ខាត”ន្តិ វុត្តប្បការំ។ **នាស្ស បដិឃោ**តិ ឯត្ថាបិ “វុត្តប្បការ”ន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **អវសេសំ** សោឡសវិធំ **សុខុមរូបំ។**

សង្ខរោន្តីតិ សម្បិណ្ឌេន្តិ។ ចេតនា ហិ អាយូហនរសតាយ យថា សម្បយុត្តធម្មេ យថាសកំ កិច្ចេសុ សំវិទហន្តី វិយ អភិសន្ទហន្តី វត្តមានា តេនេវ កិច្ចវិសេសេន តេ សម្បិណ្ឌេន្តី វិយ ហោតិ, ឯវំ អត្តនោ វិបាកធម្មេបិ បច្ចយសមវាយេ សង្ខរោន្តី សម្បិណ្ឌេន្តី វិយ ហោតិ។ តេនាហ “**សហជាត...បេ.... រាសី ករោន្តី**”តិ។ **អភិសង្ខរោតី**តិ អភិវិសិដ្ឋំ កត្វា សង្ខរោតិ។ បុញ្ញាភិសង្ខារោ ហិ អត្តនោ ផលំ ឥតរស្ស ផលតោ អតិវិយ វិសិដ្ឋំ ភិន្នំ កត្វា សង្ខរោតិ បច្ចយតោ, សភាវតោ, បវត្តិអាការតោ ច សយំ ឥតរេហិ វិសិដ្ឋសភាវត្តា។ ឯស នយោ ឥតរេហិបិ។ បុជ្ជភវផលនិព្ពត្តនតោ, អត្តនោ សន្តានស្ស បុននតោ ច **បុញ្ញោ។**

មហាចិត្តចេតនានន្តិ អសង្ខេយ្យាយុនិប្ផាទនាទិមហានុភាវតាយ មហាចិត្តេសុ បវត្តចេតនានំ។ **អដ្ឋេវ ចេតនា ហោន្តិ**, យា កាមាវចរា កុសលា។ “តេរសបី”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ “នវា”តិ វត្តព្ពំ។ ន ហិ ភាវនា ញាណរហិតា យុត្តាតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ “**យថា ហី**”តិអាទិ។ **កសិណបរិកម្មំ ករោន្តស្សា**តិ កសិណេសុ ឈានបរិកម្មំ ករោន្តស្ស។ “បថវី បថវី”តិអាទិ ភាវនា ហិ កសិណបរិកម្មំ។ តស្ស ហិ បរិកម្មស្ស សុបគុណភាវតោ អនុយុត្តស្ស តត្ថ អាទរាករណេន សិយា ញាណរហិតចិត្តំ។ ឈានបច្ចវេក្ខណាយបិ ឯសេវ នយោ។ កេចិ មណ្ឌលករណម្បិ ភាវនំ ភជាបេន្តិ។

ទានវសេន បវត្តចិត្តចេតសិកធម្មា **ទានំ**, តត្ថ ព្យាបារភូតា អាយូហនចេតនា ទានំ អារព្ភ, ទានញ្ច អធិកិច្ច ឧប្បជ្ជតីតិ វុត្តា។ ឯវំ ឥតរេសុបិ។ **អយំ សង្ខេបទេសនា**តិ អយំ បុញ្ញាភិសង្ខារេ សង្ខេបតោ អត្ថទេសនា, អត្ថវណ្ណនាតិ អត្ថោ។

សោមនស្សចិត្តេនាតិ អនុមោទនាបវត្តិទស្សនមត្តមេតំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧបេក្ខាសហគតេនាបិ ហិ អនុស្សរតិ ឯវាតិ។ កាមំ និច្ចសីលំ, ឧបោសថសីលំ, និយមសីលម្បិ សីលមេវ, បរិបុណ្ណំ បន សព្ពង្គសម្បន្នំ សីលំ ទស្សេតុំ “**សីលបូរណត្ថាយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ នយទស្សនំ វា ឯតំ, តស្មា “និច្ចសីលំ, ឧបោសថសីលំ, និយមសីលំ សមាទិយិស្សាមី”តិ វិហារំ គច្ឆន្តស្ស, សមាទិយិត្វា សមាទិន្នសីលេ ច តស្មិំ, “សាធុ សុដ្ឋុ”តិ អាវជ្ជន្តស្ស, តំ សីលំ សោធេន្តស្ស ច បវត្តា ចេតនា សីលមយាតិ ឯវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។

បុព្ពេ សមថវសេន ភាវនានយោ គហិតោតិ ឥទានិ សម្មសននយេន តំ ទស្សេតុំ “**បដិសម្ភិទាយំ វុត្តេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អនិច្ចតោ**តិ អនិច្ចភាវតោ។ **ទុក្ខតោ, អនត្តតោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

តត្ថ យេ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា នាមរូបភាវេន បរិគ្គហិតា, តេ យស្មា ទ្វារារម្មណេហិ សទ្ធិំ ទ្វារប្បវត្តធម្មវសេន វិភាគំ លភន្តិ, តស្មា ទ្វារឆក្កាទិវសេន ឆ ឆក្កា គហិតា។ យស្មា បន លក្ខណេសុ អនត្តលក្ខណំ ទុព្ពិភាវំ, តស្មា តស្ស វិភាវនាយ ឆ ធាតុយោ គហិតា។ តតោ យេសុ កសិណេសុ ឥតោ ពាហិរកានំ អត្តាភិនិវេសោ, តានិ ឥមេសំ ឈានានំ អារម្មណភាវេន ឧបដ្ឋានាការមត្តានិ, ឥមានិ បន តានិ ឈានានីតិ ទស្សនត្ថំ ទស កសិណានិ គហិតានិ។ តតោ ទុក្ខានុបស្សនាយ បរិវារភាវេន បដិក្កូលាការវសេន ទ្វត្តឹស កោដ្ឋាសា គហិតា។ បុព្ពេ ខន្ធវសេន សង្ខេបតោ ឥមេ ធម្មា គហិតា, ឥទានិ នាតិសង្ខេបវិត្ថារនយេន ច មនសិ កាតព្ពាតិ ទស្សនត្ថំ ទ្វាទសាយតនានិ, អដ្ឋារស ធាតុយោ ច គហិតា។ តេសុ ឥមេ ធម្មា សតិបិ សុញ្ញានិរីហអព្យាបារភាវេ ធម្មសភាវតោ អាធិបច្ចភាវេន បវត្តន្តីតិ អនត្តភាវវិភាវនត្ថំ ឥន្ទ្រិយានិ គហិតានិ។ ឯវំ អនេកភេទភិន្នាបិ ឥមេ ធម្មា ភូមិត្តយបរិយាបន្នតាយ តិវិធាវ ហោន្តីតិ ទស្សនត្ថំ តិស្សោ ធាតុយោ គហិតា។ ឯត្តាវតា និមិត្តំ ទស្សេត្វា បវត្តំ ទស្សេតុំ កាមភវាទយោ នវ ភវា គហិតា។ ឯត្តកេ អភិញ្ញេយ្យវិសេសេ បវត្តមនសិការកោសល្លេន សណ្ហសុខុមេសុ និព្ពត្តិតមហគ្គតធម្មេសុ មនសិការោ បវត្តេតព្ពោតិ ទស្សនត្ថំ ឈានអប្បមញ្ញារូបានិ គហិតានិ។ តត្ថ ឈានានិ នាម វុត្តាវសេសារម្មណានិ រូបាវចរជ្ឈានានិ។ បុន បច្ចយបច្ចយុប្បន្នវិភាគតោ ឥមេ ធម្មា វិភជ្ជ មនសិកាតព្ពាតិ ទស្សនត្ថំ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានិ គហិតានិ។ បច្ចយាការមនសិការោ ហិ សុខេន, សុដ្ឋុតរញ្ច លក្ខណត្តយំ វិភាវេតិ, តស្មា សោ បច្ឆតោ គហិតោ។ ឯវំ ឯតេ សម្មសនីយភាវេន គហិតា ខន្ធាទិវសេន កោដ្ឋាសតោ បញ្ចវីសតិវិធា, បភេទតោ បន អតីតាទិភេទំ អនាមសិត្វា គយ្ហមានា ទ្វីហិ ឩនានិ ទ្វេសតានិ ហោន្តិ។ ឥទំ តាវេត្ថ បាឡិវវត្ថានំ, អត្ថវិចារំ បន ឥច្ឆន្តេហិ បរមត្ថមញ្ជូសាយំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

ន បុញ្ញោតិ **អបុញ្ញោ។** តស្ស បុញ្ញ-សទ្ទេ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សន្តានស្ស ឥញ្ជនហេតូនំ នីវរណាទីនំ សុវិក្ខម្ភនតោ រូបតណ្ហាសង្ខាតស្ស ឥញ្ជិតស្ស អភាវតោ **អនិញ្ជំ**, អនិញ្ជមេវ **“អានេញ្ជ”**ន្តិ វុត្តំ។ តថា ហិ រូបារម្មណំ រូបនិមិត្តារម្មណំ សព្ពម្បិ ចតុត្ថជ្ឈានំ និប្បរិយាយេន “អានេញ្ជ”ន្តិ វុច្ចតិ។

ចត្តារោ មគ្គង្គា, ហេដ្ឋិមា តយោ ផលង្គាតិ ឯវំ **សត្តវិធោ។ តិស្សោ សិក្ខា**តិ អធិសីលាទិកា តិស្សោ សិក្ខា។ តាសុ ជាតោតិ វា **សេក្ខោ**, អរិយបុគ្គលោ ហិ អរិយាយ ជាតិយា ជាយមានោ សិក្ខាសុ ជាយតិ, ន យោនិយំ។ សិក្ខនសីលោតិ វា **សេក្ខោ។** បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ វា កថាយ សេក្ខស្ស អយន្តិ អញ្ញាសាធារណមគ្គផលត្តយធម្មា សេក្ខបរិយាយេន វុត្តា។ **អសេក្ខោ**តិ ច យត្ថ សេក្ខភាវាសង្កា អត្ថិ, តត្ថាយំ បដិសេធោតិ លោកិយនិព្ពានេសុ អសេក្ខភាវនាបត្តិ ទដ្ឋព្ពា។ សីលសមាធិបញ្ញាសង្ខាតា ហិ សិក្ខា អត្តនោ បដិបក្ខកិលេសេហិ វិប្បមុត្តា បរិសុទ្ធា ឧបក្កិលេសានំ អារម្មណភាវម្បិ អនុបគមនតោ ឯតា “សិក្ខា”តិ វត្តុំ យុត្តា អដ្ឋសុបិ មគ្គផលេសុ វិជ្ជន្តិ, តស្មា ចតុមគ្គហេដ្ឋិមផលត្តយសមង្គិនោ វិយ អរហត្តផលសមង្គីបិ តាសុ សិក្ខាសុ ជាតោតិ ច តំសមង្គិនោ អរហតោ ឥតរេសំ វិយ សេក្ខត្តេ សតិ សេក្ខស្ស អយន្តិ ច សិក្ខា សីលំ ឯតស្សាតិ ច “សេក្ខោ”តិ វត្តព្ពោ សិយាតិ តន្និវត្តនត្ថំ **អសេក្ខោ**តិ យថាវុត្តសេក្ខភាវបដិសេធោ កតោ។ អរហត្តផលេ ហិ បវត្តមានា សិក្ខា បរិនិដ្ឋិតសិក្ខាកិច្ចត្តា ន សិក្ខាកិច្ចំ ករោន្តិ, កេវលំ សិក្ខាផលភាវេនេវ បវត្តន្តិ, តស្មា ន តា សិក្ខាវចនំ អរហន្តិ, នាបិ តំសមង្គី សេក្ខវចនំ, ន ច “សិក្ខនសីលោ, សិក្ខាសុ ជាតោ”តិ ច វត្តព្ពតំ អរហតិ។ ហេដ្ឋិមផលេសុ បន សិក្ខា សកទាគាមិមគ្គវិបស្សនាទីនំ ឧបនិស្សយភាវតោ សិក្ខាកិច្ចំ ករោន្តីតិ សិក្ខាវចនំ អរហន្តិ, តំសមង្គិនោ ច សេក្ខវចនំ, “សិក្ខនសីលា, សិក្ខាសុ ជាតា”តិ ច វត្តព្ពតំ អរហន្តិ។

“សិក្ខតីតិ សេក្ខោ”តិ ច អបរិយោសិតសិក្ខោ ទស្សិតោតិ។ អនន្តរមេវ “ខីណាសវោ”តិ អាទី វត្វា “ន សិក្ខតីតិ អសេក្ខោ”តិ វុត្តត្តា បរិយោសិតសិក្ខោ ទស្សិតោ, ន សិក្ខារហិតោ តស្ស តតិយបុគ្គលភាវេន គហិតត្តា។ វុទ្ធិប្បត្តសិក្ខោ វា អសេក្ខោតិ ឯតស្មិំ អត្ថេ សេក្ខធម្មេសុ ឯវ ឋិតស្ស កស្សចិ អរិយស្ស អសេក្ខភាវាបត្តីតិ អរហត្តមគ្គធម្មា វុទ្ធិប្បត្តា, យថាវុត្តេហិ ច អត្ថេហិ សេក្ខោតិ កត្វា តំសមង្គិនោ អគ្គមគ្គដ្ឋស្ស អសេក្ខភាវោ អាបន្នោតិ? ន តំសទិសេសុ តព្ពោហារតោ។ អរហត្តមគ្គតោ ហិ និន្នានាករណំ អរហត្តផលំ ឋបេត្វា បរិញ្ញាទិកិច្ចករណំ, វិបាកភាវញ្ច, តស្មា តេ ឯវ សេក្ខធម្មា “អគ្គផលធម្មភាវំ អាបន្នា”តិ សក្កា វត្តុំ, កុសលសុខតោ ច វិបាកសុខំ សន្តតរតាយ បណីតតរន្តិ, វុទ្ធិប្បត្តា ច តេ ធម្មា ហោន្តីតិ តំសមង្គី “អសេក្ខោ”តិ វុច្ចតីតិ។

ជាតិមហល្លកោតិ ជាតិយា វុឌ្ឍតរោ អទ្ធគតោ វយោអនុប្បត្តោ។ សោ ហិ រត្តញ្ញុតាយ យេភុយ្យេន ជាតិធម្មកុលធម្មបទេសុ ថាវរិយប្បត្តិយា **ជាតិថេរោ នាម។ ថេរករណា ធម្មា**តិ សាសនេ ថិរភាវករា គុណា បដិបក្ខនិម្មទនកា។ **ថេរោ**តិ វក្ខមានេសុ ធម្មេសុ ថិរភាវប្បត្តោ។ **សីលវា**តិ បាសំសេន សាតិសយេន សីលេន សមន្នាគតោ, សីលសម្បន្នោតិ អត្ថោ, ឯតេន ទុស្សីល្យសង្ខាតស្ស ពាល្យស្ស អភាវមាហ។ សុត្តគេយ្យាទិ ពហុសុតំ ឯតេនាតិ **ពហុស្សុតោ**, ឯតេនាស្ស សុតវិរហសង្ខាតស្ស ពាល្យស្ស អភាវំ, បដិសង្ខានពលេន ច បតិដ្ឋិតភាវំ វទតិ។ **“ចតុន្នំ ឈានានំ លាភី”**តិ ឥមិនា នីវរណាទិសង្ខាតស្ស ពាល្យស្ស អភាវំ, ភាវនាពលេន ច បតិដ្ឋិតភាវំ កថេតិ។ **“អាសវានំ ខយា”**តិអាទិនា អវិជ្ជាសង្ខាតស្ស ពាល្យស្ស សព្ពសោ អភាវំ, ខីណាសវត្ថេរភាវេន បតិដ្ឋិតភាវញ្ចស្ស ទស្សេតិ។ ន ចេត្ថ សមុទាយេ វាក្យបរិសមាបនំ, អថ ខោ បច្ចេកំ វាក្យបរិសមាបនន្តិ ទស្សេន្តោ **“ឯវំ វុត្តេសុ ធម្មេសូ”**តិអាទិមាហ។ **ថេរនាមកោ វា** “ថេរោ”តិ ឯវំ នាមកោ វា។

អនុគ្គហវសេន, បូជាវសេន វា អត្តនោ សន្តកំ បរស្ស ទីយតិ ឯតេនាតិ **ទានំ**, បរិច្ចាគចេតនា។ ទានមេវ **ទានមយំ។** បទបូរណមត្តំ មយ-សទ្ទោ។ បុញ្ញញ្ច តំ យថាវុត្តេនត្ថេន កិរិយា ច កម្មភាវតោតិ **បុញ្ញកិរិយា។** បរេសំ បិយមនាបតាសេវនីយតាទីនំ **អានិសំសានំ។ បុព្ពេ...បេ.... វសេនេវា**តិ សង្គារត្តិកេ (ទី. និ. ៣.៣០៥; ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៥) វុត្តទានមយសីលមយភាវនាមយចេតនាវសេនេវ។ ឥមានិ វេទិតព្ពានីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ បុញ្ញកិរិយវត្ថូសុ។ **កាយេន ករោន្តស្សា**តិ អត្តនោ កាយេន បរិច្ចាគបយោគំ បវត្តេន្តស្ស។ **តទត្ថ**ន្តិ ទានត្ថំ។ “ឥមំ ទេយ្យធម្មំ ទេហី”តិ **វាចំ និច្ឆារេន្តស្ស។ ទានបារមី អាវជ្ជេត្វា វា**តិ យថា កេវលំ “អន្នទានាទីនិ ទេមី”តិ ទានកាលេ តំ ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ, ឯវំ “ឥមំ ទានមយំ សម្មាសម្ពោធិយា បច្ចយោ ហោតូ”តិ ទានបារមី អាវជ្ជេត្វា **ទានកាលេបិ** ទានសីសេនេវ បវត្តិតត្តា។ **វត្តសីសេ ឋត្វា**តិ “ឯតំ ទានំ នាម មយ្ហំ កុលវំសោ កុលតន្តិ កុលបវេណី កុលចារិត្ត”ន្តិ ចារិត្តសីលេ ឋត្វា **ទទតោ ចារិត្តសីលមយំ។** យថា ទេយ្យធម្មបរិច្ចាគវសេន បវត្តមានាបិ ទានចេតនា វត្តសីសេ ឋត្វា ទទតោ សីលមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ បុព្ពាភិសង្ខារស្ស, អបរភាគចេតនាយ ច តថា បវត្តត្តា, ឯវំ ទេយ្យធម្មេ **ខយតោ, វយតោ សម្មសនំ បដ្ឋបេត្វា ទទតោ ភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ** បុព្ពភាគចេតនាយ, ទេយ្យធម្មេ អបរភាគចេតនាយ ច តថា បវត្តត្តា។

អបចិតិចេតនា **អបចិតិសហគតំ** អបចយតិ ឯតាយាតិ យថា នន្ទីរាគោ ឯវ នន្ទីរាគសហគតា, យថា វុត្តាយ វា អបចិតិយា សហគតំ សហបវត្តន្តិ **អបចិតិសហគតំ** ។ អបចាយនវសេន បវត្តំ **បុញ្ញកិរិយវត្ថុ។** វយសា គុណេហិ ច វុឌ្ឍតរានំ វត្តបដិបត្តីសុ ព្យាវដោ ហោតិ យាយ ចេតនាយ, សា **វេយ្យាវច្ចំ**, វេយ្យាវច្ចមេវ **វេយ្យាវច្ចសហគតំ។** វេយ្យាវច្ចសង្ខាតាយ វា វត្តបដិបត្តិយា សមុដ្ឋាបនវសេនេវ សហគតំ បវត្តន្តិ **វេយ្យាវច្ចសហគតំ**, តថាបវត្តំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ។ អត្តនោ សន្តានេ បត្តំ បុញ្ញំ អនុប្បទីយតិ ឯតេនាតិ **បត្តានុប្បទានំ។** តថា បរេន អនុប្បទិន្នតាយ បត្តំ អព្ភនុមោទតិ ឯតេនាតិ **បត្តព្ភនុមោទនំ។** អននុប្បទិន្នំ បន កេវលំ អព្ភនុមោទីយតិ ឯតេនាតិ **អព្ភនុមោទនំ។** ធម្មំ ទេសេតិ ឯតាយាតិ **ទេសនា**, ទេសនាវ **ទេសនាមយំ។** សុណាតិ ឯតេនាតិ **សវនំ**, សវនមេវ **សវនមយំ។** ទិដ្ឋិយា ញាណស្ស ឧជុគមនំ **ទិដ្ឋិជុគតំ។** សព្ពត្ថ “បុញ្ញកិរិយវត្ថូ”តិ បទំ អបេក្ខិត្វា នបុំសកលិង្គតា។

បូជាវសេន សាមីចិកិរិយា អបចាយនំ **អបចិតិ។** វយសា គុណេហិ ច ជេដ្ឋានំ គិលានានញ្ច តំតំកិច្ចករណំ **វេយ្យាវច្ចំ។** អយមេតេសំ វិសេសោតិ អាហ “**តត្ថ**”តិអាទិ។ **ចត្តារោ បច្ចយេ ទត្វា សព្ពសត្តាន**ន្តិ ច ឯកទេសតោ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសោ, យំ កិញ្ចិ ទេយ្យធម្មំ ទត្វា, បុញ្ញំ វា កត្វា “កតិបយានំ, ឯកស្សេវ វា បត្តិ ហោតូ”តិ បរិណាមនម្បិ បត្តានុប្បទានមេវ។ តំ ន មហប្ផលំ តណ្ហាយ បរាមដ្ឋត្តា។ បរេសំ ទេសេតិ ហិតផរណេន មុទុចិត្តេនាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ឯវន្តិ** ឯវំ ឥមំ ធម្មំ សុត្វា ពហុស្សុតោ ហុត្វា បរេ ធម្មទេសនាយ អនុគ្គណ្ហិស្សាមីតិ **ហិតផរណេន មុទុចិត្តេន ធម្មំ សុណាតិ។** ឯវញ្ហិស្ស សវនំ អត្តនោ, បរេសញ្ច សម្មាបដិបត្តិយា បច្ចយភាវតោ មហប្ផលំ ភវិស្សតីតិ។ **សព្ពេស**ន្តិ សព្ពេសម្បិ ទសន្នំ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនំ។ **និយមលក្ខណ**ន្តិ មហប្ផលភាវស្ស និយាមកសភាវំ ។ **ទិដ្ឋិយា ឧជុភាវេនេវា**តិ “អត្ថិ, នត្ថី”តិ អន្តទ្វយស្ស ទុរសមុស្សារិតតាយ “អត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិ (ម. និ. ២.៩៤; ៣.១៣៦; វិភ. ៧៩៣) នយប្បវត្តាយ សម្មាទិដ្ឋិយា ឧជុកមេវ បវត្តិយា។ ទានាទីសុ ហិ យំ កិញ្ចិ ឥមាយ ឯវំ សម្មាទិដ្ឋិយា បរិសោធិតំ មហាជុតិកំ មហាវិប្ផារំ ភវតិ។

បុរិមេហេវ តីហីតិ បាឡិយំ អាគតេហេវ តីហិ។ **សីលមយេ** បុញ្ញកិរិយវត្ថុម្ហិ **សង្គហំ គច្ឆន្តិ** ចារិត្តសីលភាវតោ។ **ទានមយេ** សង្គហំ គច្ឆន្តិ ទានសភាវត្តា, ទានវិសយត្តា ច។ កាមំ ទេសនា ធម្មទានសភាវតោ ទានមយេ សង្គហំ គច្ឆតីតិ វត្តុំ យុត្តា, កុសលធម្មាសេវនភាវតោ បន វិមុត្តាយតនសីសេ ឋត្វា បវត្តិតា វិយ សវនេន សទ្ធឹ **ភាវនាមយេ** សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ វុត្តំ។ “ទិដ្ឋិជុគតំ ភាវនាមយេ”តិ កេចិ។ **ទិដ្ឋិជុគតេ** ឯវ ច អត្តនា កតស្ស បុញ្ញស្ស អនុស្សរណំ, តស្ស ច បរេសំ អត្ថាយ បរិណាមនំ, គុណបសំសា, អញ្ញេហិ ករិយមានាយ បុញ្ញកិរិយាយ, សម្មាបដិបត្តិយា ច អនុមោទនំ សរណគមនន្តិ ឯវំ អាទយោ បុញ្ញវិសេសា សង្គហំ គច្ឆន្តិ ទិដ្ឋិជុកម្មវសេនេវ តេសំ ឥជ្ឈនតោ។

បរស្ស បដិបត្តិយា សោធនត្ថោ អនុយោគោ **ចោទនា**, សា យានិ និស្សាយ បវត្តតិ, តានិ **ចោទនាវត្ថូនិ** ទិដ្ឋសុតបរិសង្កិតានិ។ តេនាហ “**ចោទនាការណានី**”តិ។ **ទិដ្ឋេនា**តិ ច ហេតុម្ហិ ករណវចនំ , ទិដ្ឋេន ហេតុនាតិ អត្ថោ។ កឹ បន តំ ទិដ្ឋន្តិ អាហ “**វីតិក្កម**”ន្តិ ។ **ទិស្វា**តិ ច ទស្សនហេតូតិ អយមេត្ថ អត្ថោ យថា “បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា”តិ។ “**សុតេនា**”តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បរស្សា**តិ បរតោ, **បរស្ស** វា វចនំ **សុត្វា។** **ទិដ្ឋបរិសង្កិតេនា**តិ ទិដ្ឋានុគតេន បរិសង្កិតេន, តថា បរិសង្កិតេន វា វីតិក្កមេន។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **ចោទេតិ** វត្ថុសន្ទស្សនេន វា សំវាសប្បដិក្ខេបេន វា សាមីចិប្បដិក្ខេបេន វា។ ឥមស្មឹ បន អត្ថេ វិត្ថារិយមានេ អតិប្បបញ្ចោ ហោតីតិ អាហ “**អយមេត្ថ សង្ខេបោ**”តិ។ វិត្ថារំ បន ឥច្ឆន្តានំ តស្ស អធិគមុបាយំ ទស្សេន្តោ “**វិត្ថារោ បន…បេ…. វេទិតព្ពោ**”តិ អាហ។

កាមូបបត្តិយោតិ កាមេហិ ឧបបន្នតា, សមន្នាគតតាតិ អត្ថោ។ សមន្នាគមោ ច តេសំ បដិសេវនំ, សមធិគមោ ចាតិ អាហ “**កាមូបសេវនា កាមបដិលាភា វា**”តិ។ **បច្ចុបដ្ឋិតកាមា**តិ ទុតិយតតិយរាសីនំ វិយ សយំ, បរេហិ ច អនិម្មិតា។ ឧដ្ឋានកម្មផលូបជីវិភាវតោ បន តទុភយវសេន បច្ចុបដ្ឋិតា កាមា ឯតេសន្តិ **បច្ចុបដ្ឋិតកាមា។** តេ បន តេសំ យេភុយ្យេន និពទ្ធានិ ហោន្តីតិ “**និពទ្ធកាមា**”តិ វុត្តំ។ **ចតុទេវលោកវាសិនោ**តិ ចាតុមហារាជិកតោ បដ្ឋាយ យាវ តុសិតា ទេវា។ **វិនិបាតិកា**តិ អាបាយិកា។ បរនិម្មិតា កាមា ឯតេសន្តិ **បរនិម្មិតកាមា។**

បកតិសេវនវសេនាតិ អនុមានតោ ជាននំ វទតិ, ន បច្ចក្ខតោ។ **វសំ វត្តេន្តី**តិ យថារុចិ បាតព្យតំ អាបជ្ជន្តិ។ “**មេថុនំ បដិសេវន្តី**”តិ ឥទំ បន កេចិវាទបដិសេធនត្ថំ វុត្តំ។ តេនាហ “**កេចិ បនា**”តិអាទិ។ តេ “យាមានំ អញ្ញមញ្ញំ **អាលិង្គិតមត្តេន** , តុសិតានំ ហត្ថាមសនមត្តេន, និម្មានរតីនំ **ហសិតមត្តេន**, បរនិម្មិតវសវត្តីនំ **ឱលោកិតមត្តេន កាមកិច្ចំ ឥជ្ឈតី”តិ វទន្តិ។** “ឥតរេសំ ទ្វិន្នំ ទ្វយំទ្វយសមាបត្តិយា វា”តិ វទន្តិ តាទិសស្ស កាមេសុ វិរជ្ជនស្ស តេសុ អភាវតោ, កាមានញ្ច ឧត្តរុត្តរិ បណីតបណីតតរបណីតតមភាវតោ។ កេវលំ

បន និស្សន្ទាភាវោ តេសំ វត្តព្ពោ។ **កាមកិច្ចន្តិ** តង្ខណិកបរិឡាហូបសមាវហំ ផស្សសុខំ។ **កាមាតិ** កាមូបភោគា។ **បាកតិកា ឯវាតិ** ហេដ្ឋិមេហិ ឯកសទិសា ឯវ។ **ឯកសង្ខាតន្តិ** ឯករូបំ សមានរូបន្តិ, សមញ្ញាតំ សមានភាវន្តិ វា អត្ថោ។

សុខបដិលាភាតិ សុខសមធិគមា។ **ហេដ្ឋាតិ** បឋមជ្ឈានភូមិតោ ហេដ្ឋា មនុស្សេសុ, ទេវេសុ វា។ **បឋមជ្ឈានសុខន្តិ** កុសលបឋមជ្ឈានំ។ ភូមិវសេនបិ ហេដ្ឋបរិភាវោ លព្ភតេវ ព្រហ្មកាយិកេសុ, ព្រហ្មបុរោហិតេសុ វា កុសលជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា ព្រហ្មបុរោហិតេសុ, មហាព្រហ្មេសុ វា វិបាកសុខានុភវនស្ស លព្ភនតោ។ ឯត្ថ ច ទុតិយតតិយជ្ឈានភូមិវសេន ទុតិយតតិយសុខូបបត្តីនំ វុច្ចមានត្តា បឋមជ្ឈានភូមិវសេនេវ បឋមជ្ឈានសុខូបបត្តិ វុត្តា។ **តិន្នាតិ** តេមិតា, ឈានសុខេន ចេវ ឈានសមុដ្ឋានបណីតរូបផុដ្ឋកាយេន ច បណីតា វិត្តាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ **“សមន្តតោ តិន្នា”**តិអាទិ។ យស្មា កុសលសុខតោ វិបាកសុខំ សន្តតរតាយ បណីតតរំ ពហុលញ្ច បវត្តតិ, តស្មា វុត្តំ **“ឥទម្បិ វិបាកជ្ឈានសុខំ ឯវ សន្ធាយ វុត្ត”**ន្តិ។ **តេសន្តិ** អាភស្សរានំ។ សប្បីតិកស្ស សុខស្ស អតិវិយ ឧឡារភាវតោ តេន អជ្ឈោត្ថតចិត្តានំ **ភវលោភោ មហា ឧប្បជ្ជតិ។ សន្តមេវាតិ** វិតក្កវិចារសង្ខោភបីតិឧព្ពិលាវិរិតមេន អតិវិយ ឧបសន្តំយេវ។ តថា សន្តភាវេនេវ ហិ តំ អត្តនោ បច្ចយេហិ បធានភាវំ នីតតាយ “បណីត”ន្តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ **“បណីតមេវា”**តិ។ អតប្បកេន សុខបារមិប្បត្តេន សុខេន សំយុត្តាយ តុសាយ បីតិយា ឥតា បវត្តាតិ **តុសិតា។** យស្មា តេ តតោ ឧត្តរិ សុខស្ស អភាវតោ ឯវ ន បត្ថេន្តិ, តស្មា វុត្តំ **“តតោ...បេ.... សន្តុដ្ឋា ហុត្វា”**តិ។ **តតិយជ្ឈានសុខន្តិ** តតិយជ្ឈានវិបាកសុខំ។

សត្ត អរិយបញ្ញាតិ អដ្ឋមកតោ បដ្ឋាយ សត្តន្នំ អរិយានំ តេសំ តេសំ អាវេណិកបញ្ញា។ បបេត្វា លោកុត្តរំ បញ្ញំ **អវសេសា បញ្ញា** នាម។ សព្ពាបិ តេភូមិកា បញ្ញា “សេក្ខា”តិបិ ន វត្តព្ពា, “អសេក្ខា”តិបិ ន វត្តព្ពាតិ **នេវសេក្ខានាសេក្ខា**, បុថុជ្ជនបញ្ញា។

យោគវិហិតេសូតិ បញ្ញាវិហិតេសុ បញ្ញាបរិណាមិតេសុ ឧបាយបញ្ញាយ សម្បាទិតេសុ។ **កម្មាយតនេសូតិ** ឯត្ថ កម្មមេវ **កម្មាយតនំ,** កម្មញ្ច តំ អាយតនញ្ច អាជីវាទីនន្តិ វា **កម្មាយតនំ។** ឯស នយោ **សិប្បាយតនេសុ**បិ។ តត្ថ ច ទុវិធំ កម្មំ ហីនញ្ច វឌ្ឍកិកម្មាទិ, ឧក្កដ្ឋញ្ច កសិវាណិជ្ជាទិ។ សិប្បម្បិ ទុវិធំ ហីនញ្ច នឡការសិប្បាទិ, ឧក្កដ្ឋញ្ច មុទ្ទគណនាទិ។ វិជ្ជាវ **វិជ្ជាដ្ឋានំ,** តំ ធម្មិកមេវ នាគមណ្ឌលបរិត្តផុធមនកមន្តសទិសំ វេទិតព្វំ។ តានិ បនេតានិ ឯកច្ចេ បណ្ឌិតា ពោធិសត្តសទិសា មនុស្សានំ ផាសុវិហារំ អាកង្ខន្តា នេវ អញ្ញេហិ ករិយមានានិ បស្សន្តិ, ន វា កតានិ ឧគ្គណ្ហន្តិ។ ន ករោន្តានំ សុណន្តិ, អថ ខោ អត្តនោ ធម្មតាយ ចិន្តាយ ករោន្តិ។ បញ្ញវន្តេហិ អត្តនោ ធម្មតាយ ចិន្តាយ កតានិបិ អញ្ញេហិ ឧគ្គណ្ហិត្វា ករោន្តេហិ កតសទិសានេវ ហោន្តិ។ **កម្មស្សកតន្តិ** “ឥទំ កម្មំ សត្តានំ សកំ, ឥទំ នោ សក”ន្តិ ឯវំ ជាននញាណំ។ **សច្ចានុលោមិកន្តិ** វិបស្សនាញាណំ។ តញ្ហិ សច្ចបដិវេធស្ស អនុលោមនតោ “សច្ចានុលោមិក”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឥទានិស្ស បវត្តនាការំ ទស្សេតុំ **“រូបំ អនិច្ចន្តិ វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **វា**-សទ្ទេន អនិយមត្ថេន ទុក្ខានត្តលក្ខណានិបិ គហិតានេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ នានន្តរិយកភាវតោ។ យញ្ហិ អនិច្ចំ, តំ ទុក្ខំ។ យំ ទុក្ខំ, តទនត្តាតិ [(សិជ្ឈនតោ) អធិកបាឋោ វិយ ទិស្សតិ]។ **យំ ឯវរូបន្តិ** យំ ឯវំ ហេដ្ឋា និទ្ទិដ្ឋសភាវំ។ **“អនុលោមិកំ ខន្តិ”**ន្តិអាទីនិ បញ្ញាវេវចនានិ ។ សា ហិ ហេដ្ឋា វុត្តានំ កម្មាយតនាទីនំ បញ្ចន្នំ ការណានំ អបច្ចនីកទស្សនេន អនុលោមនតោ, តថា សត្តានំ ហិតចរិយាយ មគ្គសច្ចស្ស, បរមត្ថសច្ចស្ស ច និព្ពានស្ស អវិលោមនតោ អនុលោមេតីតិ ច **អនុលោមិកា។** សព្ពានិបិ ឯតានិ ការណានិ ខមតិ សហតិ ទដ្ឋុំ សក្កោតីតិ **ខន្តិ។** បស្សតីតិ **ទិដ្ឋិ។** រោចេតីតិ **រុចិ។** មុនាតីតិ **មុតិ។** បេក្ខតីតិ **បេក្ខា។** តេ ច កម្មាយតនាទយោ ធម្មា និជ្ឈាយមានា ឯតាយ និជ្ឈានំ ខមន្តីតិ **ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិ។ បរតោ អសុត្វា បដិលភតីតិ** អញ្ញស្ស ឧបទេសវចនំ អសុត្វា សយមេវ ចិន្តេន្តោ បដិលភតិ។ **អយំ វុច្ចតីតិ** អយំ ចិន្តាមយា បញ្ញា នាម វុច្ចតិ។ សា បនេសា អភិញ្ញាតានំ ពោធិសត្តានមេវ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ថាបិ សច្ចានុលោមិកញាណំ ទ្វិន្នមេវ ពោធិសត្តានំ អន្តិមភវិកានំ, សេសបញ្ញា សព្ពេសម្បិ បូរិតបារមីនំ មហាបញ្ញានំ ឧប្បជ្ជតិ។

បរតោ សុត្វា បដិលភតីតិ កម្មាយតនាទីនិ បរេន ករិយមានានិ, បរេន កតានិ វា ទិស្វាបិ បរស្ស កថយមានស្ស វចនំ សុត្វាបិ អាចរិយសន្តិកេ ឧគ្គហេត្វាបិ បដិលទ្ធា សព្ពា បរតោ សុត្វា បដិលទ្ធនាមាតិ វេទិតព្ពា។ **សមាបន្នស្សាតិ** សមាបត្តិសមង្គិស្ស, និទស្សនមត្តមេតំ។ វិបស្សនាមគ្គបញ្ញា ហិ ឥធ “ភាវនាបញ្ញា”តិ វិសេសតោ ឥច្ឆិតាតិ។

អាវុធំ នាម បដិបក្ខវិមថនត្ថំ ឥច្ឆិតព្ពំ, រាគាទិសទិសោ ច បដិបក្ខោ នត្ថិ, តស្ស ច វិមថនំ ពុទ្ធវចនមេវាតិ “សុតមេវ អាវុធ”ន្តិ វត្វា **“តំ អត្តនោ តេបិដកំ ពុទ្ធវចន”**ន្តិ អាហ។ ឥទានិ តមត្ថំ វិវរន្តោ “តំ ហី”តិអាទី វត្វា **“សុតាវុធោ”**តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៦៧) សុត្តបទេន សមត្ថេតិ។ តត្ថ **អកុសលំ បជហតីតិ** តទង្គាទិវសេន អកុសលំ បរិច្ចជតិ។ **កុសលំ ភាវេតីតិ** សមថវិបស្សនាទិកុសលំ ធម្មំ ឧប្បាទេតិ វឌ្ឍេតិ ច។ **សុទ្ធំ**

អត្តានំ បរិហរតីតិ តេន អកុសលប្បហានេន, តាយ ច កុសលភាវនាយ រាគាទិសំកិលេសតោ វិសុទ្ធំ អត្តភាវំ បវត្តេតិ។

វិវេកដ្ឋកាយានន្តិ គណសង្គណិកំ វជ្ជេត្វា តតោ អបកឌ្ឍិតកាយានំ។ ស្វាយំ កាយវិវេកោ ន កេវលំ ឯកាកីភាវោ, អថ ខោ បឋមជ្ឈានាទិ នេក្ខម្មយោគតោតិ អាហ “**នេក្ខម្មាភិរតាន**”ន្តិ។ **ចិត្តវិវេកោ**តិ កិលេសសង្គណិកំ បហាយ តតោ ចិត្តស្ស វិវិត្តតា។ សា បន ឈានវិមោក្ខាទីនំ វសេន ហោតីតិ អាហ “**បរិសុទ្ធចិត្តានំ បរមវោទានប្បត្តាន**”ន្តិ។ **ឧបធិវិវេកោ**តិ និព្ពានំ។ តទធិគមេន ហិ បុគ្គលស្ស និរុបធិតា។ តេនាហ “**និរុបធីនំ បុគ្គលាន**”ន្តិ, វិសង្ខារគតានំ អធិគតនិព្ពានានំ, ផលសមាបត្តិសមង្គីនញ្ចាតិ អត្ថោ។ សុតម្បិ អវស្សយដ្ឋេនេវ អាវុធំ វុត្តន្តិ អាហ “**អយម្បី**”តិ។ តថា ហិ វុត្តំ “តញ្ហិ និស្សាយា”តិ។ កាមញ្ចេត្ថ សុតបរិវេកាបិ បញ្ញាវសេនេវ យថាធិប្បេតអាវុធត្តសាធកា , បញ្ញា បន សុតេន, ឯកច្ចបរិវេកេន វា វិនាបិ តទាធិប្បេតអាវុធត្តសាធនីតិ តតោ បញ្ញា សាមត្ថិយទស្សនត្ថំ វិសុំ អាវុធភាវេន វុត្តា។ តេនាហ “**យស្ស សា អត្ថិ, សោ ន កុតោចី**”តិអាទិ។

នាញ្ញាតំ អវិទិតំ ធម្មន្តិ អនមតគ្គេ សំសារវដ្ដេ ន អញ្ញាតំ អវិទិតំ អមតធម្មំ, ចតុសច្ចធម្មមេវ វា **ជានិស្សាមីតិ បដិបន្នស្ស** ឥមិនា បុព្ពភាគេន **ឧប្បន្នំ ឥន្ទ្រិយំ។** យំ បាឡិយំ សង្គហវារេ “នវ ឥន្ទ្រិយានិ ហោន្តី”តិ វុត្តំ, តំ បុព្ពភាគសិទ្ធំ បវត្តិអាការវិសេសំ ទីបេតុំ វុត្តំ, អត្ថតោ បន មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ ឯវ សាតិ អាហ “**សោតាបត្តិមគ្គញាណស្សេតំ អធិវចន**”ន្តិ។ **អញ្ញិន្ទ្រិយ**ន្តិ អាជាននកឥន្ទ្រិយំ, បឋមមគ្គេន ញាតមរិយាទំ អនតិក្កមិត្វា តេសំយេវ តេន មគ្គេន ញាតានំ ចតុសច្ចធម្មានំ ជាននកឥន្ទ្រិយន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ “**អញ្ញាភូតំ អាជាននភូតំ ឥន្ទ្រិយ**”ន្តិ។ អាជានាតីតិ **អញ្ញោ,** អញ្ញស្ស ភូតំ, អាជាននវសេន វា ភូតន្តិ **អញ្ញភូតំ។ អញ្ញាតាវីស្វូ**តិ ជានិតព្ពំ ចតុអរិយសច្ចំ អាជានិត្វា ឋិតេសុ។ តេនាហ “**ជាននកិច្ចបរិយោសានប្បត្តេសូ**”តិ, បរិញ្ញាទិភេទស្ស ជាននកិច្ចស្ស បរិនិដ្ឋានប្បត្តេសុ។

មំសចក្ខុ ចក្ខុបសាទោតិ មំសចក្ខុ នាម ចតស្សោ ធាតុយោ, វណ្ណោ, គន្ធោ, រសោ, ឱជា, សម្ភវោ, សណ្ឋានំ, ជីវិតំ, ភាវោ, កាយប្បសាទោ, ចក្ខុបសាទោតិ ឯវំ ចុទ្ទសសម្ភារោ មំសបិណ្ឌោ។

កសិណាលោកំ វឌ្ឍេត្វា តត្ថ រូបទស្សនតោ “**ទិព្ពចក្ខុ អាលោកនិស្សិតំ ញាណ**”ន្តិ វុត្តំ។ ទិព្ពចក្ខុបញ្ញាវិនិមុត្តា ឯវ លោកិយបញ្ញា **បញ្ញាចក្ខូ**តិ អយមត្ថោ អវុត្តសិទ្ធោ ទិព្ពចក្ខុស្ស វិសុំ គហិតត្តាតិ វុត្តំ “**បញ្ញាចក្ខុ លោកិយលោកុត្តរបញ្ញា**”តិ។

អធិកំ វិសិដ្ឋំ សីលន្តិ **អធិសីលំ។ សិក្ខិតព្ពតោ**តិ អាសេវិតព្ពតោ។ **អធិសីលំ** នាម អនវសេសកាយិកវាចសិកសំវរភាវតោ, មគ្គសីលស្ស បទដ្ឋានភាវតោ ច។ **អធិចិត្តំ** មគ្គសមាធិស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ។ **អធិបញ្ញា** មគ្គបញ្ញាយ អធិដ្ឋានភាវតោ។ ឥទានិ នេសំ អធិសីលាទិភាវំ ការណេន បដិបាទេតុំ “**អនុប្បន្នេបិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អនុប្បន្នេ**តិ អប្បវត្តេ។ **អធិសីលមេវ** និព្ពានាធិគមស្ស បច្ចយភាវតោ។ **សមាបន្នា**តិ ឯត្ថ “និព្ពានំ បត្ថយន្តេនា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។

> “កល្យាណការី កល្យាណំ, បាបការី ច បាបកំ;
> អនុភោតិ ទ្វយមេ្បតំ, អនុពន្ធញ្ហិ ការក”ន្តិ។ (សំ. និ. ១.២៥៦);

ឯវំ អតីតេ, អនាគតេ ច វដ្ដមូលកទុក្ខសល្លក្ខណវសេន សំវេគវត្ថុតាយ វិមុត្តិអាកង្ខាយ បច្ចយភូតា កម្មស្សកតាបញ្ញា អធិបញ្ញា”តិ វទន្តិ។ លោកិយសីលាទីនំ អធិសីលាទិភាវោ បរិយាយេនាតិ និប្បរិយាយមេវ តំ ទស្សេតុំ “**សព្ពំ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។

បញ្ចទ្វារិកកាយោតិ បញ្ចទ្វារេសុ កាយោ ផស្សាទិធម្មសមូហោ។ កាយោ ច សោ ភាវិតភាវេន ភាវនា ចាតិ **កាយភាវនា នាម។** យស្មា ខីណាសវានំ អគ្គមគ្គាធិគមនេន សព្ពសំកិលេសា បហីនាតិ បហីនកាលតោ បដ្ឋាយ សព្ពសោ អាសេវនាភាវតោ នត្ថិ តេសំ ភាវិនិយាបិ ចក្ខុសោតវិញ្ញេយ្យា ធម្មា, បគេវ កាឡកា, តស្មា បញ្ចទ្វារិកកាយោ សុភាវិតោ ឯវ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**ខីណាសវស្ស ហិ…បេ…. សុភាវិតោ ហោតី**”តិ។ **ន អញ្ញេសំ វិយ ទុព្ពលា** ទុព្ពលភាវករានំ កិលេសានំ សព្ពសោ បហីនត្តា។

វិបស្សនា ទស្សនានុត្តរិយំ អនិច្ចានុបស្សនាទិវសេន សង្ខារានំ សម្មទេវ ទស្សនតោ។ **មគ្គោ បដិបទានុត្តរិយំ** តទុត្តរិបដិបទាយ អភាវតោ។ **ផលំ វិមុត្តានុត្តរិយំ** អកុប្បភាវតោ។ **ផលំ វា ទស្សនានុត្តរិយំ** ទិវសម្បិ និព្ពានំ បច្ចក្ខតោ ទិស្វា បវត្តនតោ។ **និព្ពានំ វិមុត្តានុត្តរិយំ** សព្ពសង្ខតវិនិស្សដត្តា។ ទស្សន-សទ្ទំ កម្ម

សាធនំ គហេត្វា និព្ពានស្ស ទស្សនានុត្តរិយតា វុត្តាតិ ទស្សេន្តោ “**តតោ ឧត្តរញ្ចិ ទដ្ឋព្ពំ នាម នត្ថី**”តិ អាហ។ នត្ថិ ឥតោ ឧត្តរន្តិ **អនុត្តរំ,** អនុត្តរមេវ **អនុត្តរិយ**ន្តិ អាហ “**ឧត្តមំ ជេដ្ឋក**”ន្តិ។

សេសោតិ វុត្តាវសេសោ បញ្ចកនយេន, ចតុក្កនយេន ច តិវិធោ សមាធិ, ឥមិនា ឯវំ ច សមាធិត្តយា បទេសេន សុត្តន្តេសុបិ បញ្ចកនយោ អាគតោ ឯវាតិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរមត្ថមញ្ជូសាយំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.៣៨) វុត្តមេវ, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អាគច្ឆតិ នាមំ ឯតស្មាតិ អាគមនំ, តតោ **អាគមនតោ។ សគុណតោ**តិ សរសតោ។ **អារម្មណតោ**តិ អារម្មណធម្មតោ។ **អនត្តតោ អភិនិវិសិត្វា**តិ “សព្ពេ សង្ខារា អនត្តា”តិ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា។ **អនត្តតោ ទិស្វា**តិ បឋមំ សង្ខារានំ “អនត្តា”តិ អនត្តលក្ខណំ បដិវិជ្ឈិត្វា។ **អនត្តតោ វុដ្ឋាតី**តិ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាយ អនត្តាការតោ បវត្តាយ មគ្គវុដ្ឋានំ បាបុណាតិ។ **អសុញ្ញតត្តការកានំ កិលេសានំ អភាវា**តិ អត្តាភិនិវេសបច្ចយានំ ទិដ្ឋេកដ្ឋានំ កិលេសានំ វិក្ខម្ភនតោ វិបស្សនា សុញ្ញតា នាម អត្តសុញ្ញតាយ យាថាវតោ គហណតោ។ ននុ ឯវំ វិបស្សនាយ សគុណតោ សុញ្ញតា, ន អាគមនតោតិ និប្បរិយាយតោ នត្ថីតិ? សច្ចមេតំ នាមលាភេ, ន បន នាមទានេតិ នាយំ ទោសោ។ អថ វា សុត្តន្តកថា នាម បរិយាយកថា, ន អភិធម្មកថា វិយ និប្បរិយាយាតិ ភិយ្យោបិ ន កោចិ ទោសោ។

យស្មា សគុណតោ, អារម្មណតោ ច នាមលាភេ សង្ករោ ហោតិ ឯកស្សេវ នាមន្តរលាភសម្ភវតោ។ អាគមនតោ បន នាមលាភេ សង្ករោ នត្ថិ នាមន្តរលាភាភាវតោ, អសម្ភវតោ ច, តស្មា “**អបរោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **និមិត្តការកកិលេសាភាវា**តិ និច្ចនិមិត្តាទិក្កាហកបច្ចយានំ កិលេសានំ វិក្ខម្ភនតោ។ កាមញ្ចាយំ វិបស្សនា និច្ចនិមិត្តាទី ឧគ្ឃាដេន្តី បវត្តតិ, សង្ខារនិមិត្តស្ស បន អវិស្សជ្ជនតោ ន និប្បរិយាយតោ អនិមិត្តនាមំ លភតីតិ។ បរិយាយេន បនេតំ វុត្តំ។ តថា ហិ និប្បរិយាយទេសនត្តា អភិធម្មេ មគ្គស្ស អនិមិត្តនាមំ ឧទ្ធដំ។ សុត្តេ ច –

> “អនិមិត្តញ្ច ភាវេហិ, មានានុសយមុជ្ជហ;
> តតោ មានាភិសមយា, ឧបសន្តោ ចរិស្សសី”តិ។ (សុ. និ. ៣៤៤; សំ. និ. ១.២១២);

អនិមិត្តបរិយាយោ អាគតោ។ **បណិធិការកកិលេសាភាវា**តិ សុខបណិធិអាទិបច្ចយានំ កិលេសានំ វិក្ខម្ភនតោ។

រាគាទីហិ សុញ្ញត្តាតិ សមុច្ឆេទវសេន បជហនតោ រាគាទីហិ វិវិត្តត្តា។ រាគាទយោ ឯវ **រាគនិមិត្តាទីនិ។** បុរិមុប្បន្នា ហិ រាគាទយោ បរតោ ឧប្បជ្ជនករាគាទីនំ ការណំ ហោតិ។ រាគាទយោ ឯវ តថា បណិធានស្ស បច្ចយភាវតោ **រាគបណិធិអាទយោ។** និព្ពានំ វិសង្ខារភាវេនេវ សព្ពសង្ខារវិនិស្សដត្តា រាគាទីហិ សុញ្ញំ, រាគាទិនិមិត្តបណិធិវិរហិតញ្ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច សង្ខារុបេក្ខា សានុលោមា វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា, សា សុញ្ញតោ វិបស្សន្តី “សុញ្ញតា”តិ វុច្ចតិ, ទុក្ខតោ បស្សន្តី តណ្ហាបណិធិសោសនតោ “អប្បណិហិតា”តិ។ សា មគ្គាធិគមាយ អាគមនបដិបទាឋានេ ឋត្វា មគ្គស្ស “សុញ្ញតំ អនិមិត្តំ អប្បណិហិត”ន្តិ នាមំ ទេតិ។ អាគមនតោ ច នាមេ លទ្ធេ សគុណតោ ច អារម្មណតោ ច នាមំ សិទ្ធមេវ ហោតិ, ន បន សគុណារម្មណេហិ នាមលាភេ សព្ពត្ថ អាគមនតោ នាមំ សិទ្ធំ ហោតីតិ បរិបុណ្ណនាមសិទ្ធិហេតុត្តា, “សគុណារម្មណេហិ សព្ពេសម្បិ នាមត្តយយោគោ, ន អាគមនតោ”តិ វវត្ថានករត្តា ច និប្បរិយាយតោ អាគមនតោវ នាមលាភោ បធានំ, ន ឥតរេហិ, បរិយាយតោ បន តិធា នាមលាភោ ឥច្ឆិតព្ពោតិ អដ្ឋកថាយំ “តិវិធា កថា”តិអាទិនា អយំ វិចារោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សុចិភាវោតិ កិលេសាសុចិវិគមេន សុទ្ធភាវោ អសំកិលិដ្ឋភាវោ។ តេនាហ “**តិណ្ណំ សុចរិតានំ វសេន វេទិតព្ពោ**”តិ។

មុនិនោ ឯតានីតិ **មោនេយ្យានិ។** យេហិ ធម្មេហិ ឧភយហិតមុននតោ **មុនិ** នាម ហោតិ, តេ ឯវំ វុត្តាតិ អាហ “**មុនិភាវករា មោនេយ្យបដិបទា ធម្មា**”តិ។ តត្ថ យស្មា កាយេន អកត្តព្ពស្ស អករណំ, កត្តព្ពស្ស ច ករណំ, “អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ កេសា”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០; ៣.១៥៣; អ. និ. ៦.២៩; ១០.៦០; វិភ. ៣៥៦; ខុ. បា. ៣.១; នេត្តិ. ៤៧) កាយសង្ខាតស្ស អារម្មណស្ស ជាននំ, កាយស្ស ច សមុទយតោ អត្ថង្គមតោ អស្សាទតោ អាទីនវតោ និស្សរណតោ ច យាថាវតោ បរិជាននំ, តថា បរិជាននវសេន បវត្តោ វិបស្សនាមគ្គោ, តេន ច កាយេ ឆន្ទរាគស្ស បជហនំ, កាយសង្ខារំ និរោធេត្វា បត្តព្ពសមាបត្តិ ចាតិ សព្ពេ ឯតេ កាយមុខេន បវត្តា មោនេយ្យបដិបទា ធម្មា កាយមោនេយ្យំ នាម។ តស្មា តមត្ថំ ទស្សេតុំ “**តិវិធកាយ**

ទុច្ចរិតស្ស បហាន”ន្តិអាទិនា បាឡិ អាគតា។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ ចោបនវាចញ្ចេវ សទ្ទវាចញ្ច អារព្ភ បវត្តា បញ្ញា **វាចារម្មណេ ញាណំ**។ តស្ស វាចាយ សមុទយាទិតោ បរិជាននំ **វាចាបរិញ្ញា**។ ឯកាសីតិវិធំ លោកិយចិត្តំ អារព្ភ បវត្តញាណំ **មនារម្មណេ ញាណំ**។ តស្ស សមុទយាទិតោ បរិជាននំ **មនោបរិញ្ញា**តិ អយមេវ វិសេសោ។

អយន្តិ ឥតោ សម្បត្តិយោតិ **អាយោ**, កុសលានំ ធម្មានំ អភិវុឌ្ឍីតិ អាហ “**អាយោតិ វុឌ្ឍី**”តិ។ អបេន្តិ សម្បត្តិយោ ឯតេនាតិ **អបាយោ**, កុសលានំ ធម្មានំ ហានីតិ អាហ “**អបាយោតិ អវុឌ្ឍី**”តិ។ **តស្ស តស្សា**តិ អាយស្ស ច អបាយស្ស ច។ **ការណំ ឧបាយោ** ឧបេតិ ឧបគច្ឆតិ ឯតេន អាយោ, អបាយោ ចាតិ។ តត្ថ ទុវិធា វុឌ្ឍិ អនត្ថហានិតោ, អត្ថុប្បត្តិតោ ច, តថា អវុឌ្ឍិ អត្ថហានិតោ, អនត្ថុប្បត្តិតោ ច។ **តេសំ បជាននា**តិ តេសំ អាយាបាយសញ្ញិតានំ យថាវុត្តប្បភេទានំ វុឌ្ឍិអវុឌ្ឍីនំ យាថាវតោ បជាននា។ **កោសល្លំ** កុសលតា និបុណតា។ តទុភយម្បិ បាឡិវសេនេវ ទស្សេតុំ “**វុត្តញ្ហេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **ឥទំ វុច្ចតី**តិ យា ឥមេសំ អកុសលធម្មានំ អនុប្បត្តិនិរោធេសុ, កុសលធម្មានញ្ច ឧប្បត្តិភិយ្យោភាវេសុ បញ្ញា, ឥទំ **អាយកោសល្លំ** នាម វុច្ចតិ។ ឥទានិ អបាយកោសល្លម្បិ បាឡិវសេនេវ ទស្សេតុំ “**តត្ថ កតម**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥទំ វុច្ចតី**តិ យា ឥមេសំ កុសលធម្មានំ អនុប្បជ្ជននិរុជ្ឈនេសុ, អកុសលធម្មានញ្ច ឧប្បត្តិភិយ្យោភាវេសុ បញ្ញា, ឥទំ **អបាយកោសល្លំ** នាម វុច្ចតីតិ។ ឯត្ថាហអាយកោសល្លំ តាវ បញ្ញា ហោតុ, អបាយកោសល្លំ កថំ បញ្ញា នាម ជាតាតិ ឯវំ មញ្ញតិ “អបាយុប្បាទនសមត្ថតា អបាយកោសល្លំ នាមា”តិ, តំ បន តស្ស មតិមត្តំ។ បញ្ញាវា ឯវ ហិ “មយ្ហំ ឯវំ មនសិ ករោតោ អនុប្បន្នា កុសលា ធម្មា នុប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា និរុជ្ឈន្តិ។ អនុប្បន្នា អកុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា វឌ្ឍន្តី”តិ បជានាតិ, សោ ឯវំ ញត្វា អនុប្បន្នេ អកុសលេ ធម្មេ ន ឧប្បាទេតិ, ឧប្បន្នេ បជហតិ។ អនុប្បន្នេ កុសលេ ធម្មេ ឧប្បាទេតិ, ឧប្បន្នេ ភាវនាបារិបូរិំ បាបេតិ។ ឯវំ អបាយកោសល្លម្បិ បញ្ញា ឯវាតិ។ **សព្ពាបី**តិ អាយកោសល្លបក្ខិកាបិ អបាយកោសល្លបក្ខិកាបិ។ **តត្រុបាយា**តិ តត្រ តត្រ ករណីយេ ឧបាយភូតា។

តស្ស តិកិច្ឆនត្ថន្តិ អច្ចាយិកស្ស កិច្ចស្ស, ភយស្ស វា បរិហរណត្ថំ **ឋានុប្បត្តិយការណជាននវសេនេវា**តិ ឋានេ តង្ខណេ ឯវ ឧប្បត្តិ ឯតស្ស អត្ថីតិ ឋានុប្បត្តិកំ, ឋានសោ ឧប្បជ្ជនកការណំ, តស្ស ជាននវសេនេវ។

មជ្ជនាការវសេន បវត្តមានាតិ អត្ថនោ វត្ថនោ មទនីយតាយ មទស្ស អាបជ្ជនាការេន បវត្តមានា ឧណ្ណតិយោ។ **និរោគោ**តិ អរោគោ។ **មានករណ**ន្តិ មានស្ស ឧប្បាទនំ។ **យោព្ពនេ ឋត្វា**តិ យោព្ពនេ បតិដ្ឋាយ, យោព្ពនំ អបស្សាយាតិ អត្ថោ។ សព្ពេសម្បិ ជីវិតំ នាម មរណបភង្គុរំ ទុក្ខានុពន្ធញ្ច, តទុភយំ អនោលោកេត្វា, បពន្ធដ្ឋិតិបច្ចយា សុលភតញ្ច និស្សាយ ឧប្បជ្ជនកមទោ **ជីវិតមទោ**តិ ទស្សេតុំ “**ចិរំ ជីវី**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

អធិបតិ វុច្ចតិ ជេដ្ឋកោ, ឥស្សរោតិ អត្ថោ។ តតោ អធិបតិតោ អាគតំ **អាធិបតេយ្យំ**។ កី តំ? បាបស្ស អករណំ។ តេនាហ “**ឯត្តកោម្ហី**”តិអាទិ។ តត្ថ សីលាទយោ លោកិយា ឯវ ទដ្ឋព្វា, តស្មា **វិមុត្តិយា**តិ លោកិយ វិមុត្តិយា។ **ជេដ្ឋក**ន្តិ ឥស្សរំ, គរុន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច អត្តានំ, ធម្មញ្ច អធិបតី កត្វា បាបស្ស អករណំ ហិរិយា វសេន វេទិតព្វំ។ លោកំ អធិបតី កត្វា អករណំ ឱត្តប្បស្ស វសេន។

កថាវត្ថូនីតិ កថាយ បវត្តិដ្ឋានានិ។ យស្មា តេហិ វិនា កថា នប្បវត្តតិ, តស្មា “**កថាការណានី**”តិ វុត្តំ។ អទ្ធាន-សទ្ទស្ស អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ, សោ បនត្ថតោ ធម្មប្បវត្តិមត្តំ ។ **ធម្មា** ចេត្ថ ខន្ធា ឯវ, តព្ពិនិមុត្តា ច តេសំ គតិ នត្ថីតិ អាហ “**អតីតំ ធម្មំ, អតីតក្ខន្ធេតិ អត្ថោ**”តិ។ អយញ្ច អទ្ធា នាម ទិសាទិ វិយ អត្ថតោ ធម្មប្បវត្តិ ឧបាទាយ បញ្ញត្តិមត្តំ, ន ឧបាទា ន ភូតធម្មោតិ តមត្ថំ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។

“តមវិជ្ជនដ្ឋេន វិទិតករណដ្ឋេនា”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**បុព្ពេនិវាសា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បុព្ពេនិវាស**ន្តិ បុព្ពេ និវុត្ថក្ខន្ធេ។ **តម**ន្តិ មោហតមំ។ **វិជ្ឈតី**តិ វិហនតិ, បជហតីតិ អត្ថោ។ តេនេវ ច បដិច្ឆាទកតមវិជ្ឈនេន **បុព្ពេនិវាសញ្ច វិទិតំ** បាកដំ **ករោតីតិ វិជ្ជា**តិ។ **តន្តិ** ចុតូបបាតំ។

ឧបបត្តិទេវវិសេសភាវាវហោ វិហារោតិ កត្វា **ទិព្ពោ វិហារោ**។ ននុ ឯវំ អញ្ញមញ្ញានម្បិ ទិព្ពវិហារភាវោ អាបជ្ជតីតិ? ន តាសំ សត្តេសុ ហិតូបសំហារាទិវសេន បវត្តិយា សវិសេសំ និទ្ទោសដ្ឋេន, សេដ្ឋដ្ឋេន ច ព្រហ្មវិហារសមញ្ញាយ និរុឡ្ហភាវតោ។ សុវិសុទ្ធិតោ បដិបក្ខសមុច្ឆិន្ទនវសេន អរណីយតោ បត្តព្ពតោ, អរិយភាវប្បត្តិយា វា អនន្តរំ **អរិយោ**។ អរិយានំ អយន្តិ វា **អរិយោ** វិហារោ។

សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

តិកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុក្កវណ្ណនា

៣០៦. **បុព្ពេ**តិ ហេដ្ឋា មហាសតិបដ្ឋានវណ្ណនាយំ។

យោ ឆន្ទោតិ យោ ឆន្ទិយនវសេន ឆន្ទោ។ **ឆន្ទិកតា**តិ ឆន្ទភាវោ, ឆន្ទិករណាការោ វា។ **កត្តុកម្យតា**តិ កត្តុកាមតា។ **កុសលោ**តិ ឆេកោ កោសល្លសម្ភូតោ ។ **ធម្មច្ឆន្ទោ**តិ សភាវច្ឆន្ទោ។ អយញ្ហិ **ឆន្ទោ** នាម តណ្ហាឆន្ទោ, ទិដ្ឋិឆន្ទោ, វីរិយឆន្ទោ, ធម្មច្ឆន្ទោតិ ពហុវិធោ។ តេច កត្តុកម្យតាកុសលធម្មច្ឆន្ទោ អធិប្បេតោ។ **ឆន្ទំ ជនេតី**តិ តំ ឆន្ទំ ឧប្បាទេតិ។ តំ បវត្តេន្តោ ហិ ជនេតិ នាម។ **វាយាមំ ករោតី**តិ បយោគំ បរក្កមំ ករោតិ។ **វីរិយំ អារភតី**តិ កាយិកចេតសិកវីរិយំ បវត្តេតិ។ **ចិត្តំ ឧបត្ថម្ភេតី**តិ តេនេវ សហជាតវីរិយេន ចិត្តំ ឧក្ខិបតិ។ **បទហតី**តិ បធានំ វីរិយំ ករោតិ។ បដិបាដិយា បនេតានិ បទានិ ឧប្បាទនាសេវនាភាវនាពហុលីកម្មសាតច្ចកិរិយាហិ យោជេតព្ពានិ។ វិត្ថារំ បរិហរន្តោ “**អយមេត្ថ សង្ខេបោ**”តិអាទិមាហ។

ឆន្ទំ និស្សាយាតិ “ឆន្ទវតោ ចេតោសមាធិ ហោតិ, មយ្ហំ ឯវំ ហោតី”តិ ឯវំ ឆន្ទំ និស្សាយ ឆន្ទំ ធុរំ ជេដ្ឋកំ បុព្ពង្គមំ កត្វា **បវត្តោ សមាធិ ឆន្ទសមាធិ**។ **បធានភូតា**តិ បធានជាតា, បធានភាវំ វា បត្តា។ **សង្ខារា**តិ ចតុកិច្ចសាធកំ សម្មប្បធានវីរិយំ វទតិ។ **តេហិ ធម្មេហី**តិ យថាវុត្តសមាធិវីរិយេហិ **ឧបេតំ** សម្បយុត្តំ។ **ឥទ្ធិយា បាទ**ន្តិ និប្ផត្តិបរិយាយេន ឥជ្ឈនដ្ឋេន, ឥជ្ឈន្តិ ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥមិនា វា បរិយាយេន “ឥទ្ធី”តិ សង្ខ្យំ គតានំ ឧបចារជ្ឈានាទិកុសលចិត្តសម្បយុត្តានំ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារានំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន បាទភូតំ។ យស្មា បុរិមា ឥទ្ធិ បច្ឆិមាយ ឥទ្ធិយា បាទោ បាទកំ បទដ្ឋានំ ហោតិ, តស្មា “**ឥទ្ធិភូតំ វា បាទ**”ន្តិ ច វុត្តំ។ **សេសេសុបី**តិ ទុតិយឥទ្ធិបាទាទីសុ។ កាមញ្ចេត្ថ **ជនវសភសុត្តេបិ** ឥទ្ធិបាទវិចារោ អាគតោ, សោបិ សង្ខេបតោ ឯវាតិ អាហ “**វិត្ថារោ បន…បេ…. ទីបិតោ**”តិ។

៣០៧. **ទិដ្ឋធម្មោ** វុច្ចតិ បច្ចក្ខភូតោ អត្តភាវោតិ អាហ “**ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ**”តិ។ **សុខវិហារត្ថាយា**តិ និក្កិលេសតាយ និរាមិសេន សុខេន វិហរណត្ថាយ។ **ផលសមាបត្តិឈានានី**តិ ចត្តារិបិ ផលសមាបត្តិឈានានិ។ **អបរភាគេ**តិ អាសវក្ខយាធិគមតោ អបរភាគេ។ **និព្ពត្តិតជ្ឈានានី**តិ អធិគតរូបារូបជ្ឈានានិ។

សូរិយចន្ទបជ្ជោតមណិអាទីនន្តិ បជ្ជោតគ្គហណេន បទីបំ វទតិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧក្កាវិជ្ជុលតាទីនំ សង្គហោ។ **អាលោកោតិ មនសិ ករោតី**តិ សូរិយចន្ទាលោកាទី ទិវា, រត្តិញ្ច ឧបលទ្ធំ យថាលទ្ធវសេនេវ មនសិ ករោតិ ចិត្តេ ឋបេតិ។ តថាវ នំ មនសិ ករោតិ, យថាស្ស សុភាវិតាលោកកសិណស្ស វិយ កសិណាលោកោ យទិច្ឆកំ យាវទិច្ឆកំ។ សោ អាលោកោ រត្តិយំ ឧបតិដ្ឋតិ, យេន តត្ថ ទិវាសញ្ញំ ឋបេតិ ទិវា វិយ វិគតថិនមិទ្ធោ ហោតិ។ តេនាហ “**យថា ទិវា តថា រត្តិ**”ន្តិ។ **យថា រត្តិំ អាលោកោ ទិដ្ឋោ**តិ យថា រត្តិយា ចន្ទាលោកាទិអាលោកោ ទិដ្ឋោ ឧបលទ្ធោ។ **ឯវមេវ ទិវា មនសិ ករោតី**តិ រត្តិំ ទិដ្ឋាការេនេវ ទិវា តំ អាលោកំ មនសិ ករោតិ ចិត្តេ ឋបេតិ។ **អបិហិតេនា**តិ ថិនមិទ្ធបិធានេន ន បិហិតេន។ **អនទ្ធេនា**តិ អសញ្ញាទិតេន។ **សឱភាស**ន្តិ សញ្ញាណោភាសំ។ ថិនមិទ្ធវិនោទនអាលោកោបិ វា ហោតុ កសិណាលោកោបិ វា បរិកម្មាលោកោបិ វា, ឧបក្កិលេសាលោកោ វិយ សព្ពាយំ អាលោកោ ញាណសមុដ្ឋានោ វាតិ។ **ញាណទស្សនបដិលាភត្ថាយា**តិ ទិព្ពចក្ខុញាណបដិលាភត្ថាយ។ ទិព្ពចក្ខុញាណញ្ហិ រូបគតស្ស ទិព្ពស្ស, ឥតរស្ស ច ទស្សនដ្ឋេន តេច “ញាណទស្សន”ន្តិ អធិប្បេតំ។ “អាលោកសញ្ញំ មនសិ ករោតី”តិ ឯត្ថ វុត្តអាលោកោ **ថិនមិទ្ធវិនោទនអាលោកោ។ បរិកម្មអាលោកោ**តិ ទិព្ពចក្ខុញាណាយ បរិកម្មករណវសេន បវត្តិតអាលោកោ។ តត្ថ បុរិមស្ស វសេន “**ខីណាសវស្សា**”តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ តស្ស ហិ ថិនមិទ្ធំ សុប្បហីនំ ហោតិ, ន អញ្ញេសំ។ ទុតិយស្ស វសេន “**តស្មិំ វា អាគតេបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តស្មិ**ន្តិ ទិព្ពចក្ខុញាណេ។ **អាគតេបី**តិ បដិលទ្ធេបិ។ **អនាគតេបី**តិ អប្បដិលទ្ធេបិ។ យស្មា តថារូបស្ស បាទកជ្ឈានស្សេវ វសេន បរិកម្មអាលោកស្ស សម្ភវោ, យតោ តំ បរិសុទ្ធបរិយោទាតតាទិគុណវិសេសុបសំហិតំ, តស្មា អាហ “**បាទក…បេ…. ភាវេតីតិ វុត្ត**”ន្តិ។

សត្តដ្ឋានិកស្សាតិ “អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេ សម្បជានការី ហោតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២១៤; ២.៦៩; ម. និ. ១.១០២) វុត្តស្ស សត្តដ្ឋានិកស្ស។ សតិបិ សេក្ខានំ បរិញ្ញាតភាវេ ឯកន្តតោ បរិញ្ញាតវត្ថុកា នាម អរហន្តោ ឯវាតិ វុត្តំ “**ខីណាសវស្ស វត្ថុ វិទិតំ ហោតី**”តិអាទិ។ **វត្ថារម្មណវិទិតតាយា**តិ វត្ថុនោ, អារម្មណស្ស ច យាថាវតោ វិទិតភាវេន។ យថា ហិ សប្បបរិយេសនំ ចរន្តេន តស្ស អាសយេ វិទិតេ សោបិ វិទិតោ ឯវ ច ហោតិ

មន្តាគទពលេន តស្ស គហណស្ស សុករត្តា, ឯវំ វេទនាយ អាសយភូតេ វត្ថុម្ហិ, អារម្មណេ ច វិទិតេ អាទិកម្មិកស្សបិ វេទនា វិទិតា ឯវ ហោតិ សលក្ខណតោ, សាមញ្ញលក្ខណតោ ច តស្សា គហណស្ស សុករត្តា, បគេវ បរិញ្ញាតវត្ថុកស្ស ខីណាសវស្ស។ តស្ស ហិ ឧប្បាទក្ខណេបិ ឋិតិក្ខណេបិ ភង្គក្ខណេបិ វេទនា វិទិតា បាកដា ហោន្តិ។ តេនាហ "**ឯវំ វេទនា ឧប្បជ្ជន្តី**"តិអាទិ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ, យទិទំ បាឡិយំ វេទនាសញ្ញាវិតក្កគ្គហណន្តិ ទស្សេន្តោ "**ន កេវល**"ន្តិអាទិមាហ , តេន អវសេសតោ សព្ពធម្មានម្បិ ឧប្បាទាទិតោ វិទិតភាវំ ទស្សេតិ។

ឥទានិ ន កេវលំ ខណតោ ឯវ, អថ ខោ បច្ចយតោបិ អនិច្ចាទិតោបិ ន កេវលំ ខីណាសវានំយេវ វសេន, អថ ខោ ឯកច្ចានំ សេក្ខានម្បិ វសេន វេទនាទីនំ វិទិតភាវំ ទស្សេតុំ "**អបិចា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អវិជ្ជាសមុទយា**តិ អវិជ្ជាយ ឧប្បាទា, អត្ថិភាវាតិ អត្ថោ។ និរោធវិរោធី ហិ ឧប្បាទោ អត្ថិភាវវាចកោបិ ហោតីតិ តស្មា បុរិមភវសិទ្ធាយ អវិជ្ជាយ សតិ ឥមស្មិំ ភវេ វេទនាយ ឧប្បាទោ ហោតីតិ អត្ថោ។ អវិជ្ជាទីហិ អតីតកាលិកាទីហិ តេសំ សហការណភូតានិ ឧប្បាទាទីនិបិ គហិតានេវាតិ វេទិតព្ពំ។ វេទនាយ បវត្តិបច្ចយេសុ ផស្សស្ស ពលវភាវតោ សោ ឯវ គហិតោ "**ផស្សសមុទយា**"តិ។ តស្មិំ បន គហិតេ បវត្តិបច្ចយតាសាមញ្ញេន វត្ថារម្មណាទីនិបិ គហិតានេវ ហោន្តីតិ សព្ពស្សាបិ វេទនាយ អនវសេសតោ បច្ចយតោ ឧទយទស្សនំ វិភាវិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ "**និព្ពត្តិលក្ខណ**"ន្តិអាទិនា ខណវសេន ឧទយទស្សនមាហ។ ឧប្បជ្ជតិ ឯតស្មាតិ **ឧប្បាទោ**, ឧប្បជ្ជនំ **ឧប្បាទោ**តិ បច្ចយលក្ខណំ, ខណលក្ខណញ្ច ឧភយំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា អាហ "**ឯវំ វេទនាយ ឧប្បាទោ វិទិតោ ហោតី**"តិ។

អនិច្ចតោ មនសិ ករោតោតិ វេទនា នាមាយំ អនច្ចន្តិកតាយ អាទិអន្តវតី ឧទយព្ពយបរិច្ឆិន្នា ខណភង្គុរា តាវកាលិកា, តស្មា "អនិច្ចា"តិ អនិច្ចតោ មនសិ ករោតោ។ តស្សា ខយតោ, វយតោ ច **ឧបដ្ឋានំ វិទិតំ** បាកដំ **ហោតិ។ ទុក្ខតោ មនសិ ករោតោ**តិ អនិច្ចត្តា ឯវ វេទនា ឧទយព្ពយបដិបីឡិតតាយ, ទុក្ខមតាយ, ទុក្ខវត្ថុតាយ ច "ទុក្ខា"តិ មនសិ ករោតោ **ភយតោ** ភាយិតព្ពតោ តស្សា **ឧបដ្ឋានំ វិទិតំ** បាកដំ **ហោតី**តិ។ តថា អនិច្ចត្តា, ទុក្ខត្តា ឯវ ច វេទនា អត្តរហិតា អសារា និស្សារា អវសវត្តិនី តុច្ឆាតិ វេទនំ **អនត្តតោ មនសិ ករោតោ សុញ្ញតោ** រិត្តតោ អសាមិកតោ **ឧបដ្ឋានំ វិទិតំ** បាកដំ ហោតិ។ "**ខយតោ**"តិអាទិ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស និគមនំ។ តស្មា វេទនំ ខយតោ ភយតោ សុញ្ញតោ ជានាតីតិ អត្ថវសេន វិភត្តិបរិណាមោ វេទិតព្ពោ។ **អវិជ្ជានិរោធា វេទនានិរោធោ**តិ អគ្គមគ្គេន អវិជ្ជាយ អនុប្បាទនិរោធតោ វេទនាយ អនុប្បាទនិរោធោ ហោតិ បច្ចយាភាវេ អភាវតោ។ សេសំ សមុទយវារេ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។ ឥធ **សមាធិភាវនា**តិ សិខាប្បត្តា អរិយានំ វិបស្សនាសមាធិភាវនា។ តស្សា បាទកភូតា ឈានសមាបត្តិ វេទិតព្ពា។

វុត្តនយមេវ មហាបទានេ (ទី. និ. ២.៦២)។

៣០៨. **បមាណំ អគ្គហេត្វា**តិ អសុភភាវនា វិយ បទេសំ អគ្គហេត្វា។ ឯកស្មិម្បិ សត្តេ បមាណាគ្គហណេន **អនវសេសផរណេន។** នត្ថិ ឯតាសំ គហេតព្ពំ បមាណន្តិ ហិ **អប្បមាណា**, អប្បមាណា ឯវ **អប្បមញ្ញា។**

អបស្សយិតព្ពដ្ឋេន **អបស្សេនានិ**, ឥធ ភិក្ខុ យានិ អបស្សាយ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខិតុំ សមត្ថោ ហោតិ, តេសមេវ អធិវចនំ។ តានិ បនេតានិ បច្ចយានំ សង្ខាយ សេវិតា អធិវាសនក្ខន្តិ, វជ្ជនីយវជ្ជនំ, វិនោទេតព្ពវិនោទនញ្ច។ តេនាហ "សង្ខាយេកំ អធិវាសេតី"តិអាទិ ។ តត្ថ សម្មទេវ ខាយតិ ឧបដ្ឋាតិ បដិភាតីតិ **សង្ខា,** ញាណន្តិ អាហ "**សង្ខាយាតិ ញាណេនា**"តិ។ សង្ខាយ សេវិតា នាម យំ សេវតោ អកុសលា ធម្មា បរិហាយន្តិ, កុសលា ធម្មា អភិវឌ្ឍន្តិ, តស្ស សេវនាតិ អាហ "**សេវិតព្ពយុត្តកមេវ សេវតី**"តិ។ **អធិវាសនា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អន្តោ បវិសិតុ**ន្តិ អព្ភន្តរេ អត្តនោ ចិត្តេ បវត្តិតុំ **ន ទេតិ។**

អរិយវំសចតុក្កវណ្ណនា

៣០៩. **វំស-**សទ្ទោ "បិដ្ឋិវំសំ អតិក្កមិត្វា និសីទតី"តិអាទីសុ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ គោបានសីនំ សន្ធានដ្ឋានេ ឋបេតព្ពទណ្ឌកេ អាគតោ។

> "វំសោ វិសាលោវ យថា វិសត្តោ,
> បុត្តេសុ ទារេសុ ច យា អបេក្ខា;
> វំសេ កឡីរោវ អសជ្ជមានោ,
> ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ"តិអាទីសុ។ (អប. ១.១.៩៤);

អកណ្ណកេ។ “ភេរិសទ្ទោ មុទិង្គសទ្ទោ វំសសទ្ទោ កំសតាឡសទ្ទោ”តិអាទីសុ តូរិយវិសេសេ, យោ “វេណូ” តិបិ វុច្ចតិ។ “អភិន្នេន បិដ្ឋិវំសេន មតោ ហត្ថី”តិអាទីសុ ហត្ថិអាទីនំ បិដ្ឋិវេមជ្ឈេ បទេសេ។ “កុលវំសំ ឋបេស្សាមី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.២៦៧) កុលវំសេ។ “វំសានុរក្ខកោ បវេណិបាលកោ”តិអាទីសុ (វិសុទ្ធិ. ១.៤២) គុណានុបុព្ពិយំ គុណានំ បពន្ធប្បវត្តិយំ។ ឥធ បន ចតុបច្ចយសន្តោសភាវនារាមតាសង្ខាតគុណានំ បពន្ធេ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្ស បន វំសស្ស កុលទ្វយំ, គុណទ្វយញ្ច និទស្សនវសេន ទស្សេតុំ **“យថា ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ខត្តិយវំសោ**តិ ខត្តិយកុលទ្វយោ ។ ឯសេវ នយោ សេសបទេសុបិ។ **សមណវំសោ** បន សមណតន្តិ សមណ បវេណិ។ **មូលគន្ធាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន យថា សារគន្ធាទីនំ សង្គហោ, ឯវមេត្ថ គោរសាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ទុតិយេន បន **អាទិ**-សទ្ទេន កាសិកវត្ថសប្បិមណ្ឌាទីនំ។ **អរិយ**-សទ្ទោ អមិលក្ខូសុបិ មនុស្សេសុ វត្តតិ, យេសំ បន និវាសនដ្ឋានំ “អរិយំ អាយតន”ន្តិ វុច្ចតិ។ យថាហ “យាវតា, អានន្ទ, អរិយំ អាយតន”ន្តិ (ទី. និ. ២.១៥២; ឧទា. ៧៦) លោកិយសាធុជនេសុបិ “យេ ហិ វោ អរិយា បរិសុទ្ធកាយកម្មន្តា...បេ.... តេសំ អហំ អញ្ញតរោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៥)។ ឥធ បន យេ “អារកា កិលេសេហី”តិអាទិនា លទ្ធនិព្ពចនា បដិវិទ្ធអរិយសច្ចា, តេ ឯវ អធិប្បេតាតិ ទស្សេតុំ “កេ បន តេ អរិយា”តិ បុច្ឆំ កត្វា **“អរិយា វុច្ចន្តី”**តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ យេ មហាបណិធានកប្បតោ បដ្ឋាយ យាវាយំ កប្បោ, ឯត្ថន្តរេ ឧប្បន្នា សម្មាសម្ពុទ្ធា, តេ តាវ សរូបតោ ទស្សេត្វា តទញ្ញេបិ សម្មាសម្ពុទ្ធេ, បច្ចេកពុទ្ធេ, ពុទ្ធសាវកេ ច សង្គហេត្វា អនវសេសតោ អរិយេ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យាវ សាសនំ ន អន្តរធាយតិ, តាវ សត្ថា ធរតិ ឯវ នាមាតិ ឥមមេវ ភគវន្តំ, យេ ចេតរហិ ពុទ្ធសាវកា, តេ ច សន្ធាយ **បច្ចុប្បន្ន**គ្គហណំ។ តស្មិំ តស្មិំ វា កាលេ តេ តេ បច្ចុប្បន្នាតិ ចេ, **អតីតានាគត**គ្គហណំ ន កត្តព្ពំ សិយា។ ឥទានិ យថា ភគវា “ធម្មំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ អាទិកល្យាណំ មជ្ឈេកល្យាណំ បរិយោសានកល្យាណំ សាត្ថំ សព្យញ្ជនំ កេវលបរិបុណ្ណំ បរិសុទ្ធំ ព្រហ្មចរិយំ បកាសេស្សាមិ, យទិទំ ឆឆក្កានី”តិ ឆក្កទេសនាយ (ម. និ. ៣.៤២០) អដ្ឋហិ បទេហិ វណ្ណំ អភាសិ, ឯវំ មហាអរិយវំសទេសនាយ អរិយានំ វំសានំ “ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, អរិយវំសា អគ្គញ្ញា រត្តញ្ញា វំសញ្ញា បោរាណា អសំកិណ្ណា អសំកិណ្ណបុព្ពា ន សង្កីយន្តិ ន សង្កីយិស្សន្តិ អប្បដិកុដ្ឋា សមណេហិ ព្រាហ្មណេហិ វិញ្ញូហី”តិ (អ. និ. ៤.២៨) យេហិ នវហិ បទេហិ វណ្ណំ អភាសិ, តានិ តាវ អានេត្វា ថោមនាវសេនេវ វណ្ណេន្តោ **“តេ ខោ បនេតេ”**តិអាទិមាហ។ **អគ្គាតិ ជានិតព្ពា** សព្ពវំសេហិ សេដ្ឋភាវតោ, សេដ្ឋភាវសាធនតោ ច។ **ទីឃរត្តំ បវត្តាតិ ជានិតព្ពា** រត្តញ្ញូហិ, ពុទ្ធាទីហិ តេហិ ច តថា អនុដ្ឋិតត្តា។ **វំសាតិ ជានិតព្ពា** ពុទ្ធាទីនំ អរិយានំ វំសាតិ ជានិតព្ពា។ **បោរាណា**តិ បុរាតនា។ **ន អធុនុប្បត្តិកា**តិ ន អធុនាតនា។ **អសំកិណ្ណា**តិ ន ខិត្តា ន ឆឌ្ឌិតា។ តេនាហ **“អនបនីតា”**តិ។ **ន អបនីតបុព្ពា**តិ ន ឆឌ្ឌិតបុព្ពា តិស្សន្នំ សិក្ខានំ បរិបូរណូបាយភាវតោ ន បរិចត្តបុព្ពា។ តតោ ឯវ **ឥទានិបិ ន អបនីយន្តិ, អនាគតេបិ ន អបនីយិស្សន្តិ។ យេ** ធម្មសភាវស្ស វិជាននេវ **វិញ្ញូ** សមិតបាប**សមណា** ចេវ ពាហិតបាប**ព្រាហ្មណា** ច, **តេហិ អប្បដិកុដ្ឋា** អប្បដិក្ខិត្តា។ យេ ហិ ន បដិក្កោសិតព្ពា, តេ អនិន្ទិតព្ពា អគរហិតព្ពា។ អបរិច្ចជិតព្ពតាយ អប្បដិក្ខិបិតព្ពា ហោន្តីតិ។

សន្តុដ្ឋោតិ ឯត្ថ យថាធិប្បេតសន្តោសមេវ ទស្សេន្តោ **“បច្ចយសន្តោសវសេន សន្តុដ្ឋោ”**តិ វុត្តំ។ ឈានវិបស្សនាទិវសេនបិ ឥធ ភិក្ខុនោ សន្តុដ្ឋតា ហោតីតិ។ **ឥតរីតរេនា**តិ ឥតរេន ឥតរេន។ ឥតរ-សទ្ទោយំ អនិយមវចនោ, ទ្វិក្ខត្តុំ វុច្ចមានោ យំកិញ្ចិ-សទ្ទេហិ សមានត្ថោ ហោតីតិ វុត្តំ **“យេន កេនចី”**តិ។ ស្វាយំ អនិយមវាចិតាយ ឯវ យថា ថូលាទីនំ អញ្ញតរវចនោ, ឯវំ យថាលទ្ធាទីនម្បិ អញ្ញតរវចនោតិ តត្ថ ទុតិយបក្ខស្សេវ ឥធ ឥច្ឆិតភាវំ ទស្សេន្តោ **“អថ ខោ”**តិអាទិមាហ ។ ននុ ច យថាលទ្ធាទយោបិ ថូលាទយោ ឯវ? សច្ចមេតំ, តថាបិ អត្ថិ វិសេសោ។ យោ ហិ យថាលទ្ធេសុ ថូលាទីសុ សន្តោសោ, សោ **យថាលាភសន្តោសោ** ឯវ, ន ឥតរោ។ ន ហិ សោ បច្ចយមត្តសន្និស្សយោ ឥច្ឆិតោ, អថ ខោ អត្តនោ កាយពលសារុប្បភាវសន្និស្សយោបិ។ ថូលទុកាទយោ ច តយោបិ ចីវរេ លព្ភន្តិ។ មជ្ឈិមោ ចតុបច្ចយសាធារណោ, បច្ឆិមោ បន ចីវរេ, សេនាសនេ ច លព្ភតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **“ឥមេ តយោ សន្តោសេ”**តិ ឥទំ សព្ពសង្គាហិកវសេន វុត្តំ។ យេ ហិ បរតោ គិលានបច្ចយំ បិណ្ឌបាតេ ឯវ បក្ខិបិត្វា ចីវរេ វីសតិ, បិណ្ឌបាតេ បន្នរស, សេនាសនេ បន្នរសាតិ សមបណ្ណាសសន្តោសា វុច្ចន្តិ, តេ សព្ពេបិ យថារហំ ឥមេសុ ឯវ តីសុ សន្តោសេសុ សង្គហំ សមោសរណំ គច្ឆន្តីតិ។

ចីវរំ ជានិតព្ពន្តិ “ឥទំ នាម ចីវរំ កប្បិយ”ន្តិ ជាតិតោ ចីវរំ ជានិតព្ពំ។ **ចីវរក្ខេត្ត**ន្តិ ចីវរស្ស ឧប្បត្តិក្ខេត្តំ។ **បំសុកូល**ន្តិ បំសុកូលចីវរំ, បំសុកូលលក្ខណប្បត្តំ ចីវរំ **ជានិតព្ព**ន្តិ អត្ថោ។ **ចីវរសន្តោសោ**តិ ចីវរេ លព្ភមានោ សព្ពោ សន្តោសោ **ជានិតព្ពោ។ ចីវរបដិសំយុត្តានិ ធុតង្គានិ ជានិតព្ពានិ,** យានិ តោសន្តោ ចីវរសន្តោសេន សម្មទេវ សន្តុដ្ឋោ ហោតីតិ។ ខោមកប្បាសិកកោសេយ្យកម្ពលសាណភង្គានិ **ខោមាទីនិ។** តត្ថ **ខោមំ** នាម ខោមសុត្តេហិ វាយិតំ ខោមបដចីវរំ, តថា សេសានិបិ។ **សាណ**ន្តិ សាណវាកសុត្តេហិ កតចីវរំ។ **ភង្គ**ន្តិ បន ខោមសុត្តាទីនិ សព្ពានិ ឯកច្ចានិ វោមិស្សេត្វា កតចីវរំ។ “ភង្គម្បិ វាកមយមេវា”តិ កេចិ។ **ឆា**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ យទិ ឯវំ ឥតោ អញ្ញា វត្ថជាតិ នត្ថីតិ? នោ នត្ថិ, សា បន ឯតេសំ អនុលោមាតិ ទស្សេតុំ **“ទុកូលាទីនី”**តិអាទិ

វុត្តំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បដ្ដុណ្ណំ, សោមារបដ្ដំ, ចីនបដ្ដំ , ឥទ្ធិជំ, ទេវទិន្នន្តិ ឯតេសំ សង្គហោ។ តត្ថ **ទុកូលំ** សាណស្ស អនុលោមំ វាកមយត្តា។ បដ្ដុណ្ណទេសេ សញ្ជាតវត្ថំ **បដ្ដុណ្ណំ។** “បដ្ដុណ្ណំ កោសេយ្យវិសេសោ”តិ ហិ អមរកោសេ វុត្តំ។ សោមារទេសេ, ចីនទេសេ ច ជាតវត្ថានិ **សោមារចីនបដ្ដានិ។ បដ្ដុណ្ណា**ទីនិ តីណិ កោសេយ្យស្ស អនុលោមានិ បាណកេហិ កតសុត្តមយត្តា។ **ឥទ្ធិជំ** ឯហិភិក្ខូនំ បុញ្ញិទ្ធិយា និព្ពត្តំ ចីវរំ, តំ ខោមាទីនំ អញ្ញតរំ ហោតីតិ តេសមេវ អនុលោមញ្ច។ ទេវតាហិ ទិន្នំ ចីវរំ **ទេវទិន្នំ**, តំ កប្បរុក្ខេ និព្ពត្តំ ជាលិនិយា ទេវកញ្ញាយ អនុរុទ្ធត្ថេរស្ស ទិន្នវត្ថសទិសំ, តម្បិ ខោមាទីនំយេវ អនុលោមំ ហោតិ តេសុ អញ្ញតរភាវតោ។ **ឥមានី**តិ អន្តោគធាវធារណវចនំ, ឥមានិ ឯវាតិ អត្ថោ។ ពុទ្ធាទីនំ បរិភោគយោគ្យតាយ **កប្បិយចីវរានិ។**

ឥទានិ អវធារណេន និវត្តិតានិ ឯកទេសេន ទស្សេតុំ “**កុសចីរ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ កុសតិណេហិ, អញ្ញេហិ វា តាទិសេហិ តិណេហិ កតចីវរំ **កុសចីរំ។** បោតកីវាកាទីហិ វាកេហិ កតចីវរំ **វាកចីរំ។** ចតុក្កោណេហិ, តិកោណេហិ វា ផលកេហិ កតចីវរំ **ផលកចីរំ។** មនុស្សានំ កេសេហិ កតកម្ពលំ **កេសកម្ពលំ។** ចាមរីវាលអស្សវាលាទីហិ កតំ **វាលកម្ពលំ។** មកចិតន្តូហិ វាយិតោ **បោត្ថកោ។ ចម្ម**ន្តិ មិគចម្មាទិ យំ កិញ្ចិ ចម្មំ។ ឧលូកបក្ខេហិ គន្ថេត្វា កតចីវរំ **ឧលូកបក្ខំ។** ភុជតចាទិមយំ **រុក្ខទុស្សំ**, តិរីដកន្តិ អត្ថោ។ សុខុមតរាហិ លតាវាកេហិ វាយិតំ **លតាទុស្សំ។** ឯរកវាកេហិ កតំ **ឯរកទុស្សំ។** តថា **កទលិទុស្សំ។** សុខុមេហិ វេឡុវិលីវេហិ កតំ **វេឡុទុស្សំ។ អាទិ**-សទ្ទេន វក្កលាទីនំ សង្គហោ។ **អកប្បិយចីវរានិ** តិត្ថិយទ្ធជភាវតោ។

អដ្ឋន្នញ្ច មាតិកានំ វសេនាតិ “សីមាយ ទេតិ, កតិកាយ ទេតី”តិអាទិនា (មហាវ. ៣៧៩) អាគតានំ អដ្ឋន្នំ ចីវរុប្បត្តិមាតិកានំ វសេន។ ចីវរានំ បដិលាភក្ខេត្តទស្សនត្ថញ្ហិ ភគវតា “អដ្ឋិមា, ភិក្ខវេ, មាតិកា”តិអាទិនា មាតិកា ឋបិតា។ **មាតិកា**តិ ហិ មាតរោ ចីវរុប្បត្តិជនិកាតិ។ **សោសានិក**ន្តិ សុសានេ បតិតកំ។ **បាបណិក**ន្តិ អាបណទ្វារេ បតិតកំ។ **រថិយ**ន្តិ បុញ្ញត្ថិកេហិ វាតបានន្តរេន រថិកាយ ឆឌ្ឌិតចោឡកំ។ **សង្ការកូដក**ន្តិ សង្ការដ្ឋានេ ឆឌ្ឌិតចោឡកំ។ **សិនាន**ន្តិ ន្ហានចោឡំ, យំ ភូតវេជ្ជេហិ សីសំ ន្ហាបេត្វា “កាឡកណ្ណិចោឡក”ន្តិ ឆឌ្ឌេត្វា គច្ឆន្តិ។ **តិត្ថ**ន្តិ តិត្ថចោឡកំ សិនានតិត្ថេ ឆឌ្ឌិតបិលោតិកា។ **អគ្គិទឌ្ឍ**ន្តិ អគ្គិនា ទឌ្ឍប្បទេសំ។ តញ្ហិ មនុស្សា ឆឌ្ឌេន្តិ។ **គោខាយិតកា**ទីនិ បាកដានេវ។ តានិបិ ហិ មនុស្សា ឆឌ្ឌេន្តិ។

ធជំ ឧស្សាបេត្វាតិ នាវំ អារោហន្តេហិ វា យុទ្ធំ បវិសន្តេហិ វា ធជយដ្ឋឹ ឧស្សាបេត្វា តត្ថ ពទ្ធំ បារុតចីវរំ, តេហិ ឆឌ្ឌិតន្តិ អធិប្បាយោ។

សាទកភិក្ខុនាតិ គហបតិចីវរស្ស សាទិយនភិក្ខុនា។ **ឯកមាសមត្ត**ន្តិ ចីវរមាសសញ្ញិតំ ឯកមាសមត្តំ។ **វិតក្កេតុំ វដ្ដតិ**, ន តតោ បរន្តិ អធិប្បាយោ។ សព្ពស្សាបិ ហិ តណ្ហានិគ្គហត្ថាយ សាសនេ បដិបត្តីតិ។ **បំសុកូលិកោ អទ្ធមាសេនេវ ករោតី**តិ អបរបដិពទ្ធត្តា បដិលាភស្ស។ ឥតរស្ស បន បរបដិពទ្ធត្តា មាសមត្តំ អនុញ្ញាតំ។ **ឥតិ មាសទ្វ…បេ…. វិតក្កសន្តោសោ** វិតក្កនស្ស បរិមិតកាលិកត្តា។

មហាថេរំ តត្ថ អត្តនោ សហាយំ ឥច្ឆន្តោបិ គរុគារវេន គាមទ្វារំ “**ភន្តេ គមិស្សាមិ**” ឥច្ចេវមាហ។ មហាថេរោបិស្ស អជ្ឈាសយំ ញត្វា “**អហំ បាវុសោ គមិស្សាមី**”តិ អាហ។ “ឥមស្ស ភិក្ខុនោ វិតក្កស្ស អវសរោ មា ហោតូ”តិ **បញ្ហំ បុច្ឆមានោ គាមំ បាវិសិ។ ឧច្ចារបលិពុទ្ធោ**តិ ឧច្ចារេន បីឡិតោ។ តទា ភគវតោ ទុក្ករកិរិយានុស្សរណមុខេន តថាគតេ ឧប្បន្នបីតិសោមនស្សវេគស្ស ពលវភាវេន កិលេសានំ វិក្ខម្ភិតត្តា **តស្មឹយេវ…បេ…. តីណិ ផលានិ បត្តោ។**

“កត្ថ លភិស្សាមី”តិ ចិន្តនាបិ លាភាសាបុព្ពិកាតិ តថា “**អចិន្តេត្វា**”តិ វុត្តំ, “សុន្ទរំ លភិស្សាមិ, មនាបំ លភិស្សាមី”តិ ឯវមាទិចិន្តនាយ កា នាម កថា។ កថំ បន វត្តព្ពន្តិ អាហ “**កម្មដ្ឋានសីសេនេវ គមន**”ន្តិ, តេន ចីវរំ បដិច្ច កិញ្ចិបិ ន ចិន្តេតព្ពំ ឯវាតិ ទស្សេតិ។

អបេសលោ អប្បតិរូបាយបិ បរិយេសនាយ បច្ចយោ ភវេយ្យាតិ “**បេសលំ ភិក្ខុំ គហេត្វា**”តិ វុត្តំ។

អាហរិយមានន្តិ សុសានាទីសុ បតិតកំ វត្ថំ “ឥមេ ភិក្ខូ បំសុកូលបរិយេសនំ ចរន្តី”តិ ញត្វា កេនចិ បុរិសេន តតោ អានីយមានំ។

ឯវំ លទ្ធំ គណ្ហន្តស្សាបីតិ ឯវំ បដិលាភសន្តោសំ អកោបេត្វាវ លទ្ធំ គណ្ហន្តស្សាបិ។ **អត្តនោ បហោនកមត្តេនេវា**តិ យថាលទ្ធានំ បំសុកូលវត្ថានំ ឯកបដ្ដទុបដ្ដានំ អត្ថាយ អត្តនោ បហោនកបមាណេនេវ, អវធារណេន ឧបរិបច្ចាសំ និវត្តេតិ។

គាមេ ភិក្ខាយ អាហិណ្ឌន្តេន សបទានចារិនា វិយ ទ្វារបដិបាដិយា ចរណំ **លោលុប្បវិវជ្ជនំ** នាម ចីវរលោលុប្បស្ស ទូរសមុស្សារិតត្តា។

យាបេតុន្តិ អត្តភាវំ បវត្តេតុំ។

ធោវនុបគេនាតិ ធោវនយោគ្គេន។

បណ្ណានីតិ អម្ពុជម្ពាទិបណ្ណានិ។

អកោបេត្វាតិ សន្តោសំ អកោបេត្វា ។ **បហោនកនីហារេនេវាតិ** អន្តរវាសកាទីសុ យំ កាតុកាមោ, តស្ស បហោនកនិយាមេនេវ យថាលទ្ធំ ថូលសុខុមាទី កហេត្វា **ករណំ។**

តិមណ្ឌលបដិច្ឆាទនមត្តស្សេវាតិ “និវាសនំ ចេ នាភិមណ្ឌលំ; ជាណុមណ្ឌលំ, ឥតរំ ចេ គលវាដមណ្ឌលំ, ជាណុមណ្ឌល”ន្តិ ឯវំ តិមណ្ឌលបដិច្ឆាទនមត្តស្សេវ **ករណំ;** តំ បន អត្ថតោ តិណ្ណំ ចីវរានំ ហេដ្ឋិមន្តេន វុត្តបរិមាណមេវ ហោតិ។

អវិចារេត្វាតិ ន វិចារេត្វា។

កុសិពន្ធនកាលេតិ មណ្ឌលានិ យោជេត្វា សិព្ពនកាលេ។ **សត្តវារេតិ** សត្តសិព្ពនវារេ។

កប្បពិន្ទុអបទេសេន កស្សចិ វិការស្ស អករណំ **កប្បសន្តោសោ។**

សីតបដិឃាតាទិ អត្ថាបត្តិតោ សិជ្ឈតីតិ មុខ្យមេវ ចីវរបរិភោគេ បយោជនំ ទស្សេតុំ **“ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនមត្តវសេនា”**តិ វុត្តំ។ តេនាហ ភគវា “យាវទេវ ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនត្ថ”ន្តិ (ម. និ. ១.២៣; អ. និ. ៦.៦៨; មហានិ. ១៦២)។

វដ្ដតិ , ន តាវតា សន្តោសោ កុប្បតិ សម្ការានំ, ទក្ខិណេយ្យានញ្ច អលាភតោ។

សារណីយធម្មេ បត្វាតិ សីលវន្តេហិ ភិក្ខូហិ សាធារណតោ បរិភោគេ បត្វា។

“ឥតី”តិអាទិនា បឋមស្ស អរិយវំសស្ស បំសុកូលិកង្គតេចីវរិកង្គានំ, តេសញ្ច តស្ស បច្ចយតំ ទស្សេន្តោ ឥតិ ឥមេ ធម្មា អញ្ញមញ្ញស្ស សមុដ្ឋាបកា, ឧបត្ថម្ភកា ចាតិ ទីបេតិ។ ឯស នយោ ឥតោ បរតោបិ។

“សន្តុដ្ឋោ ហោតិ វណ្ណវាទី”តិ ឯត្ថ ចតុក្កោដិកំ សម្ភវតិ, តត្ថ ចតុត្ថោយេវ បត្ថោ សត្ថារា វណ្ណិតោ ថោមិតោតិ មហាថេរេន តថា ទេសនា កតា។ **ឯកោ សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, សន្តោសស្ស វណ្ណំ ន កថេតិ** សេយ្យថាបិ ថេរោ នាលកោ (សុត្តនិបាតេ នាលកសុត្តេ វិត្ថារោ) **ឯកោ ន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, សន្តោសស្ស វណ្ណវាទី** សេយ្យថាបិ ឧបនន្ទោ សក្យបុត្តោ (បារា. ៥១៥, ៥២៧, ៥៣២, ៥៣៧ វាក្យខន្ធេសុ វិត្ថារោ)។ **ឯកោ នេវ សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, ន សន្តោសស្ស វណ្ណំ កថេតិ។** សេយ្យថាបិ ថេរោ លាឡុទាយី (ថេរគា. អដ្ឋ. ២.ឧទាយិត្ថេរគាថាវណ្ណនា) **ឯកោ សន្តុដ្ឋោ ចេវ ហោតិ, សន្តោសស្ស ច វណ្ណវាទី** សេយ្យថាបិ ថេរោ មហាកស្សបោ។

អនេសនន្តិ អយុត្តំ ឯសនំ។ តេនាហ **“អប្បតិរូប”**ន្តិ, សាសនេ ឋិតានំ ន បតិរូបំ អសារុប្បំ អយោគ្យំ។ **កោហញ្ញំ ករោន្តោតិ** ចីវរុប្បាទនិមិត្តំ បរេសំ កុហនំ វិម្ហាបនំ ករោន្តោ។ **ឧត្តសតីតិ** តណ្ហាសន្តាសេន ឧបរូបរិ តសតិ។ **បរិតសតីតិ** បរិតោ តសតិ។ យថា សព្ពេ កាយវចីបយោគា តទត្ថា ឯវ ជាយន្តិ, ឯវំ សព្ពភាគេហិ តសតិ។ **គធិតំ** វុច្ចតិ គន្ធោ, សោ ចេត្ថ អភិជ្ឈាលក្ខណោ អធិប្បេតោ។ គធិតំ ឯតស្ស នត្ថីតិ **អគធិតោ**តិ អាហ **“អគធិតោ…បេ…. លោភគិទ្ធោ”**តិ។ **មុច្ឆន្តិ** តណ្ហាវសេន មុយ្ហនំ, តស្ស វា សមុស្សយំ អធិគតំ។ **អនាបន្នោ** អនុបគតោ។ **អនោត្ថតោតិ** អនជ្ឈោត្ថតោ។ **អបរិយោនទ្ធោតិ** តណ្ហាឆទនេន អច្ឆាទិតោ។ **អាទីនវំ បស្សមានោតិ** ទិដ្ឋធម្មិកំ, សម្បរាយិកញ្ច ទោសំ បស្សន្តោ។ គធិតបរិភោគតោ និស្សរតិ ឯតេនាតិ **និស្សរណំ,** ឥទមត្ថិកតា, តំ បជានាតីតិ **និស្សរណបញ្ញោ។** តេនាហ **“យាវទេវ…បេ…. បជានន្តោ”**តិ។

នេវត្តានុក្កំសេតីតិ អត្តានំ នេវ ឧក្កំសេតិ ន ឧក្ខិបតិ ន ឧក្កដ្ឋតោ ទហតិ។ **“អហ”**ន្តិអាទិ ឧក្កំសនាការទស្សនំ។ **ន វម្ភេតីតិ** ន ហីឡយតិ និហីនតោ ន ទហតិ។ **តស្មិំ ចីវរសន្តោសេតិ** តស្មិំ យថាវុត្តេ វីសតិវិធេ ចីវរ

សន្តោសេ ។ កាមញ្ចេត្ថ វុត្តប្បការសន្តោសគ្គហណេន ចីវរហេតុ អនេសនាបជ្ជនាទិបិ គហិតមេវ តស្មិំ សតិ តស្ស ភាវតោ, អសតិ ច អភាវតោ, វណ្ណវាទិតានត្តកុសនា បរវម្ភនានិ បន គហិតានិ ន ហោន្តីតិ “**វណ្ណវាទិតាទីសុ វា**”តិ វិកប្បោ វុត្តោ។ ឯត្ថ ច “**ទក្ខោ**”តិអាទិ យេសំ ធម្មានំ វសេនស្ស យថាវុត្តសន្តោសាទិ ឥជ្ឈតិ, តំ ទស្សនំ។ តត្ថ “**ទក្ខោ**”តិ ឥមិនា តេសំ សមុដ្ឋាបនបញ្ញំ ទស្សេតិ, “**អនលសោ**”តិ ឥមិនា បគ្គណ្ហនវីរិយំ, “**សម្បជានោ**”តិ ឥមិនា បាដិហារិយបញ្ញំ “**បដិស្សតោ**”តិ ឥមិនា តត្ថ អសម្មោសវុត្តិំ ទស្សេតិ។

បិណ្ឌបាតោ ជានិតព្ពោតិ បភេទតោ បិណ្ឌបាតោ ជានិតព្ពោ។ **បិណ្ឌបាតក្ខេត្តន្តិ** បិណ្ឌបាតស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។ **បិណ្ឌបាតសន្តោសោ ជានិតព្ពោ**តិ បិណ្ឌបាតេ សន្តោសោ បភេទតោ ជានិតព្ពោ។ ឥធ ភេសជ្ជម្បិ បិណ្ឌបាតគតិកមេវ។ អាហរិតព្ពតោ ហិ សប្បិអាទីនម្បិ គហណំ កតំ។

បិណ្ឌបាតក្ខេត្តំ បិណ្ឌបាតស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។ ខេត្តំ វិយ **ខេត្តំ។** ឧប្បជ្ជតិ ឯត្ថ, ឯតេនាតិ ច **ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។** សង្ឃតោ វា ហិ ភិក្ខុនោ បិណ្ឌបាតោ ឧប្បជ្ជតិ ឧទ្ទេសាទិវសេន វា។ តត្ថ សកលស្ស សង្ឃស្ស ទាតព្ពំ ភត្តំ **សង្ឃភត្តំ។** កតិបយេ ភិក្ខូ ឧទ្ទិសិត្វា ឧទ្ទេសេន ទាតព្ពំ ភត្តំ **ឧទ្ទេសភត្តំ។** និមន្តេត្វា ទាតព្ពំ ភត្តំ **និមន្តនំ។** សលាកទានវសេន ទាតព្ពំ ភត្តំ **សលាកភត្តំ** ។ ឯកស្មិំ បក្ខេ ឯកទិវសំ ទាតព្ពំ ភត្តំ **បក្ខិកំ។** ឧបោសថេ ទាតព្ពំ ភត្តំ **ឧបោសថិកំ។** បាដិបទទិវសេ ទាតព្ពំ ភត្តំ **បាដិបទិកំ។** អាគន្តុកានំ ទាតព្ពំ ភត្តំ **អាគន្តុកភត្តំ។** ធុរគេហេ ឯវ បបេត្វា ទាតព្ពំ ភត្តំ **ធុរភត្តំ។** កុដឹ ឧទ្ទិស្ស ទាតព្ពំ ភត្តំ **កុដិភត្តំ។** គាមវាសីអាទីហិ វារេន ទាតព្ពំ ភត្តំ **វារភត្តំ។** វិហារំ ឧទ្ទិស្ស ទាតព្ពំ ភត្តំ **វិហារភត្តំ។** សេសានិ បាកដានេវ។

វិតក្កេតិ “កត្ថ នុ ខោ អហំ អជ្ជ បិណ្ឌាយ ចរិស្សាមី”តិ។ “កត្ថ បិណ្ឌាយ ចរិស្សាមា”តិ ថេរេន វុត្តេ “អសុកគាមេ ភន្តេ”តិ កាមមេតំ បដិវចនទានំ , យេន បន ចិត្តេន “ចិន្តេត្វា”តិ វុត្តំ, តំ សន្ធាយាហ “**ឯត្តកំ ចិន្តេត្វា**”តិ។ **តតោ បដ្ឋាយា**តិ វិតក្កមាឡកេ បត្វា វិតក្កិតកាលតោ បដ្ឋាយ។ “**តតោ បរំ វិតក្កេន្តោ អរិយវំសា ចុតោ ហោតី**”តិ ឥទំ តិណ្ណម្បិ អរិយវំសិកានំ វសេន គហេតព្ពំ, ន ឯកចារិកស្សេវ។ សព្ពោបិ ហិ អរិយវំសិកោ ឯកវារមេវ វិតក្កេតុំ លភតិ, ន តតោ បរំ។ **បរិពាហិរោ**តិ អរិយវំសិកភាវតោ ពហិភូតោ។ ស្វាយំ វិតក្កសន្តោសោ កម្មដ្ឋានមនសិការេន ន កុប្បតិ, វិសុជ្ឈតិ ច។ ឥតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តេនេវាហ “**កម្មដ្ឋានសីសេន គន្តព្ព**”ន្តិ។

គហេតព្ពមេវាតិ អដ្ឋានប្បយុត្តោ **ឯវ**-សទ្ទោ។ យាបនមត្តមេវ គហេតព្ពន្តិ យោជេតព្ពំ។

ឯត្តាតិ ឯតស្មិំ បិណ្ឌបាតបដិគ្គហណេ។ **អប្បន្តិ** អត្តនោ យាបនបមាណតោបិ អប្បំ។ **គហេតព្ពំ** ទាយកស្ស ចិត្តារាធនត្ថំ។ **បមាណេនេវា**តិ អត្តនោ យាបនប្បមាណេនេវ អប្បំ **គហេតព្ពំ។** “បមាណេន គហេតព្ព”ន្តិ ឯត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ “**បដិគ្គហណស្មិំ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **មក្ខេតី**តិ វិទ្ធំសេតិ អបនេតិ។ ***វិនិបាតេតី***តិ វិនាសេតិ អដ្ឋានវិនិយោគេន។ **សាសនន្តិ** សត្ថុ សាសនំ អនុសិដ្ឋឹ។ **ន ករោតិ** នប្បដិបជ្ជតិ។

សបទានចារិនោ វិយ ទ្វារបដិបាដិយា ចរណំ លោលុប្បវិវជ្ជនសន្តោសោតិ អាហ “**ទ្វារបដិបាដិយា គន្តព្ព**”ន្តិ។

ហរាបេត្វាតិ អធិកំ អបនេត្វា។

អាហារគេធតោ និស្សរតិ ឯតេនាតិ **និស្សរណំ។** ជិឃច្ឆាយ បដិវិនោទនត្ថំ កថា, កាយស្សឋិតិ អាទិបយោជនំ បន អត្ថាបត្តិតោ អាគតំ ឯវាតិ អាហ “**ជិឃច្ឆាយ…បេ…. សន្តោសោ នាមា**”តិ។

និទហិត្វា ន បរិភុញ្ជិតព្ពំ គទហុបីតិ អធិប្បាយោ។ ឥតរត្ថា បន សិក្ខាបទេនេវ វារិតំ។ **សារណីយធម្មេ បិតេនា**តិ សីលវន្តេហិ ភិក្ខូហិ សាធារណភោគិភាវេ ឋិតេន។

សេនាសនេនាតិ សយនេន, អាសនេន ច។ យត្ថ យត្ថ ហិ មញ្ចាទិកេ, វិហារាទិកេ ច សេតិ, តំ **សេនំ។** យត្ថ យត្ថ បីឋាទិកេ អាសតិ, តំ **អាសនំ។** តទុភយំ ឯកតោ កត្វា “សេនាសន”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**មញ្ចោ**”តិអាទិ។ តត្ថ **មញ្ចោ** មសារកាទិ, តថា **បីឋំ។** មញ្ចភិសិ, បីឋភិសីតិ ទុវិធា ***ភិសិ។ វិហារោ*** បាការបរិច្ឆិន្នោ សកលោ អាវាសោ។ “ទីឃមុខបាសាទោ”តិ កេចិ។ **អឌ្ឍយោគោ**តិ ទីឃបាសាទោ។ “ឯកបស្សច្ឆទនកសេនាសន”ន្តិ កេចិ។ **បាសាទោ**តិ ចតុរស្សបាសាទោ។ “អាយតចតុរស្សបាសាទោ”តិ កេចិ។ **ហម្មិយំ** មុណ្ឌច្ឆទនបាសាទោ។ **គុហា**តិ កេវលា បព្ពតគុហា។ **លេណំ** ទ្វារពន្ធំ។ **អឌ្ឍោ** ពហលភិត្តិកំ គេហំ, យស្ស គោបានសិយោ អគ្គហេត្វា

ឥដ្ឋកាហិ ឯវ ឆទនំ ហោតិ។ “អឌ្ឍលកាការេន ករិយតី”តិបិ វទន្តិ។ **មាឡោ** ឯកកូដសង្គហិតោ អនេកកោណោ បតិស្សយវិសេសោ “វដ្ដាការេន កតសេនាសន”ន្តិ កេចិ។

បិណ្ឌបាតេ វុត្តនយេនេវាតិ “សាទកោ ភិក្ខុ ‘អជ្ជ កត្ថ វសិស្សាមី’តិ វិតក្កេតី”តិអាទិនា យថារហំ បិណ្ឌបាតេ វុត្តនយេន **វេទិតព្ពា,** “តតោ បរំ វិតក្កេន្តោ អរិយវំសា ចុតោ ហោតិ បរិពាហិរោ”តិ, “សេនាសនំ គវេសន្តេនាបិ‘កុហិំ លភិស្សាមី’តិ អចិន្តេត្វា កម្មដ្ឋានសីសេនេវ គន្តព្ព”ន្តិ ច ឯវមាទិ សព្ពំ បុរិមនយេនេវ។

កស្មា បនេត្ថ បច្ចយសន្តោសំ ទស្សេន្តេន មហាថេរេន គិលានបច្ចយសន្តោសោ ន គហិតោតិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ “**គិលានបច្ចយោ បន បិណ្ឌបាតេ ឯវ បវិដ្ឋោ**”តិ អាហ, អាហារិតព្ពតាសាមញ្ញេនាតិ អធិប្បាយោ។ យទិ ឯវំ តត្ថ បិណ្ឌបាតេ វិយ វិតក្កសន្តោសាទយោបិ បន្នរស សន្តោសា ឥច្ឆិតព្ពាតិ? នោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តត្ថា**”តិអាទិ។ ននុ ចេត្ថ ទ្វាទសេវ ធុតង្គានិ វិនិយោគំ គតានិ, ឯកំ បន នេសជ្ជិកង្គំ ន កត្ថចិ វិនិយុត្តន្តិ អាហ “**នេសជ្ជិកង្គំ ភាវនារាមអរិយវំសំ ភជតី**”តិ។ អយញ្ច អត្ថោ អដ្ឋកថារុឡ្ហោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ “**វុត្តម្បិ ចេត**”ន្តិអាទិមាហ។

“**បឋវី បត្ថរមានោ វិយា**”តិអាទិ អរិយវំសទេសនាយ សុទុក្ករភាវទស្សនំ មហាវិសយតាយ តស្សា ទេសនាយ។ យស្មា នយសហស្សបដិមណ្ឌិតា ហោតិ អរិយមគ្គាធិគមាយ វិត្ថារតោ បវត្តិយមានា ទេសនា យថា តំ ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ, អយញ្ច ភាវនារាមអរិយវំសកថា អរិយមគ្គាធិគមាយ វិត្ថារតោ បវត្តិយមានា ឯវំ ហោតីតិ វុត្តំ “**សហស្សនយប្បដិមណ្ឌិតំ...បេ.... ទេសនំ អារភី**”តិ។ បដិបក្ខវិធមនតោ អភិមុខភាវេន រមណំ **អារមណំ អារាមោ**តិ អាហ “**អភិរតីតិ អត្ថោ**”តិ។ ព្យធិករណានម្បិ បទានំ វសេន ភវតិ ពាហិរត្ថសមាសោ យថា “ឧរសិលោមោ, កណ្ឋេកាឡោតិ អាហ “**បហានេ អារាមោ អស្សាតិ បហានារាមោ**”តិ។ អារមិតព្ពដ្ឋេន វា **អារាមោ,** បហានំ អារាមោ អស្សាតិ **បហានារាមោ**តិ ឯវមេត្ថ សមាសយោជនា វេទិតព្ពា។ “**បជហន្តោ រមតី**”តិ ឯតេន បហានារាមសទ្ទានំ កត្តុសាធនតំ, កម្មធារយសមាសញ្ច ទស្សេតិ។ “ភាវេន្តោ រមតី”តិ វុត្តត្ថា **ភាវនារាមោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

កាមំ “នេសជ្ជិកង្គំ ភាវនារាមអរិយវំសំ ភជតី”តិ វុត្តំ ភាវនានុយោគស្ស អនុច្ឆវិកត្តា, នេសជ្ជិកង្គវសេន បន នេសជ្ជិកស្ស ភិក្ខុនោ ឯកច្ចាហិ អាបត្តីហិ អនាបត្តិភាវោតិ តម្បិ សង្គណ្ហន្តោ “តេរសន្នំ ធុតង្គាន”ន្តិ វត្វា “វិនយំ បត្វា គរុកេ ឋាតព្ព”ន្តិ ឥច្ឆិតត្តា សល្លេខស្ស អបរិច្ចជនវសេន បដិបត្តិ នាម វិនយេ ឋិតស្សេវាតិ អាហ “**តេរសន្នំ...បេ.... កថិតំ ហោតី**”តិ។ កាមំ សុត្តាភិធម្មបិដកេសុបិ (ទី. និ. ១.៧.១៩៤; វិភ. ៥០៨) តត្ថ តត្ថ សីលកថា អាគតា ឯវ, យេហិ បន គុណេហិ សីលស្ស វោទានំ ហោតិ, តេសុ កថិតេសុ យថា សីលកថាពាហុល្លំ វិនយបិដកំ កថិតំ ហោតិ, ឯវំ ភាវនាកថាពាហុល្លំ សុត្តន្តបិដកំ, អភិធម្មបិដកញ្ច ចតុត្ថេន អរិយវំសេន កថិតមេវ ហោតីតិ វុត្តំ “**ភាវនារាមេន អវសេសំ បិដកទ្វយំ កថិតំ ហោតី**”តិ។ “សោ នេក្ខម្មំ ភាវេន្តោ រមតី”តិ នេក្ខម្មបទំ អាទឹ កត្វា តត្ថ ទេសនាយ បវត្តត្តា, សព្ពេសម្បិ វា សមថវិបស្សនាមគ្គធម្មានំ យថាសកំ បដិបក្ខតោ និក្ខមនេន នេក្ខម្មសញ្ញិតានំ តត្ថ អាគតត្តា សោ បាឋោ “**នេក្ខម្មបាឡី**”តិ វុច្ចតីតិ អាហ “**នេក្ខម្មបាឡិយា កថេតព្ពោ**”តិ។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ “សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា នេក្ខម្មន្តិ បវុច្ចរេ”តិ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ១០៩)។ **ទសុត្តរសុត្តន្ត បរិយាយេនា**តិ ទសុត្តរសុត្តន្តធម្មេន, ទសុត្តរសុត្តន្តេ (ទី. និ. ៣.៣៥០) អាគតនយេនាតិ វា អត្ថោ។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

សោតិ ជាតរិយំ អនុយុត្តោ ភិក្ខុ។ **នេក្ខម្ម**ន្តិ កាមេហិ និក្ខន្តភាវតោ នេក្ខម្មសញ្ញិតំ បឋមជ្ឈានូបចារំ។ “សោ អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយា”តិអាទិនា (វិភ. ៥០៨, ៥៣៨) អាគតា បឋមជ្ឈានស្ស បុព្ពភាគភាវនាតិ ឥធាធិប្បេតា , តស្មា “**អព្យាបាទ**”ន្តិអាទីសុបិ ឯវមេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ **ព្រហ្មជាលដីកាយំ** វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ សឧបាយាសានញ្ហិ អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ, អដ្ឋារសន្នំ មហាវិបស្សនានំ, ចតុន្នំ អរិយមគ្គានញ្ច វសេនេត្ថ ទេសនា បវត្តាតិ។

“**ឯកំ ធម្មំ ភាវេន្តោ រមតិ, ឯកំ ធម្មំ បជហន្តោ រមតី**”តិ ច ន ឥទំ ទសុត្តរសុត្តេ អាគតនិយាមេន វុត្តំ, តត្ថ បន “ឯកោ ធម្មោ ភាវេតព្ពោ, ឯកោ ធម្មោ បហាតព្ពោ”តិ (ទី. និ. ៣.៣៥១) ច ទេសនា អាគតា។ ឯវំ សន្តេបិ យស្មា អត្ថតោ ភេទោ នត្ថិ, តស្មា បដិសម្ភិទាមគ្គេ នេក្ខម្មបាឡិយំ (បដិ. ម. ១.២៤, ៣.៤១) អាគតនីហារេនេវ “ឯកំ ធម្មំ ភាវេន្តោ រមតិ, ឯកំ ធម្មំ បជហន្តោ រមតី”តិ វុត្តំ។ ឯស នយោ សេសវារេសុបិ។ យស្មា ចាយំ អរិយវំសទេសនា នាម សត្ថុ បញ្ញត្តារ សត្ថារា ហិ ទេសិតំ ទេសនំ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ សារិបុត្តត្ថេរោ សង្គាយនវសេន ឥធានេសិ , តស្មា មហាអរិយវំសសុត្តេ សត្ថុទេសនានីហារេន និគមនំ ទស្សេន្តោ “**ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ភាវនារាមោ ហោតី**”តិ អាហ។ ឯសេវ នយោ ឥតោ បរេសុ **សតិបដ្ឋានបរិយាយអភិធម្ម**

និទ្ទេសបរិយាយេសុបិ។ កាមញ្ចេត្ថ កាយានុបស្សនាវសេនេវ សង្ខិបិត្វា យោជនា កតា, ឯកវីសតិយា បន ឋានានំ វសេន វិត្ថារតោ យោជនា វេទិតព្ពា។ **“អនិច្ចតោ”** (វិសុទ្ធិ. ដី. ២.៦៩៨) តិអាទីសុ យំ វត្តព្វំ, តំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាសុ** វុត្តនយេន វេទិតព្វំ។

៣១០. សំវរាទីនំ សាធនវសេន បទហតិ ឯត្ថ, ឯតេហីតិ ច **បធានានិ។ ឧត្តមវីរិយានី**តិ សេដ្ឋវីរិយានិ វិសិដ្ឋស្ស អត្ថស្ស សាធនតោ។ **សំវរន្តស្ស ឧប្បន្នវីរិយ**ន្តិ យថា អភិជ្ឈាទយោ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ សតិយា ឧបដ្ឋាបនេ ចក្ខាទីនំ បិទហនេ អនលសស្ស ឧប្បន្នវីរិយំ។ **បជហន្តស្សា**តិ វិនោទេន្តស្ស។ **ឧប្បន្នវីរិយ**ន្តិ តស្សេវ បជហនស្ស សាធនវសេន បវត្តវីរិយំ។ **ភាវេន្តស្ស ឧប្បន្នវីរិយ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សមាធិនិមិត្ត**ន្តិ សមាធិ ឯវ។ បុរិមុប្បន្នសមាធិ ហិ បរតោ ឧប្បជ្ជនកសមាធិបរិវេកស្ស ការណំ ហោតីតិ “សមាធិនិមិត្ត”ន្តិ វុត្តំ។

ឧបធិវិវេកត្តាតិ ខន្ធូបធិអាទិឧបធីហិ វិវិត្តត្តា វិនិស្សដត្តា។ **តំ អាគម្មា**តិ តំ និព្ពានំ មគ្គេន អធិគមហេតុ។ រាគាទយោ វិរជ្ជន្តិ ឯត្ថ, ឯតេនាតិ វា **វិរាគោ។** ឯវំ **និរោធោបិ** ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា តេធ ពោជ្ឈង្គា មិស្សកវសេន ឥច្ឆិតា, តស្មា **“អារម្មណវសេន អធិគន្តព្ពវសេន វា”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ **អធិគន្តព្ពវសេនា**តិ តំនិន្នតាវសេន។ **វោស្សគ្គបរិណាមិ**ន្តិ វោស្សជ្ជនវសេន បរិណាមិតំ បរិច្ចជនវសេន ចេវ បក្ខន្ទនវសេន ច បរិណមនសីលំ។ តេនាហ **“ទ្វេ វោស្សគ្គា”**តិអាទិ។ **ខន្ធានំ បរិច្ចជនំ** នាម តប្បដិពទ្ធកិលេសប្បហានវសេនាតិ យេនាការេន វិបស្សនា កិលេសេ បជហតិ, តេនេវាការេន តំនិមិត្តកេ, ខន្ធេ ច “បជហតី”តិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ អាហ **“វិបស្សនា…បេ…. បរិច្ចជតី”**តិ។ យស្មា វិបស្សនា វុដ្ឋានគាមិនិភាវំ បាបុណន្តី និន្នបោណបព្ភារភាវេន ឯកំសតោ និព្ពានំ “បក្ខន្ទតី”តិ វត្តព្ពតំ លភតិ, មគ្គោ ច សមុច្ឆេទវសេន កិលេសេ, ខន្ធេ ច បរិច្ចជតិ, តស្មា យថាក្កមំ វិបស្សនាមគ្គានំ វសេន បក្ខន្ទនបរិច្ចាគវោស្សគ្គាបិ វេទិតព្ពា។ **វោស្សគ្គត្ថាយា**តិ បរិច្ចាគវោស្សគ្គត្ថាយ ចេវ បក្ខន្ទនវោស្សគ្គត្ថាយ ច។ **បរិណមតី**តិ បរិបច្ចតិ។ តំ **បរិណមនំ** វុដ្ឋានគាមិនិភាវប្បត្តិយា ចេវ អរិយមគ្គភាវប្បត្តិយា ច ឥច្ឆិតន្តិ អាហ **“វិបស្សនាភាវញ្ចេវ មគ្គភាវញ្ច បាបុណាតី”**តិ។ **សេសបទេសូ**តិ “ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតី”តិអាទីសុ សេសសម្ពោជ្ឈង្គកោដ្ឋាសេសុ។

ភទ្ទកន្តិ អភទ្ទកានំ នីវរណាទិបាបធម្មានំ វិក្ខម្ភនេន រាគវិធមនេន ឯកន្តហិតត្តា, ទុល្លភត្តា ច ភទ្ទកំ សុន្ទរំ។ ន ហិ អញ្ញំ សមាធិនិមិត្តំ ឯវំទុល្លភំ, រាគស្ស ច ឧជុវិបច្ចនីកភូតំ អត្ថិ។ **អនុរក្ខតី**តិ ឯត្ថ **អនុរក្ខនា** នាម អធិគតសមាធិតោ យថា ន បរិហានិ ហោតិ, ឯវំ បដិបត្តិ, សា បន តប្បដិបក្ខវិធមនេនាតិ អាហ **“សមាធី”**តិអាទិ។ **អដ្ឋិកសញ្ញាទិកា**តិ អដ្ឋិកជ្ឈានាទិកា។ សញ្ញាសីសេន ហិ ឈានំ វទតិ។

ឯកបដិវេធវសេន ចតុសច្ចធម្មេ ញាណន្តិ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ ឯកាភិសមយវសេន បវត្តញាណំ, មគ្គញាណន្តិ អត្ថោ។ ចតុសច្ចន្តោគធត្តា **ចតុសច្ចព្ភន្តរេ និរោធធម្មេ** និព្ពានេ **ញាណំ,** តេន ផលញាណំ វទតិ។ យស្មា មគ្គានន្តរស្ស ផលស្ស មគ្គានុគុណា បវត្តិ, យតោ តំសមុទយបក្ខិយេសុ ធម្មេសុ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានវសេន បវត្តតិ, តស្មា និរោធសច្ចេបិ យោ មគ្គស្ស សច្ឆិកិរិយាភិសមយោ, តទនុគុណា បវត្តីតិ ផលញាណស្សេវ ធម្មេ ញាណតា វុត្តា, ន យស្ស កស្សចិ និព្ពានារម្មណស្ស ញាណស្ស ។ តេន វុត្តំ **“យថាហា”**តិអាទិ។ ឯត្ថ ច មគ្គបញ្ញា តាវ ចតុសច្ចធម្មស្ស បដិវិជ្ឈនតោ ធម្មេញាណំ នាម ហោតុ, ផលបញ្ញា បន កថន្តិ ចោទនា សោធិតា ហោតិ និរោធធម្មំ អារព្ភ បវត្តនតោ។ ទុវិធាបិ ហិ បញ្ញា អបរប្បច្ចយតាយ អត្តបច្ចក្ខតោ អរិយសច្ចធម្មេ កិច្ចតោ ច អារម្មណតោ ច បវត្តត្តា “ធម្មេញាណ”ន្តិ វេទិតព្ពា។ អរិយសច្ចេសុ ហិ អយំ ធម្ម-សទ្ទោ តេសំ អវិបរីតសភាវត្តា, សង្ខតប្បវរោ វា អរិយមគ្គោ, តស្ស ច ផលធម្មោ។ តត្ថ បញ្ញា តំសហគតា ធម្មេញាណំ។

អន្វយេញាណន្តិ អនុគមនញាណំ។ **បច្ចក្ខតោ ទិស្វា**តិ ចត្តារិ សច្ចានិ មគ្គញាណេន បច្ចក្ខតោ បដិវិជ្ឈិត្វា។ **យថា ឥទានី**តិ យថា ឯតរហិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ចំ, **ឯវំ អតីតេបិ អនាគតេបិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ចមេវា**តិ ច សរិក្ខដ្ឋេន វុត្តំ។ ឯស នយោ **សមុទយសច្ចេ, មគ្គសច្ចេ ច។ អយមេវា**តិ អវធារណោ។ និរោធសច្ចេ បន សរិក្ខដ្ឋោ នត្ថិ តស្ស និច្ចត្តា, ឯកសភាវត្តា ច។ **ឯវំ តស្ស ញាណស្ស អនុគតិយំ ញាណ**ន្តិ តស្ស ធម្មេញាណស្ស “ឯវំ អតីតេបី”តិអាទិនា អនុគតិយំ អនុគមនេ អន្វយេ ញាណំ។ ឥទំ អន្វយេ ញាណន្តិ យោជនា។ **“តេនាហា”**តិអាទិនា យថាវុត្តមត្ថំ បាឡិយា វិភាវេតិ។ **សោ**តិ ធម្មញាណំ បត្វា ឋិតោ ភិក្ខុ។ **ឥមិនា ធម្មេនា**តិ ធម្មគោចរត្តា គោចរវោហារេន “ធម្មោ”តិ វុត្តេនមគ្គញាណេន, ឧបយោគត្ថេ វា ករណវចនំ, **ឥមិនា ធម្មេន ញាតេនា**តិ ឥមំ ចតុសច្ចធម្មំ ញាណេន ជានិត្វា ឋិតេន មគ្គញាណេនាតិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋេនា**តិ ទស្សនេន សច្ចធម្មំ បស្សិត្វា ឋិតេន។ **បត្តេនា**តិ សច្ចានំ បត្វា ឋិតេន។ **វិទិតេនា**តិ សច្ចានិ វិទិត្វា ឋិតេន។ **បរិយោគាឡ្ហេនា**តិ ចតុសច្ចធម្មំ បរិយោគាហេត្វា ឋិតេនាតិ ឯវំ តាវេត្ថ អភិធម្មដ្ឋកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ៧៩៦) អត្ថោ វុត្តោ។ ទុវិធម្បិ បន មគ្គផលញាណំ ធម្មេញាណំ។ បច្ចវេក្ខណាយ ច មូលំ, ការណញ្ច នយនយនស្សាតិ

ទុវិធេនាបិ តេន ធម្មេនាតិ ន ន យុជ្ជតិ។ តថា ចតុសច្ចធម្មស្ស ញាតត្តា, មគ្គផលសង្ខាតស្ស វា ធម្មស្ស សច្ចបដិវេធសម្បយោគំ គតត្តា នយនយនំ ហោតីតិ តេន ឥមិនា ធម្មេន ញាណវិសយភាវេន, ញាណសម្បយោគេន វា ញាតេនាតិ ច អត្ថោ ន ន យុជ្ជតីតិ។ **អតីតានាគតេ នយំ នេតី**តិ អតីតេ, អនាគតេ ច នយំ នេតិ ហរតិ បេសេតិ។ ឥទំ បន ន មគ្គញាណស្ស កិច្ចំ, បច្ចវេក្ខណញាណកិច្ចំ, សត្ថារា បន មគ្គញាណំ អតីតានាគតេ នយនយនសទិសំ កតំ មគ្គមូលកត្តា។ ភាវិតមគ្គស្ស ហិ បច្ចវេក្ខណា នាម ហោតិ។ នយិទំ អញ្ញំ ញាណុប្បាទនំ នយនយនំ, ញាណស្សេវ បន បវត្តិវិសេសោតិ។

បរេសំ ចេតសោ បរិតោ អយនំ បរិច្ឆិន្ទនំ បរិយោ, តស្មិំ **បរិយេ។** តេនាហ “**បរេសំ ចិត្តបរិច្ឆេទេ**”តិ។ **អវសេសំ សម្មុតិម្ហិ ញាណំ នាម** “ញាណ”ន្តិ សម្មតត្តា។ វចនត្ថតោ បន សម្មុតិម្ហិ ញាណន្តិ **សម្មុតិម្ហិញាណំ។** ធម្មេញាណាទីនំ វិយ ហិ សាតិសយស្ស បដិវេធកិច្ចស្ស អភាវា វិសយោភាសនសង្ខាតជាននសាមញ្ញេន “ញាណ”ន្តិ សម្មតេសុ អន្តោគធន្តិ អត្ថោ។ សម្មុតិវសេន វា បវត្តំ **សម្មុតិម្ហិញាណំ** សម្មុតិទ្វារេន អត្ថស្ស គហណតោ។ **អវសេសំ** វា ឥតរញាណត្តយវិសភាគំ ញាណំ តព្ពិសភាគសាមញ្ញេន សម្មុតិម្ហិញាណម្ហិ បវិដ្ឋត្តា **សម្មុតិម្ហិញាណំ នាម** ហោតីតិ។

កាមំ សោតាបត្តិមគ្គញាណាទីនិ ទុក្ខញាណាទីនិយេវ, ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន បនេវមាហ “**អរហត្តំ បាបេត្វា**”តិ។ វដ្តតោ និគ្គច្ឆតិ ឯតេនាតិ **និគ្គមនំ,** ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ។ បុរិមានិ **ទ្វេ សច្ចានិ វដ្តំ** បវត្តិបវត្តិហេតុភាវតោ។ ឥតរានិ បន **ទ្វេ វិវដ្តំ** និវត្តិនិវត្តិហេតុភាវតោ។ **អភិនិវេសោ**តិ វិបស្សនាភិនិវេសោ **ហោតិ** លោកិយស្ស ញាណស្ស វិសភាគូបគមនតោ។ **នោ វិវដ្តេ**តិ វិវដ្តេ អភិនិវេសោ នោ ហោតិ អវិសយភាវតោ។ **បរិយត្តី**តិ កម្មដ្ឋានគន្ថិ។ **ឧគ្គហេត្វា**តិ វាចុគ្គតំ កត្វា។ **ឧគ្គហេត្វា**តិ វា បាឡិតោ, អត្ថតោ ច យថាវុត្តំ សវនធារណបរិចយបរិបុច្ឆនមនសានុបេក្ខនាទិវសេន ចិត្តេន ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ គណ្ហិត្វា។ **កម្មំ ករោតី**តិ នាមរូបបរិគ្គហាទិក្កមេន យោគកម្មំ ករោតិ។

យទិ បុរិមេសុ ទ្វីសុ ឯវ វិបស្សនាភិនិវេសោ, តេសុ ឯវ ឧគ្គហាទិ, កថមិទំ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ ជាតន្តិ អាហ “**ទ្វីសូ**”តិអាទិ។ កាមំ បច្ឆិមានិបិ ទ្វេ សច្ចានិ អភិញ្ញេយ្យានិ, បរិញ្ញេយ្យតា បន តត្ថ នត្ថីតិ ន វិបស្សនាព្យាបារោ។ កេវលំ បន អនុស្សវមត្តេ ឋត្វា អច្ចន្តបណីតភាវតោ **ឥដ្ឋំ,** អាតប្បកនិរាមិសបីតិសញ្ជននតោ **កន្តំ,** ឧបរូបរិ អភិរុចិជននេន មនស្ស វឌ្ឍនតោ **មនាប**ន្តិ មនសិការំ បវត្តេតិ។ តេនាហ “**និរោធសច្ចំ នាម**”តិអាទិ។ **ទ្វីសុ សច្ចេសូ**តិ ទ្វីសុ សច្ចេសុ វិសយភូតេសុ , តានិ ច ឧទ្ទិស្ស អសម្មោហបដិវេធវសេន បវត្តមានោ ហិ មគ្គោ តេ ឧទ្ទិស្ស បវត្តោ នាម ហោតីតិ។ **តីណិ** ទុក្ខសមុទយមគ្គសច្ចានិ។ **កិច្ចវសេនា**តិ អសម្មុយ្ហនវសេន។ **ឯក**ន្តិ និរោធសច្ចំ។ **អារម្មណវសេនា**តិ អារម្មណករណវសេនបិ អសម្មុយ្ហនកិច្ចវសេនបិ តត្ថ បដិវេធោ លព្ភតេវ។ **ទ្វេ សច្ចានី**តិ ទុក្ខសមុទយសច្ចានិ។ **ទុទ្ទសត្តា**តិ ទដ្ឋុំ អសក្កុណេយ្យត្តា។ ឱឡារិកា ហិ ទុក្ខសមុទយា, តិរច្ឆានគតានម្បិ ទុក្ខំ, អាហារាទីសុ ច អភិលាសោ បាកដោ។ បីឡនាទិអាយូហនាទិវសេនបិ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឥទំ អស្ស ការណ”ន្តិ យាថាវតោ ញាណេន ឱគាហិតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា តានិ **គម្ភីរានិ។ ទ្វេ**តិ និរោធមគ្គសច្ចានិ។ តានិ សណ្ហសុខុមភាវតោ សភាវេនេវ គម្ភីរតាយ យាថាវតោ ញាណេន ទុរោគាហត្តា “**ទុទ្ទសានី**”តិ។

សោតាបត្តិយង្គាទិចតុក្កវណ្ណនា

៣១១. សោតោ នាម អរិយសោតោ បុរិមបទលោបេន, តស្ស អាទិតោ សព្ពបឋមំ បជ្ជនំ **សោតាបត្តិ,** បឋមមគ្គបដិលាភោ។ តស្ស អង្គានិ អធិគមូបាយភូតានិ ការណានិ **សោតាបត្តិយង្គានិ។** តេនាហ “**សោតា… បេ… អត្ថោ**”តិ។ សន្តកាយកម្មាទិតាយ សន្តធម្មសមន្នាគមតោ, សន្តធម្មបវេទនតោ ច សន្តោ បុរិសាតិ **សប្បុរិសា។** តត្ថ យេសំ វសេន ចតុសច្ចសម្បដិវេធាវហំ សទ្ធម្មស្សវនំ លព្ភតិ, តេ ឯវ ទស្សេន្តោ “**ពុទ្ធាទីនំ សប្បុរិសាន**”ន្តិ អាហ ។ សន្តោ សតំ វា ធម្មោតិ **សទ្ធម្មោ។** សោ ហិ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ អបាយទុក្ខេ, សំសារទុក្ខេ ច អបតន្តេ ធារេតីតិ ឯវមាទិ គុណាតិសយយោគវសេន **សន្តោ** សំវិជ្ជមានោ, បសត្ថោ, សុន្ទរោ វា ធម្មោ, សតំ វា អរិយានំ ធម្មោ, តេសំ វា តព្ភាវសាធកោ ធម្មោតិ **សទ្ធម្មោ,** “ឥធ ភិក្ខុ ធម្មំ បរិយាបុណាតី”តិអាទិនា (អ. និ. ៥.៧៣) វុត្តា បរិយត្តិ។ សា បន មហាវិសយតាយ ន សព្ពា សព្ពស្ស វិសេសាវហាតិ តស្ស តស្ស អនុច្ឆវិកមេវ ទស្សេន្តោ អាហ “**សប្បាយស្ស តេបិដកធម្មស្ស សវន**”ន្តិ។ **យោនិសោ មនសិការោ** ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។ **បុព្ពភាគបដិបត្តិយា**តិ វិបស្សនានុយោគស្ស។

អវេច្ចប្បសាទេនាតិ សច្ចសម្បដិវេធវសេន ពុទ្ធាទីនំ គុណេ ញត្វា ឧប្បន្នប្បសាទេន, សោ បន បសាទោ ទេវាទីសុ កេនចិបិ អកម្បិយតាយ និច្ចលោតិ អាហ “**អចលប្បសាទេនា**”តិ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ ចតុក្កត្តយេ អាហារចតុក្កេ។ **លូខបណីតវត្ថុវសេនា**តិ ឱទនកុម្មាសាទិកស្ស លូខស្ស ចេវ បណីតស្ស ច វត្ថុនោ វសេន។ សា ប

នាយំ អាហារស្ស ឱឡារិកសុខុមតា “កុម្ភិលានំ អាហារំ ឧបាទាយ មោរានំ អាហារោ សុខុមោ”តិអាទិនា (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.១១) អដ្ឋកថាយំ វិត្ថារតោ អាគតា ឯវ។

អារម្មណដ្ឋិតិវសេនាតិ អារម្មណសង្ខាតស្ស បវត្តិបច្ចយដ្ឋានស្ស វសេន។ តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ **ឋិតិ,** អារម្មណមេវ ឋិតិ **អារម្មណដ្ឋិតិ។** តេនេវាហ “រូបារម្មណ”ន្តិអាទិ។ **អារម្មណត្តោ** ចេត្ថ ឧបត្ថម្ភនត្តោ វេទិតព្ពោ, ន វិសយលក្ខណោវ។ ឧបត្ថម្ភនភូតំ រូបំ ឧបេតីតិ រូបូបាយំ។ តេនាហ **“រូបំ ឧបគតំ ហុត្វា”**តិអាទិ។ **រូបក្ខន្ធំ និស្សាយ តិដ្ឋតិ** តេន វិនា អប្បវត្តនតោ។ **តន្តិ** រូបក្ខន្ធំ និស្សាយ ឋានប្បវត្តនំ។ **ឯតន្តិ** “រូបូបាយ”ន្តិ ឯតំ វចនំ។ រូបក្ខន្ធោ គោចរោ បវត្តិដ្ឋានំ បច្ចយោ ឯតស្សាតិ **រូបក្ខន្ធគោចរំ** រូបំ សហការីការណភាវេន បតិដ្ឋា ឯតស្សាតិ **រូបប្បតិដ្ឋំ។** ឥតិ តីហិ បទេហិ អភិសង្ខារវិញ្ញាណំ បតិ រូបក្ខន្ធស្ស សហការីការណភាវោយេវេត្ថ វុត្តោ។ ឧបសិត្តំ វិយ **ឧបសិត្តំ,** យថា ពុញ្ជនេហិ ឧបសិត្តំ សិនេហិតំ ឱទនំ រុចិតំ, បរិណាមយោគ្យញ្ច, ឯវំ នន្ទិយា ឧបសិត្តំ សិនេហិតំ កម្មវិញ្ញាណំ អភិរុចិតំ ហុត្វា វិបាកយោគ្យំ ហោតីតិ។ **ឥតរន្តិ** ទោសសហគតាទិអកុសលំ, កុសលញ្ច **ឧបនិស្សយកោដិយា** ឧបសិត្តំ ហុត្វាតិ យោជនា។ **ឯវំ បវត្តមានន្តិ** ឯវំ រូបូបាយន្តិ ទេសនាភាវេន បវត្តមានំ។ វិបាកធម្មតាយ **វុទ្ធឹ...បេ.... អាបជ្ជតិ។** តត្ថាបិ និប្បរិយាយផលនិព្ពត្តនវសេន **វុទ្ធឹ,** បរិយាយផលនិព្ពត្តនវសេន **វិរុឡ្ហឹ,** និស្សន្ទផលនិព្ពត្តនវសេន **វេបុល្លំ។** ទិដ្ឋធម្មវេទនីយផលនិព្ពត្តនេន វា **វុទ្ធឹ,** ឧបបជ្ជវេទនីយផលនិព្ពត្តនវសេន **វិរុឡ្ហឹ,** អបរាបរិយាយផលនិព្ពត្តនវសេន **វេបុល្លំ អាបជ្ជតី**តិ យោជនា។ ឯកន្តតោ វេទនុបាយាទិវសេន បត្តិ នាម អរូបភវេ យេវាតិ អាហ **“ឥមេហិ បនា”**តិអាទិ។ ឯវញ្ច កត្វា បាឡិយំ កតំ **វា-**សទ្ទគ្គហណញ្ច សមត្ថិតំ ហោតិ។ “រូបូបាយ”ន្តិអាទិនា យថា អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស ឧបនិស្សយភូតា រូបាទយោ គយ្ហន្តិ, ឯវំ តេន និព្ពត្តេតព្ពាបិ តេ គយ្ហន្តីតិ អធិប្បាយេន **“ចតុក្ខវសេន...បេ.... ន វុត្ត”**ន្តិ អាហ។ វិបាកោបិ ហិ ធម្មោ វិបាកធម្មវិញ្ញាណំ ឧបគតំ នាម ហោតិ តថា នន្ទិយា ឧបសិត្តត្តា។ តេនាហ “នន្ទូបសេចន”ន្តិ។ **វិត្ថារិតានេវ** សិង្គាលសុត្តេ។

ភវតិ ឯតេន អារោគ្យន្តិ **ភវោ,** គិលានបច្ចយោ។ បរិវុទ្ធោ ភវោ **អភវោ។** វុទ្ធិអត្ថោ ហិ អយំ អការោ យថា “សំវរាសំវរោ, (បារា. បឋមមហាសង្គីតិកថា; ទី. និ. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា; ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា) ផលាផលំ”តិ ច ។ **តេលមធុផាណិតាទីនី**តិ **អាទិ-**សទ្ទេន សប្បិនវនីតានំ គហណំ, តេលាទីនំ គហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ។ សព្ពស្សាបិ គិលានបច្ចយស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា **ភវាភវោ**តិ ខុទ្ទកោ ចេវ មហន្តោ ច ឧបបត្តិភវោ វេទិតព្ពោ។ ឯវញ្ច សតិ “ឥមេសំ បនា”តិអាទិវចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ ភវូបបត្តិបហានត្តោ ហិ វិសេសតោ ចតុត្ថអរិយវំសោ។ **តណ្ហុប្បាទាន**ន្តិ តណ្ហុប្បត្តិនំ, ចីវរាទិហេតុ ឧប្បជ្ជនកតណ្ហានន្តិ អត្ថោ។ **បធានករណកាលេ**តិ ភាវនានុយោគក្ខណេ។ **សីតាទីនិ ន ខមតី**តិ ភាវនាយ បុព្ពភាគកាលំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ខមតី**តិ សហតិ អភិភវតិ។ **វិតក្កសមន**ន្តិ និទស្សនមត្តំ។ សព្ពេសម្បិ កិលេសានំ សមនវសេន បវត្តា បដិបទា។

សមាធិឈានាទិភេទោ ធម្មោ បជ្ជតិ បដិបជ្ជីយតិ ឯតេនាតិ **ធម្មបទំ។** អនភិជ្ឈាវ ធម្មបទំ **អនភិជ្ឈាធម្មបទំ។** អយំ តាវ អលោភបក្ខេ នយោ, ឥតរបក្ខេ បន អនភិជ្ឈាបធានោ ធម្មកោដ្ឋាសោ **អនភិជ្ឈាធម្មបទំ។ អកោបោ**តិ អទោសោ, មេត្តាតិ អត្ថោ។ **សុប្បដ្ឋិតសតី**តិ កាយាទីសុ សម្មទេវ ឧបដ្ឋិតា សតិ។ **សតិសីសេនា**តិ សតិបធានមុខេន។ សមាធិបធានត្តា ឈានានំ **“សមាបត្តិ វា”**តិ វុត្តំ។ កាមំ សវិញ្ញាណកអសុភេបិ ឈានភាវនា អលោភប្បធានា ហោតិ កាយស្ស ជិគុច្ឆនេន, បដិក្កូលាការគ្គហណវសេន ច បវត្តនតោ, សត្តវិធឧគ្គហកោសល្លាទិវសេន បនស្សា បវត្តិ សតិបធានាតិ តតិយធម្មបទេនេវ នំ សង្គណ្ហិតុកាមោ **“ទស អសុភវសេន វា”**តិ អាហ។ ហិតូបសំហារាទិវសេន បវត្តនតោ ព្រហ្មវិហារភាវនា ព្យាបាទវិរោធិនី អព្យាបាទប្បធានាតិ អាហ **“ចតុព្រហ្ម...បេ.... ធម្មបទ”**ន្តិ។ តត្ថ អធិគតានិ ឈានាទីនីតិ យោជនា។ គមនាទិតោ អាហារស្ស បដិក្កូលភាវសល្លក្ខណំ សញ្ញាយ ថិរភាវេនេវ ហោតិ តស្សា ថិរសញ្ញាបទដ្ឋានត្តាតិ អាហារេ បដិក្កូលសញ្ញាបិ តតិយធម្មបទេ ឯវ សង្គហំ គតា។ អារុប្បសមាធិអភិញ្ញានំ អធិដ្ឋានភាវតោ កសិណភាវនា, សត្តវិធពោជ្ឈង្គវិជ្ជាវិមុត្តិបារិបូរិហេតុតោ អានាបានេសុ បឋមអានាបានភាវនា វិសេសតោ សមាធិបធានាតិ សា ចតុត្ថធម្មបទេន សង្គហិតា។ ចតុធាតុវវត្ថានវសេន អធិគតានិបិ ឯត្ថេវ សង្គហេតព្ពានិ សិយុំ, បញ្ញាបធានតាយ បន ន សង្គហិតានិ។

ធម្មសមាទានេសុ បឋមំ អចេលកបដិបទា ឯតរហិ ច ទុក្ខភាវតោ, អនាគតេបិ អបាយទុក្ខវដ្ដទុក្ខាវហតោ។ **អចេលកបដិបទា**តិ ច និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ ឆន្ទបរិឡាហកានម្បិ ឧភយទុក្ខាវហបដិបត្តិទស្សនតោ។ **ទុតិយំ...បេ.... ព្រហ្មចរិយចរណំ** ឯតរហិ សតិបិ ទុក្ខេ អាយតឹ សុខាវហត្តា។ **កាមេសុ បាតព្យតា** យថាកាមំ កាមបរិភោគោ។ **អលភមានស្សាបី**តិ **បិ-**សទ្ទេន កោ បន វាទោ លភមានស្សាតិ ទស្សេតិ។

ទុស្សីល្យាទិបាបធម្មានំ ខម្ភនំ បជិពន្ធនំ **ខន្ធដ្ឋោ**, សោ បន សីលាទិ ឯវាតិ អាហ "**គុណដ្ឋោ ខន្ធដ្ឋោ**"តិ។ គុណវិសយតាយ **ខន្ធ**-សទ្ទស្ស គុណត្ថតា វេទិតព្វា។ **វិមុត្តិក្ខន្ធោ**តិ បជិបក្ខតោ សុដ្ឋុ វិមុត្តា គុណធម្មា អធិប្បេតា, ន អវិមុត្តា, នាបិ វិមុច្ចមានាតិ តេហិ សហ ទេសនំ អារុឡ្ហា សីលក្ខន្ធាទយោបិ តយោតិ អាហ "**ផលសីលំ អធិប្បេតំ, ចតូសុបិ ឋានេសុ ផលមេវ វុត្ត**"ន្តិ ច។ ឯតេនេវ ចេត្ថ **វិមុត្តិក្ខន្ធោ**តិ ផលបរិយាបន្នា សម្មាសង្កប្បវាយាមសតិយោ អធិប្បេតាតិ វេទិតព្ពំ។

ឧបត្ថម្ភនដ្ឋេន សម្បយុត្តធម្មានំ តត្ថ ថិរភាវេន បវត្តនតោ, ឯតេនេវ អហិរិកអនោត្តប្បានម្បិ សវិសយេ ពលដ្ឋោ សិទ្ធោ វេទិតព្វោ។ ន ហិ តេសំ បជិបក្ខេហិ អកម្បិយដ្ឋោ ឯកន្តិកោ។ ហិរោត្តប្បានញ្ហិ អកម្បិយដ្ឋោ សាតិសយោ កុសលធម្មានំ មហាពលភាវតោ, អកុសលានញ្ច ទុព្ពលភាវតោ។ តេនាហ ភគវា "អពលា នំ ពលីយន្តិ, មទ្ទន្តេ នំ បរិស្សយា"តិ (សុ. និ. ៧៧៦; មហានិ. ៥; នេត្តិ. បជិនិទ្ទេសវារេ ៥) ពោធិបក្ខិយធម្មវសេនាយំ ទេសនាតិ "**សមថវិបស្សនាមគ្គវសេនា**"តិ វុត្តំ។

អធីតិ ឧបសគ្គមត្តំ, ន "អធិចិត្ត"ន្តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៨៥) វិយ អធិការាទិអត្ថំ។ ករណាធិករណភាវសាធនវសេន អធិដ្ឋាន-សទ្ទស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ "**តេន វា**"តិអាទិមាហ។ **តេន** អធិដ្ឋានេន **តិដ្ឋន្តិ** អត្តនោ សម្មាបជិបត្តិយំ គុណាធិកា បុរិសា, តេ ឯវ **តត្ថ** អធិដ្ឋានេ **តិដ្ឋន្តិ** សម្មាបត្តិយា, **ឋានមេវ** អធិដ្ឋានមេវ សម្មាបជិបត្តិយន្តិ យោជនា។ **បឋមេន** អធិដ្ឋានេន។ **អគ្គផលបញ្ញា**តិ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសោយំ។ **កិលេសូបសមោ**តិ កិលេសានំ អច្ចន្តវូបសមោ ។ បឋមេន នយេន អធិដ្ឋានានិ ឯកទេសតោវ គហិតានិ, ន និប្បទេសតោតិ និប្បទេសតោវ តានិ ទស្សេតុំ "**បឋមេន ចា**"តិអាទិ វុត្តំ។ "**អាទី កត្វា**"តិ ឯតេន ឈានាភិញ្ញាបញ្ញាញ្ចេវ មគ្គបញ្ញញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **វចីសច្ចំ អាទី កត្វា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វិរតិសច្ចំ សង្គណ្ហាតិ។ តតិយេន **អាទិ**-សទ្ទេន កិលេសានំ វីតិក្កមបរិច្ចាគំ, បរិយុដ្ឋានបរិច្ចាគំ, ហេដ្ឋិមមគ្គេហិ អនុសយបរិច្ចាគញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ "**វិក្ខម្ភិតេ កិលេសេ**"តិ ឯតេន សមាបត្តីហិ កិលេសានំ វិក្ខម្ភនវសេន វូបសមំ វត្វា **អាទិ**-សទ្ទេន ហេដ្ឋិមមគ្គេហិ កាតព្ពំ តេសំ សមុច្ឆេទវសេន វូបសមំ សង្គណ្ហាតិ។ **អរហត្តផលបញ្ញា កថិតា** ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសតោវ, អញ្ញថា វចីសច្ចាទីនម្បិ គហណំ សិយា។ និព្ពានញ្ច អសម្មោសធម្មតាយ ឧត្តមដ្ឋេន **សច្ចំ**, សព្ពសំកិលេសបរិច្ចាគនិមិត្តតាយ **ចាគោ**, សព្ពសង្ខារូបសមភាវតោ **ឧបសមោ**តិ ច វិសេសតោ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ ថេរស្ស អធិប្បាយោ។ បកដ្ឋជាននផលតាយ **បញ្ញា**, អនវសេសតោ កិលេសានញ្ចជន្តេ ច វូបសន្តេ ច ឧប្បន្នត្តា **ចាគោ, ឧបសមោ**តិ ច វិសេសតោ អគ្គផលញាណំ វុច្ចតីតិ ថេរោ អាហ "**សេសេហិ អរហត្តផលបញ្ញា កថិតា**"តិ។

បញ្ចព្យាករណាទិចតុក្កវណ្ណនា

៣១២. កាឡកន្តិ មលិនំ, ចិត្តស្ស អបភស្សរភាវករណន្តិ អត្ថោ។ តំ បនេត្ថ កម្មបថប្បត្តមេវ អធិប្បេតន្តិ អាហ "**ទសអកុសលកម្មបថកម្ម**"ន្តិ។ កណ្ហាភិជាតិហេតុតោ វា **កណ្ហំ។** តេនាហ "កណ្ហវិបាក"ន្តិ។ អបាយូបត្តិ, មនុស្សេសុ ច ទោភគ្គិយំ **កណ្ហវិបាកោ។** អយំ តស្ស តមភាវោ វុត្តោ។ **និព្ពត្តនតោ**តិ និព្ពត្តាបនតោ។ **បណ្ឌរ**ន្តិ ឱទាតំ, ចិត្តស្ស បភស្សរភាវករណន្តិ អត្ថោ។ សុក្កាភិជាតិហេតុតោ វា **សុក្កំ។** តេនាហ "សុក្កវិបាក"ន្តិ។ សគ្គូបបត្តិ, មនុស្សេសុ សោភគ្គិយញ្ច **សុក្កវិបាកោ។** អយំ តស្ស ជោតិភាវោ វុត្តោ។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន បន "**សគ្គេ និព្ពត្តនតោ**"តិ វុត្តំ, និព្ពត្តាបនតោតិ អត្ថោ។ **មិស្សកកម្ម**ន្តិ កាលេន កណ្ហំ, កាលេន សុក្កន្តិ ឯវំ មិស្សកវសេន កតកម្មំ។ "**សុខទុក្ខវិបាក**"ន្តិ វត្វា តត្ថ សុខទុក្ខានំ បវត្តិអាការំ ទស្សេតុំ "**មិស្សកកម្មញ្ហិ**"តិអាទិ វុត្តំ។ កម្មស្ស កណ្ហសុក្កសមញ្ញា កណ្ហសុក្កាភិជាតិហេតុតាយាតិ អបចយគាមិតាយ តទុភយវិទ្ធំសកស្ស កម្មក្ខយករកម្មស្ស តថ សុក្កបរិយាយោបិ ន តច្ឆិតោតិ អាហ "**ឧភយ...បេ.... អយមេត្ថ អត្ថោ**"តិ។ តត្ថ **ឧភយវិបាកស្សា**តិ យថាធិគតស្ស ឧភយវិបាកស្ស។ សម្បត្តិភវបរិយាបន្នោ ហិ វិបាកោ តថ "សុក្កវិបាកោ"តិ អធិប្បេតោ, ន អច្ចន្តបរិសុទ្ធោ អរិយផលវិបាកោ។

បុព្ពេនិវាសោ សត្តានំ ចុតូបបាតោ ច **បច្ចក្ខករណេន សច្ឆិកាតព្ពោ;** តតោ **បជិលាភេន** អសម្មោហបជិវេធវសេន **បច្ចក្ខករណេន ច សច្ឆិកាតព្ពា។** ននុ ច បច្ចវេក្ខណាបេត្ថ បច្ចក្ខតោ បវត្តតីតិ? សច្ចំ បច្ចក្ខតោ បវត្តតិ សរូបទស្សនតោ, ន បន បច្ចក្ខករណវសេន បវត្តតិ បច្ចក្ខការីនំ បិដ្ឋិវត្តនតោ។ តេនាហ "**កាយេនា**"តិអាទិ។

ឱហនន្តីតិ ហេដ្ឋា កត្វា ហនន្តិ គមេន្តិ។ តថាភូតា ច អធោ សីទេន្តិ នាមាតិ អាហ "**ឱសីទាបេន្តី**"តិ។ កាមនដ្ឋេន កាមោ ច សោ យថាវុត្តេនត្ថេន ឱឃោ ចាតិ, កាមេសុ ឱឃោតិ វា **កាមោឃោ។** ភវោឃោ នាម ភវរាគោតិ ទស្សេតុំ "**រូបារូបភវេសូ**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ បឋមោ ឧបបត្តិភវេសុ រាគោ, ទុតិយោ កម្មភវេសុ, តតិយោ ភវទិដ្ឋិសហគតោ។ យថា វញ្ចនដ្ឋេន រាគោ, ឯវំ ឱហនដ្ឋេន "ឱឃោ"តិ វុត្តោ។

យោជេន្តីតិ កម្មំ វិបាកេន, ភវាទី ភវន្តរាទីហិ ទុក្ខេ សត្តេ យោជេន្តិ យដេន្តីតិ **យោគា។ ឱឃា វិយ វេទិតព្ពា** អត្ថតោ កាមយោគាទិភាវតោ។

វិសំយោជេន្តីតិ បដិបន្នំ បុគ្គលំ កាមយោគាទិតោ វិយោជេន្តិ។ សំកិលេសករណំ យោជនំ **យោគោ,** គន្ថិករណំ (គន្ថករណំ ធ. ស. មូលដី. ២០-២៥), សង្ខលិកចក្កលិកានំ វិយ បដិពទ្ធតាករណំ វា គន្ថនំ គន្ថោ, អយំ ឯតេសំ វិសេសោ។ **បលិពុន្ធតី**តិ និស្សរិតុំ អប្បទានវសេន ន មុញ្ចតិ វិពន្ធតិ។ **ឥទមេវា**តិ អត្តនោ យថាឧបដ្ឋិតំ សស្សតវាទាទិកំ វទតិ។ **សច្ចន្តិ** ភូតំ។

ភុសំ , ទឡ្ហញ្ច អារម្មណំ អាទីយតិ ឯតេហីតិ **ឧបាទានានិ។** យំ បន តេសំ តថាគហណំ, តម្បិ អត្ថតោ អាទានមេវាតិ អាហ **“ឧបាទានានីតិ អាទានគ្គហណានី”**តិ។ **គហណដ្ឋេនា**តិ កាមនវសេន ទឡ្ហំ គហណដ្ឋេន។ បុន **គហណដ្ឋេនា**តិ មិច្ឆាភិនិវិសនវសេន ទឡ្ហំ គហណដ្ឋេន។ **ឥមិនា**តិ ឥមិនា សីលវតាទិនា។ **សុទ្ធី**តិ សំសារសុទ្ធិ។ **ឯតេនា**តិ ឯតេន ទិដ្ឋិគាហេន។ **“អត្តា”**តិ បញ្ញាបេន្តោ **វទតិ ចេវ** អភិនិវេសនវសេន **ឧបាទិយតិ ច។**

យវន្តិ តាហិ សត្តា អមិស្សិតាបិ សមានជាតិតាយ មិស្សិតា វិយ ហោន្តីតិ **យោនិយោ,** តា បន អត្ថតោ អណ្ឌាទិឧប្បត្តិដ្ឋានវិសិដ្ឋា ខន្ធានំ ភាគសោ បវត្តិវិសេសាតិ អាហ **“យោនិយោតិ កោដ្ឋាសា”**តិ។ **សយនស្មិន្តិ** បុប្ផសន្ថរាទិសយនស្មឹ។ តត្ថ វា តេ សយិតា ជាយន្តីតិ **សយន**គ្គហណំ។ តយិទំ មនុស្សានំ, ភុម្មទេវានញ្ច វសេន គហេតព្ពំ។ បូតិមច្ឆាទីសុ កិមយោ និព្ពត្តន្តិ។ **ឧបបតិតា វិយាតិ** ឧបបជ្ជវសេន បតិតា វិយ។ ពាហិរបច្ចយនិរបេក្ខតាយ វា ឧបបតនេ សាធុការិនោ **ឱបបាតិនោ,** តេ ឯវ ឥធ **“ឱបបាតិកា”**តិ វុត្តា។ **ទេវមនុស្សេសូ**តិ ឯត្ថ យេ ទេវេ សន្ធាយ ទេវគ្គហណំ, តេ ទស្សេន្តោ **“ភុម្មទេវេសូ”**តិ អាហ។

អត្តនោ សតិសម្មោសេន អាហារប្បយោគេន មរណតោ **“បឋមោ ខិឌ្ឌាបទោសិកវសេនា”**តិ វុត្តំ។ អត្តនោ បរស្ស ច មនោបទោសវសេន មរណតោ **“តតិយោ មនោបទោសិកវសេនា”**តិ វុត្តំ។ **នេវ អត្តសញ្ចេតនាយ មរន្តិ, ន បរសញ្ចេតនាយ** កេវលំ បុញ្ញក្ខយេនេវ មរណតោ, តស្មា **ចតុត្ថោ...បេ.... វេទិតព្ពោ។**

ទក្ខិណាវិសុទ្ធាទិចតុក្កវណ្ណនា

៣១៣. ទានសង្ខាតា **ទក្ខិណា,** ន ទេយ្យធម្មសង្ខាតា។ **វិសុជ្ឈនា** មហាជុតិកតា, សា បន មហាផលតាយ វេទិតព្ពាតិ អាហ **“មហប្ផលា ហោន្តី”**តិ។

អនរិយានន្តិ អសាធូនំ។ តេ បន និហីនាចារា ហោន្តីតិ អាហ **“លាមកាន”**ន្តិ។ **វោហារា**តិ សព្ពោហារា អភិលាបា វា, អត្ថតោ តថាបវត្តា ចេតនា។ តេនាហ **“ឯត្ថ ចា”**តិអាទិ។

អត្តន្តបាទិចតុក្កវណ្ណនា

៣១៤. តេសុ **អចេលកោ**តិ និទស្សនមត្តំ ឆន្នបរិព្ពាជកានម្បិ អត្តកិលមថំ អនុយុត្តានំ លព្ភនតោ។

ន សីលាទិសម្បន្នោតិ សីលាទីហិ គុណេហិ អបរិបុណ្ណោ។

តមោតិ អប្បកាសភាវេន តមោភូតោ។ តេនាហ **“អន្ធការភូតោ”**តិ, អន្ធការំ វិយ ភូតោ ជាតោ អប្បកាសភាវេន, អន្ធការត្តំ វា បត្តោតិ អត្ថោ។ **តមមេវា**តិ វុត្តលក្ខណំ តមមេវ។ **បរំ** បរតោ **អយនំ គតិ** និដ្ឋាតិ អត្ថោ។ **“នីចេ...បេ.... និព្ពត្តិត្វា”**តិ ឯតេន តស្ស តមភាវំ ទស្សេតិ, **“តីណិ ទុច្ចរិតានិ បរិបូរេតី”**តិ ឯតេន តមបរាយនភាវំ អប្បកាសភាវាបត្តិតោ។ **តថាវិធោ ហុត្វា**តិ នីចេ...បេ.... និព្ពត្តេត្វា។ **“តីណិ សុចរិតានិ បរិបូរេតី”**តិ ឯតេន តស្ស ជោតិបរាយនភាវំ ទស្សេតិ បកាសភាវាបត្តិតោ។ ឥតរទ្វយេ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ម-ការោ បទសន្ធិមត្តំ “អញ្ញមញ្ញ”ន្តិអាទីសុ (សុ. និ. ៦០៥) វិយ។ **ចតូហិ វាតេហី**តិ ចតូហិ ទិសាហិ ឧដ្ឋិតវាតេហិ។ **បរប្បវាទេហី**តិ បរេសំ ទិដ្ឋិគតិកានំ វាទេហិ។ “អកម្បិយោ”តិ វត្វា តត្ថ ការណមាហ **“អចលសទ្ធាយា”**តិ, មគ្គេនាគតសទ្ធាយ។ **បតនុភូតត្តា**តិ ឯត្ថ ទ្វីហិ ការណេហិ បតនុភាវោ វេទិតព្ពោ អធិច្ចុប្បត្តិយា, បរិយុដ្ឋានមន្ទតាយ ច។ សកទាគាមិស្ស ហិ វដ្ដានុសារិមហាជនស្ស វិយ កិលេសា អភិណ្ហំ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, កទាចិ ករហចិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឧប្បជ្ជមានា ច វដ្ដានុសារិមហាជនស្ស វិយ មទ្ទន្តា អភិភវន្តា ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ទ្វីហិ បន មគ្គេហិ បហីនត្តា មន្ទា មន្ទា តនុកាការា ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឥតិ កិលេសានំ បតនុភាវេន គុណសោភាយ

គុណសោភច្ចេន **សកទាគាមី សមណបទុមោ នាម។ រាគទោសានំ អភាវា**តិ គុណវិកាសវិពន្ធានំ សព្ពសោ រាគទោសានំ អភាវេន។ **ខិប្បមេវ បុប្ផិស្សតី**តិ អគ្គមគ្គវិកសនេន នចិរស្សេវ អនវសេសគុណសោភាបារិបូរិយា បុប្ផិស្សតិ។ តស្មា **អនាគាមី សមណបុណ្ឌរីកោ នាម។ "បុណ្ឌរីក"**ន្តិ ហិ រត្តកមលំ វុច្ចតិ។ តំ កិរ លហុំ បុប្ផិស្សតិ។ **'បទុម'**ន្តិ សេតកមលំ, តំ ចិរេន បុប្ផិស្សតី"តិ វទន្តិ។ **គន្ថការកិលេសាន**ន្តិ ចិត្តស្ស ពទ្ធភាវករានំ ឧទ្ធម្ភាគិយកិលេសានំ សព្ពសោ **អភាវា សមណសុខុមាលោ នាម** សមណភាវេន បរមសុខុមាលភាវប្បត្តិតោ។

ចតុក្កវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច បឋមភាណវារវណ្ណនា។

បញ្ចកវណ្ណនា

៣១៥. សច្ចេសុ វិយ អរិយសច្ចានិ ខន្ធេសុ ឧបាទានក្ខន្ធា អន្តោគធាតិ ខន្ធេសុ លោកិយលោកុត្តរវសេន វិភាគំ ទស្សេត្វា ឥតរេសុ តទភាវតោ **"ឧបាទានក្ខន្ធា លោកិយា វា"**តិ អាហ។

គន្តព្ពាតិ ឧបបជ្ជិតព្ពា។ យថា ហិ កម្មភវោ បរមត្ថតោ អសតិបិ ការកេ បច្ចយសាមគ្គិយា សិទ្ធោ "តំសមង្គិនា សត្តានលក្ខណេន សត្តេន កតោ"តិ វោហរីយតិ, ឯវំ ឧបបត្តិភវលក្ខណា គតិយោ បរមត្ថតោ អសតិបិ គមកេ តំតំកម្មវសេន យេហិ តានិ កម្មានិ "កតានី"តិ វុច្ចន្តិ, តេហិ "គន្តព្ពា"តិ វោហរីយន្តិ។ យស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តំ ព្រូហន្តោ ឯវំ ឧប្បជ្ជតីតិ **អយោ,** សុខំ។ នត្ថិ ឯត្ថ អយោតិ **និរយោ។** តតោ ឯវំ អស្សាទេតព្ពមេត្ថ នត្ថីតិ **"និរស្សាទោ"**តិ អាហ។ អវីចិអាទិឱកាសេបិ និរយសទ្ទោ និរុឡ្ហោតិ អាហ **"សហោកាសេន ខន្ធា កថិតា"**តិ។ សូរិយវិមានាទិ ឱកាសវិសេសេបិ លោកេ ទេវ-សទ្ទោ និរុឡ្ហោតិ អាហ **"ចតុត្ថេ ឱកាសោបី"**តិ។

អាវាសេតិ វិសយេ ភុម្មំ។ **បេតោ វា អជគរោ វា ហុត្វា និព្ពត្តតិ** លគ្គចិត្តតាយ, ហីនជ្ឈាសយតាយ ច។ តេហិ តេហិ ការណេហិ អាទីនវំ ទស្សេត្វា **យថា អញ្ញេ ន លភន្តិ, ឯវំ ករោតិ** អត្តនោ វិសមនិស្សិតតាយ, ពលវនិស្សិតតាយ ច។ វណ្ណមច្ឆរិយេន អត្តនោ ឯវ វណ្ណំ វណ្ណេតិ, បរេសំ វណ្ណេ "កឹ វណ្ណោ ឯសោ"តិ តំ តំ ទោសំ វទតិ។ បដិវេធធម្មោ អរិយានំយេវ ហោតិ, តេ ច តំ ន មច្ឆរាយន្តិ មច្ឆរិយស្ស សព្ពសោ បហីនត្តាតិ តស្ស អសម្ភវោ ឯវាតិ អាហ **"បរិយត្តិធម្មេ"**តិអាទិ។ "អយំ ឥមំ ធម្មំ ឧគ្គហេត្វា អញ្ញថា អត្ថំ វិបរិវត្តេត្វា នស្សេស្សតី"តិ **ធម្មានុគ្គហេន ន ទេតិ។** "អយំ ឥមំ ធម្មំ ឧគ្គហេត្វា ឧទ្ធតោ ឧន្នឡោ អវូបសន្តចិត្តោ អបុញ្ញំ បសវិស្សតី"តិ **បុគ្គលានុគ្គហេន ន ទេតិ។ ន តំ** អទានំ **មច្ឆរិយំ** មច្ឆរិយលក្ខណស្សេវ អភាវតោ។

ចិត្តំ និវារេន្តីតិ ឈានាទិវសេន ឧប្បជ្ជនកំ កុសលចិត្តំ និសេធេន្តិ តថាស្ស ឧប្បជ្ជិតុំ ន ទេន្តិ។ **នីវរណប្បត្តោ**តិ នីវរណាវត្ថោ។ **"អរហត្តមគ្គវជ្ឈោ"**តិ ឯតេន ភវរាគានុសយស្សបិ នីវរណភាវំ អនុជានាតិ, តំ វិចារេតព្ពំ។ កិមេត្ថ វិចារេតព្ពំ? "អារុប្បេ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ បដិច្ច ថិនមិទ្ធនីវរណ"ន្តិ (បដ្ឋា. ៣.នីវរណគោច្ឆកេ ៨) អាទិវចនតោ ន យិទំ "បរិយាយេន វុត្ត"ន្តិ សក្កា វត្តុំ, សព្ពេសម្បិ តេភូមកធម្មានំ កាមនីយដ្ឋេន កាមភាវតោ ភវរាគស្សបិ កាមច្ឆន្ទភាវស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តស្មា "កាមច្ឆន្ទោ នីវរណប្បត្តោ"តិ ភវរាគានុសយមាហ។ សោ ហិ អរហត្តមគ្គវជ្ឈោ។ "យា តស្មឹ សមយេ ចិត្តស្ស អកល្យតា"តិ (ធ. ស. ១១៦២) អាទិវចនតោ **ថិនំ ចិត្តគេលញ្ញំ។** តថា "យា តស្មឹ សមយេ វេទនាក្ខន្ធស្សា"តិ (ធ. ស. ៤៥) អាទិវចនតោ **មិទ្ធំ ខន្ធត្តយគេលញ្ញំ។** ឯត្ថ ច ចិត្តគេលញ្ញេន ចិត្តស្សេវ អកល្យតា, ខន្ធត្តយគេលញ្ញេន បន រូបកាយស្សបិ ថិនមិទ្ធស្ស និទ្ទាហេតុត្តា។ **តថា ឧទ្ធច្ច**ន្តិ ឧទ្ធច្ចស្ស អរហត្តមគ្គវជ្ឈតំ ឧបសំហរតិ តថា-សទ្ទេន , ន ឧភយតំ។ ន ហិ តស្ស តាទិសី ឧភយតា អត្ថិ។ យំ បន កេចិ វទន្តិ "បុថុជ្ជនសន្តានវុត្តិ សេក្ខសន្តានវុត្តី"តិ, តំ ឥធ អនុបយោគិ សេក្ខសន្តានវុត្តិនោ ឯវ ចេត្ថ អធិប្បេតត្តា។

តេហីតិ សំយោជនេហិ។ "ឱរម្ភាគិយានិ ឧទ្ធម្ភាគិយានី"តិ វិសេសំ អនាមសិត្វា "សំយោជនានី"តិ សាធារណតោ បទុទ្ធារោ ឥទានិ វុច្ចមានចតុក្កានុច្ឆវិកតាវសេន, កស្សចិបិ កិលេសស្ស អវិក្ខម្ភិតត្តា កថញ្ចិបិ អវិនិបាតេយ្យតាមុត្តោ កាមភវោ អជ្ឈត្តគ្គហណស្ស វិសេសបច្ចយត្តា ឥមេសំ សត្តានំ អព្ភន្តរដ្ឋេន **អន្តោ** នាម។ រូបារូបភវោ តព្ពិបរិយាយតោ **ពាហិ** នាម។ តថា ហិ យស្ស ឱរម្ភាគិយានិ សំយោជនានិ អប្បហីនានិ, សោ អជ្ឈត្តសំយោជនោ វុត្តោ, យស្ស តានិ បហីនានិ, សោ ពហិទ្ធាសំយោជនោ, តស្មា អន្តោ អសមុច្ឆិន្នពន្ធនតាយ, ពហិ ច បវត្តមានភវង្គសន្តានតាយ **អន្តោពទ្ធា ពហិសយិតា នាម។** និរន្តរប្បវត្តភវង្គសន្តានវសេន ហិ សយិតវោហារោ។ កាមំ នេសំ ពហិពន្ធនម្បិ អសមុច្ឆិន្នំ, អន្តោពន្ធនស្ស បន ថូលតាយ ឯវំ វុត្តំ ។ តេនាហ **"តេសញ្ហិ កាមភវេ ពន្ធន"**ន្តិ។ ឥមិនា នយេន សេសទ្វយេបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អសមុច្ឆិន្នេសុ ច ឱ

វម្ភាគិយសំយោជនិយេសុ លទ្ធប្បច្ចយេសុ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានិ អគណន្ទូបគានិ ហោន្តីតិ។ អរិយានំយេវ វសេនេត្ថ ចតុក្កស្ស ឧទ្ធដត្តា លព្ភមានាបិ បុថុជ្ជនា ន ឧទ្ធដា។

សិក្ខាកោដ្ឋាសោតិ សិក្ខិតព្ពភាគោ។ បជ្ជតិ សិក្ខា ឯតេនាតិ **សិក្ខាបទំ**, សិក្ខាយ អធិគមុបាយោតិ។ **អាគតាយេវ**, តស្មា តត្ថ អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។

អភព្ពដ្ឋានាទិបញ្ហកវណ្ណនា

៣១៦. **ទេសនាសីសមេវា**តិ ទេសនាបទេសោ ឯវ, តស្មា **សោតាបន្នាទយោបិ អភព្ពា។** យទិ ឯវំ កស្មា តថា ទេសនាតិ អាហ “**បុថុជ្ជនខីណាសវាន**”ន្តិអាទិ។

ញាតិព្យសនេ យេសំ ញាតីនំ វិនាសោ, តេសំ ហិតសុខំ វិទ្ធំសេតិ, តស្មា **ព្យសតីតិ ព្យសនំ។** ភោគព្យសនេបិ ឯសេវ នយោ។ រោគព្យសនាទីសុ បន “យស្ស រោគោ”តិអាទិនា យោជេតព្ពំ។ **នេវ អកុសលានិ** អសំកិលិដ្ឋសភាវត្តា។ **ន តិលក្ខណាហតានិ** អភាវធម្មត្តា។ ឥតរំ បន វុត្តវិបរិយាយតោ **អកុសលំ, តិលក្ខណាហតញ្ច។**

គុណេហិ សមិទ្ធភាវា **សម្បទា។**

វត្ថុសន្ទស្សនាតិ យស្មិំ វត្ថុស្មិំ តស្ស អាបត្តិ, តស្ស សរូបតោ ទស្សនា។ **អាបត្តិសន្ទស្សនា**តិ យំ អាបត្តិំ សោ អាបន្នោ, តស្សា ទស្សនា។ **សំវាសបដិក្ខេបោ**តិ ឧបោសថបវារណាទិសំវាសស្ស បដិក្ខិបនំ អករណំ។ **សាមីចិបដិក្ខេបោ** អភិវាទនាទិសាមីចិកិរិយាយ អករណំ។ **ចោទយមានេនា**តិ ចោទេន្តេន។ **ចុទិតកស្ស កាលោ**តិ ចុទិតកស្ស បុគ្គលស្ស ចោទេតព្ពកាលោ។ **បុគ្គល**ន្តិ ចោទេតព្ពំ បុគ្គលំ។ **ឧបបរិក្ខិត្វា**តិ “អយំ ចុទិតកលក្ខណេ តិដ្ឋតិ, ន តិដ្ឋតី”តិ វីមំសិត្វា។ **អយសំ អារោបេតិ** “ឥមេ មំ អភូតេន អព្ភាចិក្ខន្តា អនយព្យសនំ អាបាទេន្តី”តិ ភិក្ខូនំ អយសំ ឧប្បាទេតិ។

បធានិយង្គបញ្ហកវណ្ណនា

៣១៧. បទហតីតិ **បទហនោ;** ភាវនំ អនុយុត្តោ យោគី, តស្ស ភាវោ ភាវនានុយោគោ **បទហនភាវោ។** បធានំ អស្ស អត្ថីតិ បធានិកោ, ក-ការស្ស យ-ការំ កត្វា “**បធានិយោ**”តិ វុត្តំ។ “អភិនីហារតោ បដ្ឋាយ អាគតត្តា”តិ វុត្តត្តា បច្ចេកពោធិសត្តសាវកពោធិសត្តានម្បិ បណិធានតោ បភុតិ អាគតា សទ្ធា អាគមនសទ្ធា ឯវ, ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន បន “**សព្ពញ្ញុពោធិសត្តាន**”ន្តិ វុត្តំ។ អធិគមតោ សមុទាគតត្តា អត្តមគ្គផលសម្បយុត្តាបិ **អធិគមនសទ្ធា នាម,** យា សោតាបន្នស្ស អង្គភាវេន វុត្តា។ **អចលភាវេនា**តិ បដិបក្ខេន អនភិភវនីយត្តា និច្ចលភាវេន។ **ឱកប្បន**ន្តិ ឱក្កន្តិត្វា បក្ខន្ទិត្វា អធិមុច្ចនំ។ **បសាទុប្បត្តិ** បសាទនីយេ វត្ថុស្មិំ បសីទនមេវ។ **សុប្បដិវិទ្ធ**ន្តិ សុដ្ឋុ បដិវិទ្ធំ, យថា តេន បដិវេធេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ហត្ថគតំ អហោសិ, តថា បដិវិទ្ធំ។ យស្ស ពុទ្ធសុពុទ្ធតាយ សទ្ធា អចលា អសម្បវេធី, តស្ស ធម្មសុធម្មតាយ, សង្ឃសុប្បដិបន្នតាយ ច សទ្ធា ន តថាតិ អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ។ តេនាហ ភគវា “យោ, ភិក្ខវេ, ពុទ្ធេ បសន្នោ, ធម្មេ សោ បសន្នោ, សង្ឃេ សោ បសន្នោ”តិអាទិ។ **បធានវីរិយំ ឥជ្ឈតិ** “អទ្ធា ឥមាយ បដិបទាយ ជរាមរណតោ មុច្ចិស្សាមី”តិ សក្កច្ចំ បទហនតោ។

អប្ប-សទ្ទោ អភាវត្ថោ “អប្ប-សទ្ទស្ស...បេ.... ខោ បនា”តិអាទីសុ វិយាតិ អាហ “**អរោគោ**”តិ។ **សមវេបាកិនិយា**តិ យថាភុត្តំ អាហារំ សមាការេនេវ បចនសីលាយ។ ទន្ធំ កត្វា បចន្តី ហិ គហណី ឃោរភាវេន បិត្តវិការាទិវសេន រោគំ ជនេតិ, សិថិលំ កត្វា បចន្តី មន្ទភាវេន វាតវិការាទិវសេន។ តេនាហ “**នាតិសីតាយ នាច្ចុណ្ហាយា**”តិ។ គហណិតេជស្ស មន្ទតិក្ខតាវសេន សត្តានំ យថាក្កមំ សីតុណ្ហសហគតាតិ អាហ “**អតិសីតគហណិកោ**”តិអាទិ។ យាថាវតោ អច្ចយទេសនា អត្តនោ អាវិករណំ នាមាតិ អាហ “**យថាភូតំ អត្តនោ អគុណំ បកាសេតា**”តិ។ **ឧទយត្ថគាមិនិយា**តិ សង្ខារានំ ឧទយំ, វយញ្ច បដិវិជ្ឈន្តិយាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**ឧទយញ្ច**”តិអាទិ។ **បរិសុទ្ធាយា**តិ និរុបក្កិលេសាយ។ **និព្ពិជ្ឈិតុំ សមត្ថាយា**តិ តទង្គវសេន អវសេសំ បជហិតុំ សមត្ថាយ។ **តស្ស តស្ស ទុក្ខស្ស ខយគាមិនិយា**តិ យំ ទុក្ខំ ឥមស្មិំ ញាណេ អនធិគតេ បវត្តារហំ, អធិគតេ ន បវត្តតិ, តំ សន្ធាយ វទតិ។ តថា ហេស យោគាវចរោ “ចូឡសោតាបន្នោ”តិ វុច្ចតិ។

សុទ្ធាវាសាទិបញ្ហកវណ្ណនា

៣១៨. “**សុទ្ធា អាវសីសូ**”តិអាទិនា អទ្ធត្តយេបិ តេសំ សុទ្ធាវាសបរិយាយោ អព្យភិចារីតិ ទស្សេតិ។ **កិលេសមលរហិតា**តិ នាមកាយបរិសុទ្ធី វទន្តោ ឯវ រូបកាយបរិសុទ្ធិម្បិ អត្ថតោ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**អនាគាមិខីណាសវា**”តិ។

អាយុនោ មជ្ឈន្តិ អវិហាទីសុ យត្ថ យត្ថ ឧប្បន្នោ, តត្ថ តត្ថ អាយុនោ មជ្ឈំ **អនតិក្កមិត្វា។ អន្តរា វា**តិ តស្ស អន្តរាវ ឱរមេវ។ **មជ្ឈំ ឧបហច្ចា**តិ អាយុនោ មជ្ឈំ អតិច្ច។ តេនាហ “**អតិក្កមិត្វា**”តិ។ **អប្បយោគេនា**តិ អនុស្សាហនេន។ **អកិលមន្តោ**តិ អកិលន្តោ។ **សុខេនា**តិ អកិច្ឆេន។ ឧទ្ធំ វាហិភាវេន ឧទ្ធំ អស្ស តណ្ហាសោតំ, វដ្ដសោតញ្ចាតិ **ឧទ្ធំសោតោ;** ឧទ្ធំ វា គន្ត្វា បដិលភិតព្ពតោ ឧទ្ធំ អស្ស មគ្គសោតន្តិ **ឧទ្ធំសោតោ។ អកនិដ្ឋគច្ឆតី**តិ **អកនិដ្ឋគាមី។ សោធេត្វា**តិ តត្ថ តត្ថ ឧប្បជ្ជន្តោ តេ តេ ទេវលោកេ សោធេន្តោ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**ចត្តារោ ទេវលោកេ សោធេត្វា**”តិ។ តត្ថ តត្ថ វា ឧប្បជ្ជិត្វា បុន អនុប្បជ្ជនារហភាវេនេវ តតោបិ គច្ឆន្តោ ទេវូបបត្តិភវសញ្ញិតេ អត្តនោ ខន្ធលោកេ ភវរាគមលំ វិសោធេត្វា វិក្ខម្ភេត្វា។ អយញ្ហិ អវិហេសុ កប្បសហស្សំ វសន្តោ អរហត្តំ បត្តុំ អសក្កុណិត្វា អតប្បំ គច្ឆតិ, តត្ថាបិ ទ្វេ កប្បសហស្សានិ វសន្តោ អរហត្តំ បត្តុំ អសក្កុណិត្វា សុទស្សំ គច្ឆតិ, តត្ថាបិ ចត្តារិកប្បសហស្សានិ វសន្តោ អរហត្តំ បត្តុំ អសក្កុណិត្វា សុទស្សី គច្ឆតិ, តត្ថាបិ អដ្ឋកប្បសហស្សានិ វសន្តោ អរហត្តំ បត្តុំ អសក្កុណិត្វា អកនិដ្ឋំ គច្ឆតិ, តត្ថ វសន្តោ អគ្គមគ្គំ អធិគច្ឆតិ។

ចេតោខិលបញ្ហកវណ្ណនា

៣១៩. **ចេតោខិលា** នាម អត្ថតោ វិចិកិច្ឆា កោធោ ច, តេ បន យស្មឹ សន្តានេ ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្ស ខរភាវោ កក្ខឡភាវោ ហុត្វា ឧបតិដ្ឋន្តិ, បគេវ អត្តនា សម្បយុត្តចិត្តស្សាតិ អាហ “**ចិត្តស្ស ថទ្ធភាវោ**”តិ។ យថា លក្ខណបារិបូរិយា គហិតាយ សព្ពា សត្ថុរូបកាយសិរី គហិតាវ នាម ហោតិ, ឯវំ សព្ពញ្ញុតាយ សព្ពា ធម្មកាយសិរី” គហិតា ឯវ នាម ហោតីតិ តទុភយវត្ថុកមេវ កង្ខំ ទស្សេន្តោ “**សរីរេ កង្ខមានោ**”តិអាទិមាហ។ អាតបតិ កិលេសេតិ **អាតប្បំ** , សម្មាវាយាមោតិ អាហ “**អាតប្បាយាតិ វីរិយករណត្ថាយា**”តិ។ **បុនប្បុនំ យោគាយា**តិ ភាវនំ បុនប្បុនំ យុញ្ជនាយ។ **សតតកិរិយាយា**តិ ភាវនាយ និរន្តរប្បយោគាយ។ “បដិវេធធម្មេ កង្ខមានោ”តិ ឯត្ថ កថំ លោកុត្តរធម្មេ កង្ខា បវត្តតីតិ? ន អារម្មណករណវសេន, អនុស្សវាការបរិវិតក្កលទ្ធេ បរិកប្បិតរូបេ កង្ខា បវត្តតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**វិបស្សនា...បេ.... វទន្តិ, តំ អត្ថិ នុ ខោ នត្ថីតិ កង្ខតី**”តិ។ **សិក្ខា**តិ ចេត្ថ បុព្ពភាគសិក្ខា វេទិតព្ពា។ “កាមញ្ចេត្ថ វិសេសុប្បត្តិយា មហាសាវជ្ជតាយ ថេរេ សំវាសនិមិត្តយដ្ឋនាហេតុ អភិណ្ហុប្បត្តិកតាយ ច ‘សព្រហ្មចារីសូ’តិ កោបស្ស វិសយោ វិសេសេត្វា វុត្តោ, តតោ អញ្ញត្ថាបិ បន កោបោ ‘ន ចេតោខិលោ’តិ ន សក្កា វិញ្ញាតុ”ន្តិ កេចិ។ យទិ ឯវំ វិចិកិច្ឆាយបិ អយំ នយោ អាបជ្ជតិ, តស្មា យថារុតវសេនេវ គហេតព្ពំ។

ចេតសោវិនិពន្ធាទិបញ្ហកវណ្ណនា

៣២០. បវត្តិតុំ អប្បទានវសេន កុសលចិត្តំ វិនិពន្ធន្តីតិ **ចេតសោវិនិពន្ធា។** តំ បន វិនិពន្ធន្តា មុដ្ឋិគាហំ គណ្ហន្តី វិយ ហោន្តីតិ អាហ “**ចិត្តំ ពន្ធិត្វា**”តិអាទិ។ កាមគិទ្ធោ បុគ្គលោ វត្ថុកាមេ វិយ កិលេសកាមេបិ អស្សាទេតិ អភិនន្ទតីតិ វុត្តំ “**វត្ថុកាមេបិ កិលេសកាមេបី**”តិ។ **អត្តនោ កាយេ**តិ អត្តនោ ករជកាយេ, អត្តភាវេ វា។ **ពាហិទ្ធារូបេ**តិ បរេសំ កាយេ, អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបេ ច។ ឧទរំ អវទិហតិ ឧបចិនោតិ បរិបូរេតីតិ **ឧទរាវទេហកំ។ សេយ្យសុខ**ន្តិ សេយ្យាយ សយនវសេន ឧប្បជ្ជនកសុខំ។ **សំបរិវត្តក**ន្តិ សំបរិវត្តេត្វា។ **បណិធាយា**តិ តណ្ហាវសេន បណិទហិត្វា។ ឥតិ បញ្ចវិធោបិ លោភវិសេសោ ឯវ ចេតោវិនិពន្ធោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

លោកិយានេវ កថិតានិ រូបិន្ទ្រិយានំយេវ កថិតត្តា។ **បឋមទុតិយចតុត្ថានិ លោកិយានិ** បរិត្តភូមកត្តា។ **តតិយបញ្ចមានិ** កាមរូបគ្គភូមិកត្តា, កាមរូបារូបគ្គភូមិកត្តា ច។ **លោកិយលោកុត្តរានិ** កថិតានីតិ អានេត្វា យោជនា។ “សមថវិបស្សនាមគ្គផលវសេនា”តិ វត្តព្ពំ។ “**សមថវិបស្សនាមគ្គវសេនា**”តិ វុត្តំ។

និស្សរណិយបញ្ហកវណ្ណនា

៣២១. និស្សរន្តីតិ **និស្សរណីយា**តិ វត្តព្ពេ រស្សំ កត្វា និទ្ទេសោ។ កត្តរិ ហេស អនីយ-សទ្ទោ យថា “និយ្យានិកា”តិ។ តេនាហ “**និស្សដា**”តិ។ កុតោ បន និស្សដាតិ? យថាសកំ បដិបក្ខតោ។ និជ្ជីវដ្ឋេន **ធាតុយោ**តិ អាហ “**អត្តសុញ្ញសភាវា**”តិ។ អត្ថតោ បន ធម្មធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុវិសេសា។ តាទិសស្ស ភិក្ខុនោ កិលេសវសេន កាមេសុ មនសិការោ នាម នត្ថីតិ អាហ “**វីមំសនត្ថ**”ន្តិ។ “នេក្ខម្មនិស្សិតំ ឥទានិ មេ ចិត្តំ, កឹ នុ ខោ កាមវិតក្កោបិ ឧប្បជ្ជតី”តិ វីមំសន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **បក្ខន្ទនំ** នាម អនុប្បវេសោ, សោ បន តត្ថ នត្ថីតិ អាហ

“**ន បវិសតី**”តិ។ **បសាទំ** នាម អភិរុចិសន្និដ្ឋានំ , វិមុច្ចនំ អធិមុច្ចនន្តិ តំ សព្ពំ បក្ខិបន្តោ វទតិ “**បសាទំ នាបជ្ជតី**”តិអាទិ។ ឯវំភូតំ បនស្ស ចិត្តំ តត្ថ កថំ តិដ្ឋតីតិ អាហ “**យថា បនា**”តិអាទិ។ **តន្តិ** បឋមជ្ឈានំ។ **អស្សាតិ** ភិក្ខុនោ។ **ចិត្តំ បក្ខន្ទតីតិ** បរិកម្មចិត្តេន សទ្ធិំ ឈានចិត្តំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា វទតិ។ **គោចរេ គតត្តាតិ** អត្តនោ អារម្មណេ ឯវ បវត្តត្តា។ **អហានភាគិយត្តាតិ** ឋិតិភាគិយត្តា, វិសេសភាគិយត្តា វា។ **សុដ្ឋុ វិមុត្តន្តិ** វិក្ខម្ភនវិមុត្តិយា សម្មទេវ វិមុត្តំ។ ចិត្តស្ស កាយស្ស ច ហននតោ **វិឃាតោ**, ទុក្ខំ។ បរិទហនតោ **បរិឡាហោ**, កាមទរថោ។ **ន វេទយតិ** អនុប្បជ្ជនតោ។ និស្សរន្តិ តតោតិ **និស្សរណំ។** កេ និស្សរន្តិ? កាមា។ ឯវញ្ច កត្វា **កាមានន្តិ** កត្តរិ សាមិវចនំ សុដ្ឋុ យុជ្ជតិ។ យទគ្គេន កាមា តតោ “និស្សដា”តិ វុច្ចន្តិ, តទគ្គេន ឈានម្បិ កាមតោ “និស្សដ”ន្តិ វត្តព្ពតំ លភតីតិ វុត្តំ “**កាមេហិ និស្សដត្តា**”តិ។ ឯវំ វិក្ខម្ភនវសេន កាមនិស្សរណំ វត្វា ត ទានិ សមុច្ឆេទវសេន អច្ចន្តតោវ និស្សរណំ ទស្សេតុំ “**យោ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

សេសបទេសូតិ សេសកោដ្ឋាសេសុ។ អយំ បន វិសេសោតិ វិសេសំ វទន្តេន “តំ ឈានំ បាទកំ ក ត្វា”តិអាទិកោ អវិសេសោតិ វត្វា ទុតិយតតិយវារេសុ សព្ពសោ អនាមដ្ឋោ, ចតុត្ថវារេ បន អយម្បិ វិសេសោតិ ទស្សេតុំ “**អច្ចន្តនិស្សរណោ ចេត្ថ អរហត្តផលំ យោជេតព្ព**”ន្តិ វុត្តំ។

យស្មា អរូបជ្ឈានំ បាទកំ កត្វា អគ្គមគ្គំ អធិគន្ត្វា អរហត្តេ ឋិតស្ស ចិត្តំ សព្ពសោ រូបេហិ និស្សដំ នាម ហោតិ។ តស្ស ហិ ផលសមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ វីមំសនត្ថំ រូបាភិមុខំ ចិត្តំ បេសេន្តស្ស តទមក្ខាតន្តិ សមថ យានិកានំ វសេន ហេដ្ឋា ចត្តារោ វារា កថិតា, តទំ បន សុក្ខវិបស្សកស្ស វសេនាតិ អាហ “**សុទ្ធសង្ខារេ**”តិអាទិ។ **បុន សក្កាយោ នត្ថីតិ ឧប្បន្នន្តិ** តទានិ មេ សក្កាយប្បពន្ធោ នត្ថីតិ វីមំសន្តស្ស ឧប្បន្នំ។

វិមុត្តាយតនបញ្ហកវណ្ណនា

៣២២. វិមុត្តិយា វឌ្ឍុក្ខតោ វិមុច្ចនស្ស អាយតនានិ ការណានិ **វិមុត្តាយតនានីតិ** អាហ “**វិមុច្ចនការណានី**”តិ។ **បាឡិអត្ថំ ជានន្តស្សាតិ** “ឥធ សីលំ អាគតំ, ឥធ សមាធិ, ឥធ បញ្ញា”តិអាទិនា តំ តំ បាឡិអត្ថំ យាថាវតោ ជានន្តស្ស។ **បាឡឹ ជានន្តស្សាតិ** តទត្ថជោតនំ បាឡឹ យាថាវតោ ឧបធារេន្តស្ស។ **តរុណបីតីតិ** សញ្ជាតមត្តា មុទុកា បីតិ ជាយតិ។ កថំ ជាយតិ? យថាទេសិតធម្មំ ឧបធារេន្តស្ស តទនុច្ឆវិកមេវ អត្តនោ កាយវចីមនោសមាចារំ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស សោមនស្សប្បត្តស្ស បមោទលក្ខណំ បាមោជ្ជំ ជាយតិ។ **តុដ្ឋាការភូតា ពលវបីតីតិ** បុរិមុប្បន្នាយ បីតិយា វសេន លទ្ធាសេវនត្តា អតិវិយ តុដ្ឋាការភូតា កាយចិត្តទរថបស្សម្ភន សមត្ថាយ បស្សទ្ធិយា បច្ចយោ ភវិតុំ សមត្ថា ពលប្បត្តា បីតិ ជាយតិ។ យស្មា នាមកាយេ បស្សទ្ធេ រូបកាយោបិ បស្សទ្ធោ ឯវ ហោតិ, តស្មា “**នាមកាយោ បដិបស្សម្ភតិ**” ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **សុខំ បដិលភតីតិ** វក្ខមានស្ស ចិត្តសមាធានស្ស បច្ចយោ ភវិតុំ សមត្ថំ ចេតសិកំ និរាមិសំ សុខំ បដិលភតិ វិន្ទតិ។ “សមាធិយតី”តិ ឯត្ថ ន យោ កោចិ សមាធិ អធិប្បេតោ, អថ ខោ អនុត្តរសមាធីតិ ទស្សេន្តោ “**អរហត្ត ផលសមាធិនា សមាធិយតី**”តិ អាហ។ “**អយញ្ហិ**”តិអាទិ តស្សា ទេសនាយ តាទិសស្ស បុគ្គលស្ស យថាវុត្តសមាធិបដិលាភស្ស ការណភាវវិភាវនំ។ តស្ស វិមុត្តាយតនភាវោ។ **ឱសក្កិតុន្តិ** នយិតុំ។ **សមាធិយេវ សមាធិនិមិត្តន្តិ** កម្មដ្ឋានបាឡិអារុឡ្ហោ សមាធិយេវ បរតោ ឧប្បជ្ជនកភាវនាសមាធិស្ស ការណភាវតោ សមាធិនិមិត្តំ។ តេនាហ “**អាចរិយសន្តិកេ**”តិអាទិ។

វិមុត្តិ វុច្ចតិ អរហត្តំ សព្ពសោ កិលេសេហិ បដិប្បស្សទ្ធិវិមុត្តីតិ កត្វា។ **បរិបាចេន្តីតិ** សាធេន្តិ និប្ផាទេន្តិ។ **អនិច្ចានុបស្សនាញាណេ** និស្សយបច្ចយភូតេ **ឧប្បន្នសញ្ញា**, តេន ញាណេន សហគតាតិ អត្ថោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.៣៧, ៣០៦) វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

បញ្ហកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឆក្កវណ្ណនា

៣២៣. អត្តានំ អធិ **អជ្ឈត្តា, អធិ**-សទ្ទោ សមាសវិសយេ អធិការត្ថំ, បវត្តិអត្ថញ្ច គហេត្វា បវត្តតីតិ អត្តានំ អធិកិច្ច ឧទ្ទិស្ស បវត្តា **អជ្ឈត្តា;** អជ្ឈត្តេសុ ភវានិ **អជ្ឈត្តិកានីតិ** និយកជ្ឈត្តេសុបិ អព្ភន្តរានិ ចក្ខាទីនិ វុច្ចន្តិ, តានិ បន យេន អជ្ឈត្តភាវេន “អជ្ឈត្តិកានី”តិ វុច្ចន្តិ, តមត្ថំ បាកដំ កត្វា ទស្សេន្តោ “**អជ្ឈត្តិកានី**”តិ អាហ។ សទ្ទត្ថតោ បន អជ្ឈត្តជ្ឈត្តានិយេវ **អជ្ឈត្តជ្ឈត្តិកានិ** យថា “វេនយិកោ”តិ (ម. និ. ១.២៤៦; អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨) ទដ្ឋព្ពំ។ **តតោ អជ្ឈត្តតោតិ** តតោ អជ្ឈត្តជ្ឈត្តតោ, យានិ អជ្ឈត្តិកានិ វុត្តានិ។ អជ្ឈត្តិកានញ្ហិ បដិយោគីនិ ពាហិរានិ អជ្ឈត្តធម្មានំ វិយ ពហិទ្ធាធម្មា។ “អជ្ឈត្តិកានី”តិ ហិ សបរសន្តានិកានិ ចក្ខាទីនិ វុច្ចន្តិ, តថា រូបាទីនិ “ពាហិរានី”តិ។ អជ្ឈត្តានិ បន សសន្តានិកា ឯវ ចក្ខុរូបាទយោ, តតោ អញ្ញេវ ពហិទ្ធាតិ។ “វិញ្ញាណ

សម្ពុហា”តិ ឯត្ថ យទិបិ តេសំ វិញ្ញាណានំ សមោធានំ នត្ថិ ភិន្នកាលិកត្តា, ចិត្តេន បន ឯកជ្ឈំ អភិសំយូហនវសេន សម្ពុហតា វុត្តា យថា “វេទនាក្ខន្ធោ”តិ។ **ចក្ខុបសាទនិស្សិតន្តិ** ចក្ខុបសាទំ និស្សាយ បច្ចយំ លភិត្វា ឧប្បន្នំ កុសលាកុសលវិបាកវិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណតាសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ កត្វា វុត្តំ។ **ចក្ខុសន្និស្សិតោ សម្ផស្សោ**, ន ចក្ខុទ្វារិកោ។ **ឥមេ ទស សម្ផស្សេ**តិ ឥមេ បសាទវត្ថុកេ ទស វិបាកសម្ផស្សេ **ឋបេត្វា។ ឯតេនេវ នយេនា**តិ ឯតេន ផស្សេ វុត្តេនេវ នយេន។ តណ្ហាឆក្កេ តណ្ហំ អារព្ភ បវត្តាបិ តណ្ហា **ធម្មតណ្ហា**តិ វេទិតព្ពា។

អប្បដិស្សយោតិ អប្បដិស្សវោ, វ-ការស្ស យ-ការំ កត្វា និទ្ទេសោ។ គរុនា កិស្មិញ្ចិ វុត្តេ គារវវសេន បដិស្សវនំ **បដិស្សវោ**, បដិស្សវភូតំ, តំសភាគញ្ច យំ កិញ្ចិ គារវំ, នត្ថិ ឯតស្មិំ បដិស្សវោតិ **អប្បដិស្សវោ**, គារវរហិតោ។ តេនាហ “**អនីចវុត្តិ**”តិ។ យថា ចេតិយំ ឧទ្ទិស្ស កតំ សត្ថុ កតសទិសំ, ឯវំ ចេតិយស្ស បុរតោ កតំ សត្ថុ បុរតោ កតសទិសំ ឯវាតិ អាហ “**បរិនិព្ពុតេ បនា**”តិអាទិ។ **សក្កច្ចំ ន គច្ឆតី**តិ អាទរំ គារវំ ឧប្បាទេត្វា ន ឧបសង្កមតិ។ យថា សិក្ខាយ ឯកទេសេ កោបិតេ, អគារវេ ច កតេ សព្ពា សិក្ខា កុប្បតិ, សព្ពត្ថ ច អគារវំ កតំ នាម ហោតិ សមុទាយតោ សំវរសមាទានំ អវយវតោ ភេទោតិ។ ឯវំ **ឯកភិក្ខុស្មិំបិ...បេ.... អគារវោ កតោវ ហោតិ។** អនាទរិយមត្តេនបិ សិក្ខាយ អបរិបូរិយេវាតិ អាហ “**អបូរយមានោវ សិក្ខាយ អគារវោ នាមា**”តិ។ **អប្បមាទលក្ខណំ** សម្មាបដិបត្តិ។ **ទុវិធ**ន្តិ ធម្មាមិសវសេន ទុវិធំ។

សោមនស្សូបវិចារាតិ សោមនស្សសហគតា វិចារា អធិប្បេតា, ឧបសទ្ទោ ច និបាតមត្តន្តិ អាហ “**សោមនស្សសម្បយុត្តា វិចារា**”តិ។ តថា ហិស្ស អភិធម្មេ (ធ. ស. ៨) “ចារោ វិចារោ...បេ.... ឧបវិចារោ”តិ និទ្ទេសោ បវត្តោ។ **សោមនស្សការណភូត**ន្តិ សភាវតោ, សង្កប្បតោបិ សោមនស្សស្ស ឧប្បត្តិយា បច្ចយភូតំ។ កាមំ បវិត្តភូមកា វិតក្កវិចារា អញ្ញមញ្ញមវិយោគិនោ , កិរិយាភេទតោ បន បឋមាភិនិបាតតាយ វិតក្កស្ស ព្យាបារោ សាតិសយោ។ តតោ បរំ វិចារស្សាតិ តំ សន្ធាយ “វិតក្កេត្វា”តិ បុព្ពកាលកិរិយាវសេន វត្វា “**វិចារេន បរិច្ឆិន្ទតី**”តិ វុត្តំ។ លទ្ធបុព្ពាសេវនស្ស វិចារស្ស ព្យាបារោ បញ្ញា វិយ ហោតិ។ តថា ហិ “វិចារោ វិចិកិច្ឆាយ បដិបក្ខោ”តិ បេដកេ វុត្តំ។ “**ទិដ្ឋិសាមញ្ញគតោ**”តិ ឯត្ថ យាយ ទិដ្ឋិយា បុគ្គលោ ទិដ្ឋិសាមញ្ញំ គតោ វុត្តោ, សា បឋមមគ្គសម្មាទិដ្ឋិ កោសម្ពកសុត្តេ អធិប្បេតោតិ អាហ “**កោសម្ពកសុត្តេ បឋមមគ្គោ កថិតោ**”តិ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សុត្តេ។ ចតូសុបិ មគ្គេសុ សម្មាទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិគ្គហណេន គហិតាតិ អាហ “**ចត្តារោបិ មគ្គា កថិតា**”តិ។

វិវាទមូលឆក្កវណ្ណនា

៣២៥. កោធនោតិ កុជ្ឈនសីលោ។ យស្មា សោ អប្បហីនកោធតាយ វិគតកោធនោ នាម ន ហោតិ, តស្មា “**កោធេន សមន្នាគតោ**”តិ អាហ។ ឧបនាហោ ឯតស្ស អត្ថិ, ឧបនយ្ហនសីលោតិ វា **ឧបនាហី។ វិវាទោ** នាម ឧប្បជ្ជមានោ យេភុយ្យេន បឋមំ ទ្វិន្នំ វសេន ឧប្បជ្ជតីតិ វុត្តំ “**ទ្វិន្នំ ភិក្ខូនំ វិវាទោ**”តិ។ សោ បន យថា ពហូនំ អនត្ថាវហោ ហោតិ, តំ និទស្សនមុខេន ទស្សេន្តោ “**កថ**”ន្តិអាទិមាហ។ **អព្ភន្តរបរិសាយា**តិ បរិសព្ភន្តរេ។

បរគុណមក្ខនាយ បវត្តោបិ អត្តនោ ការកំ គូថេន បហរន្តំ គូថោ វិយ បឋមតរំ មក្ខេតីតិ **មក្ខោ**, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **មក្ខី។** បលាសតីតិ បលាសោ, បរស្ស គុណេ ឌំសិត្វា វិយ អបនេតីតិ អត្ថោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **បលាសី។** បលាសី បុគ្គលោ ហិ ទុតិយស្ស ធុរំ ន ទេតិ, សមំ បសារេត្វា តិដ្ឋតិ។ តេនាហ “**យុគគ្គាហលក្ខណេន បលាសេន សមន្នាគតោ**”តិ។ “**ឥស្សុកី**”តិអាទីនំ បទានមត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យោវ។ កម្មបថប្បត្តាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា វសេនេត្ថ មិច្ឆាទិដ្ឋិ វេទិតព្ពាតិ អាហ “**នត្ថិកវាទី អហេតុកវាទី អកិរិយវាទី**”តិ។

និស្សរណិយឆក្កវណ្ណនា

៣២៦. ហាបេត្វាតិ កុសលចិត្តំ បរិហាបេត្វា បវត្តិតុមេវ អប្បទានវសេន។ **អភូតំ ព្យាករណំ ព្យាករោតិ** “មេត្តា ហិ ខោ មេ ចេតោវិមុត្តិ ភាវិតា”តិអាទិនា (អ. និ. ៦.១៣) អត្តនិ អវិជ្ជមានំ គុណព្យាហារំ ព្យាហរតិ។ ចេតោវិមុត្តិ-សទ្ទំ អបេក្ខិត្វា “**និស្សដា**”តិ វុត្តំ។ **បុន ព្យាបាទោ នត្ថី**តិ ឥទានិ មម ព្យាបាទោ នាម នត្ថិ សព្ពសោ នត្ថីតិ ញត្វា។

“អនិមិត្តា”តិ វត្វា យេសំ និមិត្តានំ អភាវេន អរហត្តផលសមាបត្តិយា អនិមិត្តតា, តំ ទស្សេតុំ “**សា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ រាគស្ស និមិត្តំ, រាគោ ឯវ វា និមិត្តន្តិ **រាគនិមិត្តំ។ អាទិ**-សទ្ទេន ទោសនិមិត្តាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ រូបវេទនាទិសង្ខារនិមិត្តំ **រូបនិមិត្តាទិ។** តេសញ្ញេវ និច្ចាទិវសេន ឧបដ្ឋានំ **និច្ចនិមិត្តាទិ។** តយិទំ និមិត្តំ យស្មា សព្ពេន សព្ពំ អរហត្តផលេ នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ “**សា ហិ...បេ.... អនិមិត្តាតិ វុត្តា**”តិ។ **និមិត្តំ អនុសរតី**តិ តំ និមិត្តំ អនុគច្ឆតិ អារព្ភ បវត្តតិ។

អស្មិមានោតិ “អស្មី”តិ បវត្តោ អត្តវិសយោ មានោ។ **អយំ នាម អហំ អស្មី**តិ រូបលក្ខណោ, វេទនាទីសុ វា អញ្ញតរលក្ខណោ អយំ នាម អត្តា អហំ អស្មិ។ “អស្មី”តិ មានោ សមុគ្ឃាដីយតិ ឯតេនាតិ **អស្មិមានសមុគ្ឃាតោ**, អរហត្តមគ្គោ។ **បុន អស្មិមានោ នត្ថី**តិ តស្ស អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនំ កិត្តេន្តោ សមុគ្ឃាតត្តមេវ វិភាវេតិ។

អនុត្តរិយាទិឆក្កវណ្ណនា

៣២៧. នត្ថិ ឯតេសំ ឧត្តរានិ វិសិដ្ឋានីតិ **អនុត្តរានិ**, អនុត្តរានិ ឯវ **អនុត្តរិយានិ** យថា អនន្តមេវ អានន្តរិយន្តិ អាហ “**អនុត្តរិយានីតិ អនុត្តរានី**”តិ។ **ទស្សនានុត្តរិយំ នាម** អនុត្តរផលវិសេសាវហត្តា។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សត្តវិធអរិយធនលាភោ**តិ សត្តវិធសទ្ធាទិលោកុត្តរធនលាភោ។ **សិក្ខត្តយបូរណ**ន្តិ អធិសីលសិក្ខាទីនំ តិស្សន្នំ សិក្ខានំ បរិបូរណំ។ តត្ថ បរិបូរណំ និប្បរិយាយតោ អសេក្ខានំ វសេន វេទិតព្ពំ។ កល្យាណបុថុជ្ជនតោ បដ្ឋាយ ហិ សត្ត សេក្ខា តិស្សោ សិក្ខា បូរេន្តិ នាម, អរហា បន បរិបុណ្ណសិក្ខោតិ។ ឥតិ ឥមានិ អនុត្តរិយានិ លោកិយលោកុត្តរានិ កថិតានិ។

អនុស្សតិយោ ឯវ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកាទិហិតសុខានំ ការណភាវតោ ឋានានីតិ **អនុស្សតិដ្ឋានានិ។ ឯវំ អនុស្សរតោ**តិ យថា ពុទ្ធានុស្សតិ វិសេសាធិគមស្ស ឋានំ ហោតិ, ឯវំ “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៥៧, ២៥៥) ពុទ្ធគុណេ អនុស្សរន្តស្ស។ **ឧបចារកម្មដ្ឋាន**ន្តិ បច្ចក្ខតោ ឧបចារជ្ឈានាវហំ កម្មដ្ឋានំ, បរម្បរាយ បន យាវ អរហត្តា លោកិយលោកុត្តរវិសេសាវហំ។

សតតវិហារឆក្កវណ្ណនា

៣២៨. **និច្ចវិហារា**តិ សព្ពទា បវត្តនកវិហារា។ ឋបេត្វា ហិ សមាបត្តិវេលំ, ភវង្គវេលញ្ច ខីណាសវា ឥមិនាវ ឆឡង្គុបេក្ខាវិហារេន សព្ពកាលំ វិហរន្តិ។ **ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា**តិ និស្សយវោហារេន វុត្តំ។ សសម្ភារកថា ហេសា យថា “ធនុនា វិជ្ឈតី”តិ។ តស្មា និស្សយសីសេន និស្សិតស្ស គហណំ ទដ្ឋព្ពន្តិ អាហ “**ចក្ខុវិញ្ញាណេន ទិស្វា**”តិ។ **ឥដ្ឋេ អរជ្ជន្តោ**តិ ឥដ្ឋេ អារម្មណេ រាគំ អនុប្បាទេន្តោ មគ្គេន សមុច្ឆិន្នត្តា។ **នេវ សុមនោ ហោតិ** គេហសិតបេមវសេនបិ។ **ន ទុម្មនោ** បសាទញ្ញថត្តវសេនបិ។ **អសមបេក្ខនេ**តិ ឥដ្ឋេបិ អនិដ្ឋេបិ មជ្ឈត្តេបិ អារម្មណេ ន សមំ ន សម្មា អយោនិសោ គហណេ។ យោ អខីណាសវានំ មោហោ ឧប្បជ្ជតិ, តំ **អនុប្បាទេន្តោ** មគ្គេនេវ តស្ស សមុគ្ឃាដិតត្តា។ ញាណុបេក្ខាវសេនេវ **ឧបេក្ខកោ វិហរតិ មជ្ឈត្តោ។** អយញ្ចស្ស បដិបត្តិវេបុល្លប្បត្តិយា , បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា វាតិ អាហ “**សតិយា**”តិអាទិ។ **ឆឡង្គុបេក្ខា**តិ ឆសុ ទ្វារេសុ បវត្តា សតិសម្បជញ្ញស្ស វសេន ឆាវយវា ឧបេក្ខា។ **ញាណសម្បយុត្តចិត្តានិ លព្ភន្តិ** តេហិ វិនា សម្បជានតាយ អសម្ភវតោ។ **មហាចិត្តានី**តិ អដ្ឋបិ មហាកិរិយចិត្តានិ **លព្ភន្តិ។ សតតវិហារា**តិ ញាណុប្បត្តិបច្ចយរហិតកាលេបិ បវត្តិភេទនតោ។ **ទស ចិត្តានី**តិ អដ្ឋ មហាកិរិយចិត្តានិ ហសិតុប្បាទវោដ្ឋព្ពនចិត្តេហិ សទ្ធឹ ទស ចិត្តានិ **លព្ភន្តិ។** អរជ្ជនាទុស្សនវសេន បវត្តិ តេសម្បិ សាធារណាតិ។“ឧបេក្ខកោ វិហរតី”តិ វចនតោ ឆឡង្គុបេក្ខាវសេន អាគតានំ ឥមេសំ សតតវិហារានំ “សោមនស្សំ កថំ លព្ភតី”តិ ចោទេត្វា “**អាសេវនតោ លព្ភតី**”តិ សយមេវ បរិហរតីតិ។ កិញ្ចាបិ ខីណាសវោ ឥដ្ឋានិដ្ឋេបិ អារម្មណេ មជ្ឈត្តេ វិយ ពហុលំ ឧបេក្ខកោ វិហរតិ អត្តនោ បរិសុទ្ធបកតិភាវាវិជហនតោ, កទាចិ បន តថា ចេតោភិសង្ខារាភាវេ យំ តំ សភាវតោ ឥដ្ឋំ អារម្មណំ, តត្ថ យាថាវសភាវគ្គហណវសេនបិ អរហតោ ចិត្តំ សោមនស្សសហគតំ ហុត្វា បវត្តតេវ, តញ្ច ខោ បុព្ពាសេវនវសេន។ តេនាហ “អាសេវនតោ លព្ភតី”តិ។

អភិជាតិឆក្កវណ្ណនា

៣២៩. “អភិជាតិយោ”តិ ឯត្ថ **អភិ**-សទ្ទោ ឧបសគ្គមត្តំ, ន អត្ថវិសេសជោតកោតិ អាហ “**ជាតិយោ**”តិ។ **អភិជាយតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ជាយតី**តិ ច អន្តោគធហេតុអត្ថបទំ, ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។ ជាតិយា, តំនិព្ពត្តកកម្មានញ្ច កណ្ហសុក្កបរិយាយតាយ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ បដិប្បស្សម្ភនវសេន កិលេសានំ និព្ពាបនតោ **និព្ពានំ សចេ កណ្ហំ ភវេយ្យ** យថា តំ ទសវិធំ ទុស្សីល្យកម្មំ។ **សចេ សុក្កំ** ភវេយ្យ យថា តំ ទានសីលាទិកុសលកម្មំ។ **ទ្វិន្នម្បិ** កណ្ហសុក្កវិបាកានំ។ **អរហត្តំ អធិប្បេតំ** “អភិជាយតី”តិ វចនតោ។ តំ កិលេសនិព្ពានន្តេ ជាតត្តា **និព្ពានំ** យថា រាគាទីនំ ខយន្តេ ជាតត្តា រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោតិ។

និព្ពេធភាគិយឆក្កវណ្ណនា

និព្ពានោ វុច្ចតិ និព្ពានំ មគ្គញាណេន និព្ពិជ្ជិតព្ពត្តេន, បដិវិជ្ឈិតព្ពត្តេនាតិ អត្ថោ។ **និរោធានុបស្សនាញាណេ**តិ និរោធានុបស្សនាញាណេ និស្សយបច្ចយភូតេ ឧប្បន្នា **សញ្ញា,** តេន សហគតាតិ អត្ថោ។

ឆក្កវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តកវណ្ណនា

៣៣០. សម្បត្តិបដិលាភដ្ឋេនាតិ សីលសម្បត្តិអាទីនំ សម្មាសម្ពោធិបរិយោសានានំ សម្បត្តីនំ បដិលាភាបនដ្ឋេន, សម្បត្តីនំ វា បដិលាភោ **សម្បត្តិបដិលាភោ,** តស្ស ការណំ សម្បត្តិបដិលាភដ្ឋោ, តេន **សម្បត្តិបដិលាភដ្ឋេន។** តេនេវាហ “សម្បត្តីនំ បដិលាភការណតោ”តិ។ **សទ្ធាវ** ឧភយហិតត្ថិកេហិ ធនាយិតព្ពដ្ឋេន ធនំ **សទ្ធាធនំ។ ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ ធនេសុ។ **សព្ពសេដ្ឋំ** សព្ពេសំ បដិលាភការណភាវតោ, តេសញ្ច សំកិលេសវិសោធនេន មហាជុតិកមហាវិប្ផារភាវាបាទនតោ។ តេនាហ **“បញ្ញាយ ហិ”**តិអាទិ។ តត្ថ **បញ្ញាយ ឋត្វា**តិ កម្មស្សកតាបញ្ញាយ បតិដ្ឋាយ **សុចរិតាទីនិ បូរេត្វា សគ្គូបគា ហោន្តិ។** តត្ថ ចេវ បារមិតា បញ្ញាយ ច ឋត្វា **សាវកបារមិញាណាទីនិ បដិវិជ្ឈន្តិ។**

សមាធឹ បរិក្ខរោន្តិ អភិសង្ខរោន្តីតិ **សមាធិបរិក្ខារា,** សមាធិស្ស សម្ភារភូតា សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ។ ឥធ បន សហការីការណភូតា អធិប្បេតាតិ អាហ **“សមាធិបរិវារា”**តិ។

អសតំ អសាធូនំ **ធម្មា** តេសំ អសាធុភាវសាធនតោ។ **អសន្តា**តិ អសុន្ទរា គារយ្ហា។ តេនាហ **“លាមកា”**តិ។ “វិបស្សកស្សេវ កថិតា”តិ វត្វា តស្ស វិបស្សនានិព្ពត្តឹ ទស្សេតុំ **“តេសុបី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ចតុន្នម្បិ ហិ សច្ចានំ វិសេសេន ទស្សនតោ មគ្គបញ្ញា សាតិសយំ “វិបស្សនា”តិ វត្តព្ពា, តំសមង្គី ច អរិយោ វិបស្សកោតិ។

សប្បុរិសានំ ធម្មាតិ សប្បុរិសានំយេវ ធម្មា, ន អសប្បុរិសានំ។ ធម្មានុធម្មបដិបត្តិយា ឯវ ហិ ធម្មញ្ញុអាទិភាវោ, ន បាឡិធម្មបឋនាទិមត្តេន។ **ភាសិតស្សា**តិ សុត្តគេយ្យាទិភាសិតស្ស ចេវ តទត្ថស្ស ច អត្ថត្ថបរត្ថពោធកស្ស បទស្ស។ អត្ថកុសលតាវសេន **អត្ថំ ជានាតីតិ អត្ថញ្ញូ ។ អត្តានំ ជានាតី**តិ យាថាវតោ អត្តនោ បមាណជាននវសេន អត្តានំ ជានាតិ។ បដិគ្គហណបរិភោគមត្តញ្ញុតាហិ ឯវ បរិយេសនវិស្សជ្ជនមត្តញ្ញុតាបិ ពោធិតា ហោន្តីតិ **“បដិគ្គហណបរិភោគេសុ”** ឥច្ចេវ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ តា អនវជ្ជា ហោន្តីតិ។ **យោគស្ស អធិគមាយា**តិ ភាវនាយ អនុយុញ្ជនស្ស។ **អតិសម្ពាធ**ន្តិ អតិខុទ្ទកំ អតិក្ខបញ្ញស្ស តាវតា កាលេន តីរេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា។ **អដ្ឋវិធំ បរិស**ន្តិ ខត្តិយបរិសាទិកំ អដ្ឋវិធំ បរិសំ។ ភិក្ខុបរិសាទិកំ ចតុព្ពិធំ ខត្តិយបរិសាទិកំ មនុស្សបរិសំយេវ បុន ចតុព្ពិធំ គហេត្វា អដ្ឋវិធំ វទន្តិ អបរេ។ “ឥមំ មេ សេវន្តស្ស អកុសលា ធម្មា បរិហាយន្តិ, កុសលា ធម្មា អភិវឌ្ឍន្តិ, តស្មា សេវិតព្ពោ, វិបរិយាយតោ តទញ្ញោ អសេវិតព្ពោ”តិ ឯវំ **សេវិតព្ពាសេវិតព្ពំ បុគ្គលំ ជានាតីតិ បុគ្គលញ្ញូ។** ឯវំ តេសំ បុគ្គលានម្បិ ពោធនំ ឧក្កដ្ឋំ, និហីនំ វា **ជានាតិ** នាម។

៣៣១. “និទ្ទសវត្ថូនី”តិ។ “អាទិ-សទ្ទលោបេនាយំ និទ្ទេសោ”តិ អាហ **“និទ្ទសាទិវត្ថូនី”**តិ។ នត្ថិ ទានិ ឥមស្ស ទសាតិ និទ្ទសោ។ **បញ្ហោ**តិ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ អត្ថោ។ **បុន ទសវស្សោ ន ហោតី**តិ តេសំ មតិមត្តន្តិ ទស្សេតុំ **“សោ កិរា”**តិ កិរសទ្ទគ្គហណំ។ “និទ្ទសោ”តិ ចេតំ ទេសនាមត្តំ, តស្ស និព្ពីសាទិភាវស្ស វិយ និន្នវាទិភាវស្ស ច ឥច្ឆិតត្តាតិ ទស្សេតុំ **“ន កេវលញ្ហោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **គាមេ វិចរន្តោ**តិ គាមេ បិណ្ឌាយ វិចរន្តោ។

ន ឥទំ តិត្ថិយានំ អធិវចនំ តេសុ តន្និមិត្តស្ស អភាវា។ សាសនេបិ សេក្ខស្សាបិ ន ឥទំ អធិវចនំ, កិមង្គំ បន បុថុជ្ជនស្ស។ យស្ស បនេតំ អធិវចនំ, យេន ច ការណេន, តំ ទស្សេតុំ **“ខីណាសវស្សេត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អប្បដិសន្ធិកភាវោ ហិស្ស បច្ចក្ខតោ ការណំ។ បរម្បរាយ ឥតរានិ, យានិ បាឡិយំ អាគតានិ។

សិក្ខាយ សម្មទេវ អាទានំ **សិក្ខាសមាទានំ,** តំ បនស្សា បារិបូរិយា វេទិតព្ពន្តិ អាហ **“សិក្ខត្តយបូរណេ”**តិ។ សិក្ខាយ វា សម្មទេវ អាទិតោ បដ្ឋាយ រក្ខណំ **សិក្ខាសមាទានំ,** តញ្ច អត្ថតោ បូរណេ បរិច្ឆិន្នំ អរក្ខណេ សព្ពេន សព្ពំ អភាវតោ, រក្ខណេ ច បរិបូរណតោ។ **ពាហុលច្ឆន្ទោ**តិ ទឡ្ហច្ឆន្ទោ។ **អាយតិ**ន្តិ អនន្តរានាគតទិវសាទិកាលោ អធិប្បេតោ , ន អនាគតភវោតិ អាហ **“អនាគតេ បុនទិវសាទីសុបី”**តិ។ សិក្ខំ បរិបូរេន្តស្ស តត្ថ និវិដ្ឋអត្ថិតា **អវិគតបេមតា,** តេភូមកធម្មានំ អនិច្ចាទិវសេន សម្មទេវ និជ្ឈានំ **ធម្មនិសាមនា**តិ អាហ **“វិបស្សនាយេតំ អធិវចន”**ន្តិ។ **តណ្ហាវិនយនេ**តិ វិរាគានុបស្សនាទិវិបស្សនាញាណានុភាវសិទ្ធេ តណ្ហាវិក្ខម្ភនេ។ **ឯកីភាវេ**តិ

គណសង្គណិកាកិលេសសង្គណិកាវិគមសិទ្ធេ វិវេកភាវេ។ **វីរិយារម្ភោ**តិ សម្មប្បធានវីរិយស្ស បគ្គណ្ហនេ, តំ បន សព្ពសោ វីរិយស្ស បរិព្រូហនំ ហោតីតិ អាហ “**កាយិកចេតសិកស្ស វីរិយស្ស បូរណោ**”តិ។ **សតិយញ្ចេវ នេបក្កភាវេចា**តិ សតោការិតាយ ចេវ សម្បជានការិតាយ ច។ សតិសម្បជញ្ញពលេនេវ វីរិយារម្ភោ ឥជ្ឈតិ។ **ទិដ្ឋិបដិវេធេ**តិ សម្មាទិដ្ឋិយា បដិវិជ្ឈនេ។ តេនាហ “**មគ្គទស្សនេ**”តិ។ សច្ចសម្បដិវេធេ ហិ ឥជ្ឈមានេ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ សិទ្ធា ឯវ ហោតិ។

អសុភានុបស្សនាញាណេតិ ទសវិធស្ស, ឯកាទសវិធស្សាបិ វា អសុភស្ស អនុបស្សនាវសេន បវត្តញាណេ។ ឥទញ្ហិ ទុក្ខានុបស្សនាយ បរិចយញាណំ។ **អាទីនវានុបស្សនាញាណេ**តិ សង្ខារានំ អនិច្ចទុក្ខ វិបរិណាមតាសំសូចិតស្ស អាទីនវស្ស អនុបស្សនាវសេន បវត្តញាណេ។ **អប្បហីនដ្ឋេនា**តិ មគ្គេន អសមុច្ឆិន្នភាវេន។ **អនុសេន្តី**តិ សន្តានេ អនុ អនុ សយន្តិ។ ការណលាភេ ហិ សតិ ឧប្បន្នារហា កិលេសា សន្តានេ អនុ អនុ សយិតា វិយ ហោន្តិ, តស្មា តេ តទវត្ថា “អនុសយា”តិ វុច្ចន្តិ។ **ថាមគតោ**តិ ថាមប្បត្តោ។ **ថាមគមនញ្ច** អញ្ញេហិ អសាធារណោ កាមរាគាទីនមេវ អាវេណិកោ សភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហិ វុត្តំ អភិធម្មេ “ថាមគតានុសយំ បជហតី”តិ។ កាមរាគោ ឯវ អនុសយោ **កាមរាគានុសយោ។** យេ បន “កាមរាគស្ស អនុសយោ កាមរាគានុសយោ”តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ។ ន ហិ កាមរាគវិនិមុត្តោ កាមរាគានុសយោ នាម កោចិ អត្ថិ។ យទិ “តស្ស ពីជ”ន្តិ វទេយ្យុំ, តម្បិ តព្ពិនិមុត្តំ បរមត្ថតោ ន ឧបលព្ភតេវាតិ។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។

អធិករណសមថសត្តកវណ្ណនា

អធិករិយន្តិ ឯត្ថាតិ **អធិករណានិ។** កេ អធិករិយន្តិ? សមថា។ កថំ អធិករិយន្តីតិ? សមនវសេន, តស្មា តេ តេសំ សមនវសេន បវត្តន្តីតិ អាហ “**អធិករណានិ សមេន្តី**”តិអាទិ។ **ឧប្បន្នានំ ឧប្បន្នាន**ន្តិ ឧដ្ឋិតានំ ឧដ្ឋិតានំ។ **សមថត្ថ**ន្តិ សមនត្ថំ។

“**អឌ្ឍរសហិ វត្ថូហី**”តិ លក្ខណវចនមេតំ យថា “យទិ មេ ព្យាធី ទាហេយ្យុំ ទាតព្ពមិទមោសធ”ន្តិ, តស្មា តេសុ អញ្ញតរញ្ញតរេន វិវទន្តា “អឌ្ឍរសហិ វត្ថូហិ វិវទន្តី”តិ វុច្ចន្តិ។ **ឧបវទនា**តិ អក្កោសោ។ **ចោទនា**តិ អនុយោគោ។

អធិករណស្ស សម្មុខាវ វិនយនតោ **សម្មុខាវិនយោ** ។ សន្និបតិតបរិសាយ ធម្មវាទីនំ យេភុយ្យតាយ យេភុយ្យសិកកម្មស្ស ករណំ **យេភុយ្យសិកា។ អយ**ន្តិ អយំ យថាវុត្តា ចតុព្ពិធា សម្មុខតា **សម្មុខាវិនយោ នាម។**

សង្ឃសាមគ្គិវសេន សម្មុខីភាវោ, ន យថា តថា ការកបុគ្គលានំ សម្មុខាតា។ **ភូតតា**តិ តច្ឆតា។ សច្ចបរិយាយោ ហិ ឥធ **ធម្ម**-សទ្ទោ “ធម្មវាទី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៩, ១៩៤) វិយ។ វិនេតិ ឯតេនាតិ **វិនយោ,** តស្ស តស្ស អធិករណស្ស វូបសមនាយ ភគវតា វុត្តវិធិ, តស្ស វិនយស្ស សម្មុខតា **វិនយសម្មុខតា។** តេនាហ “**យថា តំ…បេ… សម្មុខតា**”តិ។ **យេនា**តិ យេន បុគ្គលេន។ វិវាទវត្ថុសង្ខាតេ អត្ថេ បច្ចត្ថិកា **អត្ថបច្ចត្ថិកា។ សង្ឃសម្មុខតា បរិហាយតិ** សម្មតបុគ្គលេហេវ វូបសមនតោ។

នន្តិ វិវាទាធិករណំ។ “ន ឆន្ទាគតឹ គច្ឆតី”តិអាទិនា វុត្តំ **បញ្ចង្គសមន្នាគតំ។ គុឡ្ហកា**ទីសុ អលជ្ជុស្សន្នាយ បរិសាយ គុឡ្ហកោ សលាកគ្គាហោ កាតព្ពោ លជ្ជុស្សន្នាយ វិវដកោ, ពាលុស្សន្នាយ សកណ្ណជប្បកោ។ យស្សា កិរិយាយ ធម្មវាទិនោ ពហុតរា, សា **យេភុយ្យសិកា**តិ អាហ “**ធម្មវាទីនំ យេភុយ្យតាយា**”តិអាទិ។

“**ចតូហិ សមថេហិ សម្មតី**”តិ ឥទំ សព្ពសង្គាហិកវសេន វុត្តំ។ តត្ថ បន ទ្វីហិ ទ្វីហិ ឯវ វូបសមនំ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯវំ វិនិច្ឆិត**ន្តិ សចេ អាបត្តិ នត្ថិ, ឧភោ ខមាបេត្វា, អថ អត្ថិ, អាបត្តឹ ទស្សេត្វា រោបនវសេន វិនិច្ឆិតំ។ បដិកម្មំ បន អាបត្តាធិករណសមថេ បរតោ អាគមិស្សតិ។

ន សមណសារុប្បំ **អស្សាមណកំ**, សមណេហិ អកត្តព្ពំ, តស្មឹ។ **អជ្ឈាចារេ** វីតិក្កមេ សតិ។

បដិចរតោតិ បដិច្ឆាទេន្តស្ស។ បាបុស្សន្នតាយ **បាបិយោ**, បុគ្គលោ, តស្ស កត្តព្ពកម្មំ **តស្ស បាបិយសិកំ។ សម្មុខាវិនយេនេវ វូបសមោ នត្ថិ** បដិញ្ញាយ តថារូបាយ, ខន្តិយា វា វិនា អវូបសមនតោ។

ឯត្ថាតិ អាបត្តិទេសនាយ។ បដិញ្ញាតេ អាបន្នភាវាទិកេ ករណំ កិរិយា “អាយតិំ សំវរេយ្យាសី”តិ, បរិវាសទានាទិវសេន ច បវត្តំ វចីកម្មំ **បដិញ្ញាតករណំ**។

យថានុរូបន្តិ “ទ្វីហិ សមថេហិ ចតូហិ តីហិ ឯកេនា”តិ ឯវំ វុត្តនយេន យថានុរូបំ។ **ឯត្ថា**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ, ឥមស្មឹ វា សមថវិចារេ។ **វិនិច្ឆយនយោ**តិ វិនិច្ឆយេ នយមត្តំ។ តេនាហ “**វិត្ថារោ បនា**”តិអាទិ។ **សមន្តបាសាទិកាយំ** វិនយដ្ឋកថាយ (ចូឡវ. អដ្ឋ. ១៨៤-១៨៧) **វុត្តោ,** តស្មា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។

សត្តកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច ទុតិយភាណវារវណ្ណនា។

អដ្ឋកវណ្ណនា

៣៣៣. **អយាថាវា**តិ ន យាថាវា។ អនិយ្យានិកតាយ **មិច្ឆាសភាវា**។ វិបរីតវុត្តិកតាយ **យាថាវា**។ និយ្យានិកតាយ **សម្មាសភាវា** អវិបរីតវុត្តិកា។

៣៣៤. កុច្ឆិតំ សីទតីតិ **កុសីតោ** ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ យស្ស ធម្មស្ស វសេន បុគ្គលោ “កុសីតោ”តិ វុច្ចតិ, សោ កុសីតភាវោ ឥធ **កុសីត**-សទ្ទេន វុត្តោ។ វិនាបិ ហិ ភាវជោតនំ សទ្ទំ ភាវត្ថោ វិញ្ញាយតិ យថា “បដស្ស សុក្ក”ន្តិ, តស្មា កុសីតភាវវត្ថូនីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**កោសជ្ជការណានីតិ អត្ថោ**”តិ។ **កម្មំ** នាម សមណសារុប្បំ ឦទិសន្តិ អាហ “**ចីវរវិចារណាទី**”តិ។ **វីរិយ**ន្តិ បធានវីរិយំ, តំ បន ចង្កមនវសេន ករណេ “កាយិក”ន្តិបិ វត្តព្ពតំ លភតីតិ អាហ “**ទុវិធម្បី**”តិ។ **បត្តិយា**តិ បាបុណនត្ថំ។ **ឱសីទន**ន្តិ ភាវនានុយោគេ សង្កោចោ។ មាសេហិ អាចិតំ និចិតំ វិយាតិ **មាសាចិតំ,** តំ **មញ្ញេ**។ យស្មា មាសា តិន្តាវិសេសេន គរុកា ហោន្តិ, តស្មា “**យថា តិន្តមាសោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វុដ្ឋិតោ ហោតិ** គិលានភាវាតិ អធិប្បាយោ។

៣៣៥. **តេស**ន្តិ អារម្ភវត្ថូនំ។ **ឥមិនាវ នយេនា**តិ ឥមិនា កុសីតវត្ថូសុ វុត្តេនេវ នយេន។ “ទុវិធម្បិ វីរិយំ អារភតី”តិអាទិនា, “**ឥទំ បឋម**ន្តិ ឥទំ ហន្ទាហំ វីរិយំ អារភាមីតិ ឯវំ ភាវនាយ អព្ភុស្សាហនំ បឋមំ អារម្ភវត្ថូ”តិអាទិនា ច **អត្ថោ វេទិតព្ពោ**។ យថា តថា បឋមំ បវត្តំ អព្ភុស្សាហនញ្ហិ ឧបរិ វីរិយារម្ភស្ស ការណំ ហោតិ។ អនុរូបបច្ចវេក្ខណាសហិតានិ ហិ អព្ភុស្សាហនានិ, តម្មូលកានិ វា បច្ចវេក្ខណានិ អដ្ឋ អារម្ភវត្ថូនិ វេទិតព្ពានិ។

៣៣៦. **អាសជ្ជា**តិ យស្ស ទេតិ, តស្ស អាមោទនហេតុ តេន សមាគមនិមិត្តំ។ តេនាហ “**ឯត្ថ អាសាទនំ ទានការណំ នាមា**”តិ។ **ភយា**តិ ភយហេតុ។ ននុ ភយំ នាម លទ្ធកាមតា រាគាទយោ វិយ ចេតនាយ អវិសុទ្ធិករំ, តំ កស្មា ឥធ គហិតន្តិ? ន ឥទំ តាទិសំ ចោរភយាទី សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទស្សេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អទាសិ មេ**តិ យំ បុព្ពេ កតំ ឧបការំ ចិន្តេត្វា ទីយតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ទស្សតិ មេ**តិ បច្ចុបការាសីសាយ យំ ទីយតិ, តំ សន្ធាយ វទតិ។ **សាហុ ទាន**ន្តិ “ទានំ នាមេតំ បណ្ឌិតបញ្ញត្ត”ន្តិ សាធុសមាចារេ ឋត្វា ទេតិ។ **អលង្ការត្ថ**ន្តិ ឧបសោភនត្ថំ។ **បរិវារត្ថ**ន្តិ បរិក្ខារត្ថំ។ ទានញ្ហិ ទត្វា តំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បាមោជ្ជបីតិសោមនស្សាទយោ ឧប្បជ្ជន្តិ, លោភទោសឥស្សាមច្ឆេរាទយោ វិទូរី ភវន្តិ។ ឥទានិ ទានំ អនុកូលធម្មបរិព្រូហនេន, បច្ចនីកធម្មវិទូរីភាវករណេន ច ភាវនាចិត្តស្ស ឧបសោភនាយ ច បរិក្ខារាយ ច ហោតីតិ “អលង្ការត្ថំ, បរិវារត្ថញ្ច ទេតី”តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**ទានញ្ហិ ចិត្តំ មុទុកំ ករោតី**”តិអាទិ។ **មុទុចិត្តោ ហោតិ** លទ្ធាទាយកេ “ឥមិនា មយ្ហំ សង្គហោ កតោ”តិ, ទាតាបិ លទ្ធរិ។ តេន វុត្តំ “**ឧភិន្នម្បិ ចិត្តំ មុទុកំ ករោតី**”តិ។

អទន្តទមនន្តិ អទន្តា អនស្សវាបិស្ស ទានេន ទន្តា អស្សវា ហោន្តិ វសេ វត្តន្តិ។ **អទានំ ទន្តទូសក**ន្តិ អទានំ បន បុព្ពេ ទន្តានំ អស្សវានម្បិ វិយាតុប្បាទនេន ចិត្តំ ទូសេតិ។ **ឧន្នមន្តិ** ទាយកា, បិយំវទា ច បរេសំ គរុចិត្តីការដ្ឋានតាយ ។ **នមន្តិ** បដិគ្គាហកា **ទានេន, បិយវាចាយ** លទ្ធសង្គហា សង្គាហកានំ។

ចិត្តាលង្ការទានមេវ ឧត្តមំ អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ, សុបរិសុទ្ធតាយ, គុណវិសេសបច្ចយតាយ ច។

៣៣៧. **ទានបច្ចយា**តិ ទានការណា, ទានមយបុញ្ញស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តាតិ អត្ថោ។ **ឧបបត្តិយោ**តិ មនុស្សេសុ, ទេវេសុ ច និព្ពត្តិយោ។ **ឋបេតី**តិ ឯកវារមេវ អនុប្បជ្ជិត្វា យថា ឧបរូបរិ តេនេវាការេន បវត្តតិ, ឯវំ បបេតិ។ តទេវ ចស **អធិដ្ឋាន**ន្តិ អាហ “**តស្សេវ វេវចន**”ន្តិ។ **វឌ្ឍេតី**តិ ព្រូហេតិ, ន ហាបេតិ។ **វិមុត្ត**ន្តិ អធិមុត្តំ, និន្នំ បោណំ បព្ភារន្តិ អត្ថោ។ **វិមុត្ត**ន្តិ វា វិសិដ្ឋំ។ និប្បរិយាយតោ **ឧត្តរិ** នាម បណីតំ មជ្ឈេបិ ហីនមជ្ឈិម

វិភាគស្ស លព្ភនតោតិ វុត្តំ “**ឧត្តរិ អភាវិតន្តិ តតោ ឧបរិ មគ្គផលត្ថាយ អភាវិត**”ន្តិ។ **សំវត្តតិ** គថា បណិហិតំ ទានមយចិត្តំ។ យំ បន បាឡិយំ “តញ្ច ខោ”តិអាទិ វុត្តំ, តំ តត្រូបបត្តិយា វិពន្ធការទុស្សីល្យាភាវទស្សនបរំ ទដ្ឋព្វំ, ន ទានមយស្ស បុញ្ញស្ស កេវលស្ស តំសំវត្តនភាវទស្សនបរន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

សមុច្ឆិន្នរាគស្សាតិ សមុច្ឆិន្នកាមរាគស្ស។ តស្ស ហិ សិយា ព្រហ្មលោកេ ឧបបត្តិ, ន សមុច្ឆិន្នភវរាគស្ស។ **វីតរាគ**គ្គហណេន ចេត្ថ កាមេសុ វីតរាគតា អធិប្បេតា, យាយ ព្រហ្មលោកូបបត្តិ សិយា។ តេនាហ “**ទានមត្តេនេវា**”តិអាទិ។ យទិ ឯវំ ទានំ តត្ថ កឹ អត្ថិយន្តិ អាហ “**ទានំ បនា**”តិអាទិ។ **ទានេន មុទុចិត្តោ**តិ ពទ្ធាឃាតេ វេរិបុគ្គលេបិ អត្តនោ ទានសម្បដិច្ឆនេន មុទុភូតចិត្តោ។

បរិសីទតិ បរិតោ ឥតោ ចិតោ ច សមាគច្ឆតីតិ **បរិសា,** សមូហោ។

លោកស្ស ធម្មាតិ សត្តលោកស្ស អវស្សម្ភាវី ធម្មា។ តេនាហ “**ឯតេហិ មុត្តោ នាម នត្ថី**”តិអាទិ។ យស្មា តេ លោកធម្មា អបរាបរំ កទាចិ លោកំ អនុបតន្តិ, កទាចិ តេ លោកោ, តស្មា តញ្ចេត្ថ អត្ថំ ទស្សេន្តោ “អដ្ឋិមេ”តិ សុត្តបទំ (អ. និ. ៨.៦) អាហរិ។ ឃាសច្ឆាទនាទីនំ លទ្ធិ **លាភោ,** តានិ ឯវ វា លទ្ធព្ពតោ **លាភោ។** តទភាវោ **អលាភោ។ លាភ**គ្គហណេន ចេត្ថ តព្ពិសយោ អនុរោធោ គហិតោ, **អលាភ**គ្គហណេន វិរោធោ។ យស្មា លោហិតេ សតិ តទុបឃាតវសេន បុព្ពោ វិយ អនុរោធេ សតិ វិរោធោ លទ្ធាវសរោ ឯវ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**លាភេ អាគតេ អលាភោ អាគតោ ឯវា**”តិ។ ឯស នយោ យសាទីសុបិ។

អដ្ឋកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នវកវណ្ណនា

៣៤០. វសតិ តត្ថ ផលំ តន្និមិត្តកភាវេន បវត្តតីតិ **វត្ថុ,** ការណន្តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ តេនាហ “**អាឃាតវត្ថូនីតិ អាឃាតការណានី**”តិ។ កោបោ នាមាយំ យស្មិំ វត្ថុស្មិំ ឧប្បជ្ជតិ, ន តត្ថ ឯកវារមេវ ឧប្បជ្ជតិ, អថ ខោ បុនបិ ឧប្បជ្ជតេវាតិ វុត្តំ “**ពន្ធតី**”តិ។ អថ វា យោ បច្ចយវិសេសេន ឧប្បជ្ជមានោ អាឃាតោ សវិសយេ ពទ្ធោ វិយ ន វិគច្ឆតិ, បុនបិ ឧប្បជ្ជេយ្យេវ, តំ សន្ធាយាហ “**អាឃាតំ ពន្ធតី**”តិ។ តំ បនស្ស បច្ចយវសេន និព្ពត្តនំ ឧប្បាទនមេវាតិ វុត្តំ “**ករោតិ ឧប្បាទេតី**”តិ។

តំ កុតេត្ថ លព្ភាតិ ឯត្ថ **តន្តិ** កិរិយាបរាមសនំ, បទជ្ឈាហារេន ច អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**តំ អនត្ថចរណំ មា អហោសី**”តិអាទិមាហ។ **កេន ការណេន លទ្ធព្វំ** និរត្ថកភាវតោ។ កម្មស្សកា ហិ សត្តា, តេ កស្ស រុចិយា ទុក្ខិតា, សុខិតា វា ភវន្តិ, តស្មា កេវលំ តស្មិំ មយ្ហំ កុជ្ឈនមត្តំ ឯវាតិ អធិប្បាយោ។ **អថ វា តំ កោបករណមេត្ថ បុគ្គលេ កុតោ លព្ភា** បរមត្ថតោ កុជ្ឈិតព្ពស្ស, កុជ្ឈនកស្ស ច អភាវតោ។ សង្ខារមត្តញ្ហេតំ, យទិទំ ខន្ធបញ្ចកំ។ យំ “សត្តោ”តិ វុច្ចតិ, តេ សង្ខារា ឥត្តរកាលា ខណិកា, កស្ស កោ កុជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ **លាភា នាម កេសិយុំ** អញ្ញត្រ អនុប្បត្តិតោ។

៣៤១. សត្តា អាវសន្តិ ឯតេសូតិ **សត្តាវាសា។** នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញី អាទិភេទា សត្តនិកាយា។ យស្មា តេ តេ សត្តនិកាយា តប្បរិយាបន្នានំ សត្តានំ តាយ ឯវ តប្បរិយាបន្នតាយ អាធារោ វិយ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ សមុទាយាធារតាយ អវយវស្ស យថា “រុក្ខេ សាខា”តិ , តស្មា “**សត្តានំ អាវាសា, វសនដ្ឋានានីតិ អត្ថោ**”តិ វុត្តំ។ **សុទ្ធាវាសាបិ សត្តាវាសោវ** “ន សោ, ភិក្ខវេ, សត្តាវាសោ សុលភរូបោ, យោ មយា អនាវុត្ថបុព្ពោ ឥមិនា ទីឃេន អទ្ធុនា អញ្ញត្រ សុទ្ធាវាសេហិ ទេវេហី”តិ វចនតោ។ យទិ ឯវំ កស្មា ឥធ ន គហិតាតិ តត្ថ ការណមាហ “**អសព្ពកាលិកត្តា**”តិអាទិ។ វេហប្ផលា បន ចតុត្ថំយេវ សត្តាវាសំ ភជតីតិ ទដ្ឋព្វំ។

៣៤២. **ឱបសមិកោ**តិ វដ្ដទុក្ខស្ស ឧបសមាវហោ, តំ បន វដ្ដទុក្ខំ កិលេសេសុ ឧបសន្តេសុ ឧបសមតិ, ន អញ្ញថា, តស្មា “**កិលេសូបសមករោ**”តិ វុត្តំ។ តក្ករំ សម្ពោធំ គមេតីតិ **សម្ពោធគាមី។**

យស្មិំ ទេវនិកាយេ ធម្មទេសនា ន វិយុជ្ជតិ សវនស្សេវ អភាវតោ, សោ បាឡិយំ “ទីឃាយុកោ ទេវនិកាយោ”តិ អធិប្បេតោតិ អាហ “**អសញ្ញភវំ វា អរូបភវំ វា**”តិ។

៣៤៣. អនុបុព្ពតោ វិហរិតព្ពាតិ **អនុបុព្ពវិហារា។ អនុបដិបាដិយា**តិ អនុក្កមេន។ **សមាបជ្ជិតព្ពវិហារា**តិ សមាបជ្ជិត្វា សមង្គិនោ ហុត្វា វិហរិតព្ពវិហារា។

៣៤៤. អនុបុព្ពនិរោធាតិ អនុបុព្ពេន អនុក្កមេន បវត្តេតព្ពនិរោធា។ តេនាហ “**អនុបដិបាដិយា និរោធា**”តិ។

នវកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទសកវណ្ណនា

៣៤៥. យេហិ សីលាទីហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ធម្មសរណតាយ ធម្មេនេវ នាថតិ ឦសតិ អភិភវតីតិ **នាថោ**តិ វុច្ចតិ, តេ តស្ស នាថភាវករា ធម្មា “**នាថករណា**”តិ វុត្តាតិ អាហ “**សនាថា...បេ.... បតិដ្ឋាករា ធម្មា**”តិ។ តត្ថ **អត្តនោ បតិដ្ឋាករា**តិ យស្ស នាថភាវករា, តស្ស អត្តនោ បតិដ្ឋាវិធាយិនោ។ អប្បតិដ្ឋោ អនាថោ, សប្បតិដ្ឋោ សនាថោតិ បតិដ្ឋត្ថោ នាថត្ថោ។

កល្យាណគុណយោគតោ **កល្យាណា**តិ ទស្សេន្តោ “**សីលាទិគុណសម្បន្នា**”តិ អាហ។ មិជ្ជនលក្ខណា មិត្តា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មិត្តោ,** សោ វុត្តនយេន កល្យាណោ អស្ស អត្ថីតិ តស្ស អត្ថិតាមត្តំ កល្យាណមិត្តបទេន វុត្តំ។ អស្ស តេន សព្ពកាលំ អវិជហិតវាសោតិ តំ ទស្សេតុំ “កល្យាណសហាយោ”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**តេវស្ស**”តិអាទិ។ **តេវស្សា**តិ តេ ឯវ កល្យាណមិត្តា អស្ស ភិក្ខុនោ។ **សហ អយនតោ**តិ សហ វត្តនតោ។ អសមោធានេ **ចិត្តេន,** សមោធានេ បន **ចិត្តេន ចេវ កាយេន ច សម្បវង្កោ។**

សុខំ វចោ ឯតស្មិំ អនុកូលគាហិម្ហិ អាទរគារវវតិ បុគ្គលេតិ **សុវចោ។** តេនាហ “**សុខេន វត្តព្ពោ**”តិអាទិ។ **ខមោ**តិ ខន្តា, តមេវស្ស ខមភាវំ ទស្សេតុំ “**គាឡ្ហេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វាមតោ**តិ មិច្ឆា, អយោនិសោ វា **គណ្ហាតិ។ បដិប្ផរតី**តិ បដាណិកភាវេន តិដ្ឋតិ។ **បទក្ខិណំ គណ្ហាតី**តិ សម្មា យោនិសោ វា គណ្ហាតិ។

ឧច្ចាវចានីតិ វិបុលខុទ្ទកានិ។ **តត្រុបគមនីយា**តិ តត្រ តត្រ មហន្តេ, ខុទ្ទកេ ច កម្មេ សាធនវសេន ឧបាយេន ឧបគច្ឆន្តិយា, តស្ស តស្ស កម្មស្ស និប្ផាទនេន សមត្ថាយាតិ អត្ថោ។ **តត្រុបាយាយា**តិ វា តត្រ តត្រ កម្មេ សាធេតព្ពេ ឧបាយភូតាយ។

ធម្មេ អស្ស កាមោតិ ធម្មកាមោតិ ព្យធិករណានំបិ ពាហិរត្ថោ សមាសោ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ កាមេតព្ពតោ វា បិយាយិតព្ពតោ **កាមោ,** ធម្មោ; ធម្មោ កាមោ អស្សាតិ **ធម្មកាមោ។ ធម្មោ**តិ បរិយត្តិធម្មោ អធិប្បេតោតិ អាហ “**តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ បិយាយតីតិ អត្ថោ**”តិ។ សមុទាហរណំ កថនំ **សមុទាហារោ,** បិយោ សមុទាហារោ ឯតស្សាតិ **បិយសមុទាហារោ។ សយញ្ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទេន “សក្កច្ចំ”ន្តិ បទំ អនុកឌ្ឍតិ, តេន សយញ្ច សក្កច្ចំ ទេសេតុកាមោ ហោតីតិ យោជនា។ **អភិធម្មោ សត្តប្បករណានិ** អធិកោ អភិវិសិដ្ឋោ ច បរិយត្តិធម្មោតិ កត្វា។ **វិនយោ ឧភតោវិភង្គា** វិនយនតោ កាយវាចានំ។ **អភិវិនយោ ខន្ធកបរិវារា** វិសេសតោ អាភិសមាចារិកធម្មកិត្តនតោ។ អាភិសមាចារិកធម្មបារិបូរិវសេនេវ ហិ អាទិព្រហ្មចរិយកធម្មបារិបូរី។ **ធម្មោ ឯវ** បិដកទ្វយស្សាបិ បរិយត្តិធម្មភាវតោ។ **មគ្គផលានិ អភិធម្មោ** និព្ពានធម្មស្ស អភិមុខោតិ កត្វា។ **កិលេស វូបសមការណំ** បុព្ពភាគិយា តិស្សោ សិក្ខា សង្ខេបតោ វិវដ្ដនិស្សិតោ សមថោ វិបស្សនា ច។ **ពហុលបាមោជ្ជោ**តិ ពលវបាមោជ្ជោ។

ការណត្ថេតិ និមិត្តត្ថេ។ កុសលធម្មនិមិត្តំ ហិស្ស វីរិយារម្ភោ។ តេនាហ “**តេសំ អធិគមត្ថាយា**”តិ។ **កុសលេសុ ធម្មេសូ**តិ វា និប្ផាទេតព្ពេ ភុម្មំ យថា “ចេតសោ អវូបសមេ អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋាន”ន្តិ។

៣៤៦. សកលដ្ឋេនាតិ និស្សេសដ្ឋេន, អនវសេសផរណវសេន ចេត្ថ សកលដ្ឋោ វេទិតព្ពោ, អសុភនិមិត្តាទីសុ វិយ ឯកទេសេ អដ្ឋត្វា អនវសេសតោ គហេតព្ពដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **តទារម្មណានំ ធម្មាន**ន្តិ តំ កសិណំ អារព្ភ បវត្តនកធម្មានំ។ **ខេត្តដ្ឋេនា**តិ ឧប្បត្តិដ្ឋានដ្ឋេន។ **អធិដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ បវត្តិដ្ឋានភាវេន។ យថា ខេត្តំ សស្សានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ វឌ្ឍិដ្ឋានញ្ច , ឯវមេតំ ឈានំ តំសម្បយុត្តានំ ធម្មានន្តិ, យោគិនោ វា សុខវិសេសានំ ការណភាវេន។ “**បរិច្ឆិន្ទិត្វា**” តិ ឥទំ **ឧទ្ធំ អធោ**តិ ឯត្ថាបិ យោជេតព្ពំ។ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ឯវ ហិ សព្ពត្ថ កសិណំ វឌ្ឍេតព្ពំ។ **តេន តេន វា ការណេនា**តិ តេន តេន ឧបរិអាទីសុ កសិណវឌ្ឍនការណេន។ យថា កិន្តិ អាហ “**អាលោកមិវ រូបទស្សនកាមោ**”តិ។ យថា ទិព្ពចក្ខុនា ឧទ្ធំ ចេ រូបំ ទដ្ឋុកាមោ, ឧទ្ធំ អាលោកំ បសារេតិ, អធោ ចេ អធោ, សមន្តតោ ចេ រូបំ ទដ្ឋុកាមោ សមន្តតោ អាលោកំ បសារេតិ; ឯវមេយំ កសិណន្តិ អត្ថោ។

ឯកស្សាតិ បឋវីកសិណាទីសុ ឯកេកស្ស។ **អញ្ញភាវានុបគមនត្ថន្តិ** អញ្ញកសិណភាវានុបគមនទីបនត្ថំ, អញ្ញស្ស វា កសិណភាវានុបគមនទីបនត្ថំ, ន ហិ អញ្ញេន បសារិតកសិណំ តតោ អញ្ញេន បសារិតកសិណភាវំ ឧបគច្ឆតិ, ឯវម្បិ នេសំ អញ្ញកសិណសម្ភេទាភាវោ វេទិតព្វោ។ **ន អញ្ញំ** បឋវីអាទិ។ ន ហិ ឧទកេ ឋិតដ្ឋានេ សសម្ភារបឋវី អត្ថិ។ **អញ្ញោ កសិណសម្ភេទោ**តិ អាបោកសិណាទិនា សង្ករោ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ សេស កសិណេសុ។ ឯកទេសេ អដ្ឋត្វា អនវសេសផរណំ បមាណស្ស អគ្គហណតោ **អប្បមាណំ។** តេនេវ ហិ នេសំ កសិណ សមញ្ញា។ តថា ចាហ **"តញ្ហិ"**តិអាទិ។ **ចេតសា ផរន្តោ**តិ ភាវនាចិត្តេន អារម្មណំ ករោន្តោ។ ភាវនាចិត្តញ្ហិ កសិណំ បរិត្តំ វា វិបុលំ វា សកលមេវ មនសិ ករោតិ, ន ឯកទេសំ។

កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ បវត្តវិញ្ញាណំ ផរណអប្បមាណវសេន **"វិញ្ញាណកសិណ"**ន្តិ វុត្តំ។ តថា ហិ តំ "វិញ្ញាណញ្ចា"ន្តិ វុច្ចតិ។ **កសិណវសេនា**តិ យថាឧគ្ឃាដិតកសិណវសេន។ **កសិណុគ្ឃាដិមាកាសេ ឧទ្ធំអធោតិរិយតា វេទិតព្ពា។** យត្តកញ្ហិ ឋានំ កសិណំ បសារិតំ, តត្តកំ អាកាសភាវនាវសេន អាកាសោ ហោតីតិ; ឯវំ យត្តកំ ឋានំ អាកាសំ ហុត្វា ឧបដ្ឋិតំ, តត្តកំ សកលមេវ ផរិត្វា វិញ្ញាណស្ស បវត្តនតោ អាគមនវសេន វិញ្ញាណកសិណេបិ ឧទ្ធំអធោតិរិយតា វុត្តាតិ អាហ "កសិណុគ្ឃាដិ អាកាសវសេន តត្ថ បវត្តវិញ្ញាណេ ឧទ្ធំអធោតិរិយតា វេទិតព្ពា"តិ។

អកុសលកម្មបថទសកវណ្ណនា

៣៤៧. បឋភូតត្តាតិ តេសំ បវត្តនុបាយត្តា មគ្គភូតត្តា។ **មេថុនសមាចារេសូ**តិ សទារសន្តោស បរទារគមនវសេន ទុវិធេសុ មេថុនសមាចារេសុ។ តេបិ ហិ កាមេតព្ពតោ កាមា នាម។ **មេថុនវត្ថូសូ**តិ មេថុនស្ស វត្ថូសុ តេសុ សត្តេសុ។ **មិច្ឆាចារោ**តិ គារយ្ហាចារោ។ **គារយ្ហតា** ចស្ស ឯកន្តនិហីនតាយ ឯវាតិ អាហ **"ឯកន្តនិន្ទិតោ លាមកាចារោ"**តិ។ **អសទ្ធម្មាធិប្បាយេនា**តិ អសទ្ធម្មសេវនាធិប្បាយេន។

សគោត្តេហិ រក្ខិតា **គោត្តរក្ខិតា។** សហធម្មិកេហិ រក្ខិតា **ធម្មរក្ខិតា។** សស្សាមិកា **សារក្ខា។** យស្សា គមនេ រញ្ញា ទណ្ឌោ ឋបិតោ, សា **សបរិទណ្ឌា។** ភរិយាភាវត្ថំ ធនេន កីតា **ធនក្កីតា។** ឆន្ទេន វសន្តី **ឆន្ទវាសិនី។** ភោគត្ថំ វសន្តី **ភោគវាសិនី។** បដត្ថំ វសន្តី **បដវាសិនី។** ឧទកបត្តំ អាមសិត្វា គហិតា **ឱទបត្តកិនី។** ចុម្ពដំ អបនេត្វា គហិតា **ឱភតចុម្ពដា។** ករមរានីតា **ធជាហដា។** តង្ខណិកា **មុហុត្តិកា។** អភិភវិត្វា វីតិក្កមេ មិច្ឆាចារោ មហាសាវជ្ជោ, ន តថា ទ្វិន្នំ សមានច្ឆន្ទតាយ។ "អភិភវិត្វា វីតិក្កមនេ សតិបិ មគ្គេនមគ្គបដិបត្តិ អធិវាសនេ បុរិមុប្បន្នសេវនាភិសន្ធិបយោគាភាវតោ មិច្ឆាចារោ ន ហោតិ អភិភុយ្យមានស្សា"តិ វទន្តិ។ សេវន ចិត្តេ សតិ បយោគាភាវោ អប្បមាណំ យេភុយ្យេន ឥត្ថិយា សេវនបយោគស្ស អភាវតោ។ តស្មិំ អសតិ បុរេតរំ សេវនចិត្តស្ស ឧបដ្ឋាបនេបិ តស្សា មិច្ឆាចារោ ន សិយា, តថា បុរិសស្សបិ សេវនបយោគាភាវេតិ។ តស្មា អត្តនោ រុចិយា បវត្តិតស្ស វសេន តយោ ពលក្ការេន បវត្តិតស្ស វសេន តយោតិ សព្ពេបិ អគ្គហិតគ្គហណេន **"ចត្តារោ សម្ភារា"**តិ វុត្តំ។

ឧបសគ្គវសេន អត្ថវិសេសវាចិនោ ធាតុសទ្ទាតិ **"អភិជ្ឈាយតី"**តិ បទស្ស **"បរភណ្ឌាភិមុខី"**តិអាទិនា អត្ថោ វុត្តោ។ តត្ថ **តន្និន្នតាយា**តិ តស្មិំ បរភណ្ឌេ លុព្ភនវសេន និន្នតាយាតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ វេទិតព្វោ។ **អភិ**បុព្វោ វា **ឈា-**សទ្ទោ លុព្ភនេ និរុឡ្ហោ ទដ្ឋព្វោ។ ឧបសគ្គវសេន អត្ថវិសេសវាចិនោ ឯវ ធាតុសទ្ទា។ អទិន្នា ទានស្ស អប្បសាវជ្ជមហាសាវជ្ជតា **ព្រហ្មជាលវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ចូឡសីលវណ្ណនា) វុត្តាតិ អាហ **"អទិន្នាទានំ វិយ អប្បសាវជ្ជា, មហាសាវជ្ជា ចា"**តិ។ តស្មា "យស្ស ភណ្ឌំ អភិជ្ឈាយតិ, តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជតា, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជតា"តិអាទិនា អប្បសាវជ្ជមហាសាវជ្ជវិភាគោ វេទិតព្វោ។ **អត្តនោ បរិណាមនំ** ចិត្តេនេវាតិ វេទិតព្វំ។

ហិតសុខំ ព្យាបាទយតីតិ យោ នំ ឧប្បាទេតិ, តស្ស យំ បតិ ចិត្តំ ឧប្បាទេតិ, តស្ស តស្ស សតិ សមវាយេ ហិតសុខំ វិនាសេតិ។ ផរុសវាចាយ អប្បសាវជ្ជមហាសាវជ្ជតា ព្រហ្មជាលវណ្ណនាយំ វិភាវិតាតិ អាហ **"ផរុសវាចា វិយា"**តិអាទិ។ តស្មា "យំ បតិ ចិត្តំ ព្យាបាទេតិ, តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជោ, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជោ"តិអាទិនា តទុភយវិភាគោ វេទិតព្វោ។ **"អហោ វតា"**តិ ឥមិនា បរស្ស អច្ចន្តាយ វិនាសចិន្តនំ ទីបេតិ។ ឯវញ្ហិ ស្ស ទារុណប្បវត្តិយា កម្មបថប្បវត្តិ។

យថាភុច្ចគហណាភាវេនាតិ យាថាវគហណស្ស អភាវេន អនិច្ចាទិសភាវស្ស និច្ចាទិតោ គហណេន។ **មិច្ឆា បស្សតី**តិ វិតថំ បស្សតិ។ **"សម្ផប្បលាបោ វិយា"**តិ ឥមិនា អាសេវនស្ស មន្ទតាយ អប្បសាវជ្ជតំ, មហន្តតាយ មហាសាវជ្ជតំ ទស្សេតិ។ **គហិតាការវិបរីតតា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា គហិតាការវិបរីតភាវោ។ **វត្ថុនោ**តិ តស្ស អយថាភូត

សភាវមាហ។ **តថាភាវេនា**តិ តហិតាការេនេវ វិបរិតាការេនេវ។ **តស្ស** ទិដ្ឋិគតិកស្ស, **តស្ស** វា វត្ថុនោ **ឧបដ្ឋានំ,** “ឯវមេតំ ន តតោ អញ្ញថា”តិ។

ធម្មតោតិ សភាវតោ។ **កោដ្ឋាសតោ**តិ ផស្សបញ្ចមកាទីសុ ចិត្តង្គកោដ្ឋាសេសុ យេ កោដ្ឋាសា ហោន្តិ, តតោតិ អត្ថោ។

ចេតនាធម្មាតិ ចេតនាសភាវា។

“បដិបាដិយា សត្តា”តិ ឯត្ថ ននុ ចេតនា អភិធម្មេ កម្មបថេសុ ន វុត្តាតិ បដិបាដិយា សត្តន្នំ កម្មបថភាវោ ន យុត្តោតិ? ន, អវចនស្ស អញ្ញហេតុកត្តា។ ន ហិ តត្ថ ចេតនាយ អកម្មបថប្បត្តត្តា (ធ. ស. មូលដី. អកុសលកម្មបថកថាវណ្ណនា) កម្មបថរាសិម្ហិ អវចនំ, កទាចិ បន កម្មបថោ ហោតិ, ន សព្ពទាតិ កម្មបថភាវស្ស អនិយតត្តា អវចនំ។ យទា បន កម្មបថោ ហោតិ, តទា កម្មបថរាសិសង្គហោ ន និវារិតោ។

ឯត្ថាហ – យទិ ចេតនាយ សព្ពទា កម្មបថភាវាភាវតោ អនិយតោ កម្មបថភាវោតិ កម្មបថរាសិម្ហិ អវចនំ, ននុ អភិជ្ឈាទីនម្បិ កម្មបថភាវំ អប្បត្តានំ អត្ថិតាយ អនិយតោ កម្មបថភាវោតិ តេសម្បិ កម្មបថរាសិម្ហិ អវចនំ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ កម្មបថតាតំសភាគតា ហិ តេសំ តត្ថ វុត្តត្តា។ យទិ ឯវំ ចេតនាបិ តត្ថ វត្តព្ពា សិយាតិ? សច្ចមេតំ, សា បន បាណាតិបាតាទិការាតិ បាកដោ តស្សា កម្មបថភាវោតិ ន វុត្តំ សិយា។ ចេតនាយ ហិ “ចេតនាហំ, ភិក្ខវេ, កម្មំ វទាមិ (អ. និ. ៦.៦៣; កថា. ៥៣៩), តិវិធា, ភិក្ខវេ, កាយសញ្ចេតនា អកុសលំ កាយកម្ម”ន្តិ (កថា. ៥៣៩) វចនតោ កម្មភាវោ បាកដោ; កម្មំយេវ ច សុគតិទុគ្គតីនំ, តទុប្បជ្ជនសុខទុក្ខានញ្ច បថភាវេន បវត្តំ “កម្មបថោ”តិ វុច្ចតីតិ បាកដោ តស្សា កម្មបថភាវោ។ អភិជ្ឈាទីនំ បន ចេតនាសមីហនភាវេន សុចរិតទុច្ចរិតភាវោ, ចេតនាជនិតភាវេន [ចេតនាជនិតតំពន្ធតិភាវេន (ធ. ស. អនុដី. អកុសលកម្មបថាវណ្ណនា)] សុគតិទុគ្គតិតទុប្បជ្ជនសុខទុក្ខានំ បថភាវោ ចាតិ ន តថា បាកដោ កម្មបថភាវោតិ តេ ឯវ តេន សភាវេន ទស្សេតុំ អភិធម្មេ ចេតនា កម្មបថភាវេ ន វុត្តា, អតថាជាតិយត្តា វា ចេតនា តេហិ សទ្ធឹ ន វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **មូលំ បត្វា**តិ មូលទេសនំ បត្វា, មូលសភាវេសុ ធម្មេសុ ទេសិយមានេសូតិ អត្ថោ។

“អទិន្នាទានំ សត្តារម្មណ”ន្តិ តទំ “បញ្ចសិក្ខាបទា បរិត្តារម្មណា ឯវា”តិ តមាយ បញ្ហបុច្ឆកបាឡិយា (វិភ. ៧១៥) វិរុជ្ឈតិ។ យញ្ហិ បាណាតិបាតាទិទុស្សីល្យស្ស អារម្មណំ , តទេវ តំវេរមណិយា អារម្មណំ។ វីតិក្កមិតព្ពវត្ថុតោ ឯវ ហិ វិរតីតិ។ **សត្តារម្មណ**ន្តិ វា សត្តសង្ខាតសង្ខារារម្មណំ, តមេវ ឧបាទាយ វុត្តន្តិ ន កោចិ វិរោធោ។ តថា ហិ វុត្តំ **សម្មោហវិនោទនិយំ** “យានិ សិក្ខាបទានិ ឯត្ថ ‘សត្តារម្មណានី’តិ វុត្តានិ, តានិ យស្មា សត្តោតិ សង្ខំ គតេ សង្ខារេយេវ អារម្មណំ ករោន្តី”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ៧១៤) ឯស នយោ តតោ បរេសុបិ។ វិសភាគវត្ថុនោ “តត្ថី បុរិសោ”តិ គហេតព្ពតោ **“សត្តារម្មណោ”តិ ឯកេ។** “ឯកោ ទិដ្ឋោ, ទ្វេ សុតា”តិអាទិនា សម្បប្បលាបេន **ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតវសេន។ តថា អភិជ្ឈា**តិ ឯត្ថ **តថា**-សទ្ទោ “ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតវសេនា” តិទម្បិ ឧបសំហរតិ, ន សត្តសង្ខារារម្មណតមេវ ទស្សនាទិវសេន អភិជ្ឈាយនតោ។ “នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា”តិ (ទី. និ. ១.១៧១) បវត្តមានាបិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ តេភូមកធម្មវិសយា ឯវាតិ អធិប្បាយេនស្សា សង្ខារារម្មណតា វុត្តា។ កថំ បន មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សព្ពេ តេភូមកធម្មា អារម្មណំ ហោតីតិ? សាធារណតោ។ “នត្ថិ សុកតទុក្កដានំ កម្មានំ ផលំ វិបាកោ”តិ (ទី. និ. ១.១៧១; ម. និ. ២.៩៤) បវត្តមានាយ អត្ថតោ រូបារូបាវចរធម្មាបិ គហិតា ឯវ ហោន្តីតិ។

សុខពហុលតាយ រាជានោ ហសមានាបិ “ឃាតេថា”តិ វទន្តិ , ហាសោ បន នេសំ អត្ថរូបសមាទិអញ្ញវិសយោតិ អាហ **“សន្និដ្ឋាបក…បេ…. ហោតី**”តិ។ **មជ្ឈត្តវេទនោ ន ហោតិ,** សុខវេទនោវ ឯត្ថ សម្ភវតីតិ។ មុសាវាទោ លោភសមុដ្ឋានោ សុខវេទនោ វា សិយា មជ្ឈត្តវេទនោ វា, ទោសសមុដ្ឋានោ ទុក្ខវេទនោ វាតិ **មុសាវាទោ តិវេទនោ។** តមិនា នយេន សេសេសុបិ យថារហំ វេទនាភេទោ វេទិតព្ពោ។

ទោសមោហវសេន ទ្វិមូលកោតិ សម្បយុត្តមូលមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ តស្ស ហិ មូលង្គេន ឧបការកភាវោ។ និទានមូលេ បន គយ្ហមានេ “លោភមោហវសេនបី”តិ វត្តព្ពំ សិយា។ អាមិសកិញ្ចក្ខហេតុបិ បាណំ ហនន្តិ។ តេនេវាហ – “លោភោ និទានំ កម្មានំ សមុទយាយា”តិអាទិ (អ. និ. ៣.៣៤)។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

កុសលកម្មបថទសកវណ្ណនា

បាណាតិបាតា ...បេ.... វេទិតព្ពានិ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកវសេនេត្ថ កុសលកម្មបថានំ ទេសិតត្តា។ វេរហេតុតាយ វេរសញ្ញិតំ បាណាតិបាតាទិបាបធម្មំ មណតិ "មយិ ឥធ ឋិតាយ កថំ អាគច្ឆសី"តិ តជ្ជន្តី វិយ នីហរតីតិ **វេរមណី**, វិរមតិ ឯតាយាតិ វា "វិរមណី"តិ វត្តព្ពេ និរុត្តិនយេន **"វេរមណី"**តិ វុត្តំ។ សមាទានវសេន ឧប្បន្នា វិរតិ **សមាទានវិរតិ។** អសមាទិន្នសីលស្ស សម្បត្តតោ យថាឧបដ្ឋិតវីតិក្កមិតព្ពវត្ថុតោ វិរតិ **សម្បត្តវិរតិ។** កិលេសានំ សមុច្ឆិន្ទនវសេន បវត្តា មគ្គសម្បយុត្តា វិរតិ **សមុច្ឆេទវិរតិ។** កាមញ្ចេត្ថ បាឡិយំ វិរតិយេវ អាគតា, **សិក្ខាបទវិភង្គេ** (វិភ. ៧០៣) បន ចេតនាបិ អាហរិត្វា ទស្សិតាតិ តទុភយម្បិ គណ្ហន្តោ **"ចេតនាបិ វត្តន្តិ វិរតិយោបី"**តិ អាហ។ **អនភិជ្ឈា ហិ មូលំ បត្វា**តិ កម្មបថកោដ្ឋាសេ "អនភិជ្ឈា"តិ វុត្តធម្មោ មូលតោ **អលោភោ កុសលមូលំ ហោតី**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

ទុស្សីល្យារម្មណា តទារម្មណជីវិតិន្ទ្រិយាទិអារម្មណា កថំ ទុស្សីល្យានិ បជហន្តីតិ តំ ទស្សេតុំ **"យថា បនា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **បជហន្តីតិ វេទិតព្ពា** បាណាតិបាតាទីហិ វិរមណវសេនេវ បវត្តនតោ។ អថ តទារម្មណភាវេ, ន សោ តានិ បជហតិ។ ន ហិ តទេវ អារព្ភ តំ បជហិតុំ សក្កា តតោ អវិនិស្សដភាវតោ។

អនភិជ្ឈា...បេ.... វិរមន្តស្សាតិ អភិជ្ឈំ បជហន្តស្សាតិ អត្ថោ។ ន ហិ មនោទុច្ចរិតតោ វិរតិ អត្ថិ អនភិជ្ឈាទីហេវ តប្បហានសិទ្ធិតោ។

អរិយវាសទសកវណ្ណនា

៣៤៨. អរិយានមេវ វាសាតិ **អរិយវាសា** អនរិយានំ តាទិសានំ អសម្ភវតោ។ **អរិយា**តិ ចេត្ថ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ខីណាសវា គហិតា, តេ ច យស្មា តេហិ សព្ពកាលំ អវិរហិតវាសា ឯវ, តស្មា វុត្តំ **"អរិយា ឯវ វសឹសុ វសន្តិ វសិស្សន្តី"**តិ។ តត្ថ **វសឹសូ**តិ និស្សាយ វសឹសុ។ បញ្ចង្គវិប្បហីនត្តាទយោ ហិ អរិយានំ អបស្សយា។ តេសុ បញ្ចង្គវិប្បហានបច្ចេកសច្ចបនោទនឯសនាសមវយវិស្សជ្ជនានិ "សង្ខាយេកំ បដិសេវតិ, អធិវាសេតិ, បរិវជ្ជេតិ, វិនោទេតី"តិ វុត្តេសុ អបស្សេនេសុ វិនោទនញ្ច មគ្គកិច្ចានេវ, ឥតរេ មគ្គេនេវ សមិជ្ឈន្តិ។

ញាណាទយោតិ ញាណញ្ចេវ តំសម្បយុត្តធម្មា ច។ តេនាហ **"ញាណន្តិ វុត្តេ"**តិអាទិ។ តត្ថ វត្តព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

អារក្ខកិច្ចំ សាធេតិ សតិវេបុល្លប្បត្តត្តា។ **"ចរតោ"**តិអាទិនា និច្ចសមាទានំ ទស្សេតិ, តំ វិក្ខេបាភាវេន ទដ្ឋព្ពំ។

បព្ពជ្ជូបគតាតិ យំ កិញ្ចិ បព្ពជ្ជំ ឧបគតា, ន សមិតបាបា។ **ភោវាទិនោ**តិ ជាតិមត្តព្រាហ្មណេ វទតិ។ **បាដេក្កសច្ចានី**តិ តេហិ តេហិ ទិដ្ឋិគតិកេហិ បាដិយេក្កំ គហិតានិ "ឥទមេវ សច្ច"ន្តិ (ម. និ. ២.១៨៧, ២០៣, ៤២៧; ៣.២៧; ឧទា. ៥៥; នេត្តិ. ៥៩) អភិនិវិដ្ឋានិ ទិដ្ឋិសច្ចាទីនិ។ ទិដ្ឋិគតានិបិ ហិ "ឥទមេវ សច្ច"ន្តិ (ម. និ. ២.១៨៧, ២០២, ៤២៧; ៣.២៧, ២៩; នេត្តិ. ៥៩) គហណំ ឧបាទាយ "សច្ចានី"តិ វោហរិយន្តិ។ តេនាហ **"ឥទមេវា"**តិអាទិ។ **នីហដានី**តិ អត្តនោ សន្តានតោ នីហរិតានិ អបនីតានិ។ **គហិតគ្គហណស្សា**តិ អរិយមគ្គាធិគមតោ បុព្ពេ គហិតស្ស ទិដ្ឋិគាហស្ស។ **វិស្សដ្ឋភាវវេវចនានី**តិ អរិយមគ្គេន សព្ពសោ បរិច្ចាគភាវស្ស អធិវចនានិ។

នត្ថិ ឯតាសំ វយោ វេកល្យន្តិ **អវយា**តិ អាហ **"អនូនា"**តិ, អនវសេសាតិ អត្ថោ។ **ឯសនា**តិ ហេដ្ឋា វុត្តកាមេសនាទយោ។

មគ្គស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិ កថិតា រាគាទីនំ បហីនភាវទីបនតោ។

បច្ចវេក្ខណាយ ផលំ កថិតន្តិ បច្ចវេក្ខណមុខេន អរិយផលំ កថិតំ។ អធិគតេ ហិ អគ្គផលេ សព្ពសោ រាគាទីនំ អនុប្បាទធម្មតំ បជានាតិ, តញ្ច បជាននំ បច្ចវេក្ខណញាណន្តិ។

អសេក្ខធម្មទសកវណ្ណនា

ផលញ្ច តេ សម្បយុត្តធម្មា ចាតិ **ផលសម្បយុត្តធម្មា**, អរិយផលសភាវា សម្បយុត្តា ធម្មាតិ អត្ថោ។ **ផលសម្បយុត្តធម្មា**តិ ផលធម្មា ចេវ តំសម្បយុត្តធម្មា ចាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ទ្វីសុបិ ឋានេសុ បញ្ញាវ កថិតា** សម្មា ទស្សនដ្ឋេន **សម្មាទិដ្ឋិ**, សម្មា ជាននដ្ឋេន **សម្មាញាណ**ន្តិ ច។ អត្ថិ ហិ ទស្សនជាននានំ សវិសយេ

បវត្តិអាការវិសេសោ, ស្វាយំ ហេដ្ឋា ទស្សិតោ ឯវ។ **ផលសមាបត្តិធម្មា**តិ ផលសមាបត្តិយំ ធម្មា, ផលសមាបត្តិសហគតធម្មាតិ អត្ថោ។ អរិយផលសម្បយុត្តធម្មាបិ ហិ សព្ពសោ បដិបក្ខតោ វិមុត្តតំ ឧបាទាយ “វិមុត្តី”តិ វត្តព្ពតំ លភន្តិ។ កេនចិ បន យថា អសេក្ខា ផលបញ្ញា ទស្សនកិច្ចំ ឧបាទាយ “សម្មាទិដ្ឋី”តិ វុត្តា, ជាននកិច្ចំ ឧបាទាយ “សម្មាញាណ”ន្តិបិ វុត្តា ឯវ; ឯវំ អរិយផលសមាធិ សមាទានដ្ឋំ ឧបាទាយ “សម្មាសមាធី”តិ វុត្តោ, វិមុច្ចនដ្ឋំ ឧបាទាយ “សម្មាវិមុត្តី” តិបិ វុត្តោ។ ឯវញ្ច កត្វា “អនាសវំ ចេតោវិមុត្តិ”ន្តិ ទុតិយវិមុត្តិគ្គហណញ្ច សមត្ថិតំ ហោតីតិ។

ទសកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចសមោធានវណ្ណនា

សមោធានេតព្ពាតិ សមាហរិតព្ពា។

៣៤៩. ឱកប្បនាតិ ពលវសទ្ធា។ អាយតឹ ភិក្ខូនំ អវិវាទហេតុភូតំ តត្ថ តត្ថ ភគវតា ទេសិតានំ អត្ថានំ សង្គាយនំ **សង្គីតិ,** តស្ស ច ការណំ អយំ សុត្តទេសនា តថា បវត្តត្តាតិ វុត្តំ **“សង្គីតិបរិយាយន្តិ សាមគ្គិយា ការណ”**ន្តិ។ **សមនុញ្ញោ សត្ថា អហោសិ** “បដិភាតុ តំ,ំ សារិបុត្ត, ភិក្ខូនំ ធម្មី កថា”តិ ឧស្សាហេត្វា អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា សុណន្តោ, សា បនេត្ថ ភគវតោ សមនុញ្ញតា “សាធុ, សាធូ”តិ អនុមោទនេន បាកដា ជាតាតិ វុត្តំ **“អនុមោទនេន សមនុញ្ញោ អហោសី”**តិ។ **ជិនភាសិតោ នាម ជាតោ,** ន សាវកភាសិតោ។ យថា ហិ រាជយុត្តេហិ លិខិតបណ្ណំ យាវ រាជមុទ្ទិកាយ ន លញ្ឆិតំ ហោតិ, ន តាវ “រាជបណ្ណ”ន្តិ សង្ខ្យំ គច្ឆតិ, លញ្ឆិតមត្តំ បន រាជបណ្ណំ នាម ហោតិ។ ឯវមេវ “សាធុ, សាធុ សារិបុត្តា”តិអាទិ អនុមោទនវចនសំសូចិតាយ សមនុញ្ញាសង្ខាតាយ ជិនវចនមុទ្ទាយ លញ្ឆិតត្តា អយំ សុត្តន្តោ ជិនភាសិតោ នាម ជាតោ អាហច្ចវចនោ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

សង្គីតិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

១១. ទសុត្តរសុត្តវណ្ណនា

៣៥០. អាវុសោ ភិក្ខវេតិ សាវកានំ អាលបនន្តិ សាវកានំ អាមន្តនវសេន អាលបនសមុទាចារោ, ន កេវលំ "ភិក្ខវេ"តិ, សោ បន ពុទ្ធានំ អាលបនំ។ តេនាហ **"ពុទ្ធា ហិ"**តិអាទិ។ សត្ថុសមុទាចារវសេន អសមុទាចារោ ឯវេត្ថ សត្ថុ ឧច្ចដ្ឋានេ ឋបនំ។ សម្បតិ អាគតត្តា កត្ថចិ ន និពទ្ធោ វាសោ ឯតេសន្តិ **អនិពទ្ធវាសា,** អន្តេវាសិកា។ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សប្បាយសេនាសនំ គវេសន្តា យំ កិញ្ចិ ទិសំ គច្ឆន្តីតិ **ទិសាគមនីយា។** ឥទានិ តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **"ពុទ្ធកាលេ"**តិអាទិ វុត្តំ។

អសុភកម្មដ្ឋានន្តិ ឯកាទសវិធំ អសុភកម្មដ្ឋានំ។ តត្ថាបិ បុគ្គលវេមត្តតំ ញត្វា តទនុរូបំ តទនុរូបមេវ ទេតិ។ មោហចរិតស្សបិ កាមំ អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋានំ សប្បាយំ, កម្មដ្ឋានភាវនាយ បន ភាជនភូតំ កាតុំ សម្មោហវិគមាយ បឋមំ ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាធម្មស្សវនធម្មសាកច្ឆាសុ និយោជេតព្ពោតិ វុត្តំ **"មោហចរិតស្ស...បេ. ... អាចិក្ខតី"**តិ។ សទ្ធាចរិតស្ស វិសេសតោ បុរិមា ឆ អនុស្សតិយោ សប្បាយា, តាសំ បន អនុយុញ្ជនេ អយំ បុព្ពភាគបដិបត្តីតិ ទស្សេតុំ **"បសាទនីយសុត្តន្តេ"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ញាណចរិតស្សាតិ** ពុទ្ធិចរិតស្ស, តស្ស បន មរណស្សតិ, ឧបសមានុស្សតិ, ចតុធាតុវវត្ថានំ, អាហារេបដិកូលសញ្ញា វិសេសតោ សប្បាយា, តេសំ បន ឧបការធម្មទស្សនត្ថំ **"អនិច្ចតាទិ...បេ.... កថេតី"**តិ វុត្តំ។ **តត្ថេវាតិ** សត្ថុ សន្តិកេ ឯវ។ **តេមាសិកំ បដិបទន្តិ** តីហិ មាសេហិ សន្និដ្ឋាបេតព្ពំ បដិបទំ។

ឥមេ ភិក្ខូតិ ឥមិស្សា ធម្មទេសនាយ ភាជនភូតា ភិក្ខូ។ **"ឯវំ អាគន្ត្វា គច្ឆន្តេ បន ភិក្ខូ"**តិ ឥទំ "ពុទ្ធកាលេ"តិអាទិនា តទុទ្ទេសិកវសេន វុត្តភិក្ខូ សន្ធាយ វុត្តំ, ន "ឥមេ ភិក្ខូ"តិ អនន្តរំ វុត្តភិក្ខូ។ តេនាហ **"បេសេតី"**តិ។ **អបលោកេថាតិ** អាបុច្ឆថ។ **"បណ្ឌិតា"**តិអាទិ សេវនភជនេសុ ការណវចនំ។ **"សោតាបត្តិផលេ វិនេតី"**តិអាទិ យេភុយ្យវសេន វុត្តំ។ អាយស្មា ហិ ធម្មសេនាបតិ ភិក្ខូ យេភុយ្យេន សោតាបត្តិផលំ បាបេត្វា វិស្សជ្ជេតិ "ឯវមេតេ និយតា សម្ពោធិបរាយណា"តិ។ អាយស្មា បន មហាមោគ្គល្លានោ "សព្ពាបិ ភវូបបត្តិ ជិគុច្ឆិតព្ពាវា"តិ ភិក្ខូ យេភុយ្យេន ឧត្តមត្ថំយេវ បាបេតិ។

សាវកេហិ វិនេតុំ សក្កុណេយ្យា សាវកវេនេយ្យា នាម ន សាវកេហេវ វិនេតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"សាវកវេនេយ្យា នាមា"**តិអាទិ។ **ទសធា មាតិកំ ឋបេត្វាតិ** ឯកកតោ បដ្ឋាយ យាវ ទសកា ទសធា ទសធា មាតិកំ ឋបេត្វា **វិភត្តោតិ ទសុត្តរោ។ ទសុត្តរោ គតោតិបិ ទសុត្តរោតិ** ឯកកតោ បដ្ឋាយ យាវ ទសកា ទសហិ ឧត្តរោ អធិកោ ហុត្វា គតោ បវត្តោតិបិ ទសុត្តរោ។ **ឯកេកស្មិំ បញ្ហេតិ** ឯកកតោ បដ្ឋាយ យាវ ទសកា ទសសុ បញ្ហេសុ ឯកេកស្មិំ បញ្ហេ។ **ទស ទស បញ្ហាតិ** "កតមោ ធម្មោ ពហុការោ អប្បមាទោ កុសលេសុ ធម្មេសូ"តិអាទិនា ទស ទស បញ្ហា។ **វិសេសិតាតិ** វិស្សជ្ជិតា។ **ទសុត្តរំ បវក្ខាមីតិ** ទេសិយមានំ ទេសនំ នាមកិត្តនមុខេន បដិជានាតិ វណ្ណភណនត្ថំ។ **បវក្ខាមីតិ** បការេហិ វក្ខាមិ។ តថា ហេត្ថ បញ្ញាសាធិកានំ បញ្ចន្នំ បញ្ហសតានំ វសេន ទេសនា បវត្តា។ **ធម្មន្តិ** ឥធ **ធម្ម**-សទ្ទោ បរិយត្តិបរិយាយោ "ឥធ ភិក្ខុ ធម្មំ បរិយាបុណាតី"តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៧៣) វិយ។ សុត្តលក្ខណោ ចាយំ **ធម្មោតិ** អាហ **"ធម្មន្តិ សុត្ត"**ន្តិ។ ស្វាយំ ធម្មោ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានស្ស និព្ពានាវហោ។ តតោ ឯវ វដ្ដទុក្ខសមុច្ឆេទាយ ហោតិ, ស ចាយមស្ស អានុភាវោ សព្ពេសំ ខន្ធានំ បមោចនុបាយភាវតោតិ ទស្សេន្តោ "និព្ពានប្បត្តិយា"តិអាទិមាហ។ តេន វុត្តំ **"និព្ពានប្បត្តិយា"**តិអាទិ។

ឧច្ចំ ករោន្តោតិ ឧទគ្គំ ឧឡារំ បណីតំ កត្វា ទស្សេន្តោ, បគ្គណ្ហន្តោតិ អត្ថោ។ **បេមំ ជនេន្តោតិ** ភត្តិំ ឧប្បាទេន្តោ។ ឥទញ្ច ទេសនាយ បគ្គណ្ហនំ ពុទ្ធានម្បិ អាចិណ្ណំ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ **"ឯកាយនោ"**តិអាទិមាហ។

ឯកធម្មវណ្ណនា

៣៥១. (ក) **ការ**-សទ្ទោ ឧប-សទ្ទេន វិនាបិ ឧបការត្ថំ វទតិ, "ពហុការា, ភិក្ខវេ, មាតាបិតរោ បុត្តាន"ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ២.៣៤) វិយាតិ អាហ **"ពហុការោតិ ពហូបការោ"**តិ។

(ខ) វឌ្ឍនេ វុត្តេ នានន្តរិយតាយ ឧប្បាទនំ វុត្តមេវ ហោតីតិ **"ភាវេតព្ពោតិ វឌ្ឍេតព្ពោ"**តិ វុត្តោ។ ឧប្បាទនបុព្ពិកា ហិ វឌ្ឍនាតិ។ ននុ ច **"ឯកោ ធម្មោ ឧប្បាទេតព្ពោ"**តិ ឧប្បាទនំ បេត្ថ វិសុំ គហិតំ ឯវាតិ? អញ្ញវិសយត្តា តស្ស នាយំ វិរោធោ។ តថា ហិ **"ឯកោ ធម្មោ បរិញ្ញេយ្យោ"**តិ តីហិបិ បរិញ្ញាហិ បរិញ្ញេយ្យតំ វត្វាបិ **"ឯកោ ធម្មោ បហាតព្ពោ"**តិ បហាតព្ពតា វុត្តា។

(គ) **តីហិ បរិញ្ញាហី**តិ ញាតតីរណបហានបរិញ្ញាហិ។

(ឃ) **បហានានុបស្សនាយា**តិ បជហនវសេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ មិស្សកវសេន ចេតំ អនុបស្សនាគហណំ ទដ្ឋព្ពំ។

(ង) សីលសម្បទាទីនំ បរិហានាវហោ **បរិហានាយ សំវត្តនកោ។**

(ច) ឈានាទិវិសេសំ គមេតីតិ **វិសេសគាមី។**

(ឆ) **ទុប្បដិវិជ្ឈោ**តិ អនុបចិតញាណសម្ភារេហិ បច្ចក្ខំ កាតុំ អសក្កុណេយ្យោ។

(ឈ) **អភិជានិតព្ពោ**តិ អភិមុខំ ញាណេន ជានិតព្ពោ។

សព្ពត្ថ មាតិកាសូតិ ទុកាទិវសេន វុត្តាសុ សព្ពាសុ មាតិកាសុ។ ឯត្ថ ច អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ តេ ភិក្ខូ ភាវនាយ និយោជេត្វា ឧត្តមត្ថេ បតិដ្ឋាបេតុកាមោ បឋមំ តាវ ភាវនាយ ឧបការធម្មំ ឧទ្ទេសវសេន ទស្សេន្តោ “ឯកោ ធម្មោ ពហុការោ”តិ វត្វា តេន ឧបការកេន ឧបកត្តព្ពំ ទស្សេន្តោ “ឯកោ ធម្មោ ភាវេតព្ពោ”តិ អាហ។ អយញ្ច ភាវនា វិបស្សនាវសេន ឥច្ឆិតាតិ អាហ “ឯកោ ធម្មោ បរិញ្ញេយ្យោ”តិ។ បរិញ្ញា ច នាម យាវទេវ បហាតព្ពបជហនត្ថាតិ អាហ “ឯកោ ធម្មោ បហាតព្ពោ”តិ។ បជហន្តេន ច ហានភាគិយំ នីហរិត្វា វិសេសភាគិយេ អវដ្ឋាតព្ពន្តិ អាហ “ឯកោ ធម្មោ ហានភាគិយោ, ឯកោ ធម្មោ វិសេសភាគិយោ”តិ។ វិសេសភាគិយេ អវដ្ឋានញ្ច ទុប្បដិវិជ្ឈនេន, ទុប្បដិវិជ្ឈបដិវិជ្ឈនញ្ច ឥជ្ឈតិ, និប្ផាទេតព្ពនិប្ផាទនំ សិទ្ធមេវ ហោតីតិ អាហ “ឯកោ ធម្មោ ទុប្បដិវិជ្ឈោ, ឯកោ ធម្មោ ឧប្បាទេតព្ពោ”តិ។ តយិទំ ទ្វយំ អភិញ្ញេយ្យាទិជាននេន ហោតីតិ អាហ “ឯកោ ធម្មោ អភិញ្ញេយ្យោ”តិ។ អភិញ្ញេយ្យញ្ច អភិញ្ញាតំ, សច្ឆិកាតព្ពំ សច្ឆិកតមេវ ហោតីតិ។ ឯត្តាវតា ច និដ្ឋិតកិច្ចោវ ហោតិ, នាស្ស ឧត្តរិ កិញ្ចិ ករណីយន្តិ ឯវំ តាវ មហាថេរោ ឯកកវសេន តេសំ ភិក្ខូនំ បដិបត្តិវិធិំ ឧទ្ទិសន្តោ ឥមានិ ទស បទានិ ឥមិនា អនុក្កមេន ឧទ្ទិសិ។

(ក) ឯវំ អនិយមតោ ឧទ្ទិដ្ឋធម្មេ សរូបតោ និយមេត្វា ទស្សេតុំ “កតមោ ឯកោ ធម្មោ”តិអាទិនា ទេសនំ អារភិ។ តេន វុត្តំ “**ឥតិ អាយស្មា សារិបុត្តោ**”តិអាទិ។ ឯស នយោ ទុកាទីសុ។ **វេឡុការោ**តិ វេនោ។ សោ ហិ វេឡុវិការេហិ កិលញ្ជាទិករណេន “វេឡុការោ”តិ វុត្តោ។ អន្តោ, ពហិ ច សព្ពគតគណ្ឋី នីហរណេន **និគ្គណ្ឋី កត្វា។ ឯកេកកោដ្ឋាសេ**តិ ឯកកាទីសុ ទសសុ កោដ្ឋាសេសុ ឯកេកស្មឹ កោដ្ឋាសេ។

សព្ពត្ថកំ ឧបការកន្តិ សព្ពត្ថកមេវ សម្មា បដិបត្តិយា ឧបការវន្តំ។ ឥទានិ តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**អយញ្ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វិបស្សនាគព្ភំ គណ្ហាបនេ**តិ យថា ឧបរិ វិបស្សនា បរិបច្ចតិ តិក្ខា វិសទា ហុត្វា មគ្គេន ឃដេតិ, ឯវំ បុព្ពភាគវិបស្សនាវឌ្ឍនេ។ **អត្ថបដិសម្ភិទាទីសូ**តិ អត្ថបដិសម្ភិទាទីសុ និប្ផាទេតព្ពេសុ, តេសំ សម្ភារសម្ភរណន្តិ អត្ថោ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ **ឋានាដ្ឋានេសូ**តិ ឋានេ, អដ្ឋានេ ច ជានិតព្ពេ។ **មហាវិហារសមាបត្តិយ**ន្តិ មហតិយំ ឈានាទិវិហារសមាបត្តិយំ។ **វិបស្សនាញាណាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មនោមយិទ្ធិអាទិកានិ សង្គណ្ហាតិ។ **អដ្ឋសុ វិជ្ជាសូ**តិ **អម្ពដ្ឋសុត្តេ** (ទី. និ. ១.២៧៨) អាគតនយាសុ អដ្ឋសុ វិជ្ជាសុ។

តេនេវ ភគវា ថោមេតីតិ យោជនា។ **ន**ន្តិ អប្បមាទំ។

ថាមសម្បន្នេនាតិ ញាណពលសមន្នាគតេន។ **ទីបេត្វា**តិ “ឯវម្បិ អប្បមាទោ កុសលានំ ធម្មានំ សម្បាទនេ ពហុបការោ”តិ បកាសេត្វា។ យំ កិញ្ចិ អនវជ្ជបក្ខិកមត្ថំ អប្បមាទេ បក្ខិបិត្វា កថេតុំ យុត្តន្តិ ទស្សេតុំ “**យំ កិញ្ចី**”តិអាទិ វុត្តំ។

(ខ) **កាយគតាសតី**តិ រស្សំ អកត្វា និទ្ទេសោ, និទ្ទេសេន វា ឯតំ សមាសបទំ ទដ្ឋព្ពំ។ “អដ្ឋិកានិ បុញ្ជកិតានិ តេរោវស្សិកានិ…បេ.… បូតីនិ ចុណ្ណកជាតានី”តិ (ទី. និ. ២.៣៧៩) ឯវំ បវត្តមនសិការោ “**ចុណ្ណិកមនសិការោ**”តិ វទន្តិ។ អបរេ បន ភណន្តិ “ចុណ្ណិកឥរិយាបថេសុ បវត្តមនសិការោ”តិ។ **ឯត្ថ ឧប្បន្នសតិយា**តិ ឯតស្មឹ យថាវុត្តេ ឯកូនតឹសវិធេ ឋានេ ឧប្បន្នាយ សតិយា។ **សុខសម្បយុត្តា**តិ និប្បរិយាយតោ សុខសម្បយុត្តា, បរិយាយតោ បន ចតុត្ថជ្ឈានេ ឧបេក្ខាបិ “សុខ”ន្តិ វត្តព្ពតំ លភតិ សន្តសភាវត្តា។

(គ) បច្ចយភូតោ អារម្មណាទិវិសយោបិ អារម្មណភាវេន វណោ វិយ អាសវេ បគ្ឃរតិ, សោ សម្បយោគសម្ភវាភាវេបិ សហ អាសវេហីតិ **សាសវោ។** តថា ឧបាទានានំ ហិតោតិ **ឧបាទានិយោ។** ឥតរថា បន

បច្ចយភាវេន វិធិ បដិក្ខេបោ។

(ឃ) **អស្មីតិ មានោ**តិ "អស្មី"តិ បវត្តោ មានោ។

(ច) **វិបរិយាយេនា**តិ "អនិច្ចេ អនិច្ច"ន្តិអាទិនា នយេន បវត្តោ បឋមនសិការោ។

(ឆ) **ឥធ បន វិបស្សនានន្តរោ មគ្គោ "អានន្តរិកោ ចេតោសមាធី"តិ អធិប្បេតោ។** កស្មា? **វិបស្សនាយ អនន្តរត្តា, អត្តនោ វា** បវត្តិយា **អនន្តរំ ផលទាយកត្តា។** សទ្ទត្ថតោ បន អនន្តរំ ផលំ **អនន្តរំ,** តស្មិ អនន្តរេ និយុត្តោ, តំ វា អរហតិ, អនន្តរបយោជនោតិ វា **អានន្តរិកោ។**

(ជ) **ផល**ន្តិ ផលបញ្ញា។ **បច្ចវេក្ខណបញ្ញា អធិប្បេតា** អកុប្បារម្មណតាយ។

(ឈ) អត្តនោ ផលំ អាហរតីតិ **អាហារោ,** បច្ចយោតិ អាហ **"អាហារដ្ឋិតិកាតិ បច្ចយដ្ឋិតិកា"**តិ។ **អយំ ឯកោ ធម្មោ**តិ អយំ បច្ចយសង្ខាតោ ឯកោ ធម្មោតិ បច្ចយតាសមញ្ញេន ឯកំ កត្វា វទតិ។ **ញាតបរិញ្ញាយ អភិញ្ញេយ្យា**តិ ញាតបរិញ្ញាសង្ខាតាយ អភិញ្ញាយ។

(ញ) **អកុប្បា ចេតោវិមុត្តីតិ អរហត្តផលវិមុត្តិ** អកុប្បភាវេន ឧក្កំសគតត្តា។ អញ្ញថា សព្ពាបិ ផលសមាបត្តិយោ អកុប្បា ឯវ បដិបក្ខេហិ អកោបនីយត្តា។

អភិញ្ញេយ្យាតិ "អភិញ្ញេយ្យោ"តិ ឯត្ថ លទ្ធអភិញ្ញាយ។ **បរិញ្ញេយ្យា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បហាតព្ពសច្ឆិកាតព្ពេហី**តិ បហាតព្ពសច្ឆិកាតព្ពបទេហិ។ **បហានបរិញ្ញាវ** កថិតា បហានសច្ឆិកិរិយានំ ឯកាភិសមយវសេន បវត្តនតោ។ **សច្ឆិកាតព្ពោតិ** វិសេសតោ **ផលំ កថិតំ។ ឯកស្មិំយេវ** សត្តមេ ឯវ **បទេ លព្ភតិ។ ផលំ បន អនេកេសុបិ បទេសុ លព្ភតិ** បឋមទុតិយទសមេសុ លព្ភនតោ។ យស្មា តំ និប្បរិយាយតោ ទសមេ ឯវ លព្ភតិ, ឥតរេសុ បរិយាយតោ តស្មា **"លព្ភតិ ឯវា"**តិ សាសង្កំ វទតិ។

សភាវតោ វិជ្ជមានាតិ យេន ពហុការាទិសភាវេន ទេសិតា, តេន សភាវេន បរមត្ថតោ ឧបលព្ភមានា ។ **យាថាវា**តិ អវិបរីតា។ **តថាសភាវា**តិ តំសភាវា។ **ន តថា ន ហោន្តី**តិ អវិតថត្តា តថាវ ហោន្តិ។ តតោ ឯវ **វុត្តប្បការតោ អញ្ញថា ន** ហោន្តីតិ បញ្ចហិបិ បទេហិ តេសំ ធម្មានំ យថាភូតមេវ វទតិ។ **សម្មា**តិ ញាយេន។ យំ បន ញាតំ, តំ ហេតុយុត្តំ ការណយុត្តមេវ ហោតីតិ អាហ **"ហេតុនា ការណេនា"**តិ។ **ឱកប្បនំ ជនេសី**តិ ជិនវចនភាវេន អភិប្បសាទំ ឧប្បាទេសិ។

ឯកធម្មវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទ្វេធម្មវណ្ណនា

៣៥២. (ក) "សព្ពត្ថា" តិ ឥទំ "សីលបូរណាទីសូ"តិ ឯតេន សទ្ធិំ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **"សីលបូរណាទីសុ សព្ពត្ថ អប្បមាទោ វិយ ឧបការកា"**តិ ឯតេន សតិសម្បជញ្ញានម្បិ អប្បមាទស្ស វិយ សព្ពត្ថ ឧបការកតា បកាសិតា ហោតិ អត្ថតោ នាតិវិលក្ខណត្តា តតោ តេសំ។ សតិអវិប្បវាសោ ហិ អប្បមាទោ, សោ ច អត្ថតោ សព្ពត្ថ អវិជហិតា សតិ ឯវ, សា ច ខោ ញាណសម្បយុត្តា ឯវ ទដ្ឋព្ពា, ឥតរាយ តថារូបសមត្ថតាភាវតោ។

(ខ) តេសំ បញ្ចសតមត្តានំ ភិក្ខូនំ បុព្ពភាគបដិបត្តិវសេន ទេសិតត្តា **បុព្ពភាគា កថិតា។**

(ឆ) **អយោនិសោមនសិការោ** សំកិលេសស្ស មូលការណភាវេន បវត្តោ **ហេតុ,** បរិព្រូហនភាវេន បវត្តោ **បច្ចយោ។ យោនិសោមនសិការេ**បិ ឯសេវ នយោ។ យថា ច សត្តានំ សំកិលេសាយ, វិសុទ្ធិយា ច បច្ចយភូតា អយោនិសោមនសិការោ, យោនិសោមនសិការោតិ "ឥមេ ទ្វេ ធម្មា ទុប្បដិវិជ្ឈា"តិ ឯត្ថ នីហរិត្វា វុត្តា, ឯវំ ឥមេហិ ធម្មា នីហរិត្វា វត្តព្ពាតិ ទស្សេន្តោ **"តថា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ អសុភជ្ឈានាទយោ ចត្តារោ **វិសំយោគា** នាម កាមយោគាទិបដិបក្ខភាវតោ ។ **"ឯវំ បភេទា"**តិ ឥមិនា "អវិជ្ជាភាគិនោ ធម្មា, វិជ្ជាភាគិនោ ធម្មា, កណ្ហា ធម្មា, សុក្កា ធម្មា"តិ (ធ. ស. ១០១, ១០៤) ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

(ឈ) បច្ចយេហិ សមេច្ច សម្ភុយ្យ កតត្តា បញ្ចក្ខន្ធា **សង្ខតា ធាតុ។** កេនចិ អនភិសង្ខតត្តា និព្ពានំ **អសង្ខតា ធាតុ។**

(ញ) តិស្សោ វិជ្ជា វិជ្ជនដ្ឋេន, វិទិតករណដ្ឋេន ច **វិជ្ជា។ វិមុត្តីតិ អរហត្តផលំ** បដិបក្ខតោ សព្ពសោ វិមុត្តត្តា។

អភិញ្ញាទីនីតិ អភិញ្ញាបញ្ញាទីនិ។ **ឯកកសទិសានេវ** បុរិមវារេ វិយ វិភជ្ជ កថេតព្ពតោ។ **មគ្គោ កថិតោ**តិ ឯត្ថ “មគ្គោវ កថិតោ”តិ ឯវមត្ថំ អគ្គហេត្វា “មគ្គោ កថិតោវា”តិ ឯវមត្ថោ គហេតព្ពោ “អនុប្បាទេ ញាណ”ន្តិ ឥមិនា ផលស្ស គហិតត្តា។ **សច្ឆិកាតព្ពបទេ ផលំ កថិត**ន្តិ ឯត្ថាបិ “ផលមេវ កថិត”ន្តិ អគ្គហេត្វា “ផលំ កថិតមេវា”តិ អត្ថោ គហេតព្ពោ វិជ្ជាគ្គហណេន តទញ្ញស្ស សង្គហិតត្តា។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ ឯវរូបេសុ ឋានេសុ។

ទ្វេធម្មវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តយោធម្មវណ្ណនា

៣៥៣. (ឆ) **សោ**តិ អនាគាមិមគ្គោ។ **សព្ពសោ កាមានំ និស្សរណំ** សមុច្ឆេទវសេន បជហនតោ។ **អារុប្បេ អរហត្តមគ្គោ** នាម អរូបជ្ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នោ អគ្គមគ្គោ។ **បុន ឧប្បត្តិនិវារណតោ**តិ រូបានំ ឧប្បត្តិយា សព្ពសោ និវារណតោ។ និរុជ្ឈន្តិ សង្ខារា ឯតេនាតិ **និរោធោ,** អគ្គមគ្គោ។ តេន ហិ កិលេសវដ្ដេ និរោធិតេ ឥតរម្បិ វដ្ដទ្វយំ និរោធិតមេវ ហោតិ។ តស្ស បន និរោធស្ស បរិយោសានត្តា អគ្គផលំ “និរោធោ”តិ វត្តព្ពតំ លព្ភតីតិ អាហ **“អរហត្តផលំ និរោធោតិ អធិប្បេត”**ន្តិ។ **“អរហត្តផលេន ហិ និព្ពានេ ទិដ្ឋេ”** តិ ឥទំ អរហត្តមគ្គេន និព្ពានទស្សនស្សាយំ និព្ពត្តីតិ កត្វា វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា “អរហត្តសង្ខាតនិរោធស្ស បច្ចយត្តា” តិ ឥទម្បិ វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។

(ជ) **អតីតំ សារម្មណ**ន្តិ អតីតកោដ្ឋាសារម្មណំ ញាណំ, អតីតា ខន្ធាយតនធាតុយោ អារព្ភ បវត្តនកញ្ញាណន្តិ អត្ថោ។ “មគ្គោ កថិតោវា”តិ អវធារណំ ទដ្ឋព្ពំ, តថា “សច្ឆិកាតព្ពេ ផលំ កថិតមេវា”តិ។

(ញ) **អាសវានំ ខយេ ញាណ**ន្តិ ច អាសវានំ ខយន្តេ ញាណន្តិ អធិប្បាយោ, អញ្ញថា មគ្គោ កថិតោ សិយា។

តយោធម្មវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុធម្មវណ្ណនា

៣៥៤. (ក) ទារុមយំ ចក្កំ **ទារុចក្កំ,** តថា **រតនចក្កំ។** អាណដ្ឋេន ធម្មោ ឯវ **ធម្មចក្កំ។** ឥរិយាបថានំ អបរាបរប្បវត្តិតោ **ឥរិយាបថចក្កំ,** តថា **សម្បត្តិចក្កំ** វេទិតព្ពំ។

អនុច្ឆវិកេ ទេសេតិ បុញ្ញកិរិយាយ, សម្មាបដិបត្តិយា អនុរូបទេសេ។ **សេវនំ** កាលេន កាលំ ឧបសង្កមនំ។ **ភជនំ** ភត្តិវសេន បយិរុបាសនំ។ **អត្តនោ សម្មា ឋបន**ន្តិ អត្តនោ ចិត្តសន្តានស្ស យោនិសោ ឋបនំ សទ្ធាទីសុ និវេសនន្តិ អាហ **“សចេ”**តិអាទិ។ **ឥទមេវេត្ថ បមាណ**ន្តិ ឥទមេវ បុព្ពេកតបុញ្ញតាសង្ខាតំ សម្បត្តិចក្កមេត្ថ ឯតេសុ សម្បត្តិចក្កេសុ បមាណភូតំ ឥតរេសំ ការណភាវតោ។ តេនាហ **“យេន ហី”**តិអាទិ។ **សោ ឯវ ច** កតបុញ្ញោ **បុគ្គលោ** អត្តានំ **សម្មា ឋបេតិ** អកតបុញ្ញស្ស តទភាវតោ។ **បឋមោ លោកិយោវ,** តត្ថាបិ កាមាវចរោវ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ ទសុត្តរសុត្តេ។ **បុព្ពភាគេ លោកិយាវា**តិ មគ្គស្ស បុព្ពភាគេ បវត្តនកា លោកិយា ឯវ។ តត្ថ ការណំ វុត្តមេវ។

(ច) កាមយោគវិសំយោគោ អនាគាមិមគ្គោ, ទិដ្ឋិយោគវិសំយោគោ សោតាបត្តិមគ្គោ, ឥតរេ ទ្វេ អរហត្តមគ្គោតិ ឯវំ **អនាគាមិមគ្គាទិវសេន វេទិតព្ពា។**

(ឆ) **បឋមស្ស ឈានស្ស លាភិ**ន្តិ ឃ្វាយំ អប្បគុណស្ស បឋមស្ស ឈានស្ស លាភី, តំ។ **កាមសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តី**តិ តតោ វុដ្ឋិតំ អារម្មណវសេន កាមសហគតា ហុត្វា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ ចោទេន្តិ តុទេន្តិ។ តស្ស កាមានុបក្ខន្ទានំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សោ បឋមជ្ឈានសមាធិ ហាយតិ បរិហាយតិ, តស្មា **“ហានភាគិយោ សមាធី”**តិ វុត្តោ។ **តទនុធម្មតា**តិ តទនុរូបសភាវោ។ **“សតិ សន្តិដ្ឋតី”**តិ ឥទំ មិច្ឆាសតី សន្ធាយ វុត្តំ។ យស្ស ហិ បឋមជ្ឈានានុរូបសភាវា បឋមជ្ឈានំ សន្តតោ បណីតតោ ទិស្វា អស្សាទយមានា អបេក្ខមានា អភិនន្ទមានា និកន្តិ ហោតិ, តស្ស និកន្តិវសេន សោ បឋមជ្ឈានសមាធិ នេវ ហាយតិ, ន វឌ្ឍតិ, ឋិតិកោដ្ឋាសិកោ ហោតិ, តេន វុត្តំ **“ឋិតិភាគិយោ សមាធី”**តិ។

អវិតក្កសហគតាតិ អវិតក្កំ ទុតិយជ្ឈានំ សន្តតោ បណីតតោ មនសិ ករោតោ អារម្មណវសេន អវិតក្កសហគតា **សញ្ញាមនសិការា។ សមុទាចរន្តី**តិ បគុណបឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋិតំ ទុតិយជ្ឈានាធិគមត្ថាយ ចោទេន្តិ តុទេន្តិ, តស្ស ឧបរិ ទុតិយជ្ឈានុបក្ខន្ទានំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សោ បឋមជ្ឈានសមាធិ វិសេសភូតស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស ឧប្បត្តិបទដ្ឋានតាយ “**វិសេសភាគិយោ សមាធី**”តិ វុត្តោ។ **និព្ពិទាសហគតា**តិ តមេវ បឋមជ្ឈានលាភឹ ឈានតោ វុដ្ឋិតំ និព្ពិទាសង្ខាតេន វិបស្សនាញាណេន សហគតា។ វិបស្សនាញាណញ្ហិ ឈានង្គេសុ បភេទេន ឧបដ្ឋហន្តេសុ និព្ពិន្ទតិ ឧក្កណ្ឋតិ, តស្មា “**និព្ពិទា**”តិ វុច្ចតិ។ **សមុទាចរន្តី**តិ និព្ពានសច្ឆិកិរណត្ថាយ ចោទេន្តិ តុទេន្តិ។ **វិរាគូបសញ្ហិតោ**តិ វិរាគសង្ខាតេន និព្ពានេន ឧបសញ្ហិតោ។ វិបស្សនាញាណញ្ហិ “សក្កា ឥមិនា មគ្គេន វិរាគំ និព្ពានំ សច្ឆិកាតុ”ន្តិ បវត្តិតោ “**វិរាគូបសញ្ហិត**”ន្តិ វុច្ចតិ, តំសម្បយុត្តា សញ្ញាមនសិការាបិ វិរាគូបសញ្ហិតា ឯវ នាម។ តស្ស តេសំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សោ បឋមជ្ឈានសមាធិ អរិយមគ្គបដិវេធស្ស បទដ្ឋានតាយ “**និព្ពេធភាគិយោ សមាធី**”តិ វុត្តោ។ **សព្ពសមាបត្តិយោ**តិ ទុតិយជ្ឈានាទិកា សព្ពា សមាបត្តិយោ។ **អត្ថោ វេទិតព្ពោ**តិ ហានភាគិយាទិអត្ថោ តាវ វិត្ថារេត្វា វេទិតព្ពោ។

មគ្គោ កថិតោ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ ឧទ្ទេដត្តា។ **ផលំ** កថិតំ សរូបេនេវ។

ចតុធម្មវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចធម្មវណ្ណនា

៣៥៥. (ខ) “**បញ្ចង្គិកោ សម្មាសមាធី**”តិ សមាធិអង្គភាវេន បញ្ចា ឧទ្ទិដ្ឋាតិ បីតិផរណតាទិវចនេន ហិ តមេវ វិភជតិ។ តេនាហ “**បីតី ផរមានា ឧប្បជ្ជតី**”តិអាទិ។“សោ ឥមមេវ កាយំ វិវេកជេន បីតិសុខេន អភិសន្ទេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៤២៧) នយេន បីតិយា, សុខស្ស ច ផរណំ វេទិតព្ពំ។ សរាគវិរាគតាទិវិភាគទស្សនវសេន **បរេសំ ចេតោ ផរមានា។ អាលោកផរណេ**តិ កសិណាលោកស្ស ផរណេ សតិ តេនេវ អាលោកេន ផរិតប្បទេសេ។ តស្ស សមាធិស្ស រូបទស្សនបច្ចយត្តា **បច្ចវេក្ខណញាណំ បច្ចវេក្ខណនិមិត្តំ។**

បីតិផរណតា សុខផរណតាតិ អារម្មណេ បត្វា ចតុក្កជ្ឈានស្ស ឧប្បាទនតោ តា “**បាទា វិយា**”តិ វុត្តា។ **ចេតោផរណតា អាលោកផរណតា**តិ តំតំកិច្ចសាធនតោ តា “**ហត្ថា វិយា**”តិ វុត្តា។ **អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ** សមាធានស្ស សរីរភាវតោ “**មជ្ឈិមកាយោ វិយា**”តិ វុត្តំ។ **បច្ចវេក្ខណនិមិត្តំ** ឧត្តមង្គភាវតោ “**សីសំ វិយា**”តិ វុត្តំ។

(ជ) សព្ពសោ កិលេសទុក្ខទរថបរិឡាហានំ វិគតត្តា លោកិយសមាធិស្ស សាតិសយមេត្ថ សុខន្តិ វុត្តំ “**អប្បិតប្បិតក្ខណេ សុខត្តា បច្ចុប្បន្នសុខោ**”តិ។ បុរិមស្ស បុរិមស្ស វសេន បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ លទ្ធាសេវនតាយ សន្តតរបណីតតរភាវប្បត្តិ ហោតីតិ អាហ “**បុរិមោ បុរិមោ…បេ…. សុខវិបាកោ**”តិ។

កិលេសបដិប្បស្សទ្ធិយាតិ កិលេសានំ បដិប្បស្សម្ភនេន លទ្ធត្តា។ **កិលេសបដិប្បស្សទ្ធិភាវ**ន្តិ កិលេសានំ បដិប្បស្សម្ភនភាវំ។ **លទ្ធត្តា** បត្តត្តា តព្ភាវំ ឧបគតត្តា។ លោកិយសមាធិស្ស បច្ចនីកានិ នីវរណបឋមជ្ឈាននិកន្តិអាទីនិ និគ្គហេតព្ពានិ, អញ្ញេ កិលេសា វារេតព្ពា, ឥមស្ស បន អរហត្តសមាធិស្ស បដិប្បស្សទ្ធសព្ពកិលេសត្តា ន និគ្គហេតព្ពំ, វារេតព្ពញ្ច អត្ថីតិ មគ្គានន្តរំ សមាបត្តិក្ខណេ ច អប្បយោគេន អធិគតត្តា, ឋបិតត្តា ច អបរិហានវសេន វា ឋបិតត្តា **នសង្ខារនិគ្គយ្ហវារិតវតោ។ “សតិវេបុល្លប្បត្តត្តា**”តិ ឯតេន អប្បវត្តមានាយបិ សតិយា សតិពហុលតាយ **សតោ ឯវ** នាមាតិ ទស្សេតិ, “**យថាបរិច្ឆិន្នកាលវសេនា**”តិ ឯតេន បរិច្ឆិន្ទនសតិយា **សតោ**តិ ទស្សេតិ។ **សេសេសុ** ញាណង្គេសុ។ **បញ្ចញាណិកោ**តិ ឯត្ថ វុត្តសមាធិមុខេន បញ្ចញាណានេវ ឧទ្ទិដ្ឋានិ, និទ្ទិដ្ឋានិ ច។

មគ្គោ កថិតោ ឥន្ទ្រិយសីសេន សម្មាវាយាមាទីនំ កថិតត្តា។ **ផលំ** កថិតំ អសេក្ខានំ សីលក្ខន្ធាទីនំ កថិតត្តា។

បញ្ចធម្មវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឆធម្មវណ្ណនា

៣៥៦. **មគ្គោ កថិតោ**តិ ឯត្ថ វត្តព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

សត្តធម្មវណ្ណនា

៣៥៧. (ញ) **ហេតុនា**តិ អាទិអន្តវន្តតោ, អនច្ចន្តិកតោ, តាវកាលិកតោ, និច្ចបដិក្ខេបតោតិ ឯវំ អាទិនា ហេតុនា។ **នយេនា**តិ "យថា ឥមេ សង្ខារា ឯតរហិ, ឯវំ អតីតេ, អនាគតេ ច អនិច្ចា សង្ខតា បដិច្ចសមុប្បន្នា ខយធម្មា វយធម្មា វិរាគធម្មា និរោធធម្មា"តិ អតីតានាគតេសុ នយននយេន។ តាមំ ខីណាសវស្ស សព្ពេសំ សង្ខារានំ អនិច្ចតាទិ សុទិដ្ឋា សុប្បដិវិទ្ធា, តំ បន អសម្មោហនវសេន កិច្ចតោ, វិបស្សនាយ បន អារម្មណករណវសេនាតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**វិបស្សនាញាណេន សុទិដ្ឋា ហោន្តី**"តិ។ កិលេសវសេន ឧប្បជ្ជមានោ បរិឡាហោ វត្ថុកាមសន្និស្សយោ , វត្ថុកាមាវស្សយោ ចាតិ វុត្តំ "**ទ្វេបិ សបរិឡាហដ្ឋេន អង្គារកាសុ វិយា**"តិ។ **និន្នស្សេវា**តិ [និន្នស្ស (អដ្ឋកថាយំ)] និន្នភាវស្សេវ។ **អន្តោ** វុច្ចតិ លាមកដ្ឋេន តណ្ហា។ ព្យន្តំ វិគតន្តំ ភូតន្តិ **ព្យន្តីភូតន្តិ** អាហ "**និរតិភូតំ,** [និយតិភូតំ (អដ្ឋកថាយំ) វិគតន្តិភូតំ (?)] **និត្តណ្ហន្តិ អត្ថោ**"តិ។ **ឥធ** សត្តកេ។ **ភាវេតព្ពបទេ មគ្គោ កថិតោ** ពោជ្ឈង្គានំ វុត្តត្តា។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋធម្មវណ្ណនា

៣៥៨. (ក) **អាទិព្រហ្មចរិយិកាយា**តិ អាទិព្រហ្មចរិយា ឯវ អាទិព្រហ្មចរិយិកា យថា "វិនយោ ឯវ វេនយិកោ"តិ, តស្សា អាទិព្រហ្មចរិយិកាយ។ កា បន សាតិ អាហ "**បញ្ញាយា**"តិ។ **សិក្ខត្តយសង្គហស្សា**តិ អធិសីលសិក្ខាទិសិក្ខត្តយសង្គហស្ស។ ឧបចារជ្ឈានសហគតា តរុណសមថបញ្ញាវ ឧទយព្ពយានុបស្សនាវសេន បវត្តា **តរុណវិបស្សនាបញ្ញា** [តរុណសមថវិបស្សនាបញ្ញា (អដ្ឋកថាយំ)]។ **អាទិភូតាយា**តិ បឋមាវយវភូតាយ, ទេសនាវសេន ចេតំ វុត្តំ។ ឧប្បត្តិកាលេ បន នត្ថិ មគ្គធម្មានំ អាទិមជ្ឈបរិយោសានតា ឯកចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នត្តា ឯកជ្ឈំយេវ ឧប្បជ្ជនតោ។ **បេមន្តិ** ទឡ្ហភត្តិ, តំ បន វល្លភវសេន បវត្តមានំ គេហសិតសទិសំ ហោតីតិ "**គេហសិតបេម**"ន្តិ វុត្តំ។ គរុករណវសេន បវត្តិយា គរុ ចិត្តំ ឯតស្សាតិ **គរុចិត្តោ,** តស្ស ភាវោ **គរុចិត្តភាវោ,** គរុម្ហិ គរុការោ។ "កិលេសា ន ឧប្បជ្ជន្តី"តិ វត្វា តត្ថ ការណមាហ "**ឱវាទានុសាសនី លភតី**"តិ។ គរូនញ្ហិ សន្តិកេ ឱវាទានុសាសនី លភិត្វា យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជន្តស្ស កិលេសា ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេនាហ "**តស្មា**"តិអាទិ។

(ឆ) **បេតា**តិ បេតមហិទ្ធិកា។ **អសុរាន**ន្តិ ទេវាសុរានំ។ បេតាសុរា បន បេតា ឯវាតិ តេសំ បេតេហិ សង្គហោ អវុត្តសិទ្ធោវ។ **អាវាហនំ គច្ឆន្តី**តិ សម្មោគសំសគ្គមុខេន បេតេហេវ អសុរានំ សង្គហណេ ការណំ ទស្សេតិ។

(ជ) **អប្បិច្ឆស្សា**តិ និឥច្ឆស្ស។ អភាវត្ថោ ហេត្ថ អប្ប-សទ្ទោ "អប្បដំសមកសវាតាតបា"តិអាទីសុ (អ. និ. ១០.១១) វិយ។ បច្ចយេសុ អប្បិច្ឆោ **បច្ចយអប្បិច្ឆោ,** ចីវរាទិបច្ចយេសុ ឥច្ឆារហិតោ។ **អធិគមអប្បិច្ឆោ**តិ ឈានាទិអធិគមវិភាវនេ ឥច្ឆារហិតោ។ **បរិយត្តិអប្បិច្ឆោ**តិ បរិយត្តិយំ ពាហុសច្ចវិភាវនេ ឥច្ឆារហិតោ។ **ធុតង្គអប្បិច្ឆោ**តិ ធុតង្គេសុ អប្បិច្ឆោ ធុតង្គវិភាវនេ ឥច្ឆារហិតោ។ **សន្តគុណនិគូហនេនា**តិ អត្តនិ សំវិជ្ជមានានំ ឈានាទិគុណានញ្ចេវ ពាហុសច្ចគុណស្ស ច ធុតង្គគុណស្ស ច និគូហនេន ឆាទនេន។ **សម្បជ្ជតី**តិ និប្ផជ្ជតិ សិជ្ឈតិ។ **នោ មហិច្ឆស្សា**តិ មហតិយា ឥច្ឆាយ សមន្នាគតស្ស, ឥច្ឆំ វា មហន្តស្ស នោ សម្បជ្ជតិ អនុធម្មស្សាបិ អនិច្ឆនតោ។

បវិវិត្តស្សាតិ បការេហិ វិវិត្តស្ស។ តេនាហ "**កាយចិត្តឧបធិវិវេកេហិ វិវិត្តស្សា**"តិ។ "**អដ្ឋអារម្ភវត្ថុវសេនា**"តិ ឯតេន ភាវនាភិយោគវសេន ឯកីភាវោវ ឥធ "កាយវិវេកោ"តិ អធិប្បេតោ, ន គណសង្គណិកាភាវមត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **កម្មន្តិ** យោគកម្មំ។

សត្តេហិ កិលេសេហិ ច សង្គណនំ សមោធានំ **សង្គណិកា,** សា អារមិតព្ពដ្ឋេន អារាមោ ឯតស្សាតិ **សង្គណិការាមោ,** តស្ស។ តេនាហ "**គណសង្គណិកាយ ចេវា**"តិអាទិ។ **អារទ្ធវីរិយស្សា**តិ បគ្គហិតវីរិយស្ស, តញ្ច ខោ ឧបធិវិវេកេ និន្នតាវសេន "អយំ ធម្មោ"តិ វចនតោ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ វិវដ្ដសន្និស្សិតំយេវ ហិ សមាធានំ ឥធាធិប្បេតំ, តថា បញ្ញាបិ។ កម្មស្សកតាបញ្ញាយ ហិ បតិដ្ឋិតោ កម្មវសេន "ភវេសុ នានប្បការោ អនត្ថោ"តិ ជានន្តោ កម្មក្ខយករញាណំ អភិបត្ថេតិ, តទត្ថញ្ច ឧស្សាហំ ករោតិ។ មានាទយោ សត្តសន្តានំ សំសារេ បបញ្ចេន្តិ វិត្ថារេន្តីតិ **បបញ្ចា**តិ អាហ "**និប្បបញ្ចស្សាតិ វិគតមានតណ្ហាទិដ្ឋិបបញ្ចស្សា**"តិ។

មគ្គោ កថិតោ សរូបេនេវ។

នវធម្មវណ្ណនា

៣៥៩. (ខ) ***វិសុទ្ធិ***ន្តិ ញាណទស្សនវិសុទ្ធី, អច្ចន្តវិសុទ្ធិមេវ វា។ **ចតុបារិសុទ្ធិសីល**ន្តិ បាតិមោក្ខសំវរាទិនិរុបក្កិលិដ្ឋតាយ ចតុព្ពិធបរិសុទ្ធិវន្តំ សីលំ។ **បារិសុទ្ធិបធានិយង្គ**ន្តិ បុគ្គលស្ស បរិសុទ្ធិយា បធានភូតំ អង្គំ។ តេនាហ "***បរិសុទ្ធភាវស្ស បធានង្គ***"ន្តិ។ សមថស្ស វិសុទ្ធិភាវោ វោទានំ បគុណភាវេន បរិច្ឆិន្នន្តិ អាហ "***អដ្ឋ បគុណសមាបត្តិយោ***"តិ។ វិគតុបក្កិលេសញ្ហិ "បគុណ"ន្តិ វត្តព្ពតំ លភតិ, ន សឧបក្កិលេសំ ហានភាគិយាទិភាវប្បត្តិតោ។ សត្តទិដ្ឋិមលវិសុទ្ធិតោ នាមរូបបរិច្ឆេទោ **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ។** បច្ចយបរិគ្គហោ អទ្ធត្តយកង្ខាមលវិធមនតោ **កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិ។** យស្មា **នាមរូបំ** នាម សប្បច្ចយមេវ, តស្មា តំ បរិគ្គណ្ហន្តេន អត្ថតោ តស្ស សប្បច្ចយតាបិ បរិគ្គហិតា ឯវ ហោតីតិ វុត្តំ "***ទិដ្ឋិវិសុទ្ធីតិ សប្បច្ចយំ នាមរូបទស្សន***"ន្តិ។ យស្មា បន នាមរូបស្ស បច្ចយំ បរិគ្គណ្ហន្តេន តីសុ អទ្ធាសុ កង្ខាមលវិតរណបច្ចយាការាវពោធវសេនេវ ហោតិ, តស្មា "**បច្ចយាការញាណ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ យថា កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិ "ធម្មដ្ឋិតិញាណ"ន្តិ វុច្ចតិ។ **មគ្គាមគ្គេ ញាណ**ន្តិ មគ្គាមគ្គេ វវត្ថបេត្វា ឋិតញាណំ។ **ញាណ**ន្តិ ឥធ តរុណវិបស្សនា កថិតា តេសំ ភិក្ខូនំ អជ្ឈាសយវសេន "ញាណទស្សនវិសុទ្ធី"តិ វុដ្ឋានគាមិនិយា វិបស្សនាយ វុច្ចមានត្តា។ យទិ "ញាណទស្សនវិសុទ្ធី"តិ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា អធិប្បេតា, "បញ្ញា"តិ ច អរហត្តផលបញ្ញា, មគ្គោ បន កថន្តិ ? មគ្គោ ពហុការបទេ វិរាគគ្គហណេន គហិតោ។ វក្ខតិ ហិ "ឥធ ពហុការបទេ មគ្គោ កថិតោ"តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣៥៩)។

(ឆ) **ចក្ខាទិធាតុនានត្ត**ន្តិ ចក្ខាទិរូបាទិចក្ខុវិញ្ញាណាទិធាតូនំ វេមត្តតំ និស្សាយ។ **ចក្ខុសម្ផស្សាទិនានត្ត**ន្តិ ចក្ខុសម្ផស្សសោតសម្ផស្សឃានសម្ផស្សាទិសម្ផស្សវិភាគំ។ **សញ្ញានានត្ត**ន្តិ ឯត្ថ រូបសញ្ញាទិសញ្ញានានត្តម្បិ លព្ភតេវ, តំ បន កាមសញ្ញាទិគ្គហណេនេវ គយ្ហតិ។ **កាមសញ្ញាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ព្យាបាទសញ្ញាទីនំ គហណំ។ សញ្ញានិទានត្តា បបញ្ចសង្ខានំ "សញ្ញានានត្តំ បដិច្ច សង្កប្បនានត្ត"ន្តិ វុត្តំ, "យំ សង្កប្បេតិ, តំ បបញ្ចេតី"តិ វចនតោ "សង្កប្បនានត្តំ បដិច្ច ឆន្ទនានត្ត"ន្តិ វុត្តំ។ **ឆន្ទនានត្ត**ន្តិ ច តណ្ហាឆន្ទស្ស នានត្តំ។ **រូបបរិឡាហោ**តិ រូបវិសយោ រូបាភិបត្ថនាវសេន បវត្តោ កិលេសបរិឡាហោ។ **សទ្ទបរិឡាហោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ កិលេសោ ហិ ឧប្បជ្ជមានោ អប្បត្តេបិ អារម្មណេ បត្តោ វិយ បរិឡាហោវ ឧប្បជ្ជតិ។ តថាភូតស្ស បន កិលេសឆន្ទស្ស វសេន រូបាទិបរិយេសនា ហោតីតិ អាហ "**បរិឡាហនានត្តតាយ រូបបរិយេសនាទិនានត្តំ ឧប្បជ្ជតី**"តិ។ តថា បរិយេសន្តស្ស សចេ តំ រូបាទិ លព្ភេយ្យ, តំ សន្ធាយាហ "**បរិយេសនាទិនានត្តតាយ រូបបដិលាភាទិនានត្តំ ឧប្បជ្ជតី**"តិ។

(ជ) **មរណានុបស្សនាញាណេ**តិ មរណស្ស អនុបស្សនាវសេន បវត្តញាណេ, មរណានុស្សតិសហគតបញ្ញាយាតិ អត្ថោ។ **អាហារេ បរិគ្គណ្ហន្តស្សា**តិ គមនាទិវសេន អាហារេ បដិក្កូលតោ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស។ **ឧក្កណ្ឋន្តស្សា**តិ និព្ពិន្ទន្តស្ស កត្ថចិបិ អសជ្ជន្តស្ស។

ទសធម្មវណ្ណនា

៣៦០. (ឈ) **និជ្ជរការណានី**តិ បជហនការណានិ។ ឥមស្មិំ **អភិញ្ញា**បទេ មគ្គោ កថីយតីតិ កត្វា "**អយំ ហេដ្ឋា..បេ.... បុន គហិតា**"តិ វុត្តំ។ តថា ហិ វក្ខតិ "ឥធ អភិញ្ញាបទេ មគ្គោ កថិតោ" (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣៦០) កិញ្ចាបិ និជ្ជិណ្ណា មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ យថា មិច្ឆាទិដ្ឋិ វិបស្សនាយ និជ្ជិណ្ណាបិ ន សមុច្ឆិន្នាតិ សមុច្ឆេទប្បហានទស្សនត្ថំ បុន គហិតា, ឯវំ មិច្ឆាសង្កប្បាទយោបិ វិបស្សនាយ បហីនាបិ អសមុច្ឆិន្នតាយ ឥធ បុន គហិតាតិ អយមត្ថោ "មិច្ឆាសង្កប្បោ"តិអាទីសុ សព្ពបទេសុ វត្តព្ពោតិ ទស្សេតិ "**ឯវំ សព្ពបទេសុ នយោ នេតព្ពោ**"តិ ឥមិនា។

ឯត្ថ ចាតិ "សម្មាវិមុត្តិបច្ចយា ច អនេកេ កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆន្តី"តិ ឯតស្មិំ បាឡិបទេ។ ឯត្ថ ច សមុច្ឆេទវសេន, បដិប្បស្សទ្ធិវសេន ច បដិបក្ខធម្មា សម្មទេវ វិមុច្ចនំ **សម្មាវិមុត្តិ**, តប្បច្ចយា ច មគ្គផលេសុ អដ្ឋ ឥន្ទ្រិយានិ ភាវនាបារិបូរិំ ឧបគច្ឆន្តីតិ មគ្គសម្បយុត្តានិបិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ឧទ្ធដានិ។ មគ្គវសេន ហិ ផលេសុ ភាវនា បារិបូរី នាមាតិ។ **អភិនន្ទនដ្ឋេនា**តិ អតិវិយ សិនេហនដ្ឋេនិទញ្ហិ។ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឧក្កំសគតសាតសភាវំ សម្បយុត្តធម្មេ សិនេហន្តំ តេមេន្តំ វិយ បវត្តតិ។ **បវត្តសន្តតិអាធិបតេយ្យដ្ឋេនា**តិ វិបាកសន្តានស្ស ជីវនេ អធិបតិភាវេន។ "**ឯវ**"ន្តិអាទិ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស និគមនំ។

អទ្ធេន សហ ឆដ្ឋានិ បញ្ចសតានិ, បញ្ញាសាធិកានិ សហ បញ្ចសតានីតិ អត្ថោ។

ឯត្ថ ច អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ “ទសសុ នាថករណធម្មេសុ បតិដ្ឋាយ ទសកសិណាយតនានិ ភាវេន្តោ ទសអាយតនមុខេន បរិញ្ញំ បដ្ឋបេត្វា បរិញ្ញេយ្យធម្មេ បរិជានន្តោ ទសមិច្ឆត្តេ, ទសអកុសលកម្មបថេ ច បហាយ ទសកុសលកម្មបថេសុ ច អវដ្ឋិតោ ទសសុ អរិយាវាសេសុ អាវសិតុកាមោ ទសសញ្ញា ឧប្បាទេន្តោ ទសនិជ្ជរវត្ថូនិ អភិញ្ញាយ ទសអសេក្ខធម្មេ អធិគច្ឆតី”តិ តេសំ ភិក្ខូនំ ឱវាទំ មត្ថកំ បាបេន្តោ ទេសនំ និដ្ឋបេសិ។ បមោទវសេន បដិគ្គណ្ហនំ **អភិនន្ទន**ន្តិ អាហ “**សាធុ សាធូតិ អភិនន្ទន្តា សិរសា សម្បដិច្ឆិំសូ**”តិ។ **តាយ អត្តមនតាយា**តិ តាយ យថាទេសិតទេសនាគតាយ បហដ្ឋចិត្តតាយ, តត្ថ យថាលទ្ធអត្ថវេទធម្មវេទេហីតិ អត្ថោ។ **ឥមមេវ សុត្តំ អាវជ្ជមានា**តិ ឥមស្មិំ សុត្តេ តត្ថ តត្ថ អាគតេ អភិញ្ញេយ្យាទិភេទេ ធម្មេ អភិជាននាទិវសេន សមន្នាហរន្តា។ **សហ បដិសម្ភិទាហិ...បេ.... បតិដ្ឋហឹសូ**តិ អត្តនោ ឧបនិស្សយសម្បន្នតាយ, ថេរស្ស ច ទេសនានុភាវេន យថារទ្ធំ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កេត្វា បដិសម្ភិទាបរិវារាយ អភិញ្ញាយ សណ្ឋហឹសូតិ។

សុមង្គលវិលាសិនិយា ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយ

ទសុត្តរសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

និដ្ឋិតា ច បាថិកវគ្គដ្ឋកថាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

បាថិកវគ្គដីកា និដ្ឋិតា។

និគមនកថាវណ្ណនា

ថេរានំ មហាកស្សបាទីនំ វំសោ បវេណី អន្វយោ ឯតស្សាតិ **ថេរវំសន្វយោ**, តេន; ចតុមហានិកាយេសុ ថេរិយេនាតិ អត្ថោ។

ទសពលស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស គុណគណានំ បរិទីបនតោ **ទសពលគុណគណបរិទីបនស្ស។** អយញ្ហិ អាគមោ ព្រហ្មជាលាទីសុ, មហាបទានាទីសុ, សម្បសាទនីយាទីសុ ច តត្ថ តត្ថ វិសេសតោ ពុទ្ធគុណានំ បកាសនវសេន បវត្តោតិ។ តថា ហិ វុត្តំ អាទិតោ “សទ្ធាវហគុណស្សា”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.គន្ថារម្ភកថា)។

មហាដ្ឋកថាយ សារន្តិ ទីឃនិកាយមហាអដ្ឋកថាយំ អត្ថសារំ។

ឯកូនសដ្ឋិមត្តោតិ ថោកំ ឩនភាវតោ **មត្ត**-សទ្ទគ្គហណំ។

មូលកដ្ឋកថាសារន្តិ បុព្ពេ វុត្តំ ទីឃនិកាយមហាអដ្ឋកថាសារមេវ បុន និគមនវសេន វទតិ។ អថ វា **មូលកដ្ឋកថាសារ**ន្តិ បោរាណដ្ឋកថាសុ អត្ថសារំ, តេនេតំ ទស្សេតិ “ទីឃនិកាយមហាអដ្ឋកថាយំ អត្ថសារំ អាទាយ ឥមំ សុមង្គលវិលាសិនី ករោន្តោ សេសមហានិកាយានម្បិ មូលកដ្ឋកថាសុ ឥធ វិនិយោគក្ខមំ អត្ថសារំ អាទាយយេវ អកាសិ”ន្តិ។

“**មហាវិហារវាសីន**”ន្តិ [មហាវិហារេ និវាសិនំ (អដ្ឋកថាយំ)] ច ឥទំ បុរិមបច្ឆិមបទេហិ សទ្ធិំ សម្ពន្ធិតព្ពំ “មហាវិហារវាសីនំ សមយំ បកាសយន្តី, មហាវិហារវាសីនំ មូលកដ្ឋកថាសារំ អាទាយា”តិ ច។ **តេន** បុញ្ញេន។ **ហោតុ សព្ពោ សុខី លោកោ**តិ កាមាវចរាទិវិភាគោ សព្ពោបិ សត្តលោកោ យថារហំ ពោធិត្តយាធិគមនវសេន សម្បត្តេន និព្ពានសុខេន សុខិតោ ហោតូតិ សទេវកស្ស លោកស្ស អច្ចន្តសុខាធិគមាយ អត្តនោ បុញ្ញំ បរិណាមេតិ។

បរិមាណតោ សាធិកដ្ឋវីសសហស្សនវុតិភាណវារា និដ្ឋិតាតិ។ បរិមាណតោ សាធិកដ្ឋវីសសហស្សមត្តគន្ថេន ទីឃនិកាយដីកា រចិតាចរិយធម្មបាលេន។

> មិច្ឆាទិដ្ឋាទិចោរេហិ , សីលាទិធនសញ្ចយំ;
> រក្ខណត្ថាយ សក្កច្ចំ, មញ្ជូសំ វិយ ការិតន្តិ។ (ឯត្ថន្តរេ បាឋោ បច្ឆា លិខិតោ)

និដ្ឋិតា សុមង្គលវិលាសិនិយា ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

ទីឃនិកាយដីកា និដ្ឋិតា។